

अनुक्रमणिका

प्रस्तावना ४

पारायण-पद्धती ४

संकल्प ५

अध्याय पहिला ७

अध्याय दुसरा १२

अध्याय तिसरा २१

अध्याय चौथा २४

अध्याय पाचवा २७

अध्याय सहावा ३०

अध्याय सातवा ३७

अध्याय आठवा ४४

अध्याय नववा ४८

अध्याय दहावा ५०

अध्याय अकरावा ५२

अध्याय बारावा ५६

अध्याय तेरावा ६१

अध्याय चौदावा ६७

अध्याय पंधरावा ६९

अध्याय सोळावा ७३

अध्याय सतरावा ७९

अध्याय अठरावा ८२

अध्याय एकोणीसावा ८५

अध्याय विसावा ८९

अध्याय एकविसावा ९३

अध्याय बाविसावा ९६

अध्याय तेविसावा ९९

अध्याय चोविसावा १०१

अध्याय पंचविसावा १०३

अध्याय सव्विसावा १०६
अध्याय सत्ताविसावा ११४
अध्याय अठ्ठाविसावा ११६
अध्याय एकोणतिसावा १२३
अध्याय तिसावा १३२
अध्याय एकतिसावा १३८
अध्याय बत्तिसावा १४३
अध्याय तेहेतिसावा १५०
अध्याय चौतिसावा १५५
अध्याय पस्तीसावा १५९
अध्याय छत्तिसावा १७०
अध्याय सदतीसावा १८८
अध्याय अडतीसावा १९७
अध्याय एकोणचाळीसावा २०१
अध्याय चाळीसावा २०७
अध्याय एकेचाळीसावा २१३
अध्याय बेचाळीसावा २२२
अध्याय त्रेचाळीसावा २३०
अध्याय चव्वेचाळीसावा २३४
अध्याय पंचेचाळीसावा २३९
अध्याय सेहेचाळीसावा २४१
अध्याय सत्तेचाळीसावा २४३
अध्याय अठ्ठेचाळीसावा २४६
अध्याय एकोणपन्नासावा २४९
अध्याय पन्नासावा २५३
अध्याय एकावन्नावा २६२
अध्याय बावन्नावा २६५
अध्याय त्रेपन्नावा २६८

प्रस्तावना

गुरूचरित्र हे मराठीतील एक प्रभावशाली धार्मिक पुस्तक आहे. १५ व्या- १६ व्या शतकात श्री. सरस्वती गंगाधर स्वामींनी हे पुस्तक लिहीले. या पुस्तकात स्वामी नरसिंह सरस्वती यांचे चरीत्र, त्यांचे तत्वज्ञान, आणि त्यांच्याबद्दलच्या पौराणिक कथा आहेत. या पुस्तकात उर्दु आणि पर्शियन शब्द टाळून संस्कृत शब्द वापरलेले आहेत. गुरुचरित्र हिंदू लोकांत फार पवित्र ग्रंथ मानतात. सर्व दत्त भक्त या ग्रंथाचे मार्गशीर्ष महिन्यात येणाऱ्या पौर्णिमेपासून आठ दिवस आधी पारायण करतात, आणि पौर्णिमेच्या दिवशी, उद्यापन करतात. मार्गशीर्ष महिन्यातील पौर्णिमा दत्तजयंती होय.

ह्या ग्रंथाला पवित्र वेद समजतात, म्हणून या ग्रंथाचे पारायण कठोर नियमाने करावे. याचे नियम या ग्रंथातच दिलेले आहेत. हा ग्रंथ सात दिवसांच्या सप्ताहातच किंवा तीन दिवसातच पूर्ण करावा असा नियम आहे.

पारायण-पद्धती

श्रीगुरुचरित्र हा ग्रंथ महाराष्ट्रात वेदांइतकाच मान्यता पावलेला आहे. इसवी सनाच्या १४व्या शतकात श्रीनृसिंह सरस्वती यांचे दिव्य व अद्‌भुत चरित्र विवरण करणारा हा ग्रंथ श्रीगुरुंच्या शिष्यपरंपरेतील श्रीसरस्वती गंगाधर यांनी १५व्या शतकात लिहिला. श्रीगुरूंच्या चरित्रासारखा अलौकिक विषय व परंपरेचा वारसा लाभलेला श्रीगुरुकृपासंपन्न, सिद्धानुभवी लेखक, असा योग जुळून आल्यामुळे या समग्र ग्रंथास सिद्ध मंत्राचे सामर्थ्य प्राप्त झाले आहे. हा ग्रंथ अत्यंत प्रासादिक आहे. संकल्प-पूर्तीसाठी श्रीगुरुचरित्र-वाचनाची विवक्षित पद्धती आहे. त्याप्रमाणेच वाचन, पारायण व्हावे. स्वतः गुरुचरित्रकार म्हणतात.

"अंतःकरण असता पवित्र । सदाकाळ वाचावे गुरुचरित्र ।"

अंतर्बाह्य शुचिर्भूतता राखून ह्या ग्रंथाचे वाचन करावे. वैविध्यपूर्ण अशा संकल्पपूर्ततेसाठी गुरुचरित्र सप्ताहवाचनाचे अनुष्ठान निश्चित फलदायी ठरते, असा अनेक वाचकांचा व साधकांचा अनुबव आहे. ह्या दृष्टीने अनुष्ठानाच्या कालात पाळावयाचे सामान्य संकेत वा नियम पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. वाचन हे नेहमी एका लयीत, शांत व सुस्पष्ट असे असावे. उरकण्याच्या दृष्टीने उच्चारभ्रष्टता होऊ नये. चित्त अक्षरांतून व्यक्त होणाऱ्या अर्थाकडे असावे.

२. वाचनासाठी नेहमी पूर्वाभिमुख वा उत्तराभिमुखच बसावे.

३. वाचनासाठी ठराविक वेळ, ठराविक दिशा व ठराविक जागाच असावी. कोणत्याही कारणास्तव ह्यात बदल होऊ देऊ नये.

४. श्रीदत्तात्रेयांची मूर्ती वा प्रतिमा नसल्यास पाटावर तांदूळ ठेवून त्यावर सुपारी ठेवावी व तीत श्रीदत्तात्रेयांचे आवाहन करावे.

५. सप्ताहकालात ब्रह्मचर्याचे पालन व्हावे. वाचन शुचिर्भूतपणाने व सोवळ्यानेच करावे. सप्ताहात केवळ हविषान्न घ्यावे. हविषान्न म्हणजे दूधभात. (मीठ-तिखट, आंबट, दही, ताक वर्ज्य. साखर घ्यावी. गूळ घेऊ नये. गव्हाची पोळी (चपाती), तूप, साखर घेता येते.)

६. रात्री देवाच्या सन्निधच चटईवर अथवा पांढऱ्या धाबळीवर झोपावे. झोपताना डाव्या कुशीवर झोपावे म्हणजे संकल्पपूर्तीचा दृष्टीने संदेश ऐकू येतात, असा श्रद्धेने अनुष्ठान करणाऱ्यांचा अनुभव आहे.

७. वाचनाच्या काळात मध्येच आसनावरून उठू नये किंवा दुसऱ्याशी बोलू नये.

८. सप्ताहाचा प्रारंभ पुष्कळदा शनिवारी करून शुक्रवारी समाप्ती करतात. कारण शुक्रवार हा श्रीगुरूंच्या निजानंदगमनाचा दिवस होय.

९. सप्ताह पूर्ण झाल्यानंतर सातव्या दिवशी, शक्य तर आठव्या दिवशी, सुपारीतून श्रीदत्तात्रेयांचे विसर्जन करावे, आणि नैवेद्य, आरत्या करून, भोजनास सवाष्ण, ब्राह्मण सांगून सांगता करावी. महानैवेद्यात शक्यतो घेवड्याची भाजी असावी.

संकल्प

प्रथम दोन वेळा आचमन करावे.

ॐ श्रीमन्महागणाधिपतये नमः । इष्टदेवताभ्यो नमः । कुलदेवताभ्यो नमः । ग्रामदेवताभ्यो नमः । वास्तुदेवताभ्यो नमः । श्रीपादश्रीवल्लभाय नमः । श्रीसद्गुरुनृसिंहसरस्वत्यै नमः ।

सर्वेभ्यो देवेभ्यो, ब्राह्मणेभ्यो नमो नमः । मातापितृभ्यां नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः । निर्विघ्नमस्तु ।

सुमुखश्चैकदंतश्च कपिलो गजकर्णकः । लंबोदरश्च विकटो विघ्ननाशो गणाधिपः ।
धूम्रकेतुर्गणाध्यक्शो भालचंद्रो गजाननः । द्वादशैत्तनि नामानि यः पठेच्छ्रुणुयादपि ।
विद्यारंभे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा । संग्रामे संकटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥
शुक्लांबरधरं देवं शशिवर्णं चतुर्भुजं । प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशान्तये ।
सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये शिव सर्वार्थसाधिके । शरण्ये त्र्यम्बके गौरि नारायणि नमोस्तु ते ।
सर्वदा सर्वकार्येषु नास्ति तेषांमङ्गलम् । येषां हृदिस्थो भगवान् मङ्गलायतनं हरिः ॥
तदेव लग्नं सुदिनं तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेव । विद्याबलं दैवबलं तदेव लक्ष्मीपते तेऽङ्घ्रियुगं स्मरामि ॥ लाभस्तेषां जयस्तेषां कुतस्तेषां पराजयः । येषामिन्दीवरश्यामो हृदयस्थोजनार्दनः ॥
विनायकं गुरुं भानुं ब्रह्माविष्णुमहेश्वरान् । सरस्वती प्रणम्यादौ सर्वकार्यार्थसिद्धये ॥
अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरासुरैः सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये नमः ॥
सर्वेष्वारब्धकार्येषु त्रयस्त्रिभुवनेश्वराः । देवा दिशन्तु नः सिद्धिं ब्रह्मेशानजनार्दनाः ॥
श्रीमद्भगवतो महापुरुषस्य विष्णोराज्ञया प्रवर्तमानस्य अद्य ब्रह्मनो द्वितीये परार्धे विष्णुपदे श्रीश्वेतवाराहकल्पे वैवस्वतमन्वन्तरे कलियुगे प्रथमचरणे भरतवर्षे भरतखण्डे जंबुद्विपे दण्डकारण्ये देशे गोदावर्याः दक्षिण तीरे शालिवाहनशके अमुकनाम संवत्सरे अमुकायने अमुकऋतो अमुकमासे अमुकपक्षे अमुकतिथौ अमुकवासरे अमुकदिवसनक्षत्रे विष्णुयोगे विष्णुकरणे अमुकस्थिते वर्तमाने चन्द्रे अमुकस्थिते श्रीसूर्ये अमुकस्थिते देवगुरौ शेषेषु ग्रहेषु यथायथं राशिस्थानास्थितेषु सत्सु शुभनामयोगे शुभकरणे
एवंगुणविशेषणविशिष्टाया शुभपुण्यतिथौ

(येथे पूजा करणाराने स्वतः म्हणावे, अमुक या ठिकाणी योग्य शब्द वापरावेत.)

मम आत्मनः श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्रास्यर्थम् । अखण्डलक्ष्मीप्रास्यर्थम् सकलारिष्टशान्त्यर्थम् । श्रीपरमेश्वरश्रीपादश्रीवल्लभ श्रीसद्गुरुश्रीदत्तात्रेयदेवताप्रीत्यर्थम् । अद्य अमुकदिनमारभ्य सप्तदिनपर्यंन्तम् श्रीगुरुचरित्रपाठाख्यं कर्म करिष्ये । तत्रादौ निर्विघ्नतासिद्द्ध्यर्थम् । महागणपतिस्मरणचं करिष्ये ।

वक्रतुण्ड महाकाय सुर्यकोटिसमप्रभ निर्विघ्नं उरु मे देव सर्वकार्येषु सर्वदा । श्रीमहागणपतये नमः ।

अथ ग्रन्थपूजा । पुस्तकरूपिण्यै सरस्वत्यै नमः गन्धपुष्पतुलसीदलहरिद्राकुंकुमाक्षतान् समर्पयामि ।

धूपदीपनैवेद्यं समर्पयामि ।

नंतर उजव्या हाताने उदक सोडून पारायणास प्रारंभ करावा.

ध्यान

मालाकमण्डलुरधः करपद्मयुग्मे ।

मध्यस्थपाणियुगले डमरू-त्रिशूले ।

यस्यास्ति ऊर्ध्वकरयोः शुभशंखचक्रे ।

वन्दे तमत्रिवरदं भुजषट्कयुक्तम् ॥१॥

औदुंबरः कल्पवृक्षः कामधेनुश्च संगमः ।

चिंतामणीः गुरोः पादौ दुर्लभो भुवनत्रये ।

कृत जनार्दनो देवस्त्रेत्रायां रघुनन्दनः ।

द्वापारे रामकृष्णौ च कलौ श्रीपाद-श्रीवल्लभः ॥२॥

त्रैमूर्ति राजा गुरु तोचि माझा ।

कृष्णातिरी वास करून वोजा ।

सुभक्त तेथे करिता आनंदा ।

ते सुर स्वर्गी पाहती विनोदा ॥३॥

ध्यानमंत्र

ब्रह्मानंद्म परमसुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिम् । द्वंद्वातीतं गगनसदृशं तत्त्वमस्यादिलक्ष्यम् ॥

एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीः साक्षिभूतम् । भावातीतं त्रिगुनरहितं सद्गुरुं तं नमामि ॥

काषायवस्त्रं करदंदधारिणं । कमंडलुं पद्मकरेण शंखम् ॥

चक्रं गदाभूषितभूषणाढ्यं । श्रीपादराजं शरणं प्रपद्ये ॥

अध्याय पहिला

श्रीगणेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । श्रीकुलदेवतायै नमः । श्रीपादश्रीवल्लभाय नमः । श्रीनृसिंहसरस्वत्यै नमः ।

ॐ नमोजी विघ्नहरा । गजानना गिरिजाकुमरा । जय जय लंबोदरा । एकदंता शूर्पकर्णा ॥१॥

हालविशी कर्णयुगुले । तेथूनि जो का वारा उसळे । त्याचेनि वाते विघ्न पळे । विघ्नांतक म्हणती तुज ॥२॥

तुझे शोभे आनन । जैसे तप्त कांचन । किंवा उदित प्रभारमण । तैसे तेज फाकतसे ॥३॥

विघ्नकाननच्छेदनासी । हाती फरश धरिलासी । नागबंद कटीसी । उरग यज्ञोपवीत ॥४॥

चतुर्भुज दिससी निका । विशालाक्षा विनायका । प्रतिपाळिसी विश्वलोका । निर्विघ्ने करूनिया ॥५॥

तुझे चिंतन जे करिती । तया विघ्ने न बाधती । सकळाभीष्टे साधती । अविलंबेसी ॥६॥

सकळ मंगल कार्यासी । प्रथम वंदिजे तुम्हासी । चतुर्दश विद्यांसी । स्वामी तूचि लंबोदरा ॥७॥

वेद शास्त्रे पुराणे । तुझेचि असेल बोलणे । ब्रह्मादिकि या कारणे । स्तविला असे सुरवरी ॥८॥

त्रिपुर साधन करावयासी । ईश्वरे अर्चिले तुम्हासी । संहारावया दैत्यांसी । पहिले तुम्हांसी स्तविले ॥९॥

हरिहर ब्रह्मादिक गणपती । कार्यारंभी तुज वंदिती । सकळाभीष्टे साधती । तुझेनि प्रसादे ॥१०॥

कृपानिधी गणनाथा । सुरवरादिका विघ्नहर्ता । विनायका अभयदाता । मतिप्रकाश करी मज ॥११॥

समस्त गणांचा नायक । तूचि विघ्नांचा अंतक । तूते वंदिती जे लोक । कार्य साधे तयांचे ॥१२॥

सकळ कार्या आधारू । तूचि कृपेचा सागरू । करुणानिधि गौरीकुमरू । मतिप्रकाश करी मज ॥१३॥

माझे मनींची वासना । तुवा पुरवावी गजानना । साष्टांग करितो नमना । विद्या देई मज आता ॥१४॥

नेणता होतो मतिहीन । म्हणोनि धरिले तुझे चरण । चौदा विद्यांचे निधान । शरणागतवरप्रदा ॥१५॥

माझिया अंतःकरणीचे व्हावे । गुरुचरित्र कथन करावे । पूर्णदृष्टीने पहावे । ग्रंथसिद्धि पाववी दातारा ॥१६॥

आता वंदू ब्रह्मकुमारी । जिचे नाम वागीश्वरी । पुस्तक वीना जिचे करी । हंसवाहिनी असे देखा ॥१७॥

म्हणोनि नमतो तुझे चरणी । प्रसन्न व्हावे मज स्वामिणी । राहोनिया माझिये वाणी । ग्रंथी रिघू करी आता ॥१८॥

विद्या वेद शास्त्रांसी । अधिकार जाणा शारदेशी । तिये वंदिता विश्वासी । ज्ञान होय अवधारा ॥१९॥

ऐक माझी विनंती । द्यावी आता अवलीला मती । विस्तार करावया गुरुचरित्री । मतिप्रकाश करी मज ॥२०॥

जय जय जगन्माते । तूचि विश्वी वाग्देवते । वेदशास्त्रे तुझी लिखिते । नांदविशी येणेपरी ॥२१॥

माते तुझिया वाग्बाणी । उत्पत्ति वेदशास्त्रपुराणी । वदता साही दर्शनी । त्यांते अशक्य परियेसा ॥२२॥

गुरूचे नामी तुझी स्थित । म्हणती नृसिंहसरस्वती । याकारणे मजवरी प्रीति । नाम आपुले म्हणूनी ॥२३॥

खांबसूत्रींची बाहुली जैसी । खेळती तया सूत्रासरसी । स्वतंत्रबुधि नाही त्यांसी । वर्तती आणिकाचेनि मते ॥२४॥

तैसे तुझेनि अनुमते । माझे जिव्हे प्रेरीमाते । कृपानिधि वाग्देवते । म्हणोनि विनवी तुझा बाळ ॥२५॥

म्हणोनि नमिले तुझे चरण । व्हावे स्वामिणी प्रसन्न । द्यावे माते वरदान । ग्रंथी रिघू करवी आता ॥२६॥

आता वंदू त्रिमूर्तीसी । ब्रह्माविष्णुशिवांसी । विद्या मागे मी तयासी । अनुक्रमे करोनी ॥२७॥

चतुर्मुखे असती ज्यासी । कर्ता जो का सृष्टीसी । वेद झाले बोलते ज्यासी । त्याचे चरणी नमन माझे ॥२८॥

आता वंदू ह्रषीकेशी । जो नायक त्या विश्वासी । लक्ष्मीसहित अहर्निशी । क्षीरसागरी असे जाणा ॥२९॥

चतुर्बाहु नरहरी । शंख चक्र गदा करी । पद्महस्त मुरारी । पद्मनाभ परियेसा ॥३०॥

पीतांबर असे कसियेला । वैजयंती माळा गळा । शरणागता अभीष्ट सकळा । देता होय कृपाळू ॥३१॥

आता नमू शिवासी । धरिली गंगा मस्तकेसी । पंचवक्त्र दहा भुजेसी । अर्धांगी असे जगन्माता ॥३२॥

पंचवदने असती ज्यासी । संहारी जो या सृष्टीसी । म्हणोनि बोलती स्मशानवासी । त्याचे चरणी नमन माझे ॥३३॥

व्याघ्रांबर पांघरून । सर्वांगी असे सर्पवेष्टण । ऐसा शंभु उमारमण । त्याचे चरणी नमन माझे ॥३४॥

नमन समस्त सुरवरा । सिद्धसाध्यां अवधारा । गंधर्वयक्षकिन्नरा । ऋषीश्वरा नमन माझे ॥३५॥

वंदू आता कविकुळासी । पराशरादि व्यासांसी । वाल्मीकादि सकळिकांसी । नमन माझे परियेसा ॥३६॥

नेणे कवित्व असे कैसे । म्हणोनि तुम्हा विनवितसे । ज्ञान द्यावे जी भरवसे । आपुला दास म्हणोनि ॥३७॥

न कळे ग्रंथप्रकार । नेणे शास्त्रांचा विचार । भाषा नये महाराष्ट्र । म्हणोनि विनवी तुम्हासी ॥३८॥

समस्त तुम्ही कृपा करणे । माझिया वचना साह्य होणे । शब्दब्युत्पत्तीही नेणे । कविकुळ तुम्ही प्रतिपाळा ॥३९॥

ऐसे सकळिका विनवोनि । मग ध्याइले पूर्वज मनी । उभयपक्ष जनकजननी । माहात्म्य पुण्यपुरुषांचे ॥४०॥

आपस्तंबशाखेसी । गोत्र कौंडिण्य महाऋषि । साखरे नाम ख्यातिशी । सायंदेवापासाव ॥४१॥

त्यापासूनि नागनाथ । देवराव तयाचा सुत । सदा श्रीसद्‌गुरुचरण ध्यात ॥ गंगाधर जनक माझा ॥४२॥

नमन करिता जनकचरणी । मातापूर्वज ध्यातो मनी । जो का पूर्वज नामधारणी । आश्वलायन शाखेचा ॥४३॥

काश्यपाचे गोत्री । चौंडेश्वरी नामधारी । वागे जैसा जन्हु अवधारी । अथवा जनक गंगेचा ॥४४॥

त्याची कन्या माझी जननी । निश्चये जैशी भवानी । चंपा नामे पुण्यखाणी । स्वामिणी माझी परियेसा ॥४५॥

नमिता जनकजननीसी । नंतर नमू श्रीगुरुसी । घाली मति प्रकाशी । गुरुचरण स्मरावया ॥४६॥

गंगाधराचे कुशी । जन्म झाला परियेसी । सदा ध्याय श्रीगुरुसी । एका भावे निरंतर ॥४७॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । करी संतांसी नमस्कार । श्रोतया विनवी वारंवार । क्षमा करणे बाळकासी ॥४८॥

वेदाभ्यासी संन्यासी । यती योगेश्वर तापसी । सदा ध्याती श्रीगुरुसी । तयांसी माझा नमस्कार ॥४९॥

विनवितसे समस्तांसी । अल्पमती आपणासी । माझे बोबडे बोलांसी । सकळ तुम्ही अंगिकारा ॥५०॥

तावन्मात्र माझी मति । नेणे काव्यव्युतपत्ति । जैसे श्रीगुरु निरोपिती । तेणे परी सांगत ॥५१॥

पूर्वापार आमुचे वंशी । गुरु प्रसन्न अहर्निशी । निरोप देती माते परियेसी । चरित्र आपुले विस्तारावया ॥५२॥

म्हणे ग्रंथ कथन करी । अमृतघट स्वीकारी । तुझे वंशी परंपरी । लाधती चारी पुरुषार्थ ॥५३॥

गुरुवाक्य मज कामधेनु । मनी नाही अनुमानु । सिद्धि पावविणार आपणु । श्रीनृसिंहसरस्वती ॥५४॥

त्रैमूर्तीचा अवतार । झाला नृसिंहसरस्वती नर । कवण जाणे याचा पार । चरित्र कवणा न वर्णवे ॥५५॥

चरित्र ऐसे श्रीगुरुचे । वर्णू न शके मी वाचे । आज्ञापन असे श्रीगुरुचे । म्हणोनि वाचे बोलतसे ॥५६॥

ज्यास पुत्रपौत्री असे चाड । त्यासी कथा हे असे गोड । लक्ष्मी वसे अखंड । तया भुवनी परियेसा ॥५७॥

ऐशी कथा जयाचे घरी । वाचिती नित्य प्रेमभरी । श्रियायुक्त निरंतरी । नांदती पुत्रकलत्रयुक्त ॥५८॥

रोग नाही तया भुवनी । सदा संतुष्ट गुरुकृपेकरोनि । निःसंदेह साता दिनी । ऐकता बंधन तुटे जाणा ॥५९॥

ऐसी पुण्यपावन कथा । सांगेन ऐक विस्तारता । सायासाविण होय साध्यता । सद्यःफल प्राप्त होय ॥६०॥

निधान लाधे अप्रयासी । तरी कष्ट का सायासी । विश्वास माझिया बोलासी । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥६१॥

आम्हा साक्षी ऐसे घडले । म्हणोनि विनवितसे बळे । श्रीगुरुस्मरण असे भले । अनुभवा हो सकळिक ॥६२॥

तृप्ति झालियावरी ढेकर । देती जैसे जेवणार । गुरुमहिमेचा उद्गार । बोलतसे अनुभवोनि ॥६३॥

मी सामान्य म्हणोनि । उदास व्हाल माझे वचनी । मक्षिकेच्या मुखांतुनी । मधु केवी ग्राह्य होय ॥६४॥

जैसे शिंपल्यांत मुक्ताफळ । अथवा कर्पूर कर्दळ । विचारी पा अश्वत्थमूळ । कवणापासावउत्पत्ति ॥६५॥

ग्रंथ कराल उदास । वाकुड कृष्ण दिसे ऊस । अमृतवत निघे त्याचा रस । दृष्टि द्यावी तयावरी ॥६६॥

तैसे माझे बोलणे । ज्याची चाड गुरुस्मरणे । अंगिकार करणार शहाणे । अनुभविती एकचित्ते ॥६७॥

ब्रह्मरसाची गोडी । अनुभवितां फळें रोकडी । या बोलाची आवडी । ज्यासी संभवे अनुभव ॥६८॥

गुरुचरित्र कामधेनु । ऐकता होय महाज्ञानु । श्रोती करोनिया सावध मनु । एकचिते परियेसा ॥६९॥

श्रीगुरुनृसिंहसरस्वती । होते गाणगापुरी ख्याति । महिमा त्यांचा अत्यद्भुती । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥७०॥

तया ग्रामी वसती गुरु । म्हणोनि महिमा असे थोरु । जाणती लोक चहू राष्ट्रु । समस्त जाती यात्रेसी ॥७१॥

तेथे राहोनि आराधिती । त्वरित होय फलप्राप्ति । पुत्र दारा धन संपत्ति । जे जे इच्छिले होय जना ॥७२॥

लाधोनिया संताने । नामे ठेविती नामकरणे । संतोषरूपे येऊन । पावती चारी पुरुषार्थ ॥७३॥

ऐसे असता वर्तमानी । भक्त एक 'नामकरणी' । कष्टतसे अति गहनी । सदा ध्याय श्रीगुरुसी ॥७४॥

ऐसा मनी व्याकुळित । चिंतेने वेष्टिला बहुत । गुरुदर्शना जाऊ म्हणत । निर्वाणमानसे निघाला ॥७५॥

अति निर्वाण अंतःकरणी । लय होवोनि गुरुचरणी । जातो शिष्यशिरोमणी । विसरोनिया क्षुधातृषा ॥७६॥

निर्धार करोनि मानसी । म्हणे पाहीन श्रीगुरुसी । अथवा सांडीन देहासी । जडस्वरूपे काय काज ॥७७॥

ज्याचे नामस्मरण करिता । दैन्यहानि होय त्वरिता । आपण तैसा नामांकिता । किंकर म्हणतसे ॥७८॥

दैव असे आपुले उणे । तरी का भजावे श्रीगुरुचरण । परिस लावता लोहा जाण । सुवर्ण केवी होतसे ॥७९॥

तैसे तुझे नाम परिसे । माझे ह्रदयी सदा वसे । माते कष्टी सायासे । ठेविता लाज कवणासी ॥८०॥

या बोलाचिया हेवा । मनी धरोनि पहावा । गुरुमूर्ती सदाशिवा । कृपाळू बा सर्वभूती ॥८१॥

अतिव्याकुळ अंतःकरणी । निंदास्तुति आपुली वाणी । कष्टला भक्त नामकरणी । करिता होय परियेसा ॥८२॥

राग स्वेच्छा ओवीबद्ध म्हणावे । आजि पाहुणे पंढरीचे रावे । वंदू विघ्नहरा भावे । नमू ते सुंदरा शारदेसी ॥८३॥

गुरूची त्रैमूर्ति । म्हणती वेदश्रुति । सांगती दृष्टान्ती । कलियुगात ॥८४॥

कलियुगात ख्याति । श्रीनृसिहसरस्वती । भक्तांसी सारथी । कृपासिंधू ॥८५॥

कृपासिंधु भक्ता । वेद वाखाणिता । त्रयमूर्ति गुरुनाथा । म्हणोनिया ॥८६॥

त्रयमूर्तीचे गुण । तू एक निधान । भक्तांसी रक्षण । दयानिधि ॥८७॥

दयानिधि यती । विनवितो मी श्रीपती । नेणे भावभक्ति । अंतःकरणी ॥८८॥

अंतःकरणी स्थिरु । नव्हे बा श्रीगुरु । तू कृपासागरु । पाव वेगी ॥८९॥

पाव वेगी आता । नरहरी अनंता । बाळालागी माता । केवी टाकी ॥९०॥

तू माता तू पिता । तूचि सखा भ्राता । तूचि कुळदेवता । परंपरी ॥९१॥

वंशपरंपरी । धरूनि निर्धारी । भजतो मी नरहरी । सरस्वतीसी ॥९२॥

सरस्वती नरहरी । दैन्य माझे हरी । म्हणूनि मी निरंतरी । सदा कष्टे व९३॥

सदा कष्ट चित्ता । का हो देशी आता । कृपासिंधु भक्ता । केवी होसी ॥९४॥

कृपासिंधु भक्ता । कृपाळू अनंता । त्रयमूर्ति जगन्नाथा । दयानिधी ॥९५॥

त्रयमूर्ति तू होसी । पाळिसी विश्वासी । समस्त देवांसी । तूचि दाता ॥९६॥

समस्ता देवांसी । तूचि दाता होसी । मागो मी कवणासी । तुजवांचोनी ॥९७॥

तुजवाचोनी आता । असे कवण दाता । विश्वासी पोषिता । सर्वज्ञ तू ॥९८॥

सर्वज्ञाची खूण । असे हे लक्षण । समस्तांचे जाणे । कवण ऐसा ॥९९॥

सर्वज्ञ म्हणोनि । वानिती पुराणी । माझे अंतःकरणी । न ये साक्षी ॥१००॥

कवण कैशापरी । असती भूमीवरी । जाणिजेचि तरी । सर्वज्ञ तो ॥१॥

बाळक तान्हये । नेणे बापमाये । कृपा केवी होय । मातापित्या ॥२॥

दिलियावांचोनि । न देववे म्हणोनि । असेल तुझे मनी । सांग मज ॥३॥

समस्त महीतळी । तुम्हा दिल्हे बळी । त्याते हो पाताळी । बैसविले ॥४॥

सुवर्णाची लंका । तुवा दिल्ही एका । तेणे पूर्वी लंका । कवणा दिल्ही ॥५॥

अढळ ध्रुवासी । दिल्हे हृषीकेशी । त्याने हो तुम्हासी । काय दिल्हे ॥६॥

निःक्षत्र करूनी । विप्राते मेदिनी । देता तुम्हा कोणी । काय दिल्हे ॥७॥

सृष्टीचा पोषक । तूचि देव एक । तूते मी मशक । काय देऊ ॥८॥

नाही तुम्हा जरी । श्रीमंत नरहरी । लक्ष्मी तुझे घरी । नांदतसे ॥९॥

याहोनी आम्हासी । तू काय मागसी । सांग हृषीकेशी । काय देऊ ॥११०॥

मातेचे वोसंगी । बैसोनिया बाळ वेगी । पसरी मुखसुरंगी । स्तनकांक्षेसी ॥११॥

बाळापासी माता । काय मागे ताता । ऐक श्रीगुरुनाथा । काय देऊ ॥१२॥

घेऊनिया देता । नाम नाही दाता । दयानिधि म्हणता । बोल दिसे ॥१३॥

देऊ न शकसी । म्हणे मी मानसी । चौदाही भुवनासी । तूचि दाता ॥१४॥

तुझे मनी पाही । वसे आणिक काही । सेवा केली नाही । म्हणोनिया ॥१५॥

सेवा घेवोनिया । देणे हे सामान्य । नाम नसे जाण । दातृत्वासी ॥१६॥

तळी बावी विहिरी । असती भूमीवरी । मेघ तो अंबरी । वर्षतसे ॥१७॥

मेघाची ही सेवा । न करिता स्वभावा । उदकपूर्ण सर्वा । केवी करी ॥१८॥

सेवा अपेक्षिता । बोल असे दाता । दयानिधि म्हणता । केवी साजे ॥१९॥

नेणे सेवा कैसी । स्थिर होय मानसी । माझे वंशोवंशी । तुझे दास ॥१२०॥

माझे पूर्वजवंशी । सेविले तुम्हांसी । संग्रह बहुवसी । तुझे चरणी ॥२१॥

बापाचे सेवेसी । पाळिती पुत्रासी । तेवी त्वा आम्हासी । प्रतिपाळावे ॥२२॥

माझे पूर्वधन । तुम्ही द्यावे ऋण । का बा नये करुणा । कृपासिंधु ॥२३॥

आमुचे आम्ही घेता । का बा नये चित्ता । मागेन मी सत्ता । घेईन आता ॥२४॥

आता मज जरी । न देसी नरहरी । जिंतोनि वेव्हारी । घेईन जाणा ॥२५॥

दिसतसे आता । कठिणता गुरुनाथा । दास मी अंकिता । सनातन ॥२६॥

आपुले समान । असेल कवण । तयासवे मन । कठिण कीजे ॥२७॥
कठीण कीजे हरी । तुवा दैत्यांवरी । प्रल्हाद कैवारी । सेवकांसी ॥२८॥
सेवका बाळकासी । करू नये ऐसी । कठिणता परियेसी । बरवे न दिसे ॥२९॥
माझिया अपराधी । धरोनिया बुद्धि । अंतःकरण क्रोधी । पहासी जरी ॥१३०॥
बाळक मातेसी । बोले निष्ठुरेसी । अज्ञाने मायेसी । मारी जरी ॥३१॥
माता त्या कुमारासी । कोप न धरी कैशी । आलिंगोनि हर्षी । संबोखी पा ॥३२॥
कवण्या अपराधेसी । न घालिसी आम्हासी । अहो हृषीकेशी । सांगा मज ॥३३॥
माता हो कोपासी । बोले बाळकासी । जावोनि पितयासी । सांगे बाळ ॥३४॥
माता कोपे जरी । एखादे अवसरी । पिता कृपा करी । संबोखूनि ॥३५॥
तू माता तू पिता । कोपसी गुरुनाथा । सांगो कवणा आता । क्षमा करी ॥३६॥
तूचि स्वामी ऐसा । जगी झाला ठसा । दास तुझा भलतैसा । प्रतिपाळावा ॥३७॥
अनाथरक्षक । म्हणती तुज लोक । मी तुझा बाळक । प्रतिपाळावे ॥३८॥
कृपाळु म्हणोनि । वानिती पुराणी । माझे बोल कानी । न घालिसीच ॥३९॥
नायकसी गुरुराणा । माझे करुनावचना । काय दुश्चितपणा । तुझा असे ॥४०॥
माझे करुणावचन । न ऐकती तुझे कान । ऐकोनि पाषाण । विखुरतसे ॥४१॥
करुणा करी ऐसे । वानिती तुज पिसे । अजुनी तरी कैसे । कृपा न ये ॥४२॥
ऐसे नामांकित । विनविता त्वरित । कृपाळु श्रीगुरुनाथ । आले वेगी ॥४३॥
वत्सालागी धेनु । जैशी ये धावोनु । तैसे श्रीगुरु आपणु । आले जवळी ॥४४॥
येतांचि गुरुमुनि । वंदी नामकरणी । मस्तक ठेवोनि । चरणयुग्मी ॥४५॥
केश तो मोकळी । झाडी चरणधुळी । आनंदाश्रुजळी । अंघ्रि क्षाळी ॥४६॥
हृदयमंदिरात । बैसवोनि व्यक्त । पूजा उपचारित । षोडशविधि ॥४७॥
आनंदभरित । झाला नामांकित । हृदयी श्रीगुरुनाथ । स्थिरावला ॥४८॥
भक्तांच्या हृदयांत । राहे श्रीगुरुनाथ । संतोष बहुत । सरस्वतीसी ॥४९॥
इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे मंगलाचरणं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥१॥
ओवीसंख्या १४९
॥श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु॥

अध्याय दुसरा

श्रीगणेशाय नमः ।

त्रैमूर्तिराजा गुरु तूचि माझा । कृष्णातिरी वास करोनि वोजा । सुभक्त तेथे करिती आनंदा । ते सुर स्वर्गी पहाती विनोदा ॥१॥

ऐसे श्रीगुरुचरण ध्यात । जातां विष्णुनामांकित । अति श्रमला चालत । राहिला एका वृक्षातळी ॥२॥

क्षण एक निद्रिस्त । मनी श्रीगुरु चिंतित । कृपानिधि अनंत । दिसे स्वप्नी परियेसा ॥३॥

रूप दिसे सुषुप्तीत । जटाधारी भस्मांकित । व्याघ्रचर्म परिधानित । पीतांबर कासे देखा ॥४॥

येऊनि योगीश्वर जवळी । भस्म लाविले कपाळी । आश्वासूनि तया वेळी । अभयकर देतसे ॥५॥

इतुके देखोनि सुषुप्तीत । चेतन झाला नामांकित । चारी दिशा अवलोकित । विस्मय करी तया वेळी ॥६॥

मूर्ति देखिली सुषुप्तीत । तेचि ध्यातसे मनात । पुढे निघाला मार्ग क्रमित । प्रत्यक्ष देखे तैसाचि ॥७॥

देखोनिया योगीशाते । करिता झाला दंडवते । कृपा भाकी करुणवक्त्रे । माता पिता तू म्हणतसे ॥८॥

जय जयाजी योगाधीशा । अज्ञानतमविनाशा । तू ज्योतिःप्रकाशा । कृपानिधि सिद्धमुनी ॥९॥

तुझे दर्शने निःशेष । गेले माझे दुरितदोष । तू तारक आम्हास । म्हणोनि आलासि स्वामिया ॥१०॥

कृपेने भक्तालागुनी । येणे झाले कोठोनि । तुमचे नाम कवण मुनि । कवणे स्थानी वास तुम्हा ॥११॥

सिद्ध म्हणे आपण योगी । हिंडो तीर्थ भूमीस्वर्गी । प्रसिद्ध आमुचा गुरु जनी । नृसिंहसरस्वती विख्यात ॥१२॥

त्यांचे स्थान गाणगापूर । अमरजासंगम भीमातीर । त्रयमूर्तीचा अवतार । श्रीनृसिंहसरस्वती ॥१३॥

भक्त तारावयालागी । अवतार त्रयमूर्ति जगी । सदा ध्याती अभ्यासयोगी । भवसागर तरावया ॥१४॥

ऐसा श्रीगुरु कृपासिंधु । भक्तजना सदा वरदु । अखिल सौख्य श्रियानंदु । देता होय शिष्यवर्गा ॥१५॥

त्याचे भक्ता कैचे दैन्य । अखंड लक्ष्मी परिपूर्ण । धनधान्यादि गोधन । अष्टैश्वर्ये नांदती ॥१६॥

ऐसे म्हणे सिद्ध मुनि । ऐकोनि विनवी नामकरणी । आम्ही असती सदा ध्यानी । तया श्रीगुरुयतीचे ॥१७॥

ऐशी कीर्ति ब्रीद ख्याति । सांगतसे सिद्ध यति । वंशोवंशी करितो भक्ति । कष्ट आम्हा केवी पाहे ॥१८॥

तू तारक आम्हांसी । म्हणोनि माते भेटलासी । संहार करोनि संशयासी । निरोपावे स्वामिया ॥१९॥

सिद्ध म्हणे तये वेळी । ऐक शिष्या स्तोममौळी । गुरुकृपा सूक्ष्मस्थूळी । भक्तवत्सल परियेसा ॥२०॥

गुरुकृपा होय ज्यासी । दैन्य दिसे कैचे त्यासी । समस्त देव त्याचे वंशी । कळिकाळासी जिंके नर ॥२१॥

ऐसी वस्तु पूजूनी । दैन्यवृत्ति सांगसी झणी । नसेल तुजे निश्चय मनी । म्हणोनि कष्ट भोगितोसी ॥२२॥

त्रयमूर्ति श्रीगुरु । म्हणोनि जाणिजे निर्धारू । देऊ शकेल अखिल वरू । एका भावे भजावे ॥२३॥

एखादे समयी श्रीहरि । अथवा कोपे त्रिपुरारि । रक्षील श्रीगुरु निर्धारी । आपुले भक्तजनांसी ॥२४॥

आपण कोपे एखाद्यासी । रक्षू न शके व्योमकेशी । अथवा विष्णु परियेसी । रक्षू न शके अवधारी ॥२५॥

ऐसे ऐकोनि नामकरणी । लागे सिद्धाचिया चरणी । विनवीतसे कर जोडुनी । भक्तिभावे करोनिया ॥२६॥

स्वामी ऐसा निरोप देती । संदेह होता माझे चित्ती । गुरु केवी झाले त्रिमूर्ति । ब्रह्मा विष्णु महेश्वर ॥२७॥

आणीक तुम्ही निरोपिलेती । विष्णु रुद्र जरी कोपती । राखो शके गुरु निश्चिती । गुरु कोपलिया न रक्षी कोणी ॥२८॥

हा बोल असे कवणाचा । कवण शास्त्रपुराणींचा । संदेह फेडी गा मनाचा । जेणे मन दृढ होय ॥२९॥

येणेपरी नामकरणी । सिद्धांसी पुसे वंदोनि । कृपानिधि संतोषोनि । सांगतसे परियेसा ॥३०॥

सिद्ध म्हणे शिष्यासी । तुवा पुसिले आम्हांसी वेदवाक्य साक्षीसी । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥३१॥

वेद चारी उत्पन्न । झाले ब्रह्मयाचे मुखेकरून । त्यापासाव पुराण । अष्टादश विख्यात ॥३२॥

तया अष्टादशांत । ब्रह्मवाक्य असे ख्यात । पुराण ब्रह्मवैवर्त । प्रख्यात असे त्रिभुवनी ॥३३॥

नारायण विष्णुमूर्ति । व्यास झाला द्वापारांती । प्रकाश केला या क्षिती । ब्रह्मवाक्यविस्तारे ॥३४॥

तया व्यासापासुनी । ऐकिले समस्त ऋषिजनी । तेचि कथा विस्तारोनि । सांगेन ऐका एकचित्ती ॥३५॥

चतुर्मुख ब्रह्मयासी । कलियुग पुसे हर्षी । गुरुमहिमा विनवीतसे करद्वय जोडोनि । भावभक्ति करोनिया ॥३७॥

म्हणे सिद्धा योगीश्वरा । अज्ञानतिमिरभास्करा । तू तारक भवसागरा । भेटलासी कृपासिंधु ॥३८॥

ब्रह्मदेवे कलियुगासी । सांगितले केवी कार्यासी । आद्यंत विस्तारेसी । निरोपिजे स्वामिया ॥३९॥

ऐक शिष्या एकचित्ता । जधी प्रळय झाला होता । आदिमूति निश्चिता । होते वटपत्रशयनी ॥४०॥

अव्यक्तमूर्ति नारायण । होते वटपत्री शयन । बुद्धि संभवे चेतन । आणिक सृष्टि रचावया ॥४१॥

प्रपंच म्हणजे सृष्टिरचना । करणे म्हणोनि आले मना । जागृत होय या कारणा । आदिपुरुष तये वेळी ॥४२॥

जागृत होवोनि नारायण । बुद्धि संभवे चेतन । कमळ उपजवी नाभीहून । त्रैलोक्याचे रचनाघर ॥४३॥

तया कमळामधून । उदय झाला ब्रह्मा आपण । चारी दिशा पाहोन । चतुर्मुख झाला देखा ॥४४॥

म्हणे ब्रह्मा तये वेळी । समस्ताहुनी आपण बळी । मजहून आणिक बळी । कवण नाही म्हणतसे ॥४५॥

हासोनिया नारायणु । बोले वाचे शब्दवचनु । आपण असे महाविष्णु । भजा म्हणे तया वेळी ॥४६॥

देखोनिया श्रीविष्णुसी । नमस्कारी ब्रह्मा हर्षी । स्तुति केली बहुवसी । अनेक काळ परियेसा ॥४७॥

संतोषोनि नारायण । निरोप दिधला अतिगहन । सृष्टि रची गा म्हणून । आज्ञा दिधली तये वेळी ॥४८॥

ब्रह्मा म्हणे विष्णुसी । नेणे सृष्टि रचावयासी । देखिली नाही कैसी । केवी रचू म्हणतसे ॥४९॥

ऐकोनि ब्रह्मयाचे वचन । निरोपि त्यासी महाविष्णु आपण । वेद असती हे घे म्हणोन । देता झाला तये वेळी ॥५०॥

सृष्टि रचावयाचा विचार । असे वेदांत सविस्तार । तेणेचि परी रचुनी स्थिर । प्रकाश करी म्हणितले ॥५१॥

अनादि वेद असती जाण । असे सृष्टीचे लक्षण । जैसा आरसा असे खूण । सृष्टि रचावी तयापरी ॥५२॥

या वेदमार्गे सृष्टीसी । रची गा ब्रह्मया अहर्निशी । म्हणोनि सांगे हृषीकेशी । ब्रह्मा रची सृष्टिते ॥५३॥

सृजी प्रजा अनुक्रमे । विविध स्थावरजंगमे । स्वेदज अंडज नामे । जारज उद्भिजे उपजविले ॥५४॥

श्रीविष्णुचे निरोपाने । त्रिजग रचिले ब्रह्मयाने । ज्यापरी सृष्टिक्रमणे । व्यासे ऐसी कथियेली ॥५५॥

सिद्ध म्हणे शिष्यासी । नारायण वेदव्यास ऋषि । विस्तार केला पुराणांसी । अष्टादश विख्यात ॥५६॥

तया अष्टादशांत । पुराण ब्रह्मवैवर्त । ऋषेश्वरासी सांगे सूत । तेचि परी सांगतसे ॥५७॥

सनकादिकांते उपजवोनि । ब्रह्मनिष्ठ निर्गुणी । मरीचादि ब्रह्म सगुणी । उपजवी ब्रह्मा तये वेळी ॥५८॥

तेथोनि देवदैत्यांसी । उपजवी ब्रह्मा परियेसी । सांगतो कथा विस्तारेसी । ऐक आता शिष्योत्तमा ॥५९॥

कृत त्रेता द्वापार युग । उपजवी मग कलियुग । एकेकाते निरोपी मग । भूमीवरी प्रवर्तावया ॥६०॥

बोलावूनि कृतयुगासी निरोपी ब्रह्मा परियेसी । तुवा जावोनि भूमीसी । प्रकाश करी आपणाते ॥६१॥

ऐकोनि ब्रह्मयाचे वचन । कृतयुग आले संतोषोन । सांगेन त्याचे लक्षण । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥६२॥

असत्य नेणे कधी वाचे । वैराग्यपूर्ण ज्ञानी साचे । यज्ञोपवीत आरंभण त्याचे । रुद्राक्षमाळा करी कंकणे ॥६३॥

येणे रूपे युग कृत । ब्रह्मयासी असे विनवित । माते तुम्ही निरोप देत । केवी जाऊ भूमीवरी ॥६४॥
भूमीवरी मनुष्य लोक । असत्य निंदा अपवादक । माते न साहवे ते ऐक । कवणे परी वर्तावे ॥६५॥
ऐकोनि सत्ययुगाचे वचन । निरोपीतो ब्रह्मा आपण । तुवा वर्तावे सत्त्वगुण । क्वचित्‌काळ येणेपरी ॥६६॥
न करी जड तूते जाण । आणिक युग पाठवीन । तुवा रहावे सावध होऊन । म्हणूनि पाठवी भूमीवरी ॥६७॥
वर्तता येणेपरी ऐका । झाली अवधि सत्याधिका । बोलावूनि त्रेतायुगा देखा । निरोपी ब्रह्मा परियेसा ॥६८॥
त्रेतायुगाचे लक्षण । ऐक शिष्या सांगेन । असे त्याची स्थूल तन । हाती असे यज्ञसामग्री ॥६९॥
त्रेतायुगाचे कारण । यज्ञ करिती सकळ जन । धर्मशास्त्रप्रवर्तन । कर्ममार्ग ब्राह्मणांसी ॥७०॥
हाती असे कुश समिधा ऐसे । धर्मप्रवर्तक सदा वसे । ऐसे युग गेले हर्षे । निरोप घेऊनि भूमिवरी ॥७१॥
बोलावूनि ब्रह्मा हर्षी । निरोप देत द्वापारासी । सांगेन तयाचे रूपासी । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥७२॥
खड्गे खट्वांग धरोनि हाती । धनुष्य बाण एके हाती । लक्षण उग्र असे शांति । निष्ठुर दया दोनी असे ॥७३॥
पुण्य पाप समान देखा । स्वरूपे द्वापार असे निका । निरोप घेऊनि कौतुका । आला आपण भूमीवरी ॥७४॥
त्याचे दिवस पुरल्यावरी । कलियुगाते पाचारी । जावे त्वरित भूमीवरी । म्हणोनि सांगे ब्रह्मा देखा ॥७५॥
ऐसे कलियुग देखा । सांगेन लक्षणे ऐका । ब्रह्मयाचे सन्मुखा । केवी गेले परियेसा ॥७६॥
विचारहीन अंतःकरण । पिशाचासारखे वदन । तोंड खालते करुन । ठायी ठायी पडतसे ॥७७॥
वृद्ध आपण विरागहीन । कलह द्वेष संगे घेऊन । वाम हाती धरोनि शिश्न । येत ब्रह्मयासन्मुख ॥७८॥
जिव्हा धरोनि उजवे हाती । नाचे केली अतिप्रीती । दोषोत्तरे करी स्तुति । पुण्यपापसंमिश्र ॥७९॥
हासे रडे वाकुल्या दावी । वाकुडे तोंड मुखी शिवी । ब्रह्मयापुढे उभा राही । काय निरोप म्हणोनिया ॥८०॥
देखोनि तयाचे लक्षण । ब्रह्मा हासे अतिगहन । पुसतसे अतिविनयाने । लिंग जिव्हा का धरिली ॥८१॥
कलियुग म्हणे ब्रह्मयासी । जिंकीन समस्त लोकांसी । लिंग जिव्हा रक्षणारांसी । हारी असे आपणाते ॥८२॥
याकारणे लिंग जिव्हा । धरोनि नाचे ब्रह्मदेवा । जेथे मी जाईन स्वभावा । आपण न भिये कवणाते ॥८३॥
ऐकोनि कलीचे वचन । निरोप देत ब्रह्मा आपण । भूमीवरी जाऊन । प्रकाश करी आपुले गुणे ॥८४॥
कलि म्हणे ब्रह्मयासी । मज पाठविता भूमीसी । आपुले गुण तुम्हांसी । सांगेन ऐका स्वामिया ॥८५॥
उच्छेद करीन धर्मासी । आपण असे निरंकुशी । निरानंद परियेसी । निंदा कलह माझेनी ॥८६॥
परद्रव्यहारक परस्त्रीरत । हे दोघे माझे भ्रात । प्रपंच मत्सर दंभक । प्राणसखे माझे असती ॥८७॥
बकासारिखे संन्यासी । तेचि माझे प्राण परियेसी । छळण करोनि उदरासी । मिळविती पोषणार्थ ॥८८॥
तेचि माझे सखे जाण । आणीक असतील पुण्यजन । तेचि माझे वैरी जाण । म्हणोनि विनवी ब्रह्मयासी ॥८९॥
ब्रह्मा म्हणे कलियुगासी । सांगे तुज उपदेशी । कलियुगी आयुष्य नरासी । स्वल्प असे एक शत ॥९०॥
पूर्व युगांतरी देखा । आयुष्य बहु मनुष्यलोका । तप अनुष्ठान ऐका । करिती अनेक दिवसवरी ॥९१॥
मग होय तयांसी गती । आयुष्य असे अखंडिती । याकारणे क्षिती कष्टती । बहु दिवसपर्यंत ॥९२॥
तैसे नव्हेचि कलियुग जाण । स्वल्प आयुष्य मनुष्यपण । करिती तप अनुष्ठान । शीघ्र पावती परमार्था ॥९३॥
जे जन असती ब्रह्मज्ञानि । पुण्य करितील जाणोनि । त्यास तुवा साह्य होऊनि । वर्तत असे म्हणे ब्रह्मा ॥९४॥
ऐकोनि ब्रह्मयाचे वचन । कली म्हणतसे नमोन । स्वामींनी निरोपिले जे जन । तेचि माझे वैरी असती ॥९५॥

ऐसे वैरी जेथे असती । केवी जाऊ तया क्षिती । ऐकता होय मज भीति । केवी पाहू तयासी ॥९६॥

पंचशत भूमंडळात । भरतखंडी पुण्य बहुत । मज मारितील देखत । कैसा जाऊ म्हणतसे ॥९७॥

ऐकोनि कलीचे वचन । ब्रह्मा निरोपी हासोन । काळात्म्याते मिळोन । तुवा जावे भूमीसी ॥९८॥

काळात्म्याचे ऐसे गुण । धर्मवासना करिल छेदन । पुण्यात्म्याचे अंतःकरण । उपजेल बुद्धि पापाविषयी ॥९९॥

कली म्हणे ब्रह्मयासी । वैरी माझे परियेसी । वसतात भूमंडळासी । सांगेन स्वामी ऐकावे ॥१००॥

उपद्रविती माते बहुत । कृपा न ये मज देखत । जे जन शिवहरी ध्यात । धर्मरत मनुष्य देखा ॥१॥

आणिक असती माझे वैरी । वास करिती गंगातीरी । आणिक वाराणशीपुरी । जाऊनि धर्म करिती देखा ॥२॥

तीर्थे हिंडती जे चरणे । आणिक ऐकती पुराणे । जे जन करिती सदा दाने । तेचि माझे वैरी जाण ॥३॥

ज्यांचे मनी वसे शांति । तेचि माझे वैरी ख्याति । अदांभिकपणे पुण्य करिती । त्यांसी देखता भीतसे ॥४॥

नासाग्री दृष्टि ठेवुनी । जप करिती अनुष्ठानी । त्यासि देखताचि नयनी । प्राण माझा जातसे ॥५॥

स्त्रियांपुत्रांवरी प्रीति । मायबापा अव्हेरिती । त्यावरी माझी बहु प्रीति । परम इष्ट माझे जाणा ॥६॥

वेदशास्त्रांते निंदिती । हरिहरांते भेद पाहती । अथवा शिव विष्णु दूषिती । ते परम आप्त माझे जाणा ॥७॥

जितेंद्रिय जे असती नर । सदा भजती हरिहर । रागद्वेषविवर्जित धीर । देखोनि मज भय ॥८॥

ब्रह्मा म्हणे कलियुगासी । तुझा प्रकाश बहुवसी । तुवा जाताचि भूमीसी । तुझे इच्छे रहाटतील ॥९॥

एखादा विरळागत । होईल नर पुण्यवंत । त्याते तुवा साह्य होत । वर्तावे म्हणे ब्रह्मा ॥११०॥

ऐकोनि ब्रह्मयाचे वचन । कलियुग करीतसे नमन । करसंपुट जोडोन । विनवितसे परियेसा ॥११॥

माझ्या दुष्ट स्वभावासी । केवी साह्य व्हावे धर्मासी । सांगा स्वामी उपायासी । कवणेपरी रहाटावे ॥१२॥

कलीचे वचन ऐकोनि । ब्रह्मा हसे अतिगहनि । सांगतसे विस्तारोनि । उपाय कलीसी रहाटावया ॥१३॥

काळ वेळ असती दोनी । तुज साह्य होउनी । येत असती निर्गुणी । तेचि दाविती तुज मार्ग ॥१४॥

निर्मळ असती जे जन । तेचि तुझे वैरी जाण । मळमूत्रे जयासी वेष्टन । ते तुझे इष्ट परियेसी ॥१५॥

याचि कारणे पापपुण्यासी । विरोध असे परियेसी । जे अधिक पुण्यराशी । तेचि जिंकिती तुज ॥१६॥

या कारणे विरळागत । होतील नर पुण्यवंत । तेचि जिंकिती निश्चित । बहुतेक तुज वश्य होती ॥१७॥

एखादा विवेकी जाण । राहे तुझे उपद्रव साहोन । जे न साहती तुझे दारुण । तेचि होती वश्य तुज ॥१८॥

या कारणे कलियुगाभीतरी । जन्म होतील येणेपरी । जे जन तुझेचि परी । न होय त्या ईश्वरप्राप्ति ॥१९॥

ऐकोनि ब्रह्मदेवाचे वचन । कलियुग करितसे प्रश्न । कैसे साधूचे अंतःकरण । कवण असे निरोपावे ॥१२०॥

ब्रह्मा म्हणे तये वेळी । एकचित्ते ऐक कली । सांगेन ऐका श्रोते सकळी । सिद्ध म्हणे शिष्यासी ॥२१॥

धैर्य धरोनि अंतःकरण । शुद्ध बुद्ध वर्तती जन । दोष न लागती कधी जाण । लोभवर्जित नरांसी ॥२२॥

जे नर भजनी हरिहरांसी । अथवा असती काशीनिवासी । गुरु सेविती निरंतरेसी । त्यासी तुझा न लगे दोष ॥२३॥

मातापिता सेवकासी । अथवा सेवी ब्राह्मणासी । गायत्री कपिला धेनूसी । भजणारांसी न लगे दोष ॥२४॥

वैष्णव अथवा शैवासी । जे सेविती नित्य तुळसीसी । आज्ञा माझी आहे ऐसी । तयासी बाधू नको ॥२५॥

गुरुसेवक असती नर । पुराण श्रवण करणार । सर्वसाधनधर्मपर । त्याते तुवा न बाधावे ॥२६॥

सुकृती शास्त्रपरायणासी । गुरूते सेवित वंशोवंशी । विवेके धर्म करणारासी । त्याते तुवा न बाधावे ॥२७॥

कलि म्हणे ब्रह्मयासी । गुरुमहिमा आहे कैशी । कवण गुरुस्वरूपे कैसी । विस्तारावे मजप्रति ॥२८॥

ऐकोनि कलीचे वचन । ब्रह्मा सांगतसे आपण । गकार म्हणजे सिद्ध जाण । रेफः पापस्य दाहकः ॥२९॥

उकार विष्णुरव्यक्त । त्रितयात्मा श्रीगुरु सत्य । परब्रह्म गुरु निश्चित । म्हणोनि सांगे कलीसी ॥१३०॥

श्लोक ॥ गणेशो वाऽग्निना युक्तो विष्णुना च समन्वितः वर्णद्वयात्मको मंत्रश्चतुर्मुक्तिप्रदायकः ॥३१॥

टीका ॥ गणेशाते म्हणती गुरु । तैसाचि असे वैश्वानरू । ऐसाचि जाण शाङ्‌र्गधरू । गुरुशब्द वर्ते इतुके ठायी ॥३२॥

श्लोक ॥ गुरुः पिता गुरुर्माता । गुरुरेव परः शिवः । शिवे रुष्टे गुरुस्त्राता गुरौ रुष्टे न कश्चन ॥३३॥

टीका ॥ गुरु आपला मातापिता । गुरु शंकरु निश्चिता । ईश्वरु होय जरि कोपता । गुरु रक्षील परियेसा ॥३३॥

गुरु कोपेल एखाद्यासी । ईश्वर न राखे परियेसी । ईश्वरू कोपेल ज्या नरासी । श्रीगुरु रक्षी निश्चये ॥३५॥

श्लोक ॥ गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुः गुरुर्देवो महेश्वरः । गुरुरेकः परं ब्रह्म तस्मातगुरुमुपाश्रयेत ॥३६॥

टीका ॥ गुरु ब्रह्मा सत्य जाण । तोचि रुद्र नारायण । गुरुचि ब्रह्म कारण । म्हणोनि गुरु आश्रावा ॥३७॥

श्लोक ॥ हरौ प्रसन्नेऽपि च वैष्णवा जनाः संप्रार्थयन्ते गुरुअक्तिमव्ययाम् । गुरौ प्रसन्ने जगदीश्वरः सदा जनार्दनस्तुष्यति सर्वसिद्धिदः ॥३८॥

टीका ॥ ईश्वर जरी प्रसन्न होता । त्यासी गुरु होय ओळखविता । गुरु आपण प्रसन्न होता । ईश्वर होय आधीन आपुल्या ॥३९॥

श्लोक ॥ गुरुः सदा दर्शयिता प्रवृत्ति तीर्थं व्रतं योगतपादिधर्मान् । आचारवर्णादिविवेकयज्ञान् ज्ञानं परं भक्तिविवेकयुक्तम् ॥१४०॥

टीका ॥ गुरु भजे शास्त्रमार्ग वर्तोनि । तीर्थव्रतयोगतपादि मुनी । आचारवर्णादि ज्ञानी । ज्ञान परम भक्तिविवेकयुक्त ॥४१॥

या कारणे श्रीगुरुसी । भजावे शास्त्रमार्गेसी । तीर्थव्रतयागतपासी । ज्योतिःस्वरूप असे जाणा ॥४२॥

आचारधर्मावर्णाश्रमांसी । विवेकधर्ममार्गासी भक्तिवैराग्ययुक्तांसी । गुरुचि मार्ग दाविणार ॥४३॥

इतुके ऐकोनि कलि आपण । विनवीतसे कर जोडून । गुरु सर्व देवासमान । केवी झाला सांगा मज ॥४४॥

ब्रह्मा म्हणे कलीसी । सांगेन तुज विस्तारेसी । एकचित्ते परियेसी । गुरुवीण पार नाही ॥४५॥

श्लोक ॥ गुरु विना न श्रवेण भवेत् कस्यापि कस्यचित् । विना कर्णेन शास्त्रस्य श्रवणं तत्कुतो भवेत् ॥४६॥

टीका । गुरुवीण समस्तांसी । श्रवण कैचे परियेसी । श्रवण होता मनुष्यांसी । समस्त शास्त्रे ऐकती ॥

शास्त्र ऐकता परियेसी । तरतील संसारासी । या कारणे गुरुचि प्रकाशी । ज्योतःस्वरूप जाणावा ॥४८॥

गुरु सेविता सर्व सिद्धि । होती परियेसा त्रिशुद्धि । कथा वर्तली अनादि । अपूर्व तुज सांगेन ॥४९॥

पूर्वी गोदावरीचे तीरी । अंगिरस ऋषींचा आश्रम थोरी । वृक्ष असती नानापरी । पुण्यनामे मृग वसती ॥५०॥

ब्रह्मऋषि आदिकरोनि । तप करिती तया स्थानी । तयांत वेदधर्म म्हणोनि । पैलपुत्र होता द्विज ॥५१॥

तया शिष्य बहु असती । वेदशास्त्र अभ्यासिती । त्यात दीपक म्हणोनि ख्याति । शिष्य होता परियेसा ॥५२॥

होता शिष्य गुरुपरायण । केला अभ्यास शास्त्रपुराण । झाला असे अतिनिपुण । सेवा करिता श्रीगुरुची ॥५३॥

वेदधर्म एके दिनी । समस्त शिष्यांसी बोलावूनी । पुसतसे संतोषोनि । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥५४॥

बोलावुनि शिष्यांसी । बोले गुरु परियेसी । प्रीति असेल आम्हांसी । तरी माझे वाक्य परियेसा ॥५५॥

शिष्य म्हणती गुरूसी । जे जे स्वामी निरोपिसी । तू तारक आम्हांसी । अंगिकारू हा भरवसा ॥५६॥

गुरूचे वाक्य जो न करी । तोचि पडे रौरव घोरी । अविद्या मायासागरी । बुडोन जाय तो नर ॥५७॥

मग तया कैची गति । नरकी पडे तो सतती । गुरु तारक हे ख्याति । वेदपुराणे बोलती ॥५८॥

ऐकोनि शिष्यांची वाणी । तोषला वेदधर्म मुनी । संदीपकाते बोलावुनी । सांगतसे परियेसा ॥५९॥

ऐका शिष्य सकळीक । आमचे पूर्वार्जित असे एक । जन्मांतरी सहस्राधिक । केली होती महापातके ॥१६०॥

आमचे अनुष्ठान करिता । बहुत गेले प्रक्षाळिता । काही शेष असे आता । भोगिल्यावाचून न सुटे जाणा ॥६१॥

तप सामर्थ्ये उपेक्षा करितो । पापमोक्षा आड रिघतो । याचि कारणे निष्कृति करितो । तया पाप घोरासी ॥६२॥

न भोगिता आपुले देही । आपले पापा निष्कृति नाही । हा निश्चय जाणोनि पाही । भोगावे आम्ही परियेसा ॥६३॥

या पापाचे निष्कृतीसी । जावे आम्ही वाराणशीसी । जाईल पाप शीघ्रेसी । प्रख्यात असे अखिल शास्त्री ॥६४॥

या कारणे आम्हांसी । न्यावे पुरी वाराणशीसी । पाप भोगीन स्वदेहासी । माते तुम्ही सांभाळावे ॥६५॥

या समस्त शिष्यांत । कवण असे सामर्थ्यवंत । अंगिकारावे त्वरित । म्हणोनि पुसे शिष्यांसी ॥६६॥

तया शिष्यांमध्ये एक । नाम असे संदीपक । बोलतसे अतिविवेक । तया गुरूप्रति देखा ॥६७॥

दीपक म्हणे गुरुस । पाप करितां देहनाश । न करावा संग्रहो दुःखास । शीघ्र करा प्रतिकारू ॥६८॥

वेदधर्म म्हणे तयासी । दृढ देह असता मनुष्यासी । क्षालन करावे पापासी । पुढती वाढे विषापरी ॥६९॥

अथवा तीर्थे प्रायश्चित्ते । आपुले देही भोगोनि त्वरिते । पापावेगळे न होता निरुते । मुक्ति नव्हे आपणांसी ॥१७०॥

देव अथवा ऋषेश्वरांसी । मनुष्यादि ज्ञानवंतासी । क्षालन न होय पापासी । आपुले आपण न भोगिता ॥७१॥

दीपक म्हणे गुरूसी । स्वामी निरोपावे आपणासी । सेवा करीन स्वशक्तीसी । न करिता अनुमान सांगिजे ॥७२॥

ऐकोनि दीपकाचे वचन । वेदधर्म म्हणे आपण । कुष्ठे होईल अंग हीन । अंधक पांगूळ परियेसा ॥७३॥

संवत्सर एकविशंत । माते सांभाळावे बहुत । जरी असेल दृढ व्रत । अंगिकारावी तुम्ही सेवा ॥७४॥

दीपक म्हणे गुरूसी । कुष्ठी होईन आपण हर्षी । अंध होईन एकवीस वर्षी । पापनिष्कृति करीन ॥७५॥

तुमचे पापाचे निष्कृति । मी करीन निश्चिती । स्वामी निरोपावे त्वरिती । म्हणोनि चरणांसी लागला ॥७६॥

ऐकोनि शिष्याची वाणी । संतोषला वेदधर्म मुनी । सांगतसे विस्तारोनि । तया पाप-लक्षणे ॥७७॥

आपुले पाप आपणासी । ग्राह्य नव्हे पुत्रशिष्यांसी । न भोगितां स्वदेहासी । न वेचे पाप परियेसा ॥७८॥

याकारणे आपण देखा । भोगीन आपुले पापदुःखा । सांभाळी मज तू संदीपका । एकवीस वर्षेपर्यंत ॥७९॥

जे पीडिती रोगे देखा । प्रतिपाळणारासी कष्ट अधिका । मजहूनि संदीपका । तूते कष्ट अधिक जाण ॥१८०॥

या कारणे आपुले देही । भोगीन पाप निश्चयी । तुवा प्रतिपाळावे पाही । काशीपूरा नेऊनिया ॥८१॥

तया काशीपुरी जाण । पापावेगळा होईन । आपण शाश्वतपद पावेन । तुजकरिता शिष्योत्तमा ॥८२॥

दीपक म्हणे गुरूसी । अवश्य नेईन पुरी काशी । सेवा करीन एकवीस वर्षी । विश्वनाथासम तुमची ॥८३॥

ब्रह्मा म्हणे कलियुगासी । कैसा होता शिष्य त्यासी । कुष्ठ होतांची गुरूसी । नेले काशीपुरा ॥८४॥

मणिकर्णिका उत्तरदेशी । कंबळेश्वर सन्निधेसी । राहिले तेथे परियेसी । गुरू शिष्य दोघेजण ॥८५॥

स्नान करूनि मणिकर्णिकेसी । पूजा करिती विश्वनाथासी । प्रारब्धभोग त्या गुरूसी । भोगीत होता तया स्थानी ॥८६॥

कुष्ठरोग झाला बहुत । अक्षहीन अतिदुःखित । संदीपक सेवा करित । अतिभक्ती करूनिया ॥८७॥

व्यापिला देह कुष्ठे बहुत । पू कृमि पडे रक्त । दुःखे व्यापला अत्यंत । अपस्मारी झाला जाण ॥८८॥

भिक्षा मागोनि संदीपक । गुरूसी आणोनि देत नित्यक । करी पूजा भावे एक । विश्वनाथस्वरूप म्हणतसे ॥८९॥

रोगे करूनि पीडितां नरू । साधुजन होती क्रूरू । तोचि देखा द्विजवरू । होय क्रूर एखादे वेळी ॥१९०॥

भिक्षा आणितां एखादे दिवशी । न जेवे श्रीगुरु कोपेसी । स्वल्प आणिले म्हणोनि क्लेशी । सांडोनि देत भूमीवरी ॥९१॥
येरे दिवशि जाऊनि शिष्य । आणि अन्ने बहुवस । मिष्टान्ने न आणी म्हणोनि क्लेश । करिता झाल परियेसा ॥९२॥
परोपरीचे पक्वान्न । का नाणिशी म्हणे जाण । कोपे मारू येत आपण । शाका परोपरी मागतसे ॥९३॥
जितुके आणि मागोनिया । सर्वस्वे करीतसे वाया । कोपे देत शिविया । परोपरी परियेसा ॥९४॥
एखादे समयि शिष्यासी । म्हणे ताता ज्ञानराशी । मजनिमित्त कष्टलासी । शिष्यराया शिखामणी ॥९५॥
सवेचि म्हणत वचने क्रूर । माते गांजिले अपार । तू आमुचे विष्ठामूत्र । क्षणाक्षणा धूत नाही ॥९६॥
खाताती मज मक्षिका । कां न निवारिसी संदीपका । सेवा करितां म्हणे ऐका । भिक्षा नाणिशी म्हणतसे ॥९७॥
या कारणे पापगुण । ऐसेची असती जाण । वोखट वाक्य निर्गुण । पाप म्हणोनि जाणावे ॥९८॥
पाप असे जेथे बहुत । दैन्य मत्सर वसे तेथ । शुभाशुभ नेणे क्वचित । पापरूपे जाणावे ॥९९॥
एखादे दैन्यकासी । दुःखे प्राप्त होती कैसी । अपस्मार होय जयासी । पाअरूप तोचि जाणा ॥२००॥
समस्त रोग असती देखा । कुष्ठ सोळा भाग नव्हे निका । वेदधर्म द्विज ऐका कष्टतसे येणेपरी ॥१॥
ऐसे गुरूचे गुणदोष । मनांत न आणी तोचि शिष्य । सेवा करी एकमानस । तोचि ईश्वर मानोनि ॥२॥
जैसे जैसे मागे अन्न । आणूनि देतसे परिपूर्ण । जैसा विश्वेश्वर नारायण । तैसा गुरु म्हणतसे ॥३॥
काशीक्षेत्र थोर असतां । न करी सदा तीर्थयात्रा । न जाय देवदर्शना सर्वथा । गुरुसेवेवांचूनि ॥॥
श्लोक ॥ न तीर्थयात्रा न च देवयात्रा न देहयात्रा न च गेहयात्रा । अहर्निश ब्रह्म हरिः सुबुद्धो गुरुः प्रसेव्यो न हि सेव्यमन्यत् ॥५॥
टीका ॥ आपुले देहसंरक्षण । कधी न करी शिष्य जाण । लय लावूनि श्रीगुरुचरण । कवणासवे न बोलेची ॥६॥
अहोरात्र येणेपरी । ब्रह्मा शिव म्हणे हरी । गुरुचि होय निर्धारी । म्हणोनि सेवा करीतसे ॥७॥
गुरु बोले निष्ठुरेसी । आपण मनी संतोषी । जे जे त्याचे मानसी । पाहिजे तैसे वर्ततसे ॥८॥
वर्तता येनेपरी देख । प्रसन्न होवोनि पिनाक । उभा येऊनि सन्मुख । वर माग म्हणतसे ॥९॥
अहो गुरुभक्त दीपका । महाज्ञानी कुलदीपका । तुष्टलो तुझे भक्तीसी ऐका । प्रसन्न झालो माग आता ॥२१०॥
दीपक म्हणे ईश्वरासी । हे मृत्युंजय व्योमकेशी । न पुसतां आम्ही गुरुसी । वर न घे सर्वथा ॥११॥
म्हणोनि गेला गुरुपासी । विनवीतसे तयासी । विश्वनाथ आम्हांसी । प्रसन्न होवोनि आलासे ॥१२॥
निरोप झालिया स्वामीचा । मागेन उपशर्म व्याधीचा । वर होता सदाशिवाचा । बरवे होईल म्हणतसे ॥१३॥
ऐकोनिया शिष्याचे वचन । बोले गुरु कोपायमान । माझे व्याधिनिमित्त जाण । नको प्रार्थू ईश्वरासी ॥१४॥
भोगिल्यावाचोनि पातकासी । निवृत्ति नव्हे गा परियेसी । जन्मांतरी बाधिती निश्चयेसी । धर्मशास्त्री असे जाण ॥१५॥
मुक्ति अपेक्षा ज्याचे मनी । तेणे करावी पापधुणी । शेष राहतां निर्गुणी । विघ्न करितील मोक्षासी ॥१६॥
ऐशियापरी शिष्यासी । गुरु सांगे परियेसी । निरोप मागोनि श्रीगुरुसी । गेला ईश्वरासन्मुख ॥१७॥
जाऊनि सांगे ईश्वरासी । नलगे वर आपणासी । नये गुरुचे मानसी । केवी घेऊ म्हणतसे ॥१८॥
विस्मय करोनि व्योमकेशी । गेला निर्वाणमंडपासी । बोलावून समस्त देवांसी । सांगे वृत्तान्त विष्णूपुढे ॥१९॥
श्रीविष्णु म्हणे शंकरास । कैसा गुरु कैसा शिष्य । कोठे त्यांचा रहिवास । सांगावे मज निर्धारे ॥२२०॥
सांगे ईश्वर विष्णुसी । आश्चर्य देखिले परियेसी । दीपक शिष्य निश्चयेसी । गुरुभक्त असे जाणा ॥२१॥
गोदावरीतीरवासी । वेदधर्म म्हणिजे तापसी । त्याची सेवा अहर्निशी । करितो भावे एकचित्ते ॥२२॥

नाही त्रिलोकी देखिला कोणी । गुरुभक्ति करणार निर्गुणी । त्याते देखोनि माझे मनी । अतिप्रीति वर्ततसे ॥२३॥

वर देईन म्हणोनि आपण । गेलो होतो तयाजवळी जाण । गुरूचा निरोप नाही म्हणोन । न घे वर परियेसा ॥२४॥

अनेक दिव्यसहस्त्रवर्षी । तप करिती महाऋषि । वर मागती अहर्निशी । नाना कष्ट करोनिया ॥२५॥

तैसा तापसी योगी यांसी । नव्हे मज वर द्यावयासी । बलात्कारे देता तयासी । वर न घे तो दीपक ॥२६॥

तनमन अर्पूनि श्रीगुरूसी । सेवा करितो संतोषी । त्रयमूर्ति म्हणोनि गुरूसी । निश्चये भजतसे ॥२७॥

समस्त देव मातापिता । गुरुचि असे तत्त्वतां । निश्चय केला असे चित्ता । गुरु परमात्मा म्हणोनि ॥२८॥

किती म्हणोनि वर्णू त्यासी । अविद्या-अंधकारासी । छेदिता दीपक परियेसी । कुलदीपक नाम सत्य ॥२९॥

धर्म ज्ञान सर्व एक । गुरुचि म्हणे कुलदीपक । चरणसेवा मनःपूर्वक । करितो गुरूची भक्तीने ॥२३०॥

इतुके ऐकोनि शाङ्‍र्गधरू । पहावया गेला शिष्यगुरु । त्यांचा भक्तिप्रकारू । पाहे तये वेळी ॥३१॥

सांगितले विश्वनाथे । त्याहून दिसे आणिक तेथे । संतोषोनि दीपकाते । म्हणे विष्णु परियेसा ॥३२॥

दीपक म्हणे विष्णूसी । काय भक्ति देखोनि आम्हांसी । वर देतोसी परियेसी । कवण कार्या सांग मज ॥३४॥

लक्ष कोटी सहस्त्र वरुषी । तप करिती अरण्यावासी । त्यांसी करितोसी उदासी । वर न देसी नारायण ॥३५॥

मी तरी तुज भजत नाही । तुझे नाम स्मरत नाही । बलात्कारे येवोनि पाही । केवी देशी वर मज ॥३६॥

ऐकोनि दीपकाचे वचन । संतोषला नारायण । सांगतसे विस्तारोन । तया दीपकाप्रती देखा ॥३७॥

गुरुभक्ति करिसी निर्वाणेसी । म्हणोनि आम्ही जाहलो संतोषी । जे भक्ति केली त्वां गुरूसी । तेचि आम्हांसी पावली ॥३८॥

जो नर असेल गुरुभक्त जाण । तोचि माझा जीवप्राण । त्यासी वश्य झालो आपण । जे मागेल ते देतो तया ॥३९॥

सेवा करी माता पिता । ती पावे मज तत्त्वतां । पतिसेवा स्त्रिया करिता । तेही मज पावतसे ॥२४०॥

एखाद्या भल्या ब्राह्मणासी । यती योगेश्वर तापसी । करिती नमन भक्तीसी । तेचि मज पावे जाणा ॥४१॥

ऐसे ऐकोनि दीपक । नमिता झाला आणिक । विनवीतसे देख । म्हणे सिद्ध नामधारका ॥४२॥

ऐक विष्णु हृषीकेशी । निश्चय असो माझे मानसी । वेदशास्त्र मीमांसादिकांसी । गुरु आम्हांसी देणार ॥४३॥

गुरूपासोनि सर्व ज्ञान । त्रयमूर्ति होती आम्हां आधीन । आमुचा गुरुचि देव जाण । अन्यथा नाही जाण पा ॥४४॥

सर्व देव सर्व तीर्थ । गुरूचि आम्हा असे सत्य । गुरूवांचूनि आम्हां परमार्थ । काय दूर असे सांगा ॥४५॥

समस्त योगी सिद्धजन । गुरूवांचूनि न होती सज्ञान । ज्ञान होता ईश्वर आपण । केवी दूर असे सांगा ॥४६॥

जो वर द्याल तुम्ही मज । श्रीगुरु देतो काय चोज । याकारणे श्रीगुरुराज । भजतसे परियेसा ॥४७॥

संतोषोनि नारायण । म्हणे धन्य धन्य माझा प्राण । तू शिष्य-शिरोरत्न । बाळक तूचि आमुचा ॥४८॥

काही तरी माग आता । वर देईन तत्त्वतां । विश्वनाथ आला होता । दुसरेन वर द्यावयासी मी आलो ॥४९॥

आमचेनि मन संतोषी । वर माग जो तुझे मानसी । तुज वश्य झालो निर्धारेसी । जे पाहिजे ते देईन आता ॥२५०॥

दीपक म्हणे विष्णुसी । जरी वर आम्हां देसी । गुरुभक्ति होय अधिक मानसी । ऐसे मज ज्ञान द्यावे ॥५१॥

गुरूचे रूप आपण ओळखे । ऐसे ज्ञान देई सुखे । यापरते न मागे निके । म्हणोनि चरणी लागला ॥५२॥

दिधला वर शाङ्‍र्गपाणी । संतोषोनि बोले वाणी । अरे दीपका शिरोमणी । तू माझा प्राणसखा होशी ॥५३॥

तुवा ओळखिले गुरूसी । देखिले दृष्टी परब्रह्मासी । आणीक जरी आम्हां पुससी । सांगेन एक एकचित्ते ॥५४॥

लौकिक सुबुद्धि होय जैशी । धर्माधर्मसुमने तैशी । उत्कृष्टाहूनि उत्कृष्टेसी । स्तुति करि गा अहर्निशी ॥५५॥

जे जे समयी श्रीगुरूसी । तू भक्तीने स्तुति करिसी । तेणे । होऊ आम्ही संतोषी । तेचि आमुची स्तुति जाण ॥५६॥

वेद वाचिती सांगेसी । वेदान्त भाष्य अहर्निषी । वाचिती जन उत्कृष्टेसी । आम्हा पावे निर्धारी ॥५७॥

बोलती वेद सिद्धान्त । गुरुचि ब्रह्म असे म्हणत । याचि कारणे गुरु भजता सत्य । सर्व देवता तुज वश्य ॥५८॥

गुरु म्हणजे अक्षर दोन । अमृताचा समुद्र जाण । तयामध्ये बुडता क्षण । केवी होय परियेसा ॥५९॥

जयाचे ह्रदयी गुरुस्मरण । तोचि त्रिलोकी पूज्य जाण । अमृतपान सदा सगुण । तोचि शिष्य अमर होय ॥२६०॥

श्लोक ॥ यदा मम शिवस्यापि ब्रह्मणो ब्राह्मणस्य हि । अनुग्रहो भवेन्नृणां सेव्यते सद्गुरुस्तदा ॥६१॥

टीका ॥ आपण अथवा ईश्वरु । ब्रह्मा जरी देता वरु । तद्वत् फलदाता गुरु । गुरु त्रैमूर्ति याचि कारणे ॥६२॥

ऐसा वर दीपकासी । दिधला विष्णूने परियेसी । ब्रह्मा सांगे कलीसी । एकचित्ते परियेसा ॥६३॥

वर लाधोनि दीपक । गेला गुरूचे सन्मुख । पुसतसे गुरु ऐक । तया शिष्या दीपकासी ॥६४॥

ऐक शिष्या कुळदीपका । काय दिधले वैकुंठनायका । विस्तारोनि सांगे निका । माझे मन स्थिर होय ॥६५॥

दीपक म्हणे गुरुसी । वर दिधला ह्रषीकेशी । म्या मागितले तयासी । गुरुभक्ति व्हावी म्हणोनिया ॥६६॥

गुरुची सेवा तत्परेसी । अंतःकरण दृढेसी । वर दिधला संतोषी । दृढभक्ति माझी तुमचे चरणी ॥६७॥

संतोषोनि श्रीगुरु । प्रसन्न झाला साक्षात्कारू । जीवित्वे होय तू स्थिरू । काशीपुरी वास करी ॥६८॥

तुझे वाक्य सर्वसिद्धि । तुझे घरी नवनिधि । विश्वनाथ तुझे स्वाधी । म्हणे गुरु संतोषोनि ॥६९॥

तुझे स्मरण जे करिती । त्यांचे कष्ट निवारण होती । श्रियायुक्त नांदती । तुझे स्मरणमात्रेसी ॥२७०॥

येणेपरी शिष्यासी । प्रसन्न झाला परियेसी । दिव्यदेह झाला तत्क्षणेसी । झाला गुरु वेदधर्म ॥७१॥

शिष्याचा भाव पहावयास । कुष्ठी झाला महाक्लेश । तो तापसी अतिविशेष । त्यासी कैचे पाप राहे ॥७२॥

लोकानुग्रह करावयासी । गेला होता पुरी काशी । काशीक्षेत्रमहिमा ऐसी । पाप जाय सहस्त्र जन्मीचे ॥७३॥

तया काशीनगरात । धर्म अथवा अधर्म-रत । वास करिती क्वचित । त्यांसि पुनर्जन्म नाही जाणा ॥७४॥

सूत म्हणे ऋषीश्वरासी । येणे प्रकारे कलीसी । सांगे ब्रह्मा परियेसी । शिष्यदीपक आख्यान ॥७५॥

सिद्ध म्हणे नामकरणी । दृढ मन असावे याचि गुणी । तरीच तरेल भवार्णी । गुरुभक्ति असे येणेविधी ॥७६॥

श्लोक ॥ यत्र यत्र दृढा भक्तिर्यदा कस्य महात्मनः । तत्र तत्र महादेवः प्रकाशमुपगच्छति ॥७७॥

टीका । जरी भक्ति असे दृढेसी । त्रिकरणसह मानसी । तोचि लाधे ईश्वरासी । ईश्वर होय तया वश्य ॥७८॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे शिष्यदीपकाख्यानं नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥२॥

श्रीदत्तात्रेयार्पितमस्तु ।

ओवीसंख्या ॥२७९॥

॥श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु॥

अध्याय तिसरा

श्रीगणेशाय नमः ।

येणेपरी सिद्ध मुनि । सांगता झाला विस्तारोनि । संतोषोनि नामकरणी । विनवितसे मागुती ॥१॥

जय जयाजी सिद्ध मुनी । तारक तू आम्हालागुनी । संदेह होता माझे मनी । आजि तुवा फेडिला ॥२॥

तुझेनि सर्वस्व लाधलो । आनंदजळी बुडालो । परम तत्त्व जोडलो । आजिचेनि दातारा ॥३॥

ऐसे श्रीगुरुमहिमान । मज निरोपिले त्वां ज्ञान । आनंदमय माझे मन । तुझेनि धर्मे स्वामिया ॥४॥

कवणे ठायी तुमचा वास । नित्य तुम्हा कोठे ग्रास । होईन तुझा आतां दास । म्हणोनि चरणी लागला ॥५॥

कृपानिधी सिद्ध मुनी । तया शिष्या आलिंगोनि । आशीर्वचन देऊनि । सांगे आपुला वृत्तान्त ॥६॥

जे जे स्थानी होते गुरु । तेथे असतो चमत्कारू । पुससी जरी आम्हां आहारू । गुरुस्मरणी नित्य जाणा ॥७॥

श्रीगुरुचरित्र महिमान । तेचि आम्हा अमृतपान । सदा सेवितो याचे गुण । म्हणोनि पुस्तक दाविले ॥८॥

भुक्ति मुक्ति परमार्थ । जे जे वांछिजे मनांत । ते ते साध्य होय त्वरित । गुरुचरित्र ऐकता ॥९॥

धनार्थी यासी अक्षय धन । पुत्रपौत्रादि गोधन । कथा ऐकता होय जाण । ज्ञानसिद्धी तात्काळ ॥१०॥

जे भक्तीने सप्तक एक । पढती ऐकती भक्तलोक । काम्य होय तात्कालिक । निपुत्रिका पुत्र होती ॥११॥

ग्रहरोगादिपीडन । न होती व्याधि कधी जाण । जरी मनुष्यास असेल बंधन । त्वरित सुटे ऐकता ॥१२॥

ज्ञातवंत शतायुषी । ऐकता होय भरवसी । ब्रह्महत्यापापे नाशी । एकचित्ते ऐकता ॥१३॥

इतुके ऐकोनि त्या अवसरी । नामधारक नमस्कारी । स्वामी माते तारी तारी । कृपानिधि सिद्ध मुनी ॥१४॥

साक्षात्कारे गुरुमूर्ति । भेटलासी तू जगज्योती । होती वासना माझे चित्ती । गुरुचरित्र ऐकावे ॥१५॥

एखादा तृषेने पीडित । जात असता मार्गस्थ । त्या आणूनि देती अमृत । तयापरी तू मज भेटलासी ॥१६॥

गुरूचा महिमा ऐको कानी । सांगिजे स्वामी विस्तारोनि । अंधकार असतां रजनी । सूर्योदयापरी करी ॥१७॥

इतुकिया अवसरी । सिद्ध योगी अभय करी । धरोनिया सव्य करी । घेवोनि गेला स्वस्थाना ॥१८॥

असे ठाव ज्ञानपंथी । कल्पवृक्ष अश्वत्थी । बैसोनि सांगे ज्ञानज्योती । ऐक शिष्या नामधारका ॥१९॥

नेणती सोय गुरुदास्यका । याचि कारणे उपबाधका । होती तुज अनेका । चिंता क्लेश घडती तुज ॥२०॥

ओळखावया गुरुमूर्तीसी । आपुला आचार परियेसी । दृढ भक्ति धरोनि मानसी । ओळखिजे मग श्रीगुरु ॥२१॥

ऐकोनि सिद्धांचे वचन । संतोषे नामधारक सगुण । क्षणक्षणा करी नमन । करुणावचने करोनिया ॥२२॥

तापत्रयाग्नीत पोळलो । मी संसारसागरी बुडालो । क्रोधादि जलचरी वेष्टिलो । अज्ञानजाळे वेष्टूनिया ॥२३॥

ज्ञाननौकी बसवूनि । कृपेचा वायू पालाणुनि । देहा तारक करूनि । तारावे माते स्वामिया ॥२४॥

ऐशिया करुणावचनी । विनवितसे नामकरणी । मस्तक सिद्धाचिया चरणी । ठेविता झाला पुनः पुनः ॥२५॥

तव बोलिला सिद्ध मुनि । न धरी चिंता अंतःकरणी । उठवीतसे आश्वासोनि । सांकडे फेडीन तुझे आता ॥२६॥

ज्यांसी नाही दृढ भक्ति । सदा दैन्ये कष्टती । श्रीगुरूवरी बोल ठेविती । अविद्यामाया वेष्टूनि ॥२७॥

संशय धरोनि मानसी । श्रीगुरु काय देईल म्हणसी । तेणे गुणे हा भोग भोगिसी । नाना कष्टे व्याकुळित ॥२८॥

सांडोनि संशय निर्धार । गुरुमूर्ति देईल अपार । ऐसा देव कृपासागर । तुज नुपेक्षी सर्वथा ॥२९॥

गुरुमूर्ति कृपासिंधु । प्रख्यात असे वेदा बोधु । तुझे अंतःकरणी वेधु । असे तया चरणांवरी ॥३०॥

तो दातार अखिल मही । जैसा मेघाचा गुण पाही । पर्जन्य पडतो सर्वां ठायी । कृपासिंधु ऐसा असे ॥३१॥
त्यांतचि पात्रानुसार । सांगेन साक्षी एक थोर । सखोल भूमि उदक स्थिर । उन्नती उदक नाही जाण ॥३२॥
दृढ भक्ति जाणा सखोल भूमि । दांभिक ओळखा उन्नत तुम्ही । याचिया कारणे मनोकर्मी । निश्चयावे श्रीगुरूसी ॥३३॥
म्हणोनि श्रीगुरुउपमा । ऐसा कणव असे महिमा । प्रपंच होय परब्रह्मा । हस्त मस्तकी ठेवोनिया ॥३४॥
कल्पतरूची द्यावी उपमा । कल्पिले लाभे त्याचा महिमा । न कल्पितां पुरवी कामा । कामधेनु श्रीगुरु ॥३५॥
ऐसा श्रीगुरु ब्रह्ममूर्ति । ख्याति असे श्रुतिस्मृती । संदेह सांडूनि एकचित्ती । ध्याय पदांबुज श्रीगुरूचे ॥३६॥
इतके परिसोनि नामधारक । नमन करोनि क्षणैक । करसंपुट जोडोनि ऐक । विनवितसे सिद्धासी ॥३७॥
श्रीगुरू सिद्ध योगेश्वरा । कामधेनु कृपासागरा । विनवितसे अवधारा । सेवक तुमचा स्वामिया ॥३८॥
स्वामींनी निरोपिले सकळ । झाले माझे मन निर्मळ । वेध लागला असे केवळ । चरित्र श्रीगुरूचे ऐकावया ॥३९॥
गुरु त्रयमूर्ति ऐको कानी । का अवतरले मनुष्ययोनी । सर्व सांगावे विस्तारोनि । म्हणोनि चरणी लागला ॥४०॥
मग काय बोले योगींद्र । बा रे शिष्या तू पूर्णचंद्र । माझा बोधसमुद्र । कैसा तुवा उत्साहविला ॥४१॥
तूते महासुख लाधले । गुरुदास्यत्व फळले । परब्रह्म अनुभवले । आजिचेनि तुज आता ॥४२॥
हिंडत आलो सकळ क्षिति । कवणा नव्हे ऐशी मति । गुरुचरित्र न पुसती । तूते देखिले आजि आम्ही ॥४३॥
ज्यासी इहपरत्रींची चाड । त्यासी ही कथा असे गोड । त्रिकरणे करोनिया दृढ । एकचित्ते ऐकिजे ॥४४॥
तू भक्त केवळ श्रीगुरुचा । म्हणोनि भक्ति झाली उंचा । निश्चयो मानी माझिया वाचा । लाधसी चारी पुरुषार्थ ॥४५॥
धनधान्यादि संपत्ति । पुत्रपौत्र श्रुतिस्मृति । इह सौख्य आयुष्यगति । अंती गति असे जाणा ॥४६॥
गुरुचरित्र कामेधेनु । वेदशास्त्रसंमत जाणु । अवतरला त्रयमूर्ति आपणु । धरोनि नरवेष कलियुगी ॥४७॥
कार्याकारण अवतार । होऊनि येती हरिहर । उतरावया भूमिभार । भक्तजनाते तारावया ॥४८॥
ऐकोनि सिद्धाच वचना । प्रश्न करी शिष्यराणा । त्रयमूर्ति अवतार किंकारणा । देह धरोनि मानुषी ॥४९॥
विस्तारोनि ते आम्हांसी । सांगा स्वामी कृपेसी । म्हणोनि लागला चरणासी । करुणावचने करोनिया ॥५०॥
सिद्ध म्हणे नामधारका । त्रयमूर्ति तीन गुण ऐका । आदिवस्तु आपण एका । प्रपंच वस्तु तीन जाणा ॥५१॥
ब्रह्मयाचा रजोगुण । सत्त्वगुन विष्णु जाण। तमोगुण उमारमण । मूर्ति एकचि अवधारा ॥५२॥
ब्रह्मा सृष्टिरचनेसी । पोषक विष्णु परियेसी । रुद्रमूर्ति प्रळयासी । त्रयमूर्तीचे तीन गुण ॥५३॥
एका वेगळे एक न होती । कार्याकारण अवतार होती । भूमीचा भार फेडिती । प्रख्यात असे पुराणी ॥५४॥
सांगेन साक्ष आता तुज । अंबरीष म्हणिजे द्विज । एकादशीव्रताचिया काज । विष्णूसी अवतार करविले ॥५५॥
अवतार व्हावया कारण । सांगेन तुज विस्तारून । मन करोनि सावधान । एकचित्ते परियेसा ॥५६॥
द्विज करी एकादशीव्रत । पूजा करी अभ्यागत । निश्चयो करी दृढचित्त । हरिचिंतन सर्वकाळ ॥५७॥
असो त्याचिया व्रतासी । भंग करावया आला ऋषि । अतिथि होऊनि हठेसी । पावला मुनि दुर्वास ॥५८॥
ते दिवशी साधनद्वादशी घडी एक । आला अतिथि कारणिक । अंबरीषास पडला धाक । केवी घडे म्हणोनिया ॥५९॥
ऋषि आले देखोनि । अंबरीषाने अभिवंदोनि । अर्घ्य पाद्य देवोनि । पूजा केली उपचारे ॥६०॥
विनवितसे ऋषीश्वरासी । शीघ्र जावे स्नानासी । साधन आहे घटिका द्वादशी । यावे अनुष्ठान सारोनिया ॥१॥
ऋषि जाऊनि जाऊनि नदीसी । अनुष्ठान करती विधींसी । विलंब लागता तयासी । आली साधन घटिका ॥६२॥

व्रत भंग होईल म्हणोनि । पारणे केले तीर्थ घेऊनि । नाना प्रकार पक्वानी । पाक केला ऋषीते ॥६३॥

तव आले दुर्वास देखा । पाहूनि अंबरीषाच्या मुखा । म्हणे भोजन केलेसि का । अतिथीविण दुरात्मया ॥४॥

शाप देता ऋषीश्वर । राजे स्मरला शाङ्‍र्गधर । करावया भक्ताचा कैवार । टाकून आला वैकुंठा ॥६५॥

भक्तवत्सल नारायण । शरणागताचे रक्षण । बिरूद बोलती पुराणे जाण । धावे धेनु वत्सासि जैसी ॥६६॥

शापिले ऋषीने द्विजासी । जन्मावे गा अखिल योनीसी । तव पावला हृषीकेशी । येऊनि जवळी उभा ठेला ॥६७॥

मिथ्या नव्हे ऋषीचे वचन । द्विजे धरिले श्रीविष्णुचे चरण । भक्तवत्सल ब्रीद जाण । तया महाविष्णूचे ॥६८॥

विष्णु म्हणे दुर्वासासी । तुवा शापिले अंबरीषासी । राखीन आपुल्या दासासी । शाप आम्हासी तुम्ही द्यावा ॥६९॥

दुर्वास ज्ञानी ऋषीश्वर । केवळ ईश्वर अवतार । फेडावयास भूमिभार । कारण असे पुढे म्हणतसे ॥७०॥

जाणोनि ज्ञानीशिरोमणी । म्हणे तप करितां युगे क्षोणी । भेटी नव्हे हरिचरणी । भूमीवरी दुर्लभ ॥७१॥

शापसंबंधे अवतरोनि । येईल लक्ष्मी घेऊनि । तारावयालागोनी । भक्तजना समस्ता ॥७२॥

परोपकारसंबंधेसी । शाप द्यावा विष्णुसी । भूमिभार फेडावयासी । कारण असे म्हणोनिया ॥७३॥

ऐसे विचारोनि मानसी । दुर्वास म्हणे विष्णूसी । अवतरोनी भूमीसी । नाना स्थानी जन्मावे ॥७४॥

प्रसिद्ध होसी वेळ दहा । उपर अवतार पूर्ण दहा । सहज तू विश्वात्मा महा । स्थूळसूक्ष्मी वससी तू ॥७५॥

ऐसा कार्यकारण शाप । अंगिकारी जगाचा बाप । दुष्टांवरी असे कोप । सृष्टिप्रतिपाळ करावया ॥७६॥

ऐसे दहा अवतार झाले । असे तुवा कर्णी ऐकिले । महाभागवती विस्तारिले । अनंतरूपी नारायण ॥७७॥

कार्यकारण अवतार होती । क्वचित्प्रकट क्वचित् गुप्ती । ते ब्रह्मज्ञानी जाणती । मूढमति काय जाणे ॥७८॥

आणीक सांगेन तुज । विनोद झालासे सहज । अनुसया अत्रिऋषीची भाज । पतिव्रताशिरोमणी ॥७९॥

तिचे गृही जन्म जाहले । त्रयमूर्ति अवतरले । कपटवेष धरोनि आले । पुत्र जाहले तियेचे ॥८०॥

नामधारक पुसे सिद्धासी । विनोदकथा निरोपिलीसी । देव अतिप्रकट वेषी । पुत्र जाहले कवणे परी ॥८१॥

अत्रि ऋषि पूर्वी कवण । कवणापासूनि उत्पन्न । मूळ पुरुष होता कवण । विस्तारोनि मज सांगावे ॥८२॥

म्हणे सरस्वती गंगाधर । पुढील कथेचा विस्तार । ऐकता होय मनोहर । सकलांभीष्टे साधती ॥८३॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरो श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे अंबरीषव्रतनिरूपणं नाम तृतीयोऽध्यायः ॥३॥

ओवीसंख्या ॥८३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय चौथा

श्रीगणेशाय नमः ।

ऐशी शिष्याची विनंती । ऐकोन सिद्ध काय बोलती । साधु साधु तुझी भक्ति । प्रीति पावो गुरुचरणी ॥१॥

ऐक शिष्यचूडामणी । धन्य धन्य तुझी वाणी । आठवतसे तुझ्या प्रश्नी । आदिमध्यावसानक ॥२॥

प्रश्न केला बरवा निका । सांगेन आतां तुज विवेका । अत्रि ऋषीचा पूर्वका । सृष्टीपासोनि सकळ ॥३॥

पूर्वी सृष्टि नव्हती काही । जलमय होते सर्वही । आपोनारायण म्हणोनि पाही । वेद बोलती याची कारणे ॥४॥

उदक आपोनारायण । सर्वां ठायी वास पूर्ण । बुद्धिसंभवप्रपंचगुण । हिरण्यगर्भ अंड निर्मिले ॥५॥

तेचि ब्रह्मांड नाम जाहले । रजोगुने ब्रह्मासि निर्मिले । हिरण्यगर्भ नाम पावले । देवतावर्ष एक होते ॥६॥

तेचि ब्रह्मांड देखा । फुटोनि शकले झाली ऐका । एक शकल भूमिका । होऊनि ठेली शकले दोनी ॥७॥

ब्रह्मा तेथे उपजोन । रचिले चवदाहि भुवन । दाही दिशा मानसवचन । काळ कामक्रोधादि सकळ ॥८॥

सृष्टि रचावयासी । सप्त पुत्र उपजवी मानसी । नामे सांगेन परियेसी । सात जण ब्रह्मपुत्र ॥९॥

मरीचि अत्रि आंगिरस । पुलस्त्य पुलह क्रतु वसिष्ठ । सप्त पुत्र जाहले श्रेष्ठ । सृष्टिकर्ता ब्रह्मा जाण ॥१०॥

सप्त ब्रह्मपुत्रांमधील अत्रि । तेथूनि पीठ गुरुसंतति । सांगेन ऐका एकचित्ती । सभाग्य नामधारका ॥११॥

ऋषि अत्रीची भार्या । नाम तिचे अनसूया । पतिव्रताशिरोमणिया । जगदंबा तेचि जाण ॥१२॥

तिचे सौंदर्यलक्षण । वर्णू शके ऐसा कोण । जिचा पुत्र चंद्र आपण । तिचे रूप काय सांगो ॥१३॥

पतिसेवा करी बहुत । समस्त सुरवर भयाभीत । स्वर्गैश्वर्य घेईल त्वरित । म्हणोनि चिंतिती मानसी ॥१४॥

इंद्रादि सुरवर मिळुनि । त्रयमूर्तिपासी जाउनी । विनविताती प्रकाशोनी । आचार अत्रि ऋषीचा ॥१५॥

इंद्र म्हणे स्वामिया । पतिव्रता स्त्री अनसूया । आचार तिचा सांगो काया । तुम्हाप्रती विस्तारोनि ॥१६॥

पतिसेवा करी भक्तीसी । मनोवाक्कायमानसी । अतिथिपूजा महाहर्षी । विमुख नव्हे कवणे काळी ॥१७॥

तिचा आचार देखोनि । सूर्य भीतसे गगनी । उष्ण तिजला होईल म्हणोनि । मंद मंद तपतसे ॥१८॥

अग्नि झाला भयाभीत । शीतळ असे वर्तत । वायु झाला भयचकित । मंद मंद वर्ततसे ॥१९॥

भूमि आपण भिऊनि देखा । नम्र जाहली पादुका । शाप देईल म्हणोनि ऐका । समस्त आम्ही भीतसो ॥२०॥

नेणो घेईल कवण स्थान । कोण्या देवाचे हिरोन । एखाद्याते वर देता जाण । तोही आमुते मारू शके ॥२१॥

यासि करावा उपाय । तू जगदात्मा देवराय । जाईल आमुचा स्वर्गठाय । म्हणोनि आलो तुम्हा सांगो ॥२२॥

न कराल जरी उपाय यासी । सेवा करू आम्ही तिसी । तिचे द्वारी अहर्निशी । राहू चित्त धरोनिया ॥२३॥

ऐसे ऐकोनि त्रयमूर्ति । महाक्रोधे कापती । चला जाऊ पाहू कैसी सती । म्हणती आहे पतिव्रता ॥२४॥

वतभंग करूनी तिसी । ठेवूनि येऊ भूमीसी । अथवा वैवस्वतालयासी । पाठवू म्हणोनि निघाले ॥२५॥

सत्त्व पहावया सतीचे । त्रयमूर्ती वेष भिक्षुकाचे । आश्रमा आले अत्रीचे । अभ्यागत होऊनिया ॥२६॥

ऋषि करू गेला अनुष्ठान । मागे आले त्रयमूर्ति आपण । अनसूयेसी आश्वासून । अतिथि आपण आलो म्हणती ॥२७॥

क्षुधे बहु पीडोन । आम्ही आलो ब्राह्मण । त्वरित द्यावे सती अन्न । अथवा जाऊ आणिका ठाया ॥२८॥

सदा तुमचे आश्रमांत । संतर्पण अभ्यागत । ऐको आली कीर्ति विख्यात । म्हणोनि आलो अनसूये ॥२९॥

इच्छाभोजनदान तुम्ही । देता म्हणोनि ऐकिले आम्ही । ठाकोनि आलो याचि कामी । इच्छाभोजन मागावाया ॥३०॥

इतुके ऐकोनि अनसूया । नमन केले तत्क्षणिया । बैसकार करूनिया । क्षालन केले चरण त्यांचे ॥३१॥

अर्ध्य पाद्य देऊनि त्यांसी । गंधाक्षतापुष्पेसी सवेच म्हणतसे हर्षी । आरोगण सारिजे ॥३२॥

अतिथी म्हणे तये वेळी । करोनि आलो आंघोळी । ऋषि येती बहुता वेळी । त्वरित आम्हा भोजन द्यावे ॥३३॥

वासना पाहोनि अतिथीते । काय केले पतिव्रते । ठाय घातले त्वरिते । बैसकार केला देखा ॥३४॥

बैसवोनिया पाटावरी । घृतेसी पात्र अभिधारी । घेवोनी आली आपण क्षीरी । शाक पाक तये वेळी ॥३५॥

तिसी म्हणती अहो नारी । आम्ही अतिथी आलो दुरी । देखोनि तुझे स्वरूप सुंदरी । अभीष्ट मानसी आणिक वसे ॥३६॥

नग्न होवोनि आम्हांसी । अन्न वाढावे परियेसी । अथवा काय निरोप देशी । आम्ही जाऊ नाही तरी ॥३७॥

ऐकोनि द्विजांचे वचन । अनसूया करी चिंतन । आले विप्र पहावया मन । कारणिक पुरुष होतील ॥३८॥

पतिव्रता शिरोमणी । विचार करी अंतःकरणी । अतिथी विमुख तरी हानि । निरोप केवी उल्लंघू ॥३९॥

माझे मन असे निर्मळ । काय करील मन्मथ खळ । पतीचे असे तपफळ । तारील मज म्हणतसे ॥४०॥

ऐसे विचारोनि मानसी । तथास्तु म्हणे तयांसी । भोजन करावे स्वस्थ चित्तेसी । नग्न वाढीन म्हणतसे ॥४१॥

पाकस्थाना जाऊनि आपण । चिंतन करी पतीचे चरण । वस्त्र फेडोनि नग्न । म्हणे अतिथी बाळे माझी ॥४२॥

नग्न होवोनी सती देखा । घेऊनि आली अन्नोदका । तव तेचि झाले बाळका । ठायांपुढे लोळती ॥४३॥

बाळे देखोनि अनसूया । भयचकित होवोनिया । पुनरपि वस्त्रे नेसोनिया । आली तया बाळकांजवळी ॥४४॥

रुदन करिती तिन्ही बाळे । अनसूया रहावी वेळोवेळ । क्षुधार्त झाली केवळ । म्हणोनि कडिये घेतसे ॥४५॥

कडिये घेवोनि बाळकांसी । स्तनपान करवी अतिहर्षी । एका सांडोनि एकाशी । क्षुधा निवारण करितसे ॥४६॥

पाहे पा नवल काय घडले । त्रयमूर्तीची झाली बाळे । स्तनपान मात्रे तोषले । तपफळ ऐसे पतिव्रतेचे ॥४७॥

ज्याचे उदरी चौदा भुवन । सप्त समुद्र वडवाग्नि जाण । त्याची क्षुधा निवारण । पतिव्रतास्तनपानी ॥४८॥

चतुर्मुख ब्रह्मयासी । सृष्टि करणे अहर्निशी । त्याची क्षुधा स्तनपानेसी । केवी झाली निवारण ॥४९॥

भाळाक्ष कर्पूर गौर । पंचवक्त्र काळाग्निरुद्र । स्तनपान करवी अनसूया सुंदर । तपस्वी अत्री ऐसा ॥५०॥

अनसूया अत्रिरमणी । नव्हती ऐशी कोणी । त्रयमूर्तीची झाली जननी । ख्याति झाली त्रिभुवनांत ॥५१॥

कडिये घेवोनि बाळकांसी । खेळवीतसे तिघांसी । घालोनिया पाळण्यासी । पर्यंदे गाई तये वेळी ॥५२॥

पर्यंदे गाय नानापरी । उपनिषदार्थ अतिकुसरी । अतिउल्हासे सप्त स्वरी । संबोखितसे त्रिमूर्तीसी ॥५३॥

इतुके होता तये वेळी । माध्यान्हवेळ अतिथिकाळी । अत्रि ऋषि अतिनिर्मळी । आला आपुले आश्रमा ॥५४॥

घरामाजी अवलोकिता । तव देखिली अनसूया गाता । कैची बाळे ऐसे म्हणता । पुसतसे स्त्रियेसी ॥५५॥

तिणे सांगितला वृत्तान्त । ऋषि ज्ञानी असे पाहात । त्रयमूर्ति हेचि म्हणत । नमस्कार करितसे ॥५६॥

नमस्कारिता अत्रि देखा । संतोष विष्णुवृषनायका । आनंद झाला चतुर्मुखा । प्रसन्न झाले तये वेळी ॥५७॥

बाळ राहिले पाळणेसी । निजमूर्ति ठाकले सन्मुखेसी । साधु साधु अत्रि ऋषि । अनसूया सत्य पतिव्रता ॥५८॥

तुष्टलो तुझे भक्तीसी । माग मनी वर इच्छिसी । अत्रि म्हणे सतीसी । जे वांछिसी माग आता ॥५९॥

अनसूया म्हणे ऋषीसी । प्राणेश्वरा तूचि होसी । देव पातले तुमच्या भक्तीसी । पुत्र मागा तुम्ही आता ॥६०॥

तिघे बाळक माझे घरी । रहावे माझे पुत्रापरी । हेचि मागतो निर्धारी । त्रयमूर्ति आपणां एकरूपा ॥६१॥

ऐसे वचन ऐकोनि । वर दिधला मूर्ती तिन्ही । राहती बाळके म्हणोनि । आपण गेले निजालयासी ॥६२॥

त्रिमूर्ति राहिले त्यांचे घरी । अनसूया पोशी बाळकापरी । नामे ठेविली प्रीतिकरी । त्रिवर्गांची परियेसा ॥६३॥

ब्रह्मामूर्ति चंद्र झाला । विष्णुमूर्ति दत्त केवळा । ईश्वर तो दुर्वास नाम पावला । तिघे पुत्र अनसूयेचे ॥६४॥

दुर्वास आणि चंद्र देखा । उभे राहूनि मातेसन्मुखा । निरोप मागती कौतुका । जाऊ तपा निजस्थाना ॥६५॥

दुर्वास म्हणे जननी । आम्ही ऋषि अनुष्ठानी । जाऊ तीर्थे आचरोनि । म्हणोनि निरोप घेतला ॥६६॥

चंद्र म्हणे अहो माते । निरोप द्यावा आम्हा त्वरिते । चंद्रमंडळी वास माते । नित्य दर्शन तुमचे चरणी ॥६७॥

तिसरा दत्त विष्णुमूर्ति । असेल तुमचे धरोनि चित्ती । त्रयमूर्ति तोचि निश्चिती । म्हणोनि सांगती तियेसी ॥६८॥

त्रयमूर्ति जाण तोचि दत्त । सर्व विष्णुमय जगत । राहील तुमचे धरोनि चित्त । विष्णुमूर्ति दत्तात्रेय ॥६९॥

त्रयमूर्ति ऐक्य होऊन । दत्तात्रेय राहिला आपण । दुर्वास चंद्र निरोप घेऊन । गेले स्वस्थाना अनुष्ठानासी ॥७०॥

अनसूयेचे घरी देखा । त्रयमूर्ति राहिली मूर्ति एका । नाम दत्तात्रेय एका । मूळपीठ श्रीगुरूचे ॥७१॥

ऐशापरी सिद्ध देखा । कथा सांगे नामधारका । संतोषे प्रश्न करी अनेका । पुसतसे सिद्धासी ॥७२॥

जय सिद्ध योगीश्वरा । भक्तजनमनोहरा । तारक संसारसागरा । ज्ञानमूर्ति कृपासिंधो ॥७३॥

तुझेनि प्रसादे मज । ज्ञान उपजले सहज । तारक आमुचा योगिराज । विनंती माझी परियेसा ॥७४॥

दत्तात्रेयाचा अवतारू । सांगितला पूर्वापारू । पुढे अवतार जाहले गुरु । कवणेपरी निरोपिजे ॥७५॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधरू । पुढील कथेचा विस्तारू । ऐकता होय मनोहरू । सकळाभीष्टे साधती ॥७६॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे अनसूयोपाख्यानं नाम चतुर्थोऽध्यायः ॥४॥

श्रीदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥७७॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय पाचवा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक भक्तासी । सांगे सिद्ध विस्तारेसी । अवतार झाला मानुषी । भक्तजन तारावया ॥१॥

ऐक भक्ता नामधारका । अंबरीषाकारणे विष्णु देखा । अंगकारिले अवतार ऐका । मानुषी नाना रूप घेतसे ॥२॥

मत्स्य कूर्म वराह देख । नराचा देह सिंहाचे मुख । वामनरूप झाला भिक्षुक । झाला ब्राह्मण क्षेत्रकर्मी ॥३॥

दशरथाचे कुळी जन्म । प्रख्यात अवतार श्रीराम । राजा होऊनि मागुती जन्म । गौळियाघरी गुरे राखी ॥४॥

वस्त्रे फेडूनि झाला नग्न । बौद्धरूपी झाला आपण । होऊनि कलंकी अवतार जाण । तुरुंगारूढ काय आवडी ॥५॥

नाना प्रकार नाना वेष । अवतार धरी हृषीकेश । तारावया भक्तजनास । दुष्टहनन करावया ॥६॥

द्वापारांती झाला कली । अज्ञान लोक ब्राह्मणकुळी । आचारहीन होऊनि प्रबळी । वर्तती महिमा कलियुगी ॥७॥

भक्तजनतारणार्थ । अवतार धरी श्रीगुरुनाथ । सगराकारणे भगीरथ । आणी गंगा भूमंडळी ॥८॥

तैसे एक विप्रवनिता । आराधी श्रीविष्णु दत्ता । तिचे उदरी अवतार धरिता । आश्चर्य झाले परियेसा ॥९॥

पिठापूर पूर्वदेशी । होता ब्राह्मण उत्तमवंशी । आपस्तंभ शाखेसी । नाम आपळराजा जाण ॥१०॥

तयाची भार्या सुमता । असे आचार पतिव्रता । अतिथि आणि अभ्यागता । पूजा करी भक्तिभावे ॥११॥

ऐसे असतां वर्तमानी । पतिसेवा एकमनी । अतिथिपूजा सगुणी । निरंतर करीतसे ॥१२॥

वर्तता ऐसे एके दिवशी । आला दत्त अतिथिवेषी । श्राद्ध होते अमावस्येसी । विप्राघरी तै देका ॥१३॥

न जेवितां ब्राह्मण घरी । दत्ता भिक्षा घाली ते नारी । दत्तात्रेय साक्षात्कारी । प्रसन्न झाला तये वेळी ॥१४॥

त्रैमूर्तीचे रूप घेऊनि । स्वरूप दावियले अतिगहनी । पतिव्रता धावोनि चरणी । नमस्कारी मनोभावे ॥१५॥

दत्तात्रेय म्हणे तियेसी । माग माते इच्छिसी । जे जे वासना तुझे मानसी । पावसी त्वरित म्हणतसे ॥१६॥

ऐकोनि स्वामींचे वचन । विप्रवनिता करी चिंतन । विनवीतसे करद्वय जोडून । नानापरी स्तवोनिया ॥१७॥

म्हणे जय जय जगन्नाथा । तू तारक भवासी तत्त्वता । माझे मनी असे जे आर्ता । पुरवावी ते देवराया ॥१८॥

तू कृपाळु सर्वा भूती । वेदपुराणे वाखाणिती । केवी वर्णावी तुझी कीर्ती । भक्तवत्सला कृपानिधि ॥१९॥

मिथ्या नोहे तुझा बोल । जे का ध्रुवासी दिधले पद अढळ । बिभीषणासी लंकास्थळ । देऊनि राज्य समर्पिले ॥२०॥

भक्तजना तू आधार । तयालागी धरिसी अवतार । ब्रीद असे चराचर । चौदा भुवनामाझारी ॥२१॥

आता माते वर देसी । वासना असे माझे मानसी । न व्हावे अन्यथा बोलासी । कृपानिधि देवराया ॥२२॥

माझे मनीची वासना । पुरवावी जगज्जीवना । अनाथरक्षका नारायणा । म्हणोनि चरणा लागतसे ॥२३॥

ऐकोनि तियेचे करुणावचन । संतोषला त्रयमूर्ति आपण । कर धरिला आश्वासोन । सांग जननी म्हणतसे ॥२४॥

तव बोलिली पतिव्रता । स्वामी जे निरोपिले आता । जननी नाम मज ठेविता । करा निर्धार याच बोला ॥२५॥

मज पुत्र झाले बहुत । नव्हेत स्थिर उपजतमृत । जे वाचले आता असत । अक्षहीन पादहीन ॥२६॥

योग्य झाले नाही कोणी । काय करावे मूर्ख प्राणी । असोनि नसती येणे गुणी । पुत्रावीण काय जन्म ॥२७॥

व्हावा पुत्र मज ऐसा । ज्ञानवंत पुराणपुरुषा । जगद्वंद्य वेदसदृशा । तुम्हांसारिका दातारा ॥२८॥

ऐकोनि तियेचे वचन । प्रसन्न झाला दत्त आपण । पुढे असे कार्यकारण । दीक्षार्थ भक्तजनांसी ॥२९॥

तापसी म्हणे तियेसी । पुत्र होईल परियेसी । उद्धरिल तुझे वंशासी । ख्यातिवंत कलियुगी ॥३०॥

असावे तुम्ही त्याचे बोली । येऱ्हवी न राहे तुम्हांजवळी । ज्ञानमार्गी अतुर्बळी । तुमचे दैन्य हरील ॥३१॥
इतुके सांगोनि तापसी । अदृश्य झाला परियेसी । विस्मय करितसे मानसी । विप्रवनिता तयेवेळी ॥३२॥
विस्मय करोनि मनात । पतीसी सांगे वृत्तान्त । दोघे हर्षे निर्भर होत । म्हणती दत्तात्रेय होईल ॥३३॥
माध्यान्हसमयी अतिथिकाळी । दत्त येताती तये वेळी । विमुख न होता तये काळी । भिक्षा मात्र घालिजे ॥३४॥
दत्तात्रेयाचे स्थान । माहूर करवीर क्षेत्र खूण । तयाचा वास सदा जाण । पांचाळेश्वर नगरात ॥३५॥
नाना वेष भिक्षुकरूप । दत्तात्रेय येती साक्षेप । न पुसतां मज निरोप । भिक्षा घाली म्हणतसे ॥३६॥
विप्रस्त्री म्हणे पतीसी । आजि अवज्ञा केली तुम्हांसी । ब्राह्मण न जेवता आपण त्यासी । भिक्षा घातली म्हणतसे ॥३७॥
ऐकोनी सतीच्या बोला । विप्र मनी संतोषला । म्हणे पतिव्रते लाभ झाला । पितर माझे तृप्त झाले ॥३८॥
करावे कर्म पितरांच्या नामी । सर्मपावे विष्णुसी आम्ही । साक्षात्कारे येऊनि स्वामी । भिक्षा केली आम्हा घरी ॥३९॥
कृतार्थ झाले पितृगण समस्त । निर्धारे झाले स्वर्गस्थ । साक्षात् विष्णु भेटले दत्त । त्रैमूर्तिअवतार ॥४०॥
धन्य तुझी मातापिता । जे वर लाधलीस मुख्य आता । पुत्र होईल निभ्रांता । न धरी चिंता मानसी ॥४१॥
हर्षे निर्भर होवोनि । राहिली दोघे निश्चित मनी । होती जाहली गर्भिणी । विप्रस्त्री परियेसा ॥४२॥
ऐसे नव मास क्रमोनि । प्रसूत जाहली शुभदिनी । विप्रे स्नान करूनि । केले जातककर्म तये वेळी ॥४३॥
मिळोनि समस्त विप्रकुळी । जातक वर्तविती तये वेळी । म्हणती तपस्वी होईल बळी । दीक्षाकर्ता जगद्गुरू ॥४४॥
ऐकोनि म्हणती मातापिता । हो कां आमुचा कुळउद्धरिता । आम्हा वर दिधला दत्ता । म्हणोनि ठेविती तया नाव ॥४५॥
श्रीपाद म्हणोनि या कारण । नाम ठेवी तो ब्राह्मण । अवतार केला त्रैमूर्ति आपण । भक्तजन तारावया ॥४६॥
वर्तत असता त्याचे घरी । झाली सात वर्षे पुरी । मौजीबधन ते अवसरी । करिता झाला द्विजोत्तम ॥४७॥
बांधिता मौजी ब्रह्मचारी । म्हणता झाला वेद चारी । मीमांसा तर्क अतिविस्तारी । म्हणो लागला तये वेळी ॥४८॥
ऐकोनि समस्त नगरलोक। विस्मय करिती सकळिक । होईल अवतार कारणिक । म्हणोन बोलती आपणात ॥४९॥
आचार व्यवहार प्रायश्चित्त । समस्तांसी आपण बोलत । वेदान्तभाष्य वेदार्थ । सांगतसे द्विजवरांसी ॥५०॥
वर्तता ऐसे तयासी । झाली वर्षे षोडशी । विवाह करू म्हणती पुत्रासी । मातापिता अवधारा ॥५१॥
विचार करिती पुत्रासवे । बा रे लग्न तुवा करावे । श्रीपाद म्हणे ऐका भावे । माझी वांछा सांगेन ॥५२॥
कराल विवाह माझा तुम्ही । सांगो ऐका विचार आम्ही । वैराग्यस्त्रीसंगे असेन मी । काम्य आमुचे तियेजवळी ॥५३॥
ते स्त्रियेवाचूनि आणीक नारी । समस्त जाणा मातेसरी । जरी आणाल ते सुंदरी । वरीन म्हणे तये वेळी ॥५४॥
आपण तापसी ब्रह्मचारी । योगस्त्रियेवांचोनि नारी । बोल धरा निर्धारी । श्रीवल्लभ नाम माझे ॥५५॥
श्रीपाद श्रीवल्लभ नाम ऐसे । झाले त्रिमूर्ति कैसे । पितयाते म्हणतसे । जाउ उत्तरपंथासी ॥५६॥
ऐकोनि पुत्राचे वचन । आठविले पूर्वसूचन । भिक्षुके सांगितली जे खूण । सत्य झाली म्हणतसे ॥५७॥
आताच या बोलासी । मोडा घालिता परियेसी । विघ्न होईल त्वरितेसी । म्हणोनि विचारिती तये वेळी ॥५८॥
न म्हणावे पुत्र यासी । अवतारपुरुष तापसी । जैसे याचे वसे मानसी । तैसे करावे म्हणती दोघे ॥५९॥
निश्चय करूनि आपुले मनी । पुत्राभिमुख जनकजननी । होती आशा आम्हांलागुनी । प्रतिपाळिसी म्हणोनिया ॥६०॥
ऐशी मनी व्याकुळित । डोळा निघती अश्रुपात । माता पडली मूर्च्छागत । पुत्रस्नेहे करोनिया ॥६१॥
देखोनि मातेचे दुःख । संबोखित परमपुरुष । उठवूनि स्वहस्ते देख । अश्रुपात पुशितसे ॥६२॥

न करी चिंता अहो माते । जे मागसी ते देईन तूते । दृढ करूनि चित्ताते । रहा सुके म्हणतसे ॥६३॥
बा रे तुजकरिता आपण । दुःख विसरले संपूर्ण । रक्षिसी आम्हा वृद्धांलागून । दैन्यावेगळे करोनि ॥६४॥
पुत्र असती आपणा दोन । पाय पांगुळ अक्षहीन । त्याते पोशील आता कोण । आम्हा कवण रक्षील ॥६५॥
ऐकोनि जननीचे वचन । अवलोकी अमृतदृष्टीकरून । पुत्र दोघेही झाले सगुण । आली दृष्टिचरणादिक ॥६६॥
वेदशास्त्रादि व्याकरण । सर्व म्हणती तत्क्षण । दोघे येऊनि धरिती चरण । कृतार्थ झालो म्हणोनिया ॥६७॥
आश्वासून तया वेळी । दिधला वर तत्काळी । पुत्रपौत्री नांदा प्रबळी । श्रियायुक्त सनातन ॥६९॥
सेवा करा जनकजननी । पावा सुख महाज्ञानी । इह सौख्य पावोनि । व्हाल मुक्त हे निश्चये ॥७०॥

ऐसे बोलोनि तयांसी । संबोधितसे मातेसी । पाहोनिया दोघा पुत्रांसी । राहता सुख पावाल ॥७१॥
पुत्र दोघे शतायुषी । निश्चय धरी वो मानसी । कन्या पुत्र होतील यांसी । तुम्ही नेत्री देखाल ॥७२॥
अखंड लक्ष्मी यांचे घरी । यांचे वंशपरंपरी । कीर्तिवंत सचराचरी । संपन्न होती वेदशास्त्रे ॥७३॥
आमची अवज्ञा न करिता । निरोप द्यावा आम्हा त्वरिता । जाणे असे उत्तरपंथा । दीक्षा द्यावया साधुजना ॥७४॥
सांगोनि मातापित्यासी । अदृश्य झाला परियेसी । पावला त्वरित पूरी काशी । गुप्तरूपे होता तेथे ॥७५॥
निघाला तेथूनि बदरीविना । भेटी घेऊनि नारायणा । अवतार असे आपणा । कार्याकारण मनुष्यदेही ॥७६॥
दीक्षा करावया भक्तजना । तीर्थे हिंडणे आपणा । मनोवेगे मार्गक्रमणा । आले तीर्थ गोकर्णासी ॥७७॥
ऐकोनि सिद्ध मुनींचे वचन । विनवी नामधारक आपण । ते परिसा श्रोतेजन । म्हणे सरस्वतीगंगाधरू ॥७८॥
इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे दत्तात्रेयावतारकथनं नाम पंचमेऽध्यायः ॥५॥
श्रीपादश्रीवल्लभनृसिंहसरस्वतीदत्तात्रेयार्पणमस्तु ।
ओवीसंख्या ॥७८॥
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय सहावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक म्हणे सिद्धासी । स्वामी तू ज्योति अंधकारासी । प्रकाश केला जी आम्हांसी । गुरुपीठ आद्यंत ॥१॥

त्रैमूर्ति होऊनि आपण । तीर्थे करावी किंकारण । विशेष असे काय गोकर्ण । म्हणोनि गेले तया स्थान ॥२॥

तीर्थे असती अपरंपारी । समस्त सांडूनि प्रीति करी । कैसा पावला दत्तात्री । अवतारी श्रीपाद श्रीवल्लभ ॥३॥

ऐक शिष्या शिखामणी । तुवा पुशिले जे का प्रश्नी । संतोष जाला अंतःकरणी । सांगेन चरित्र श्रीगुरूंचे ॥४॥

विस्तारोनि आम्हांसी । सांगा स्वामी कृपेसी । म्हणोनि लागला चरणांसी । नामधारक प्रीतिकारे ॥५॥

ऐकोनि नामधारकाचे वचन । संतोषले सिद्धाचे मन । सांगतसे विस्तारोन । गुरुचरित्र परियेसा ॥६॥

तुजकरिता आम्हासी । लाभ झाला असे मानसी । गुरुचरित्र सांगावयासी । उत्कंठा मानसी होय ते ॥७॥

म्हणे त्रैमूर्ति अवतरोन । तीर्थे हिंडे केवी आपण । विशेष पावला गोकर्ण । म्हणोनि पुससी आम्हाते ॥८॥

दत्तात्रेय आप्ण । तीर्थे हिंडे तयाचे कारण । भक्तजनाहितार्थ दीक्षेस्तव जाण । उपदेश करावया ॥९॥

विशेष तीर्थ आपुले स्थान । गोकर्णी शंकर असे जाण । याच कारणे निर्गुण । त्रैमूर्ति वसती तया ठाया ॥१०॥

गोकर्णीचे माहात्म्य । सांगतसे अनुपम्य । एकचित्त करूनि नेम । ऐक शिष्या नामधारका ॥११॥

त्या तीर्थाचे आदि अंती । सांगेन तुम्हां विस्तृती । जे पूर्वी वर लाधले असती । अपूर्व असे ऐकता ॥१२॥

महाबळेश्वरलिंग देखा । स्वयंभू शिव असे ऐका । आख्यान त्याचे ऐका । लंबोदरे प्रतिष्ठले ते ॥१३॥

शिष्य म्हणे सिद्धासी । तीर्थमहिमा वानिसी । विघ्नेश्वरे प्रतिष्ठिले तयासी । विस्तारोनि सांग मज ॥१४॥

ऐसे शिष्य विनवीत । ऐकोनि बहु संतोषत । निरोपित आद्यंत । महाबळेश्वरचरित्र ॥१५॥

पुलस्त्य ब्राह्मणाची भार्या । नाम तियेचे कैकया । ईश्वरभक्ति अतिप्रिया । शिवपूजा सर्वकाळ ॥१६॥

नित्य करी शिवपूजन । पूजेवीण न घे अन्न । ऐसे करिता एक दिन । न मिळे लिंग पूजेसी ॥१७॥

व्रतभंग होईल म्हणोनि । मृत्तिकालिंग करूनि । पूजी अति संतोषोनि । भक्तिपुर्वक अवधारा ॥१८॥

तिचा पुत्र अतिक्रूर । नाम तया दशशिर । आला तेथे वेगवत्तर । मातृदर्शन करावया ॥१९॥

नमिता झाला मातेसी । पुसे पूजा काय करिसी । माता सांगे विस्तारेसी । लिंग पूजिले मृत्तिकेचे ॥२०॥

रावण म्हणे जननीसी । माझी माता तू म्हणविसी । मृतिकेचे लिंग पूजेसी । अभाग्य आपुले म्हणतसे ॥२१॥

मागुती म्हणे तियेसी । पूजिता फळ काय यासी । कैकया सांगे पुत्रासी । कैलासपद पाविजे ॥२२॥

रावण म्हणे मातेसी । कैलास आणुनी तुजपासी । देईन हे निश्चयेसी । सायास का वो करित्येसी ॥२३॥

ऐसे बोले तो रावण । मातेसवे करी पण । आणीन त्वरित उमारमण । कैलाससहित लंकेसी ॥२४॥

पूजा करी वो स्वस्थ चित्तेसी । मृत्तिकालिंग का करिसी । म्हणोनि निघाला त्वरितेसी । मनोवेगे निशाचर ॥२५॥

पावला त्वरे शिवपुरासी । शुभ्र रम्य पर्वतासी । धरोनि हालवीक्रोधेसी । वीस बाहु भुजाबळे ॥२६॥

आंदोळले कैलासभुवन । उपटीतसे तो रावण । दाही शिरे टेकून । उचलीन म्हणे उल्हासे ॥२७॥

शिर लावून पर्वतासी । कर टेकून मांडीसी । उचलिता झाला प्राणेसी । सप्तपाताळ आंदोळले ॥२८॥

फणा चुकवी शेष आपण । कूर्म भ्याला कांपोन । भयचकित देवगण । अमरपुर कांपतसे ॥२९॥

कंप झाला स्वर्गभुवन । सत्यलोक विष्णुभुवन । येरू पडतसे गडबडोन । म्हणती प्रळय मांडला ॥३०॥

कैलासपुरीचे देवगण । भयाभीत झाले कंपायमान । भयाभीत गिरिजा आप । होऊनि गेली शिवापासी ॥३१॥

पार्वती विनवी शिवासी । काय झाले कैलासासी । आंदोळतसे सभेसी । पडो पहात निर्धारे ॥३२॥

नगरात झाला आकान्त । बैसलेती तुम्ही स्वस्थ । करा प्रतिकार त्वरित । म्हणोनि चरणां लागली ॥३३॥

ईश्वर म्हणे गिरिजेसी । न करी चिंता मानसी । रावण माझा भक्त परियेसी । खेळतसे भक्तीने ॥३४॥

ऐसे वचन ऐकोनि । विनवी गिरिजा नमोनि । रक्ष रक्ष शूलपाणी । समस्त देवगणाते ॥३५॥

ऐकोनि उमेची विनंती । शंकरे चेपिला वामहस्ती । दाही शिरे भुजांसहिती । दडपलासे गिरीच्या तळी ॥३६॥

चिंता करी मनी बहुत । शिव शिव ऐसे उच्चारित । ध्यातसे स्तोत्र करीत । शरणागता रक्ष म्हणोनि ॥३७॥

त्राहि त्राहि पिनाकपाणी । जगद्रक्षकशिरोमणी । शरण आलो तुझे चरणी । मरण कैचे भक्तासी ॥३८॥

शंकर भोळा चक्रवर्ती । ऐकोनि त्याची विनंती । चेपिले होते वामहस्ती । काढिले त्वरित कृपेने ॥३९॥

सुटला तेथूनि लंकेश्वर । स्तोत्र करीतसे अपार । स्वशिरे छेदोनि परिकरे । तंतु लाविले निज अंत्रे ॥४०॥

वेद सहस्त्र एकवचनी । वर्णक्रमादि विस्तारोनि । सामवेद अतिगायनी । समस्त रागे गातसे ॥४१॥

गण रसस्वरयुक्त । गायन करि लंकानाथ । तयांची नामे विख्यात । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥४२॥

आठही गण प्रख्यात । उच्चारीतसे लंकानाथ । मगण ब्राह्मण प्रख्यात । नगण क्षत्री विशेष ॥४३॥

भगण वैश्य ध्यानेसी । तगण शूद्रवर्णेसी । जगण दैत्य परियेसी । रगण प्रत्यक्ष च्यूतगुणे ॥४४॥

सगण तुरंगरूपेसी । यगण शुद्ध परियेसी । विस्तारित गायनेसी । लंकापति रावण ॥४५॥

गायन करीत नवरसेसी । नांवे सांगेन परियेसी । शांत भयानक अद्‌भुतेसी । शृंगार हास्य करुणरसे ॥४६॥

रौद्र वीर बीभत्सेसी । गायन करी अति उल्हासी । वेणू वाजवी सप्तस्वरेसी । ध्यानपूर्वक विधीने ॥४७॥

जंबुद्वीप वास ज्यासी । षड्‌जस्वर नाम परियेसी । कंठीहूनि उपज ज्यासी । मयूरस्वर आलापित ॥४८॥

उत्तमवंशी उपज ज्यासी । गीर्वाणकुळी ब्रह्मवंशी । पद्मपत्र वर्ण परियेसी । वन्हि देवता शृंगार रसे ॥४९॥

द्वितीय स्वर ऋषभासी । जन्म प्लक्ष द्वीपासी । उपज ह्रदयस्थानेसी । चाषस्वर आलापित ॥५०॥

प्रख्यात जन्म क्षत्रवंशी । विराजवर्ण यमदेवतेसी । क्रीडा अद्‌भुत रस ऐसी । वीणा वाजवी रावण ॥५१॥

तृतीय स्वर गांधारेसी । गायन करी रावण परियेसी । कुशद्वीप वास ज्यासी । नासिकस्थान अवधारा ॥५२॥

अजस्वर आलापत्यासी । गीर्वाण कुल वैश्यवंशी । सुवर्णवर्ण कांतीसी । चंद्रदेवता अद्‌भुत रसे ॥५३॥

मध्यम स्वर चातुर्थक । क्रौचद्वीप वास ऐक । उरस्थान उक्त उच्चारी मुखे । क्रौचस्वरे आलापित ॥५४॥

गीर्वाणकुळ ब्रह्मवंश । कुंदवर्ण रूप सुरस । ध्यान करी लंकाधीश । लक्ष्मी देवता करुणा रस ॥५५॥

शाल्मली द्वीप भूमीसी । जन्म पंचमस्वरासी । कंठी उपजोनि नादासी । कोकिळास्वरे गातसे ॥५६॥

ध्यान करी तया स्वरासी । उपज झाला पितृवंशी । कृष्णवर्ण रूप त्यासी । गणनाथ देव हास्यरसे ॥५७॥

श्वेतद्वीप जन्म ख्यात । स्वर असे नाम धैवत । ललाट स्थान नाद व्यक्त । दर्दुरस्वरे आलापी देखा ॥५८॥

ऐसा धैवत स्वरासी । बीभत्स रस अतिउल्हासी । गाय रावण परियेसी । ईश्वराप्रती भक्तीने ॥५९॥

पुष्कर द्वीप उपजे त्यासी । निषाद स्वर नाम परियेसी । उत्पत्ति तालव्य संधीसी । हस्तिस्वरे गातसे ॥६०॥

असुरवंश वैश्यकुळी । कल्प शुद्ध वर्ण पाटली । तुंबर मुनि देवता जवळी । सूर्य देवता अवधारी ॥६१॥

भयानक रस देखा । चर्ची व्याकुळ असे निका । येणेपरी सप्त स्वरिका । गायन करी लंकानाथ ॥६२॥

रागसहितरागिणीसी । गायन करी सामवेदासी । श्रीरागादि वसंतासी । आलाप करी दशशिर ॥६३॥

भैरवादि पंचमरागी । नटनारायण मेघरागी । गायन करी अभ्यासयोगी । लंकानाथ शिवाप्रति ॥६४॥

गौडी कोल्हाळ आंधळी । द्राविडरागी कौशिकमाळी । देवगांधार आनंदलिळी । गायन करी लंकानाथ ॥६५॥

धनाश्रिया वराडीसी । रामकलि मंजिरेंसी । गौडकी दशाक्षी हारिसी । गायन करी लंकेश्वर ॥६६॥

भैरवी गुर्जरीसहित । वेळावली राग ललित । कर्नाटकी हंसयुक्त । गायन करी दशशिर ॥६७॥

त्राटकी मोटकि देखा । टंकाक्षी सुधा नाटका । सैधवा माळाकी ऐका । गायन करी लंकानाथ ॥६८॥

बंगाली राग सोरटीसी । कामबोध मधुमाधवीसी । देवाक्रिया भूपाळीसी । गायन करी दशानन ॥६९॥

रागवल्लभ माधुरीसी । राव्हेरी राग हर्षी । विहंगदात्री चंडीसी । वसवीजादि रागाने ॥७०॥

शिर कापून आपुले देखा । यंत्र केले करकमळिका । शिरा काढून तंतुका । रावणेश्वर गातसे ॥७१॥

समयासमयी आलापन । करी दशशिर आपण । प्रातःकाळी करी गायन । अष्टराग परियेसा ॥७२॥

मध्यमराग वेळोवेळी । दशांकभैरव करी भूपाळी । मल्हार धनाश्री बंगाली । प्रातःकाळी गातसे ॥७३॥

बराडी ललिता गुर्जरासी । गौडक्री आहिरी कौशिकेसी । माध्याह्नसमयी गायनासी । रावण करी परियेसा ॥७४॥

कुरंजी तोडी मालश्रियेसी । दशांक पंचम परियेसी । अपराह्न वेळ अतिहर्षी । ईश्वराप्रती गातसे ॥७५॥

चारी प्रकार गौडियेसी । रामकली श्रीरागासी । देवकीपट मंजिरेसी । वसंतुरागे ऋतुकाळी ॥७६॥

ऐसे छत्तीस रागेसी । गायन करी सामवेदासी । निर्वाणरूप भक्तीसी । चंद्रमौळी सांबाचिये ॥७७॥

रावणाचे भक्तीसी । प्रसन्न ईश्वर त्वरितेसी । निजरूप अतिहर्षी । उभा राहिला सन्मुख ॥७८॥

पंचवक्त्र त्रिनेत्रेसी । उभा राहोनि संतोषी । काय इच्छा तुझे मानसी । माग वर म्हणतसे ॥७९॥

म्हणे रावण शिवासी । काय मागावे तुजपासी । लक्ष्मी माझे घरची दासी । आठ निधि माझे घरी ॥८०॥

चतुरानन माझा जाशी । तेहेतीस कोटी देव हर्षी । सेवा करिती अहर्निशी । सूर्य चंद्र वरुण वायु ॥८१॥

अग्नि सारिखा सेवा करी । वस्त्रे धूत अतिकुसरी । यम माझा आज्ञाधारी । निरोपावेगळा न मारी कवणा ॥८२॥

इंद्रजितासारिखा पुत्र । कुंभकर्णाऐसा भ्रात्र । स्थान समुद्रामाजी पवित्र । कामधेनु माझे घरी ॥८३॥

सहस्त्र कोटी आयुष्य मज । हे सांगणे नलगे तुज । आलो असे जे काज । कैलास नेईन लंकेसी ॥८४॥

व्रत असे जननीसी । नित्य पुजन तुम्हांसी । मनोरथ पुरवावे भक्तीसी । कृपासिंधु दातारा ॥८५॥

ईश्वर म्हणे रावणासी । जरी चाड असे पूजेसी । काय करिसी कैलासासी । आत्मलिंग तुज देतो आता ॥८६॥

जे जे मनीची वासना । पुरेल त्वरित ऐक जाणा । लिंग असे प्राण आपणा । म्हणोनि दिधले रावणासी ॥८७॥

पूजा करी वेळ तिन्ही । अष्टोत्तर शत जप करोनि । रुद्राभिषेके अभिषेकोनि । पूजा करावी एकचित्ते ॥८८॥

वर्षे तीन जे पूजिती । तेचि माझे स्वरूप ओती । जे जे मनी इच्छिती । ते ते पावती अवधारा ॥८९॥

हे लिंग असे जयापासी । मृत्यु नाही गा परियेसी । दर्शनमात्रे महादोषी । उद्धरतील अवधारा ॥९०॥

ठेवू नको भूमीवरी । जोवरी पावे तुझी नगरी । वर्षे तीन पूजा करी । तूचि ईश्वर होशील ॥९१॥

वर लाधोनि लंकेश्वर । निरोप देत कर्पूरगौर । करूनि साष्टांग नमस्कार । निघाला त्वरित लंकेसी ॥९२॥

इतुका होता अवसर । नारद होता ऋषीश्वर । निघोनि गेला वेगे सत्वर । अमरपुरा इंद्रभुवना ॥९३॥

नारद म्हणे इंद्रासी । काय स्वस्थ चित्ते बैसलासी । अमरत्व दिधले रावणासी । लक्ष्मी गेली आजि तुमची ॥९४॥

चिरायु झाला लंकेश्वर । प्राणलिंग देत कर्पूरगौर । आणिक दिधला असे वर । तूचि ईश्वर होशील ॥९५॥

वर्षे तीन पूजिलियासी । तूचि माझे स्वरूप होसी । तुझे नगर कैलासी । मृत्यु नाही कदा तुज ॥९६॥

ऐसा वर लाधोनि । गेला रावण संतोषोनि । तेहेतीस कोटी देव कोठूनि । सुटती आता तुम्हासी ॥९७॥

जावे त्वरित तुम्ही आता । सेवा करावी लंकानाथ । उर्वशी रंभा मेनका । त्वरिता भेटीस न्याव्या रावणाचे ॥९८॥

ऐसे वचन ऐकोनि । इंद्र भयभीत मनी । नारदा विनवी कर जोडूनि । काय करावे म्हणतसे ॥९९॥

नारद म्हणे इंद्रासी । उपाय काय त्वरितेसी । जावे तुम्ही ब्रह्मयासी । तयासी उपाय करील ॥१००॥

इंद्र नारदासमवेत । गेले ब्रह्मलोका त्वरित । विस्तारोनिया वृत्तान्त । सांगे इंद्र ब्रह्मयासी ॥१०१॥

ब्रह्मा म्हणे इंद्रासी । जावे त्वरित वैकुंठासी । दैत्येवरी हृषीकेशी । उपाय करील निर्धारे ॥२॥

म्हणोनि निघाले तिघेजण । पावले त्वरित वैकुंठभुवन । भेटला तत्काळ नारायण । सांगती वृत्तान्त रावणाचा ॥३॥

विरिंचि म्हणे विष्णूसी । प्रतिकार करावा वेगेसी । कारण असे तुम्हांसी । राम-अवतारी परियेसा ॥४॥

तेहतीस कोटी देवांसी । घातले असे बंदीसी । याचि कारणे तुम्हांसी । करणे असे अवधारा ॥५॥

ईश्वराचे प्राणलिंग । घेऊनि गेला राक्षस चांग । आता रावणा नाही भंग । तोचि होईल ईश्वर ॥६॥

त्वरित उपाय करावा यासी । पुढे जड होईल तुम्हांसी । निर्दाळावया राक्षसांसी । अवतरोनि तुम्हीच यावे ॥७॥

ऐसे विनवी चतुरानन । मग कोपोन नारायण । कार्य नासेल म्हणोन । निघाला झडकर कैलासा ॥८॥

विष्णु आला ईश्वरापाशी । म्हणे शंकरा परियेसी । प्राणलिंग रावणासी । द्यावया कारण तुम्हां काय ॥९॥

रावण क्रूर महादैत्य । सुरवर सकळ त्याचे भृत्य । कारागृही असती समस्त । केवी सुटती सांग आम्हा ॥११०॥

ऐसे दुराचारियासी । वर देता उल्हासी । देवत्व गेले त्याचे घरासी । घेईल स्वर्ग निर्धारे तो ॥११॥

ईश्वर म्हणे विष्णुसी । तुष्टलो तयाचे भक्तीसी । विसर पडला आम्हांसी । संतोषे दिधले प्राणलिंग ॥१२॥

आपले शिर छेदोनि देखा । वीणा केला स्वहस्तका । सप्तस्वर वेदादिका । गायन केले संतोषे ॥१३॥

जरी मागता पार्वतीसी । देतो सत्य परियेसी । भुली पडली भक्तीसी । लिंग नेले प्राण माझा ॥१४॥

विष्णु म्हणे उमाकांता । तुम्ही ऐसा वर देतां । आम्हां सायास होय तत्त्वतां । दैत्य उन्मत्त होताती ॥१५॥

देवद्विज लोकांसी । पीडा करिती बहुवशी । कारणे आम्हांसी । अवतार धरणे घडते देखा ॥१६॥

कधी दिले लिंग त्यासी । नेले असेल लंकेसी । शंकर म्हणे विष्णुसी । पांच घटी झाल्या आता ॥१७॥

ऐकताच शिववचन । उपाय करी नारायण । धाडिले चक्र सुदर्शन । सूर्याआड व्हावया ॥१८॥

बोलावूनि नारदासी । सांगतसे हृषीकेशी । तुम्ही जावे त्वरितेसी । रावण जातो लंकेसी देखा ॥१९॥

मार्गी जाऊनि तयासी । विलंब करावा परियेसी । जाऊ न द्यावे लंकेसी । त्वरित जावे म्हणतसे ॥१२०॥

चक्र झाले सूर्याआड । स्नानसंध्या रावणा चाड । तुम्ही जाऊनिया दृढ । विलंब करावा तयासी ॥२१॥

ऐकोनिया श्रीविष्णूच्या बोला । नारद त्वरित निघोन गेला । मनोवेगे पावला । जेथे होता लंकानाथ ॥२२॥

नारदाते पाठवूनि । विष्णू विचारी आपुल्या मनी । गणेशासी बोलावूनि । पाठवू म्हणे विघ्नासी ॥२३॥

बोलावूनि गणेशासी । सांगे विष्णु परियेसी । कैसा रावण तुजसी । सदा उपेक्षितो ॥२४॥

सकळ देव तुज वंदिती । त्याचे मनोरथ पुरती । तुज जे का उपेक्षिती । विघ्ने बाधती तयांसी ॥२५॥

तुज नेणतां रावण देखा । घेऊनि गेला निधान ऐका । प्राण लिंगा अतिविशेखा । नेले शिवाजवळूनि ॥२६॥

आता त्वा करावे एक । रावणापाशी जाऊनि देख । कपटरुपे कुब्जक । बाळवेष धरोनिया ॥२७॥
वाटेसि होईल अस्तमान । रावण करील संध्यावंदन । नारद गेला याचि कारण । विलंब करावया दैत्यासी ॥२८॥
आज्ञा शिवाची रावणासी । न ठेवी लिंग भूमीसी । शौचाचमनसमयासी । आपणाजवळी न ठेविजे ॥२९॥
बाळवेषे तुवा जावे । शिष्यरूप करुणाभावे । सूक्ष्मरूप दाखवावे । लिंग घ्यावे विश्वासुनी ॥३०॥
संध्यासमयी तुझे हाती । लिंग देईल विश्वासरीती । तुवा ठेवावे तत्काळ क्षिती । लिंग राहील तेथेची ॥३१॥
येणेपरी गणेशासी । शिकवी विष्णु परियेसी । संतोषोनि हर्षी । भातुके मागे तये वेळी ॥३२॥
लाडू तिळव पंचखाद्य । इक्षु खोबरे दालिम आद्य । शर्करा घृत क्षीर सद्य । द्यावे त्वरित आपणासी ॥३३॥
चणे भिजवून आपणासी । तांदूळ लाह्या साखएसी । त्वरित भक्षण करावयासी । द्यावे स्वामी म्हणतसे ॥३४॥
जे जे मागितले विघ्नेश्वरे । त्वरित दिधले शाङ्‌र्गधरे । भक्षित निघाला वेगवक्त्रे । ब्रह्मचारीवेष धरूनि ॥३५॥
गेला होता नारद पुढे । ब्रह्मऋषि महात्म्य गाढे । उभा ठाकला रावणापुढे । कवण कोठूनि आलासी ॥३६॥
रावण म्हणे नारदासी गेलो होतो कैलासासी । केले उत्कृष्ट तपासी । तोषविले तया शिवा ॥३७॥
तेणे प्रसन्न होऊनि आम्हांसी । लिंग दिधले परियेसी । आणिक सांगितले संतोषी । लिंग महिमा अपार ॥३८॥
नारद म्हणे लंकानाथा । दैव थोर तुझे आता । लिंग लाधलासी अद्‌भुता । जाणो आम्ही आद्यंत ॥३९॥
दाखवी लिंग आम्हांसी । खुणे ओळखू परियेसी । लिंगलक्षण विस्तारेसी । सांगू आम्ही तुजलागी ॥१४०॥
नारदाचिया वचनासी । न करी विश्वास परियेसी । दाखवीतसे दुरोनि लिंगासी । व्यक्त करोनि त्या समयी ॥४१॥
नारद म्हणे लंकेशा । लिंग महिमेचा प्रकार ऐसा । सांगेन तुज बहु सुरसा । बैसोनि ऐके स्वस्थ चित्ते ॥४२॥
लिंग उपजले कवणे दिवशी । पूर्वी जाणिले तयासी । एकचित्ते परियेसी । कथा असे अतिपूर्व ॥४३॥
गिळूनि सकळ सौरभासी । मृग एक काळाग्निसमेसी । ब्रह्मांडखंड परियेसी । पडिला होता तो मृग ॥४४॥
ब्रह्माविष्णु महेश्वरांसी । गेले होते पारधियेसी । मृग मारिले परियेसी । भक्षिले मेद तये वेळी ॥४५॥
तयासी होती तीन शृंगे । खाली असती तीन लिंगे । तिघी घेतली तीन भागे । प्राणलिंगे परियेसा ॥४६॥
लिंगमहिमा ऐक कानी । जे पूजिती वर्षे तिनी । तेचि ईश्वर होती निर्गुणी । वेदमूर्ति तेचि होय ॥४७॥
लिंग असे जये स्थानी । तोचि कैलास जाण मनी । महत्त्व असे याच गुणी । ब्रह्माविष्णुमहेश्वरांसी ॥४८॥
असे आणिक एक बरवे । सांगेन ऐक एकभावे । रावण म्हणे आम्हा जाणे । असे त्वरित लंकेसी ॥४९॥
म्हणोनि निघाला महाबळी । नारद म्हणे तये वेळी । सूर्यास्त आहे जवळी । संध्याकाळ ब्राह्मणासी ॥१५०॥
सहस्त्रवेद आचरसी । संध्याकाळी मार्ग क्रमिसी । वाटेस होईल तुज निशी । संध्यालोप होईल ॥५१॥
आम्ही जाऊ संध्यावंदनासी । म्हणोनि नारद विनयेसी । पुसोनिया रावणासी । गेला नदीतीरा ॥५२॥
इतुकिया अवसरी । पातला गणेश ब्रह्मचारी । रावणापुढे चाचरी । समिधा तोडी कौतुके ॥५३॥
रावण चिंती मानसी । व्रतभंग होईल आपणासी । संध्या करावी त्रिकाळेसी । संदेह घडला म्हणतसे ॥५४॥
ईश्वरे सांगितले आम्हांसी । लिंग न ठेवावे भुमीसी । संध्यासमयो झाली निशी । काय करू म्हणतसे ॥५५॥
तव देखिला ब्रह्मचारी । अति सुंदर बाळकापरी । हिंडतसे नदीतीरी । देखिला रावणे तये वेळी ॥५६॥
मनी विचारी लंकानाथ । ब्रह्मचारी कुमार दिसत । न करी आमुचा विश्वासघात । लिंग देऊ तया हाती ॥५७॥
संध्या करू स्वस्थचित्तेसी । लिंग असेल तयापाशी । बाळक असे हे निश्चयेसी । म्हणोनि गेला तया जवळी ॥५८॥

देखोनिया दशशिर । पळतसे लंबोदर । रावण झाला द्विजवर । अभय देऊनि गेला जवळी ॥५९॥

रावण म्हणे तयासी । तू कवण बा सांग आम्हांसी । मातापिता कवण तुजसी । कवण कुळी जन्म तुझा ॥१६०॥

ब्रह्मचारी म्हणे रावणा । इतुके पुससी कवण्या कारणा । आमुच्या बापे तुझ्या ऋणा । काय द्यावे सांग मज ॥६१॥

हासोनिया लंकेश्वर । लोभे धरिला त्याचा कर । सांग बाळका कवणाचा कुमर । प्रीतीभावे पुसतो मी ॥६२॥

ब्रह्मचारी म्हणे रावणासी । आमुचा पिता काय पुससी । जटाधारी भस्मांगासी । रुद्राक्ष माळा असती देखा ॥६३॥

शंकर म्हणती तयाशी । भिक्षा मागणे अहर्निशी । वृषारूढ उमा सरसी । जननी ते जगन्माता ॥६४॥

इतुके आम्हांसी पुसतोसी । तुज देखता भय मानसी । बहुत वाटे परियेसी । सोड हात जाऊ दे ॥६५॥

रावण म्हणे ब्रह्मचारी । तव पिता असे दरिद्री । भिक्षा मागे घरोघरी । सौख्य तुज काही नसे ॥६६॥

आमुचे नगर लंकापूर । रत्नखचित असे सुंदर । आम्हांसवे चाल सत्वर । देवपूजा करीत जाई ॥६७॥

जे जे मागसी आम्हांसी । सकळ देईन परियेसी । सुखे रहावे मजपाशी । म्हणे रावण तये वेळी ॥६८॥

ब्रह्मचारी म्हणे त्यासी । लंकेसी बहुत राक्षसी । आम्ही बाळक अरण्यवासी । खातील तेथे जातांची ॥६९॥

न येऊ तुझिया नगरासी । सोड जाऊं दे घरासी । क्षुधे पीडतो बहुवसी । म्हणोनि भक्षितो भातुके ॥१७०॥

इतुके ऐकोनि लंकानाथ । त्या बाळका संबोधित । लिंग धरी ऐसे म्हणत । मी संध्या करीन तोवरी ॥७१॥

बाळक विनवी तयासी । न धरी लिंग परियेसी । मी ब्रह्मचारी अरण्यवासी । उपद्रवू नको म्हणतसे ॥७२॥

तव लिंग असे जड । मी पण बाळ असे वेड । न घे लिंग जाऊ दे सोड । धर्म घडेल तुजलागी ॥७३॥

नानापरी संबोधित । लिंग देत लंकानाथ । संध्या करावया आपण त्वरित । समुद्रतीरी बैसला ॥७४॥

ब्रह्मचारी तयासी । उभा विनवीतसे रावणासी । जड झालिया आपणासी । ठेवीन त्वरित भूमीवरी ॥७५॥

वेळ तीन परियेसी । बोलवीन तुम्हांसी । वेळ लागलिया परियेसी । आपण ठेवीन भूमीवरी ॥७६॥

ऐसा निर्धार करोनि । उभा गणेश लिंग घेऊनि । समस्त देव विमानी । बैसोनि पाहती कौतुके ॥७७॥

अर्घ्यसमयी रावणासी । बोलवी गणेश परियेसी । जड झाले लिंग आम्हांसी । सत्वर घे गा म्हणतसे ॥७८॥

न्यासपूर्वक अर्घ्य देखा । रावण करी अति विवेका । हाता दाखवी बाळका । येतो राहे म्हणोनि ॥७९॥

आणिक क्षणभर राहोनि । गणेश बोले वेळ दोनी । जड झाले म्हणोनि । शीघ्र यावे म्हणतसे ॥८०॥

न ये रावण ध्यानस्थ । गणेश असे विचारीत । समस्त देवांते साक्षी करीत । लिंग ठेवीत भूमीवरी ॥८१॥

श्रीविष्णूते स्मरोनि । लिंग ठेविले स्थापोनि । संतोष जाहला गगनी । पुष्पे वर्षती सुरवर ॥८२॥

अर्घ्य देवोनी लंकेश्वर । निघोनि आला सत्वर । लिंग देखिले भूमीवर । मनी विकळ जाहला ॥८३॥

आवेशोनि रावण देखा । ठोसे मारी गणनायका । हास्यवदन रडे तो ऐका । भूमीवरी लोळतसे ॥८४॥

म्हणे माझिया पित्यासी । सांगेन आता त्वरितेसी । का मारिले मज बाळकासी । म्हणोनि रडत निघाला देखा ॥८५॥

मग रावण काय करी । लिंग धरोनिया दृढ करी । उचलू गेला नानापरी । भूमीसहित हालतसे ॥८६॥

कापे धरणि तये वेळी । रावण उचली महाबळी । न ये लिंग शिर आफळी । महाबळी राहिला ॥८७॥

नाम पाविला याचि कारणे । महाबळेश्वर लिंग जाणे । मुरडोनि ओढिता रावणे । गोकर्णाकार जाहले ॥८८॥

ऐसे करिता लंकानाथ । मागुती गेला तपार्थ । ख्याती झाली गोकर्णांत । समस्त देव तेथे आले ॥८९॥

आणिक असे अपार महिमा । सांगतसे अनुपमा । स्कंदपुराण वर्णिली सीमा । प्रख्याद असे परियेसा ॥१९०॥

ऐकोनि सिद्धाचे वचन । नामधारक संतोषोन । पुनरपि चरणा लागे जाण । म्हणे सरस्वती गंगाधरू ॥१९१॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ ।

श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे गोकर्णमहिमा वर्णनं नाम षष्ठोऽध्यायः॥६॥

श्रीदत्तात्रेयार्पितमस्तु ।

ओवीसंख्या ॥१९१॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय सातवा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक म्हणे सिद्धासी । गोकर्णमहिमा आम्हांसी । निरोपिजे स्वामी कृपेसी । पूर्वी कवणा साक्ष झाली ॥१॥

समस्त तीर्थ सांडुनी । श्रीपाद गेले किंकारणी । पूर्वी आधार केला कवणी । पुराण कथा सांगा मज ॥२॥

ज्यावरी असेल गुरूची प्रीति । तीर्थमहिमा ऐकणे चित्ती । वांछा होतसे ज्ञानज्योती । कृपासिंधु गुरुराया ॥३॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । गोकर्णमहिमा मज पुससी । सांगेन तुज विस्तारेसी । एकचित्ते परियेसा ॥४॥

पूर्वयुगी इक्ष्वाकुवंशी । मित्रसह राजा परियेसी । प्रतापवंत क्षत्रियराशी । सर्वधर्मरत देखा ॥५॥

राजा सकळशास्त्रज्ञ । विवेकी असे श्रुतिनिपुण । बलाढ्य शूर महाभीम । विद्योद्योगी दयानिधि ॥६॥

असता राजा एके दिवशी । विनोदे निघाला पारधीसी । प्रवेशला महावनासी । वसती शार्दूल सिंह जेथे ॥७॥

निर्मनुष्य अरण्यात । राजा पारधि खेळत । भेटला तेथे अद्भुत । दैत्य ज्वाळाकार भयानक ॥८॥

राजा देखोनि तयासी । वर्षता शर झाला कोपेसी । मूर्छना येऊनि धरणीसी । पडला दैत्य तया वेळी ॥९॥

होता तयाचा बंधु जवळी । आक्रंदतसे प्रबळी । पाषाण हाणी कपाळी । बंधुशोके करोनिया ॥१०॥

प्राण त्यजिता निशाचर । बंधूसी म्हणतसे येर । जरी तू होसी माझा सहोदर । सूड घेई माझा तू ॥११॥

ऐसे बोलोनि बंधूसी । दैत्य पावला पंचत्वासी । अनेक मायापाशी । नररूप धरिले तया वेळी ॥१२॥

रूप धरोनि मानवाचे । सौम्य वाणी बोले वाचे । सेवकत्व करी राजयाचे । अतिनम्रत्वे बोलोनिया ॥१३॥

सेवा करी नानापरी । सेवकाचे सारखे मन धरी । कितीक दिवसांवरी । वनांतरी राजा होता देखा ॥१४॥

समस्त मृग जिंकूनि । दुष्ट जीवाते वधोनि । राजा आला परतोनि । आपुल्या नगरा परियेसा ॥१५॥

ऐसे असता एके दिवशी । पितृश्राद्ध आले परियेसी । आमंत्रण सांगे ऋषींसी । वसिष्ठादिका परियेसा ॥१६॥

ते दिवशी राजा नेमे स्वयंपाक । करवीतसे सविवेक । कापट्ये होता तो सेवक । तया स्थानी ठेविला ॥१७॥

राजा म्हणे तयासी । पाकस्थानी तू वससी । जे जे मागेल भाणवसी । सर्व आणूनि त्वा द्यावे ॥१८॥

अंगिकारोनि तो सेवक । नरमांस आणोनि देख । कापट्यभावे करवी पाक । केली शाक तया वेळी ॥१९॥

ठाय घालिता ऋषेश्वरांसी । पहिलेच वाढिले नरमांसासी । पाहता कोप आला वसिष्ठासी । दिधला शाप तये वेळी ॥२०॥

वसिष्ठ म्हणे रायासी । नरमांस वाढिले आम्हांसी । त्वरित ब्रह्मराक्षस होसी । म्हणोनि शाप दिधला ॥२१॥

शाप देता तये काळी । राजा कोपला तात्काळी । अपराध नसता प्रबळी । वाया मज का शापिले ॥२२॥

नेणे मांसपाक कोणी केला । माझा निरोप नाही झाला । वृथा आमुते शाप दिधला । आपण शापीन म्हणतसे ॥२३॥

उदक घेऊनि अंजुळी । शापावया सिद्ध झाला तये काळी । तव राजपत्नी येऊनि जवळी । वर्जी आपुले पतीते ॥२४॥

पतीसी म्हणे ते नारी । गुरूसी शापिता दोष भारी । वंदुनी तयाचे चरण धरी । तेणे भवसागर तरशील ॥२५॥

मदयंती सतीचे वचन । मानिता झाला राजा आपण । अंजुळीचे उदक जाण । टाकी आपुले चरणावरी ॥२६॥

शाप देता कल्मषपाणी । पडले राजाचे चरणी । कल्मषपाद नाम म्हणोनि । ब्रह्मराक्षस झाला तो राव ॥२७॥

राजपत्नी येऊनि परियेसी । लागली वसिष्ठचरणांसी । उद्धरी स्वामी बाळकासी । एवढा कोप काय काज ॥२८॥

करुणावचन ऐकोनि । शांत झाला वसिष्ठ मुनि । वर्षे बारा क्रमोनि । पुनरपि राजा होशील ॥२९॥

उःशाप देऊनि वसिष्ठ ऋषि । गेला आपुले स्थानासी । ब्रह्मराक्षस राजा परियेसी । होऊनी गेला वनांतरा ॥३०॥

निर्मनुष्य अरण्यात । राजा राहिला प्रख्यात । भक्षीतसे अनेक जंत । पशुमनुष्य आदिकरूनि ॥३१॥

ऐसे क्रमिता तये वनी । मार्गस्थ दंपत्ये दोनी । ब्राह्मण जाता मार्ग क्रमुनी । देखिला राक्षस भयासुर ॥३२॥

येऊनि धरी ब्राह्मणासी । व्याघ्र जैसा पशूसी । घेऊनि गेला भक्षावयासी । विप्रस्त्री समागमे ॥३३॥

अतिशोक करी ब्राह्मणी । जाऊनि लागे राक्षसचरणी । राखे मजला अहेवपणी । प्राणेश्वराते सोडी पितया ॥३४॥

न भक्षी गा माझा पति ।माझी तयावरी अतिप्रीति । मज भक्षी गा म्हणे सुमति । वल्लभाते सोडोनिया ॥३५॥

पतीविण राहता नारी । जन्म वृथाचि दगडापरी । पहिले माते स्वीकारी । प्राण राखे पतीचे ॥३६॥

पति लावण्य पूर्ववयेसी । वेदशास्त्रपारंगेसी । याचा प्राण जरी तू रक्षिसी । जगी होईल तुज पुण्य ॥३७॥

कृपा करी गा आम्हावरी । होईन तुझी कन्या कुमारी । मज पुत्र होतील जरी । नाम वाढवीन तुझे मी ॥३८॥

ऐसे नानापरी देखा । विप्रस्त्री करी महादुःखा । बोल न मानोनि राक्षसे ऐका । त्या ब्राह्मणाते भक्षिले ॥३९॥

पतीते भक्षिले देखोनि । शाप वदली ते ब्राह्मणी । म्हणे राक्षसा ऐक कानी । शाप माझा निर्धारे ॥४०॥

तू राजा सूर्यवंशी । शापास्तव राक्षस झालासी । पुढे मागुती राजा होसी द्वादश वर्षे क्रमोनि ॥४१॥

परि रमता स्त्रियेसवे । प्राण जाईल स्वभावे । अनाथा भक्षिले दुष्ट भावे । दुरात्म्या तू राक्षसा ॥४२॥

शाप देऊनि तया वेळी । पतीच्या अस्थि मिलवूनि जवळी । काष्ठे घालोनिया प्रबळी । अग्निप्रवेश केला तिने ॥४३॥

ऐसे असता राव देखा । क्रमी बारा वर्षे निका । पुनरपि राजा होऊन ऐका । आला आपुले नगरासी ॥४४॥

विप्रस्त्रियेचे शापवचन । स्त्रियेसी सांगितली खूण । म्हणे संग करिता तत्क्षण । मृत्यु असे आपणासी ॥४५॥

ऐकोनि पतीचे वचन । मदयंती दुःख करी आपण । मन करूनि निर्वाण । त्यजावया प्राण पहातसे ॥४६॥

मदयंती म्हणे रायासी । संतान नाही तुमचे वंशासी । वनी कष्टला बारा वर्षी । आपुले कर्म न चुकेची ॥४७॥

ऐकोनि सतीचे वचन । शोके दाटला अतिगहन । अश्रु आले नेत्रांतून । काय करू म्हणतसे ॥४८॥

मंत्रीवृद्धपुरोहितांसी । बोलाविले परियेसी । ब्रह्महत्या घडली आम्हांसी । विमोचन होय कवणेपरी ॥४९॥

मंत्रीवृद्धपुरोहित । तयासी म्हणती ऐका मात । तीथे आचरावी समस्त । तेणे पुनीत व्हाल तुम्ही ॥५०॥

करोनि ऐसा विचार । राजा निघे तीर्था साचार । सर्व तीर्थपरिकर । विधिपूर्वक करीतसे ॥५१॥

ज्या ज्या तीर्था जाय आपण । अनेक पुण्य करी जाण । यज्ञादिक कर्म अन्नदान । ब्राह्मणादिका देतसे ॥५२॥

ऐसी नाना तीर्थे करीत । परी ब्रह्महत्या सवेचि येत । अघोररूपी असे दिसत । कवणेपरी न जायची ॥५३॥

कष्टोनि राजा बहुतांपरी । निर्वाण होऊनि मनाभीतरी । हिंडत पातला मिथिलापुरी । चिंताग्रस्त होवोनिया ॥५४॥

नगरा-बाह्यप्रदेशी । श्रमोनि राजा परियेसी । चिंता करी मानसी । वृक्षच्छाये बैसलासे ॥५५॥

ऋषेश्वरासमवेत । जैसा रुद्र प्रकाशित । गौतम ऋषि अवचित । तया स्थानासि पातला ॥५६॥

राजा देखोनि गौतमासी । चरणी लोळे संतोषी । नमन करी साष्टांगेसी । भक्तिभावे करोनिया ॥५७॥

आश्वासूनि तये वेळी । गौतम पुसे करुणाबहाळी । क्षेमसमाधान सकळी । पुसता झाला वृत्तान्त ॥५८॥

काय झाले तुझे राज्य । अरण्यवासाचे काय काज । चिंताकुलित मुखांबुज । कवण कार्य घडले असे ॥५९॥

ऐकोनि ऋषीचे वचन । राजा सांगे विस्तारोन । शाप जाहला ब्रह्मवचन । ब्रह्महत्या घडली मज ॥६०॥

प्रायश्चित्ते सकळिक । यज्ञादि कर्मे धर्मादिक । सुक्षेत्रे अपार तीर्थे देख । आपण सकळ आचरली ॥६१॥

शमन न होय महादोष । सवेचि येत अघोर वेष । व्रते आचरलो कोटीश । न जाय दोष सर्वथा ॥६२॥

आजिचेनि माझे सफळ जनन । दर्शन झाले जी तुमचे चरण । होतील माझे कष्ट निवारण । म्हणोनि चरणा लागलो ॥६३॥
ऐकोनि रायाचे वचन । करुणासागर गौतम आपण । म्हणे भय सांडी गा निर्वाण वचन । तारील शंकर मृत्युंजय ॥६४॥
तुझे पापनिवारणासी । सांगेन तीर्थविशेषी । महापातक संहारावयासी । गोकर्ण क्षेत्र असे भले ॥६५॥
स्मरण करितां गोकर्णासी । ब्रह्महत्यादि पाप नाशी । तेथे ईश्वर सदा निवासी । मृत्युंजय सदाशिव ॥६६॥
जैसे कैलासाचे शिखर । अथवा स्वर्धुनीमंदिर । निश्चय वास कर्पूरगौर । गोकर्णक्षेत्री परियेसा ॥६७॥
जैसी अंधकाररजनी । प्रकाशावया जेवी अग्नि । चंद्रोदय जरि होय निर्वाणी । तरी सूर्यप्रकाशावीण गति नव्हे ॥६८॥
तैसे समस्त तीर्थाने । पाप नच जाय याचि कारणे । सूर्योदयी तमहरणे । तैसे गोकर्णदर्शने होय ॥६९॥
सहस्त्र ब्रह्महत्या जरी । घडल्या असती या शरीरी । प्रवेश होता गोकर्णक्षेत्री । शुद्धात्मा होय परियेसा ॥७०॥
रुद्रोपेंद्रविरिंचि देखा । जाऊनि तया स्थानी ऐका । तप केले हो सकळिका । कार्यसिद्धि होय त्यांप्रती ॥७१॥
भक्तिपूर्वक तया स्थानी । जप व्रत करिती जाणोनि । फळ होय त्या लक्षगुणी । असे पुण्यक्षेत्र असे ॥७२॥
जैसे ब्रह्मा विष्णु देखा । इंद्रादि देवा सकळिका । साध्य झाले तप ऐका । यावेगळे काय सांगू ॥७३॥
जाणा तो साक्षात् ईश्वर । गोकर्णक्षेत्र कैलासपुर । प्रतिष्ठा करी विघ्नेश्वर । विष्णुनिरोपे विनयार्थ ॥७४॥
समस्त देव तेथे येती । पुण्यक्षेत्री वास करिती । ब्रह्मा विष्णु इंद्रासहिती । विश्वेदेवे मरुद्‍गण ॥७५॥
चंद्र सूर्य वस्वादिक । पूर्वद्वारी राहिले ऐक । प्रीति करी भक्तिपूर्वक । बैसले असती तये स्थाना ॥७६॥
अग्नि यम चित्रगुप्त । एकादश रुद्र पितृदैवत । दक्षिणद्वारी वास करीत । संतोषे राहिले असती ॥७७॥
वरुणासहित गंगा सकळी । राहती पश्चिमद्वारस्थळी । प्रीति करी चंद्रमौळी । तया सकळां परियेसा ॥७८॥
कुबेर वायु भद्रकाळी । मातृदेवता चंडी सकळी । उत्तरवास त्रिकाळी । पूजा करिती महाबळेश्वराची ॥७९॥
चित्ररथादि विश्वावसु परियेसी । चित्रसेन गंधर्व सुरसी । पूजा करिती सदाशिवासी । सदा वसोनि तया ठायी ॥८०॥
घृताची रंभा मेनका । तिलोत्तमा उर्वशी ऐका । नित्य नृत्य करिती देखा । महाबळेश्वराचे सन्मुख ॥८१॥
वसिष्ठ कश्यप कण्व ऋषि । विश्वामित्र महातापसी । भरद्वाज जैमिनी जाबाल ऋषि । पूजा करिती सदा तेथे ॥८२॥
कृतयुगी ब्रह्म-ऋषि । आचार करिती महातापसी । महाबळेश्वराचे भक्तीसी । राहिले गोकर्णक्षेत्रांत ॥८३॥
मरीचि नारद अत्रि ऋषि । दक्षादि ब्रह्म-ऋषि परियेसी । सनकादिक महातापसी । उपनिषदार्थ उपासिती ॥८४॥
अनेक सिद्ध साध्य जाण । मुनीश्वर अजिनधारण । दंडधारी संन्यासी निर्गुण । ब्रह्मचारी तेथे वसती ॥८५॥
त्वगस्थिमात्रशरीरेसी । अनुष्ठिती महातापसी । पूजा करिती भक्तीसी । चंद्रमौळीची परियेसा ॥८६॥
गंधर्वादि समस्त देव । पितर सिद्ध अष्टवसव । विद्याधर किंपुरुष सर्व । सेवेसी जाती निरंतर ॥८७॥
गुह्यक किन्नर स्वर्गलोक । शेषादि नाग तक्षक । पिशाच वेताळ सकळिक । जाती पूजेसी तया स्थाना ॥८८॥
नाना श्रृंगार करूनि । अनेक भूषणे विराजमानी । सूर्यशशी विमानी । वहनी येती वळंघोनिया ॥८९॥
स्तोत्रे गायन करिती देखा । नमिती नृत्य करिती अनेका । पूजेकारणे येती सकळिका । महाबळेश्वरलिंगासी ॥९०॥
जे जे इच्छिती मनकामना । पावती त्वरित निर्धारें जाणा । समान नाही क्षेत्र गोकर्ण । या ब्रह्मांडगोलकांत ॥९१॥
अगस्त्यादि सनत्कुमार । प्रियव्रतादि राजकुमार । अग्निदेवदानवादि येर । वर लाधले सर्व तया ठायी ॥९२॥
शिशुमारी भद्रकाळी । पूजा करिती त्रिकाळी । नागाते गरुड न गिळी । महाबळेश्वरदर्शने ॥९३॥
रावणादि राक्षसकुळी । कुंभकर्ण येर सकळी । वर लाधले ये स्थळी । बिभीषण पूजीतसे ॥९४॥

ऐसे समस्त देवकुळ । सिद्धदानवादि सकळ । गोकर्णक्षेत्रा जाऊनि प्रबळ । आराधिती नानापरी ॥९५॥

लिंग स्थापिती आपुले नामी । असे ख्याति तया नामी । वर लाधले अनेक कामी । चतुर्विध पुरुषार्थ ॥९६॥

ब्रह्मा विष्णु आपण देखा । कार्तवीर्य विनायका । आपुले नामी लिंग देखा । प्रतिष्ठा केली तये ठायी ॥९७॥

धर्मक्षेत्रपाळादी । दुर्गादेवीशक्तिवृंदी । लिंग स्थापिले आपुले नामी । ज्या गोकर्णक्षेत्रात ॥९८॥

गोकर्णक्षेत्र असे गहन । लिंग तीर्थे असंख्य जाण । पदोपदी असे निर्गुण । ऐसे क्षेत्र अनुपम असे ॥९९॥

सांगो किती विस्तारोन । असंख्यात तीर्थे जाण । पाषाण समस्त लिंग खूण । समस्त उदके जाणावी तीर्थे ॥१००॥

कृतयुगी महाबलेश्वर श्वेत । त्रेतायुगी लोहित । द्वापारी सुवर्णपित । कलियुगी कृष्णवर्ण जाहला ॥१॥

सप्त पाताळ खोलावोन । उभे असे लिंग आपण । कलियुगी मृदु होऊन । दिसे सूक्ष्ममरूपाने ॥२॥

पश्चिम समुद्रतीरासी । गोकर्णक्षेत्रविशेषी । ब्रह्महत्यादि पातके नाशी । काय आश्चर्य परियेसा ॥३॥

ब्रह्महत्यादि महापापे । परदारादि षट् पापे । दुःशील दुराचारी पापे । जाती गोकर्णदर्शने ॥५॥

दर्शनमात्रे पुनीत होती । समस्त काम्यार्थ साधती । अंती होय तयांसी गति । गोकर्णलिंगदर्शने ॥५॥

तये स्थानी पुण्यदिवशी । जे जे अर्चिती भक्तीसी । तेचि जाणा रुद्रवंशी । रायासी म्हणे गौतम ॥६॥

एखादे समयी गोकर्णासी । जाय भक्तीने मानुषी । पूजा करिता सदाशिवासी । शिवपद निश्चये पावे जाणा ॥७॥

आदित्य सोम बुधवारी । अमावास्यादि पर्वाभितरी । स्नान करूनि समुद्रतीरी । दानधर्म करावा ॥८॥

शिवपूजा व्रत हवन । जप ब्राह्मणसंतर्पण । किंचित् करिता अनंत पुण्य । गौतम म्हणे रायासी ॥९॥

व्यतिपातादि पर्वणीसी । सूर्य-संक्रांतीचे दिवशी । महाप्रदोष त्रयोदशी । पूजितां पुण्य अगण्य ॥११०॥

काय सांगो त्याचा महिमा । निवाडा होय अखिल कर्मा । ईश्वर भोळा अनंतमहिमा । पूजनमात्रे तुष्टतसे ॥११॥

असित पक्ष माघमासी । शिवरात्री चतुर्दशीसी । बिल्वपत्र वाहिले यासी । दुर्लभ असे त्रिभुवनांत ॥१२॥

ऐसे अनुपम स्थान असता । न जाती मूर्ख लोक ऐकता । शिवतीर्थ असे दुर्लभता । नेणती मूढ बधिर जाणा ॥१३॥

उपोषणादि जागरण । लिंग सन्निध गोकर्ण । स्वर्गासि जावया सोपान । पद्धति असे परियेसा ॥१४॥

ऐसे या गोकर्णस्थानासी । जे जाती जन यात्रेसी । चतुर्विध पुरुषार्थांसी । लाधती लोक अवधारा ॥१५॥

स्नान करूनि समस्त तीर्थी । महाबळेश्वरलिंगार्थी । पूजा करावी भक्त्यर्थी । पातकाव्यतिरिक्त होय जाणा ॥१६॥

ऐशापरी गोकर्णमहिमा । प्रकाश केला ऋषी गौतमा । राजा ऐकोनि अतिप्रेमा । पुसता झाला ते वेळी ॥१७॥

राजा म्हणे गौतमासी । गोकर्णस्थान निरोपिलेसी । पूर्वी पावला कोण यापासी । साक्ष झाली असेल ॥१८॥

विस्तारोनि ते आम्हांसी । सांगावे स्वामी करुणेसी । म्हणोनि लागला चरणांसी । अतिभक्ति करोनिया ॥१९॥

म्हणे गौतम तये वेळी । गोकर्णक्षेत्र महाबळी । जाणो आम्ही बहुकाळी । अपार साक्षी देखिली असे ॥१२०॥

गेलो होतो आम्ही यात्रे । देखिला दृष्टान्त विचित्र । आले होते तेथे जनमात्र । यात्रारूपे करोनिया ॥२१॥

माध्याह्नकाळी आम्ही तेथे । बैसलो होतो वृक्षच्छायेते । दुरोनि देखिले चांडाळीते । वृद्ध अंध महारोगी ॥२२॥

शुष्कमुखी निराहारी । कुष्ठ सर्वांगशरीरी । कृमि पडले अघोरी । पूय शोणित दुर्गंधी ॥२३॥

कुक्षिरोगी गंडमाळा । कफे दाटला असे गळा । दंतहीन अति विव्हळा । वस्त्र नाही परिधाना ॥२४॥

चंद्रसूर्यकिरण पडता । प्राण जाय कंठगता । शौचव्याधी असे बहुता । सर्वांगशूळ महादुःखी ॥२५॥

विधवा आपण केशवपनी । दिसे जैसी मुखरमणी । क्षणक्षणा पडे धरणी । प्राणत्याग करू पाहे ॥२६॥

ऐशी अवस्था चांडाळीसी । आली वृक्षच्छायेसी । देह टाकिला धरणीसी । त्यजू पाहे प्राण आपुला ॥२७॥

प्राण त्यजिता तये वेळी । विमान उतरे तत्काळी । शिवदूत अतिबळी । त्रिशूळ खट्वांग धरूनिया ॥२८॥

टंकायुधे चंद्र भाळी । दिव्यकांति चंद्रासारखी केवळी । किरीटकुंडले मिरवली । चतुर्वर्ग येणेपरी ॥२९॥

विमानी सूर्यासारिखे तेज । अतिविचित्र दिसे विराज । आले चांडाळियेकाज । अपूर्व वर्तले तये वेळी ॥३०॥

आम्ही पुशिले शिवदूतांसी । आलेति कवण्या कार्यासी । दूत म्हणती आम्हांसी । न्यावया आलो चांडाळिते ॥३१॥

ऐकोनि दूताचे वचन । विस्मित झाले आमुचे मन । पुनरपि केला त्यासी प्रश्न । ऐक राया तू एकचित्ते ॥३२॥

ऐशिया चांडाळी पापिणीसी । कैसी योग्य विमानेसी । नेऊनिया श्वानासी । सिंहासनी कैसे योग्य ॥३३॥

या जन्मादारभ्य इसी । पापे पापसंग्रहासी । ऐशी पापीण दुर्वृत्त इसी । केवी न्याल कैलासा ॥३४॥

नाही इसी शिवज्ञान । न करीच हे तपसाधन । दया सत्य कदा नेणे । इसी कैसे न्याल तुम्ही ॥३५॥

पशुमांस आहार इसी । सदा करी जीवहिंसी । ऐशिया दुष्ट कुष्ठी पापिणीसी । केवी नेता स्वर्गभुवना ॥३६॥

अथवा कधी शिवपूजन । न करी पंचाक्षरीजपन । नाही केले शिवस्मरण । इसी कैसे न्याल तुम्ही ॥३७॥

शिवरात्री उपोषण । नाही केले पुण्यदान । यज्ञयागादि साधन । नाही केले इणे कधी ॥३८॥

न करी स्नान पर्वकाळी । नेणे तीर्थ कवणे वेळी । अथवा व्रतादि सकळी । केले नाही इणे कधी ॥३९॥

या सर्वांगी पूय शोणित । दुर्गंधी असे बहुत । ऐशी चांडाळी दुर्वृत्त । कैसी विमानी बैसवाल ॥१४०॥

अर्चन जन्मांतरीचे म्हणा । कुष्ठ सर्वांग तेचि खुणा । कृमि निघती मुखांतून । पूर्वाजित काय केले ॥४१॥

ऐशी पापिणी दुराचारी । केवी नेता कैलासपुरी । योग्य नव्हे चराचरी । तुम्ही केवी न्याल इसी ॥४२॥

गौतम म्हणे रायासी । ऐसे पुशिले दूतांसी । त्यांनी सांगितला आम्हांसी । आद्यंत तये चांडाळीचा ॥४३॥

म्हणे गौतम ऋषेश्वर । चांडाळीचे पूर्वापार । सांगेन तुम्हांस सविस्तर । असे आश्चर्य परियेसा ॥४४॥

पूर्वी इचे जन्मस्थान । ब्राह्मणकन्या असे जाण । सौदामिनी नाम असे पूर्ण । सोमबिंबासारखे मुख ॥४५॥

अतिसुंदर रूप इसी । उपवर जाहली पितृगृहासी । न मिळे वर तियेसी । चिंता करिती मातापिता ॥४६॥

न मिळे वर सुंदर तिसी । उन्मत्त जाहली दहा वरुषी । मिळवूनि एका द्विजासी । गृह्योक्तेंसी लग्न केले ॥४७॥

विवाह झालियावरी । होती तया पतीचे घरी । क्वचित्काळ येणेपरी । होती नारी परियेसा ॥४८॥

वर्तता असे पुढे देख । तिचे पतीस झाले दुःख । पंचत्व पावला तात्काळिक । विधिलेख करूनिया ॥४९॥

ऐकोनि तिचे मातापिता । कन्या आपुले घरा आणिती तत्त्वता । पतीचे दुःखे दुःखिता । खेद करी ते नारी ॥१५०॥

अतिसुंदर पूर्ववयासी । मदे व्याप्त प्रतिदिवसी । चंचळ होय मानसी । परपुरुषाते देखोनिया ॥५१॥

गुप्तरुपे क्वचित्काळी । जारकर्म करी ते बाळी । प्रगट जाहले तत्काळी । गौप्य नोहे पातक ॥५२॥

आपण विधवा असे नारी । पूर्ववयासी अतिसुंदरी । विषयी प्रीति असे भारी । स्थिर नोहे तिचे मन ॥५३॥

ऐसे तिचिया पातकासी । विदित जाहले सर्वांसी । वाळीत केले तियेसी । मातापिताबंधुवर्गी ॥५४॥

शंका होती पहिली तिसी । निःशंक झाली व्यभिचारासी । प्रकटरूप अहर्निशी । रमो लागली नगरांत ॥५६॥

तिये नगरी एक वाणी । रूपे होता अतिलावण्यगुणी । त्यासी तिणे पूर्ववयस देखोनि । झाली त्याची कुलस्त्री ॥५७॥

तया शूद्राचिया घरी । वर्ततसे ते नारी । ऐसी पापिणी दुराचारी । कुळवैरीण बेचाळीस ॥५८॥

श्लोक ॥ स्त्रियः कामेन नश्यन्ति ब्राह्मणो हीनसेवया । राजानो ब्रह्मदंदेन यतयो भोगसंग्रहात ॥५९॥

टीका ॥ स्त्रिया नासती कामवेगे । ब्राह्मण नासती हीनसेवे । राज्य जाय द्विजक्षोभे । यति नासे विषयसेवने ॥१६०॥

शूद्रासवे अहर्निशी । रमत होती अतिहर्षी । पुत्र जाहला तियेसी । शूद्रगृही असता ॥६१॥

नित्य मांस आहार तिसी । मद्यपान उन्मत्तेसी । होऊनि तया शूद्रमहिषी । होती पापिणी दुराचारी ॥६२॥

वर्तता एके दिवसी । उन्मत्त होवोनि परियेसी । छेदिले वासरू आहारासी । मेष म्हणोनि पापिणीने ॥६३॥

छेदोनि वत्स परियेसी । पाक केला विनयेसी । शिर ठेविले शिंकियासी । दुसरे दिवशी भक्षावया ॥६४॥

आपण भ्रमित मद्यपानी । जागृत जाहली अस्तमानी । वासरू पाहे जावोनि । धेनु दोहावयालागी ॥६५॥

वत्सस्थानी असे मेष । भ्रमित जाहली अतिक्लेश । घरी पाहातसे शिरास । स्पष्ट दिसे वासरू ॥६६॥

अनुतप्त होवोनि तये वेळी । शिव शिव म्हणे चंद्रमौळी । अज्ञानाने ऐशी पापे घडली । म्हणोनि चिंती दुरात्मिणी ॥६७॥

तया वत्सशिरासी । निक्षेप केला भूमीसी । पति कोपेल म्हणोनि परियेसी । अस्थिचर्म निक्षेपिले ॥६८॥

जाऊनि सांगे शेजार लोका । व्याघ्रे वत्स नेले ऐका । भक्षिले म्हणोनि रडे देखा । पतीपुढे येणेपरी ॥६९॥

ऐसी कितीक दिवसांवरी । नांदत होती शूद्राघरी । पंचत्व पावली ते नारी । नेली दूती यमपुरा ॥१७०॥

घातली तियेसी नरकात । भोग भोगी अतिदुःखित । पुनरपि जन्मा चांडाळी जात । उपजली नारी परियेसा ॥७१॥

उपजतांचि जाहलि अंधळी । विद्रूपवर्ण जैशी काजळी । माता पिता क्वचित्काळी । प्रतिपाळिती मायामोहे ॥७२॥

उच्छिष्ट अन्न घालिती तोंडा । स्वजन तियेचे अखंडा । बाळपणी तयेसि विघडा । पोसिताती येणेपरी ॥७३॥

ऐसे असता वर्तमानी । सर्वांग झाले कुष्ठवर्णी । पंचत्व पावली पिताजननी । दरिद्री झाली निराश्रय ॥७४॥

सर्वांग कुष्ठवर्णपीडित । त्यजिती तियेसि स्वजन भ्रात । भिक्षा मागोनि उदर भरित । रक्षण करी शरीर आपुले ॥७५॥

येणेपरी चांडाळी । वर्तत असे बहुतकाळी । क्षुधेने पीडित सर्वकाळी । आपण अंध कुष्ठ देही ॥७६॥

न मिळे तिसी वस्त्र अन्न । दुःख करीत अतिगहन ऐसे तिचे पूर्वकर्म । झाली वृद्ध अतिकष्टे ॥७७॥

भिक्षा मागे जनांसी । मार्गी पडोनि अहर्निशी । कधी न भरे उदर तिसी । दुःखे विलापे अपार ॥७८॥

व्याधि असे शरीरासी । शोणित पूय परियेसी । दुर्गंधि येत असे महादोषी । सर्वांग कुष्ठे गळतसे ॥७९॥

ऐसे वर्ततां माघमासी । लोक निघाले यात्रेसी । महास्थान गोकर्णासी । कलत्रपुत्रसहित देख ॥१८०॥

शिवरात्रीचे यात्रेसी । येती लोक देशोदेशी । चतुर्वर्ण आसपासी । हरुषे येती परियेसा ॥८१॥

देशोदेशीचे राजे देखा । हस्तीरथादिसहित ऐका । येती समस्त भूमांडलिका । महाबळेश्वरदर्शनासी ॥८२॥

ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य शूद्र । येती यात्रेसी विनोद । समारंभ वाद्यनाद । अमित लोक परियेसा व८३॥

किती हासती गायन करिती । धावती नृत्य करीत येती । शिवस्मरणे गर्जना करिती । यात्राप्रसंगी जन देखा ॥८४॥

ऐसी महाजनांसमवेत । चांडाळी गेली तेथे त्वरित । सवे भिक्षुक असती बहुत । तयांसवे जात असे ॥८५॥

येणेपरी गोकर्णासी । चांडाळी पातली सायासी । करावलंबे महाजनांसी । भिक्षा मागे करुणावचने ॥८६॥

लोक जाती मार्गात । शयन करी आक्रंदत । कर वोढूनि मागत । महाजन लोकांसी ॥८७॥

पूर्वीची पापी आपण । पीडत असे याची कारण । भिक्षा घाला क्षुधानिवारण । म्हणोनि मागे सकळिका ॥८८॥

नेणे कधीच वस्त्र प्रावरण । धुळीत लोळे आपण । क्षुधाक्रांत होतसे मरण । धर्म करा सकळांसी म्हणे ॥८९॥

सर्वांगी रोगग्रस्त । वस्त्रावीण बाघे शीत । अक्ष नाही क्षुधाक्रांत । धर्म करा सकळिक हो ॥१९०॥

पूर्वी जन्मशतांतरी । नाही केले पुण्य येरी । याचि कारणे पीडित भारी । धर्म करा सकळिक ॥९१॥

येणेपरी मार्गांत । चांडाळी असे याचित । ते दिवशी असे शिवरात्रीव्रत । कोणी न घाली भिक्षा तिसी ॥९२॥

येरी विव्हळे क्षुधाक्रांत । जठराग्नि प्रदीप्त असे बहुत । धर्म करा ऐसे म्हणत । पडली मार्गात तेधवा ॥९३॥

पूजेसि जाती सकळजन । त्याते मागे आक्रंदोन । एक म्हणती हांसोन । उपवास आजि अन्न कैचे ॥९४॥

हाती होती बिल्वमंजरी । घाली ती तियेच्या करी । आघ्राणोनि पाहे येरी । भक्षणवस्तु नव्हे म्हणे ॥९५॥

कोपोनि टाकी ते अवसरी । जाऊनि पडली लिंगावरी । रात्री असती अंधारी । अलभ्य पूजा घडली देखा ॥९६॥

कोणी न घालिती भिक्षा तिसी । उपास घडला ते दिवशी । पूजा पावली त्या शिवासी । बिल्वमंजरी शिवमस्तकी ॥९७॥

इतुके पुण्य घडले तिसी । प्रयत६न न करिता परियेसी । तुष्टला ईश्वर हर्षी । भवार्णवाकडे केले ॥९८॥

येणेपरी चांडाळीसी । उपवास घडला अनायासी । तेथूनि उठली दुसरे दिवसी । भिक्षा मागावयाकारणे ॥९९॥

पहिलीच कुष्ठरोगी असे । अशक्त झाली उपवासे । चक्षुहीन मार्ग न दिसे । जात असे मंदमंद ॥२००॥

सूर्यरश्मीकरूनि तिसी । दुःख होय असमसहसी । पूर्वार्जित कर्मे ऐसी । म्हणती दूत गौतमाते ॥१॥

ऐसी चांडाळी कष्टत । आली वृक्षच्छायेसमीप । त्यजूं पाहे प्राण त्वरित । म्हणोनिया आलो धावोनि ॥२॥

पुण्य घडले इसी आजी । उपवास शिवतिथीकाजी । बिल्वपत्रे ईश्वर पूजी । घडले रात्री जागरण ॥३॥

तया पुण्येकरूनि इचे । पाप गेले शतजन्मीचे । हे प्रीतिपात्र ईश्वराचे । म्हणोनि पाठविले आम्हांसी ॥४॥

ऐसे म्हणती शिवदूत । तियेवरी शिंपूनिया अमृत । दिव्यदेह पावूनि त्वरित । गेली ऐका शिवलोका ॥५॥

ऐसे गोकर्ण असे स्थान । गौतम सांगे विस्तारोन । रायासि म्हणे तू निघोन । त्वरित जाई गोकर्णासी ॥६॥

जातांचि तुझी पापे जाती । इह सौख्य परत्र उत्तम गति । संशय न धरी गा चित्ती । म्हणोनि निरोपी रायासी ॥७॥

परिसोनि गौतमाचे वचन । राजा मनी दृढ संतोषोन । त्वरित पावला क्षेत्र गोकर्ण । पापावेगळा जाहला तो ॥८॥

ऐसे पुण्यपावन स्थान । म्हणोनि राहिले श्रीपाद आपण । सिद्ध म्हणे ऐक कथन । नामधारका एकचित्ते ॥९॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधरू । सांगे गुरुचरित्र विस्तारू । श्रोते करूनि निर्धारू । एकचित्ते परियेसा ॥२१०॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ । श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे गोकर्णमहिमावर्णन नाम सप्तमोऽध्यायः ॥७॥

श्रीदत्तात्रेआर्पितमस्तु ॥

ओवीसंख्या ॥२१०॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय आठवा

श्रीगणेशायनमः ।

नामधारक म्हणे सिद्धासी । गोकर्णमहिमा निरोपिलासी । श्रीगुरु राहिले किती दिवसी । वर्तले पुढे काय सांग ॥१॥

श्रीगुरुमूर्ति कृपासिंधु । माझे मनी लागला वेधु । चरित्र ऐकतां महानंदु । अतिउल्हास होतसे ॥२॥

परिसोनि शिष्याचे वचन । संतोषे सिद्ध अतिगहन । सांगता झाला विस्तारोन । श्रोते तुम्ही अवधारा ॥३॥

गोकर्णक्षेत्री श्रीपाद यति । राहिले वर्षे तीन गुप्ती । तेथोनि श्रीगिरिपर्वता येती । लोकानुग्रहाकारणे ॥४॥

जयाचे करिता चरणदर्शन । समस्त तीर्थासमान जाण । 'चरणं पवित्रं विततं पुराणं । वेदश्रुति ऐसे बोलतसे ॥५॥

समस्त तीर्थे गुरुचरणी । तो कां हिंडे तीर्थभवनी । लोकानुग्रहालागुनी । जात असे परियेसा ॥६॥

मास चारी क्रमोनि तेथे । आले निवृत्तिसंगमाते । दर्शन देती साधुभक्तांते । पातले तया कुरवपुरा ॥७॥

कुरवपुर महाक्शेत्र । कृष्णा गंगा वाहे नीर । महिमा तेथील सांगता अपार । भूमंडाळात दुर्लभ ॥८॥

तेथील महिमा सांगता । विस्तार होईल बहुत कथा । पुढे असे चरित्र अमृता । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥९॥

श्रीपाद राहिले कुरवपुरी । ख्याति राहिली भूमीवरी । प्रगटे महिमा अपरंपारी । सांगतां विस्तार असे देखा ॥१०॥

जे जन भजती भक्तीसी । सौख्य पावती अप्रयासी । कन्या पुत्र लक्ष्मीसी । चिंतिले फळ पावती ॥११॥

समस्त महिमा सांगावयासी । विस्तार होईल बहुवसी । नामधारका स्वस्थ परियेसी । सांगेन किंचित् तुज आतां ॥१२॥

पुढे अवतार व्हावया गति । सांगेन ऐका एकचित्ती । श्रीपाद कुरवपुरा असती । कार्यकारणमनुष्यदेही ॥१३॥

अवतार व्हावयाचे कारण । सांगेन त्याचे पूर्वकथन । वेदशास्त्रसंपन्न ब्राह्मण । होता तया ग्रामी ॥१४॥

त्याची भार्या होती देखा । नाम तियेचे अंबिका । सुशील आचार पतिसेवका । महापुण्य सती देखा ॥१५॥

तियेसी पुत्र होऊनि मरती । पूर्वकर्मफळ अर्जिती । अनेक तीर्थे आचरती । तिणे केलि परियेसा ॥१६॥

ऐसे असतां जे होणार गति । पुत्र जाहला मंदमति । माता स्नेह करी भक्ती । अपूर्व आपणासी म्हणोनि ॥१७॥

वर्धता मातापित्याघरी । विप्रात्मज वाढला प्रीतिकरी । व्रतबंध करिती कुळाचारी । वेदाभ्यास करावया ॥१८॥

विद्या नये तया कुमरा । मंदमति अज्ञान बहिरा । चिंता वर्ते त्या द्विजवरा । म्हणे पुत्र मंदमति ॥१९॥

अनेक देव आराधोनि । पुत्र लाधलो कष्टोनि । प्राचीन कर्म न सुटे म्हणोनि । चिंता करी अहोरात्र ॥२०॥

अनेक प्रकारे शिकवी त्यासी । ताडन करी बहुवसी । होतसे दुःख जननीसी । वर्जी आपुले पतीते ॥२१॥

पतीसी म्हणे ते नारी । पुत्र नाहीत आम्हा घरी । कष्ट करोनि नानापरी । पोसिले एका बाळकासी ॥२२॥

विद्यान येचि वेद त्यासी । वाया मारून का कष्टसी । प्राचीन कर्म न सुटे त्यासी । की मूढ होऊनि उपजावे ॥२३॥

आतां जरी तुम्ही यासी । ताडन कराल अहर्निशी । प्राण त्यजीन मी भरवसी । म्हणोनि विनवी पतीते ॥२४॥

स्त्रियेचे वचन ऐकोनि । विप्र राहिला निचिंत मनी । ऐसा काही काळ क्रमोनि । होती तया ग्रामांत ॥२५॥

वर्तता ऐसे तया स्थानी । विप्र पडला असमाधानी । दैववशेकरूनि । पंचत्व पावला परियेसा ॥२६॥

मग पुत्रासहित ते नारी । होती तेथे कुरवपुरी । याचूनि आपुले उदर भरी । येणेपरी जीवित्व रक्षी ॥२७॥

विप्रस्त्रियेचा पुत्र देखा । विवाहाहायोग्य झाला निका । निंदा करिती सकळीका । मतिहीन म्हणोनिया ॥२८॥

कन्या न देती तयासी कोणी। म्हणती काष्टे वाहतो का पाणी । समस्त म्हणती असे दूषणी । उदर भरी येणे विद्ये ॥२९॥

समस्त लोक म्हणती त्यासी । तू दगडापरी व्यर्थ जन्मलासी । लांछन लाविले वंशासी । अरे मूर्खा कुळनाशका ॥३०॥

तुझ्या पितयाचा आचार । ख्याति असे चारी राष्ट्र । जाणे धर्म वेद शास्त्र । त्याचे पोटी अवतरलासी ॥३१॥

बोल आणिलासी तुवा पितरांसी । घातले तया अधोगतीसी । भिक्षा मागोनि उदर भरिसी । लाज कैसी तुज न वाटे ॥३२॥

जन्मोनिया संसारी । काय व्यर्थ पशूचिये परी । अथवा गंगेत प्रवेश करी । काय जन्मोनि सार्थक ॥३३॥

ऐसे ऐकोनि ब्रह्मचारी । दुःख करीत नाना प्रकारी । मातेसि म्हणे ते अवसरी । प्राण त्यागीन मी आता ॥३४॥

निंदा करिती सर्वही मज । असोनि देह कवण काज । पोसू न शके माते तुज । जाईन अरण्यवासासी ॥३५॥

ऐकोनि पुत्राचे वचन । माता करी चिंता गहन । शोकदुःखेकरून । विलाप करी ते नारी ॥३६॥

माता सुत दुःख करीत । गेली गंगाप्रवाहात । तेथे देखिले जगदुद्धरित । श्रीपाद योगी स्नान करिता ॥३७॥

जाऊनि दोघे लागती चरणी । विनविताती कर जोडुनी । वासना असे आमुचे मनी । प्राण त्यजावा गंगेत ॥३८॥

निरोप द्यावा जी आम्हांसी । सद्गति व्हावया कारणासी । आत्महत्या महादोषी । म्हणोनि विनवितो कृपासिंधु ॥३९॥

ऐकोनि विप्रसतीचे वचन । पुसती श्रीपाद कृपायमान । कां संकटी तुमचे मन । त्यजिता प्राण काय निमित्त ॥४०॥

विप्रस्त्री तया वेळा । सांगतसे दुःखा सकळा । म्हणे स्वामी भक्तवत्सला । तारावे आम्हा बाळकाते ॥४१॥

पुत्रावीण कष्ट भारी । अनेक तीर्थे पादचारी । केले व्रत पूजा जरी । सकळ देव आराधिले ॥४२॥

व्रते उपवास सांगू किती । करिते झाले अपरिमिती । झाला पुत्र हा दुर्मति । निंदा करिती सकळ जन ॥४३॥

वेदशास्त्रसंपन्न । पति माझा होता ब्राह्मण । त्याचिये पोटी झाला हीन । मंदमति दुरात्मा हा ॥४४॥

कृपा करी गा श्रीपाद यति । जन्मोजन्मी दैवगति । पुत्र न व्हावा मंदमति । ऐसा प्रकार सांगावा ॥४५॥

कृपासागर दैन्यहरण । म्हणोनि धरिले तुझे चरण । शरणागताचे करावया रक्षण । आलासि आजि कृपासिंधु ॥४६॥

जन्मोनिया संसारी । कष्ट केले नानापरी । न देखेचि सौख्यकुसरी । परी जाहले पुत्र न राहती ॥४७॥

वाचोनिया हा एक सुत । शेळीचे गळा स्तन लोंबत । वृथा जन्मला म्हणत । विनवीतसे श्रीगुरूसी ॥४८॥

देवा आता ऐसे करणे । पुढील जन्मी मनुष्यपणे । पूज्यमान पुत्र पावणे । जैसा पूज्य तू जगत्त्रयासी ॥४९॥

सकळ लोक ज्यासि वंदिती । ऐसा पुत्र व्हावा म्हणे ती । उपाय सांगा श्रीगुरु यती । म्हणोनि चरणां लागली ॥५०॥

त्याचेनि माते उद्धारगति । मागुती न होय पुनरावृत्ति । पितरां सकळा स्वर्गप्राप्ति । लाधे ऐसे निरोपावे ॥५१॥

वासना असे माझे मनी । पुत्र व्हावा ब्रह्मज्ञानी । बाळपणिच पाहो नयनी । पूज्यमान समस्तांसी ॥५२॥

ऐकोनि तियेचे वचन । सांगती कृपा भक्ति पाहोन । करी वो ईश्वरआराधन । पुत्र होईल श्रीहरीऐसा ॥५३॥

गौळियाचे घरी देखा । कृष्ण उपजला कारणिका । व्रत केले गौळी ऐका । ईश्वराची आराधना ॥५४॥

तैसा तू आराधी ईश्वर । पुत्र पावशील हा निर्धार । तुझा मनोरथ साचार । पावेल सिद्धि श्रीपाद म्हणती ॥५५॥

विप्रस्त्री म्हणे ते वेळी । कैसे व्रत आचरले गौळी । कैसा पूजिला चंद्रमौळी । विस्तारावे मजप्रती ॥५६॥

तैसेच व्रत करीन आपण । म्हणोनि धरी सद्गुरुचरण । कृपामूर्ति सद्गुरु जाण । सांगता झाला ते वेळी ॥५७॥

म्हणती श्रीपाद यति तियेसी । ईश्वर पूजी हो प्रदोषी । मंदवारी तू विशेषी । पूजा करी भक्तीने ॥५८॥

पूजा करी जे गौळणी । विस्तार असे स्कंदपुराणी । कथा सांगेन ऐक कानी । म्हणती श्रीगुरु तियेसी ॥५९॥

ऐकोन श्रीगुरूचे वचना । संतोषली विप्रांगना । पुढती घाली लोटांगणा । तया श्रीपाद श्रीगुरूप्रती ॥६०॥

विप्रस्त्री म्हणे स्वामीसी । अभिनव माते निरोपिलेसी । देखता पूजा प्रदोषी । पुत्र झाला कृष्णा ऐस ॥६१॥

आपण केलिया पूजा जरी । फळ पावेन निर्धारी । पुर्वी कवणे परी । विस्तारावे दातारा ॥६२॥

श्रीगुरु सांगती तियेसी । सांगेन ऐक एकचित्तेसी । उज्जनी नाम नगरीसी । जाहले विचित्र परियेसा ॥६३॥

तया नगरी चंद्रसेन । राजा होता धर्मपरायण । त्याचा सखा असे प्राण । मणिभद्र नामे परियेसा ॥६४॥

सदा ईश्वरभक्ति करी । नाना प्रकारे अपरंपारी । भोळा देव प्रसन्न करी दिधला चिंतामणि एक ॥६५॥

कोटिसूर्यांचा प्रकाश । माणिक शोभे महासरस । कंठी घालिता महाहर्ष । तया मणिभद्ररायासी ॥६६॥

तया मण्याचे लक्षण । सुवर्ण होय लोह पाषाण । तेज फाकले ज्यावरी जाण । ते कनक होय परियेसा ॥६७॥

जे जे चिंतीत मानसी । ते ते पावत त्वरितेसी । ऐशी ख्याति माणिकासी । समस्त राजे कांक्षा करिती ॥६८॥

इष्टत्वे मागती किती एक । मागो पाठविती ते माणिक । बलात्कारे इच्छिती एक । राजे वांछिती परियेसा ६९॥

म्हणती विक्रय करूनि देखा । आपणा द्यावे ते माणिका । जरी न देशी स्वाभाविका । तरी युद्धालागी येऊ म्हणती ॥७०॥

राजे समस्त मिळोनि । पातले नगराते उज्जनी । अपार सैन्य मिळवूनि । वेढिले तया नगरासी ॥७१॥

ते दिवशी शनिवार त्रयोदशी । राजा बैसला पूजनासी । शंका न धरितां मानसी । एकचित्ते पूजीतसे ॥७२॥

महाबळेश्वरलिंगासी । पूजा करी तो राजा हर्षी । गौळियाचा कुमर पहावयासी । आला तया शिवालया ॥७३॥

पूजा पाहोनि शिवाची । मुले म्हणती गौळियांची । खेळू चला आम्ही असेची । लिंग करुनि पुजू आता ॥७४॥

म्हणोनि विनोदेकरूनि । आपुले गृहासन्निधानी । एकवटोनि पाषाणी । कल्पिले तेथे शिवालय ॥७५॥

पाषाणाचे करूनि लिंग । पूजा करीत बाळके चांग । नानापरीची पत्री सांग । कल्पिली तेथे पूजेसी ॥७६॥

षोडशोपचारे पूजा करिती । उदक नैवेद्य समर्पिती । ऐसे कौतुके खेळती । गोपकुमर तये वेळी ॥७७॥

गोपिका स्त्रिया येउनी । पुत्रांते नेती बोलावुनी । भोजनाकारणे म्हणोनि । गेले सकळही बाळक ॥७८॥

त्यातील एक गोपीसुत । लिंगभुवन न सोडित । त्याची माता जवळी येत । मारी आपुले पुत्रासी ॥७९॥

म्हणे कुमारा भोजनासी । चाल गृहासी झाली निशी । काही केल्या न जाय परियेसी । तो गोपकुमारक ॥८०॥

कोपेकरूनि ते गौळिणी । मोडी पूजा खेळ अंगणी । पाषाण दूर टाकुनी । गेली आपुले सदनासी ॥८१॥

पूजा मोडिता तो बाळक । प्रलाप करी अनेक । मूर्च्छा येऊनि क्षणेक । पडिला भूमी अवधार ॥८२॥

लय लावूनी लिंगस्थानी । प्राण त्यजू पाहे निर्वाणी । प्रसन्न झाला शूलपाणी । तया गोपसुताकारणे ॥८३॥

शिवालय रत्नखचित । सूर्यासमान प्रभावंत । लिंग दिसे रत्नखचित । जागृत झाला तो बाळ ॥८४॥

निजरूप धरी गौरीरमण । उठवी बाळ करी धरून । वर माग म्हणे मी झालो प्रसन्न । देईन जे वांछिसी ते ॥८५॥

बाळके नमिले ईश्वरासी । कोप न करावा मातेसी । पूजा बिघडली तव प्रदोषी । क्षमा करणे म्हणतसे ॥८६॥

ईश्वर भोळा चक्रवर्ती । वर दिधला बहुप्रीती । प्रदोषसमयी पूजा देखती । गौळिणी होय देवजननी ॥८७॥

तिचे पोटी होईल सुत । तोचि विष्णु अवतार ख्यात । न करी पूजा पाहिली म्हणत । पोषील आपुले पुत्रासी ॥८८॥

जे जे मानसी तू इच्छिसी । पावेल ते ते धरी मानसी । अखिल सौख्य तुझिया वंशासी । पुत्रपौत्रेसी नांदसील ॥८९॥

प्रसन्न होवोनि गिरिजापती । गेले लिंगालयी गुप्ती । लिंग राहिले रत्नखचिती । गौळियाघरी याचिपरी ॥९०॥

कोटिसूर्यप्रकाश । शिवालय दिसे अति सुरस । लोक म्हणती काय प्रकाश । उदय झाला दिनकरा ॥९१॥

आले होते परराष्ट्रराजे । विस्मय करिती चोजे । सांडूनि द्वेष बोलती सहजे । भेटू म्हणती रायासी ॥९२॥

पाहे या पवित्र नगरांत । सूर्य झाला असे उदित । राजा असे बहु पुण्यवंत । ऐसियासी विरोध न करावा ॥९३॥

म्हणोनि पाठविती सेवकासी । भेटू म्हणती रायासी । राजा बोलवी तयांसी । आपुले गृहासी नगरांत ॥९४॥

इतुके होता ते अवसरी । राजा पुसतसे प्रीतिकरी । रात्री असतां अंधकारी । उदय पावला केवी सूर्य ॥९५॥

राजा चंद्रसेनसहित । पाहावया येती कौतुकार्थ । दिसे विचित्र रत्नखचित । शिवालय अनुपम ॥९६॥

येणेचि परी गौळयाचे सदन । अतिरम्य विराजमान । पुसता झाला आपण । तया गौळिकुमारकाते ॥९७॥

सांगितला सकळ वृत्तान्त । संतोष करिती राजे समस्त । गौळियांत राजा तू म्हणत । देती नानादेशसंपदा ॥९८॥

निघोनि गेले राजे सकळ । राहिला चंद्रसेन निर्मळ । शनिप्रदोष पूजा सफळ । भय कैचे तया राजा ॥९९॥

गौळीकुमर येऊनि घरा । सांगे माते सविस्तरा । पुढे येईल तुझ्या उदारा । नारायण अवतरोनि ॥१००॥

ऐसा ईश्वरे दिधला वर । संशय न करी तू निर्धार । संतोषला कर्पूरगौर । देखिली पूजा प्रदोषाची ॥१॥

मोडिली पूजा म्हणोनि । म्यां विनविला शूलपाणी । क्षमा करूनि घेतले म्हणोनि । सांगे वृत्तान्त मातेसी ॥२॥

ऐसा ईश्वर प्रसन्न झाला । प्रदोषपूजने तया फळला । श्रीपाद सांगती तया वेळा । विप्रस्त्रियेकारणे ॥३॥

तुझे मनी असेल जरी । होईल पुत्र मजसरी । संशय सांडूनि निर्धारी । शनिप्रदोषी पूजी शंभू ॥४॥

ऐसे म्हणोनि श्रीपाददेव । चक्रवर्ती भोळा शिव । विप्रस्त्रियेचा पाहोनि भाव । प्रसन्न होत तया वेळी ॥५॥

बोलावूनि तिचे कुमारासी । हस्त ठेविती मस्तकेसी । ज्ञान जाहले तत्काळेसी । त्रिवेदी झाला तो ब्राह्मण ॥६॥

वेदशास्त्रादि तर्कभाषा । म्हणता झाला अतिप्रकाशा । विस्मय झाला असे सहसा । विप्र म्हणती आश्चर्य ॥७॥

विस्मय करोनि विप्रवनिता । म्हणे ईश्वर हाचि निश्चिता । कार्याकारणे अवतार होता । आला नरदेह धरोनि ॥८॥

पूर्वजन्मीचे पुण्यार्जित । जोडला आम्हा हा निश्चित । भेटला असे श्रीगुरुनाथ । म्हणोनि नमिती क्षणोक्षणा ॥९॥

म्हणे ईशर तूचि होसी । पूजा करीन तुझी मी प्रदोषी । मिथ्या नोहे तुझे वाक्यासी । पुत्र व्हावा तुज ऐसा ॥११०॥

ऐसा निश्चय करोनि । पूजा करिती नित्य येऊनि । प्रदोषपूजा अति गहनी । करी श्रीपादरायासी ॥११॥

पुत्र तिचा झाला ज्ञानी । वेदशास्त्रार्थसंपन्नी । पूज्या जाहला सर्वांहूनि । ब्रह्मवृंद मानित ॥१२॥

विवाह झाल मग यासी । पुत्रपौत्री नांदे हर्षी । श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । ऐसे होय अवधारा ॥१३॥

ऐसा श्रीगुरु कृपावंत । भक्तजना असे संरक्षित । ऐक शिष्या एकचित्त । नामधारका श्रीमता ॥१४॥

नामधारक भक्तासी । सांगे सिद्ध विस्तारेसी । परियेसा समस्त अहर्निशी । म्हणे सरस्वतीगंगाधरू ॥११५॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्यानेसिद्धनामधारकसंवादे प्रदोषव्रतमाहात्म्यकथनं नाम अष्टमोऽध्यायः ॥८॥

श्रीदत्तात्रेयार्पितमस्तु ।

ओवीसंख्या ॥११५॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय नववा

श्रीगणेशाय नमः ।

ऐकोनि सिद्धाचे वचन । नामधारक करी नमन । विनवीत कर जोडून । भक्तिभावे करोनिया ॥१॥

श्रीपाद कुरवपुरी असता । पुढे वर्तली कैसी कथा । विस्तारूनि सांग आता । कृपामुर्ति दातारा ॥२॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढे कथा अपूर्व देखा । तया ग्रामी रजक एका । सेवक झाला श्रीगुरूचा ॥३॥

भक्तवत्सल श्रीगुरुराव । जाणोनि शिष्याचा भाव । विस्तार करोनि भक्तीस्तव । निरोपित गुरुचरित्र ॥४॥

नित्य श्रीपाद गंगेसी येती । विधिपूर्वक स्नान करिती । लोकवेव्हार संपादिती । त्रयमूर्ति आपण ॥५॥

ज्याचे दर्शन गंगास्नान । त्यासी कायसे आचरण । लोकानुग्रहाकारण । स्नान करीत परियेसा ॥६॥

वर्तता ऐसे एके दिवशी । श्रीपाद यति येती स्नानासी । गंगा वहात असे दशदिशी । मध्ये असती आपण ॥७॥

तया गंगातटाकांत । रजक असे वस्त्रे धूत । नित्य येऊनि असे नमित । श्रीपादगुरुमूर्तीसी ॥८॥

नित्य त्रिकाळ येवोनिया । दंडप्रमाण करोनिया । नमन करी अतिविनया । मनोवाक्कायकर्मे ॥९॥

वर्तता ऐसे एके दिवशी । आला रजक नमस्कारासी । श्रीपाद म्हणती तयासी । एकचित्ते परियेसा ॥१०॥

श्रीपाद म्हणती रजकासी । का नित्य कष्टतोसी । तुष्टलो मी तुझ्या भक्तीसी । सुखे राज्य करी आता ॥११॥

ऐकता गुरूचे वचन । गाठी बांधी पल्लवी शकुन । विनवीतसे कर जोडून । सत्यसंकल्प गुरुमूर्ति ॥१२॥

रजक सांडी संसारचिंता । सेवक जाहला एकचित्ता । दुरोनि करी दंडवता । मठा गेलिया येणेचि परी ॥१३॥

ऐसे बहुत दिवसांवरी । रजक तो सेवा करी । आंगण झाडी प्रोक्षी वारी । नित्य नेमे येणे विधी ॥१४॥

असता एके दिवशी देखा । वसंतऋतु वैशाखा । क्रीडा करीत नदीतटाका । आला राजा म्लेछ एक ॥१५॥

स्त्रियांसहित राजा आपण । अलंकृत आभरण । क्रीडा करीत स्त्रिया आपण । गंगेमधून येतसे ॥१६॥

सर्व दळ येत दोनी थडी । अमित असती हस्ती घोडी । मिरविताती रत्नकोडी । अलंकृत सेवकजन ॥१७॥

ऐसा गंगेच्या प्रवाहात । राजा आला खेळत । अनेक वाद्यनाद गर्जत । कृष्णावेणि थडियेसी ॥१८॥

रजक होता नमस्कारित । शब्द झाला तो दुश्चित । असे गंगेत अवलोकित । समारंभ राजयाचा ॥१९॥

विस्मय करी बहु मानसी । जन्मोनिया संसारासी । जरी न देखिजे सौख्यासी । पशुसमान देह आपुला ॥२०॥

धन्य राजयाचे जिणे । ऐसे सौख्य भोगणे । स्त्रिया वस्त्रे अनेक भूषणे । कैसा भक्त ईश्वराच ॥२१॥

कैसे याचे आर्जव फळले । कवण्या देवा आराधिले । कैसे श्रीगुरु असती भेटले । मग पावला ऐसी दशा ॥२२॥

ऐसे मनी चिंतित । करीतसे दंडवत । श्रीपादराय कृपावंत । वळखिली वासना तयाची ॥२३॥

भक्तवत्सल श्रीगुरुमूर्ति । जाणोनि अंतरी त्याची स्थिति । बोलावूनिया पुसती । काय चिंतिसी मनांत ॥२४॥

रजक म्हणे स्वामीसी । देखिले दृष्टी रायासी । संतोष झाला मानसी । केवळ दास श्रीगुरूचा ॥२५॥

पूर्वी आराधोनि देवासी । पावला आता या पदासी । म्हणोनि चिंतितो मानसि । कृपासिंधु दातारा ॥२६॥

ऐसे अविद्यासंबंधेसी । नाना वासना इंद्रियांसी । चाड नाही या भोगासी । चरणी तुझे मज सौख्य ॥२७॥

श्रीपाद म्हणती रजकासी । जन्मादारभ्य कष्टलासी । वांछा असे भोगावयासी । राज्यभोग तमोवृत्ति ॥२८॥

निववी इंद्रिये सकळ । नातरी मोक्ष नव्हे निर्मळ । बाधा करिती पुढे केवळ । जन्मांतरी परियेसी ॥२९॥

तुष्टवावया इंद्रियांसी । तुवा जावे म्लेछवंशासी । आवडी जाहली तुझे मानसी । राज्य भोगी जाय त्वरित ॥३०॥

ऐकोनि स्वांमीचे वचन । विनवी रजक कर जोडून । कृपासागरू तू गुरुराज पूर्ण । उपेक्षू नको म्हणतसे ॥३१॥

अंतरतील तुझे चरण । द्यावे माते पुनर्दर्शन । तुझा अनुग्रह असे कारण । ज्ञान द्यावे दातारा ॥३२॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । वैदुरानगरी जन्म घेसी । भेटी देऊ अंतकाळासी । कारण असे येणे आम्हा ॥३३॥

भेटी होतांचि आम्हांसी । ज्ञान होल तुझे मानसी । न करी चिंता भरवसी । आम्हा येणे घडेल ॥३४॥

आणिक कार्यकारणासी । अवतार घेऊ परियेसी । वेष धरोनि संन्यासी । नाम नृसिंहसरस्वती ॥३५॥

ऐसे तया संबोधूनि । निरोप देती जाय म्हणोनि । रजक लागला तये चरणी । नमस्कारीत तये वेळी ॥३६॥

देखोनि श्रीगुरु कृपामूर्ति । रजकासी जवळी पाचारिती । इह भोगिसी की पुढती । राज्यभोग सांग मज ॥३७॥

रजक विनवीत श्रीपादासी । झालो आपण वृद्धवयेसी । भोग भोगीन बाळाभ्यासी । यौवनगोड राज्यभोग ॥३८॥

ऐकोनि रजकाचे वचन । निरोप देती श्रीगुरु आपण । त्वरित जाई रे म्हणोन । जन्मांतरी भोगी म्हणती ॥३९॥

निरोप देता तया वेळी । त्यजिला प्राण तत्काळी । जन्माता झाला म्लेछकुळी । वैदुरानगरी विख्यात ॥४०॥

ऐसी रजकाची कथा । पुढे सांगून विस्तारता । सिद्ध म्हणे नामधारका आता । चरित्र पुढती अवधारी ॥४१॥

ऐसे झालीया अवसरी । श्रीपादराय कुरवपुरी । असता महिमा अपरंपारी । प्रख्यात असे परियेसा ॥४२॥

महिमा सकळ सांगता । विस्तार होईल बहु कथा । पुढील अवतार असे ख्याता । सांगेन ऐक नामधारका ॥४३॥

महत्त्व वर्णावया श्रीगुरूचे । शक्ति कैची या वाचे । नवल हे अमृतदृष्टीचे । स्थानमहिमा ऐसा ॥४४॥

श्रीगुरु राहती जे स्थानी । अपार महिमा त्या भुवनी । विचित्र जयाची करणी । दृष्टान्ते तुज सांगेन ॥४५॥

स्थानमहिमाप्रकार । सांगेन ऐक एकाग्र । प्रख्यात असे कुरवपूर । मनकामना पुरती तेथे ॥४६॥

ऐसे कित्येक दिवसांवरी । श्रीपाद होते कुरवपुरी । कारण असे पुढे अवतारी । म्हणोनि अदृश्य होते तेथे ॥४७॥

आश्विन वद्य द्वादशी । नक्षत्र मृगराज परियेसी । श्रीगुरु बैसले निजानंदेसी । अदृश्य झाले गंगेत ॥४८॥

लौकिकी दिसती अदृश्य जाण । कुरवपुरी असती आपण । श्रीपादराव निर्धार जाण । त्रयमूर्तिचा अवतार ॥४९॥

अदृश्य होवोनि तया स्थानी । श्रीपाद राहिले निर्गुणी । दृष्टान्त सांगेन विस्तारोनि । म्हणे सरस्वतीगंगाधरू ॥५०॥

जे जन असती भक्त केवळ । त्यांसी दिसती श्रीगुरु निर्मळ । कुरवपूर क्षेत्र अपूर्व स्थळ । असे प्रख्यात भूमंडळी ॥५१॥

सिद्ध सांगे नामधारकासी । तेचि कथा विस्तारेसी । सांगतसे सकळिकांसी । गंगाधराचा आत्मज ॥५२॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे रजकवरप्रदानं नाम नवमोऽध्यायः ॥९॥

ओवीसंख्या ॥५२॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय दहावा

श्रीगणेशाय नमः ।

ऐकोनि सिद्धाचे वचन । नामधारक विनवी जाण । कुरवपुरीचे महिमान । केवी जाहले परियेसा ॥१॥

म्हणती श्रीपाद नाही गेले । आणि म्हणती अवतार झाले । विस्तार करोनिया सगळे । निरोपावे म्हणतसे ॥२॥

सिद्ध सांगे नामधारकासी । श्रीगुरुमहिमा काय पुससी । अनंतरूपे होती परियेसी । विश्वव्यापक परमात्मा ॥३॥

पुढे कार्यकारणासी । अवतार झाले परियेसी । राहिले आपण गुप्तवेषी । तया कुरवक्षेत्रांत ॥४॥

पाहे पा भार्गवराम देखा । अद्यापवरी भूमिका । अवतार जाहले अनेका । त्याचेच एकी अनेक ॥५॥

सर्वा ठायी वास आपण । मूर्ति एक नारायण । त्रिमूर्तीचे तीन गुण उत्पत्ती स्थिति आणि प्रलय ॥६॥

भक्तजना तारावयासी । अवतरतो हृषीकेशी । शाप देत दुर्वासऋषि । कारण असे तयांचे ॥७॥

त्रयमूर्तीचा अवतार । याचा कवणा न कळे पार । निधान तीर्थ कुरवपूर । वसे तेथे गुरुमूर्ति ॥८॥

जे जे चिंतावे भक्तजने । ते ते पावे गुरुदर्शने । श्रीगुरु वसावयाची स्थाने । कामधेनु असे जाणा ॥९॥

श्रीपादवल्लभस्थानमहिमा । वर्णावया अनुपमा । अपार असे सांगतो तुम्हा । दृष्टान्तेसी अवधारा ॥१०॥

तुज सांगावया कारण । गुरुभक्ति वृथा नव्हे जाण । सर्वथा न करी निर्वाण । पाहे वाट भक्तांची ॥११॥

भक्ति करावी दृढतर । गंभीरपणे असावे धीर । तरीच उतरिजे पैलपार । इहपरत्री सौख्य पावे ॥१२॥

याचि कारणे दृष्टान्ते तुज । सांगेन ऐक वर्तले सहज । काश्यपगोत्री होता द्विज । नाम तया वल्लभेश ॥१३॥

सुशील द्विज आचारवंत । उदीम करूनि उदर भरीत । प्रतिसंवत्सरी यात्रेस येत । तया श्रीपादक्षेत्रासी ॥१४॥

असता पुढे वर्तमानी । उदीमा निघाला तो धनी । नवस केला अतिगहनी । संतर्पावे ब्राह्मणासी ॥१५॥

उदीम आलिया फळासी । यात्रेसी येईन विशेषी । सहस्त्र संख्या ब्राह्मणांसी । इच्छाभोजन देईन म्हणे ॥१६॥

निश्चय करोनि मानसी । निघाला द्विजवर उदीमासी । चरण ध्यातसे मानसी । सदा श्रीपादवल्लभाचे ॥१७॥

जे जे ठायी जाय देखा । अनंत संतोष पावे निका । शतगुणे लाभ झाला ऐका । परमानंदा प्रवर्तला ॥१८॥

लय लावूनि श्रीपादचरणी । यात्रेसि निघाला ते क्षणी । वेचावया ब्राह्मणसंतर्पणी । द्रव्य घेतले समागमे ॥१९॥

द्रव्य घेऊनि द्विजवर । निघता देखती तस्कर । कापट्यवेषे सत्वर । तेही सांगते निघाले ॥२०॥

दोन-तीन दिवसांवरी । तस्कर असती संगिकारी । एके दिवशी मार्गी रात्री । जात असता मार्गस्थ ॥२१॥

तस्कर म्हणती द्विजवरासी । आम्ही जाऊ कुरवपुरासी । श्रीपादवल्लभदर्शनासी । प्रतिवर्षी नेम असे ॥२२॥

ऐसे बोलती मार्गासी । तस्करी मारिले द्विजासी । शिर छेदूनिया परियेसी । द्रव्य घेतले सकळिक ॥२३॥

भक्तजनांचा कैवारी । श्रीपादराव कुरवपुरी । पातला त्वरित वेषधारी । जटामंडित भस्मांकित ॥२४॥

त्रिशूळ खट्वांग घेऊनि हाती । उभा ठेला तस्करांपुढती । वधिता झाला तयांप्रती । त्रिशूळेकरूनि तात्काळ ॥२५॥

समस्त तस्करा मारिता । एक तस्कर येऊनि विनविता । कृपाळुवा जगन्नाथा । निरपराधी आपण असे ॥२६॥

नेणे याते वधितील म्हणोनि । आलो आपण संगी होऊनि । तू सर्वोत्तमा जाणसी मनी । विश्वाची मनवासना ॥२७॥

ऐकोनि तस्कराची विनंती । श्रीपाद त्याते बोलाविती । हाती देऊनिया विभूति । विप्रावरी प्रोक्षी म्हणे ॥२८॥

मन लावूनि तया वेळा । मंत्रोनि लाविती विभूती गळा । सजीव जाहला तात्काळा । ऐक वत्सा ऐकचित्ते ॥२९॥

इतुके वर्तता परियेसी । उदय जाहला दिनकरासी । श्रीपाद जाहले गुप्तेसी । राहिला तस्कर द्विजाजवळी ॥३०॥
विप्र पुसतसे तस्करासी । म्हणे तू माते का धरिलेसी । कवणे वधिले तस्करासी । म्हणोनि पुसे तया वेळी ॥३१॥
तस्कर सांगे द्विजासी । आला होता एक तापसी । जाहले अभिनव परियेसी । वधिले तस्कर त्रिशूळे ॥३२॥
मज रक्षिले तुजनिमित्ते । धरोनि बैसविले स्वहस्ते । विभूति लावूनि मग तूते । सजीव केला तव देह ॥३३॥
उभा होता आता जवळी । अदृश्य जाहला तत्काळी । न कळे कवण मुनि बळी । तुझा प्राण रक्षिला ॥३४॥
होईल ईश्वर त्रिपुरारि । भस्मांगी होय जटाधारी । तुझी भक्ति निर्धारी । म्हणोनि आला ठाकोनिया ॥३५॥
ऐकोनि तस्कराचे वचन । विश्वासला तो ब्राह्मण । तस्कराजवळिल द्रव्य घेऊन । गेला यात्रेसी कुरवपुरा ॥३६॥
नानापरी पूजा करी । ब्राह्मणभोजन सहस्त्र चारी । अनंतभक्ती प्रीतिकरी । पूजा करी श्रीपादुकांची ॥३७॥
ऐसे अनंत भक्तजन । मिळूनि सेविती श्रीपादचरण । कुरवपूर प्रख्यात जाण । अपार महिमा ॥३८॥
सिद्ध म्हणे नामधारकासी । संशय न धरी तू मानसी । श्रीपाद आहेती कुरवपुरासी । अदृश्यरूप होऊनिया ॥३९॥
पुढे अवतार असे होणे । गुप्त असती याचि गुणे । म्हणती अनंतरूप नारायण । परिपूर्ण सर्वा ठायी ॥४०॥
ऐसी श्रीपादवल्लभमूर्ति । लौकिकी प्रगटली ख्याति । झाला अवतार पुढती । नृसिंहसरस्वती विख्यात ॥४१॥
म्हणोनि सरस्वतीगंगाधरू । सांगत कथेचा विस्तारू । ऐकता होय मनोहरू । सकळाभीष्टे साधती ॥४२॥
इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे भक्तसंकटहरणं नाम दशमऽध्यायः ॥१०॥
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ।
ओवीसंख्या ॥४२॥
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय अकरावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक म्हणे सिद्धासी । पुढें अवतार जाहले कैसी । विस्तारोनियां आम्हांसी । सांगा स्वामी कृपामूर्ति ॥१॥

सिद्ध म्हणे ऐक वत्सा अवतार झाला श्रीपाद हर्षा । पूर्वी वृत्तांत ऐकिला ऐसा । कथा सांगितली विप्रस्त्रियेची ॥२॥

शनिप्रदोषीं सर्वेश्वरासी । पूजित होती गुरु-उपदेशीं । देहवासना असतां तियेसी । पंचत्व पावली तयेवेळीं ॥३॥

झाला जन्म पुढें तिसी । कारंज-नगर उत्तरदेशीं । वाजसनीय शाखेसी । विप्रकुळीं जन्मली ॥४॥

जातक वर्तलें तियेसी । नाम 'अंबा-भवानी' ऐसी । आरोपिलें स्नेहेसीं । मातापितरीं परियेसा ॥५॥

वर्धतां मातापित्यागृहीं । वाढली कन्या अतिस्नेही । विवाह करिती महोत्साहीं । देती विप्रासी तेचि ग्रामीं ॥६॥

शिवव्रती असे तो ब्राह्मण । नाम तया 'माधव' जाण । त्यासी दिधली कन्या दान । अतिप्रीतींकरुनि ॥७॥

तया माधवविप्राघरीं । शुभाचारें होती नारी । वासना तिची पूर्वापरीं । ईश्वरपूजा करीतसे ॥८॥

पूजा करी ईश्वरासी । दंपती उभयवर्ग मनोमानसीं । प्रदोषपूजा अतिहर्षी । करिती भक्तिपुरस्कर ॥९॥

मंदवारीं त्रयोदशीसी । पूजा करिती अतिंविशेषीं । तंव वत्सरें झालीं षोडशीं । अंतर्वत्नी झाली ऐका ॥१०॥

मास तृतीय-पंचमेसी । उत्साह करिती अनेक हर्षी । उत्तम डोहाळे होती तियेसी । बह्मज्ञान बोलतसे ॥११॥

करिती उत्साह मास-सातीं । द्विज करी सीमंती । अक्षवाणें वोंवाळिती आरती । सुवासिनी मिळूनियां ॥१२॥

ऐसें क्रमितां नवमासीं । प्रसूत झाली शुभ दिवशीं । पुत्र जाहला म्हणून हर्षी । निर्भर होतीं मातापिता ॥१३॥

जन्म होतांचि तो बाळक । 'ॐ' कार शब्द म्हणतसे अलोलिक ।

पाहूनि झाले तटस्थ लोक । अभिनव म्हणोनि तयेवेळीं ॥१४॥

जातककर्म करी तो ब्राह्मण । विप्रांसी देत दक्षिणा दान । ज्योतिषी सांगती सुलक्षण । लग्न सत्वर पाहोनियां ॥१५॥

सांगती ज्योतिषी त्या द्विजासी । मुहूर्त बरवा असे विशेषीं । कुमर होईल कारणिक पुरुषी । गुरु होईल सकळिकां ॥१६॥

याचा अनुग्रह होईल ज्यासी । तो वंद्य होईल विश्वासी । याचें वाक्य होईल परिस । चिंतामणि याचे चरण ॥१७॥

अष्टही सिद्धि याचे द्वारीं । वोळगत राहतील निरंतरीं । नव निधि याच्या घरीं । राहती ऐक द्विजोत्तमा ॥१८॥

न होती यासी गृहिणी-सुत । पूज्य होईल त्रिभुवनांत । याचे दर्शनमात्रें पतित । पुनीत होतील परियेसीं ॥१९॥

होईल हा अवतार-पुरुषी । आम्हां दिसतसे भरवंसीं । संदेह न धरावा मानसीं । म्हणोनि करिती नमस्कार ॥२०॥

म्हणती समस्त द्विजवर । सांगती जनकासी उत्तर । याचेनि महादैन्य हरे । भेणें नलगे कळिकाळा ॥२१॥

तुमचे मनीं जे जे वासना । सर्व साधेल निर्गुणा । यातें करावें हो जतना । निधान आलें तुमचे घरा ॥२२॥

ऐसें जातक वर्तवोन । सांगता झाला विद्वज्जन । जनक जननी संतोषोन । देती दान वस्त्राभरणें ॥२३॥

सांगोनि गेले ब्राह्मणस्तोम । मातापिता अति प्रेम । दृष्टि लागेल म्हणून विषम । निंबलोण वोंवाळिती ॥२४॥

व्यवस्था फांकली नगरांत । अभिनव आजि देखिलें म्हणत ।

उपजतां बाळ 'ॐ' कार जपत । आश्चर्य म्हणती सकळ जन ॥२५॥

नगलोक इष्ट मित्र । पहावया येती विचित्र । दृष्टि लागेल म्हणोनि मात्र । माता न दाखवी कवणासी ॥२६॥

मायामोहें जनकजननी । बाळासी दृष्टि लागेल म्हणोनि । आंगारा लाविती मंत्रोनि । रक्षा बांधिती कृष्णसुतें ॥२७॥

परमात्मयाचा अवतार । दृष्टि त्यासी केवीं संचार । लौकिकधर्म ममत्कार । मातापिता संरक्षिती ॥२८॥

वर्ततां बाळ येणेंपरी । दिवस दहा झालियावरी । नामकरण पुरःसरीं । ठेविता झाला जनक द्विजोत्तम ॥२९॥

'शालग्रामदेव' म्हणत । जन्मनाम झालें ख्यात । नाम 'नरहरी' ऐसें म्हणत । उच्चार केला धर्मकर्में ॥३०॥

ममत्व थोर बाळकावरी । प्रतिपाळ करिती प्रीतिकरीं । माता म्हणतसे येरी । न पुरे क्षीर बाळकासी ॥३१॥

पतीसी म्हणे तये वेळां । स्तनीं दूध थोडें बाळा । एखादी मिळवा कां अबळा । स्तनपान देववूं ॥३२॥

अथवा आणा मेषी एक । आपुले स्तनें न शमे भूक । ऐकोनि हांसे बाळक । स्पर्श करी स्तनासी सव्यकर ॥३३॥

स्तनीं स्पर्श होतांचि कर । बत्तीस धारा वाहे क्षीर । वस्त्र भिजोनि विचित्र । वाहों लागे भूमीवरी ॥३४॥

विस्मय करिती जनकजननी । प्रगट न करिती गौप्यगुणीं । नमन करिती बाळकाचरणीं । माता होय खेळविती ॥३५॥

पाळण्या घालूनि बाळकासी । पर्यंदें गाय अति हर्षी । न राहे बाळक पाळणेसीं । सदा खेळे महीवरी ॥३६॥

वर्धे बाळ येणेंपरी । मातापिता-ममत्कारीं । वर्धतां झाला संवत्सरीं । न बोले बाळ कवणासवें ॥३७॥

माता बोलवी कुमरासी । बोले शब्द ॐकारेसीं । चिंता करीतसे मानसीं । मुकें होईल म्हणोनि ॥३८॥

पुसती जाण ज्योतिष्यासी । म्हणे बोल नये काय यासी । उपाय असेल यास विशेषी । म्हणोनि पुसे वेळोवेळीं ॥३९॥

सांगती जाण ज्योतिषी । आराधावें कुलदेवतेसी । अर्कवारीं अश्वत्थपर्णेसीं । अन्न घालावें तीनी वेळां ॥४०॥

एक म्हणती होईल मुकें । यासि शिकवावें बरव्या विवेकें । बाळ बोल बोलूं शिके । म्हणोनि सांगती विनोदें ॥४१॥

हांसोनि ॐकार उच्चारी बाळ । आणिक नेणे बोल केवळ । विस्मय करिताति लोक सकळ । ॐकार शब्द ऐकोनि ॥४२॥

एक म्हणती नवल झालें । सर्व ज्ञान असे भलें । श्रवणीं ऐकतो बोल सकळ । जाणूनि न बोले कवण्या गुणें ॥४३॥

कांहीं केलिया न बोले सुत । चिंता करिताति मातापिता । पुत्रासी जाहलीं वर्षे सात । मुका झाला दैवयोगें ॥४४॥

सातवें वर्ष कुमरासी । योग्य झाला मुंजीसी । पुसताति समस्त ब्राह्मणांसी । केंवी करावें म्हणोनियां ॥४५॥

विप्र म्हणती तया वेळां । संस्कारावें ब्राह्मणकुळा । उपनयनावें केवळा । अष्ट वरुषें होऊं नये ॥४६॥

मातापिता चिंता करिती । उपदेशावें कवणे रीतीं । मुका असे हा निश्चितीं । कैसें दैव झालें आम्हां ॥४७॥

कैसें दैव जाहलें आपुलें । ईश्वरगौरी आराधिले । त्रयोदशीं शिवासी पूजिलें । वायां झालें म्हणतसे ॥४८॥

ईश्वरें तरी दिधला वरु । सुलक्षण झाला कुमरु । न बोले आतां काय करुं । म्हणोनि चिंता शिवासी ॥४९॥

एकचि बाळ आमुचे कुशीं । आणिक न देखों स्वप्नेसीं । वेष्टिलों होतों आम्ही आशीं । आमुतें रक्षील म्हणोनि ॥५०॥

नव्हेच आमुचे मनींचा वास । पुत्र झाला निर्वाणवेष । काय वर दिधला त्या महेशें । शनिप्रदोषीं पूजितां म्यां ॥५१॥

ऐसें नानापरी देखा । जननी करी महादुःखा । जवळी येवोनि बाळक । संबोखीत मातेसी ॥५२॥

घरांत जाऊनि तये वेळां । घेऊनि आला लोखंड सबळा । हातीं धरितांचि निर्मळा । झालें सुवर्ण बावन्नकशी ॥५३॥

आणोनि देतसे मातेसी । विस्मय करी बहुवसीं । बोलावूनियां पतीसी । दाविती झाली तयेवेळीं ॥५४॥

गौप्य करिती तये वेळां । मंदिरांत नेलें तया बाळा । पाहती त्याची बाळलीला । आणिक लोह हातीं देती ॥५५॥

अमृतदृष्टीं पाहतां स्वामी । समृद्धि झाली सर्व हेमीं । विश्वास धरिती मनोधर्मी । होईल पुरुष कारणिक ॥५६॥

मग पुत्रातें आलिंगोनि । विनविताति जनकजननी । तूं तारका शिरोमणि । कारणिक पुरुष कुळदीपका ॥५७॥

तुझेनिं सर्वस्व लाधलें । बोलतां आम्हीं नाहीं ऐकिलें । अज्ञान-मायेनें विष्टिलें । भुकें ऐसें म्हणों तुज ॥५८॥

आमुचे मनींची वासना । तुंवा पुरवावी नंदना । तुझे बोबडे बोल आपणा । ऐकवावे पुत्रराया ॥५९॥

हास्यवदन करी बाळ । यज्ञोपवीत दावी गळां । कटीं दांवी मौंजीस्थळा । म्हणोनि दाखवी मातेसी ॥६०॥

संज्ञा करोनि मातेसी । दावी बाळक संतोषीं । मुंजी बांधितांचि आपणासी । येईल म्हणे बोल सकळ ॥६१॥

मातापिता संतोषती । विद्वांस ज्योतिषी पाचारिती । व्रतबंधमुहूर्त-लग्न पाहती । सर्व आयती करिते झाले ॥६२॥

केली आयती बहुतांपरी । रत्नखचित अळंकारीं । मायामोहें प्रीतीकरीं । समारंभ करिताति ॥६३॥

चतुर्वेदी ब्राह्मण येती । शाखापरत्वें वेद पढती । इष्ट सोयरे दाईज गोत्री । समस्त आले तया भवना ॥६४॥

नानापरीचे श्रृंगार । उभारिले मंडपाकार । आनंद करीतसे द्विजवर । अपार द्रव्य वेंचीतसे ॥६५॥

नगरलोक विस्मय करिती । मूक पुत्रासी एवढी आयती । द्विजा लागली असे भ्रांति । वृथा करितो द्रव्य आपुलें ॥६६॥

इतुकें वेंचूनि पुत्रासी । व्रतबंध करील परियेसीं । गायत्री केवीं उपदेशी । करील आचार कवणेवरी ॥६७॥

एक म्हणती हो कां भलतें । मिष्टान्न आम्हांसि मिळतें । देकार देतील हिरण्य वस्त्रें । चाड नाहीं त्याचे मंत्रा ॥६८॥

ऐसे नानापरीचे लोक । विचार करिती अनेक । मातापित्या अत्यंत सुख । देवदेवक करिताति ॥६९॥

चौलकर्म येरे दिवसीं । भोजन चौलमणीसी । पुनरभ्यंग करुनि हर्षी । यज्ञोपवीत धारण केलें ॥७०॥

मंत्रपूर्वक यज्ञोपवीत । धारण करविती द्विज समस्त । सहभोजन करावया माता । घेऊनि गेली मंदिरांत ॥७१॥

भोजन करोनि मातेसवें । निरोप घे तो एकोभावें । मुंजीबंधन असे करावें । म्हणोनि आला पित्याजवळी ॥७२॥

गृह्योक्तमार्गे मौंजी देखा । बंधन केलें त्या बाळका । सुमुहूर्त आला तत्काळिका । मंत्रोपदेश करिता झाला ॥७३॥

गायत्रीमंत्र अनुक्रमेसीं । उपदेश देती परियेसीं । बाळ उच्चारी मनोमानसीं । व्यक्त न बोले कवणापुढें ॥७४॥

गायत्रीमंत्र कुमरासी होतां । भिक्षा घेऊन आली माता । वस्त्रभूषणें रत्नखचिता । देती झाली तया वेळीं ॥७५॥

पहिली भिक्षा घेऊनि करीं । आशीर्वचन दे ती नारी । बाळ ऋग्वेद म्हणोन उच्चारी आचारधर्मे वर्ततसे ॥७६॥

पहिली भिक्षा येणेंपरी । देती झाली प्रीतिकरीं । 'अग्निमीळे पुरोहितं' उच्चारी । ब्रह्मचारी तया वेळीं ॥७७॥

दुसरी भिक्षा देतां माता । उच्चार केला यजुर्वेद 'इषेत्वा०। लोक समस्त तटस्था । माथा तुकिती तये वेळीं ॥७८॥

तिसरी भिक्षा देतां माता । म्हणे सामवेद पढे आतां । 'अग्नआयाहि०' गायन करीत । तीन्ही वेद म्हणतसे ॥७९॥

सभा समस्त विस्मय करी । पहाती हर्षनिर्भरीं । मुकें बोले वेद चारी । म्हणती होईल कारणिक ॥८०॥

यातें म्हणों नये नर । होईल देवाचा अवतार । म्हणोनि करिती नमस्कार । जगद्‍गुरु म्हणोनिया ॥८१॥

इतुक्यावरी तो बाळक । मातेसी म्हणतसे ऐक । तुंवा उपदेश केला एक । भिक्षा माग म्हणोनि ॥८२॥

नव्हती बोल तुझे मिथ्या । निर्धार राहिला माझिया चित्ता । निरोप द्यावा आम्हां त्वरिता । जाऊं तीर्थे आचरावया ॥८३॥

आम्हां आचार ब्रह्मचारी । भिक्षा करावी घरोघरीं । वेदाभ्यास मनोहरी । करणें असे परियेसा ॥८४॥

ऐकोनि पुत्राचें वचन । दुःखें दाटली अतिगहन । बाष्प निघताति लोचनीं । आली मूर्च्छना तये वेळीं ॥८५॥

निर्जीव होऊनि क्षणेक । करिती झाली महाशोक । पुत्र माझा तूं रक्षक । म्हणोनि केली आशा बहु ॥८६॥

आमुतें रक्षिसी म्हणोनि । होती आशा बहु मनीं । न बोलसी आम्हांसवें याचि गुणीं । मुकें म्हणविसी आपणासी ॥८७॥

न ऐकों कधीं तुझे बोल । आतां ऐकतां संतोष होईल । ईश्वरपूजा आलें फळ । म्हणोनि विश्वास केला आम्हीं ॥८८॥

ऐसें नानापरी देखा । पुत्रासि म्हणे ते बाळिका । आलिंगोनि कुमारका । कृपा भाकी तयेवेळीं ॥८९॥

ऐकोनि मातेचें वचन । बाळक सांगे ब्रह्मज्ञान । नको खेदवूं अंतःकरण । आम्हां करणें तेंचि असे ॥९०॥

तुतें आणखी पुत्र चारी । होतील माते निर्धारीं । तुझी सेवा परोपरी । करितील मनोभावेसीं ॥९१॥

तुवां आराधिला शंकर । जन्मांतरीं पूर्वापार । म्हणोनि मस्तकीं ठेविती कर । मग तिसी जहालें जातिस्मरण ॥९२॥

पूर्वजन्मींचा वृत्तांत । स्मरतां जाहली विस्मित । श्रीपादश्रीवल्लभ स्वरुपता । दिसतसे तो बाळक ॥९३॥

देखोनि माता तये वेळां । नमन केलें चरणकमळां । श्रीपाद उठवूनि अवलीळा । सांगती गौप्य अवधारीं ॥९४॥

ऐक माते ज्ञानवंती । हा बोल करीं वो गुप्ती । आम्ही संन्यासी असों यति । अलिप्त असों संसारीं ॥९५॥

याचिकारणें आम्ही आतां । हिंडूं समस्त तीर्थां । कारण असे पुढें बहुता । म्हणोनि निरोप मागती ॥९६॥

येणेंपरी जननियेसी । गुरुमूर्ति सांगे विनयेसीं । पुनरपि विनवी पुत्रासी । ऐका श्रोते एकचित्तें ॥९७॥

पुत्रासी विनवी तये वेळ । मातें सांडूनि तुम्ही जरी जाल । आणिक कधीं न देखों बाळ । केवीं वांचूं पुत्रराया ॥९८॥

धाकुटपणीं तुम्हां तापस- । धर्मी कवण आहे हर्ष । धर्मशास्त्रीं ख्याति सुरस । आश्रम चारी आचरावे ॥९९॥

ब्रह्मचर्य वर्षे बारा । त्यावरी गृहस्थधर्म बरा । मुख्य असे वानप्रस्थ तदनंतरा । घडती पुण्यें अपरांपर ॥१००॥

मुख्य आश्रम असे गृहस्थ । आचरतां होय अतिसमर्थ । मग संन्यास घ्यावा मुख्यार्थ । धर्मशास्त्र येणेंपरी ॥१॥

ब्रह्मचर्यमार्ग ऐका । पठण करावें वेदादिकां । विवाह होतां गृहस्थें निका । पुत्रादिक लाधावे ॥२॥

यज्ञादिक कर्म साधोनियां । तदनंतर संन्यास करणें न्याया । येणेंविधि संन्यास असे मुख्या । अग्राह्य संन्यास बाळपणीं ॥३॥

समस्त इंद्रियें संतुष्टवावीं । मनींची वासना पुरवावी । तदनंतर तपासी जावें । संन्यास घेतां मुख्य असे ॥४॥

ऐकोनि मातेचें वचन । श्रीगुरू सांगती तत्त्वज्ञान । ऐक नामधारका सुमन । म्हणोनि सांगे सिद्धमुनि ॥५॥

गंगाधराचा नंदन । विनवीतसे नमून । तें परिसा श्रोते जन । श्रीगुरुचरित्रविस्तार ॥६॥

पुढें वर्तलें अपूर्व ऐका । सिद्ध सांगे नामधारका । महाराष्ट्रभाषेंकरुनि टीका । सांगतसे सरस्वती-गंगाधर ॥१०७॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे श्रीगुरुनरहरिबाळचरित्रलीलावर्णनं नाम एकादशोऽध्यायः ॥११॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥

श्रीगुरुदेवदत्त ॥

(ओंवीसंख्या १०७)

अध्याय बारावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

श्रीगुरू म्हणती जननीसी । आम्हां ऐसा निरोप देसी । अनित्य शरीर तूं जाणसी । काय भरंवसा जीवित्वाचा ॥ १॥

श्लोक ॥ अनित्यानि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः । नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ २॥

टीका ॥ एखादा असेल स्थिरजीवी । त्यासी तुझी बुद्धि बरवी । अनित्य देह विभवोभावीं । पुढें कवणा भरंवसा ॥ ३॥

देह म्हणिजे क्षणभंगुर । नाहीं राहिले कवण स्थिर । जंववरी दृढ असेल शरीर । पुण्यमार्गे रहाटावें ॥ ४॥

जो असेल मृत्यूसी जिंकीत । त्याणें निश्चयावें शरीर नित्य । त्यासि तुझा उपदेश सत्य । म्हणे करीन धर्म पुढें ॥ ५॥

अहोरात्रीं आयुष्य उणें । होत असतें क्षणक्षणें । करावा धर्म याचिकारणें । पूर्ववयेसीं परियेसा ॥ ६॥

अल्पोदकीं जैसा मत्स्य । तैसें मनुष्य अल्पायुष्य । जंववरी असे प्राणी सुरस । धर्म करावा परियेसा ॥ ७॥

जैसा सूर्याचा रथ चाले । निमिष होतां शीघ्रकाळें । बावीस सहस्त्र गांव पळे । तैसें आयुष्य क्षीण होय ॥ ८॥

पर्जन्य पडतां वृक्षावरी । उदक राहे पर्णाग्रीं । स्थिर नव्हे अवधारीं । पडे भूमीवरी सवेंचि ॥ ९॥

तैसें शरीर नव्हे स्थिर । जीवित्वा मरण निर्धार । यौवन अथवा होतांचि जर । कलेवर हें नश्य जाणा ॥ १०॥

याचि कारणें देहासी । विश्वासूं नये परियेसीं । मृत्यु असे हा सहवासी । धर्म करावा तात्काळीं ॥ ११॥

पिकलें पान वृक्षीं जैसें । लागलें असें सूक्ष्मवेशें । तैसेंचि शरीर हें भरंवसें । केधवां पडेल न कळे जाणा ॥ १२॥

एखादा नर कळंतरासी । द्रव्य देतो परियेसी । दिवसगणना करी कैसी । तैसा यम काळ लक्षीतसे ॥ १३॥

जैशा समस्त नदी देखा । समुद्रासी घेऊनि जाती उदका । परतोनि न येती जन्मभूमिका । तैसें आयुष्य न परते ॥ १४॥

अहोरात्री जाती पळोन । ऐसें निश्चयें जाणोन । पुण्य न करिती जे जन । ते पशुसमान परियेसा ॥ १५॥

जया दिवशीं पुण्य घडलें नाहीं । वृथा गेला दिवस पाहीं । तया यमासि करुणा नाहीं । करावें पुण्य तात्काळ ॥ १६॥

पुत्र दारा धन गोधन । आयुष्य देह येणें-गुण । जे जन निश्चित म्हणती जाण । ते पशूसम परियेसीं ॥ १७॥

जैसी सुसरी मनुष्यासी । भक्षिती होय परियेसीं । तैसें या शरीरासी । वृद्धाप्य भक्षी अवधारा ॥ १८॥

याकारणें तारुण्यपणीं । करावें पुण्य विद्वज्जनीं । आम्हां कां हो वर्जिसी जननी । काय बुद्धि बरवी असे ॥ १९॥

जो यमाचा असेल इष्ट । त्याणें करावा आळस हट्ट । अमरत्वें असेल जो सुभट । त्याणें पुढें धर्म करावा ॥ २०॥

संसार म्हणजे स्वप्नापरी । जैसें पुष्प असे मोगरी । सवेंचि होय शुष्कापरी । तयासम देह जाणा ॥ २१॥

जैसी विजू असे लवत । सवेंचि होय अव्यक्त । तैसें-प्राय देह होत । स्थिर नोहे परियेसा ॥ २२॥

ऐसें नानापरी देखा । बोधिता झाला जननीजनकां । विस्मय करिती सभालोक । बाळक केवीं तत्त्व सांगतो ॥ २३॥

ऐकोनि पुत्राचें वचन । माता करीतसे नमन । देवा निरोपिलें ज्ञान । विनंति माझी परिसावी ॥ २४॥

तुवां निरोपिलें आम्हांसी । पुत्र चवघे होतील ऐसी । विश्वास नव्हे गा मानसीं । कुळदेवता पुत्रराया ॥ २५॥

जंववरी होय एक सुत । तंववरी रहावें समीपत । निरोप नेदीं तंववरी सत्य । म्हणोनि विनवी तयेवेळीं ॥ २६॥

माझें वचन अव्हेरुनि । जरी जाशील निघोनि । प्राण देईन तत्क्षणीं । हा निश्चय अवधारीं ॥ २७॥

पुत्र नव्हसी तूं आम्हांसी । आमुचें कुळदैवत होसी । सत्य करीं गा वचनासी । बोल आपुले दातारा ॥ २८॥

ऐकोनि मातेचें वचन । श्रीगुरू बोलती हांसोन । आमचे बोल सत्य जाण । तुझें वाक्य निर्धारीन पां ॥ २९॥

तुतें होतांचि पुत्र दोनी । निरोप द्यावा संतोषोनि । मग न राहें ऐक जननी । बोल आपुले सत्य करीं ॥ ३०॥

संवत्सर एक तुझ्या घरीं । राहूं माते निर्धारीं । वासना पुरतील तुझ्या जरी । मग निरोप दे मज ॥३१॥
ऐसी करुनियां निगुती । राहिले श्रीगुरु अतिप्रीतीं । वेदाभ्यास शिकविती । शिष्यवर्गा बहुतांसी ॥३२॥
नगरलोक विस्मय करिती । अभिनव झालें ऐसें म्हणती । बाळ पहा हो वर्षे साती । वेद चारी सांगतसे ॥३३॥
विद्वानांहूनि विद्वान विद्यार्थी । तीनी वेद पढती । षट्शास्त्री जे म्हणविती । तेही येती शिकावया ॥३४॥
येणेंपरी तया घरीं । राहिले गुरु प्रीतिकरीं । माता झाली गरोदरी । महानंद करीतसे ॥३५॥
नित्य पूजिती पुत्रासी । ठेवूनि भाव कुळदैवत ऐसी । निधान लाधे एखाद्यासी । काय सांगों संतोष त्यांचा ॥३६॥
तंव नवमास जाहली अंतर्वत्नी । माता झाली प्रसूती । पुत्र झाले युग्म ख्याती । अतिसुंदर परियेसा ॥३७॥
पुत्र झाले उल्हास थोर । मातापित्या संतोष फार । आशीर्वचन असे गुरू । असत्य केवीं होईल ॥३८॥
याकारणें गुरुवचन । सत्य मानावें विद्वज्जनें । जैसें असेल अंतःकरण । तैसें होईल परियेसा ॥३९॥
ऐशापरी वर्ष एक त्रिमासी झाले ते बाळक । खेळवीतसे माता ऐक । आले श्रीगुरू तयांजवळी ॥४०॥
जननी ऐक माझे वचना । झाली तुझी मनकामना । दोघे पुत्रनिधाना । पूर्णायुषी आहेति जाण ॥४१॥
आणखी होतील दोघे कुमारक । त्यानंतर कन्या एक । असाल नांदत अत्यंत सुख । वासना पुरतील तुझी जाणा ॥४२॥
आतां आमुतें निरोपावें । जाऊं आम्ही स्वभावें । संतोषरुपी तुम्हीं व्हावें । म्हणोनि निरोप घेती तयेवेळीं ॥४३॥
संतोषोनि मातापिता । चरणांवरी ठेविती माथा । स्वामी आमुच्या कुळदेवता । अशक्य आम्ही बोलावया ॥४४॥
न कळे आम्हां स्वरुपज्ञान । तुझें स्वरुप नकळे कवणा । मायामोहें वेष्टोन कामना । नेणोंचि महिमान तुझें ॥४५॥
मायाप्रपंचें वेष्टोनि । तुतें जरी सुत म्हणोनि । एके समयीं निष्ठुर बोलों वचनीं । क्षमा करणें स्वामिया ॥४६॥
सहभोजन-शयनासनीं । तुतें गांजों भुकेजोनि । कडे न घेंचि उबगोनि । क्षमा करीं गा देवराया ॥४७॥
तारक आमुचे वंशासी । बापा तूं अवतरलासी । प्रदोषपूजा फळासी । आली मातें स्वामिया ॥४८॥
आतां आम्हां काय गति । सांगा स्वामी कृपामूर्ती । जननमरण यातनयाती । कडे करावें दातारा ॥४९॥
सगरांवरी जैसी गंगा । तैसा तुवां आलासि चांगा । पावन केलेंसि माझे अंगा । उभयकुळें बेचाळीस ॥५०॥
आम्हां ठेविसी कवणेपरी । या धुरंधर संसारीं । तुझें दर्शन नोहे तरी । केवीं वांचों प्राणात्मजा ॥५१॥
ऐकोनि मातापितयांचें वचन । बोलती श्रीगुरू आपण । जे जे समयीं तुमचें मन । स्मरण करील आम्हांसी ॥५२॥
स्मरण करितां तुम्हांजवळी । असेन जननी मी तात्काळीं । न करावी चिंता वेळोवेळीं । म्हणोन भाक देतसे ॥५३॥
आणिक कन्या पुत्र तीनी । होतील ऐक तूं भवानी । दैन्य नाहीं तुमच्या भुवनीं । सदा श्रीमंत नांदाल ॥५४॥
जन्मांतरीं परमेश्वरासी । पूजा केली तुवां प्रदोषीं । याची महिमा आहे ऐसी । जन्मोजन्मीं श्रियायुक्त ॥५५॥
इह सौख्य होय ऐक । देहांतीं जाणा परम लोक । पूजा करितां पिनाक । पुनर्जन्म तुम्हां नाहीं ॥५६॥
तुवां आराधिला शंकर । आम्हां करविला अवतार । वासना पुरेल तुझा भार । आम्हां निरोप दे आतां ॥५७॥
पुनर्दर्शन तुम्हांसी । होईल ऐका वर्षे-तीसीं । जावोनि बदरीवनासी । म्हणोनि निघती तये वेळीं ॥५८॥
निरोप घेवोनि तये वेळां । श्रीगुरू निघाले अवलीळा । नगरलोक येती सकळा । मातापिता बोळविती ॥५९॥
म्हणती समस्त नगरनारी । तपासी निघाला ब्रह्मचारी । होईल पुरुष अवतारी । मनुष्यदेही दिसतसे ॥६०॥
एक म्हणती पहा हो नवल । तपासी निघाला असे बाळ । मातापिता सुखें केवळ । निरोप देती कौतुकें ॥६१॥
कैसें यांचें अंतःकरण । जैसा हो कां पाषाण । मन करुनि निर्वाण । बोळविताति पुत्रासी ॥६२॥

एक म्हणती नव्हे बाळ । होईल त्रिमूर्तीचा अवतार केवळ । अनुमान नव्हे हा निश्चळ । वेद केवीं म्हणतसे ॥६३॥

सात वर्षांचें बाळक देखा । वेद म्हणतो अखिल शाखा । मनुष्यमात्र नव्हे ऐका । ऐसें म्हणती साधुजन ॥६४॥

ऐसें म्हणोनि साधुजन । करिताति साष्टांगीं नमन । नानापरी स्तोत्रवचन । करिते झाले अवधारा ॥६५॥

नमन करोनि सकळिक । आले आपुले गृहांतिक । पुढें जाती जननीजनक । पुत्रासवें बोळवीत ॥६६॥

निजस्वरुप जननियेसी । दाविता झाला परियेसीं । श्रीपादश्रीवल्लभ-द्त्तात्रेयासी । देखते झाले जनकजननी ॥६७॥

त्रयमूर्तीचा अवतार । झाला नरहरी नर । निजरुपें दिसे कर्पूरगौर । पाहतां नमिलें चरणासी ॥६८॥

जय जया जगद्‌गुरु । त्रयमूर्तीचा अवतारु । आमुचें पुण्य होतें थोरू । म्हणोनि देखिले तुमचे चरण ॥६९॥

तू तारक विश्वासी । आम्हां उद्धरिलें विशेषीं । पुनर्दर्शन आम्हांसी । द्यावें म्हणोनि विनविती ॥७०॥

ऐसें म्हणोनि मातापिता । चरणांवरी ठेविती माथा । अलिंगिती श्रीगुरुनाथा । स्नेहभावेंकरुनियां ॥७१॥

संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । आश्वास केला अतिप्रीतीं । पुनर्दर्शन हो निश्चितीं । देईन म्हणती तये वेळीं ॥७२॥

ऐसें तयां संभाषोनि । निरोप घेतला तत्क्षणीं । परतोनि आली जनकजननी । येती संतोषोनि मंदिरांत ॥७३॥

वरदमूर्ति श्रीगुरुराणा । निघाला जावया बदरीवना । पातला आनंदकानना । वाराणसी क्षेत्रासी ॥७४॥

अविमुक्त वाराणसी पुरी । क्षेत्र थोर सचराचरीं । विश्वेश्वर अवधारीं । अनुपम्य असे त्रिभुवनीं ॥७५॥

राहूनियां तया स्थानीं । अनुष्ठिती गुरुशिरोमणी । विश्वेश्वराचे दर्शनीं । पूजा करिती आत्मारामासी ॥७६॥

येणेंपरी तया स्थानीं । क्वचित्काळ श्रीगुरुमुनि । अष्टांगयोगेंकरुनि । तप करिती परियेसा ॥७७॥

तया काशीनगरांत । तापसी असती आणिक बहुत । संन्यासी यती अवधूत । तप करिती दारुण ॥७८॥

तयांत श्रीगुरू ब्रह्मचारी । योगाभ्यासधुरंधरीं । करिताति ; तपस्वी येरी । अभिनव करिती मनांत ॥७९॥

म्हणती पहा हो ब्रह्मचारी । तप करितो नानापरी; कैसें वैराग्य याचे उदरीं । निर्लिप्त असे परियेसा ॥८०॥

शरीरस्वार्थ नाहीं यासी । योग्य होय हा संन्यासीं । स्नान करितो त्रिकाळेसीं । मणिकर्णिका तीर्थांत ॥८१॥

ऐसें स्तोत्र नित्य करिती । समस्त संन्यासी येती । वृध्द होता एक यति । 'कृष्णसरस्वती' नामें ॥८२॥

तो केवळ ब्रह्मज्ञानी । तपस्वी असे महामुनि । सदा देखोनियां नयनीं । स्नेहभावें भावीतसे ॥८३॥

म्हणे समस्त यतीश्वरांसी । न म्हणा नर ब्रह्मचारीसी । अवतारपुरुष अतितापसी । विश्ववंद्य दिसतसे ॥८४॥

वयसा धाकुटा म्हणोनि । नमन न कराल तुम्ही मुनी । प्रख्यात मूर्ति हा त्रिभुवनीं । आम्हां वंद्य असे देखा ॥८५॥

वार्धक्यपणें आम्ही यासी । वंदितां दुःख सकळांसी । विशेष आम्ही संन्यासी । मूर्ख लोक निंदिती ॥८६॥

याकारणें आम्ही यासी । विनवूं, परोपकारासी । संन्यास देता, समस्तांसी । भक्ति होईल स्थिर मनीं ॥८७॥

लोकानुग्रहानिमित्त । हा होय गुरु समर्थ । याचे दर्शनमात्रें पुनीत । आम्ही परियेसा ॥८८॥

याकारणें बाळकासी । विनवूं आम्ही विनयेसीं । आश्रम घ्यावा संन्यासी । पूजा करुं एकभावें ॥८९॥

म्हणोनि आले तया जवळीं । विनविताति मुनी सकळी । ऐक तापसी स्तोममौळी । विनंति असे परियेसा ॥९०॥

लोकानुग्रहाकारणें । तुम्हीं आतां संन्यास घेणें । आम्हां समस्तां उद्धरणें । पूजा घेणें आम्हां करवीं ॥९१॥

या कलियुगीं संन्यास म्हणोन । निंदा करिती सकळै जन । स्थापना करणार कवण । न दिसती भूमीवरी ॥९२॥

श्लोक ॥ यज्ञदानं गवालंभं संन्यासं पलपैतृकम् । देवराच्च सुतोत्पत्तिं कलौ पंच विवर्जयेत् ॥९३॥

टीका ॥ यज्ञ दान गवालंभन । संन्यास घेतां अतिदूषण । पलपैतृक भ्रातांगना । करुं नये म्हणताति ॥९४॥

करितां कलियुगांत । निषिद्ध बोलती जन समस्त । संन्यासमार्ग सिद्धांत । वेदसंमत विख्यात ॥९५॥

पूर्वी ऐसें वर्तमानीं । निषेध केला सकळही जनीं । श्रीशंकराचार्य अवतारोनि । स्थापना केली परियेसा ॥९६॥

तयावरी इतुके दिवस । चालत आला मार्ग संन्यास । कलि प्रबळ होतां नाश । पुनरपि निंदा करिताती ॥९७॥

आश्रमाचा उद्धार । सकळ जनां उपकार । करावा कृपासागर । म्हणती सकळ मुनिजन ॥९८॥

ऐकोनि त्यांची विनंति । श्रीगुरुमुनि आश्रय घेती । वृद्ध कृष्णसरस्वती । तयापासूनि परियेसा ॥९९॥

ऐसें म्हणतां सिद्धमुनि । विनवीतसे नामकरणी । संदेह होतो माझे मनीं । कृपानिधि मुनिराया ॥१००॥

म्हणती श्रीगुरू तोचि जगद्‌गुरू । त्यातें झाला आणिक गुरु । त्रयमूर्तीचा अवतारु । कवणेपरी दिसतसे ॥१॥

सिद्ध म्हणे शिष्यासी । सांगेन याची स्थिति कैसी । पूर्वी श्रीरघुनाथासी । झाला वसिष्ठ केवीं गुरु ॥२॥

आठवा अवतार श्रीकृष्णदेवासी । सांदीपनी जाहला गुरु कैसी । अवतार होतांचि मानुषीं तयापरी रहाटावें ॥३॥

याकारणें श्रीगुरुमूर्ती । गुरु केला तो कृष्णसरस्वती । बहुकाळींचा होता यति । म्हणोनि त्यातें मानिलें ॥४॥

शिष्य म्हणे सिद्धासी । स्वामी कथा निरोपिलीसी । वृद्ध कृष्णसरस्वतीसी । गुरु केलें म्हणोनियां ॥५॥

समस्त यतीश्वरांहून । तयासि दिधला बहुमान । कृष्णसरस्वती तो पूर्वी कोण । कोण गुरुचें मूळपीठ ॥६॥

विस्तारुनि आम्हांसी । निरोपावें कृपेसीं । त्याणें माझे मानसीं । संतोष होईल स्वामिया ॥७॥

ऐसें शिष्य विनवितां । तंव सांगे विस्तारता । मूळपीठ आद्यंता । गुरुसंतति परियेसा ॥८॥

आदिपीठ 'शंकर' गुरु । तदनंतर 'विष्णु' गुरु । त्यानंतर 'चतुर्वक्त्र' गुरु । हें मूळपीठ अवधारीं ॥९॥

तदनंतर 'वसिष्ठ' गुरु । तेथोनि 'शक्ति', 'पराशरु' । त्याचा शिष्य 'व्यास' थोरु । जो कां अवतार विष्णूचा ॥११०॥

तयापासूनि 'शुक' गुरु जाण । 'गौडपादाचार्य' सगुण । आचार्य 'गोविंद' तयाहून । पुढें आचार्य तो 'शंकर' जाहला ॥११॥

तदनंतर 'विश्वरुपाचार्य' । पुढें 'ज्ञानबोधीगिरिय' । त्याचा शिष्य 'सिंहगिरिय' । 'ईश्वरतीर्थ' पुढें झाले ॥१२॥

तदनंतर 'नृसिंहतीर्थ' । पुढें शिष्य 'विद्यातीर्थ' । 'शिवतीर्थ', 'भारतीतीर्थ' । गुरुसंतति अवधारीं ॥१३॥

मग तयापासोनि । 'विद्यारण्य' श्रीपादमुनि । 'विद्यातीर्थ' म्हणोनि । पुढें झाला परियेसा ॥१४॥

त्याचा शिष्य 'मळियानंद' । 'देवतीर्थसरस्वती' वृंद । तेथोनि 'सरस्वतीयादवेंद्र' । गुरुपीठ येणेंपरी ॥१५॥

यादवेंद्र मुनीचा शिष्य । तोचि 'कृष्णसरस्वती' विशेष । बहुकाळींचा संन्यासी । म्हणोनि विशेष मानिती ॥१६॥

येणेंपरी श्रीगुरुनाथ । आश्रम घेती चतुर्थ । संन्यासमार्गस्थापनार्थ । श्रीनृसिंहसरस्वती ॥१७॥

समस्त वेदांचा अर्थ । सांगता झाला श्रीगुरुनाथ । म्हणोनि वंदिती समस्त । तया काशी नगरांत ॥१८॥

ख्याति केली अतिगहनी । तया वाराणसीभुवनीं । यति समस्त येऊनि । सेवा करिती श्रीगुरुची ॥१९॥

मग निघाले तेथोनि । बहुत शिष्य-समवेत मुनि । उत्तरतीर्थ बदरीवनीं । अनंत तीर्थे पहावया ॥१२०॥

सव्य घालूनि मेरुसी । तीर्थे नवखंड क्षितीसी । सांगतां विस्तार बहुवसी । ऐक शिष्या नामकरणी ॥२१॥

समस्त तीर्थे अवलोकीत । सवें शिष्य-यतींसहित । भूमिप्रदक्षिणा करीत । आले गंगासागरासी ॥२२॥

सिद्ध म्हणे नामांकिता । समस्त चरित्र सांगतां । विस्तार होईल बहु कथा । म्हणोनि तावन्मात्र सांगतों परियेसीं ॥२३॥

समस्त महिमा सांगावयासी । शक्ति कैंची आम्हांसी । अनंत महिमा त्रैमूर्तीसी । गुरुचरित्र परियेसीं ॥२४॥

गंगासागरापासाव । तटाकयात्रा करीत देव । प्रयागस्थानीं गुरुराव । येते झाले परियेसा ॥२५॥

तया स्थानीं असतां गुरू । आला एक द्विजवरु । 'माधव' नामें असे विप्रु । श्रीगुरुसी भेटला ॥२६॥

ब्रह्मज्ञान तयासी । उपदेश केला प्रीतीसीं । चतुर्थाश्रम तयासी । देते झाले परियेसा ॥२७॥

नाम 'माधवसरस्वती' । तया शिष्यातें ठेविती । तयावरी अतिप्रीती । शिष्यांमध्यें परियेसा ॥२८॥

सिद्ध म्हणे नामकरणी । शिष्य झाले येणेगुणीं । अखिल यतीनामकरणी । सांगेन ऐका एकचित्तें ॥२९॥

गंगाधराचा नंदनु । सांगे गुरुचरित्र कामधेनु । ऐकतां होय महाज्ञानु । लाधे चारी पुरुषार्थ ॥१३०॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे श्रीगुरुचातुर्थाश्रमग्रहणं-गुरुपरंपरा-कथनं नाम द्वादशोऽध्यायः ॥१२॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥

अध्याय तेरावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिया चरणां । करसंपुट जोडूनि जाणा । विनवीतसे परियेसा ॥१॥

जय जया सिद्ध मुनी । तूं तारक या भवार्णी । सांगितलें ज्ञान प्रकाशोनि । स्थिर जाहलें मन माझें ॥२॥

गुरुचरित्रकथामृत । सेवितां तृष्णा अधिक होत । शमन करणार समर्थ । तूंचि एक कृपानिधि ॥३॥

गुरुचरित्र कामधेनु । सांगितलें तुम्हीं विस्तारोनु । तृप्त नव्हे माझें मनु । आणखी अपेक्षा होतसे ॥४॥

क्षुधेंकरुनि पीडिलें ढोर । जैसें पावे तृणबिढार । त्यातें होय मनोहर । नवचे तेथोनि परतोनि ॥५॥

एखादा न देखे तक्र स्वप्नीं त्यासी मिळे क्षीरबरणी । नोहे मन त्याचे धणी । केवीं सोडी तो ठाव ॥६॥

तैसा आपण स्वल्पज्ञानी नेणत होतों गुरु-निर्वाणी । अविद्यामाया वेष्टोनि । कष्टत होतों स्वामिया ॥७॥

अज्ञानतिमिररजनीसी । ज्योतिस्वरुप तूंचि होसी । प्रकाश केलें गा आम्हांसी । निजस्वरुप श्रीगुरुचें ॥८॥

तुवां केले उपकारासी । उत्तीर्ण काय होऊं सरसी । कल्पवृक्ष दिल्हेयासी । प्रत्युपकार काय द्यावा ॥९॥

एखादा देतां चिंतामणी । त्यासी उपकार काय धरणीं । नाहीं दिधलें न ऐकों कानीं । कृपामूर्ति सिद्धराया ॥१०॥

ऐशा तुझिया उपकारासी । उत्तीर्ण नोहे जन्मोजन्मेसीं । म्हणोनि लागतसे चरणांसी । एकोभावेंकरोनियां ॥११॥

स्वामींनीं निरोपिला धर्म-अर्थ । अधिक झाला मज स्वार्थ । उपजला मनीं परमार्थ । गुरुसी भजावें निरंतर ॥१२॥

प्रयागीं असतां गुरुमूर्ति । माधवसरस्वतीस दीक्षा देती । पुढें काय वर्तली स्थिति । आम्हांप्रती विस्तारावें ॥१३॥

ऐकोनि शिष्याचें वचन । सिद्धमुनि संतोषोन । मस्तकीं हस्त ठेवून । आश्वासिती तया वेळीं ॥१४॥

धन्य धन्य शिष्या सगुण । तुज लाधले श्रीगुरुचरण । संसार तारक भवार्ण । तूंचि एक परियेसा ॥१५॥

तुवां ओळखिली श्रीगुरुची सोय । म्हणोनि पुससी भक्तिभावें । संतोष होतो आनंदमय । तुझ्या प्रश्नेंकरुनियां ॥१६॥

सांगेन ऐक एकचित्तें । चरित्र गुरुचें विख्यातें । उपदेश देऊनि माधवातें । होते क्वचित्काळ तेथेंचि ॥१७॥

असतां तेथें वर्तमानीं । प्रख्यात झाली महिमा सगुणी । शिष्य झाले अपार मुनि । मुख्य माधवसरस्वती ॥१८॥

तया शिष्यांचीं नामें सांगतां । विस्तार होईल बहु कथा । प्रख्यात असती नामें सात । सांगेन ऐक एकचित्तें ॥१९॥

बाळसरस्वती कृष्णसरस्वती । उपेंद्र-माधवसरस्वती । पांचवा असे आणीक यति । सदानंदसरस्वती देखा ॥२०॥

ज्ञानज्योतिसरस्वती एक । सातवा सिद्ध आपण ऐक । अपार होते शिष्य आणिक । एकाहूनि एक श्रेष्ठ पैं ॥२१॥

त्या शिष्यांसमवेत । श्रीगुरु निघाले दक्षिणपंथ । समस्त क्षेत्रें पावन करित । आले पुन्हा कारंजनगरासी ॥२२॥

भेटी झाली जनकजननी । येवोनि लागताति चरणीं । चतुर्वर्ग भ्राते भगिनी । समस्त भेटती स्वामिया ॥२३॥

देखानियां श्रीगुरुमूर्तीसी नगरलोक अत्यंत हर्षी । आले समस्त भेटीसी । पूजा करिती परोपरी ॥२४॥

घरोघरीं श्रीगुरुसी । पाचारिती भिक्षेसी । जाहले रुपें बहुवसी । घरोघरीं पूजा घेती ॥२५॥

समस्त लोक विस्मय करिती । अवतार हा श्रीविष्णु निश्चितीं । वेषधारी दिसतो यति । परमपुरुष होय जाणा ॥२६॥

यातें नर जे म्हणती । ते नर जाती नरकाप्रती । कार्याकारण अवतार होती । ब्रह्माविष्णुमहेश्वर ॥२७॥

जननीजनक येणें रीतीं । पूजा करिती भावभक्तीं । श्रीगुरू झाले श्रीपादयति । जातिस्मृति जननीसी ॥२८॥

देखोनि जननी तये वेळीं । माथा ठेवी चरणकमळीं । सत्यसंकल्प चंद्रमौळी । प्रदोषपूजा आली फळा ॥२९॥

पतीस सांगे तया वेळीं । पूर्वजन्माचें चरित्र सकळीं । विश्ववंद्य पुत्र प्रबळी । व्हावा म्हणोनि आराधिलें म्यां ॥३०॥

याचि श्रीपाद-ईश्वराचें । पूजन केलें मनोवाचें । प्रसिद्ध झालें जन्म आमुचें । साफल्य केलें परियेसा ॥ ३१॥

म्हणोनि नमिती दोघेजणीं । विनविताति कर जोडूनि । उद्धरावें या भवार्णी । जगन्नाथा यतिराया ॥ ३२॥

श्रीगुरू म्हणती तयांसी । एकादे काळीं परियेसीं । पुत्र होय संन्यासी । उद्धरील कुळें बेचाळीस ॥ ३३॥

त्यासी शाश्वत ब्रह्मलोक । अचळ पद असे देख । त्याचे कुळीं उपजतां आणिक । त्यासीही ब्रह्मपद परियेसा ॥ ३४॥

यमाचे दुःखें भयाभीत । नोहे त्याचे पितृसंततींत । पूर्वज जरी नरकीं असत । त्यांसी शाश्वत ब्रह्मपद ॥ ३५॥

याकारणें आम्हीं देखा । घेतला आश्रम विशेखा । तुम्हां नाहीं यमाची शंका । ब्रह्मपद असे सत्य ॥ ३६॥

ऐसें सांगोनि तयांसी । आश्वासीतसे बहुवसी । तुमचे पुत्र शतायुषी । अष्टैश्वर्ये नांदती ॥ ३७॥

त्यांचे पुत्रपौत्र तुम्ही । पहाल सुखें तुमचे नयनीं । पावाल क्षेम काशीभुवनीं । अंतकाळीं परियेसा ॥ ३८॥

मुक्तिस्थान काशीपुर । प्रख्यात असे वेदशास्त्र । न करा मनीं चिंता मात्र । म्हणोनि सांगती तये वेळीं ॥ ३९॥

त्यांची कन्या असे एक । नाम तिचें 'रत्नाई' विशेष । श्रीगुरुसी नमूनि ऐक । विनवीतसे परियेसा ॥४०॥

विनवीतसे परोपरी । स्वामी मातें तारीं तारीं । बुडोनि जात्यें भवसागरीं । संसारमाया वेष्टोनियां ॥४१॥

संसार-तापत्रयासी । आपण भीतसें परियेसीं । निर्लिप्त करीं गा आम्हांसी । आपण तपासी जाईन ॥४२॥

ऐकोनि तियेचें वचन । श्रीगुरु निरोपिताति आपण । स्त्रियांसी पतिसेवाचरण । तेंचि तप परियेसा ॥४३॥

येणें या भावार्णवासी । कडे पडती परियेसीं । जैसा भाव असे ज्यासी । तैसें होईल परियेसा ॥४४॥

उतरावया पैल पार । स्त्रियांसी असे तो भ्रतार । मनें करोनि निर्धार । भजा पुरुष शिवसमानी ॥४५॥

त्यासी होय उद्धार गति । वेदपुराणें वाखाणिती । अंतःकरणीं न करीं खंती । तूतें गति होईल जाण ॥४६॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । विनवीतसे कर जोडून । श्रीगुरुमूर्ति ब्रह्मज्ञान । विनवीतसें अवधारीं ॥४७॥

तूं जाणसी भविष्यभूत । कैसें मातें उपदेशीत । माझें प्रालब्ध कवणगत । विस्तारावें मजप्रति ॥४८॥

श्रीगुरु म्हणती तियेसी । तुझी वासना असे तपासी । संचित पाप असे तुजसी । भोगणें असे परियेसा ॥४९॥

पूर्वजन्मीं तूं परियेसीं । चरणीं लाथिलें धेनूसी । शेजारी स्त्रीपुरुषांसी । विरोधें लाविला कलह जाणा ॥५०॥

तया दोषास्तव देखा । तूतें बाधा असे अनेका । गायत्रीसी लाथिलें ऐका । तूं सर्वांगीं कुष्ठी होसील ॥५१॥

विरोध केला स्त्रीपुरुषांसीं । तुझा पुरुष होईल तापसी । तुतें त्यजील भरंवसीं । अर्जित तुझें ऐसें असे ॥५२॥

ऐकोनि दुःख करी बहुत । श्रीगुरुचरणीं असे लोळत । मज उद्धारावें गुरुनाथा त्वरित । म्हणोनि चरणीं लागली ॥५३॥

श्रीगुरू म्हणती ऐक बाळे । क्वचित्काळ असाल भले । अपरवयसा होतांचि काळें । पति तुझा यति होये ॥५४॥

तदनंतर तुझा देह । कुष्ठी होईल अवेव । भोगूनि स्वदेहीं वय । मग होईल तुज गति ॥५५॥

नासतां तुझा देह जाण । भेटी होईल आमुचे चरण । तुझें पाप होईल दहन । सांगेन क्षेत्र ऐक पां ॥५६॥

भीमातीर दक्षिण देशीं । असे तीर्थ पापविनाशी । तेथें जाय तूं भरंवसीं । अवस्था तुज घडलियावरी ॥५७॥

या भूमंडळीं विख्यात । तीर्थ असे अति समर्थ । गंधर्वपुर असे ख्यात । अमरजासंगम प्रसिद्ध जाण ॥५८॥

ऐसें सांगोनि तियेसी । श्रीगुरू निघाले दक्षिण देशीं । त्र्यंबक-क्षेत्रासी । आले, गौतमी-उद्धव जेथें ॥५९॥

शिष्यांसहित गुरुमूर्ति । आले नाशिकक्षेत्राप्रती । तीर्थमहिमा असे ख्याति । पुरणांतरीं परियेसा ॥६०॥

तीर्थमहिमा सांगतां । विस्तार होईल बहु कथा । संक्षेपमार्गे तुज आतां । सांगतसें परियेसीं ॥६१॥

त्या गौतमीची महिमा । सांगतां अपार असे आम्हां । बहिरार्णव-उदक उगमा । ब्रह्मांडाव्यतिरिक्त ॥६२॥

जटामुकुटीं तीर्थेश्वर । धरिली होती प्रीतिकर । मिळोनि समस्त ऋषीश्वर । उपाय केला परियेसा ॥६३॥

ब्रह्मऋषि गौतम देखा । तपस्वी असे विशेषा । व्रीहि पेरिले वृत्तीं ऐका । अनुष्ठानस्थानाजवळी ॥६४॥

पूर्वी मुनी सकळी । नित्य पेरुनि पिकविती साळी । ऐसे त्यांचे मंत्र बळी । महापुण्यपुरुष असती ॥६५॥

समस्त ऋषि मिळोनि । विचार करिती आपुले मनीं । ऋषिगौतम महामुनी । सर्वेश्वराचा मुख्य दास ॥६६॥

त्यासी घालितां सांकडें । गंगा आणील आपुलें चाडें । समस्तां आम्हां पुण्य घडे । गंगास्नानें भूमंडळीं ॥६७॥

श्लोक ॥ या गतिर्योगयुक्तानां मुनीनामूर्ध्वरेतसाम् । सा गतिः सर्वजंतूनां गौतमीतीरवासिनाम् ॥६८॥

टीका ॥ ऊर्ध्वरेत मुनीश्वरांसी । कोटिवर्षे तपस्वियांसी । जे गति होय परियेसीं । ते स्नानमात्रें गौतमीच्या ॥६९॥

याकारणें गौतमीसी । आणावें यत्नें भूमंडळासी । सांकडें घालितां गौतमासी । आणितां गंगा आम्हां लाभ ॥७०॥

म्हणोनि रचिली माव एक । दुर्वेची गाय सवत्सक । करोनि पाठविली ऐक । गौतमाचे व्रीहिभक्षणासी ॥७१॥

ऋषि होता अनुष्ठानीं । देखिलें धेनूसी नयनीं । निवारावया तत्क्षणीं । दर्भ पवित्र सोडिलें ॥७२॥

तेचि कुश जाहलें शस्त्र । धेनूसी लागलें जैसें वज्रास्त्र । पंचत्व पावली त्वरित । घडली हत्या गौतमासी ॥७३॥

मिळोनि समस्त ऋषिजन । प्रायश्चित्त देती जाण । गंगा भूमंडळीं आण । याविणें तुम्हां नाहीं शुद्धि ॥७४॥

याकारणें गौतमऋषीं । तप केलें सहस्त्र वर्षी । प्रसन्न झाला व्योमकेशी । वर माग म्हणितलें ॥७५॥

गौतम म्हणे सर्वेश्वरा । तुवां देशील मज वरा । उद्धरावया सचराचरा । द्यावी गंगा भूमंडळासी ॥७६॥

गौतमाचे विनंतीसी । निरोप दिधला गंगेसी । घेवोनि आला भूमंडळासी । पापक्षालनार्थ मनुष्यांचे ॥७७॥

ऐसी गंगाभागीरथी । कवणा वर्णावया सामर्थ्य । याचि कारणें श्रीगुरुनाथ । आले ऐक नामधारका ॥७८॥

ऐशी गौतमीतटाकयात्रा । श्रीगुरू आपण आचरीत । पुढें मागुती लोकानुग्रहार्थ । आपण हिंडे परियेसा ॥७९॥

तटाकयात्रा करितां देख । आले श्रीगुरु मंजरिका । तेथें होता मुनि एक । विख्यात 'माधवारण्य' ॥८०॥

सदा मानसपूजा त्यासी । नरसिंहमूर्ति परियेसीं । देखता झाला श्रीगुरुसी । मानसमूर्ति जैसी देखे ॥८१॥

विस्मित होऊनि मानसीं । नमिता झाला श्रीगुरुमूर्तीसी । स्तोत्र करी बहुवसी । अतिभक्तीकरुनियां ॥८२॥

श्लोक ॥ यद्दिव्यपादद्वयमेवसाक्षाद् , अधिष्ठितं देवनदीसमीपे । य उत्तरे तीरनिवासिरामो, लक्ष्मीपतिस्त्वं निवसन्स नित्यम् ॥८३॥

ओंव्या ॥ येणेंपरी श्रीगुरुसी । विनवी माधवारण्य हर्षी । श्रीगुरू म्हणती संतोषीं । तया माधवारण्यासी ॥८४॥

श्लोक ॥ अत्यंतमार्गस्थितिमार्गरुपं, अत्यंतयोगादधिकारतत्त्वम् । मार्गं च मार्गं च विचिन्वतो मे, मार्गोदयं माधव दर्शये ते ॥८५॥

ओंव्या ॥ ऐसें श्रीगुरू तयासी आश्वासोनि म्हणती हर्षी । निजस्वरुप तयासी । दाविते झाले परियेसा ॥८६॥

श्रीगुरुचें स्वरुप देखोनि । संतोषी झाला तो मुनि । विनवीतसे कर जोडूनि । नानापरी स्तुति करी ॥८७॥

जय जया जगद्गुरू । त्रयमूर्तीचा अवतारू । लोकां दिससी नरु । परमपुरुषा जगज्ज्योति ॥८८॥

तूं तारक विश्वासी । म्हणोनि भूमीं अवतरलासी । कृतार्थ केलें आम्हांसी । दर्शन दिधलें चरण आपुले ॥८९॥

ऐसेपरी श्रीगुरुसी । स्तुति करी तो तापसी । संतोष होऊन अति हर्षी । आश्वासिती तया वेळीं ॥९०॥

म्हणती श्रीगुरू तयासी । सिद्धि झाली तुझ्या मंत्रासी । तुज सद्गति भरंवसीं । ब्रह्मलोक प्राप्त होय ॥९१॥

नित्यपूजा तूं मानसीं । करिसी नृसिंहमूर्तीसी । प्रत्यक्ष होईल परियेसीं । न करीं संशय मनांत ॥९२॥

ऐसें सांगोनि तयासी । श्रीगुरू निघाले परियेसीं । आले वासरब्रह्मेश्वरासी । गंगातीर महाक्षेत्र ॥९३॥
तया गंगातटाकांत । श्रीगुरू समस्त शिष्यांसहित । स्नान करितां गंगेंत । आला तेथें विप्र एक ॥९४॥
कुक्षिव्यथा असे बहुत । तटाकीं असे लोळत । उदरव्यथा अत्यंत । त्यजूं पाहे प्राण देखा ॥९५॥
पोटव्यथा बहु त्यासी । नित्य करी तो उपवासासी । भोजन केलिया दुःख ऐसी । प्राणांतिक होतसे ॥९६॥
याकारणें द्विजवर । सदा करी फलाहार । अन्नासी त्यासी असे वैर । जेवितां प्राण त्यजूं पाहे ॥९७॥
पक्षमासां भोजन करी । व्यथा उठे त्याचे उदरीं । ऐसा किती दिवसवरी । कष्टत होता तो द्विज ॥९८॥
पूर्व दिवसीं तया ग्रामीं । आला सण महानवमी । जेविला मिष्टान्न मनोधर्मी । मासें एक पारणें केलें ॥९९॥
भोजन केलें अन्न बहुत । त्याणें पोट असे दुखत । गंगातीरीं असे लोळत । प्राण त्वरित त्यजूं पाहे ॥१००॥
दुःख करी द्विज अपार । म्हणे गंगेंत त्यजीन शरीर । नको आतां संसार । पापरुपें वर्तत ॥१॥
अन्न प्राण अन्न जीवन । कवण असेल अन्नावीण । अन्न वैरी झालें जाण । मरण बरवें आतां मज ॥२॥
मनीं निर्धार करोनि । गंगाप्रवेश करीन म्हणोनि । पोटीं पाषाण बांधोनि । गंगेमध्यें निघाला ॥३॥
मनीं स्मरे कर्पूरगौर । उपजलों आपण भूमिभार । केले नाहीं परोपकार । अन्नदानादिक देखा ॥४॥
न करीं पुण्य इह जन्मांत । जन्मांतरीं पूर्वी शत । पुण्यफळ असे दिसत । मग हे कष्ट भोगीतसें ॥६॥
अपूर्ती पूजा ईश्वराची । केली असेल निंदा गुरुची । अवज्ञा केली मातापितयांची । मग हे कष्ट भोगीतसें ॥७॥
अथवा पूर्वजन्मीं आपण । केलें असेल द्विजधिक्कारण । अतिथि आलिया न घालीं अन्न । वैश्वदेवसमयासी ॥८॥
अथवा मारिलें वोवरांसी । अग्नि घातला रानासी । वेगळें सांडूनि जनकजननींसी । स्त्रियेसहित मी होतों ॥९॥
मातापिता त्यजोनियां । असों सुखें जेवूनियां । पूर्वार्जवापासोनियां । मग हे कष्ट भोगीतसें ॥११०॥
ऐसीं पापें आठवीत । विप्र जातो गंगेंत । तंव देखिलें श्रीगुरुनाथें । म्हणती बोलावा ब्राह्मणासी ॥११॥
आणा आणा त्या ब्राह्मणासी । प्राण त्यजितो कां सुखेसीं । आत्महत्या महादोषी । पुसों कवण कवणाचा ॥१२॥
श्रीगुरुवचन ऐकोनि । गेले शिष्य धांवोनि । द्विजवरातें काढोनि । आणिलें श्रीगुरुसन्मुख ॥१३॥
अनाथासी कल्पतरु । दुःखिष्टासी कृपासागरू । पुसतसे श्रीगुरू । तया दुःखिष्ट विप्रासी ॥१४॥
श्रीगुरू म्हणती तयासी । प्राण कां गा त्यजूं पाहसी । आत्महत्या महादोषी । काय वृत्तांत सांग आम्हां ॥१५॥
विप्र म्हणे गा यतिराया । काय कराल पुसोनियां । उपजोनि जन्म वायां । भूमिभार जाहलों असें ॥१६॥
मास-पक्षां भोजन करितों । उदरव्यथेनें कष्टतों । साहूं न शकें प्राण देतों । काय सांगूं स्वामिया ॥१७॥
आपणासी अन्न वैरी असतां । केवीं वांचावें गुरुनाथा । शरीर सर्व अन्नगता । केवीं वांचूं जगद्गुरु ॥१८॥
श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । तुझी व्यथा गेली परियेसीं । औषध असे आम्हांपासीं । क्षण एकें सांगों तुज ॥१९॥
संशय न धरीं आतां मनीं । भिऊं नको अंतःकरणीं । व्याधि गेली पळोनि । भोजन करी धणीवरी ॥१२०॥
श्रीगुरुवचन ऐकोनि । स्थिर झाला अंतःकरणीं । माथा ठेवूनि श्रीगुरुचरणीं । नमन केलें तया वेळीं ॥२१॥
इतुकिया अवसरीं । तया ग्रामींचा अधिकारी । विप्र एक अवधारीं । आला गंगास्नानासी ॥२२॥
तंव देखिलें श्रीगुरुसी । येऊनि लागला चरणांसी । नमन केलें भक्तीसीं । मनोवाक्कायकर्मे ॥२३॥
आश्वासोनि तये वेळीं । पुसती श्रीगुरू स्तोममौळी । कवण नाम कवण स्थळीं । वास म्हणती तयासी ॥२४॥
ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । सांगतसे तो ब्राह्मण । गोत्र आपलें कौंडिण्य । आपस्तंब शाखेसीं ॥२५॥

नाम मज 'सायंदेव' असे । वास-स्थळ आपलें 'कडगंची'स । आलों असे उदरपूर्तीस । सेवा करितों यवनाची ॥२६॥

अधिकारपणें या ग्रामीं । वसों संवत्सर ऐका स्वामी । धन्य धन्य झालों आम्ही । तुमचे दर्शनमात्रेसीं ॥२७॥

तूं तारक विश्वासी । दर्शन दिधलें आम्हांसी । कृतार्थ झालों भरंवसीं । जन्मांतरींचे दोष गेले ॥२८॥

तुझा अनुग्रह होय ज्यासी । तरेल या भवार्णवासी । अप्रयत्नें आम्हांसी । दर्शन दिधलें स्वामिया ॥२९॥

श्लोक ॥ गंगा पापं शशी तापं दैन्यं कल्पतरुस्तथा । पापं तापं च दैन्यं च हरेच्छ्रीगुरुदर्शनम् ॥१३०॥

टीका ॥ गंगा देखितांचि पापें जाती । चंद्रदर्शनें ताप नासती । कल्पतरुची ऐसी गति । दैन्यवेगळा करी जाण ॥३१॥

तैसे नव्हती तुमचे दर्शनगुण । पाप-ताप दैन्यहरण । देखिले आजि तुमचे चरण । चतुर्वर्गफल पावलों ॥३२॥

ऐशी स्तुति करुनि । पुनरपि लागला श्रीगुरुचरणीं । जगद्गुरु अश्वासोनि । निरोप देती तया वेळीं ॥३३॥

श्रीगुरू म्हणती तयासी । आमुचें वाक्य परियेसीं । जठरव्यथा ब्राह्मणासी । प्राणत्याग करीतसे ॥३४॥

उपशमन याचे व्याधीसी । सांगों औषध तुम्हांसी । नेवोनि आपुले मंदिरासी । भोजन करवीं मिष्टान्न ॥३५॥

अन्न जेवितां याची व्यथा । व्याधि न राहे सर्वथा । घेऊनि जावें आतां त्वरिता । क्षुधाक्रांत विप्र असे ॥३६॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । विनवीतसे कर जोडून । प्राणत्याग करितां भोजन । या ब्राह्मणासी होतसे ॥३७॥

जेविला काल मासें एका । त्याणें प्राण जातो ऐका । अन्न देतां आम्हांसी देखा । ब्रह्महत्या त्वरित घडेल ॥३८॥

श्रीगुरु म्हणती सायंदेवासी । आम्ही औषधी देतों यासी । अपूपान्न-माषेसीं । क्षीरमिश्रित परमान्न ॥३९॥

अन्न जेवितां त्वरितेसीं । व्याधि जाईल परियेसीं । संशय न धरीं तूं मानसीं । त्वरित न्यावें गृहासी ॥१४०॥

अंगीकारोनि तया वेळीं । माथा ठेवी चरणकमळीं । विनवीतसे करुणाबहाळी । यावें स्वामी भिक्षेसी ॥४१॥

अंगीकारोनि श्रीगुरुनाथ । निरोप देती हो कां त्वरित । सिद्ध म्हणे ऐक मात । नामधारक शिष्योत्तमा ॥४२॥

आम्ही होतों तये वेळीं । समवेत-शिष्य सकळीं । जठरव्यथेचा विप्र जवळी ; । श्रीगुरू गेले भिक्षेसी ॥४३॥

विचित्र झालें त्याचे घरीं । पूजा केली परोपरी । पतिव्रता त्याची नारी । 'जाखाई' म्हणिजे परियेसा ॥४४॥

पूजा करिती श्रीगुरुसी । षोडशोपचारें परियेसीं । तेणेंचि रीतीं आम्हांसी । शिष्यां सकळिकां वंदिलें ॥४५॥

श्रीगुरुपूजा-विधान । विचित्र केलें अतिगहन । मंडळ केलें रक्तवर्ण । एकेकासी पृथक्-पृथक् ॥४६॥

पद्म रचूनि अष्टदळी । नानापरीचे रंगमाळी । पंचवर्ण चित्रमाळी । रचिली तियें परियेसा ॥४७॥

चित्रासन श्रीगुरुसी । तेणेंचिपरी सकळिकांसी । मंडळार्चनविधीसीं । करिती पुष्पगंधाक्षता ॥४८॥

संकल्पोनि विधीसीं । नमन केलें अष्टांगेसीं । माथा ठेवूनि चरणीं, न्यासी । पाद सर्वही अष्टांगीं ॥४९॥

षोडशोपचार विधीसीं । पंचामृतादि परियेसीं । रुद्रसूक्तमंत्रेसीं । चरण स्नापिले तये वेळीं ॥१५०॥

श्रीगुरुचरणीं अतिहर्षी । पूजा करीत षोडशी । तया विप्रा ज्ञान कैसी । चरणतीर्थ धरिता झाला ॥५१॥

तया चरणतीर्थासी । पूजा करीत भक्तीसीं । गीतवाद्यें आनंदेसीं । करी आरति नीरांजन ॥५२॥

अनुक्रमें श्रीगुरुपूजा । करिता झाला विधिवोजा । पुनरपि षोडशोपचारें पूजा । करीतसे भक्तीनें ॥५३॥

अक्षय वाणें आरति । श्रीगुरुसी ओंवाळिती । मंत्रघोष अतिभक्तीं । पुष्पांजळी करिता झाला ॥५४॥

अनेकपरी गायन करी । नमन करी प्रीतिकरीं । पतिव्रता असे नारी । पूजा करिती उभयवर्ग ॥५५॥

ऐसेपरी श्रीगुरुसी । पूजा केली परियेसीं । तेणेंचि विधीं शिष्यांसी । आम्हां समस्तांसी वंदिलें ॥५६॥

संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । वर देती अतिप्रीतीं । तुझी संतती होईल ख्याति । गुरुभक्ति वंशोवंशीं ॥५७॥

तूं जाणसी गुरुचा वास । अभिवृद्धि होय वंशोवंश । पुत्रपौत्रीं नांदाल हर्षी । गुरुभक्ति येणेंपरी ॥५८॥

ऐसें बोलोनि द्विजासी । आशीर्वचन देती अतिहर्षी । नमन करुनि श्रीगुरुसी । ठाय घातले तये वेळीं ॥५९॥

नानापरीचें पक्वान्न । अपूपादि माषान्न । अष्टविध परमान्न । शर्करासहित निवेदिलें ॥१६०॥

शाक पाक नानापरी वाढताति सविस्तारीं । भोजन करिती प्रीतिकरीं । श्रीगुरुमूर्ति परियेसा ॥६१॥

जठरव्यथेच्या ब्राह्मणें । भोजन केलें परिपूर्ण । व्याधि गेली तत्क्षण । श्रीगुरूचे कृपादृष्टीनें ॥६२॥

परीस लागतां लोहासी । सुवर्ण होय परियेसीं । दर्शन होतां श्रीगुरुसी । व्याधि कैंची सांग मज ॥६३॥

उदय जाहलिया दिनकरासी । संहार होतो अंधकारासी । श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । दैन्य कैंचें तया घरीं ॥६४॥

ऐसेपरी श्रीगुरुनाथें । भोजन केलें शिष्यासहित । आनंद झाला तेथें बहुत । विस्मय करिती सकळै जन ॥६५॥

अभिनव करिती सकळ जन । द्विजासी वैरी होतें अन्न । औषध झालें तेंचि अन्न । व्याधि गेली म्हणताति ॥६६॥

सिद्ध म्हणे नामधारकास । श्रीगुरुकृपा होय ज्यास । जन्मांतरींचे जाती दोष । व्याधि कैंची त्याचे देहीं ॥६७॥

गंगाधराचा नंदन । सरस्वती सांगें विस्तारोन । गुरुचरित्र कामधेनु । ऐका श्रोते एकचित्तें ॥६८॥

जे ऐकती भक्तीनें । व्याधि नसती त्यांचे भुवना । अखिल सौख्य पावती जाणा । सत्यं सत्यं पुनः सत्यं ॥६९॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे करंजनगराभिगमनं तथा विप्रोदरव्यथानिरसनं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥

(ओंवीसंख्या १६९) ॥ ॐ ॥

अध्याय चौदावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक शिष्य देखा । विनवी सिद्धासी कवतुका । प्रश्न करी अतिविशेखा । एकचित्तें परियेसा ॥१॥

जय जया योगीश्वरा । सिद्धमूर्ति ज्ञानसागरा । पुढील चरित्र विस्तारा । ज्ञान होय आम्हांसी ॥२॥

उदरव्यथेच्या ब्राह्मणासी । प्रसन्न जाहले कृपेसीं । पुढें कथा वर्तली कैसी । विस्तारावें आम्हांप्रति ॥३॥

ऐकोनि शिष्याचें वचन । संतोष करी सिद्ध आपण । गुरुचरित्र कामधेनु जाण । सांगता जाहला विस्तारें ॥४॥

ऐक शिष्या शिखामणि । भिक्षा केली ज्याचे भुवनीं । तयावरी संतोषोनि । प्रसन्न जाहले परियेसा ॥५॥

गुरुभक्तीचा प्रकारु । पूर्ण जाणे तो द्विजवरु । पूजा केली विचित्रु । म्हणोनि आनंद परियेसा ॥६॥

तया सायंदेव द्विजासी । श्रीगुरु बोलती संतोषीं । भक्त हो रे वंशोवंशीं । माझी प्रीति तुजवरी ॥७॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । सायंदेव विप्र करी नमन । माथा ठेवून चरणीं । न्यासिता झाला पुनःपुन्हा ॥८॥

जय जया जगद्गुरु । त्रयमूर्तीचा अवतारू । अविद्यामाया दिससी नरु । वेदां अगोचर तुझी महिमा ॥९॥

विश्वव्यापक तूंचि होसी । ब्रह्मा-विष्णु-व्योमकेशी । धरिला वेष तूं मानुषी । भक्तजन तारावया ॥१०॥

तुझी महिमा वर्णावयासी । शक्ति कैंची आम्हांसी । मागेन एक आतां तुम्हांसी । तें कृपा करणें गुरुमूर्ति ॥११॥

माझे वंशपारंपरीं । भक्ति द्यावी निर्धारीं । इह सौख्य पुत्रपौत्रीं । उपरी द्यावी सद्गति ॥१२॥

ऐसी विनंति करुनी । पुनरपि विनवी करुणावचनीं । सेवा करितो द्वारयवनीं । महाशूरक्रूर असे ॥१३॥

प्रतिसंवत्सरीं ब्राह्मणासी । घात करितो जीवेसीं । याचि कारणें आम्हांसी । बोलावीतसे मज आजि ॥१४॥

जातां तया जवळी आपण । निश्चयें घेईल माझा प्राण । भेटी जाहली तुमचे चरण । मरण कैंचें आपणासी ॥१५॥

संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । अभयंकर आपुले हातीं । विप्रमस्तकीं ठेविती । चिंता न करीं म्हणोनियां ॥१६॥

भय सांडूनि तुवां जावें । क्रूर यवना भेटावें । संतोषोनि प्रियभावें । पुनरपि पाठवील आम्हांपाशीं ॥१७॥

जंववरी तूं परतोनि येसी । असों आम्ही भरंवसीं । तुवां आलिया संतोषीं । जाऊं आम्ही येथोनि ॥१८॥

निजभक्त आमुचा तूं होसी । पारंपर-वंशोवंशीं । अखिलाभीष्ट तूं पावसी । वाढेल संतति तुझी बहुत ॥१९॥

तुझे वंशपारंपरीं । सुखें नांदती पुत्रपौत्रीं । अखंड लक्ष्मी तयां घरीं । निरोगी होती शतायुषी ॥२०॥

ऐसा वर लाधोन । निघे सायंदेव ब्राह्मण । जेथें होता तो यवन । गेला त्वरित तयाजवळी ॥२१॥

कालांतक यम जैसा । यवन दुष्ट परियेसा । ब्राह्मणातें पाहतां कैसा । ज्वालारुप होता जाहला ॥२२॥

विमुख होऊनि गृहांत । गेला यवन कोपत । विप्र जाहला भयचकित । मनीं श्रीगुरुसी ध्यातसे ॥२३॥

कोप आलिया ओळंबयासी । केवीं स्पर्शे अग्नीसी । श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । काय करील क्रूर दुष्ट ॥२४॥

गरुडाचिया पिलियांसी । सर्प तो कवणेपरी ग्रासी । तैसें तया ब्राह्मणासी । असे कृपा श्रीगुरुची ॥२५॥

कां एखादे सिंहासी । ऐरावत केवीं ग्रासी । श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । कलिकाळाचें भय नाहीं ॥२६॥

ज्याचे हृदयीं श्रीगुरुस्मरण । त्यासी कैंचें भय दारुण । काळमृत्यु न बाधे जाण । अपमृत्यु काय करी ॥२७॥

ज्यासि नाहीं मृत्यूचें भय । त्यासी यवन असे तो काय । श्रीगुरुकृपा ज्यासी होय । यमाचें मुख्य भय नाहीं ॥२८॥

ऐसेपरी तो यवन । अंतःपुरांत जाऊन । सुषुप्ति केली भ्रमित होऊन । शरीरस्मरण त्यासी नाहीं ॥२९॥

हृदयज्वाळा होय त्यासी । जागृत होवोनि परियेसीं । प्राणांतक व्यथेसीं । कष्टतसे तये वेळीं ॥३०॥

स्मरण असें नसे कांहीं । म्हणे शस्त्रें मारितो घाई । छेदन करितो अवेव पाहीं । विप्र एक आपणासी ॥३१॥

स्मरण जाहलें तये वेळीं । धांवत गेला ब्राह्मणाजवळी । लोळतसे चरणकमळीं । म्हणे स्वामी तूंचि माझा ॥३२॥

येथें पाचारिलें कवणीं । जावें त्वरित परतोनि । वस्त्रें भूषणें देवोनि । निरोप देतो तये वेळीं ॥३३॥

संतोषोनि द्विजवर । आला ग्रामा वेगवक्त्र । गंगातीरीं असे वासर । श्रीगुरुचे चरणदर्शना ॥३४॥

देखोनियां श्रीगुरुसी । नमन करी तो भावेसीं । स्तोत्र करी बहुवसीं । सांगे वृत्तांत आद्यंत ॥३५॥

संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । तया द्विजा आश्वासिती । दक्षिण देशा जाऊं म्हणती । स्थान-स्थान तीर्थयात्रे ॥३६॥

ऐकोनि श्रीगुरूचें वचन । विनवीतसे कर जोडून । न विसंबें आतां तुमचे चरण । आपण येईन समागमें ॥३७॥

तुमचे चरणाविणें देखा । राहों न शके क्षण एका । संसारसागरतारका । तूंचि देखा कृपासिंधु ॥३८॥

उद्धरावया सगरांसी । गंगा आणिली भूमीसी । तैसें स्वामीं आम्हांसी । दर्शन दिधलें आपुलें ॥३९॥

भक्तवत्सल तुझी ख्याति । आम्हां सोडणें काय निति । सवें येऊं निश्चितीं । म्हणोनि चरणीं लागला ॥४०॥

येणेंपरी श्रीगुरुसी । विनवी विप्र भावेसीं । संतोषोनि विनयेसीं । श्रीगुरु म्हणती तये वेळीं ॥४१॥

कारण असे आम्हां जाणें । तीर्थे असती दक्षिणे । पुनरपि तुम्हां दर्शन देणें । संवत्सरीं पंचदशीं ॥४२॥

आम्ही तुमचे गांवासमीपत । वास करुं हें निश्चित । कलत्र पुत्र इष्ट भ्रात । मिळोनि भेटा तुम्ही आम्हां ॥४३॥

न करा चिंता असाल सुखें । सकळ अरिष्टें गेलीं दुःखें । म्हणोनि हस्त ठेविती मस्तकें । भाक देती तये वेळीं ॥४४॥

ऐसेपरी संतोषोनि । श्रीगुरु निघाले तेथोनि । जेथें असे आरोग्यभवानी । वैजनाथ महाक्षेत्र ॥४५॥

समस्त शिष्यांसमवेत । श्रीगुरु आले तीर्थे पहात । प्रख्यात असे वैजनाथ । तेथें राहिले गुप्तरुपें ॥४६॥

नामधारक विनवी सिद्धासी । काय कारण गुप्त व्हावयासी । होते शिष्य बहुवसी । त्यांसी कोठें ठेविलें ॥४७॥

गंगाधराचा नंदनु । सांगे गुरुचरित्र कामधेनु । सिद्धमुनि विस्तारुन । सांगे नामकरणीस ॥४८॥

पुढील कथेचा विस्तारु । सांगतां विचित्र अपारु । मन करुनि एकाग्रु । ऐका श्रोते सकळिक हो ॥४९॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे क्रूरयवनशासनं-सायंदेववरप्रदानं नाम चतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥

(ओंवीसंख्या ४९)

अध्याय पंधरावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

ऐक शिष्या नामकरणी । धन्य धन्य तुझी वाणी । तुझी भक्ति गुरुचरणीं । लीन जाहली परियेसा ॥१॥

तूं मातें पुसतोसी । होत मन संतोषी । गौप्य व्हावया कारण कैसी । सांगेन ऐक एकचित्तें ॥२॥

महिमा प्रगट जाहली बहुत । तेणें भजती लोक अमित । काम्यार्थ व्हावे म्हणूनि समस्त । येती श्रीगुरुच्या दर्शना ॥३॥

साधु असाधु धूर्त सकळी । समस्त येती श्रीगुरुजवळी । वर्तमानीं खोटा कळी । सकळही शिष्य होऊं म्हणती ॥४॥

पाहें पां पूर्वी भार्गवराम अवतरोनि । निःक्षत्र केली मेदिनी । राज्य विप्रांसी देउनी । गेला आपण पश्चिमसमुद्रासी ॥५॥

पुनरपि जाती तयापासीं । तोही ठाव मागावयासी । याकारणें विप्रांसी । कांक्षा न सुटे परियेसा ॥६॥

उबगोनि भार्गवराम देखा । गेला सागरा मध्योदका । गौप्यरूपें असे ऐका । आणिक मागतील म्हणोनि ॥७॥

तैसे श्रीगुरुमूर्ति ऐक । राहिले गुप्त कारणिक । वर मागतील सकळिक । नाना याती येवोनियां ॥८॥

विश्वव्यापक जगदीश्वर । तो काय देऊं न शके वर । पाहूनि भक्ति पात्रानुसार । प्रसन्न होय परियेसा ॥९॥

याकारणें तया स्थानीं । श्रीगुरु होते गौप्यगुणीं । शिष्यां सकळांसि बोलावुनी । निरोप देती तीर्थयात्रे ॥१०॥

सकळ शिष्यां बोलावोनि । निरोप देती नृसिंहमुनि । समस्त तीर्थे आचरोनि । यावें भेटी श्रीशैल्या ॥११॥

ऐकोनि श्रीगुरुचे वचना । समस्त शिष्य धरिती चरणा । कृपामूर्ति श्रीगुरुराणा । कां उपेक्षिसी आम्हांसी ॥१२॥

तुमचे दर्शनमात्रेंसी । समस्त तीर्थे आम्हांसी । आम्हीं जावें कवण ठायासी । सोडोनि चरण श्रीगुरुचे ॥१३॥

समस्त तीर्थे श्रीगुरुचरणीं । ऐसें बोलती वेदवाणी । शास्त्रींही तेंचि विवरण । असे स्वामी प्रख्यात ॥१४॥

जवळी असतां निधान । केवीं हिंडावें रानोरान । कल्पवृक्ष सांडून । केवीं जावें देवराया ॥१५॥

श्रीगुरु म्हणती शिष्यांसी । तुम्ही आश्रमी संन्यासी । राहूं नये पांच दिवशीं । एके ठायीं वास करीत ॥१६॥

चतुर्थाश्रम घेऊनि । आचरावीं तीर्थे भुवनीं । तेणें मनीं स्थिर होऊनि । मग रहावें एकस्थानीं ॥१७॥

विशेष वाक्य आमुचें एक । अंगीकारणें धर्म अधिक । तीर्थे हिंडूनि सकळिक । मग यावें आम्हांपाशीं ॥१८॥

'बहुधान्य' नाम संवत्सरासी । येऊं आम्ही श्रीशैल्यासी । तेथें आमुचे भेटीसी । यावें तुम्हीं सकळिक हो ॥१९॥

ऐसेंपरी शिष्यांसी । श्रीगुरु सांगती उपदेश । समस्त लागती चरणांस । ऐक शिष्या नामधारका ॥२०॥

शिष्य म्हणती श्रीगुरुस तुमचें वाक्य आम्हां परीस । जाऊं आम्ही भरंवसें । करुं तीर्थे भूमीवरी ॥२१॥

गुरुचें वाक्य जो न करी । तोचि पडे रौरव-घोरीं । त्याचें घर यमपुरीं । अखंड नरक भोगी जाणा ॥२२॥

जावें आम्हीं कवण तीर्था । निरोप द्यावा गुरुनाथा । तुझें वाक्य दृढ चित्ता । धरुनि जाऊं स्वामिया ॥२३॥

जे जे स्थानीं निरोप देसी । जाऊं तेथें भरंवसीं । तुझे वाक्येंचि आम्हांसी । सिद्धि होय स्वामिया ॥२४॥

ऐकोनि शिष्यांचें वचन । श्रीगुरुमूर्ति प्रसन्नवदन । निरोप देती साधारण । तीर्थयात्रे शिष्यांसी ॥२५॥

या ब्रह्मांडगोलकांत । तीर्थराज काशी विख्यात । तेथें तुम्हीं जावें त्वरित । सेवा गंगाभागीरथी ॥२६॥

भागीरथीतटाकयात्रा । साठी योजनें पवित्रा । साठी कृच्छ्र-फळ तत्र । प्रयाग गंगाद्वारीं द्विगुण ॥२७॥

यमुनानदीतटाकेसी । यात्रा वीस गांव परियेसीं । कृच्छ्र तितुकेचि जाणा ऐसी । एकोमनें अवधारा ॥२८॥

सरस्वती म्हणजे गंगा । भूमीवरी असे चांगा । चतुर्विंशति गांवें अंगा । स्नान करावें तटाकीं ॥२९॥

तितुकेंचि कृच्छ्रफल त्यासी । यज्ञाचें फल परियेसीं । ब्रह्मलोकीं शाश्वतेसीं । राहे नर पितृसहित ॥३०॥

वरुणानदी कुशावर्ती । शतद्रू विपाशका ख्याती । वितस्ता नदी शरावती । नदी असती मनोहर ॥३१॥

मरुद्वृधा नदी थोर । असिक्री मधुमती येर । पयस्वी घृतवतीतीर । तटाकयात्रा तुम्ही करा ॥३२॥

देवनदी म्हणिजे एक । असे ख्याति भूमंडळीक । पंधरा गांवें तटाक । यात्रा तुम्हीं करावी ॥३३॥

जितुके गांव तितके कृच्छ्र । स्नानमात्रें पवित्र । ब्रह्महत्यादि पातकें नाश तत्र । मनोभावें आचरावें ॥३४॥

चंद्रभागा रेवतीसी । शरयू नदी गोमतीसी । वेदिका नदी कौशिकेसी । नित्यजला मंदाकिनी ॥३५॥

सहस्त्रवक्त्रा नदी थोर । पूर्णा पुण्यनदी येर । बाहुदा नदी अरुणा थोर । षोडश गांवें तटाकयात्रा ॥३६॥

जेथें नदीसंगम असती । तेथें स्नानपुण्य अमिती । त्रिवेणीस्नानफळें असतीं । नदीचे संगमीं स्नान करा ॥३७॥

पुष्करतीर्थ वैरोचनि । सन्निहिता नदी म्हणूनि । नदीतीर्थ असे सगुणी । गयातीर्थी स्नान करा ॥३८॥

सेतुबंध रामेश्वरीं । श्रीरंग पद्मनाभ-सरीं । पुरुषोत्तम मनोहरी । नैमिषारण्य तीर्थ असे ॥३९॥

बदरीतीर्थ नारायण । नदी असती अति पुण्य । कुरुक्षेत्रीं करा स्नान । अनंत श्रीशैल्ययात्रेसी ॥४०॥

महालयतीर्थ देखा । पितृप्रीति तर्पणें ऐका । द्विचत्वारि कुळें निका । स्वर्गासी जाती भरंवसीं ॥४१॥

केदारतीर्थ पुष्करतीर्थ । कोटिरुद्र नर्मदातीर्थ । मातृकेश्वर कुब्जतीर्थ । कोकामुखी विशेष असे ॥४२॥

प्रसादतीर्थ विजयतीर्थ । पुरी चंद्रनदीतीर्थ । गोकर्ण शंखकर्ण ख्यात । स्नान बरवें मनोहर ॥४३॥

अयोध्या मथुरा कांचीसी । द्वारावती गयेसी । शालग्रामतीर्थासी । शबलग्राम मुक्तिक्षेत्र ॥४४॥

गोदावरीतटाकेसी । योजनें सहा परियेसीं । तेथील महिमा आहे ऐसी । वांजपेय तितुकें पुण्य ॥४५॥

सव्यअपसव्य वेळ तीनी । तटाकयात्रा मनोनेमीं । स्नान करितां होय ज्ञानी । महापातकी शुद्ध होय ॥४६॥

आणिक दोनी तीर्थे असतीं । प्रयागसमान असे ख्याति । भीमेश्वर तीर्थ म्हणती । वंजरासंगम प्रख्यात ॥४७॥

कुशतर्पण तीर्थ बरवें । तटाकयात्रा द्वादश गांवें । गोदावरी-समुद्रसंगमें । षट्त्रिंशत कृच्छ्रफळ ॥४८॥

पूर्णा नदीतटाकेंसी । चारी गांवें आचरा हर्षी । कृष्णावेणीतीरासी । पंधरा गांवें तटाकयात्रा ॥४९॥

तुंगभद्रातीर बरवें । तटाकयात्रा वीस गांवें । पंपासरोवर स्वभावें । अनंतमहिमा परियेसा ॥५०॥

हरिहरक्षेत्र असे ख्याति । समस्त दोष परिहरती । तैसीच असे भीमरथी । दहा गांवें तटाकयात्रा ॥५१॥

पांडुरंग मातुलिंग । क्षेत्र बरवें पुरी गाणग । तीर्थे असती तेथें चांग । अष्टतीर्थे मनोहर ॥५२॥

अमरजासंगमांत । कोटि तीर्थे असतीं ख्यात । वृक्ष असे अश्वत्थ । कल्पवृक्ष तोचि जाणा ॥५३॥

तया अश्वत्थसन्मुखेंसी । नृसिंहतीर्थ परियेसीं । तया उत्तरभागेसी । वाराणसी तीर्थ असे ॥५४॥

तया पूर्वभागेसी । तीर्थ पापविनाशी । तदनंतर कोटितीर्थ विशेष । पुढें रुद्रपादतीर्थ असे ॥५५॥

चक्रतीर्थ असे एक । केशव देवनायक । ते प्रत्यक्ष द्वारावती देख । मन्मथतीर्थ पुढें असे ॥५६॥

कल्लेश्वर देवस्थान । असे तेथें गंधर्वभुवन । ठाव असे अनुपम्य । सिद्धभूमि गाणगापुर ॥५७॥

तेथें जे अनुष्ठान करिती । तया इष्टार्थ होय त्वरितीं । कल्पवृक्ष आश्रयती । कान नोहे मनकामना ॥५८॥

काकिणीसंगम बरवा । भीमातीर क्षेत्र नांवा । अनंत पुण्य स्वभावा । प्रयागासमान असे देखा ॥५९॥

तुंगभद्रा वरदा नदी । संगमस्थानीं तपोनिधी । मलापहारीसंगमीं आधीं । पापें जातीं शतजन्मांचीं ॥६०॥

निवृत्तिसंगम असे ख्याति । ब्रह्महत्या नाश होती । जावें तुम्हीं त्वरिती । श्रीगुरु म्हणती शिष्यांसी ॥६१॥

सिंहराशीं बृहस्पति । येतां तीर्थे संतोषती । समस्त तीर्थी भागीरथी । येऊनियां ऐक्य होय ॥६२॥

कन्यागतीं कृष्णेप्रती । त्वरित येते भागीरथी । तुंगभद्रा तुळागतीं । सुरनदीप्रवेश परियेसा ॥६३॥

कर्काटकासी सूर्य येतां । मलप्रहरा कृष्णासंयुता । सर्व जन स्नान करितां । ब्रह्महत्या पापें जातीं ॥६४॥

भीमाकृष्णासंगमेसीं । स्नान करितां परियेसीं । साठ जन्म विप्रवंशीं । उपजे नर परियेसा ॥६५॥

तुंगभद्रासंगमीं देखा । त्याहूनि त्रिगुण अधिका । निवृत्तिसंगमीं ऐका । चतुर्गुण त्याहूनि ॥६६॥

पाताळगंगेचिये स्नानीं । मल्लिकार्जुनदर्शनीं । षड्गुण फल तयाहूनि । पुनरावृत्ति त्यासी नाहीं ॥६७॥

लिंगालयीं पुण्य द्विगुण । समुद्रकृष्णासंगमीं अगण्य । कावेरीसंगमीं पंधरा गुण । स्नान करा मनोभावें ॥६८॥

ताम्रपर्णी याचिपरी । पुण्य असंख्य स्नानमात्रीं । कृतमालानदीतीरीं । सर्व पाप परिहरे ॥६९॥

पयस्विनी नदी आणिक । भवनाशिनी अतिविशेष । सर्व पापें हरती ऐक । समुद्रस्कंधदर्शनें ॥७०॥

शेषाद्रिक्षेत्र श्रीरंगनाथ । पद्मनाभ श्रीमदनंत । पूजा करोनि जावें त्वरित । त्रिनामल्लक्षेत्रासी ॥७१॥

समस्त तीर्थांसमान । असे आणिक कुंभकोण । कन्याकुमारी-दर्शन । मत्स्यतीर्थीं स्नान करा ॥७२॥

पक्षितीर्थ असे बरवें । रामेश्वर धनुष्कोटी नावें । कावेरी तीर्थ बरवें । रंगनाथा संनिध ॥७३॥

पुरुषोत्तम चंद्रकुंडेसीं । महालक्ष्मी कोल्हापुरासी । कोटितीर्थ परियेसीं । दक्षिण काशी करवीरस्थान ॥७४॥

महाबळेश्वर तीर्थ बरवें । कृष्णाउगम तेथें पहावें । जेथें असे नगर 'बहें' । पुण्यक्षेत्र रामेश्वर ॥७५॥

तयासंनिध असे ठाव । कोल्हग्रामीं नृसिंहदेव । परमात्मा सदाशिव । तोचि असे प्रत्यक्ष ॥७६॥

भिल्लवडी कृष्णातीरीं । शक्ति असे भुवनेश्वरी । तेथें तप करिती जरी । तेचि ईश्वरीं ऐक्यता ॥७७॥

वरुणासंगमीं बरवें । तेथें तुम्ही मनोभावें । स्नान करा मार्कंडेय-नांवें । संगमेश्वरू पूजावा ॥७८॥

ऋषींचे आश्रम । कृष्णातीरीं असती उत्तम । स्नान करितां होय ज्ञान । तयासंनिध कृष्णेपुढें ॥७९॥

पुढें कृष्णाप्रवाहांत । अमरापुर असे ख्यात । पंचगंगासंगमांत । प्रयागाहूनि पुण्य अधिक ॥८०॥

अखिल तीर्थे तया स्थानीं । तप करिती सकळ मुनि । सिद्ध होय त्वरित ज्ञानी । अनुपम क्षेत्र परियेसा ॥८१॥

ऐसें प्रख्यात तया स्थानीं । अनुष्ठितां दिवस तीनी । अखिलाभीष्ट पावोनि । पावती त्वरित परमार्थी ॥८२॥

जुगालय तीर्थ बरवें । दृष्टीं पडतां मुक्त व्हावें । शूर्पालय तीर्थ बरवें । असे पुढें परियेसा ॥८३॥

विश्वामित्रऋषि ख्याति । तप 'छाया' भगवती । तेथें समस्त दोष जाती । मलप्रहरासंगमीं ॥८४॥

कपिलऋषि विष्णुमूर्ति । प्रसन्न त्यासि गायत्री । श्वेतशृंगीं प्रख्याति । उत्तरवाहिनी कृष्णा असे ॥८५॥

तया स्थानीं स्नान करितां । काशीहूनि शतगुणिता । एक मंत्र तेथें जपतां । कोटीगुणें फळ असे ॥८६॥

आणिक असे तीर्थ बरवें । केदारेश्वरातें पहावें । पीठापुरीं दत्तात्रेयदेव - । वास असे सनातन ॥८७॥

आणिक असे तीर्थ थोरी । प्रख्यात नामें मणिगिरि । सप्तऋषीं प्रीतिकरीं । तप केलें बहु दिवस ॥८८॥

वृषभाद्रि कल्याण नगरी । तीर्थे असतीं अपरंपारी । नव्हे संसारयेरझारी । तया क्षेत्रा आचरावें ॥८९॥

अहोबळाचें दर्शन । साठी यज्ञ पुण्य जाण । श्रीगिरीचें दर्शन । नव्हे जन्म मागुती ॥९०॥

समस्त तीर्थे भूमीवरी । आचरावीं परिकरी । रजस्वला होतां सरी । स्नान करितां दोष होय ॥९१॥

संक्रांति कर्काटक धरुनि । त्यजावे तुम्हीं मास दोनी । नदीतीरीं वास करिती कोणी । त्यांसी कांहीं दोष नाहीं ॥९२॥

तयांमध्यें विशेष । त्यजावें तुम्हीं तीन दिवस । रजस्वला नदी सुरस । महानदी येणेंपरी ॥९३॥

भागीरथी गौतमीसी । चंद्रभागा सिंधूनदीसी । नर्मदा शरयू परियेसीं । त्यजावें तुम्हीं दिवस तीनी ॥९४॥

ग्रीष्मकाळीं सर्व नदींस । रजस्वला दहा दिवस । वापी-कूट-तटाकांस । एक रात्र वर्जावें ॥९५॥

नवें उदक जया दिवसीं । येतां ओळखा रजस्वलेसी । स्नान करितां महादोषी । येणेंपरी वर्जावें ॥९६॥

साधारण पक्ष तुम्हांसी । सांगितलीं तीर्थे परियेसीं । जें जें पहाल दृष्टीसीं । विधिपूर्वक आचरावें ॥९७॥

ऐकोनि श्रीगुरुंचें वचन । शिष्य सकळ करिती नमन । गुरुनिरोप कारण । म्हणोनि निघती सकळिक ॥९८॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । निरोप घेऊनि श्रीगुरुसी । शिष्य गेले यात्रेसी । राहिले श्रीगुरू गौप्यरुपें ॥९९॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधर । पुढील कथेचा विस्तार । ऐकतां होय मनोहर । सकळाभीष्टें साधती ॥१००॥

गुरुचरित्र कामधेनु । श्रोते होवोनि सावधानु । जे ऐकती भक्तजनु । लाधती चारी पुरुषार्थ ॥१॥

ब्रह्मरसाची गोडी । सेवितों आम्हीं घडोघडी । ज्यांसी होय आवडी । साधे त्वरित परमार्थ ॥१०२॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे तीर्थयात्रा निरुपणं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥१५॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥

(ओंवीसंख्या १०२)

अध्याय सोळावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

विनवी शिष्य नामांकित । सिद्धासी असे पुसत । सांगा स्वामी वृत्तांत । गुरुचरित्र विस्तारुनि ॥१॥

शिष्य समस्त गेले यात्रेसी । राहिले कोण गुरुपाशीं । पुढें कथा वर्तली कैसी । विस्तारावें दातारा ॥२॥

ऐकोनि शिष्याची वाणी । संतोषी झाले सिद्ध मुनि । धन्य धन्य शिष्या शिरोमणि । गुरुभक्ता नामधारका ॥३॥

अविद्यामायासुषुप्तींत । निजलें होतें माझें चित्त । तुजकरितां जाहलें चेत । ज्ञानज्योति-उदय मज ॥४॥

तूंचि माझा प्राणसखा । ऐक शिष्या नामधारका । तुजकरितां जोडलों सुखा । गुरुचरित्र आठवलें ॥५॥

अज्ञानतिमिरउष्णांत । पीडोनि आलों कष्टत । सुधामृतसागरांत । तुवां मातें लोटिलें ॥६॥

तुवां केले उपकारासी । संतुष्ट झालों मानसीं । पुत्रपौत्रीं तूं नांदसी । दैन्य नाहीं तुझे घरीं ॥७॥

गुरुकृपेचा तूं बाळक । तुज मानिती सकळ लोक । संदेह न करीं घे भाक । अष्टैश्वर्ये नांदसी ॥८॥

गुरुचरित्रकामधेनु । सांगेन तुज विस्तारुनु । श्रीगुरू राहिले गौप्य होऊन । वैजनाथसंनिधेसीं ॥९॥

समस्त शिष्य तीर्थेसी । स्वामीनिरोपें गेले परियेसीं । होतों आपण गुरुपाशीं । सेवा करीत अनुक्रमें ॥१०॥

संवत्सर एक तया स्थानीं । होते गौप्य श्रीगुरु मुनि । अंबा आरोग्यभवानी । स्नान बरवें मनोहर ॥११॥

असतां तेथें वर्तमानीं । आला ब्राह्मण एक मुनि । श्रीगुरुतें देखोनि । नमन करी भक्तिभावें ॥१२॥

माथा ठेवूनि चरणांवरी । स्तोत्र करी परोपरी । स्वामी मातें तारीं तारीं । अज्ञानसागरीं बुडालों ॥१३॥

तप करतों बहु दिवस । स्थिर नव्हे गा मानस । याचि कारणें ज्ञानास । न दिसे मार्ग आपणातें ॥१४॥

ज्ञानाविणें तापसा । वृथा होती सायास । तुम्हां देखतां मानसा । हर्ष जाहला आजि मज ॥१५॥

गुरुची सेवा बहुत दिवस । केली नाहीं सायासें । याचिकारणें मानस । स्थिर नव्हे स्वामिया ॥१६॥

तूं तारक विश्वासी । जगद्गुरू तूंचि होसी । उपदेश करावा आम्हांसी । ज्ञान होय त्वरितेसीं ॥१७॥

ऐकोनि मुनीचें वचन । श्रीगुरू पुसती हांसोन । जाहलासी तूं केवीं मुनि । गुरुविणें सांग मज ॥१८॥

ऐसें म्हणतां श्रीगुरुमूर्ति । मुनीच्या डोळां अश्रुपाती । दुःख दाटलें अपरमिति । ऐक स्वामी गुरुराया ॥१९॥

गुरु होता आपणासी एक । अतिनिष्ठुर त्याचें वाक्य । मातें गांजिलें अनेक । अकृत्य सेवा सांगे मज ॥२०॥

न सांगे वेदशास्त्र आपण । तर्कभाष्यादि व्याकरण । म्हणे तुझें अंतःकरण । स्थिर नव्हे अद्यापि ॥२१॥

म्हणोनि सांगे आणिक कांहीं । आपुलें मन स्थिर नाहीं । करी त्याचे बोल वायी । आणिक कोप करी मज ॥२२॥

येणेंपरी बहुत दिवशीं । होतों तया गुरुपाशीं । बोले मातें निष्ठुरेसीं । कोपोनि आलों तयावरी ॥२३॥

ऐकोनि तयाचें वचन । श्रीगुरुमूर्ति हास्यवदन । म्हणती ऐकें ब्राह्मणा । आत्मघातकी तूंचि होसी ॥२४॥

एखादा मूर्ख आपुले घरीं । मळ विसर्जी देव्हारीं । आपुलें अदृष्ट ऐसेपरी । म्हणोनि सांगे सकळिकां ॥२५॥

तैसें तुझें अंतःकरण । आपुलें नासिक छेदून । पुढिल्यातें अपशकुन । करुनि रहासी तूंचि एक ॥२६॥

न विचारिसी आपुले गुण । तूतें कैंचें होय ज्ञान । गुरुद्रोही तूंचि जाण । अल्पबुद्धि परियेसा ॥२७॥

आपुले गुरूचे गुणदोष । सदा उच्चार करिसी हर्षे । ज्ञान कैंचें होय मानस । स्थिर होय केवीं आतां ॥२८॥

जवळी असतां निधानु । कां हिंडावें रानोरानु । गुरु असतां कामधेनू । वंचूनि आलासी आम्हांजवळी ॥२९॥

गुरुद्रोही कवण नर । त्यासी नाहीं इह पर । ज्ञान कैंचें होय पुरें । तया दिवांधकासी ॥३०॥

जो जाणे गुरुची सोय । त्यासी सर्व ज्ञान होय । वेदशास्त्र सर्व होये । गुरु संतुष्ट होतांचि ॥३१॥

संतुष्टवितां श्रीगुरुसी । अष्टसिद्धि आपुले वशी । क्षण न लागतां परियेसीं । वेदशास्त्र त्यासी साध्य ॥३२॥

ऐकोनि श्रीगुरूचें वचन । माथा श्रीगुरुचरणीं ठेवून । विनवीतसे कर जोडून । करुणावचनेंकरुनियां ॥३३॥

जय जया जगद्‌गुरु । निर्गुण तूं निर्विकारु । ज्ञानसागर अपरांपरु । उद्धरावें आपणातें ॥३४॥

अज्ञानमाया वेष्टोन । नेणे गुरु कैसा कवण । सांगा स्वामी प्रकाशोन । ज्ञान होय आपणासी ॥३५॥

कैसा गुरु ओळखावा । कोणेपरी आहे सेवा । प्रकाश करोनि सांगावा । विश्ववंद्य गुरुमूर्ति ॥३६॥

जेणें माझें मन स्थिरु । होऊनि ओळखे सोयगुरु । तैसा करणें उपकारु । म्हणोनि चरणीं लागला ॥३७॥

करुणावचन ऐकोनि । श्रीगुरुनाथ संतोषोनि । सांगताति विस्तारोनि । गुरुसेवाविधान ॥३८॥

श्रीगुरु म्हणती ऐक मुनि । गुरु म्हणजे जनकजननी । उपदेशकर्ता आहे कोणी । तोचि जाण परम गुरु ॥३९॥

गुरु विरिंचि हर जाण । स्वरुप तोचि नारायण । मन करुनि निर्वाण । सेवा करावी भक्तीनें ॥४०॥

यदर्थी कथा एक । सांगों आम्ही तत्पर ऐक । आदिपर्वी असे निक । गुरुसेवा भक्तिभावें ॥४१॥

द्वापारांतीं परियेसीं । विप्र एक धौम्यऋषी । तिघे शिष्य होते त्यासी । वेदाभ्यास करावया

॥४२॥

एक 'आरुणी' पांचाळ । दुसरा 'बैद' केवळ । तिसरा 'उपमन्यु' बाळ । सेवा करिती विद्येलागीं ॥४३॥

पूर्वी गुरुची ऐसी रीति । शिष्याकरवीं सेवा घेती । अंतःकरण त्याचें पहाती । निर्वाणवरी शिष्याचें ॥४४॥

पाहोनियां अंतःकरण । असे भक्ति निर्वाण । कृपा करिती तत्क्षण । मनकामना पुरविती ॥४५॥

ऐसा धौम्यमुनि भला । तया आरूणी-पांचाळा । एके दिवशीं निरोप दिल्हा । ऐक द्विजा एकचित्तें ॥४६॥

शिष्यासी म्हणे धौम्यमुनि । आजि तुवां जावोनि रानीं । वृत्तीसी न्यावें तटाकपाणी । जंववरी होय तृप्त भूमि ॥४७॥

असे वृत्ति तळें खालीं । तेथें पेरिली असे साळी । तेथें नेवोनि उदक घालीं । शीघ्र म्हणे शिष्यासी ॥४८॥

ऐसा गुरुचा निरोप होतां । गेला शिष्य धांवत । तटाक असे पाहतां । कालवा थोर वहातसे ॥४९॥

जेथें उदक असे वहात । अतिदरारा गर्जत । वृत्तिभूमि उन्नत । उदक केवीं चढों पाहे ॥५०॥

म्हणे आतां काय करुं । कोपतील मातें श्रीगुरु । उदक जातसे दरारू । केवीं बांधूं म्हणतसे ॥५१॥

आणूनियां शिळा दगड । बांधिता जाहला उदका आड । पाणी जातसे धडाड । जाती पाषाण वाहोनियां ॥५२॥

प्रयत्न करी नानापरी । कांहीं केलिया न चढे वारी । म्हणे देवा श्रीहरि । काय करुं म्हणतसे ॥५३॥

मग मनीं विचार करी । गुरूचे शेतीं न चढे वारी । प्राण त्यजीन निर्धारीं । गुरुचे वृत्तीनिमित्त ॥५४॥

निश्चय करुनि मानसीं । मनीं ध्याई श्रीगुरुसी । म्हणे आतां उपाय यासी । योजूनि यत्न करावा ॥५५॥

घालितां उदकप्रवाहांत । जाती पाषाण वहात । आपण आड पडों म्हणत । निर्धारिलें तया वेळीं ॥५६॥

दोन्ही हातीं धरीं दरडी । पाय टेकी दुसरेकडी । झाला आपण उदकाआड । मनीं श्रीगुरुसी ध्यातसे ॥५७॥

ऐसा शिष्यशिरोमणि । निर्वाण मन करितांक्षणीं । वृत्तीकडे गेलें पाणी । प्रवाहाचें अर्ध देखा ॥५८॥

अर्ध पाणी जैसें तैसें । वाहतसे नित्यसरिसें । तयामध्यें शिष्य संतोषें । बुडाला असे अवधारा ॥५९॥

ऐसा शिष्य तया स्थानीं । बुडाला असे प्रवाहपाणीं । गुरुची वृत्ति जाहली धणी । उदकपूर्ण परियेसा ॥६०॥

त्याचा गुरु धौम्यमुनि । विचार करी आपुले मनीं । दिवस गेला अस्तमानीं । अद्यापि शिष्य न ये म्हणे ॥६१॥

ऐसें आपण विचारीत । गेला आपुले वृत्तींत । जाहलें असे उदक बहुत । न देखे शिष्य तया स्थानीं ॥६२॥

म्हणे शिष्या काय जाहलें । किंवा भक्षिलें व्याघ्रव्याळें । उदकानिमित्त कष्ट केले । कोठें असे म्हणतसे ॥६३॥

ऐसें मनीं विचारीत । उंच स्वरें पाचारीत । अरे शिष्या सखया म्हणत । प्रेमभावें बोलावी ॥६४॥

येणेंपरी करुणावचनीं । पाचारीतसे धौम्यमुनि । शब्द पडे शिष्यकानीं । तेथूनि मग निघाला ॥६५॥

येवोनियां श्रीगुरुसी । नमन केलें भावेसीं । धौम्यमुनीं महाहर्षी । आलिंगोनि आश्वासिलें ॥६६॥

वर दिधला तया वेळीं । ऐक शिष्या स्तोममौळी । तूतें विद्या आली सकळी । वेदशास्त्रादि व्याकरण ॥६७॥

ऐसें म्हणतां तत्क्षणीं । झाला विद्यावंत ज्ञानी । लागतसे गुरुचरणीं । भक्तिभावेंकरुनियां ॥६८॥

कृपानिधि धौम्यमुनि । आपुले आश्रमा नेऊनि । निरोप दिल्हा संतोषोनि । विवाहादि आतां करीं म्हणे ॥६९॥

निरोप घेऊनि शिष्यराणा । गेला आपुले स्थाना । आणिक दोघे शिष्य जाणा । होते तया गुरुजवळी ॥७०॥

दुसरा शिष्य 'बैद' जाणा । गुरुची करी शुश्रूषणा । त्याचे पहावया अंतःकरणा । धौम्य गुरु म्हणतसे ॥७१॥

धौम्य म्हणे शिष्यासी । सांगेन एक तुजसी । तुवां जाऊनि अहर्निशीं । वृत्ति आमुची रक्षिजे ॥७२॥

रक्षूनियां वृत्तीसी । आणावें धान्य घरासी । ऐसें म्हणतां महाहर्षी । गेला तया वृत्तीकडे ॥७३॥

वृत्ति पिके जंववरी । अहोरात्रीं कष्ट करी । राशी होतां अवसरीं । आला आपुले गुरुपाशीं ॥७४॥

सांगता जाहला श्रीगुरुसी । म्हणे व्रीही भरले राशीं । आतां आणावें घरासी । काय निरोप म्हणतसे ॥७५॥

मग म्हणे धौम्यमुनि । बा रे शिष्या शिरोमणि । कष्ट केले बहुत रानीं । आतां धान्य आणावें ॥७६॥

म्हणोनि देती एक गाडा । तया जुंपोनि एक रेडा । गुरु म्हणे जावें पुढा । शीघ्र यावें म्हणतसे ॥७७॥

एकीकडे जुंपी रेडा । आपण ओढी दुसरीकडा । येणेंपरी घेवोनि गाडा । आला तया वृत्तीजवळी ॥७८॥

दोनी खंडी साळीसी । भरी शिष्य गाडियासी । एकीकडे रेडियासी । जुंपोनि ओढी आपण देखा ॥७९॥

रेडा चाले शीघ्रेंसीं । आपण न ये तयासरसी । मग आपुले कंठासी । बांधिता झाला जूं देखा ॥८०॥

सत्राणें तयासरसी । चालत आला मार्गासी । रुतला रेडा चिखलेंसीं । आपुले गळां ओढीतसे ॥८१॥

चिखलीं रुतला रेडा म्हणोनि । चिंता करी बहु मनीं । आपण ओढी सत्राणीं । गळां फांस पडे जैसा ॥८२॥

सोडूनियां रेडियासी । काढिलें शिष्यें गाडियासी । ओढितां आपुले गळां फांसी । पडूनि प्राण त्यजूं पाहे ॥८३॥

इतुकें होतां निर्वाणीं । सन्मुख पातला धौम्यमुनि । त्या शिष्यातें पाहोनि नयनीं । कृपा अधिक उपजली ॥८४॥

सोडूनियां शिष्यातें । आलिंगोनि करूणाभरितें । वर दिधला अभिमतें । संपन्न होसी वेदशास्त्रीं ॥८५॥

वर देतां तत्क्षणेसीं । सर्व विद्या आली त्यासी । निरोप घेऊनियां घरासी । गेला शिष्य परियेसा ॥८६॥

तिसरा शिष्य उपमन्यु । सेवेविषयीं महानिपुण । गुरुची सेवा-शुश्रूषण । बहु करी परियेसा ॥८७॥

त्यासी व्हावा बहुत आहार । म्हणोनि विद्या नोहे स्थिर । त्यासी विचार करीत तो गुरु । यातें करावा उपाय एक ॥८८॥

त्यासी म्हणे धौम्यमुनि । तुज सांगतों म्हणोनि । नित्य गुरें नेऊनि रानीं । रक्षण करीं तृणचारें ॥८९॥

ऐसें म्हणतां गुरुमुनि । नमन करी त्याचे चरणीं । गुरें नेऊनियां रानीं । चारवीत बहुवस ॥९०॥

क्षुधा लागतां आपणासी । शीघ्र आणिलीं घरासी । कोपें गुरु तयासी । म्हणे शीघ्र येतोसि कां रे ॥९१॥

सूर्य जाय अस्तमानीं । तंववरी राखीं गुरें रानीं । येणेंपरी प्रतिदिनीं । वर्तावें तुवां म्हणतसे ॥९२॥

अंगीकारोनि शिष्यराणा । गुरें घेवोनि गेला राना । क्षुधाक्रांत होऊनि जाणा । चिंतीतसे श्रीगुरुसी ॥९३॥

चरती गुरें नदीतीरीं । आपण तेथें स्नान करी । तयाजवळी घरें चारी । असती विप्रआश्रम तेथें ॥९४॥

जाऊनियां तया स्थाना । भिक्षा मागे परिपूर्ण । भोजन करी सावधान । गोधन रक्षी येणेंपरी ॥९५॥

येणेंपरी प्रतिदिवशीं । रक्षूनि आणी गुरें निशीं । वर्ततां ऐसें येरे दिवशीं । पुसता झाला धौम्यमुनि ॥९६॥

गुरु म्हणे शिष्यासी । तूं नित्य उपवासी । तुझा देह पुष्टीसी । कवणेपरी होतसे ॥९७॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । सांगे शिष्य उपमन्य । भिक्षा करितों प्रतिदिन । विप्रांघरीं तेथें देखा ॥९८॥

भोजन करुनि प्रतिदिवसीं । गुरें घेवोनि येतों निशीं । श्रीगुरु म्हणती तयासी । आम्हां सांडूनि केवीं भुक्ती ॥९९॥

भिक्षा मागोनि घरासी । आणोनि द्यावी प्रतिदिवसीं । मागुती जावें गुरांपाशीं । घेऊन यावें निशिकाळीं ॥१००॥

गुरुनिरोपें येरे दिवशीं । गुरें नेऊनि रानासी । मागे भिक्षा नित्य जैसी । नेऊनि दिधली घरांत ॥१॥

घरीं त्यासी भोजन । कधीं नव्हे परिपूर्ण । पुनरपि जाई तया स्थाना । भिक्षा करुनि जेवीतसे ॥२॥

नित्य भिक्षा वेळां दोनी । पहिली भिक्षा देवोनि सदनीं । दुसरी आपण भक्षूनि । काळ ऐसा कंठीतसे ॥३॥

येणेंपरी किंचित्काळ । वर्ततां जाहला महास्थूळ । एके दिवशीं गुरु कृपाळ । पुसतसे शिष्यातें ॥४॥

शिष्य सांगे वृत्तांत । जेणें आपुली क्षुधा शमत । नित्य भिक्षा मागत । वेळ दोनी म्हणतसे ॥५॥

एक वेळ घरासी । आणोनि देतों प्रतिदिवसीं । भिक्षा दुसरे खेपेसी । करितों भोजन आपण ॥६॥

ऐसें म्हणतां धौम्यमुनि । तया शिष्यावरी कोपोनि । म्हणे भिक्षा वेळ दोनी । आणूनि घरीं देईं पां ॥७॥

गुरुनिरोप जेणेंपरी । दोनी भिक्षा आणूनि घरीं । देता जाहला प्रीतिकरीं । मनीं क्लेश न करीच ॥८॥

गुरेंसहित रानांत । असे शिष्य क्षुधाक्रांत । गोवत्स होतें स्तन पीत । देखता जाहला तयासी ॥९॥

स्तन पीतां वांसुरासी । उच्छिष्ट गळे संधींसी । वायां जातें भूमीसी । म्हणोनि आपण जवळी गेला ॥११०॥

आपण असे क्षुधाक्रांत । म्हणोनि गेला धांवत । पसरुनिया दोनी हात । धरी उच्छिष्ट क्षीर देखा ॥११॥

ऐसें क्षीरपान करीं । घेऊनि आपुलें उदर भरी । दोनी वेळ भिक्षा घरीं । देतसे भावभक्तीनें ॥१२॥

अधिक पुष्ट जाहला त्याणें । म्हणे गुरु अवलोकून । पहा हो याचें शरीरलक्षण । कैसा स्थूळ होतसे ॥१३॥

मागुती पुसे तयासी । कवणेपरी पुष्ट होसी । सांगे आपुले वृत्तांतासी । उच्छिष्ट क्षीर पान करितों ॥१४॥

ऐकोनि म्हणे शिष्यासी । मतिहीन होय उच्छिष्टेसीं । दोष असे बहुवसी । भक्षूं नको आजिचेनी ॥१५॥

भक्षूं नको म्हणे गुरू । नित्य नाहीं तया आहारु । दुसरे दिवशीं म्हणे येरु । काय करुं म्हणतसे ॥१६॥

येणेंपरी गुरेंसहित । जात होता रानांत । गळत होतें क्षीर बहुत । एका रुईचे झाडासी ॥१७॥

म्हणे बरवें असे क्षीर । उच्छिष्ट नव्हे निर्धार । पान करूं धणीवर । म्हणोनि तेथें बैसला ॥१८॥

पानें तोडूनि कुसरीं । तयामध्यें क्षीर भरी । घेत होता धणीवरी । तंव भरिलें अक्षियांत ॥१९॥

तेणें गेले नेत्र दोनी । हिंडतसे रानोवनीं । गुरें न दिसती नयनीं । म्हणोनि चिंता करीतसे ॥१२०॥

काष्ट नाहीं अक्षिहीन । करीतसे चिंता गोधना । गुरें पाहों जातां राना । पडिला एका आडांत ॥२१॥

पडोनियां आडांत । चिंता करी तो अत्यंत । आतां गुरें गेलीं सत्य । बोल गुरुचा आला मज ॥२२॥

पडिला शिष्य तया स्थानीं । दिवस गेला अस्तमानीं । चिंता करी धौम्यमुनि। अजूनि शिष्य न येचि कां ॥२३॥

म्हणोनि गेला रानासी । देखे तेथें गोधनासी । शिष्य नाहीं म्हणोनि क्लेशीं । दीर्घस्वरें पाचारी ॥२४॥

पाचारितां धौम्यमुनि। ध्वनि पडला शिष्यकानीं । प्रत्योत्तर देतांक्षणीं । जवळी गेला कृपाळू ॥२५॥

ऐकोनियां वृत्तांत । उपजे कृपा अत्यंत । अश्विनी देवा स्तवीं म्हणत । निरोप दिधला तये वेळीं ॥२६॥

निरोप देतां तये क्षणीं । अश्विनी देवता ध्याय मनीं । दृष्टि आली दोनी नयनीं । आला श्रीगुरुसन्मुखेसीं ॥२७॥

येवोनि श्रीगुरुसी । नमन केलें भक्तीसीं । स्तुति केली बहुवसी । शिष्योत्तमें तये वेळीं ॥२८॥

संतोषोनि धौम्यमुनी । तया शिष्या आलिंगोनि । म्हणे शिष्या शिरोमणी । तुष्टलों तुझ्या भक्तीसी ॥२९॥

प्रसन्न होऊनि शिष्यासी । हस्त स्पर्शी मस्तकेसी । वेदशास्त्रादि तत्क्षणेसीं । आलीं तया शिष्यातें ॥१३०॥

गुरु म्हणे शिष्यासी । जावें आपुले घरासी । विवाहादि करुनि सुखेसीं । नांदत ऐस म्हणतसे ॥३१॥

होईल तुझी बहु कीर्ति । शिष्य होतील तुज अत्यंती । 'उत्तंक' नाम विख्याति । शिष्य तुझा परियेसीं ॥३२॥

तोचि तुझ्या दक्षिणेसी । आणील कुंडलें परियेसीं । जिंकोनियां शेषासी । कीर्तिवंत होईल ॥३३॥

जन्मेजय रायासी । तोच करील उपदेशी । मारवील समस्त सर्पांसी । याग करुनि परियेसा ॥३४॥

तोचि उत्तंक जाऊन । पुढें केला सर्पयज्ञ । जन्मेजयातें प्रेरुन । समस्त सर्प मारविले ॥३५॥

ख्याति जाहली त्रिभुवनांत । तक्षक आणिला इंद्रासहित । गुरुकृपेचें सामर्थ्य । ऐसें असे परियेसा ॥३६॥

जो नर असेल गुरुदूषक । त्यासी कैंचा परलोक । अंतीं होय कुंभीपाक । गुरुद्रोह-पातक्यासी ॥३७॥

संतुष्ट करितां गुरुसी । काय न साधे तयासी । वेदशास्त्र तयासी । लाधे क्षण न लागतां ॥३८॥

ऐसें तूं जाणोनि मानसीं । वृथा हिंडसी अविद्येसीं । जावें आपुले गुरुपाशीं । तोचि तुज तारील सत्य ॥३९॥

त्याचें मन संतुष्टवितां । तुज मंत्र साध्य तत्त्वता । मन करुनि सुनिश्चिता । त्वरित जाईं म्हणितलें ॥१४०॥

ऐसा श्रीगुरू निरोप देतां । विप्र जाहला अतिज्ञाता । चरणांवरी ठेवूनि माथा । विनवीतसे तया वेळीं ॥४१॥

जय जया गुरुमूर्ति । तूंचि साधन परमार्थी । मातें निरोपिलें प्रीतीं । तत्त्वबोध कृपेनें ॥४२॥

गुरुद्रोही आपण सत्य । अपराध घडले मज बहुत । गुरुचें दुखविलें चित्त । आतां केवीं संतुष्टवावें ॥४३॥

सुवर्णादि लोह सकळ । भिन्न होतां सांधवेल । भिन्न होतां मुक्ताफळ । केवीं पुन्हा ऐक्य होय ॥४४॥

अंतःकरण भिन्न होतां । प्रयास असे ऐक्य करितां । ऐसें माझें मन पतित । काय उपयोग जीवूनि ॥४५॥

ऐसें शरीर माझें द्रोही । काय उपयोग वांचून पाहीं । जीवित्वाची वासना नाहीं । प्राण त्यजीन गुरुप्रति ॥४६॥

ऐसेपरी श्रीगुरुसी । विनवितो ब्राह्मण हर्षी । नमूनि निघे वैराग्येसीं । निश्चय केला प्राण त्यजूं ॥४७॥

अनुतप्त जाहला तो ब्राह्मण । निर्मळ जाहलें अंतःकरण । अग्नि लागतां जैसें तृण । भस्म होय तत्क्षणीं ॥४८॥

जैसा कापूरराशीसी । वन्हि लागतां परियेसीं । जळोनि जाय त्वरितेसीं । तैसें तयासी जहालें ॥४९॥

याकारणें पापासी । अनुतप्त होतां मानसीं । क्षालण होय त्वरितेसीं । शतजन्मींचें पाप जाय ॥१५०॥

निर्वाणरुपें द्विजवर । निघाला त्यजूं कलेवर । ओळखोनियां जगद्गुरु । पाचारिती तयावेळीं ॥५१॥

बोलावोनि ब्राह्मणासी । निरोप देती कृपेसीं । न करीं चिंता तूं मानसीं । गेले तुझे दुरितदोष ॥५२॥

वैराग्य उपजलें तुझ्या मनीं । दुष्कृतें गेलीं जळोनि । एकचित्त करुनि मनीं । स्मरें आपुले गुरुचरण ॥५३॥

तये वेळीं श्रीगुरुसी । नमन केलें चरणासी । जगद्गुरु तूंचि होसी । त्रिमूर्तीचा अवतार ॥५४॥

तुझी कृपा होय जरी । पापें कैंचीं या शरीरीं । उदय होतां भास्करीं । अंधकार राहे केवीं ॥५५॥

ऐसेपरी श्रीगुरुसी । स्तुति करी तो भक्तीसीं । रोमांचळ उठती हर्षी । सदवित कंठा जाहला ॥५६॥

निर्मळ मानसीं तयावेळीं । माथा ठेवी चरणकमळीं । विनवीतसे करुणाबहाळीं । म्हणे तारीं तारीं श्रीगुरुमूर्ति ॥५७॥

निर्वाण देखोनि अंतःकरण । प्रसन्न जाहला श्रीगुरु आपण । मस्तकीं ठेविती कर दक्षिण । तया ब्राह्मणासी परियेसा ॥५८॥

परीस लागतां लोहासी । सुवर्ण होय बावनकसी । तैसें तया द्विजवरासी । ज्ञान जहालें परियेसा ॥५९॥

वेदशास्त्रादि तात्काळी । मंत्रशास्त्रें आलीं सकळीं । प्रसन्न जहाला चंद्रमौळी । काय सांगूं दैव त्या द्विजाचें ॥१६०॥

आनंद जाहला ब्राह्मणासी । श्रीगुरु निरोपिती तयासी । आमुचें वाक्य तूं परियेसीं । जाय त्वरित आपुले गुरुपाशीं ॥६१॥

जावोनियां गुरुपाशीं । नमन करीं भावेसीं । संतोषी होईल भरंवसीं । तोचि आपण सत्य मानीं ॥६२॥

ऐसेपरी श्रीगुरुमूर्ति । तया ब्राह्मणा संभाषिती । निरोप घेऊनियां त्वरिती । गेला आपल्या गुरुपाशीं ॥६३॥

निरोप देऊनि ब्राह्मणासी । श्रीगुरु निघाले परियेसीं । 'भिल्लवडी' ग्रामासी । आले भुवनेश्वरी-संनिध ॥६४॥

कृष्णापश्चिमतटाकेसी । औदुंबर वृक्ष परियेसीं । श्रीगुरु राहिले गुप्तेसीं । एकचित्तें परियेसा ॥६५॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । राहिले श्रीगुरु भिल्लवडीसी । महिमा जाहली बहुवसी । प्रख्यात तुज सांगेन ॥६६॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकतां होय मनोहर । सकळाभीष्टें साधती ॥१६७॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे गुरुशुश्रूषणमाहात्म्यवर्णनं नाम षोडशोऽध्यायः ॥१६॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥

(ओंवीसंख्या १६७)

अध्याय सतरावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

सिद्ध म्हणे नामकरणी । गुरुभक्तशिखामणि । तुझी भक्ति गुरुचरणीं । लीन जाहली निर्धारीं ॥१॥

पर्जन्य येतां पुढारां । जैसा येतो सूचना वारा । तैसें तुझें दैन्य-हरा । ऐकसी गुरुचरित्र कथनभेद ॥२॥

ऐसें चरित्र कामधेनु । सांगेन तुज विस्तारोन । एकचित्त करुनि मन । ऐक शिष्या नामधारका ॥३॥

कृष्णावेणीतटाकेसी । भुवनेश्वरी-पश्चिमेसीं । औदुंबर वृक्षेसीं । राहिले श्रीगुरु परियेसा ॥४॥

गौप्यरुप असती गुरु । ठाव असे अगोचरु । अनुष्ठान धुरंधरु । चातुर्मास येणेंपरी ॥५॥

सिद्धस्थान असे गहन । भुवनेश्वरीसंनिधान । विशेष श्रीगुरु राहिले म्हणोन । उत्कृष्ट जाहलें महिमान ॥६॥

ऐकोनि सिद्धाचें वचन । नामधारक करी नमन । परमात्मा श्रीगुरुराणा । कां रहावें गौप्यरुपें ॥७॥

त्यासी काय असे तपस । भिक्षा मागणें काय हर्ष । संदेह माझ्या मानसास । निवारावा दातारा ॥८॥

ऐक वत्सा नामधारका । भिक्षा मागतो पिनाका । आणिक सांगेन ऐका । दत्तात्रेय तैसाचि ॥९॥

दत्तात्रेय त्रयमूर्ति । भिक्षुकरुपी असे दिसती । भक्तजनानुग्रहार्थी । तीर्थयात्रे हिंडतसे ॥१०॥

अनुपम तीर्थे भूमीवरी । असती गौप्य अपरांपरीं । श्रीगुरुमूर्ति प्रीतिकरीं । प्रगटले भक्तांलागीं ॥११॥

भक्तजनोपकारार्थ । तीर्थे हिंडे श्रीगुरुनाथ । गौप्य व्हावया कारणार्थ । समस्त येऊनि मागती वर ॥१२॥

लपवितां दिनकरासी । केवीं लपे तेजोराशी । कस्तूरी ठेवितां जतनेसी । वास केवीं गौप्य होय ॥१३॥

आणिक सांगेन तुज साक्षी । गुण कैसा कल्पवृक्षीं । जेथें राहे तया क्षितीकांक्षी । कल्पिलें फळ तेथें होय ॥१४॥

याकारणें तया स्थानीं । प्रगटले गुरुमुनि । सांगेन तुज विस्तारुनि । एकचित्तें परियेसा ॥१५॥

करवीरक्षेत्र नगरांत । ब्राह्मण एक वेदरत । शास्त्रपुराण विख्यात । सांगे सकळ विद्वज्जनां ॥१६॥

अग्रवेदी असे आपण । जाणे तर्क व्याकरण । आन्हिकप्रमाण आचरण । कर्ममार्गी रत होता ॥१७॥

त्यासी जाहला एक सुत । मूर्ख असे उपजत । दैववशें मातापिता मृत । असमाधान होऊनियां ॥१८॥

वर्धतां मातापित्याघरीं बाळ । वर्षे सात जाहलीं केवळ । व्रतबंध करिती निश्चळ । तया द्विजकुमरकासी ॥१९॥

न ये स्नानसंध्या त्यासी । गायत्रीमंत्र परियेसीं । वेद कैंचा मूर्खासी । पशूसमान जहाला असे ॥२०॥

जेथें सांगती अध्ययन । जाऊनि आपण शिकूं म्हणे । तावन्मात्र शिकतांचि क्षण । सवेंचि विस्मृति होय त्यासी ॥२१॥

त्या ग्रामींचे विद्वज्जन । निंदा करिती सकळै जन । विप्रकुळीं जन्मून । ऐसा मूर्ख उपजलासी ॥२२॥

तुझा पिता ज्ञानवंत । वेदशास्त्रादि अभिज्ञात । त्याचे पोटीं कैसा केत । उपजलासी दगडापरी ॥२३॥

जळो जळो तुझें जिणें । पित्याच्या नामा आणिलें उणें । पोटीं बांधूनि पाषाण । तळें विहीरी कां न करिसी ॥२४॥

जन्मोनियां संसारीं । वृथा जाहलासी सूकरापरी । तुज गति यमपुरीं । अनाचारें वर्तसी ॥२५॥

ज्यासी विद्या असे ऐका । तोचि मनुष्यांमध्यें अधिका । जेवीं द्रव्य असे निक्षेपिका । तैसी विद्या परियेसा ॥२६॥

ज्याचे हृदयीं असे विद्या । त्यासी अखिल भोग सदा । यशस्वी होय सुखसंपदा । समस्तांमध्यें पूज्य तोचि ॥२७॥

श्रेष्ठ असे वयें थोर । विद्याहीन अपूज्य नर । अश्रेष्ठ असे एखादा नर । विद्या असतां पूज्यमान ॥२८॥

ज्यासी नाहीं सहोदर । त्यासी विद्या बंधु-भ्रातर । सकळिकां वंद्य होय नर । विद्या असे ऐशागुणें ॥२९॥

एखादे समयीं विदेशासी । जाय नर विद्याभ्यासी । समस्त पूजा करिती त्यासी । विदेश होय स्वदेश ॥३०॥

ज्यासी विद्या असे बहुत । तोचि होय ज्ञानवंत । त्याचे देहीं देवत्व । पूजा घेई सकळांपाशीं ॥३१॥

एखाद्या राज्याधिपतीसी । समस्त वंदिती परियेसीं । ऐसा राजा आपण हर्षी । विद्यावंतासी पूजा करी ॥३२॥

ज्याचे पदरीं नाहीं धन । त्याचें विद्याच धन जाण । विद्या शिकावी याचिकारण । नेणता होय पशूसमान ॥३३॥

ऐकोनि ब्राह्मणांचें वचन । ब्रह्मचारी करी नमन । स्वामींनीं निरोपिलें ज्ञान । विद्याभ्यास करावया ॥३४॥

जन्मांतरीं पूर्वी आपण । केलें नाहीं विद्यादान । न ये विद्या याचि कारण । त्यासी काय करणें म्हणतसे ॥३५॥

ऐसा आपण दोषी । उद्धरावें कृपेसीं । जरी असेल उपाय यासी । निरोपावें दातारा ॥३६॥

परिहासकें ते ब्राह्मण । सांगताति हांसोन । होईल पुढें तुज जनन । तधीं येईल तुज विद्या ॥३७॥

तुज कैंचा विद्याभ्यासु । नर नव्हेसि तूं साच पशु । भिक्षा मागूनि उदर पोस । अरे मूर्खा कुळनाशका ॥३८॥

ऐसें नानापरी नीचोत्तरेसीं । बोलती द्विज लोक त्यासी । वैराग्य धरुनि मानसीं । निघाला बाळ अरण्यासी ॥३९॥

मनीं झाला खेदें खिन्न । म्हणे त्यजीन आपुला प्राण । समस्त करिती दूषण । काय उपयोग जीवूनियां ॥४०॥

जळो जळो आपुलें जिणें । पशु झालों विद्याहीन । आतां वांचोनि काय कारण । म्हणोनि निघाला वैराग्यें ॥४१॥

भिल्लवडीग्रामासी । आला ब्रह्मचारी परियेसीं । अन्नोदक नेघे उपवासी । पातला निशीं दैववशें ॥४२॥

जेथें असे जगन्माता । भुवनेश्वरी विख्याता । तेथें पातला त्वरिता । करी दर्शन तये वेळीं ॥४३॥

न करी स्नान संध्या देखा । अपार करीतसे दुःखा । देवद्वारासन्मुखा । धरणें घेतलें तया वेळीं ॥४४॥

येणेंपरी दिवस तीनी । निर्वाण मन करुनि । अन्नोदक त्यजूनि । बैसला तो द्विजकुमर ॥४५॥

नव्हे कांहीं स्वप्न त्यालागोनि । म्हणोनि कोपे बहु मनीं । म्हणे अंबा भवानी । कां उपेक्षिसी आम्हांसी ॥४६॥

आक्रोशोनि तये वेळीं । शस्त्रें घेऊनियां प्रबळी । आपुली जिव्हा तात्काळी । छेदूनि वाहे देवीचरणीं ॥४७॥

जिव्हा वाहोनि अंबेसी । मागुती म्हणे परियेसीं । जरी तूं मज उपेक्षिसी । वाहीन शिर तुझे चरणीं ॥४८॥

ऐसें निर्वाण मानसीं । क्रमिता झाला तो निशी । स्वप्न जाहलें तयासी । ऐका समस्त श्रोते जन ॥४९॥

"ऐक बाळा ब्रह्मचारी । नको आक्रोशं आम्हांवरी । असे कृष्णापश्चिमतीरीं । त्वरित जाय तयाजवळी ॥५०॥

औदुंबरवृक्षातळीं । असे तापसी महाबळी । अवतारपुरुष चंद्रमौळी । तुझी वांछा पुरवील" ॥५१॥

ऐसें स्वप्न तयासी । जाहलें अभिनव परियेसीं । जागृत होतांचि हर्षी । निघाला त्वरित तेथोनि ॥५२॥

निघाला विप्र त्वरित । पोहत गेला प्रवाहांत । पैलतटा जाऊनि त्वरित । देखता जाहला श्रीगुरुसी ॥५३॥

चरणांवरी ठेवूनि माथा । करी स्तोत्र अत्यंता । श्रीगुरुमूर्ति संतोषतां । आश्वासिती तया वेळीं ॥५४॥

संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । माथां हस्त ठेविती । ज्ञान जाहलें त्वरिती । जिव्हा आली तात्काळ ॥५५॥

वेद-शास्त्र-पुराण । तर्क भाषा व्याकरण । समस्त त्याचें अंतःकरण । पूर्ण जाहलें तात्काळीं ॥५६॥

जैसा मानससरोवरास । वायस जातां परियेस । जैसा होय राजहंस । तैसें झालें विप्रकुमरा ॥५७॥

चिंतामणि-संपर्केसीं । सुवर्ण होय लोह कैसी । मृत्तिका पडतां जांबूनदीसी । सुवर्ण होय जेवीं देखा ॥५८॥

तैसें तया ब्राह्मणासी । गुरुचरण होतां स्पर्शी । आली अखिल विद्या त्यासी । वेदशास्त्रादि तर्क भाषा ॥५९॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । श्रीगुरुमहिमा ऐसी ऐका । जे जे स्थानीं वास देखा । स्थानमहिमा ऐसी असे ॥६०॥

म्हणोनि सरस्वती-गंगाधर । सांगे श्रीगुरुचरित्रविस्तार । ऐकतां होय मनोहर । सकळाभीष्ट साधती ॥६१॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे भिल्लवडीस्थानमहिमावर्णनं-
मंदमतिब्राह्मणवरप्रदानं नाम सप्तदशोऽध्यायः ॥१७॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥

(ओंवीसंख्या ६१)

अध्याय अठरावा

श्रीगणेशाय नमः ।

श्रीसरस्वत्यै नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः । जय जया सिद्धमुनि । तू तारक भवार्णी । सुधारस आमुचे श्रवणी । पूर्ण केला दातारा ॥१॥

गुरुचरित्र कामधेनु । ऐकता न-धाये माझे मन । कांक्षीत होते अंतःकरण । कथामृत ऐकावया ॥२॥

ध्यान लागले श्रीगुरुचरणी । तृप्ति नव्हे अंतःकरणी । कथामृत संजीवनी । आणिक निरोपावे दातारा ॥३॥

येणेपरी सिद्धासी । विनवी शिष्य भक्तीसी । माथा लावूनि चरणांसी । कृपा भाकी तये वेळी ॥४॥

शिष्यवचन ऐकोनि । संतोषला सिद्धमुनि । सांगतसे विस्तारोनि । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥५॥

ऐक शिष्या शिकामणी । धन्य धन्य तुझी वाणी । तुझी भक्ति श्रीगुरुचरणी । तल्लीन झाली परियेसा ॥६॥

तुजकरिता आम्हांसी । चेतन जाहले परियेसीं । गुरुचरित्र आद्यंतेसी । स्मरण जाहले अवधारी ॥७॥

भिल्लवडी स्थानमहिमा । निरोपिला अनुपमा । पुढील चरित्र उत्तमा । सांगेन ऐका एकचित्तें ॥८॥

क्वचित्काळ तये स्थानी । श्रीगुरु होते गौप्येनि । प्रकट जहाले म्हणोनि । पुढे निघाले परियेसा ॥९॥

वरुणासंगम असे ख्यात । दक्षिणवाराणसी म्हणत । श्रीगुरु आले अवलोकित । भक्तानुग्रह करावया ॥१०॥

पुढें कृष्णातटाकांत । श्रीगुरू तीर्थे पावन करीत । पंचगंगासंगम ख्यात । तेथें राहिले द्वादशाब्दे ॥११॥

अनुपम्य तीर्थ मनोहर । जैसें अविमुक्त काशीपुर । प्रयागसमान तीर्थ थोर । म्हणोनि राहिले परियेसा ॥१२॥

कुरवपुर ग्राम गहन । कुरूक्षेत्र तोंचि जाण । पंचगंगासंगम कृष्णा । अत्योत्त्म परियेसा ॥१३॥

कुरुक्षेत्रीं जितके पुण्य । तयाहूनि अधिक असे जाण । तीर्थे अस्ती अगण्य़ । म्हणोनि राहिले श्रीगुरू ॥१४॥

पंचगंगानदीतीर । प्रख्यात असे पुराणांतर । पांच नामे आहेति थोर । सांगेन ऐका एकचित्तें ॥१५॥

शिवा भद्रा भोगावती । कुंभीनदी सरस्वती । ' पंचगंगा' ऐसी ख्याति । महापातक संहारी ॥१६॥

ऐसी प्रख्यात पंचगंगा । आली कृष्णेचिया संगा । प्रयागाहूनि असे चांगा । संगमस्थान मनोहर ॥१७॥

अमरापुर म्हणिजे ग्राम । स्थान असे अनुपम्य । जैसा प्रयागसंगम । तैसे स्थान मनोहर ॥१८॥

वृक्ष असे औदुंबर । प्रत्यक्ष जाणा कल्पतरु । देव असे अमरेश्वर । तया संगमा षटकूळी ॥१९॥

जैसी वाराणसी पुरी । गंगाभागीरथी-तीरी । पंचनदींसंगम थोरी । तत्समान परियेसा ॥२०॥

अमरेश्वरसंनिधानी । आहेति चौसष्ट योगिनी । शक्तितीर्थ निर्गुणी । प्रख्यात असे परियेसा ॥२१॥

अमरेश्वरलिंग बरवे । त्यासी वंदुनि स्वभावे । पुजितां नर अमर होय । विश्वनाथ तोचि जाणा ॥२२॥

प्रयागी करितां माघस्नान । जें पुण्य होय साधन । शतगुण होय तयाहून । एक स्नाने परियेसा ॥२३॥

सहज नदीसंगमांत । प्रयागसमान असे ख्यात । अमरेश्वर परब्रह्म वस्तु । तया स्थानी वास असे ॥२४॥

याकारणें तिये स्थानी । कोटितीर्थे असती निर्गुणी । वाहे गंगो दक्षिणी । वेणीसहित निरंतर ॥२५॥

अमित तीर्थे तया स्थानी । सांगता विस्तार पुराणीं । अष्टतीर्थ ख्याति जीण । तया कृष्णातटाकांत ॥२६॥

उत्तर दिशी असे देखा वहे कृष्णा पश्चिममुखा । 'शुक्लतीर्थ' नाम ऐका । ब्रहम्हत्यापाप दूर ॥२७॥

औदुंबर सन्मुखेसी । तीनी तीर्थे परियेसी । एकानंतर एक धनुषी । तीर्थे असती मनोहर ॥२८॥

'पापविनाशी' 'काम्यतीर्थ' । तिसरें सिध्द ' वरदतीर्थ । अमरेश्वरसंनिधार्थ । अनुपम्य असे भूमंडळी ॥२९॥

पुढें संगम-षट्कुळांत । प्रयागतीर्थ असे ख्यात । ' शाक्तितीर्थ' अमरतीर्थ' । कोटितीर्थ' परियेसा ॥३०॥

तीर्थे असती अपरांपर । सांगता असे विस्तार । याकारणें श्रीपादगुरु । राहिले तेथें द्वादशाब्दें ॥३१॥

कृष्णा वेणी नदी दोनी । पंचगंगा मिळोनी । सप्तनदीसंगम सगुणी । काय सांगू महिमा त्याची ॥३२॥

ब्रह्महत्यादि महापातकें । जळोनि जातीं स्नानें एकें । ऐसें सिध्द्स्थान निकें । सकळाभीष्ट होय तेथें ॥३३॥

काय सांगूं त्यांची महिमा । आणिक द्यावया नाहीं उपमा । दर्शनमातें होती काम्या । स्नानफळ काय वर्णू ॥३४॥

साक्षात् कल्पतरु । असे वृक्ष औदुबरु । गौप्य होऊन अगोचरु । राहिले श्रीगुरु तया स्थानी ॥३५॥

भक्तजनतारणार्थ । होणार असे ख्यात । राहिले तेथें श्रीगुरुनाथ । म्हणोनि प्रकट जाहले जाणा ॥३६॥

असता पुढें वर्तमानीं । भिक्षा करावया प्रतिदिनीं । अमरापुर ग्रामी । जाती श्रीगुरु परियेसा ॥३७॥

तया ग्रामी द्विज एक । असे वेदभ्यासक । त्याची भार्या पतिसेवक । पतिव्रतशिरोमणी ॥३८॥

सुक्षीण असे तो ब्राह्मण । शुक्लभिक्षा करी आपण । कर्ममार्गी आचरण । असे सात्विक वृत्तीनें ॥३९॥

तया विप्रमंदिरांत । असे वेल उन्नत । शेंगा निघती नित्य बहुत । त्याणे उदरपूर्ति करी ॥४०॥

एखादे दिवशी त्या ब्राह्मणासी । वरो न मिळे परियेसीं । तया शेंगांते रांधोनि हर्षी । दिवस क्रमी येणेंपरी ॥४१॥

ऐसा तो ब्राह्मण दरिद्री । याचकारणें उदर भरी । पंचमहायज्ञ कुसरी । अतिथि पूजी भक्तीनें ॥४२॥

वर्तता श्रीगुरु एके दिवसीं । तया विप्रमंदिरासी । गेले आपण भिक्षेसी । नेलें विप्रे भक्तिनें ॥४३॥

भक्तिपूर्वक श्रीगुरूसी । पूजा करी तो षोडशी । घेवडे-शेंगा बहुवसी । केली होती पत्र-शाका ॥४४॥

भिक्षा करून ब्राह्मणासी । आश्वासिती गुरु संतोषी । गेलें तुझे दरिद्र दोषी । म्हणोनी निघती तये वेळी ॥४५॥

तया विप्राचे गृहांत । जो का होता वेल उन्नत । घेवडा नाम विख्यात । आंगण सर्व वेष्टिलें असे ॥४६॥

तया वेलाचें झाडमूळ श्रीगुरुमूर्ति छेदिती तात्काळ । टाकोनि देती परिबळें । गेले आपण संगमासी ॥४७॥

विप्रवनिता तये वेळी । दु:ख करिती पुत्र सकळी । म्हणती पहा हो दैव बळी । कैसें अदृष्ट आपुलें ॥४८॥

आम्हीं तया यतीश्वरासी । काय उपद्रव केला त्यासी । आमुचा ग्रास छेदुनी कैसी । टाकोनि दिल्हा भूमीवरी ॥४९॥

ऐसेपरी ते नारी । दु:ख करी नानापरी । पुरुष तिचा कोप करी । म्हणे प्रारब्ध प्रमाण ॥५०॥

म्हणे स्त्रियेसी तये वेळी । जें जें होणार जया काळी । निर्माण करी चंद्रमोळी । तया आधीन । विश्व जाण ॥५१॥

विश्वव्यापक नारायण । उत्पत्तिस्थितिलया कारण । पिपीलिकादि स्थूळ-जीवन । समस्तां आहार पुरवीतसे ॥५२॥

'आयुरन्नं प्रयच्छति' । ऐसें बोले वेदश्रुति । पंचानन आहार हस्ती । केवी करी प्रत्यही ॥५३॥

चौऱ्यायशी लक्ष जीवराशी । स्थूल सूक्ष्म समस्तांसी । निर्माण केलें आहारासी । मग उत्पत्ति तदनंतरें ॥५४॥

रंकरायासी एक दृष्टी । करुनि निक्षेपण । सकृत अथवा दुष्कृत्य जाण । आपुलें आपणचि भोगणें । पुढील्यावरी काय बोल ॥५६॥

आपुलें दैव असतां उणें । पुढिल्या बोलती मूर्खपणे ।जे पेरिलें तोंचि भक्षणें । कवणावरी बोल सांगे ॥५७॥

बोल ठेविसी यतीश्वरासी । आपलें आर्जव न विचारिसी । ग्रास हरितला म्हणसी । अविद्यासागरी बुडोनि ॥५८॥

तो तारक आम्हांसी ।म्हणोनि आला भिक्षेसी । नेलें आमुचे दरिद्रदोषी । तोचि तारील आमुतें ॥५९॥

येणेंपरी स्त्रियेसी । संभाषी विप्र परियेसी । काढोनि वेलशाखेसी । टाकीता झाला गंगेत ॥६०॥

तया वेलाचें मूळ थोरी । जे कां होतें आपुले द्वारी । काढूं म्हणुनि द्विजवरी । खणिता झाला तया वेळीं ॥६१॥

काढितां वेलमूळासी । लाधला कुंभे निधानेसी । आनंद जाहला बहुवसी । घेऊनि गेला घरांत ॥६२॥

म्हणती नवल काय वर्तले । यतीश्वर आम्हां प्रसन्न झाले । म्हणोनि ह्या वेला छेदिलें । निधान लाधलें आम्हांसी ॥६३॥

नर नव्हे तो योगीश्वर होईल ईश्वरीअवतार । आम्हां भेटला दैन्यहर । म्हणती चला दर्शनासी ॥६४॥

जाऊनि संगमा श्रीगुरुसी । पूजा करिती बहुवसी । वृत्तांत सांगती तयासी । तये वेळी परियेसा ॥६५॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । तुम्ही न सांगणें कवणासी । प्रकट करितां आम्हांसी । नसेल लक्ष्मी तुमचे घरी ॥६६॥

ऐसेपरी तया द्विजासी । सांगे श्रीगुरु परियेसी । अखंड लक्ष्मी तुमचे वंशी । पुत्रपौत्री नांदाल ॥६७॥

ऐसा वर लधोन । गेली वनिता तो ब्राह्मण । श्रीगुरुकृपा ऐसी जाण । दर्शनमात्रे दैन्य हरे ॥६८॥

ज्यासी होय श्रीगुरुकृपा । त्यासी कैचें दैन्य पाप । कल्पवृक्ष-आश्रय करितां बापा । दैन्य कैंचे तया घरी ॥६९॥

दैव उणा असेल जो नरु । त्याणें आश्रयावा श्रीगुरु । तोचि उतरेल पैलपारु । पूज्य होय सकळिकांई ॥७०॥

जो कोण भजेल श्रीगुरु । त्यासी लाधेल इह-परु । अखंड लक्ष्मी त्याचे घरी । अष्टैश्वर्ये नांदती ॥७१॥

सिध्द म्हणे नामधारकासी । श्रीगुरुमहिमा असे ऐसी । भजावे तुम्हीं मनोमानसीं । कामधेनु तुझ्या घरीं ॥७२॥

गंगाधराचा कुमर । सांगे श्रीगुरुचरित्रविस्तार । पुढील कथामृतसार । ऐका श्रोते एकचित्तें ॥७३॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिध्द-नामधारकसंवादे अमरापुरमहिमानं-द्विजदैन्यहरणं नाम अष्टादशोऽध्याय: ॥ १८ ॥

श्रीपादश्रीवल्लभ-नृसिंहसरस्वती-दत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ शुभं भवतु ॥

(ओवी संख्या ७३)

अध्याय एकोणीसावा

श्रीगणेशाय नम: ॥ श्रीसरस्वत्यै नम: ॥ श्रीगुरुभ्यो नम: ॥

नामधारक शिष्यराणा । लागे सिध्दाचिया चरणां । करसंपुट जोडून । विनवीतसे तया वेळी ॥१॥

जय जया सिध्द योगीश्वरा । तूंचि ज्योति अंधकारा । भक्तजनांच्या मनोहरा । भवसागरतारका ॥२॥

अज्ञानतिमिररजनींत । निजलों होतों मदोन्मत्त । गुरुचरित्र मज अमृत । प्राशन करविलें दातारा ॥३॥

त्याणें झालें मज चेत । ज्ञानसूर्यप्रकाश होत । तुझे कृपेने जागृत । जाहलों स्वामी सिध्दमुनि ॥४॥

पुढील कथाविस्तारा । निरोपावा योगीश्वरा । कृपा करी गा दातारा । म्हणोनि लागला चरणांसी ॥५॥

ऐकोनि शिष्याचें वचन । संतोषला सिध्द आपण । सांगतसे विस्तारुन । श्रीगुरुमहिमा अनुपम्य ॥६॥

शिष्योत्तमा नामंकिता । सांगेन ऐके गुरुची कथा । औदुंबरतळी अतिप्रीता । होते श्रीगुरु परियेसा ॥७॥

ऐकोनी सिध्दाचें वचन । नामधारक करी प्रश्न । अनेक पुण्यवृक्ष त्यजून । काय प्रीति औदुंवरी ॥८॥

अश्वत्थ्वृक्ष असे थोर । म्हणोनि सांगती वेद शास्त्र । श्रीगुरुप्रीति औदुंबर । कवण कारण निरोपावें ॥९॥

सिध्द म्हणे नामंकिता । सांगेन याचिया वृतांता । जधीं नरसिंह अवतार होता । हिरण्यकश्यप विदारिला ॥१०॥

नखेंकरूनि दैत्यासी । विदारिलें कोपेसीं । आंतडीं काढूनियां हर्षी । घालती माळ गळां नरहरीनें ॥११॥

त्या दैत्याचे पोटी विष होतें काळकूटी । जैसी वडवाग्नि मोठी तैसें विष परियेसा ॥१२॥

विदारण करितां दैत्यासी । वेधलें विष त्या नखांसी । तापली नखें बहुवसी । ऐक शिष्या एकचित्तें ॥१३॥

तये समयी महालक्ष्मी । घेऊनि आली अतिप्रेमी । औदुंबरफळ नामी । शांतीकारणें नखांसी ॥१४॥

तये वेळी शीतलार्थ । नखें रोविलीं औदुंबरात । विषाग्नि झाला शांत । उग्र नरसिंह शांत झाला ॥१५॥

शांत जाहला नृसिंहदेव । देता झाला लक्ष्मीसि खेंव । संतोषोनि उभय देव । वर देती तये वेळीं ॥१६॥

तया समयिं औदुंबरासी देती वर हृषीकेशी । " सदा फळित तूं होसी । 'कल्पवृक्ष ' तुझे नाम ॥१७॥

जे जन भजती भक्तीसीं । काम्यं होय त्वरितसीं । तुज देखतांचि परियेसीं । उग्र विष शांत होय ॥१८॥

जे सेवितील मनुष्यलोक । अखिलकाम्य पावोनि एक । फळ प्राप्त होय निके । पापावेगळा होय नर ॥१९॥

वांझ नारी सेवा करितां । पुत्र होतील तिसी त्वरिता । जे नर असतील दैन्यपीडिता । सेवितं होतील श्रियायुक्त ॥२०॥

तुझी छायीं बैसोन । जे जन करिती जपानुष्ठान । अनंत फळ होय ज्ञान । कल्पिलें फळ होय त्यांसी ॥२१॥

तुझे छायीं जळांत । स्नान करितां पुण्य बहुत । भागीरथीस्नान करीत । तितुकें पुण्य परियेसा ॥२२॥

तुज सेविती त्या नरासी । व्याधि नव्हती कवणे दिवसीं । ब्रह्महत्यादि महादोषी । परिहार होती परियेसा ॥२३॥

जें जें कल्पूनि मानसी । तुज सेविती भावेसीं । कल्पना पुरती भरंवसी । कलियुगी कल्पवृक्ष तूंचि ॥२४॥

सदा वसों तुजपाशीं । लक्ष्मीसहित शांतीसी " । म्हणोनि वर देती हर्षी । नरसिंहमूर्ति तये वेळी ॥२५॥

ऐसा वृक्ष औदुंबर । कलियुगीं तोचि कल्पतरु । नरसिंहमूर्ति होतां उग्र । शांत झाली तयापाशी ॥२६॥

याकारणे श्रीगुरुमूर्ति नृसिंहमंत्र उपासना करिती । उग्रत्वाची करावया शांति । औदुंबरी वास असे ॥२७॥

अवतार आपण तयाचे स्थान आपुलें असे साचें । शांतवन करावया उग्रत्वाचे । म्हणोनि वास औदुंबरी ॥२८॥

सहज वृक्ष तो औदुंवर । कल्पवृक्षसमान तरु । विशेषें वास केला श्रीगुरु । कल्पिली फळे तेथे होती ॥२९॥

तया कल्पद्रुमातळी । होते श्रीगुरुस्तोममौळी । ब्रह्मा-विष्णु-नेत्रभाळी । देह मानुषी धरोनियां ॥३०॥

भक्तजनां तारणार्थ । पावन करिती समस्त तीर्थ । अवतार त्रयमूर्ति गुरुनाथ । भूमीवरी वर्तत असे ॥३१॥

वृक्षातळी अहर्निशीं । श्रीगुरु असती गौप्येसी । माध्यान्हकळसमयासी । समारंभ होय तेथें ॥३२॥

अमरेश्वरसंनिधानीं । वसई चौसष्ट योगिनी । पूजा करावया माध्यान्ही । श्रीगुरुजवळी येती नित्य ॥३३॥

नमन करूनि श्रीगुरूसी । नेती आपुले मंदिरासी । पूजा करिती विधीसीं । गंधपरिमळ-कुसुमें ॥३४॥

आरोगोनि तयां घरी । पुनरपि येती औदुंबरी । एके समयी द्विजवरी । विस्मय करिती देखोनियां ॥३५॥

म्हणती अभिन याति कैसा । न क्री भिक्षा ग्रामांत ऐसा । असतो सदा अरण्यवासा । कवणेपरी काळ कंठी ॥३६॥

पाहूं याचें वर्तमान । कैसा क्रमितो दिनमान । एखादा नर ठेवून । पाहो अंत यतीश्वराचा ॥३७॥

ऐसं विचारूनि मानसी । गेले संगमस्थानासी । माध्यान्हसमयी तयांसी । भय उअपजलें अंत:करणीं ॥३८॥

पाहूं म्हणती श्रीगुरूचा अंत । तेचि जाती यमपंथ । ऐसे विप्र मदोन्मत्त । अधोगतीचे तेचि इष्ट ॥३९॥

उपजतां भय ब्राह्मणांसी । गेले आपुलें स्थानासी । गंगनुज थडियेसी । होता वृत्ति राखीत ॥४०॥

त्याणें देखिले श्रीगुरुसी । आल्या योगिनी पूजेसी । गंगेमध्ये येतां कैसी । मार्ग जाहला जळांत ॥४१॥

विस्मय करी तो नरु । म्हणे कैसा यतीश्वरु । द्विभाग झाला गंगापूरु । केवी गेले गंगेंत ॥४२॥

श्रीगुरुतें नेऊनि। पूजा केली त्या योगिनी। भिक्षा तेथें करूनि आले मागुती बाहेर ॥४३॥

पहात होता गंगानुज । म्हणे कैसे जाहले चोज । अवतार होईल ईश्वरकाज । म्हणोनि पूजिती देवकन्या ॥॥४४॥

येरे दिवसीं मागुती । हाती घेऊन आरति । देवकन्या ओंवाळिती । श्रीगुरूतें नमूनियां ॥४५॥

पुन्हा गंगाप्रवाहांत । श्रीगुरु निघाले योगिनीसहित । हो कां नर होता पहात । तोही गेला सर्वेचि ॥४६॥

नदीतीरी जातां श्रीगुरु । द्विभार जाहलें गंगेत द्वारु । भीतरी दिसे अनुपम्य पुर । रत्नखचित गोपुरेसीं ॥४७॥

अमरावतीसमान नगर जैसी तेजें दिनकर । श्रीगुरु जातांचि समस्त पुर। घेऊनि आलें आरति ॥४८॥

ओवाळून आरति । नेलें आपुले मंदिराप्रति सिंहासन रत्नखचिती । बैसो घालिती तया समयीं ॥४९॥

पूजा करिती विधीसीं । जे कां उपचार षोडशी । अनेकापरी षड्रसेसीं । आरोगिलें तये वेळीं ॥५०॥

श्रीगुरु दिसती तया स्थानीं । त्रैमूर्ति जैसा शुलपाणि । पूजा घेऊनि तत्क्षणीं । मग परतले तयेवेळी ॥५१॥

देखोनियां तया नरासी । म्हणती तूं कां आलासी । विनवी तो नर स्वमियासी । सहज आलों दर्शनाते ॥५२॥

म्हणोनि लागला गुरुचरणीं । तल्लीन होवोनि अंत:करणीं । म्हणे स्वामी गिरिजारमणा । होसी त्रयमूर्ति तुंचि एक ॥५३॥

न कळे तुझें स्वरूपज्ञान । संसारमाया वेष्टून । तूं तारक या भवाणी । उध्दरावे स्वामिया ॥५४॥

तूं तारक विश्वासी । म्हणोनि भूमी अवतरलासी । अज्ञान म्हणिजे रजनीसी । ज्योति:स्वरूप तूंचि एक ॥५५॥

तुझें दर्शन होय ज्यासी । सर्वाभीष्ट फळ होय त्यासी । इहपर अप्रयासी । जोडे नरा न लागतां क्षण ॥५६॥

ऐशापरी तो देखा । स्तुति करितो नर ऐका । संतोषूनि गुरुनायकें । आश्वासिले तया वेळी ॥५७॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । तुझें दैन्य गेलें परियेसी । जें जें तूं इच्छिसी मानसी । सकळाभीष्ट पावशील ॥५८॥

येथील वर्तमान ऐसी । न सांगावे कवणासी । जया दिवशी प्रगट करिसी । तूतें हानी होईल जाण ॥५९॥

येणेंपरी तयासी । श्रीगुरु सांगती परियेसी ।लाले औदुंबरापाशी । गंगानुज-समागमें ॥६०॥

श्रीगुरूचा निरोप घेऊन । गेला गंगानुज आपण । वृत्तिस्थानीं जातांचि क्षण । निधान त्यासी लाधलें ॥६१॥

ज्ञानवं तो झाला नरु । नित्य सेवा करी तो गुरु । पुत्रपौत्र श्रियाकर । महानंदे वर्ततसे ॥६२॥

भक्तिभावें श्रीगुरुसी । नमन करी प्रतिदिवसीं । सेवा करी कलत्रेंसी । एकोभावेंकरूनियां ॥६३॥

वर्तता ऐसे एके दिवसी । आली पौर्णिमा माघमासीं । नमन करूनि श्रीगुरूसी । विनवीतसे तो भक्त ॥६४॥

म्हणे स्वामी जगद्‌गुरु । माघस्नानी प्रयाग थोरु । म्हणोनि सांगती द्विजवरु । काशीपूर महाक्षेत्र ॥६५॥

कैसे प्रयाग गयास्थान । कैसें वाराणसी भुवन । नेणों आपण यातिहीन । कृपा करणें स्वामिया ॥६६॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । पंचगंगासंगमेंसी । ' प्रयाग ' जाणावें भरंवसी । ' काशीपुर " तें जुगुळ ॥६७॥

दक्षिण ' गया' कोल्हापुर । त्रिस्थळी ऐसें मनोहर । जरी पहासी प्रत्यक्षाकार । दावीन तुज चाल आतां ॥६८॥

बैसले होते व्याघ्राजिनीं । धरी गा मागे दृढ करूनि । मनोवेगें तत्क्षणी । गेले प्रयागा प्रात:काळी ॥६९॥

तेथे स्नान करूनि । गेले काशीस माध्याह्निं । विश्वनाथा दाखवूनि सर्वेचि गेले गयेसी ॥७०॥

ऐसी त्रिस्थळी आचरोनि । आले परतोनि अस्तमानीं । येणेपरी । तयास्थानीं । देखता झाला तो नर ॥७१॥

विश्वनाटक श्रीगुरुमूर्ति । प्रकट झाली ऐसी किर्ति । श्रीगुरु मनीं विचारिती । आतां येथे गौप्य व्हावे ॥७२॥

ऐसेपरी तयास्थानीं । प्रकट झाले श्रीगुरुमुनि अमरेश्वरातें पुसोनि । निघत झाले तये वेळी ॥७३॥

श्रीगुरु निघतां तेथोनि । आल्या चौसष्ट योगिनी । निनविताति करूणावचनीं । आम्हां सोडूनि केवीं जातां ॥७४॥

नित्य तुमचे दर्शनासी । तापत्रय हरती दोषी । अन्नपूर्णा तुम्हांपाशी । केवी राहुं स्वामिया ॥७५॥

येणेंपरी श्रीगुरुसी । योगिनी विनविती भक्तीसीं । भक्तवत्सलें संतोषीं । दिधला वर वेळीं ॥७६॥

श्रीगुरु म्हणती तयांसी। सदा असों औदुंबरेसी । प्रकटार्थ जाणे पूर्वेसी । स्थान आमुचें येथेचि असे ॥७७॥

तुम्ही रहावें येथें औदुंबरी । कल्पवृक्ष मनोहरी । अन्नपूर्णा प्रीतिकरीं । औदुंबरी ठेवितों ॥७८॥

कल्पवृक्ष औदुंबर । येथे असा तुम्ही स्थिर । अमरापुर पश्चिम तीर । अमर स्थान हेंचि जाणा ॥७९॥

प्रख्यात होईल स्थान बहुत । समस्त नर पूजा करीत । मनकामना होय त्वरित । तुम्हीं त्यांसी साह्य व्हावे ॥८०॥

तुम्हांसहित औदुंबरी । आमुच्या पादुका मनोहरी । पूजा करिती जे तत्परी मनकामना पुरती जाणा ॥८१॥

येथे असे अन्नपूर्णा ।नित्य करिती आराधना । तेणें होय कामना । अतुर्विध पुरुषार्थ ॥८२॥

पापविनाशी काम्यतीर्थ । सिध्द्‌तीर्था स्नान करीत । सात वेळ स्नपन करीत तुम्हांसहित औदुंबरी ॥८३॥

साठी वर्षे वांझेसी । पुत्र होती शतायुषी । ब्रह्महत्या पाप नाशी । स्नानमात्रे त्या तीर्था ॥८४॥

सोमसूर्यग्रहणेसी । अथवा मास संक्रांतीसी । स्नान करिती फळें कैसी । ऐका श्रोते एकचित्तें ॥८६॥

श्रुंग-खूर-सुवर्णेसी । अलंकृत धेनूसी । सहस्त्र कपिला ब्राह्मणांसी । सुरनदीतीरी ऐका । भोजन दिल्हें फळ असे ॥८८॥

औदुंबरवृक्षातळीं । जप करिती जे मननिर्मळी । कोटिगुणें होती फळें । होम केलिया तैसेंचि ॥८९॥

रुद्र जपोनि एकादशी । पूजा करिती मनोमानसी । अतिरुद्र केले फळसदृशी । एकाचित्तें परियेसा ॥९०॥

मंदगती प्रदक्षिणा । करितां होय अनंत पुण्य । पदोपदीं वाजपेययज्ञ । फळ तेथें परियेसा ॥९१॥

नमन करितां येणेंपरीं। पुण्य असे अपरांपरी । प्रदक्षिणा दोन चारी । करूनी करणें नमस्कार ॥९२॥

कुष्ठ असेल अंगहीन । त्याणें करणें प्रदक्षिणा । लक्ष वेळ करितां जाणा । देवासमान देह होय ॥९३॥

ऐसे स्थान मनोहरु । सहज असे कल्पतरु । म्हणोनि सांगतति गुरु । चौसष्ठ योगिनींसी ॥९४॥

ऐसा निरोप देऊन । श्रीगुरु निघाले तेथून । जेथें होतें गाणगाभुवन । भीमातीरी अनुपम्य ॥९५॥

विश्वरूप जगन्नाथ । अखिल ठायीं असे वसत । औदुंबरी प्रीति बहुत । नित्य तेथें वसतसे ॥९६॥

गौप्य राहोनी औदुंबरी । प्रकटरूपें गाणगापुरी । राहिले गुरु प्रीतिकरीं । प्रख्यात झाले परियेसा ॥९७॥

सिध्द म्हणे नामधारकासी । श्रीगुरुमहिमा आहे ऐसी । प्रकट झाले बहुवसी । गाणगापुरी परियेसा ॥९८॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । भक्तिपूर्वक ऐकती नर । लाभे चतुर्विध पुरुषार्थ ॥९९॥

गुरुचरित्र कामधेनु । जे ऐकती भक्तजनु । त्यांचे घरी निधानु । सकळाभीष्टें पावती ॥१००॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिध्द-नामधारकसंवादे औदुबरवृक्षमहिमानं -

योगिनीप्रतिदिनदर्शनं तथा वरप्रदानं नाम एकोनविशोऽध्याय: ॥१९॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ ॐ ॥ ॐ ॥ ॐ ॥

(ओवी संख्या १००)

अध्याय विसावा

श्रीगणेशाय नम: ॥ श्रीसरस्वत्यै नम: ॥ श्री गुरुभ्यो नम: ॥

नामधारक शिष्यराणा । लागे सिध्दचिया चरणा । विनवीतसे कर जोडून । भक्तिभावेंकरूनि ॥१॥

पुसतसे तयावेळी । माथा ठेवोनि चरणकमळी । जय जया सिध्द-स्तोममौळी । विनंति एक अवधारा ॥२॥

स्वामी निरोपिलें आम्हांसी । श्रीगुरु आले गाणगापुरासी । गौप्यरूपें अमरापुरासी । औदुंबरी असती म्हणतां ॥३॥

वर देऊनि योगिनींसी । आपण आले प्रकटेसी । पुढे तया स्थानी कैसी । विस्तार झाला तें निरोपावें ॥४॥

वृक्ष सांगसी औदुंबर । निश्चयें म्हणसी कल्पतरु । पुढे कवणा झाला वरु । निरोपावे दातारा॥५॥

शिष्यवचन ऐकोनि । संतोषला सिध्दमुनि । सांगतसे विस्तारुनि । औदुंबरास्थानमहिमा ॥६॥

सिध्द म्हणे ऐक बाळा । किती सांगूं गुरुची लीळा । औदुंबरी सर्वकाळ । वास आपण असे जाणा ॥७॥

जया नाम कल्पतरु । काय पुससी तयाचा वरु । जेथे वास श्रीगुरु॥ कल्पिलें फळ तेथें होय ॥८॥

अमित झाला तेथें महिमा । सांगावया अशक्य आम्हां । एखादा सांगो दृष्टांत तुम्हां । शिष्योत्तमा नामधारक ॥९॥

'शिरोळे' म्हणिजे ग्रामेसी । विप्र एक परियेसीं । 'गंगाधर' नाम ऐसी । वेदरत होता जाणा ॥१०॥

त्याची भार्या पतिव्रता । शांत असे सुशीलता । तिसी पुत्र होती ते सर्वेचि मृत्युता । कष्टतसे येणेंपरी ॥११॥

पांच पुत्र तिसी झाले । सर्वेचि पंचत्व पावले । अनेक देव आराधिले । नव्हे कवणेपरी स्थिर ॥१२॥

दु:ख करी ते नारी । व्रत उपवास अपरांपरी । पूर्वकर्म असे थोरी । स्थिर नोहे पुत्र तिसी ॥१३॥

रहणी कर्मविपाकेसी । विचार करिती तिच्या दोषासी । पुत्रशोक व्हावयासी । सांगती पातकें तये वेळी ॥१४॥

सांगती विप्र विद्वज्जन । पुत्र न वांचती काय कारण । पूर्वजन्म-दोषगुण । विस्तार करिती तियेसी ॥१५॥

गर्भपात स्त्रियांसी । जे जन करिती तामसी । पावती वांझ-जन्मासी । झाले पुत्र मरती जाणे ॥१६॥

अश्ववध गोवध करी । वांझ होय सदा ज्वरी । एकदा परद्रव्य अपहारी । अपुत्री होय तो जाणा ॥१७॥

विप्र म्हणती तियेसी । तुझे पूर्वजन्म-दोषी । दिसतसे आम्हांसी । सांगूं ऐका एकचित्ते ॥१८॥

शोनेकगोत्री द्विजापाशीं । रीण घेतले द्रव्यासी । मागता तुवां न देसी । कष्टला बहुत तो ब्राह्मण ॥१९॥

लोभी होता तो ब्राह्मण । द्रव्यसंबंधे दिधला प्राण । आत्महत्या केलिया गुणें । तो पिशाच झाला असे ॥२०॥

गर्भपात करी तो तुज । जाहल्या मृत्यु करी तो द्विज । तुझें कर्म असे सहज । आपली जोडी भोगावी ॥२१॥

ऐकोनी ब्राह्मणाचे वचन । विप्रवनिता खेदे खिन्न । अनुतप्त होऊनि अंत:करण । द्विजचरणा लागली ॥२२॥

कर जोडोनि तये वेळी । विनवीतसे करुणाबहाळी । माथा ठेवूनि चरणकमळी । पुसतसे तयावेळी ॥२३॥

ऐसी पापिणी दुराचारी । बुडाल्यें पापाचे सागरी । स्वामी मातें तारी तारी । उपाय सांगणे म्हणतसे ॥२४॥

ऐसी पापें हळाहळी । अपत्ये भक्षिली चांडाळी । औषधी सांगा तुम्ही सकळी । म्हणोनी सभेसी विनवीतसे ॥२५॥

विप्र म्हणती तियेसी । तुवां केली ब्रह्महत्या दोषी । अपहारिलें द्रव्यासी । ब्राह्मण पिशाच जाहला असे ॥२६॥

जधी मेला द्विजवर । केली नाहीं क्रियाकर्म-पर । त्याचें द्रव्य तुवां सारें । भोगिलें असे जन्मांतरी ॥२७॥

त्यासी करणें उध्दारगति । सोळावें कर्म करावें रीतीं । द्रव्य द्यावें एकशती । तया गोत्रद्विजासी ॥२८॥

तेणें होय तुज बरवें । एकोभावें आचरावें । कृष्णतीरी वास करावें । एक मास उपवासी ॥२९॥

पंचगंगासंगमेसी । तीर्थे असती बहुवसी । औदुंबरवृक्षासी । आराधावें परियेसा ॥३०॥

पापविनाशी करुनी स्नान । वेळ सात औदुंबरस्नपन । अभिषेकोनि श्रीगुरुचरण । पुन्हा स्नान काम्यतीर्थी ॥३१॥

विधिपूर्वक श्रीगुरुचरणीं । पूजा करावी भावोनी॥ येणेंपरी भक्तीने । मास एक आचरावें ॥३२॥

स्थान असे श्रीगुरुचें । नरसिंहसरस्वतीचें । तुझे दोष जातील साचे । पुत्र होतील शतायुषी ॥३३॥

मास आचरोनी येणेंपरी । मग ब्राह्मणातें पाचारीं । द्रव्य द्यावें शौनकगोत्री । द्वीजवरासी एक शत ॥३४॥

त्याचेनि नामें कर्म सकळ । आचरावें मन निर्मळ । होतील तुझे कष्ट सफळ । श्रीगुरुनाथ तारील ॥३५॥

गुरुस्मरण करूनि मनीं । तूं पूजा करीं वो गुरुचरणीं । तुझें पाप होईल धुणी । ब्राह्मणसमंध परिहरेल ॥३६॥

ऐसें सांगतां द्विजवरीं । ऐकोनि सती चिंता करी । शतद्रव्य आमुच्या घरीं । कधीं न मिळे परियेसा ॥३७॥

कष्ट करीन आपुले देहीं । उपवासादि पूजा पाहीं । मासोपवास एकोभावीं । करीन आपण गुरुसेवा ॥३८॥

येणेंपरी तये नारी । सांगे आपुले निर्धारीं । ऐकोनियां द्विजवरीं । निरोप देती तये वेळी ॥३९॥

विप्र म्हणती ऐक बाळे । तूर्ते द्रव्य इतुकें न मिळे । सेवा करीं वो मननिर्मळें । श्रीगुरुचरणीं तूं आतां ॥४०॥

निष्कृति तुझिया पापासी ।श्रीगुरु करील परियेसीं। औंदुबरसंनिधेंसी । वास असे निरंतर ॥४१॥

तो कृपाळू भक्तांसी । निवारील ब्रह्महत्यादोषासी । जितुकें येईल तुझ्या शक्तीसी । द्रव्य वेंची गुरुनिरोपें ॥४२॥

परिसोनि द्विजवचन । विप्रवनिता संतोषोन । गेली त्वरित ठाकोन । जेथें स्थान श्रीगुरूचें ॥४३॥

स्नान करूनि संगमासी । पापविनाशीं विधीसीं । सात वेळ स्नपनेसीं । करी औदुंबरी प्रदक्षिणा ॥४४॥

काम्यतीर्थी करूनि स्नान । पूजा करूनि श्रीगुरुचरण । प्रदक्षिणा करूनि नमन । करीतसे उपवास ॥४५॥

येणेंपरी दिवस तीनी । सेवा करितां ते ब्राह्मणी । आला विप्र तिच्या स्वप्नीं । द्रव्य मागे शत एक ॥४६॥

अद्यापि जरी न देसी । घेईन तुझे प्राणासी । पुढें तुझ्या वंशासी । वाढों नेदीं अवधारीं ॥४७॥

वायां करिसी तूं सायासी । पुत्र कैंचे तुझे वंशी । म्हणोनि कोपें मारावयासी । आला पिशाच स्वप्नांत ॥४८॥

भयचकित ते वनिता । औदुंबराआड रिघतां । तंव देखिलें श्रीगुरुनाथा । तयापाठीं रिघाली ॥४९॥

अभय देवोनि नारीसी । वारिता झाला ब्राह्मणासी । पुसती श्रीगुरु तयासी । कां मारिसी स्त्रियेसी ॥५०॥

विप्र विनवी श्रीगुरूसी । "जन्मांतरी आपणासी । अपहार केला द्रव्यासी । प्राण त्यजिला यास्तव ॥५१॥

स्वामी कृपाळू सर्वांसी । आमुचे शत्रूचा पक्षपात करिसी । तुंही यतीश्वर तापसी । पक्षपात करूं नये " ॥५२॥

ऐकोनि तयाचें वचन । श्रीगुरु म्हणती कोपोन । "उपद्रव देसी भक्तजना । तूंतें शिक्षा करूं जाण ॥५३॥

आम्ही सांगों जेंणें रीती । जरी ऐकसी हितार्थी । तुज होईल सद्गति । पिशाचत्व परिहरेल ॥५४॥

जें काय देईल विप्रवनिता । तुवां अंगिकारावें सर्वथा । जरी न ये तुझ्या चित्ता । जाईं आतां येथोन ॥५५॥

राखीव माझिया भक्तांसी । वंशोवंशी अभिवृध्दीसीं ; । पुनरपि जरी पाहूं येसी । शिक्षा करूं " म्हणती गुरु ॥५६॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । विप्र-पिशाच करी नमन । " स्वामी तुझे देखिले चरण । उध्दरावें आपणासी ॥५७॥

जेणेंपरी आपणासी । होय गति उध्दरावयासी । निरोप देसी करुणेसीं । अंगिकारूं स्वामिया " ॥५८॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । विप्रवनिता भावेसीं । करील कर्म दहा दिवशी । गति होईल तूतें जाणा ॥५९॥

येणेंपरी तयासी । निरोप देती स्त्रियेसी । जें असेल तुजपाशी । आचरीं कर्म तया नामीं ॥६०॥

अष्टतीर्थी स्नान करी । तया नामें अवधारीं । सात दिवस येणेंपरी । स्नपन करीं औदुंबरा ॥६१॥

ब्रह्महत्या तुझे दोषी । जातील त्वरित भरंवसी । कन्या पुत्र पूर्णायुषी । होतील म्हणती श्रीगुरु ॥६२॥

ऐसें देखोनि जागृतीं । विप्रवनिता भयचकिती । ज्ञाने पाहे श्रीगुरुमूर्ति । न विसंवे मनांत ॥६३॥
श्रीगुरुनिरोपें दहा दिवस । केलें आचरण परियेस । ब्रह्महत्या गेला दोष । गति झाली ब्राह्मणासी ॥६४॥
येरे दिवशी स्वप्नांत । प्रत्यक्ष आले श्रीगुरुनाथ । नारिकेल दोन देत । भरली ओंटी तियेची ॥६५॥
म्हणे पारणें करीं वो तूं आतां । पुत्र होतील वेदरता । वाढे त्यांची संतति बहुता । चिंता न करीं अहो बाळे ॥६६॥
गुरुनिरोपें आराधन । करिती दंपती मन:पूर्ण । प्रकट झाला श्रीगुरुराणा । संपर्क लोह-परिसापरी ॥६७॥
गुरुनिरोपें आराधन । करिती दंपती मन:पूर्ण । प्रकट झाला श्रीगुरुराणा । संपर्क लोह परिसापरी ॥६८॥
पुढें तया नारीसी। पुत्रयुग्म सद्वंशी । झाले श्रीगुरुकृपेसीं । एकचित्तें परियेसा ॥६९॥
व्रतबंध करिती ज्येष्ठासी । समारंभ अनंत हर्षी । चौलकर्म दुजियासी । करूं पहाती मातापिता ॥७०॥
समारंभ करी जननी । चौलकर्म करणें मनीं । पुत्रासी जाहली वर्षे तीन्ही । अत्योल्हास मानसीं ॥७१॥
समारंभ अतिप्रीतीं । करिती झाली आयती । पूर्व दिवसी मध्यरात्रीं । आली व्याधि कुमरासी ॥७२॥
व्याधि असती अष्टोत्तर । एकाहूनि एक थोर । तयामध्यें जो का तीव्र । धनुर्वात तयासी ॥७३॥
अवयव वांकोनि । दिसे भयानक नयनी । येणेपरी दिवस तीन्ही । कष्टातसे तो बाळ ॥७४॥
तया दिवशीं अस्तमानीं । पंचत्व पावला तत्क्षणी । शोक करिती जनक जननी । ऐका श्रोते एकचित्तें ॥७५॥
आक्रोशोनि भूमीसी । आफळी शिर सत्राणेसीं । पाषाण घेवोनि उरासी । घात करी ते नारी ॥७६॥
देह टाकी धरणीवरी । निर्जीव होवोनि क्षणभरी । आठवी दु:ख अपरांपरी । नयनीं वाहे पूर्ण जळ ॥७७॥
प्रेतपुत्रावरी लोळे । अलिंगोनि परिबळें । विष्टोनियां मायाजाळें । प्रलापीतसे ते नारी ॥७८॥
म्हणे ताता पुत्रराया । प्राणरक्षका माझ्या प्रिया । मातें केवी सोडूनियां । जासी कठोर मन करूनि ॥७९॥
कोठें गेलासी खेळावया । स्तनींचें क्षीर जातसे वायां । शीघ्र येई गा ठाकोनियां । पुत्रराया परियेसीं ॥८०॥
केवीं विसरूं तुझे गुण । माझा तूंचि निर्धान । तुझे गोजिरें बोलणें । केवीं विसरूं पुत्रराया ॥८१॥
तुझे रूपासारखा सुत । केवी देखों मी निश्चित । निधान देखत्यें स्वप्नांत । तैसें मज चाळिवलें ॥८२॥
पुत्र व्यालें पांच आपण । त्यात तूं एक निधन । जधीं झालें गर्भधारण । तैपासाव संतोष ॥८३॥
डोहळे मज उत्तम होती । कधी नसे मी दुश्चिती । अत्योल्हास नवमासांतीं । पुत्र होईल म्हणोनि ॥८४॥
श्रीगुरूंनी दिधला मातें वर । पुत्र होईल निर्धार । त्याणें मज हर्ष फार । वरद पिंड म्हणोनि॥८५॥
जधीं तुज प्रसूत जाहल्यें । अनंत सौख्य मीं लाधलें । प्राणप्रिया तुज मीं पोसिलें । आमुतें रक्षिसी म्हणोनि ॥८६॥
मज भरंवसा तुझा बहुत । वृध्दाप्याचा पोषक म्हणत । आम्हांसी सांडूनि जातां उचित । धर्म नव्हे पुत्रराया ॥८७॥
दु:ख झालें मज बहुत ।विसरल्यें बाळा तुज देखत । तूं तारक आमुचा सत्य । म्हणोनि विश्वास केला जाण ॥८८॥
ऐंसें नानापरी देखा । दु:ख करी ते बाळिका । निवारण करिती सकळ लोक । वाया दु:ख तूं कां करिसी ॥८९॥
देवदानवऋषेश्वरांसी । होणार न चुके परियेसीं । ब्रह्मा लिही ललाटेंसी। तेचि अढळ जाण सत्य ॥९०॥
अवतार होताति हरिहर । तेही न राहती स्थिर । उम्ही तरी मनुष्य नर । काय अढळ तुम्हांसी॥९१॥
येणेंपरी सांगती जन । आणखी दु:ख आठवी मन । म्हणे मातें दिधलीं जाण । स्थिर म्हणोनि दोन्ही फळें ॥९२॥
श्रीगुरु-नरसिंहसरस्वती । भूमंडळीं महाख्याति । औदुंबरी सदा वसती । त्यांणी दिधले मज सुत ॥९३॥
त्याचे बोल केवी मिथ्या । मातें दिधला वर सत्या । त्यासी घडो माझी हत्या। पुत्रासवें देईन प्राण ॥९४॥

म्हणोनि आठवी श्रीगुरूसी । देवा मातें गांजिलेंसी । विश्वास केला मी तुम्हांसी । सत्य वाक्य तुझें म्हणत ॥९५॥

सत्यसंकल्प तूंचि होसी । म्हणोनि होत्यें विश्वासीं । घात केला गा आम्हांसी । विश्वासघातकी केवी न म्हणों ॥९६॥

त्रयमूर्तीचा अवतारु । तुंचि नरसिंहसरस्वती गुरू। ध्रुवा विभीषणा दिधला वरु । केवीं सत्य म्हणों आतां ॥९७॥

विश्वास केला तुझे बोलें । आतां मातें उपेक्षिलें । माझ्या मनीं निश्चय केला । प्राण देईन तुम्हांवरी ॥९८॥

लोक येती तुझ्या स्थानीं । सेवा करिती निवसोनि । औदुंबरी प्रदक्षिणा करूनि । पुरश्चरणें करिताति ॥९९॥

आपण केलें पुरश्चरण । फळा आलें मज साधन । आतां तुजवरी देईन प्राण । काय विश्वास तुझ्या स्थानीं ॥१००॥

कीर्ति होईल सृष्टींत । आम्हां केला तुवां घात । पुढें तुज भजती भक्त । काय भरंवसा तयांसी ॥१॥

ब्रह्मस्वदोषें पीडोन । दृढ धरिले तुझे चरण । अंगीकारोनि मध्यें त्यजणें । कवण धर्म घडतसे ॥२॥

व्याघ्रातें धेनु भिऊन । जाय आणिकापाशीं ठासून । तोचि मारी तिचा प्राण । तयापरी झालें आपणासी ॥३॥

कीं एखादा पूजेसी । जाय देउळा संधीसी । तेंचि देऊळ तयासी । मृत्यु जोऊनि वर पडे ॥४॥

तयपरी आपणासी । जाहलें स्वामी परियेसीं । माझ्या प्राणसुतासी । न राखिसी देवराया ॥५॥

येणेंपरी अहोरात्री । दु:ख करीतसे ते नारी । उदय जाहला दिनकरीं । प्रात:काळीं परियेसा ॥६॥

द्विज ज्ञाते मिळोनि सकळी । येती तये स्त्रियेजवळी । वायां दु:ख सर्वकाळी । करिसी मूर्खपणें तूं ॥७॥

जे जे समयीं होणार गति । ब्रह्मादिकां न चुके ख्याति । चला जाऊं गंगेप्रती । प्रेतसंस्कार करूं आतां ॥८॥

ऐसें वचन ऐकोनि । महा आक्रोश करी मनी । आपणासहित घाला वन्ही । अथवा नेदी प्रेतासी ॥९॥

आपणासहित बाळासी । करा पां अग्निप्रवेशी । येरवी नेदीं प्रेतासी । म्हणोनि उरीं बांधी बाळा ॥११०॥

लोक म्हणती तियेसी । नव्हसी तूं स्त्री, कर्कशी । प्रेतासवें प्राण देसी । कवण धर्म सांग आम्हां ॥११॥

नाहीं देखिलें न ऐकों कानीं । पुत्रासवें देती प्राण कोणी । वायां बोलसी मूर्खपणीं । आत्महत्या महादोष ॥१२॥

नानापरी तियेसी । बोधिती लोक परियेसीं । निश्चय तिनें केला ऐसी । प्राण त्यजीन पुत्रासवें ॥१३॥

दिवस गेला दोन प्रहर । प्रेतासी करूं नेदी संस्कार । अथवा न ये गंगतीरा । ग्रामीं आकांत वर्तला ॥१४॥

इतुकिया अवसरीं । आला एक ब्रह्मचारी । सांगे तिसी सविस्तारीं । आत्मज्ञान तये वेळीं ॥१५॥

सिध्द म्हणे नामधारका । पुढें अपूर्व झालें ऐका । ब्रह्मचारी आला एका । बोधिता झाला ज्ञान तिसी ॥१६॥

बाळ नव्हे तोचि गुरु । आला नरवेषधारु । नरसिंहसरस्वती अवतारु । भक्तवत्सल परियेसा ॥१७॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर सांगे गुरुचरित्राविस्तार । ऐकता होय मनोहर । शतायुषी पुरुष होय ॥१८॥

भक्तिपूर्वक ऐकती जरी । व्याधि नव्हती त्यांचे । पूर्णायुषी ते होती अमरी । सत्य माना माझा बोल ॥११९॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिध्द-नामधारकसंवादे ब्रह्मसमंधपरिहार-प्रेतजननीशोकनं नाम विशोऽध्याय: ॥२०॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ (ओवीसंख्या ११९)

अध्याय एकविसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

सिद्ध म्हणे नामधारका । ब्रह्मचारी कारणिका । उपदेशी ज्ञान निका । तये प्रेतजननीसी ॥१॥

ब्रह्मचारी म्हणे नारीसी । मूढपणे दुःख करिसी । कोण वाचला धरणीसी । या संसारी सांग मज ॥२॥

उपजला कोण मेला कोण । उत्पत्ति झाली कोठोन । जळात उपजे जैसा फेण । बुदबुद राहे कोठे स्थिर ॥३॥

जैसा देह पंचभूती । मिळोनि होय आकृति । वेगळी होता पंचभूती । अव्यक्त होय देह जाण ॥४॥

तया पंचभूतांचे गुण । मायापाशी वेष्टोन । भ्रांति लाविली मी देह म्हणोन । पुत्रमित्रकलत्रमिषे ॥५॥

सत्त्व रज तमोगुण । तया भूतांपासोन । वेगळाली केली लक्षण । होती ऐका एकचित्ते ॥६॥

देवत्व होय सत्त्वगुण । रजोगुण मनुष्य जाण । दैत्यांसी तमोगुण । गुणानुसारे कर्मे घडती ॥७॥

जेणे कर्मे आचरती । सुकृत अथवा दुष्कृति । तैशीच होय फळप्राप्ति । आपुले आपण भोगावे ॥८॥

जैसी गुणाची वासना । इंदिये तयाधीन जाणा । मायापाशी वेष्टोनि गहना । सुखदुःखे लिप्त करिती ॥९॥

या संसारवर्तमानी । उपजती जंतु कर्मानुगुणी । आपल्या आर्जवापासोनि । सुखदुःखादि भोगिती ॥१०॥

कल्पकोटी वरुषे ज्यांसी । असती आयुष्ये देवऋषि । न सुटे कर्म तयासी । मनुष्याचा कवण पाड ॥११॥

एखादा नर देहाधीन । काळ करी आपुले गुण । कर्म होय अनेक गुण । देहधारी येणेपरी ॥१२॥

जो असे देहधारी । तयासी विकार नानापरी । स्थिर नव्हे तो निर्धारी । आपुले पाप म्हणावया ॥१३॥

या कारणे ज्ञानवंत । संतोष न करी उपजत । अथवा नरा होय मृत्यु । दुःख आपण करू नये ॥१४॥

जधी गर्भसंभव होता । काय दिसे आकारता । अव्यक्त दिसे व्यक्तता । सवेचि होय अव्यक्त पै ॥१५॥

बुदबुद निघती जैसे जळी । सवेचि नष्ट तात्काळी । तैसा देह सर्वकाळी । स्थिर नव्हे सर्वथा ॥१६॥

जधी गर्भप्रसव झाले । विनाशी म्हणोनि जाणिले । कर्मानुबंधे जैसी फळे । तैसे भोगणे देहासी ॥१७॥

कोणी मरती पूर्ववयेसी । अथवा मरती वृद्धपणेसी । आपुले अर्जिती असती जैशी । तेणेपरी घडे जाण ॥१८॥

मायापाशी वेष्टोनि । म्हणती पिता सुत जननी । कलत्र मित्र तेणे गुणी । आपुले आपुले म्हणती मूढ ॥१९॥

निर्मळ देह म्हणो जरी । उत्पत्ति मांसरुधिरी । मळमूत्रांत अघोरी । उद्भव झाला परियेसा ॥२०॥

कर्मानुसार उपजतांची । ललाटी लिहितो विरंची । सुकृत अथवा दुष्कृतेची । भोग भोगणे म्हणोनि ॥२१॥

ऐसे कर्म काळासी । जिंकिले नाही परियेसी । या कारणे देहासी । नित्यत्व नाही परियेसा ॥२२॥

स्वप्नी निधान दिसे जैसे । कोणी धरावे भरवसे । इंद्रजाल गारूड जैसे । स्थिर केवी मानिजे ॥२३॥

तुझे तूचि सांग वहिले । कोटी वेळा जन्म झाले । मनुष्य किंवा पशुत्व लाधले । पक्षी अथवा कृमिरूप ॥२४॥

जरी होतीस मनुष्ययोनी । कोण कोणाची होतीस जननी । कोण कोणाची होतीस गृहिणी । सांग तुझे त्वा निश्चये ॥२५॥

कवण तुझी मातापिता । जन्मांतरींची सांग आता । वाया दुःख करिसी वृथा । पुत्र आपुला म्हणोनि ॥२६॥

पंचभूतात्मक देह । चर्ममांस-अस्थि-मज्जा -समूह । वेष्टोनिया नव देह । मळबद्ध शरीर नावे ॥२७॥

कैचा पुत्र कोठे मृत्यु । वाया भ्रमोनि का रडत । सांडोनि द्यावे कैचे प्रेत । संस्कारिती लौकिकार्थ ॥२८॥

येणेपरी ब्रह्मचारी । सांगे तत्त्व विस्तारी । परिसोनिया विप्रनारी । विनवितसे तयासी ॥२९॥

विप्रवनिता तये वेळी । विनवीतसे करुणा बहाळी । स्वामी निरोपिले धर्म सकळी । परी स्थिर नव्हे अंतःकरण ॥३०॥

प्रारब्ध प्रमाण म्हणो जरी । तरी का भजावा श्रीहरी । परीस संपर्क लोह जरी । सुवर्ण न होय कोण बोले ॥३१॥
आम्ही पहिले दैवहीन । म्हणोनि धरिले श्रीगुरुचरण । अभय दिधले नाही मरण । म्हणोनि विश्वासलो आम्ही ॥३२॥
एखाद्या नरा येता ज्वर । धुंडीत जाय वैद्यघर । औषध घेवोनि प्रतिकार । सवेचि करिती आरोग्यता ॥३३॥
एके समयी मनुष्यासी । आश्रय करिती करुणेसी । साह्य होय भरंवसी । आली आपदा परिहारी ॥३४॥
त्रयमूर्तीचा अवतार । श्रीनृसिंहसरस्वती असे नर । तेणे दिधला असे वर । केवी असत्य होय सांगे ॥३५॥
आराधिले म्या तयासी । वर दिधला गा मजसी । त्याचा भरवसा मानसी । धरोनि होते स्वस्थचित्त ॥३६॥
विश्वासुनी असता आपण । केवी केले निर्माण । कैसे झाले माझे मूर्खपण । म्हणोनि स्वामी निरोपिसी ॥३७॥
याकारणे आपण आता । प्राण त्यजीन तत्त्वता । देह समर्पीन श्रीगुरुनाथा । वाढो कीर्ति तयाची ॥३८॥
ऐकोनि तियेचे वचन । ओळखून भाव मन । सांगे बुद्धि तीस ज्ञान । उपाय यासी करी आता ॥३९॥
विश्वास केला श्रीगुरूसी । पुत्र लाधला पूर्णायुषी । जरी आला मृत्यु त्यासी । घेवोनि जाय गुरुस्थाना ॥४०॥
जेथे लाधला तुज वर । तेथे ठेवी कलेवर । पंचगंगाकृष्णातीर । औदुंबरवृक्षातळी ॥४१॥
ऐसे वचन ऐकोनि । विश्वास झाला तिचे मनी । पाठी शव बांधोनि । घेवोनि गेली औदुंबरा ॥४२॥
जेथे होत्या गुरुपादुका । आफळी शिर ते बालिका । रुधिरे भरल्या त्या पादुका । आक्रोशे रडे ती नारी ॥४३॥
समस्त शोकाहुनी अधिक । साहवेना पुत्रशोक । क्षयरोग तोचि एक । मातापितया मृत्युमूळ ॥४४॥
ऐसे करिता झाली निशी । विप्र मागती प्रेतासी । म्हणती आक्रोश का हो करिसी । संस्कारोनि जाऊ आता ॥४५॥
मनुष्य नाही अरण्यात । केवी राहू जाऊ म्हणत । जळू दे वो आता प्रेत । अहो कर्कशा म्हणे ती ज्ञाती ॥४६॥
काही केलिया नेदी प्रेत । आपणासवे जाळा म्हणत । पोटी बांधोनिया प्रेत । लोळतसे पादुकांवरी ॥४७॥
म्हणती विप्र ज्ञाती लोक । राहो नये रानी ऐक । तस्करबाधा होईल देख । जाऊ आता घरासी ॥४८॥
जाऊ स्नान करूनि । उपवास होय आजच्या दिनी । प्रातःकाळी येवोनि । दहन करू म्हणताती ॥४९॥
आजिचे रात्री प्रेतासी । सुटेल वास दुर्गंधीसी । देईल आपोआप दहनासी । त्रासून जाणा कर्कशा ॥५०॥
म्हणोनि निघती सकळ लोक । राहिले तेथे जननीजनक । प्रेत देखोनि करिती शोक । झाली रात्री परियेसा ॥५१॥
निद्रा नाही दिवस दोन्ही । शोक करिती जनकजननी । तीन याम होता रजनी । झोप आली तियेसी ॥५२॥
देखतसे सुषुप्तीत । जटाधारी भस्मोध्दूलित । व्याघ्रचर्मे परिधानित । रुद्राक्षमाळा सर्वांगी ॥५३॥
योगदंड त्रिशूळ हाती । आले औदुंबराप्रति । का हो शोक करिसी सती । आक्रोशोनि आम्हांवरी ॥५४॥
काय झाले तुझिया कुमारा । करू त्यासी प्रतिकारा । म्हणोनि दे तो अभय करा । भक्तवत्सला श्रीगुरु ॥५५॥
भस्म काढोनि प्रेतासी । लावीतसे सर्वांगासी । मुख पसरी म्हणे तिसी । वायुपूर करू म्हणे ॥५६॥
प्राण म्हणे वायु जाण । बाहेर गेला निघोन । घातला मागुती आणून । पुत्र तुझा जीवंत होय ॥५७॥
इतुके देखोनि भयचकित । झाली नारी जागृत । म्हणे आपणा कैसी भ्रांत । पडिली असे प्रेतावरी ॥५८॥
जे का वसे आपुले मनी । तैसेचि दिसे निद्रास्वप्नी । कैचा देव नृसिंहमुनि । भ्रांति आपणा लागलि असे ॥५९॥
आमुचे प्रारब्ध असे उणे । देवावरी बोल काय ठेवणे । अज्ञान आम्ही मूर्खपणे । श्रीगुरूवरी बोल काय ॥६०॥
येणेपरी चिंता करीत । तव प्रेतासी झाले चेत। सर्वांगही उष्ण होत । सर्वसंधी जीव आला ॥६१॥
म्हणे प्रेता काय झाले । किंवा भूत संचारले । मनी भय उपजले । ठेवी काढोनि दूर परते ॥६२॥

सर्व संधीसी जीव आला । बाळ उठोनि बैसला । म्हणे क्षुधा लागली मला । अन्न दे की म्हणे माते ॥६३॥
रुदन करीतसे तये वेळी । आला कुमार मातेजवळी । स्तन घालिता मुखकमळी । क्षीर निघे बत्तीस धारा ॥६४॥
संतोश भय होऊनि तिसी । संदेह वाटे मानसी । कडे घेऊनि बाळकासी । गेली आपुल्या पतीजवळी ॥६५॥
जागृत करूनि पतीसी । सांगे वृत्तान्त तयासी । पति म्हणे तियेसी । ऐसे चरित्र श्रीगुरूचे ॥६६॥
म्हणोनि दंपत्य दोघे जाणा । करोनि औदुंबरी प्रदक्षिणा । साष्टांग नमुनी चरणा । नानापरी स्तोत्रे करिती ॥६७॥
जय जयाजी वरदमूर्ति । ब्रह्मा विष्णु शिवयती । भक्तवत्सला तुझी ख्याति । वासना पहासी भक्तांची ॥६८॥
तू तारक विश्वासी । म्हणोनि भूमी अवतरलासी । अशक्य तूते वर्णावयासी क्षमा करणे स्वामिया ॥६९॥
बाळ जैसे कोपेसी । निष्ठुर बोले मातेसी । तैसे अविद्यामायापाशी । तुम्हा निष्ठुर बोलिलो ॥७०॥
सर्वस्वी आम्हा क्षमा करणे । म्हणोनि घालिती लोटांगणे । विनवोनिया करुणावचने । गेली स्नानासी गंगेत ॥७१॥
स्नान करोनि बाळकासहित । धुती झाली पादुकांचे रक्त । औदुंबरा स्नपन करीत । लाविती दीप तये वेळी ॥७२॥
पूजा करिती भक्तीसी । मंत्रपूर्वक विधींसी । शमीपत्र कुसुमेसी । पूजा करिती परियेसा ॥७३॥
नीरांजन तये वेळा । करिती गायन परिबळा । अतिसंतोषी ती अबला । भक्तिभावे स्तुति करीत ॥७४॥
इतुके होय तो गेली निशी । उदय झाला दिनकरासी । संस्कारू म्हणोनि प्रेतासी । आले विप्र ज्ञाती सकळ ॥७५॥
तव देखती कुमारासी । विस्मय झाला सकळिकांसी । समाधान करिती हर्षी । महा आनंद वर्तला ॥७६॥
ऐसा श्रीगुरुस्थानमहिमा । अखिल लोक लाधले कामा । एकेकाची सांगता महिमा । विस्तार होईल बहु कथा ॥७७॥
पुत्रप्राप्ति वांझेसी । श्रीप्राप्ति दारिद्र्यासी । आरोग्य होईल रोगियासी । अपमृत्यु न ये जाणा ॥७८॥
सिद्ध म्हणे नामधारका । स्थानमहिमा ऐशी ऐका । अपार असे सांगता देखा । साधारण निरोपिले ॥७९॥
तया औदुंबरातळी । श्रीगुरु वसे सर्वकाळी । काम्य होत तात्काळी । आराधिता नरहरीसी ॥८०॥
भाव असावा आपुले मनी । पूजा करावी श्रीगुरुचरणी । जी जी वासना ज्याचे मनी । त्वरित होय परियेसा ॥८१॥
हृदयशूळ गंडमाळ । अपस्मार रोग सकळ । परिहरती तात्काळ । श्रीगुरुपादुका अर्चिता ॥८२॥
जो असेल मंदमति । बधिर मुका चरण नसती । औदुंबरी सेवा करिती । सुदेह होय सत्य माना ॥८३॥
चतुर्विध पुरुषार्थ । तेथे होय निश्चित । प्रत्यक्ष वसे श्रीगुरुनाथ । औदुंबरी सनातन ॥८४॥
तया नाव कल्पतरू । प्रत्यक्ष झाणा औदुंबरू । जे जे मनी इच्छिती नरू । साध्य होय परियेसा ॥८५॥
किती वर्णू तेथील महिमा । सांगता अशक्य असे आम्हा । श्रीगुरुसरस्वती नामा । प्रख्यात असे परियेसा ॥८६॥
गंगाधराचा नंदन । सांगे गुरुचरित्र विस्तारोन । भक्तिपूर्वक ऐकती जे जन । सकलाभीष्टे पावती ॥८७॥
म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । सदा श्रीगुरुचरणी स्थिर । उतरवी पैलपार । इहसौख्य परगति ॥८८॥
इति श्रीगुरुचरित्रामृत । गुरुमाहात्म्यपरमामृत । विप्रपुत्रसंजीवनामृत । निरोपिले असे येथे ॥८९॥
इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे बालसंजीवन नाम एकविंशोऽध्यायः ॥२१॥
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥८९॥
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय बाविसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिया चरणा । कर जोडोनिया जाणा । विनवीतसे परियेसा ॥१॥

जय जयाजी योगीश्वरा । शिष्यजनमनोहरा । तूचि तारक भवसागरा । अज्ञानतिमिराज्योती तू ॥२॥

तुझा चरणसंपर्क होता । झाले ज्ञान मज आता । परमार्थवासना तत्त्वतां । झाली तुझे प्रसादे ॥३॥

दाखविली गुरूची सोय । तेणे सकळ ज्ञान होय । तूचि तारक योगिराय । परमपुरुषा सिद्धमुनी ॥४॥

गुरुचरित्रकामधेनु । सांगितले मज विस्तारोनि । अद्यापि न धाय माझे मनु । आणिक आवडी होतसे ॥५॥

मागे तुम्ही निरोपिले । श्रीगुरु गाणगापुरी आले । पुढे कैसे वर्तले । विस्तारावे दातारा ॥६॥

ऐकोनि शिष्याचे वचन । सांगे सिद्ध संतोषोन । म्हणे शिष्या तू सगुण । गुरुकृपेच बाळक ॥७॥

धन्य धन्य तुझे जीवन । धन्य धन्य तुझे मन । होसी तूचि पूज्यमान । या समस्त लोकांत ॥८॥

तुवा प्रश्न केलासी । संतोष माझ्या मानसी । उल्हास होतो सांगावयासी । गुरुचरित्रकामधेनु ॥९॥

पुढे वाढला अनंत महिमा । सांगतां असे अनुपमा । श्रीगुरु आले गाणगाभुवनी । राहिले संगमी गुप्तरूपे ॥१०॥

भीमा उत्तरवाहिनीसी । अमरजासंगमविशेषी । अश्वत्थ नारायण परियेसी । महावरद स्थान असे ॥११॥

अमरजा नदी थोर । संगम झाला भीमातीर । प्रयागासमान असे क्षेत्र । अष्टतीर्थे असती तेतेह ॥१२॥

तया तीर्थांचे महिमान । अपार असे आख्यान । पुढे तुज विस्तारोन । सांगेन ऐक शिष्योत्तमा ॥१३॥

तया स्थानी श्रीगुरुमूर्ति । होती गौप्य अतिप्रीती । तीर्थमहिमा करणे ख्याति । भक्तजनतारणार्थ ॥१४॥

समस्त तीर्थे श्रीगुरुचरणी । ऐसे बोलती वेदपुराणी । त्यासी कायसे तीर्थ गहनी । प्रकाश करी क्षेत्रांसी ॥१५॥

भक्तजनतारणार्थ । तीर्थे हिंडे श्रीगुरुनाथ । गौप्य होती कलियुगात । प्रकट केली गुरुनाथे ॥१६॥

तेथील महिमा अनुक्रमेसी । सांगो पुढे विस्तारेसी । प्रकट झाले श्रीगुरू कैसी । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥१७॥

ऐसा संगम मनोहर । तेथे वसती श्रीगुरुवर । त्रिमूर्तीचा अवतार । गौप्य होय कवणेपरी ॥१८॥

सहस्त्र किरणे सूर्यासी । केवी राहवेल गौप्येसी । आपोआप प्रकाशी । होय सहज गुण तयाचे ॥१९॥

वसती रानी संगमासी । जाती नित्य भिक्षेसी । तया गाणगापुरासी । माध्याह्नकाळी परियेसा ॥२०॥

तया ग्रामी द्विजवर । असती एकशत घर । होते पूर्वी अग्रहार । वेदपाठक ब्राह्मण असती ॥२१॥

तया स्थानी विप्र एक । राहत असे सुक्षीण देख । भार्या त्याची पतिसेवक । पतिव्रताशिरोमणी ॥२२॥

वर्तत असता दरिद्रदोषी । असे एक वांझ महिषी । वेसण घातली तियेसी । दंतहीन अतिवृद्ध ॥२३॥

नदीतीरी मळियासी । क्षारमृत्तिका वहावयासी । नित्य द्रव्य देती त्यासी । मृत्तिका क्षार वहावया ॥२४॥

तेणे द्रव्ये वरो घेती । येणे रीती काळ क्रमिती । श्रीगुरुनाथ अतिप्रीती । येती भिक्षेसी त्याचे घरा ॥२५॥

विप्र लोक निंदा करिती । कैचा आला यति म्हणती । आम्ही ब्राह्मण असो श्रोती । न ये भिक्षा आमुचे घरी ॥२६॥

नित्य आमुचे घरी देखा । विशेष अन्न अनेक शाका । असे त्यजुनी यति ऐका । जातो दरिद्रियाचे घरी ॥२७॥

ऐसे बोलती विप्र समस्त । भक्तवत्सल श्रीगुरुनाथ । प्रपंचरहित परमार्थ । करणे असे आपुल्या मनी ॥२८॥

पाहे पा विदुराच्या घरा । प्रीती कैसी शार्ङ्गधरा । दुर्योधनराजद्वारा । कधी न वचे परियेसा ॥२९॥

सात्त्विकबुद्धी जे वर्तती । श्रीगुरूची त्यांसी अतिप्रीति । इह सौख्य अपरा गति । देतो आपल्या भक्तांसी ॥३०॥

ऐसा कृपाळू परम पुरुष । भक्तावरी प्रेम हर्ष । त्यासी दुर्बळ काय दोष । रंका राज्य देउ शके ॥३१॥
जरी कोपे एखाद्यासी । भस्म करील परियेसी । वर देता दरिद्रियासी । राज्य होय क्षितीचे ॥३२॥
ब्रह्मदेवे आपुल्या करे । लिहिली असती दुष्ट अक्षरे । श्रीगुरुचरणसंपर्के । दुष्टाक्षरे ती शुभ होती ॥३३॥
ऐसे ब्रीद श्रीगुरुचे । वर्णू न शके माझे वाचे । थोर पुण्य त्या ब्राह्मणाचे । श्रीगुरु जाती तया घरा ॥३४॥
वर्तत असता एके दिवसी । न मिळे वरू त्या ब्राह्मणासी । घरी असे वांझ महिषी । नेली नाही मृत्तिकेसी ॥३५॥
तया विप्रमंदिरासी । श्रीगुरु आले भिक्षेसी । महा उष्ण वैशाखमासी । माध्याह्नकाळी परियेसा ॥३६॥
ऐसे श्रीगुरुकृपामूर्ति । गेले द्विजगृहाप्रती । विप्र गेला याचकवृत्ती । वनिता त्याची घरी असे ॥३७॥
भिक्षा म्हणता श्रीगुरुनाथ । पतिव्रता आली धावत । साष्टांगी दंडवत । करिती झाली तये वेळी ॥३८॥
नमन करूनि श्रीगुरूसी । विनवीतसे भक्तीसी । आपला पती याचकवृत्तीसी । गेला असे अवधारा ॥३९॥
उत्कृष्ट धान्य घरी बहुत । घेवोनि येतिल पती त्वरित । तववरी स्वामी बैसा म्हणत । पिढे घातले बैसावया ॥४०॥
श्रीगुरुमूर्ति हास्यवदन । बैसते झाले शुभासन । तिये विप्रस्त्रियेसी वचन । बोलती क्षीर का वो न घालिसी ॥४१॥
तुझे द्वारी असता महिषी । क्षीर काहो न घालिसी भिक्षेसी । आम्हाते तू का चाळविसी । नाही वरू म्हणोनिया ॥४२॥
श्रीगुरुवचन ऐकोन । विप्रवनिता करी नमन । वांझ महिषी दंतहीन । वृद्धत्व झाले तियेसी ॥४३॥
उपजतांची आमुचे घरी । वांझ झाली दगडापरी । गाभा न वाचे कवणेपरी । रेडा म्हणोनि पोशितो ॥४४॥
याचि कारणे तियेसी । वेसण घातली परियेसी । वाहताती मृत्तिकेसी । तेणे आमुचा योगक्षेम ॥४५॥
श्रीगुरु म्हणती तियेसी । मिथ्या बोलसी आम्हांसी । त्वरित जावोनिया महिषीसी । दुहूनि आणी क्षीर आम्हा ॥४६॥
ऐसे वचन ऐकोनि । विश्वास झाला तिचे मनी । काष्ठपात्र घेवोनि । गेली ऐका दोहावया ॥४७॥
श्रीगुरुवचन ऐकोन । विप्रवनिता जाता क्षण । दुभली क्षीर संतोषोन । भरणे दोन तये वेळी ॥४८॥
विस्मय करी विप्रवनिता । म्हणे ईश्वर हा तत्त्वता । याचे वाक्य परिसता । काय नवल म्हणतसे ॥४९॥
क्षीर घेवोनि घरात । आली पतिव्रता त्वरित । तापविती झाली अग्नीत । सवेचि विनवी परियेसा ॥५०॥
श्रीगुरु म्हणती तियेसी । घाली हो क्षीर भिक्षेसी । जाणे आम्हा स्वस्थानासी । म्हणोनि निरोपिती तये वेळी ॥५१॥
परिसोनि स्वामीचे वचन । घेवोनि आली क्षीरभरण । केले गुरुनाथे प्राशन । अतिसंतोषे करूनिया ॥५२॥
संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । वर देती अतिप्रीती । तुझे घरी अखंडिती । लक्ष्मी राहे निरंतर ॥५३॥
पुत्रपौत्री श्रियायुक्त । तुम्ही नांदाल निश्चित । म्हणोनि निघाले त्वरित । संगमस्थानासी आपुल्या ॥५४॥
श्रीगुरु गेले संगमासी । आला विप्र घरासी । ऐकता झाला विस्तारेसी । महिमा श्रीगुरुमूर्तीचा ॥५५॥
म्हणे अभिनव झाले थोर । होईल ईश्वरी अवतार । आमुच्या दृष्टी दिसे नर । परमपुरुष तोचि सत्य ॥५६॥
विप्र म्हणे स्त्रियेस । आमुचे गेले दरिद्रदोष । भेट जाहली श्रीगुरुविशेष । सकळाभीष्टे साधली ॥५७॥
म्हणोनि मनी निर्धार करिती । भेटी जाऊ कैचा यति । हाती घेवोनि आरती । गेले दंपती संगमासी ॥५८॥
भक्तिपूर्वक श्रीगुरूसी । गंधाक्षताधूपदीपेसी । नैवेद्यतांबूलप्रदक्षिणेसी । पूजा करिती सद्भावे ॥५९॥
येणेपरी द्विजवर । लाधता जाहला जैसा वर । कन्यापुत्र लक्ष्मी स्थिर । पूर्ण आयुष्य झाले जाण ॥६०॥
सिद्ध म्हणे शिष्यासी । श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । दैन्य कैसे त्या नरासी । अष्टैश्वर्यै भोगीतसे ॥६१॥
म्हणे सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकता होय मनोहर । दैन्यावेगळा होय त्वरित ॥६२॥

इतिश्रीगुरुचरित्रामृत । वंध्या महिषी दुग्ध देत । निश्चयाचे बळे सत्य । भाग्य आले विप्रासी ॥६३॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे वंध्यामहिषीदोहनं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥२२॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥६३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय तेविसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

विनवी शिष्य नामांकित । सिद्ध योगीयाते पुसत । पुढील कथा विस्तारत । निरोपावी दातारा ॥१॥

सिद्ध म्हणे ऐक बाळा । श्रीगुरूची अगम्य लीला । तोचि विप्रे प्रकट केला । जेणे वांझ महिषी दुभिली ॥२॥

तया ग्रामी येरे दिवसी । क्षारमृत्तिका वहावयासी । मागो आले तया महिषीसी । द्रव्य देऊ म्हणताती ॥३॥

विप्र म्हणे तयासी । नेदू दुभते महिषीसी । दावीतसे सकळिकांसी । क्षीरभरणे दोनी केली ॥४॥

करिती विस्मय सकळ जन । म्हणती वांझ दंतही । काल होती नाकी खूण । वेसणरज्जू अभिनव ॥५॥

नव्हती गर्भिणी वांझ महिषी । वत्स न होता दुभे कैसी । वार्ता फाकली विस्तारेसी । कळली तया ग्रामाधिपतीस ॥६॥

विस्मय करुनी तये वेळी । आला अधिपती तयाजवळी । नमोनिया चरणकमळी । पुसतसे वृत्तान्त ॥७॥

विप्र म्हणे तयासी । असे संगमी संन्यासी । त्याची महिमा आहे ऐसी । होईल ईश्वर अवतार ॥८॥

नित्य आमुच्या मंदिरासी । येती श्रीगुरु भिक्षेसी । वरो नव्हती त्या दिवशी । क्षीर आपणा मागितले ॥९॥

वांझ म्हणता रागावोनि । त्वरे क्षीर दोहा म्हणोनि । वाक्य त्याचे निघता क्षणी । कामधेनूपरी जाहली ॥१०॥

विप्रवचन परिसोनि । गेला राजा धावोनि । नमन केले साष्टांगेसी । एका भावे करोनिया ॥१२॥

जय जयाजी जगद्गुरु । त्रयमूर्तीचा अवतारु । तुझा महिमा अपरंपारु । अशक्य आम्हा वर्णिता ॥१३॥

नेणो आम्ही मंदमति । मायामोहअंधवृत्ति । तू तारक जगज्ज्योती । उद्धरावे आम्हांते ॥१४॥

अविद्यामायासागरी । बुडालो असो घोर दरी । विश्वकर्ता तारी तारी । म्हणोनि चरणी लागला ॥१५॥

विश्वकर्ता तूचि होसी । हेळामात्रे सृष्टो रचिसी । आम्हा तु दिसतोसी । मनुष्यरूप धरोनि ॥१६॥

वर्णावया तुझा महिमा । स्तोत्र करिता अशक्य आम्हा । तूचि रक्षिता केशव्योमा । चिन्मयात्मा जगद्गुरु ॥१७॥

येणेपरी श्रीगुरूसी । स्तोत्र करी बहुवसी । श्रीगुरुमूर्ति संतोषी । आश्वासिती तये वेळी ॥१८॥

संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । तया रायाते पुसती । आम्ही तापसी असो यति । अरण्यवास करितसो ॥१९॥

या कारणे आम्हापासी । येणे तुम्हा संभ्रमेसी । पुत्रकलत्रसहितेसी । कवण कारण सांग म्हणती ॥२०॥

ऐकोनिया श्रीगुरुचे वचन । राजा विनवी कर जोडून । तू तारक भक्तजन । अरण्यवास कायसा ॥२१॥

उद्धरावया भक्तजना । अवतरलासी नारायणा । वासना जैसी भक्तजना । संतुष्टावे तेणेपरी ॥२२॥

ऐशी तुझी ब्रीदख्याति । वेदपुराणी वाखाणिती । भक्तवत्सला श्रीगुरुमूर्ति । विनंती माझी परिसावी ॥२३॥

गाणगापुर महास्थान । स्वामी करावे पावन । नित्य तेथे अनुष्ठान । वास करणे ग्रामात ॥२४॥

मठ करोनि तये स्थानी । असावे आम्हा उद्धरोनि । म्हणोनि लागे श्रीगुरुचरणी । भक्तिपूर्वक नरेश्वर ॥२५॥

श्रीगुरु मनी विचारिती । प्रगट होणे आली गति । क्वचित्काळ येणे रीती । वसणे घडे त्या स्थानी ॥२६॥

भक्तजनतारणार्थ । अवतार धरिती श्रीगुरुनाथ । राजयाचे मनोरथ । पुरवू म्हणती तये वेळी ॥२७॥

ऐसे विचारोनि मानसी । निरोप देती नराधिपासी । जैसी तुझ्या मानसी । भक्ति असे तैसे करी ॥२८॥

गुरुवचन ऐकोनि । संतोषोनि नृप मुनी । बैसवोनिया सुखासनी । समारंभे निघाला ॥२९॥

नानापरींची वाद्ये यंत्रे । गीतवाद्यमंगळतुरे । मृदंग टाळ निर्भरे । वाजताती मनोहर ॥३०॥

राव निघे छत्रपताकेसी । गजतुरंगश्रृंगारेसी । आपुले पुत्रकलत्रेसी । सवे यतीसी घेवोनि ॥३१॥

वेदघोष द्विजवरी । करिताती नानापरी । वाखाणिती बंदिकारी । ब्रीद तया मूर्तीचे ॥३२॥
येणेपरी ग्रामाप्रती । श्रीगुरु आले अतिप्रीती । अनेकपरी आरती । घेउनी आले नगरलोक ॥३३॥
ऐसा समारंभ थोर । करिता झाला नरेश्वर । संतोषोनि श्रीगुरुवर । प्रवेशले नगरात ॥३४॥
तया ग्रामपश्चिमदेशी । असे अश्वत्थ उन्नतेसी । ओस गृह तयापासी । असे एक भयंकर ॥३५॥
तया वृक्षावरी एक । ब्रह्मराक्षस भयानक । त्याचे भये असे धाक । समस्त प्राण्या भय त्याचे ॥३६॥
ब्रह्मराक्षस महाक्रूर । मनुष्यमात्र करी आहार । त्याचे भय असे थोर । म्हणोनि गृह ओस तेथे ॥३७॥
श्रीगुरुमूर्ति तये वेळी । आले तया वृक्षाजवळी । ब्रह्मराक्षस तात्काळी । येवोनि चरणी लागला ॥३८॥
कर जोडूनि श्रीगुरूसी । विनवीतसे भक्तीसी । स्वामी माते तारियेसी । घोरांदरी बुडालो ॥३९॥
तुझ्या दर्शनमात्रेसी । नासली पापे पूर्वार्जितेसी । तू कृपाळू सर्वांसी । उद्धरावे आपणाते ॥४०॥
कृपाळु ते श्रीगुरु । मस्तकी ठेविती करु । मनुष्यरूपे होवोनि येरु । लोळतसे चरणकमळी ॥४१॥
श्रीगुरु सांगती तयासी । त्वरित जावे संगमासी । स्नान करिता मुक्त होसी । पुनरावृत्ति नाही तुज ॥४२॥
गुरुवचन ऐकोन । राक्षस करी संगमी स्नान । कलेवरा सोडूनि जाण । मुक्त झाला तत्क्षणी ॥४३॥
विस्मय करिति सकळ लोक । म्हणती होईल मूर्ति येक । हरि अज पिनाक । हाचि सत्य मानिजे ॥४४॥
श्रीगुरु राहिले तया स्थानी । मठ केला श्रृंगारोनि । नराधिपशिरोमणी । भक्तिभावे पूजीतसे ॥४५॥
भक्तिभावे नरेश्वर । पूजा अर्पी अपरंपार । परोपरी वाद्यगजर । गीतवाद्येमंत्रेसी ॥४६॥
श्रीगुरु नित्य संगमासी । जाती नित्य अनुष्ठानासी । नराधीश भक्तीसी । सैन्यासहित आपण जाय ॥४७॥
एखाद्या समयी श्रीगुरूसी । बैसविती आपुल्या आंदोलिकेसी । सर्व दळ सैन्येसी । घेवोनि जाय वनांतरा ॥४८॥
माध्याह्नकाळी परियेसी । श्रीगुरु येती मठासी । सैन्यासहित आनंदेसी । नमन करी नराधिप ॥४९॥
भक्तवत्सल श्रीगुरुमूर्ति । भक्ताधीन आपण असती । जैसा संतोष त्याच्या चित्ती । तेणेपरी रहाटती ॥५०॥
समारंभ होय नित्य । ऐकती लोक समस्त । प्रगट झाले लोकांत । ग्रामांतरी सकळजनि ॥५१॥
कुमसी म्हणिजे ग्रामासी । होता एक तापसी । त्रिविक्रम भारती नामेसी । तीन वेद जाणतसे ॥५२॥
मानसपूजा नित्य करी । सदा ध्यायी नरहरी । त्याणे ऐकिले गाणगापुरी । असे नरसिंहसरस्वती ॥५३॥
ऐकता त्याची चरित्रलीला । मनी म्हणे दांभिक कळा । हा काय खेळ चतुर्थाश्रमाला । म्हणोनि निंदा आरंभिली ॥५४॥
ज्ञानमुर्ति श्रीगुरुनाथ । सर्वांच्या मनीचे जाणत । यतीश्वर निंदा आपुली करीत । म्हणोनि ओळखिले मनात ॥५५॥
सिद्ध म्हणे नामांकिता । पुढे अपूर्व असे कथा । मन करोनि निर्मळता । एकचित्ते परिस तु ॥५६॥
म्हणे सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकता होय मनोहर । सकळाभीष्ट पाविजे ॥५७॥
इति श्रीगुरुचरित्र । गाणगापुरी पवित्र । ब्रह्मराक्षसा परत्र । निजमोक्ष दीधला ॥५८॥
इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे राक्षसमुक्तकरणं नाम त्रयोविंशोऽध्याः ॥२३॥
श्रीगुरूदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥५८॥
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय चोविसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढे अपूर्व वर्तले देखा । विस्तारे कथाकौतुका । निरोपीन तुज आता ॥१॥

नामधारक म्हणे सिद्धासी । पुढे कथा वर्तली कैसी । विस्तारोनि आम्हांसी । निरोपावी दातारा ॥२॥

शिष्यवचन परिसोनि । सांगता झाला सिद्ध मुनि । ऐक तू वत्सा नामकरणी । गुरुचरित्र अभिनव ॥३॥

ऐसा त्रिविक्रम महामुनि । जो का होता कुमसीस्थानी । निंदा करी सर्व जनी । दांभिक संन्यासी म्हणोनि ॥४॥

ज्ञानवंत श्रीगुरुमूर्ति । विश्वाच्या मनीचे ओळखती । नसधिपासी सांगती । निंदा करितो म्हणोनि ॥५॥

श्रीगुरु म्हणती तये वेळी । आजची निघावे तात्काळी । त्रिविक्रमभारतीजवळी । जाणे असे कुमसीस ॥६॥

ऐकोनि राजा संतोषला । नानालंकार करिता जाहला । हत्ती अश्वपायदळा । श्रृंगार केला तये वेळी ॥७॥

समारंभ केला थोरु । आंदोळी बैसले श्रीगुरु । नानापरी वाद्यगजरु । करूनिया निघाले ॥८॥

ऐसेपरी श्रीगुरुमूर्ति । तया कुमसी ग्रामा येती । त्रिविक्रमभारती । करीत होता मानसपूजा ॥९॥

मानसपूजा नरहरीसी । नित्य करी भावेसी । स्थिर न होय तया दिवसी । मानसमूर्ति नरकेसरी ॥१०॥

मनी चिंता करी यति । का पा न ये मूर्ति चित्ती । वृथा झाली तपोवृत्ति । काय कारण म्हणतसे ॥११॥

बहुत काळ आराधिले । का पा नरसिंहे उपेक्षिले । तपफळ वृथा गेले । म्हणोनि चिंता करीतसे ॥१२॥

इतुके होता त्या अवसरी । श्रीगुरुते देखिले दूरी । येत होते नदीतीरी । मानसपूजेच्या मूर्तिरूपे ॥१३॥

सर्व दळ दंडधारी । तयांत एकरूप हरी । भारती देखोनि विस्मय करी । नमन करीत निघाला ॥१४॥

साष्टांग नमन करोनि । जावोनि लागे श्रीगुरुचरणी । सर्वचि रूपे झाला प्राणी । दंडधारी यतिरूप ॥१५॥

समस्तरूप एकसरी । दिसताती दंडधारी । कवण लघु कवण थोरी । न कळे तया त्रिविक्रमा ॥१६॥

भ्रांत झाला तये वेळी । पुनरपि लागे चरण कमळी । ब्रह्मा विष्णु चंद्रमौळी । त्रिमूर्ति तू जगद्‌गुरु ॥१७॥

तुझे न कळे स्वरूपज्ञान । अविद्यामाया वेष्टोन । निजरूप होऊन । कृपा करणे दातारा ॥१८॥

तुझे स्वरूप अवलोकिता । आम्हा अशक्य गुरुनाथा । चर्मचक्षूकरूनि आता । पाहू न शके म्हणतसे ॥१९॥

तू व्यापक सर्वा भूती । नरसिंहमूर्ति झालासी यति । प्रगट नरसिंहसरस्वती । समस्त दिसती यतिरूप ॥२०॥

नमू आता सांग कवणा । कवणापुढे दाखवू करुणा । त्रिमूर्ति तू ओळखसी खुणा । निजरूपे रहावे स्वामिया ॥२१॥

तप केले बहुत दिवस । पूजा केली तुझी मानस । आजि आलि गा फळास । मूर्ति साक्षात भेटली ॥२२॥

तू तारक विश्वासी । उद्धराया आम्हांसी । म्हणोनि भूमी अवतरलासी । दावी स्वरूप चिन्मय ॥२३॥

ऐसेपरी श्रीगुरूसी । स्तुति केली भक्तीसी । श्रीगुरुमूर्ति संतोषी । झाली निजमूर्ति एक ॥२४॥

व्यक्त पाहे तये वेळी । दिसो लागले सैन्य सकळी । तयामध्ये चंद्रमौळी । दिसे श्रीगुरु भक्तवरद ॥२५॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । नित्य आमुची निंदा करिसी । दांभिक नावे आमहंसी । पाचारिसी मंदमती ॥२६॥

या कारणे तुजपासी । आलो तुझ्या परीक्षेसी । पूजा करिसी तू मानसी । श्रीनृसिंहमूर्तीची ॥२७॥

दांभिक म्हणजे कवण परी । सांग आता विस्तारी । तुझे मनी वसे हरी । तोचि तुज निरोपी ॥२८॥

ऐकोनि श्रीगुरुचे वचन । यतीश्वर करी नमन । सद्‌गुरु स्वामी कृपा करून । अविद्यारूप नासावे ॥२९॥

तू तारक विश्वासी । त्रयमूर्ति-अवतार तूचि होसी । मी वेष्टोन । मायापाशी । अज्ञानपणे वर्तती ॥३०॥

मायामोह-अंधकरी । बुडालो अज्ञानसागरी । न ओळखे परमार्थ विचारी । दिवांध झालो स्वामिया ॥३१॥

ज्योतिःस्वरूप तू प्रकाशी । स्वामी माते भेटलासी । क्षमा करावी बाळकासी । उद्धारावे दातारा ॥३२॥

अविद्यारूप-समुद्रात । होतो आपण वहात । न दिसे पैल अंत । बुडतसो स्वामिया ॥३३॥

ज्ञानतारवी बैसवोनि करुणावायु प्रेरूनि । पैलथडी निजस्थानी । पाववी स्वामी कृपासिंधु ॥३४॥

तुझी कृपा होय ज्यासी । दुःखदैन्ये कैचे त्यासी । तोचि जिंकील कळीकाळासी । परमार्थी ऐक्य होय ॥३५॥

पूर्वी कथा ऐकिली श्रवणी । महाभारत पुराणी । दाविले रूप अर्जुना नयनी । प्रसन्न होवोनि तयासी ॥३६॥

तैसे तुम्ही मजला आज । दाविले स्वरूप निज । अनंत महिमा तुझी चोज । भक्तवत्सला गुरुनाथा ॥३७॥

जय जयाजी जगद्‍गुरु । तू तारक भवसागरु । त्रयमूर्तीचा अवतारु । नरसिंहसरस्वती ॥३८॥

कृतार्थ झालो जी आपण । देखिले आजि तुमचे चरण । न करिता प्रयत्न । भेटला रत्नचिंतामणी ॥३९॥

जैसी गंगा सगरांवरी । कडे केले भवसागरी । जैसा विष्णु विदुराघरी । आला आपण कृपावंत ॥४०॥

भक्तवत्सला तुझी कीर्ति । आम्हा दाविली प्रचीति । वर्णावया नाही मति । अनंतमहिमा जगद्‍गुरु ॥४१॥

येणेपरी श्रीगुरूसी । करी स्तोत्र बहुवसी । श्रीगुरुमूर्ती संतोषी । दिधला वर तये वेळी ॥४२॥

वर दे तो त्रिविक्रमासी । तुष्टलो तुझ्या भक्तीसी । सद्‍गति होय भरवसी । पुनरावृत्ति नाही तुज ॥४३॥

तुज साधला परमार्थ । होईल ईश्वरी ऐक्यार्थ । ऐसे म्हणोनि गुरुनाथ । निघाले आपुल्या निजस्थाना ॥४४॥

वर देवोनि भारतीसी । राहविले तेथे कुमसीसी । क्षण न लागता परियेसी । आले गाणगापुरासी ॥४५॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । श्रीगुरुमहिमा ऐसा निका । त्रिमूर्ति तोचि ऐका । नररूपे वर्ततसे ॥४६॥

ऐसा परमपुरुष गुरु । त्याते जे कोणी म्हणती नरु । तेचि पावती यमपुरु । सप्तजन्मपर्यंत ॥४७॥

गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णु । गुरुचि होय गिरिजारमणु । वेदशास्त्रपुराणू । बोलती हे प्रसिद्ध ॥४८॥

या कारणे श्रीगुरूसी । शरण जावे निश्चयेसी । विश्वासावे माझ्या बोलासी । लीन व्हावे श्रीगुरुचरणी ॥४९॥

अमृताची आरवटी । घातली असे गोमटी । ज्ञानी जन प्राशिती घोटी । गुरुचरित्रकामधेनु ॥५०॥

गंगाधराचा नंदन । सांगे गुरुचरित्र विस्तारोन । भक्तिपूर्वक ऐकती जन । लाधती पुरुषार्थ चतुर्विध ॥५१॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे त्रिविक्रमभारती विश्वरूपदर्शनं नाम चतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥५१॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय पंचविसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

जय जयाजी सिद्धमुनी । तूचि गुरुशिरोमणी । साक्षी येतसे अंतःकरणी । बोलिला माते परमार्थ ॥१॥

ऐसा कृपाळु परमेश्वर । आपण झाला अवतार । येरा दिसतसे नर । तेचि अज्ञानी प्रत्यक्ष ॥२॥

तया त्रिविक्रमभारतीसी । दाविले रूप प्रत्यक्षेसी । पुढे कथा वर्तली कैसी । निरोपावी दातारा ॥३॥

सिद्ध म्हणे ऐक बाळा । श्रीगुरूची अगम्य लीला । सांगता न सरे बहु काळा । साधारण मी सांगतसे ॥४॥

समस्त लीला सांगता । विस्तार होईल बहु कथा । या कारणे क्वचिता । निरोपीतसे बाळका ॥५॥

पुढे अपूर्व वर्तले एक । ऐक शिष्या नामधारक । विदुरा नामे नगर एक । होता राजा यवन तेथे ॥६॥

महाक्रूर ब्रह्मद्वेषी । सदा करी जीवहिंसी । चर्चा करवी ब्राह्मणांसी । वेद म्हणवी आपणापुढे ॥७॥

विप्रासी म्हणे यवन । जे का असती विद्वज्जन । आपुल्या सभेत येऊन । वेद सर्व म्हणावे ॥८॥

त्याते द्रव्य देईन बहुत । सर्वामध्ये मान्यवंत । जो का सांगेल वेदार्थ । विशेष त्याची पूजा करू ॥९॥

ऐसे ऐकूनि ज्ञानी जन । नेणो म्हणती वेद आपण । जे का असती मतिहीन । कांक्षा करिती द्रव्याची ॥१०॥

जावोनिया म्लेच्छापुढे । वेदशास्त्र वाचिती गाढे । म्लेच्छ मनी असे कुडे । ऐके अर्थ यज्ञकांडाचा ॥११॥

म्हणे विप्र यज्ञ करिती । पशुहत्या करणे रीती । आम्हा म्लेच्छाते निंदिती । पशु वधिती म्हणोनिया ॥१२॥

येणेपरी ब्राह्मणासी । निंदा करी बहुवसी । योग्यता पाहून द्विजवरांशी । अपार द्रव्य देतसे ॥१३॥

येणेपरी तो यवन । देतो द्रव्य म्हणोन । ऐकते झाले सकळ जन । देशोदेशी विप्रवर्ग ॥१४॥

वेदशास्त्री निपुण । द्रव्यावरी ठेवुनी मन । भेटीसी जाती ब्राह्मण । वेद म्हणती यवनापुढे ॥१५॥

ऐसे मंदमति विप्र । त्यांची जोडी यमपुर । मदोन्मत्त दुराचार । तेच इष्ट कलीचे ॥१६॥

येणेपरी वर्तमानी । वर्तत असता एके दिनी । मंदभाग्य विप्र दोनी । येवोनि भेटले राया ॥१७॥

वेदशास्त्र अभिज्ञाती । तीन वेद जाणो म्हणती । तया यवनापुढे किर्ति । आपली आपण सांगती ॥१८॥

विप्र म्हणती रायासी । कोणी नाही आम्हासरसी । वाद करावया वेदांसी । नसती चारी राष्ट्रांत ॥१९॥

असती जरी तुझ्या नगरी । त्वरित येथे पाचारी । आम्हासवे वेद चारी । चर्चा करावी द्विजांनी ॥२०॥

विप्रवचन ऐकोनि । राजा पडला अभिमानी । आपुल्या नगरचे विप्र आणोनि । समस्ताते पुसे तो ॥२१॥

राजा म्हणे समस्तांसी । चर्चा करावी तुम्ही यांसी । जे जिंकिती तर्केसी । त्यासी अपार द्रव्य देऊ म्हणे ॥२२॥

ऐकोनिया ज्ञानी जन । म्हणती म्लेच्छालागून । आम्हा योग्यता नाही जाण । या ब्राह्मणांते केवी जिंकू ॥२३॥

आम्हामध्ये हेचि श्रेष्ठ । विप्र दोघे महासुभट । याते करोनि प्रगट । मान द्यावा महाराज ॥२४॥

ऐसे म्हणती द्विज समस्त । ऐकोनि राजा मान देत । वस्त्रे भूषणे देई विचित्र । गजावरी आरूढविले ॥२५॥

आरूढवोनि हस्तीवरी । मिरवा म्हणे आपुल्या नगरी । नाही विप्र यांचे सरी । हेचि राजे विप्रांचे ॥२६॥

आपण राजा यवनांसी । हे दुजे राजे द्विजांसी । ऐसे भूसुर तामसी । म्लेच्छापुढे वेद म्हणती ॥२७॥

महातामसी ते ब्राह्मण । द्विजांते करूनिया दूषण । राजे म्हणविती आपण । तया यवनराज्यांत ॥२८॥

ऐसे असता वर्तमानी । विप्र मदांधे व्यापूनि । राजापुढे जावोनि । विनविताती परियेसा ॥२९॥

विप्र म्हणती रायासी । आम्हा योग्यता बहुवसी । न मिळे एखादा वादासी । वृथा झाले शिकोनिया ॥३०॥

आमुचे मनी बहु आर्ता । करणे वाद वेदशास्त्री । निरोप देई जाऊ आता । विचारू तुझ्या राष्ट्रात ॥३१॥
जरी मिळेल एखादा नरू । तयासवे चर्चा करू । न मिळे तैसा द्विजवरू । जयपत्र घेऊ ब्राह्मणाचे ॥३२॥
राजा म्हणे तयासी । जावे राष्ट्री त्वरितेसी । पराभवावे ब्राह्मणासी । म्हणोनि निरोप देता झाला ॥३३॥
यवनाचे आज्ञेसी । निघाले द्विजवर तामसी । पर्यटन करिता राज्यासी । गावोगावी विचारिती ॥३४॥
गावोगावी हिंडती । जयपत्रे लिहून घेती । ऐसी कवणा असे शक्ति । तयासन्मुख उभे रहावे ॥३५॥
समस्त नगरे हिंडत । पुढे गेले दक्षिणपंथ । भीमातीरी असे विख्यात । कुमसी ग्राम उत्तम ॥३६॥
तेथे होता महामुनि । त्रिविक्रमभारती म्हणुनी । त्यासी येती वेद तिन्ही । अनेकशास्त्री अभिज्ञ तो ॥३७॥
महामुनि कीर्तिमंत । म्हणोनि सांगती जन समस्त । ऐकती द्विज मदोन्मत्त । गेले तया मुनीपासी ॥३८॥
जावोनि म्हणती तयासी । त्रिवेदी ऐसे म्हणविसी । चर्चा करावी आम्हंसी । अथवा द्यावे हारिपत्र ॥३९॥
विप्रवचन ऐकोनि । म्हणतसे त्रिविक्रममुनि । आम्ही नेणो वेद तिन्ही । अथवा न ये वेद एक ॥४०॥
जरी जाणो वेदशास्त्र । तरी का होतो अरण्यपात्र । वंदन करिते राजे सर्वत्र । तुम्हांसारखे भोग करितो ॥४१॥
नेणो म्हणोनि अरण्यवासी । वेष घेतला मी संन्यासी । आम्ही भिक्षुक तापसी । तुम्हांसमान नव्हे जाणा ॥४२॥
हारी अथवा जिंकून । नाही तयाचा अभिमान । तुम्ही उत्कृष्ट विद्वज्जन । आम्हासवे काय वाद ॥४३॥
ऐकोनि मुनींचे वचन । तवका अले ते ब्राह्मण । आम्हासवे वाद कवण । घाली ऐसा त्रिभुवनी ॥४४॥
हिंडत आलो अवघे राष्ट्र । आम्हासमान नाही नर । म्हणोनि दाखविती जयपत्र । असंख्यात परियेसा ॥४५॥
येणेपरी आपणासी । जयपत्र द्यावे विशेषी । अभिमान असल्या मानसी । करी वाद म्हणताती ॥४६॥
अनेकपरी ब्राह्मणांसी । सांगे मुनि विनयेसी । ऐकती ना द्विज महाद्वेषी । मागती जयपत्र आपुले ॥४७॥
त्रिविक्रम महामुनि । आपुले विचार अंतःकरणी । याते न्यावे गाणगाभुवनी । शिक्षा करणे द्विजाते ॥४८॥
विप्र मदांधे व्यापिले । अनेक ब्राह्मण धिक्कारिले । त्याते करणे उपाय भले । म्हणोनि योजिले मनात ॥४९॥
त्रिविक्रम म्हणे विप्रासी । चला गाणगाभुवनासी तेथे देईन तुम्हांसी । जयपत्र विस्तारे ॥५०॥
तेथे असती आपुले गुरु । तयापुढे पत्र देईन निर्धारू । अथवा तुमच्या मनींचा भारू । शमन करू म्हणे देखा ॥५१॥
ऐशी निगुती करूनि । निघाला त्रिविक्रम महामुनि । सवे येती विप्र दोनी । आंदि्लके बैसोनिया ॥५२॥
मूढ ब्राह्मण अज्ञानी । यतीश्वरा चालवोनि । आपण बैसले सुखासनी । म्हणोनि अल्पायुषी झाले ॥५३॥
पावले तया गाणगापुरा । जे का स्थान गुरुवरा । रम्य स्थान भीमातीरा । वास नरसिंहसरस्वती ॥५४॥
नमन करूनि श्रीगुरूसी । विनवी मुनि भक्तीसी । कृपामूर्ति व्योमकेशी । भक्तवत्सला परमपुरुषा ॥५५॥
जय जयाजी जगद्गुरु । निर्गुण तूचि निर्विकारु । त्रयमूर्तीचा अवतारु । अनाथांचा रक्षक ॥५६॥
दर्शन होता तुझे चरण । उद्धरे संसारा भवार्ण । नेणती मूढ अज्ञानजन । अधोगतीचे ते इष्ट ॥५७॥
सदगदित कंठ झाला । रोमांच अंगी उठला । नेत्री बाष्प आनंद झाला । माथा ठेवी चरणावरी ॥५८॥
नमन करितांचि मनीश्वराते । उठविले श्रीगुरुनाथे । आलिंगोनि करुणावक्त्रे । पुसताती वृत्तान्त ॥५९॥
श्रीगुरु पुसती त्रिविक्रमासी । आलेत कवणे कार्यासी । विस्तारोनि आम्हांसी । निरोपावे मुनिवरा ॥६०॥
श्रीगुरुचे वचन ऐकोनि । सांगतसे त्रिविक्रममुनि । मदोन्मत्त विप्र दोनी । आले असती चर्चेसी ॥६१॥
वेदशास्त्रादि मीमांसे । म्हणती चर्चा करू हर्षे । वेद चारी जिव्हाग्री वसे । म्हणती मूढ विप्र दोनी ॥६२॥

जरी न करा चर्चेसी । पत्र मागती हारीसी । अनेकापरी तयांसी । सांगता न ऐकती उन्मत्त ॥६३॥

म्हणोनि आलो तुम्हांजवळी । तुम्ही श्रीगुरु चंद्रमौळी । तुमचे वाक्य असे बळी । तेणेपरी निरोपावे ॥६४॥

मुनिवचन ऐकोनि । श्रीगुरु म्हणती हास्यवदनी । आले होते विप्र दोनी । त्याते पुसती वृत्तान्त ॥६५॥

श्रीगुरु म्हणती विप्रांसी । कवण आलेती कार्यासी । वाद कायसा आम्हांसी । लाभ काय वादे तुम्हा ॥६६॥

आम्ही तापसी संन्यासी । आम्हा हारी कायसी । काय थोरी तुम्हांसी । जय होता यतीसवे ॥६७॥

श्रीगुरुवचन ऐकोनि । बोलताती विप्र दोनी । आलो पृथ्वी हिंडोनि । समस्त विप्र जिंकीत ॥६८॥

नव्हे कोणी सन्मुख । वेदचर्चापराङ्‌मुख । म्हणोनि पत्रे अनेक । काढोनिया दाखविली ॥६९॥

येणेपरी आम्हांसी । पत्र देता का सायासी । कोप आला त्रिविक्रमासी । घेवोनि आला तुम्हांजवळी ॥७०॥

जरी असाल साभिमान । तुम्हांसहित दोघेजण । वेदशास्त्रादि व्याकरण । चर्चा करू म्हणती विप्र ॥७१॥

आम्ही जाणो वेद चारी । न होती कोणी आम्हांसरी । तुम्ही दोघे यतीश्वरी । काय जाणाल वेदान्त ॥७२॥

श्रीगुरु म्हणती विप्रांसी । गर्वे नाश समस्तांसी । देवदानवादिकांसी । गर्वे मृत्यु लाधला जाणा ॥७३॥

गर्वे बळीसी काय झाले । बाणासुरासी फळ आले । लंकानाथ कौरव गेले । वैवस्वतक्षेत्रासी ॥७४॥

कवण जाणे वेदान्त । ब्रह्मादिका न कळे अंत । वेद असती अनंत । गर्व वृथा तुम्ही करिता ॥७५॥

विचाराल आपुले हित । तरी सांडा सर्व भ्रांत । काय जाणता वेदान्त । चतुर्वेदी म्हणविता ॥७६॥

श्रीगुरूचे वचन ऐकोनि । गर्वे दाटले बहु मनी । जाणो आम्ही वेद तीन्ही । सांग संहिता परियेसा ॥७७॥

येणेपरी श्रीगुरूसी । बोलती ब्राह्मण परियेसी । सिद्ध म्हणे नामधारकासी । अपूर्व पुढे वर्तले ॥७८॥

वेद चारी आदि अंती । श्रीगुरु ब्राह्मणां निरोपिती । सांगेन ऐका एकचित्ती । म्हणे सरस्वतीगंगाधर ॥७९॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । त्रिविक्रममुनि विख्यात । विप्र जयपत्र मागत । ते चरित्र वर्णिले ॥८०॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे द्विजप्रशंसा नाम पंचविशोऽध्यायः ॥२५॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥८०॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय सव्विसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणांसी । नका भ्रमू युक्तीसी । वेदान्त न कळे ब्रह्मयासी । अनंत वेद असती ॥१॥

वेदव्यासासारिखे मुनि । नारायण अवतरोनि । वेद व्यक्त करोनि । व्यास नाम पावला ॥२॥

तेणेही नाही पूर्ण केले । साधारण सांगितले । शिष्य होते चौघे भले । प्रख्यात नामे अवधारा ॥३॥

शिष्यांची नामे देखा । सांगेन विस्तारे ऐका । प्रथम पैल दुजा वैशंपायन निका । तिसरा नामे जैमिनी ॥४॥

चौथा सुमंतु शिष्य । करीन म्हणे विद्याभ्यास । त्यांसी म्हणे वेदव्यास । अशक्य तुम्हा शिकता ॥५॥

एक वेद व्यक्त शिकता । पाहिजे दिनकल्पांता । चारी वेद केवी वाचिता । अनंत वेद असे महिमा ॥६॥

ब्रह्मकल्प तिन्ही फिरले । वर्षोवर्षी वाचले । ब्रह्मचर्य आचरले । वेद पूर्ण शिको म्हणोनि ॥७॥

या वेदांचे आद्यंत । सांगेन ऐका एकचित्त । पूर्वी भारद्वाज विख्यात । ऋषि अभ्यास करीत होता ॥८॥

लवलेश आले त्यासी । पुनरपि करी तपासी । ब्रह्मा प्रसन्न झाला परियेसी । काय मागशील म्हणोनि ॥९॥

भारद्वाज म्हणे ब्रह्मयासी । स्वामी मज प्रसन्न होसी । वेद शिकेन आद्यंतेसी । ब्रह्मचर्य आश्रमी ॥१०॥

वेदान्त मज दावावे । सर्व माते शिकवावे । ऐसे वरदान द्यावे । म्हणोनि चरणी लागला ॥११॥

ब्रह्मा म्हणे भारद्वाजासी । मिती नाही वेदांसी । सर्व कैसा शिको म्हणसी । आम्हांसी वेद अगोचर ॥१२॥

तुज दावितो पहा सकळ । करोनि मन निर्मळ । शक्ति झालिया सर्व काळ । अभ्यास करी भारद्वाजा ॥१३॥

ऐसे म्हणोनि ऋषीसी । ब्रह्मा दावी वेदांसी । दिसताती तीन राशी । गिरिरूप होवोनि ॥१४॥

ज्योतिर्मय कोटिसूर्य । पाहता ऋषीस वाटे भय । वेदराशी गिरिमय । केवी शिकू म्हणतसे ॥१५॥

तिन्ही ब्रह्मकल्पांवरी । आचरले आश्रम चारी । वेद शिकले तावन्मात्री । एवढे गिरी केवी शिको ॥१६॥

म्हणोनि भयभीत झाला । ब्रह्मयाचे चरणी लागला । म्हणे स्वामी अशक्य केवळा । क्षमा करणे म्हणतसे ॥१७॥

या वेदाचा आद्यंत । आपण पहावया अशक्त । तूचि जाणसी जगन्नाथ । जे देशी ते घीन ॥१८॥

तू शरणागता आधार । माझे मनी वासना थोर । वेद शिकावे अपार । म्हणोनि आलो तुजपासी ॥१९॥

वेद देखोनि अमित । भय पावले चित्त । जे द्याल उचित । तेचि घेऊ परियेसा ॥२०॥

ऐसे वचन ऐकोन । ब्रह्मदेव संतोषोन । देता झाला मुष्टी तीन । अभ्यासावया ॥२१॥

तीन वेदांचे मंत्रजाळ । वेगळे केले तत्काळ । ऐसे चारी वेद प्रबळ । अभ्यासी भारद्वाजी ॥२२॥

अजून पुरते नाही त्यासी । केवी शिको पाहती वेदासी । सांगा तुम्ही परियेसी । चौघे वाचा चारी वेद ॥२३॥

पूर्ण एक एक वेदासी । शिकता प्रयत्न मोठा त्यासी । सांगेन थोडे तुम्हासी । व्यक्त करावया अभ्यास ॥२४॥

शिष्य म्हणती व्यासासी । एक एक वेद आम्हांसी । विस्तारावे आद्यंतेसी । शक्त्यनुसार अभ्यास करू ॥२५॥

ऐसे विनविती चौघेजण । नमुनी व्यासचरण । कृपा करावी जाण । आम्हांलागी व्यासमुनि ॥२६॥

करुणावचन ऐकोनि । व्यास सांगे संतोषोनि । पैल शिष्य बोलावोनि । ऋग्वेद निरोपित ॥२७॥

ऐक पैल शिष्योत्तमा । सांगेन ऋग्वेदमहिमा । पठण करी गा धर्मकर्मी । ध्यानपूर्वक करोनि ॥२८॥

पैल शिष्य म्हणे व्यासासी । बरवे विस्तारावे आम्हांसी । ध्यानपूर्वक लक्षणेसी । भेदाभेद निरोपावे ॥२९॥

त्यात जे अवश्य आम्हांसी । तेचि शिको भक्तीसी । तू कामधेनु आम्हांसी कृपा करी गा गुरुमूर्ती ॥३०॥

व्यास सांगे पैल शिष्यासी । ऋग्वेदध्यान परियेसी । वर्णरूप व्यक्ति कैसी । भेदाभेद सांगेन ॥३१॥

ऋग्वेदाचा उपवेद । असे प्रख्यात आयुर्वेद । अत्रि गोत्र असे शुद्ध । ब्रह्मा देवता जाणावी ॥३२॥

गायत्री छंदासी । रक्तवर्ण परियेसी । नेत्र पद्मपत्रसदृशी । विस्तीर्ण ग्रीवा कंबुकंठ ॥३३॥

कुंचकेशी श्मश्रु प्रमाण । द्वयरत्नी दीर्घ जाण । ऋग्वेद असे रूपधारण । मूर्ति ध्यावी येणेपरी ॥३४॥

आता भेद सांगेन ऐका । प्रथम चर्चा श्रावका । द्वितीय चर्चा श्रवणिया ऐका । जटा शफट दोनी शाखा ॥३५॥

पाठक्रमशाखा दोनी । सातवा दण्ड म्हणोनि । भेद सप्त निर्गुणी । पाच भेद आणिक असती ॥३६॥

अश्वलायनी शांखायनी । शाकला बाष्कला दोनी । पांचवी माण्डूका म्हणोनि । असे भेद द्वादश ॥३७॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणांसी । व्यासे सांगितले शिष्यासी । ऐशिया ऋग्वेदासी । द्वादश भेद विस्तारे ॥३८॥

या कलियुगाभीतरी । म्हणविसी वेद चारी । कीर्ति मिरवा लोकांतरी । अध्यापक म्हणोनि ॥३९॥

तया द्वादश भेदांत । एक शाखा असे विख्यात । सुलक्षण रूप व्यक्त । कोण जाणे सांग मज ॥४०॥

नारायण व्यासमुनि । शाखा द्वादश विस्तारोनि । सांगितल्या संतोषोनि । पैल शिष्यासी ॥४१॥

ऋग्वेदाचे भेद असे । सांगितले वेदव्यासे । श्रीगुरु म्हणती हर्षे । मदोन्मत्त द्विजांसी ॥४२॥

यजुर्वेदविस्तार । सांगेन ऐका अपार । वैशंपायन शिष्य थोर । अभ्यास करी परियेसा ॥४३॥

व्यास म्हणे शिष्यासी । ऐक एकचित्तेसी । सांगतो यजुर्वेदासी । उपवेद धनुर्वेद ॥४४॥

भारद्वाज गोत्र जाणा । अधिदैवत विष्णु जाणा । त्रिष्टुप् छंदासी तुम्ही म्हणा । आता ध्यान सांगेन ॥४५॥

कृशमध्य निर्धारी । स्थूल ग्रीवा कपाल जरी । कांचनवर्ण मनोहरी । नेत्र असती पिंगट ॥४६॥

शरीर ताम्र आदित्यवर्ण । पाच अरत्नी दीर्घ जाण । यजुर्वेदा ऐसे ध्यान । वैशंपायना निर्धारी ॥४७॥

ऐशिया यजुर्वेदासी । असती भेद शायसी । म्हणे व्यास शिष्यासी । सांगेन एकाचिपरी ॥४८॥

प्रथम चरका आहूरका । तिसरा नामकठा ऐका । प्राच्यकठा चतुर्थिका । कपिलकठा पाचवी पै ॥४९॥

सहावी असे अरायणीया । सातवी खुणी वार्तातवीया । श्वेत म्हणिजे जाण आठवीया । श्वेततर नवमी ॥५०॥

मैत्रायणी असे नाम । शाखा असे हो दशम । तिसी भेद उत्तम । असती सात परियेसा ॥५१॥

मानवा दुंदुभा दोनी । तिसरा ऐकेया म्हणोनि । वाराहा नाम चतुर्थपणी । भेद असे परियेसा ॥५२॥

हरिद्रवेया जाण पाचवा । श्याम म्हणिजे सहावा । सातवा श्यामायणीया जाणावा । दशम शाखा परियेसा ॥५३॥

वाजसनेया शाखेसी । भेद असती अष्टादशी । नामे सांगेन परियेसी । श्रीगुरु म्हणती तयांसी ॥५४॥

वाजसनेया नाम एका । द्वितीया जाबला निका । बहुधेया नामे तृतीयका । चतुर्थ कण्व परियेसा ॥५५॥

माध्यंदिना पाचवेसी । शापिया नाम षष्ठेसी । स्थापायनी सप्तमेसी । कापाला अष्टम विख्यात ॥५६॥

पौड्रवत्सा विख्यात । आवटिका नावे उन्नत । परमावटिका परम ख्यात । एकादश भेद जाणा ॥५७॥

पाराशर्या द्वादशी । वैद्येया नामे त्रयोदशी । चतुर्दश भेद पुससी । वैनेया म्हणती तयाते ॥५८॥

औंधेया नामे विशेषी । जाण शाखा पंचदशी । गालवा म्हणिजे षोडशी । बैजवा नाम सप्तदशी ॥५९॥

कात्यायनी विशेषी । जाण शाखा अष्टादशी । वाजसनीय शाखेसी । भेद असती अष्टादश ॥६०॥

तैत्तिरीय शाखा भेद दोनी । व्यास सांगे विस्तारोनि । औख्या काण्डिकेया म्हणोनि । यासी भेद पाच असती ॥६१॥

आपस्तंबी असे थोर । शाखा असे मनोहर । यज्ञादि कर्मे आचार । विज्ञान असे तयात ॥६२॥

दुसरा जाण बौधायनी । सत्याषाढी अघनाशिनी । हिरण्यकेशी म्हणोनि । चौथा भेद परियेसा ॥६३॥

औंधेयी म्हणोनि नाव । भेद असे पाचवा । अनुक्रमे पढावा । म्हणे व्यास शिष्यासी ॥६४॥

षडंगे असती विशेषे । नामे तयांची सांगेन ऐके । शिक्षा व्याकरण कल्पे । निरुक्त छंद ज्योतिष ॥६५॥

याते उपांगे असती माणिक । आणि त्यांची नामे तू ऐक । प्रतिपद अनुपद देख । छंद तिसरा परियेसा ॥६६॥

भाषाधर्म पंचम । मीमांसा न्याय सप्तम । कर्मसंहिता अष्टम । उपांगे ही जाणावी ॥६७॥

परिशिष्टे अष्टाविंश । असती ऐका विशेष । विस्तार करुनी परियेस । व्यास सांगे शिष्यासी ॥६८॥

पूर्वी होत्या वेदराशी । शिकता अशक्य मानवांसी । म्हणोनि लोकोपकारासी । ऐसा केला विस्तार ॥६९॥

शाखाभेदी येणेपरी । विस्तार केला प्रकारी । जितके मति उच्चारी । तितुके शिको म्हणोनि ॥७०॥

येणेपरी विस्तारी । सांगे व्यास परिकरी । वैशंपायन अवधारी । विनवीतसे त्याजवळी ॥७१॥

यजुर्वेद विस्तारेसी । निरोपिला आम्हांसी । शाखाभेद क्रमेसी । वेगळाले करोनि ॥७२॥

संदेह होतो आम्हासी । मूळ शाखा कोण कैसी । विस्तारोनि प्रीतीसी । निरोपावे स्वामिया ॥७३॥

व्यास म्हणे शिष्यासी । बरवे पुसिले आम्हांसी । या यजुर्वेदासी । मूळ तुम्हां सांगेन ॥७४॥

मंत्र ब्राह्मण संहिता । मिळोनि पढता मिश्रिता । तोचि मूळ प्रख्याता । यजुर्वेद जाणिजे ॥७५॥

आणिक असे एक खूण । संहिता मिळोनि ब्राह्मण । तोचि यजुर्वेद मूळ जाण । वरकड शाखा पल्लव ॥७६॥

यज्ञादि कर्मक्रियेसी । हे मूळ गा परियेसी । अभ्यास करी गा निश्चयेसी । म्हणे व्यास शिष्याते ॥७७॥

ऐकोनिया व्यासवचन । वैशंपायन म्हणे कर जोडून । यजुर्वेदमूळ विस्तारोन । निरोपावे स्वामिया ॥७८॥

व्यास म्हणे शिष्यासी । सांगेन ऐक विस्तारेसी । ग्रंथत्रय असती ज्यासी । अभ्यास करी म्हणतसे ॥७९॥

सप्त अष्टक संहितेसी । एकाएकाचे विस्तारेसी । सांगेन तुज भरवसी । म्हणे व्यास शिष्याते ॥८०॥

प्रथम इषेत्वा प्रश्नासी । अनुवाक असती चतुर्दशी । आठ अधिक विसांसी । पन्नासा असती ॥८१॥

अपऊर्ध्व प्रश्नासी । अनुवाक असती चतुर्दशी । चारी अधिक तिसांसी । प्रन्नासा तुम्ही जाणाव्या ॥८२॥

देवस्यत्वा प्रश्नासी । अनुवाक असती एकादशी । एक अधिक तिसांसी । पन्नासा असती ॥८३॥

आददेनामा प्रश्न चतुर्थ । षट्चत्वारिंशत् अनुवाक विख्यात । पन्नासा जाण तयात । वेदाधिक पन्नास ॥८४॥

देवासुर नामक प्रश्नासी । अनुवाक असती एकादशी । असती एकावन्न पन्नासी । पंचम प्रश्नांत अवधारा ॥८५॥

'संत्वासिंचा' इति प्रश्न । द्वादश अनुवाक असती पूर्ण । पन्नासा असती एकावन्न । असती सहावे प्रश्नासी ॥८६॥

पाकयज्ञ नामक प्रश्न । त्रयोदशी अनुवाकी संपन्न । पन्नासा असती एकावन्न । सप्तम प्रश्न विस्तार ॥८७॥

अनुमत्य इति प्रश्नासी । अनुवाक जाणा द्वाविशंती । द्विचत्वारिशत पन्नासा असती । प्रथम अष्टक येणेपरी ॥८८॥

प्रथम अष्टक परियेसी । संख्या सांगेन संहितेसी । अनुवाक असती ख्यातीसी । एकचित्ते परियेसा ॥८९॥

एकशत आणि चत्वारिंशत वरी । अधिक त्यावरी तीन निर्धारी । अनुवाक असती परिकरी । अंतःकरणी धरावे ॥९०॥

पन्नासा असती त्यासी । त्रिशताधिक बेचाळिसी । प्रथम अष्टकी परियेसी । म्हणोनि सांगे व्यासमुनि ॥९१॥

द्वितीय अष्टकाचा विचार । सांगेन तो परिकर । प्रथम प्रश्नाचे नाम थोर । वायव्य असे म्हणावे ॥९२॥

प्रथम प्रश्नांत विशेश । अनुवाक जाण एकादश । पंचषष्टि असती पन्नास । एकचित्ते परियेसा ॥९३॥

पुढे असे द्वितीय प्रश्न । नाम असे प्रजापतिगुहान् । द्वादश अनुवाक असती जाण । एकसप्तति पन्नासा ॥९४॥

आदित्य नामक प्रश्नास । अनुवाक जाणा चतुर्दश । षट् अधिक पंचाशत । पन्नासा तुम्ही पढाव्या ॥९५॥

पुढील प्रश्न देवामनुष्या । अनुवाक जाणा चतुर्दशा । अष्ट अधिक चत्वारिंशा । पन्नासा तुवा जाणिजे ॥९६॥

म्हणता जाय महापाप । प्रश्न असे विश्वरूप । द्वादश अनुवाक स्वरूप । चारी अधिक सप्तति पन्नासा ॥९७॥

समिधा नाम प्रश्नास । निरुते अनुवाक द्वादश । सप्तति पन्नासा असती त्यास । एकचित्ते परियेसा ॥९८॥

ऐसे द्वितीय अष्टकासी । षष्ठ प्रश्न परियेसी । पाच अधिक सप्ततीसी । अनुवाक तुम्ही जाणावे ॥९९॥

पन्नासांची गणना । सांगेन तुज विस्तारोन । तीन शतांवरी अशीति जाण । अष्ट अधिक परियेसा ॥१००॥

तिसरा अष्टक सविस्तर । सांगेन तुम्हा परिकर । वैशंपायन शिष्य थोर । गुरुमुखे ऐकतसे ॥१॥

तिसऱ्या अष्टकाचा प्रश्न प्रथम । नाम 'प्रजापतिरकाम' ॥ अनुवाक त्या एकादशोत्तम । द्विचत्वारिंशत पन्नासा त्यासी ॥२॥

द्वितीय प्रश्नास असे जाण । नाम 'यो वै पवमान' । एकादश अनुवाक जाण । षट्चत्वारिशंत् पन्नासा त्यासी ॥३॥

तृतीय प्रश्ना बरवीयासी । नाम असे 'अग्ने तेजस्वी' । अनुवाकांची एकाद्शी । षट्चत्वारिंशत पन्नासा त्यासी ॥४॥

चौथा प्रश्न 'विवाएत' । एकादश अनुवाक ख्यात । षट्चत्वारिशत पन्नासा त्यांत । एकचित्ते परियेसा ॥५॥

पुढे असे प्रश्न पंचम । म्हणावे नाम पूर्णा प्रथम । अनुवाक अकरा उत्तम । षड्विंशति पन्नासा त्यासी ॥६॥

ऐसे तृतीयाष्टकासी । अनुवाक पंचपंचाशत् त्यासी । द्विशत अधिक सहा त्यासी । पन्नासा असती अवधारा ॥७॥

चौथ्या अष्टकाचा प्रथम प्रश्न । नामे असे युंजान । एकादश अनुवाक खूण । षट्चत्वारिंशत पन्नासा ॥८॥

प्रश्नास संज्ञा विष्णोः क्रम ऐसी । एकादश अनुवाक परियेसी । अष्ट अधिक चत्वारिंशतीसी । पन्नासा त्यात विस्तार ॥९॥

तिसरे प्रश्ना उत्तम । जाणा तुम्ही आपांत्वा नाम । त्रयोदश अनुवाक उत्तम । षट्त्रिंशत पन्नासा त्यासी ॥११०॥

चौथा प्रश्न रश्मिरसी । अनुवाक असती द्वादशी । सप्ताधिक त्रिंशत् त्यासी । पन्नासा असती तुम्ही जाणा ॥११॥

नमस्ते रुद्र उत्तम । प्रश्न होय जाण पंचम । एकादश अनुवाक जाण । सप्ताधिक वीस पन्नासा ॥१२॥

'अश्मन्नूर्ज' प्रश्नास । नव अनुवाक परियेस । षट्चत्वारिंशत पन्नासा त्यास । एकचित्ते परियेसा ॥१३॥

प्रश्न 'अग्नाविष्णू'सी । अनुवाकांची जाण पंचदशी । एक न्यून चाळिसांसी । पन्नासा त्यासी विस्तारे ॥१४॥

ऐसे चतुर्थ अष्टकासी । सप्त प्रश्न परियेसी । अनुवाक असती ब्यायशी । द्विशतांवर एक उण्या अशीति पन्नासा ॥१५॥

पंचमाष्टका प्रथम प्रश्न । नामे 'सावित्राणि' जाण । पन्नासा षष्टि एका ऊण । एकादश अनुवाक ख्याति ॥१६॥

विष्णुमुखा प्रश्नासी । अनुवाक असती द्वादशी । चतुषष्टि पन्नासा त्यासी । श्रीगुरु म्हणती द्विजाते ॥१७॥

तिसरा प्रश्न उत्सन्नयज्ञ । अनुवाक द्वादश धरा खूण । पन्नासांसी द्वय न्यून । पन्नासा असती परियेसी ॥१८॥

चौथा प्रश्न देवासुरा । अनुवाक असती त्यासी बारा । षष्टीत दोन उण्या करा । पन्नासा असती परियेसा ॥१९॥

यदेके नामे प्रश्न । चतुर्विंशति अनुवाक खूण । दोन अधिक षष्टि जाण । पन्नासा असती परियेसा ॥१२०॥

हिरण्यवर्मा षष्ठ प्रश्न । त्रयोविंशति अनुवाक जाण । षष्टीमध्ये सहा न्यून । पन्नासा असती परियेसा ॥२१॥

यो वा आ यथा नामे प्रश्न । षड्विंशति अनुवाक जाण । षष्टीमध्ये सहा न्यून । पन्नासा असती परियेसा ॥२२॥

पंचमाष्टक संहितेसी । सप्त प्रश्न परियेसी । अनुवाक एकशत त्यासी । वीस अधिक विस्तारे ॥२३॥

त्रीणि अधिक चतुःशत । पन्नासा असती जाणा विख्यात । मन करूनि सावचित्त । ऐका म्हणे तये वेळी ॥२४॥

षष्ठाष्टक संहितेसी । प्रथम प्रश्न परियेसी । प्राचीनवंश नाम त्यासी । एकादश अनुवाक जाणा ॥२५॥

अधिक सहा सप्ततीसी । पन्नासा त्यासी परियेसी । विस्तार करूनि शिष्यासी । सांगतसे व्यासदेव ॥२६॥

'यदुभौ' नाम प्रश्नासी । अनुवाक जाणा एकादशी । एक उणा षष्ठीसी । पन्नासा असती परियेसी ॥२७॥

तिसरा प्रश्न चात्वाल । एकादशी अनुवाकी माळ । पन्नासा षष्ठीवरी द्वय स्थूळ । तिसरा प्रश्न परियेसी ॥२८॥

चवथा प्रश्न यज्ञेन । एकादश अनुवाक जाण । पन्नासा एक अधिक पंचाशत पूर्ण । एकचित्ते परियेसा ॥२९॥

'इंद्रोवृत्र' नाम प्रश्न । एकादश अनुवाक जाण । द्विचत्वारिंशत् पन्नासा खूण । पंचम प्रश्नी परियेसा ॥१३०॥

'सुवर्गाय' नाम प्रश्नासी । अनुवाक असती एकादशी । त्रीणि अधिक चत्वारिंशती । पन्नासा असती परियेसा ॥३१॥

सहावे अष्टकी परिपूर्ण । त्यासी सहा अधिक असती पूर्ण । षष्टि अनुवाक असती जाण । त्रयस्त्रिंशदधिकत्रिशत पन्नासा ॥३२॥

सप्तमाष्टकाचा प्रश्न । नामे असे प्रजनन । अनुवाक वीस असती खूण । द्विपंचाशत पन्नासा त्यास ॥३३॥

साध्या म्हणती जो द्वितीय प्रश्न । विंशती अनुवाक जाण । पन्नास पन्नासा परिपूर्ण । एकचित्ते परियेसा ॥३४॥

'प्रजवं वा' नाम प्रश्नासी । अनुवाक वीस परियेसी । द्विचत्वारिंशत् पन्नासा त्यासी । श्रीगुरु म्हणती तयांसी ॥३५॥

'बृहस्पती' नामक प्रश्न । द्वाविंशति अनुवाक जाण । त्रीण्यधिक पन्नासा खूण । पन्नासा असती अवधारा ॥३६॥

प्रश्न असे पाचवा जाण । 'गावो' वा नामे उत्तम । पंचविंशति अनुवाक पूर्ण । चतुःपंचाशत् पन्नासा त्यासी ॥३७॥

सप्तमाष्टक संहितेसी । अनुवाक असती परियेसी । एकशत सप्त त्यासी । अनुवाक असती विस्तार ॥३८॥

द्विशतावरी अधिकेसी । एकावन्न असती पन्नासी । सप्तमाष्टक असे सुरसी । एकचित्ते परियेसी ॥३९॥

अष्टमाष्टक संहितेसी । षट् शताधिक अष्टचत्वारिंशतीसी । मुख्य प्रश्न चत्वारिंशत् भरवसी । अनुवाक असती विस्तारे ॥१४०॥

द्विउणे शतद्वय सहस्त्र दोनी । पन्नासा तू जाण मनी । पठण करा म्हणोनी । व्यास सांगे शिष्यासी ॥४१॥

तीन अष्टक ब्राह्मणांत । असती जे जाण विख्यात । सांगेन ऐक एकचित्त । म्हणे व्यास शिष्यासी ॥४२॥

प्रथमाष्टक ब्राह्मणासी । प्रश्न आठ परियेसी । नामे त्याची ऐका ऐशी । एकचित्ते परियेसा ॥४३॥

प्रथम प्रश्न संधत्त । नाम असे विख्यात । अनुवाक दहा विस्तृत । अशीति दशक मनोहर ॥४४॥

उद्धन्य नाम दुसरा प्रश्न । सहा अनुवाक दशक पन्नास जाण । वाजपेय अनुसंधान । देवासुरा प्रश्न तिसरा ॥४५॥

त्यासी दशक अनुवाक जाण । पंच अधिक षष्टि दशक जाण । चौथा उभय नाम प्रश्न । दश अनुवाक मनोहर ॥४६॥

सवत्सरगणित सहा अधिका । त्यासी जाणा तुम्ही दशका । पाचवा नामे अग्नेकृत्तिका । प्रश्न असे अवधारा ॥४७॥

त्यासी अनुवाक द्वादश । सांगेन ऐका दशक । दोन अधिक षष्टि विशेष । एकचित्ते परियेसा ॥४८॥

सहावा प्रश्न अनुमत्य । अनुवाक दहा प्रख्यात । पाच अधिक सप्ततिक । दशक त्यासी अवधारा ॥४९॥

सप्तम प्रश्ना धरी खूण । नाम त्या एकद्वाब्राह्मण । दश अनुवाक आहेत जाण । चतुःषष्टि दशक त्यासी ॥१५०॥

आठवा वरुणस्य नाम प्रश्न । अनुवाक त्यासी दहा जाण । सप्त अधिक तीस खूण । दशक त्यासी मनोहर ॥५१॥

प्रथम अष्टक ब्राह्मणासी । प्रश्न आठ परियेसी । अष्टसंप्तति अनुवाक त्यासी । एकचित्ते परियेसा ॥५२॥

एक उणे पाचशत । दशक आहेत विख्यात । वैशंपायन ऐकत । गुरुमुखेकरोनि ॥५३॥

दुसरा अष्टक ब्राह्मणास । प्रथम प्रश्न आंगिरस । अनुवाक जाणा एकादश । साठी दशक मनोहर ॥५४॥

प्रजापतिरकांड । प्रश्न दुसरा हा गोड । एकादश अनुवाक दृढ । त्रिसप्तति दशक त्यासी ॥५५॥

कांड ब्रह्मवादिन । एकादश अनुवाक जाण । दशक आहे तो पन्नास पूर्ण । एकचित्ते परियेसा ॥५६॥

'जुष्टो' नाम प्रश्न ऐक । त्यासी अनुवाक अष्टाद्शक । वैशंपायन शिष्यक । गुरुमुखे ऐकतसे ॥५७॥

प्रश्न 'प्राणो रक्षति' । अष्ट अनुवाक त्यासी ख्याति । पंच अधिक चत्वारिंशति । दशक तुम्ही ओळखिजे ॥५८॥

'स्वाद्वीत्वा' नामे षष्ठम । प्रश्न असे उत्तम । अनुवाक असती वीस खूण । षट् अधिक अशीति दशक त्यासी ॥५९॥

सप्तम प्रश्न त्रिवृत्तास । अनुवाक असती अष्टादश । सहा अधिक षष्ठीस । दशक त्यासी मनोहर ॥१६०॥

अष्टम प्रश्न 'पीवोअन्न' । अनुवाक असती नऊ जाणा । अशीतीसि एक उणा । दशक त्यासी मनोहर ॥६१॥

द्वितीय अष्टक ब्राह्मणासी । आठ प्रश्न परियेसी । वेद उणे शतक त्यासी । अनुवाक असती मनोहर ॥६२॥

चार शतां उपरी । तीन उणे सप्तति निर्धारी । दशक आहेती विस्तारी । एकचित्ते परियेसा ॥६३॥

तृतीयाष्टक ब्राह्मणासी । प्रश्न असती द्वादशी । नामे त्यांची परियेसी । एकचित्ते अवधारा ॥६४॥

प्रथम प्रश्न विख्यातु । नाम 'अग्निर्नः पातु' । सहा अनुवाक विख्यातु । एक अधिक षष्ठी दशक ॥६५॥

'तृतीयस्य' द्वितीय प्रश्न । अनुवाक असती दहा जाण । पंचाशीतिक दशक खूण । एकचित्ते परियेसा ॥६६॥

तिसरा प्रश्न प्रत्युष्ट । अनुवाक असती एकादश । एका उणे ऐशी दशक । एकचित्ते अवधारा ॥६७॥

चौथा प्रश्न 'ब्राह्मणेसि' । अनुवाक एका परियेसी । एका उणे विसांसी । दशक त्यांसी मनोहर ॥६८॥

पंचम प्रश्न नाम सत्य । चतुर्दश अनुवाक विख्यात । एक उणे तीस दशक । एकचित्ते परियेसा ॥६९॥

सहावा प्रश्न 'अंजंति' । पंचदश अनुवाक ख्याति । सात अधिक त्रिंशती । दशक त्यासी जाणावे ॥१७०॥

अच्छिद्रसर्वान्वा नाम प्रश्न । चतुर्दश अनुवाक जाण । तीस अधिक शत खूण । दशक त्यासी मनोहर ॥७१॥

प्रश्न अश्वमेधासी । सांग्रहण्य ख्यातीसी । अनुवाक असती त्रयोदशी । एक्याण्णव दशक ॥७२॥

प्रजापतिरकाम । अश्वमेध असे उत्तम । त्रयोविंशति अनुवाक नेम । चारी अधिक अशीति दशक त्यासी ॥७३॥

संज्ञान म्हणती काठक । अनुवाक दहांशी एक अधिक । एका उणे पन्नास दशक । एकचित्ते परियेसा ॥७४॥

दुसरा 'लोकोसि' काठक । दश अनुवाक असती ऐक । तयांमध्ये दोनी अधिक षष्ठी दशक । व्यास म्हणे शिष्यासी ॥७५॥

द्वादश प्रश्न तुभ्यासी । अनुवाक नव परियेसी । सहा अधिक पन्नासासी । दशक त्यासी मनोहर ॥७६॥

तिसरे अष्टक ब्राह्मणासी । सप्त चत्वारिंशत एक शत अनुवाकासी । सात शत द्व्यशीति दशकासी । विस्तार असे परियेसा ॥७७॥

तिनी अष्टक ब्राह्मणासी । प्रश्न सांगेन परियेसी । अष्ट अधिक विसांसी । एकचित्ते अवधारा ॥७८॥

त्रीणि शत विसांसी । एक अधिक परियेसी । अनुवाक आहेती विस्तारेसी । परत ब्राह्मणासी परियेसा ॥७९॥

दशक संख्या विस्तार । सप्तशत अधिक सहस्त्र । अष्टचत्वारिंशति उत्तर । अधिक असती परियेसा ॥१८०॥

आता सांगेन अरण । त्यासी असती दहा प्रश्न । विस्तारोनिया सांगेन । एकचिते अवधारा ॥८१॥

अरणाचा भद्रनाम प्रथम प्रश्न । द्वात्रिशत् अनुवाक असे खूण । एक शतक तीस जाण । दशक त्यासी मनोहर ॥८२॥

स्वाधाय ब्राह्मणासी । अनुवाक वीस परियेसी । चतुर्विंशति दशक त्यासी । एकचित्ते परियेसा ॥८३॥

चित्ती म्हणिजे प्रश्नासी । अनुवाक जाण एकविंशतीसी । दोन अधिक पन्नासासी । दशक त्यासी विस्तार ॥८४॥

ऐसा थोर चवथा प्रश्न । नाम तया मंत्रब्राह्मण । द्विचत्वारिम्शत अनुवाक जाण । द्विषष्ठी दशक त्यासी ॥८५॥

श्रेष्ठ ब्राह्मण प्रश्नासी । अनुवाक जाण द्वादशी । आठ अधिक शतासी । दशक तुम्ही जाणावे ॥८६॥

पितृभेद असे प्रश्न । द्वादश अनुवाक परिपूर्ण । सप्तविंशती दशक जाण । एकचित्ते परियेसा ॥८७॥

'शिक्षा' नाम प्रश्नासी । अनुवाक असती द्वादशी । तीन अधिक विसांसी । दशक त्यासी मनोहर ॥८८॥

ब्रह्मविदा असे प्रश्न । अनुवाक त्यासी नऊ जाण । दशक चतुर्दश असे खूण । व्यास म्हणे शिष्यांसी ॥८९॥

भुगुर्वै असे प्रश्न । अनुवाक त्यासी दहा जाण । पंचदश दशक जाण । एकचित्ते परियेसा ॥१९०॥

दशम प्रश्न नारायण । अनुवाक तीस असती खूण । एकशत वेद जाण । दशक त्यासी परियेसा ॥९१॥

दहा प्रश्न अरणासी । अनुवाक जाण परियेसी । दोनी पूर्ण द्विशतासी । संख्या असे परियेसा ॥९२॥

पंचशता उपरी । नवपंचाशत विस्तारी । दशक जाणा मनोहरी । म्हणे व्यास शिष्याते ॥९३॥

ऐसे ग्रंथ तयांसी । प्रश्न असती ब्यायशी । नव षष्ठी अधिक एकशत सहस्त्रासी । अनुवाक जाण मनोहर ॥९४॥

पन्नासी दशक विस्तार । सांगेन तुम्हा प्रकार । द्वयशत दोनो सहस्त्र । द्वय उणे पन्नास जाण ॥९५॥

द्वयसहस्त्र त्रय शत । सप्त अधिक उन्नत । दशकी जाण विख्यात । ग्रंथत्रय परिपूर्ण ॥९६॥

ऐशीया यजुर्वेदासी । भेद असती शायशी । त्यात एक भेदासी । एवढा असे विस्तार ॥९७॥

येणेपरी व्यासमुनि । वैशंपायना विस्तारोनि । सांगता झाला म्हणोनि । श्रीगुरु म्हणती द्विजांसी ॥९८॥

तिसरा शिष्य जैमिनी । त्यास सांगे व्यासमुनि । सामवेद विस्तारोनि । निरोपित अवधारा ॥९९॥

उपवेद गांधर्व अत्र । काश्यपाचे असे गोत्र । रुद्र देवता परम पवित्र । जगती छंद म्हणावा ॥२००॥

नित्यस्त्रग्वी असे जाणा । शुचि वस्त्र प्रावरणा । मन शांत इंद्रियदमना । शमीदण्ड धरिला असे ॥१॥

कांचननयन श्वेतवर्ण । सूर्यासारखे किरण । षड्रत्नी दीर्घ जाण । सामवेद रूप असे ॥२॥

याच्या भेदा नाही मिती । अखिल सहस्त्र बोलती । ऐसी कोणा असे शक्ति । सकळासी शिकू म्हणावया ॥३॥

एका नारायणावांचोनि । समस्त भेद नेणे कोणी । ऐक शिष्या जैमिनी । सांगे तुज किंचित ॥४॥

प्रथम आसुरायणीया । दुसरे वासुरायणीय़ा । वातान्तरेया म्हणोनिया । तिसरा भेद परियेसा ॥५॥

प्रांजली असे भेद एक । ऋज्ञग्वैनविधा एक । आणि प्राचीन योग्यशाखा । असे सहावा परियेसा ॥६॥

ज्ञानयोग सप्तम । राणायणीया असे ज्या नाम । यासी भेद दश जाण । आहेत ऐका एकचित्ते ॥७॥

राणायणीया सांख्यायनी । तिसरा शाठ्या म्हणोन । मुग्दल नाम जाणोनि । चौथा भेद परियेसा ॥८॥

खल्वला महाखल्वला । सप्तम नामे लाङ्गला । अष्ट भेद कैथुमा । गौतमा म्हणे परियेसा ॥९॥

दशम शाखा जैमिनी । ऐसे भेद विस्तारोनि । सांगितले व्यासमुनी । श्रीगुरु म्हणति द्विजांसी ॥२१०॥

पूर्ण सामवेदासी । कोण जाणे क्षितीसी । तीनवेदी म्हणविसी । मदोन्मत्त होवोनिया ॥११॥

सूत म्हणे शिष्यांसी । सांगे व्यास अतिहर्षी । अथर्वण वेदांसी । निरोपिले परियेसा ॥१२॥

अथर्वण वेदासी । उपवेद असे परियेसी । मंत्रशास्त्र निश्चयेसी । वैतान असे गोत्र ॥१३॥

आधिदैवत इंद त्यासी । अनुष्टुप् छंदेसी । तीक्ष्ण चंड क्रूरेसी । कृष्ण वर्ण असे जाण ॥१४॥

कामरूपी क्षुद्र कर्म । स्वदार असे त्यासी नाम । विश्वसृजक साध्यकर्म । जलमूर्ध्नीगालव ॥१५॥

ऐसे रूप तयासी । भेद नव परियेसी । सुमंतु नाम शिष्यासी । सांगतसे श्रीव्यास ॥१६॥

पैप्पला भेद प्रथम । दुसरा भेद दान्ता नाम । प्रदांत भेद सूक्ष्म । चौथा भेद स्तोता जाण ॥१७॥

औता नाम असे ऐका । ब्रह्मदा यशदा शाखा । सातवा भेद शाखा ऐका । शौनकी म्हणती ॥१८॥

अष्टम वेददर्शा भेदासी । चरणविद्या नवमेसी । पाच कल्प परियेसी । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥१९॥

ऐसे चौघा शिष्यास । सांगत असे वेदव्यास । प्रकाश केला क्षितीस । भरतखंडी परियेसा ॥२२०॥

या भरतखंडत । पूर्वी होते पुण्य बहुत । वर्णाश्रमधर्म आचर । होते लोक परियेसा ॥२१॥

या कलियुगाभीतरी । कर्म सांडिले द्विजवरी । लोपले वेद निर्धारी । गुप्त जाहले क्षितीसी ॥२२॥

कर्मभ्रष्ट झाले द्विज । म्लेच्छा सांगती वेदबीज । सत्त्व गेले सहज । मंदमती झाले जाण ॥२३॥

पूर्वी होते महत्त्व । ब्राह्मणासी देवत्व । वेदबळे नित्यत्व । भूसुर म्हणती त्या काजा ॥२४॥

पूर्वी राजे याच कारणी । पूजा करती विप्रचरणी । सर्व देता दक्षिणादानी । ते अंगिकार न करिती ॥२५॥

वेदबळे विप्रांसी । त्रिमूर्ति वश होते त्यांसी । इंद्रादि सुरवरांसी । भय होते विप्रांचे ॥२६॥

कामधेनु कल्पतरू । विप्रवाक्ये होत थोरू । पर्वत करिती तृणाकारू । तृणा पर्वत परत्वे ॥२७॥

विष्णु आपण परियेसी । पूजा करी विप्रांसी । आपुले दैवत म्हणे त्यांसी । वेदसत्त्वे करोनिया ॥२८॥

श्लोक ॥ देवाधीनं जगत्सर्वं मंत्राधीनं च दैवतं । ते मंत्रा ब्राह्मणाधीना ब्राह्मणो मम दैवतम् ॥२९॥

ऐसे महत्त्व द्विजांसी । पूर्वी होते परियेसी । वेदमार्ग त्यजोनि सुरसी । अज्ञानमार्गे रहाटती ॥२३०॥

हीन यातीपुढे ऐका । वेद म्हणती मूर्ख देखा । त्यांच्या पाहू नये मुखा । ब्रह्मराक्षस होताती ॥३१॥

तेणे सत्त्व भंगले । हीन यातीते सेविले । अद्यापि क्रय करिती मोले । वेद भ्रष्ट करिताती ॥३२॥

ऐशा चारी वेदांसी । शाखा असती परियेसी । कोणे जाणावे क्षितीसी । सकळ गौप्य होऊनि गेले ॥३३॥

चतुर्वेदी म्हणविसी । लोकांसवे चर्चा करिसी । काय जाणसी वेदांसी । अखिल भेद आहेत जाण ॥३३४॥

ऐशामध्ये काय लाभ । घेऊ नये द्विजक्षोभ । कोणी केला तूते बोध । जाई म्हणती येथून ॥३५॥

आपुली आपण स्तुति करिसी । जयपत्रे दाखविसी । त्रिविक्रम यतीपासी । पत्र मागसी लिहुनी ॥३६॥

आमुचे बोल ऐकोनि । जावे तुम्ही परतोनि । वाया गर्वे भ्रमोनि । प्राण आपुला देऊ नका ॥३७॥

ऐसे श्रीगुरु विप्रांसी । सांगती बुद्धि हितासी । न ऐकती विप्र तामसी । म्हणती चर्चा करू ॥३८॥

चर्चा जरी न करू येथे । हारी दिसेल आम्हांते । सांगती लोक राजयाते । महत्त्व आमुचे उरे केवी ॥३९॥

सिद्ध म्हणे नामांकिता । ऐसे विप्र मदोमन्ता । नेणती आपुले हिता । त्यासी मृत्यु जवळी आला ॥२४०॥

गंगाधराचा नंदनु । सांगे गुरुचरित्र कामधेनु । वेदविवरण ऐकता साधनु । होय समाधान श्रोते जना ॥४१॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । चारी वेदांचा मथितार्थ । उकलोनि दाविला यथार्थ । म्हणे सरस्वतीगंगाधर ॥२४२॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे वेदविस्तारकथनं नाम षड्विंशोऽध्यायः ॥२६॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥२४२॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय सत्ताविसावा

श्रीगणेशाय नमः । नामधारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिया चरणा विनवीतसे वचना । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥१॥

जयजयाजी सिद्ध योगी । तू तारक आम्हा जगी । ज्ञानप्रकाश करणेलागी । दिले दर्शन चरणांचे ॥२॥

चतुर्वेद विस्तारेसी । श्रीगुरु निरोपिती विप्रांसी । पुढे कथा वर्तली कैसी । विस्तारावी दातारा ॥३॥

शिष्यवचन ऐकोनि । सांगता झाला विस्तारोनि । ऐक शिष्या नामकरणी । अनुपम महिमा श्रीगुरूची ॥४॥

किती प्रकारे विप्रांसी । श्रीगुरु सांगती हितासी । न ऐकती द्विज तामसी । म्हणती वाद का पत्र देणे ॥५॥

ऐसे उत्तर ऐकोनि कानी । कोप करिती श्रीगुरु मनि । जैसे तुमचे अंतःकरणी । तैसे सिद्धी पाववू म्हणती ॥६॥

सर्पाचे पेटारियासी । कोरू जाता मूषक कैसी । जैसा पतंग दीपासी । करी आपुला आत्मघात ॥७॥

तैसे विप्र मदोन्मत्त । श्रीगुरु न ओळखत । बळे आपुले प्राण देत । दिवांधवत् द्विज देखा ॥८॥

इतुके वर्तता ते अवसरी । श्रीगुरु देखती नरासी दूरी । शिष्यासी म्हणती पाचारी । कवण जातो मार्गस्थ ॥९॥

श्रीगुरुवचन ऐकोनि । गेले सेवक धावोनि । त्या नराते पाचारोनि । आणिला गुरुसन्मुख ॥१०॥

गुरु पुसती त्यासी । जन्म कवण जातीसी । तो वृत्तान्त सांग मजसी । म्हणोनि पुसती तये वेळी ॥११॥

श्रीगुरुवचन ऐकोन । सांगे आपण जातिहीन । मातंग नाम म्हणोन । स्थान आपुले बहिर्ग्रामी ॥१२॥

तू कृपाळू सर्वा भूती । म्हणोनि पाचारिले प्रीती । आपण झालो उद्धारगति । म्हणोनि दंडवत नमन करी ॥१३॥

ऐसे कृपाळू परमपुरुष । दृष्टि केली सुधारस । लोहासी लागता परिस । सुवर्ण होता काय वेळ ॥१४॥

तैसे तया पतितावरी । कृपा केली नरहरी । दंड देवोनि शिष्या करी । रेखा सप्त काढविल्या ॥१५॥

श्रीगुरु म्हणती पतितासी । एक रेखा लंघी रे ऐसी । आला नर वाक्यासरसी । आले ज्ञान आणिक तया ॥१६॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । कवणे कुळी जन्मलासी । पतित म्हणे किरातवंशी । नाम आपुले वनराखा ॥१७॥

दुसरी रेका लंघिता । ज्ञान झाले मागुता । बोलू लागला अनेक वार्ता । विस्मय करिती तये वेळी ॥१८॥

तिसरी रेखा लंघी म्हणती । त्यासी झाली ज्ञातिस्मृति । म्हणे गंगापुत्र निश्चिती । वास तटी गंगेच्या ॥१९॥

लंघिता रेखा चवथी । म्हणे आपण शूद्रजाती । जात होतो आपुले वृत्ती । स्वामी माते पाचारिले ॥२०॥

लंघिता रेखा पांचवेसी । झाले ज्ञान आणिक तयासी । जन्म झाला वैश्यवंशी । नाम आपुले सोमदत्त ॥२१॥

सहावी रेखा लंघितां । म्हणे आपण क्षत्रिय ख्याता । नाम आपुले विख्याता । गोदावरी म्हणोनि ॥२२॥

सातवी रेखा लंघिताक्षण । अग्रजाती विप्र आपण । वेदशास्त्रादि व्याकरण । अध्यापक नाम आपुले ॥२३॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । वेदशास्त्री अभ्यास म्हणसी । आले विप्र चर्चेसी । वाद करी त्यांसवे ॥२४॥

अभिमंत्रोनी विभूति । त्याचे सर्वांगी । प्रोक्षिती । प्रकाशली ज्ञानज्योती । त्या नरा परियेसा ॥२५॥

जैसे मानससरोवरास । वायस जाता होती हंस । तैसा गुरुहस्तस्पर्श । पतित झाला ज्ञानराशी ॥२६॥

नरसिंहसरस्वती जगद्गुरु । त्रयमूर्तींचा अवतारु । अज्ञानी लोक म्हणती नरु । तेचि जाती अधःपाता ॥२७॥

येणेपरी पतितासी । ज्ञान झाले आसमासी । वेदशास्त्र सांगेसी । म्हणो लागला तये वेळी ॥२८॥

जे आले चर्चेस विप्र । भयचकित झाले फार । जिव्हा तुटोनि झाले बधिर । ह्रदयशूळ तात्काळी ॥२९॥

विप्र थरथरा कापती । श्रीगुरुचरणी लोळती । आमुची आता काय गति । जगज्ज्योती स्वामिया ॥३०॥

श्रीगुरुद्रोही झालो जाण । धिक्कारिले ब्राह्मण । तू अवतार गौरीरमण । क्षमा करणे स्वामिया ॥३१॥

वेष्टोनिया मायापाशी । झालो आपण महातामसी । नोळखो तुझ्या स्वरूपासी । क्षमा करणे स्वामिया ॥३२॥
तू कृपाळु सर्वा भूती । आमुचे दोष नाणी चित्ती । आम्हा द्यावी उद्धारगति । म्हणोनि चरणी लागती ॥३३॥
एखादे समयी लीलेसी । पर्वत करसी तृणासरसी । पर्वत पाहसी कोपेसी । भस्म होय निर्धारी ॥३४॥
तूचि सृष्टि स्थापिसी । तूचि सर्वांचे पोषण करिसी । तूचि कर्ता प्रळयासी । त्रिमूर्ति जगद्गुरु ॥३५॥
तुझा महिमा वर्णावयासी । मति नाही आम्हांसी । उद्धरावे दीनासी । शरणागता वरप्रदा ॥३६॥
ऐसे विप्र विनविती । श्रीगुरु त्यासी निरोप देती । तुम्ही क्षोभविला भारती । त्रिविक्रम महामुनि ॥३७॥
आणिक केले बहुत दोषी । निंदिले सर्व विप्रांसी । पावाल जन्म ब्रह्मराक्षसी । आपुली जोडी भोगावी ॥३८॥
आपुले आर्जव आपणापासी । भोगिजे पुण्यपापासी । निष्कृति न होता क्रियमाणासी । गति नाही परियेसा ॥३९॥
श्रीगुरुवचन ऐकोनि । लागती विप्र दोघे चरणी । कधी उद्धरो भवार्णवी । म्हणोनिया विनविती ॥४०॥
श्रीगुरुनाथ कृपामूर्ति । त्या विप्रांते निरोप देती । ब्रह्मराक्षस व्हाल प्रख्याति । संवत्सर बारापर्यंत ॥४१॥
अनुतप्त झालिया कारण । शांतिरूप असाल जाण । जो का शुकनारायण । प्रथम वाक्य म्हणतसा ॥४२॥
तुमचे पाप शुद्ध होता । द्विज येईल पर्यटता । पुढील वाक्य तुम्हा सांगता । उद्धारगति होईल ॥४३॥
आता जावे गंगेसी । स्थान बरवे बैसावयासी । म्हणोनि निरोपिती त्यासी । गेले विप्र ते वेळी ॥४४॥
निघता ग्रामाबाहेरी । हृदयशूल अपरंपारी । जाता क्षण नदीतीरी । विप्र पंचत्व पावले ॥४५॥
आपण केल्या कर्मासी । प्रयत्न नाही आणिकासी । ऐसे विप्र तामसी । आत्मघातकी तेचि जाणा ॥४६॥
श्रीगुरुवचन येणेपरी । अन्यथा नव्हे निर्धारी । झाले राक्षस द्विजवरी । बारा वर्षी गति पावले ॥४७॥
विप्र पाठविले गंगेसी । मागे कथा वर्तली कैसी । नामधारक शिष्यासी । सिद्ध सांगे अवधारा ॥४८॥
पतित झाला महाज्ञानी । जातिस्मरण सप्तजन्मी । पूर्वापार विप्र म्हणोनि । निर्धार केला मनात ॥४९॥
नमन करूनि श्रीगुरूसी । विनवी पतित भक्तीसी । अज्ञानमाया तिमिरासी । ज्योतिरूप जगद्गुरु ॥५०॥
विप्र होतो पूर्वी आपण । केवी झालो जातिहीन । सांगावे जी विस्तारोन । त्रिकाळज्ञान अंतरसाक्षी ॥५१॥
जन्मांतरी आपण देख । पाप केले महादोष । की विरोधिले विनायक । नृसिंहसरस्वती सांग पा ॥५२॥
ऐसे वचन ऐकोनि । सांगती गुरु प्रकाशूनि । म्हणोनि सांगती सिद्धमुनि । नामधारक शिष्यासी ॥५३॥
म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । पुढील कथा ऐकता नर । पतित होय ब्रह्मज्ञानी ॥५४॥
ऐसी पुण्यपावन कथा । ऐकता उद्धार अनाथा । पावे चतुर्विध पुरुषार्था । निश्चयेसी जाण पा ॥५५॥
इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे मदोन्मत्तविप्रशापकथनं नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥२७॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥५५॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय अठ्ठाविसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक म्हणे सिद्धासी । पुढील कथा सांग आम्हांसी । उल्हास माझे मानसी । गुरुचरित्र अतिगोड ॥१॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । कथा असे अतिविशेष । ऐकता जाती सर्व दोष । ज्ञानज्योतिप्रकाशे ॥२॥

श्रीगुरु म्हणती पतितासी । आपुले पूर्वजन्म पुससी । सांगेन ऐक परियेसी । चांडालजन्म होणार गति ॥३॥

पुण्यपापांची गति । आपुले आर्जव भोगिती । कर्मविपाकी असे ख्याति । नीचश्रेष्ठकर्मानुसारी ॥४॥

विप्र क्षत्रिय वैश्य शूद्र वर्ण । यांचेपासाव चांडाल वर्ण । उपजला असता ज्ञातिहीन । जातिविभाग कर्मापरी ॥५॥

विप्रस्त्रियेपासी देखा । शूद्र जाय व्यभिचारिका । पिंड उपजे तो चांडालिका । सोळावी जाती चांडाल ॥६॥

हे मूळ उत्पत्तीचे लक्षण । नाना दोषांचे आचरण । तेणे हीन जन्म घेणे । विप्रादि चारी वर्णांसी ॥७॥

या दोषाचा विस्तार । सांगतो की सविस्तर । विप्रे करिता अनाचार । जन्म हीनजाती पावे ॥८॥

गुरु अथवा मातापिता । सांडोनि जाय तत्त्वतां । चांडालजन्म होय निरुता । सोडिता कुलस्त्रियेसी ॥९॥

कुलदेवता सोडोनि एका । पूजा करी आणिका । तो होय चांडाल देखा । सदा अनृत बोले नर ॥१०॥

सदा जीवहिंसा करी । कन्याविक्रय मनोहरी । लटिकेचि आपण प्रमाण करी । तोही जन्मे चांडालयोनी ॥११॥

शूद्रहस्ते करी भोजन । अश्वविक्रय करी ब्राह्मण । तोही चांडाल होय जाण । सदा शूद्रसंपर्कै ॥१२॥

शूद्रस्त्रीसी सदा संग । नित्य असे दासीयोग । गृहभांड अतळती त्याग । तेणे देवपितृकर्मे करी ॥१३॥

तोही पावे हीनयोनी । जो का अग्नि-घाली रानी । गायवासरांसी विघडोनि । वेगळी करी तोही । होय चांडाल ॥१४॥

सोडी आपुल्या जननीते । आणि मारी लेकराते । वेगळी करी आपुल्या सत्ते । तोही जन्मे चांडाल ॥१५॥

बैलावरी विप्र बैसे । शूद्रान्न जेवी हर्षे । चांडाल होय भरवसे । ऐसे म्हणती श्रीगुरु ॥१६॥

विप्र तीर्थास जावोन । श्राद्धादि न करी जाण । परान्न प्रतिग्रह घेणे । तो होय चांडाल ॥१७॥

षट्कर्मेरहित विप्र देखा । कपिला गाईचे दुग्ध ऐका । न करिता अभिषेका । क्षीरपान जो करी ॥१८॥

तोही पावे चांडालयोनी । तुळसीपत्रे ओरपोनि । पूजा करी देवांलागोनि । शालिग्राम शूद्रे भजलिया ॥१९॥

न सेवीच मातापिता । त्यजी त्यासी न प्रतिपाळिता । चांडाल होय जन्मता । सप्तजन्मी कृमि होय ॥२०॥

पहिली एक स्त्री असता । दुजी करोनि तिसी त्यजिता । होय जन्म त्यासी पतिता । आणिक सांगेन एक नवल ॥२१॥

श्रमोनि अतिथी आला असता । वेद म्हणवोनि अन्न घालिता । जन्म पावे हा तत्त्वता । चांडालयोनी परियेसा ॥२२॥

योग्य विप्रांते निंदिती । आणिक जाती पूजिती । चांडालयोनी जाती । वृत्तिलोप केलिया ॥२३॥

तळी विहिरी फोडी मोडी । शिवालयी पूजा तोडी । ब्राह्मणांची घरे मोडी । तोही जन्मे पतितकुळी ॥२४॥

स्वामिस्त्रियेसी । शत्रुमित्रविश्वासस्त्रीसी । जो करी व्याभिचारासी । तोही जन्मे पतितागृही ॥२५॥

दोघी स्त्रिया जयासी । त्यात ठेवी प्रपंचेसी । अतिथि आलिया अस्तमानासी । ग्रास न दे तोही पतित होय ॥२६॥

त्रिसंध्यासमयी देखा । जो विप्र जेवी अविवेका । भाक देउनी फिरे निका । तो जन्मे चांडालयोनी ॥२७॥

राजे देती भूमिदान । आपण घेती हिरोन । संध्याकाली करी शयन । तोही होय चांडाल ॥२८॥

वैश्वदेवकालि अतिथीसी । जो करी दुष्टोत्तरेसी । अन्न न देई तयासी । कुक्कुटजन्म होवोनि उपजे ॥२९॥

गंगातीर्थांची निंदा करी । एकादशी भोजन करी । स्वामीस सोडी समरी । चांडालयोनी तया जन्म ॥३०॥

स्त्री संभोगी पर्वणीसी । अथवा हरिहरादिवशी । वेद शिकवी शूद्रासी । चांडालयोनी जन्म पावे ॥३१॥

मृत्युदिवसी न करी श्राद्ध । केले पुण्य सांगे प्रसिद्ध । वाटेकरांसी करी भेद । चांडालयोनी जन्म पावे ॥३२॥

ग्रीष्मकाली अरण्यात । पोई घालिती ज्ञानवंत । तेथे विघ्न जो करी । तोही जन्मे चांडालयोनी ॥३३॥

नाडीभेद न कळता वैद्यकी । जाणोनि औषधे दे आणिकी । तो होय महापातकी । चांडालयोनीत संभवे ॥३४॥

जारण मारण मोहनादि । मंत्र जपती कुबुद्धि । जन्म चांडाल होय त्रिशुद्धी । वेदमार्ग त्यजिता विप्रे ॥३५॥

श्रीगुरुसी नर म्हणे कोण । हरिहराते निंदे जाण । अन्य देवतांचे करी पूजन । तो नर पतित होय ॥३६॥

ब्राह्मण क्षत्रिय वैश्य शूद्र । आपुले कर्म त्यजूनि मंद । आणिक कर्म आचरे सदा । तोही होय चांडाल ॥३७॥

शूद्रापासूनी मंत्र शिके । त्यासी घडती सर्व पातके । गंगोदक क्षीरोदके । श्वानचर्मी घातले परी ॥३८॥

विधवा स्त्रीशी संग करी । शिव्या देऊन अतिथि जेववी घरी । श्राद्धदिनी पिंड न करी । चांडालयोनी तो जन्मे ॥३९॥

माता पिता गुरु द्वेषी । तो जन्मे चांडालयोनीसी । आणिक जन्म पापवंशी । उपजोनि येती परियेसा ॥४०॥

गुरूची निंदा करी हर्षी । सदा असे विप्रद्वेषी । वेदचर्चा करी बहुवशी । तो होय ब्रह्मराक्षस ॥४१॥

भजे आपण एक दैवत । दुजे देव निंदा करीत । तो होय अपस्मारित । दरिद्ररूपे पीडतसे ॥४२॥

माता पिता गुरु वर्जोन । वेगळा होय स्त्री आपण । बेरडाचे पोटी उपजोन । रोगी होऊन राहतसे ॥४३॥

सदा वेद दूषी आपण । अवमानीत ब्राह्मण । कर्मभ्रष्ट होय आपण । मूत्रकृच्छ्ररोगी होय ॥४४॥

लोकांचे वर्मकर्म आपण । सदा करी उच्चारण । हृदयरोगी होय जाण । महाकष्ट भोगीतसे ॥४५॥

गर्भपात करी स्त्रियेसी । वांझ होवोनि उपजे परियेसी । पुत्र झालिया मरती त्वरेसी । गर्भपात करू नये ॥४६॥

धर्मशास्त्रादि पुराण । सांगता नायके जाण । आणिक जेविता दृष्टि आपण । बहिरट होवोनि उपजे ॥४७॥

पतितासवे करी इष्टती । गर्दभजन्म पावती । त्यासी रस औषध घेती । मृगयोनी जन्मे तो ॥४८॥

ब्रह्महत्या केली जरी । क्षयरोगी होय निर्धारी । सुरापानी ओळखा परी । श्यामदंत उपजेल ॥४९॥

अश्ववध गोवध करिता । वांझ ज्वरी होय निश्चिता । सवेचि होय अनुतप्तता । दोष काही नाही त्यासी ॥५०॥

विश्वासघातकी नरासी । जन्म होय ऐसा त्यासी । अन्न जेविता वांति उर्वशी । अन्नवैरी तो होय ॥५१॥

सेवक एकाचा चाळवोन । घेवोनि जाती जे जन । त्यासी होय जाण बंधन । कारागृह भोगीतसे ॥५२॥

सर्पजाती मारी नर । सर्पयोनी पुढे निर्धार । ऐसे दोष अपार । आता तस्कर प्रकरण सांगेन ॥५३॥

स्त्रियांते चोरूनि घेऊनि जाय । मतिहीन जन्म होय । सदा क्लेशी आपण होय । अंती जाय नरकासी ॥५४॥

सुवर्णचोरी करी नर । प्रमेहव्याधि होय निर्धार । पुस्तक चोरिता नर । अंध होउनि उपजे देखा ॥५५॥

वेस्त्रचोरी करी जरी । श्वित्री रोगी होय निर्धारी । गणद्रव्यचोरी घरी । ब्रह्मांडपुराणी बोलिले असे ॥५७॥

परद्रव्य-अपहार देखा । परदत्तापहार विशेषा । परद्वेषी नर ऐका । धान्य अपुत्री होउनि उपजे ॥५८॥

अन्नचोरी केलिया देखा । गुल्मव्याधि होय ऐका । धान्य करील तस्करिका । रक्तांग होय दुर्गंध शरीर ॥५९॥

का एखादा तैल चोरी । तोही दुर्गंधी पावे शरीरी । परस्त्रीब्रह्मस्व अपहारी । ब्रह्मराक्षसजन्म पावे ॥६०॥

मोती माणिक रत्ने देखा । चोरी करी नर ऐका । हीनजातीसी जन्म निका । पावे नर अवधारा ॥६१॥

पत्रशाखादि फळे चोरी । खरूजी होय अपरंपारी । रक्तांगी होय निर्धारी । गोचिड होय तो नर ॥६२॥

कांस्य लोह कर्पास लवण । तस्करिता नरा जाण । श्वेतकुष्ठ होय निर्गुण । विचारोनि रहाटावे ॥६३॥

देवद्रव्यापहारी देखा । देवकार्यनाश अपहार देखा । पंडुरोगी तो निका । फळचोरी विद्रूपी ॥६४॥

परनिक्षेपचोरी करी देखा । करिता होय सदा शोका । धनतस्कर उंष्ट्र ऐका । जन्म पावे अवधारा ॥६५॥

फलचोरी होय वनचर । जलचोरही होय कावळा थोर । गृहोपकरणे तस्कर । काकजन्म तो पावे ॥६६॥

मधुतस्कर अवधारी । जन्म पावे होय घारी । गोरस करी चोरी । कुष्ठी होय परियेसा ॥६७॥

श्रीगुरु म्हणती पतितासी । जन्म पावे ऐसिया दोषी । आता सांगेन व्यभिचारप्रकरणेसी । शांतिपर्वी बोलिले असे ॥६८॥

परस्त्री आलिंगिया देखा । शतजन्म श्वान निका । पुढे मागुती सप्तजन्मिका । भोगी दुःखा अवधारा ॥६९॥

परस्त्रीयोनी पाहे दृष्टीने । जन्मे तो अंधत्वपणे । बंधुभार्यासंपर्क करणे । गर्दभजन्म तो पावे ॥७०॥

तोही जन्म सोडोनि । निघोनि जाय सर्पयोनी । पुन्हा नरकी जावोनि । नाना कष्ट भोगीतसे ॥७१॥

सखीभार्यासवे ऐका । मातुलस्त्री असे विशेखा । येखादा करी संपर्का । श्वानयोनी जन्म पावे ॥७२॥

परस्त्रियांचे वदन । न करावे कदा अवलोकन । कुबुद्धी करिता निरीक्षण । चक्षुरोगी होऊनि उपजे ॥७३॥

आपण असे शूद्रजाति । विप्रस्त्रीशी करी रति । ती दोघेही कृमि होती । हे निश्चित अवधारा ॥७४॥

सदा शूद्रसंपर्क करी । याची स्त्री व्यभिचारी । जन्म पावे हो कुतरी । महादोष बोलिलासे ॥७५॥

ऐसे तया पतिताप्रती । श्रीगुरु आपण निरोपिती । ऐकत होता त्रिविक्रमभारती । प्रश्न केला श्रीगुरूसी ॥७६॥

स्वामी निरोपिले धर्म सकळ । ऐकता होय मन निर्मळ । जरी घडले एक वेळ । पाप जाय कवणेपरी ॥७७॥

श्रीगुरु म्हणती त्रिविक्रमासी । प्रायश्चित्त असे पापासी । पश्चात्ताप होय ज्यासी । पाप नाही सर्वथा ॥७८॥

पाप असे थोर केले । अंतःकरणी असे खोचले । त्यासी प्रायश्चित्त भले । कर्मविपाकी बोलिले ॥७९॥

प्रायश्चित्तांची विधाने । सांगेन ऐका स्थिर मने । अनेक ऋषींची वचने । ती सांगेन ऐका तुम्ही ॥८०॥

प्रथम व्हावा ब्रह्मदंड । तेणे होय पापखंड । गोदाने सालंकृत अखंड । अशक्त तरी द्रव्य द्यावे ॥८१॥

निष्क अथवा अर्धनिष्क । सूक्ष्म पाप पाव निष्क । स्थूलसूक्ष्म असेल पातक । तेणे विधीं द्रव्य द्यावे ॥८२॥

अज्ञानकृत पापासी । पश्चात्तापे शुद्धि परियेसी । गुरुसेवा तत्परेसी । केलिया गुरु निवारी ॥८३॥

नेणता पाप केलियासी । प्रायश्चित्त असे परियेसी । प्राणायाम द्विशतेसी । पुण्यतीर्थी दहा स्नाने ॥८४॥

तीन गुंजा सुवर्ण द्यावे । नदी आचरावे दोन गावे । सौम्य पातक याचि भावे । जाती पापे परियेसी ॥८५॥

स्त्रीपुरुष दोघांत एक । करिती पुण्यपाप दोष । दोघेही पडती दोषात । दोघे आचरावे प्रायश्चित्त ॥८६॥

आणिक एक असे प्रकार । जेणे पाप होय दूर । गायत्रीजप दहा सहस्त्र । करावा तेणे वेदमंत्र ॥८७॥

याचे नाव गायत्रीकृच्छ्र । महादोषी करी पवित्र । ऐसे करावे विचित्र । श्रीगुरु सांगती त्रिविक्रमासी ॥८८॥

प्राजापत्यकृच्छ्र देखा । असे विधि अतिविशेषा । भोजन करावे मुक्त एका । अथवा अयाचित भिक्षा ॥८९॥

उपवास करावे तीन दिवस । स्मरावे गुरुचरणास । येणे जाती सौम्य दोष । जे आपणासी सामान्य ॥९०॥

'अतिकच्छ्र' असे एक । एकचित्ते मुनि ऐक । दोष असतील सामान्यक । अज्ञानेचि केलिया ॥९१॥

अन्न घ्यावे सप्तविंशति ग्रास । सकाळी बारा रात्री पंचदश । अथवा दोनी अष्ट ग्रास । अयाचित अन्न द्यावे ॥९२॥

ऐसे सौम्य पातकासी । विधि असती परियेसी । मास एक नेमेसी । अंजुली एक जेवावे ॥९३॥

उपवास तीन करावे देखा । प्रकार सांगेन आणिका । तीन दिन उपोषका । घृतपारणे करावे ॥९४॥

तीन दिवस घृत घेवोनि । क्षीर घ्यावे दिवस तीनी । तीन दिवस वायु भक्षोनि । पुनः क्षीर एक दिवस ॥९५॥

एखादा असेल अशक्त । तयासी असे एक व्रत । तीळ गुळ लाह्या पीठ । उपवास एक करावा ॥९६॥

पूर्णकृच्छ्र करा ऐसी । पर्णोदक घ्यावे प्रतिदिवशी । करावे तितके उपवासी । पश्चात्तापे प्राशन कीजे ॥९७॥

कमल बिल्व अश्वत्थ । कुशोदक बिंदु नित्य । पान करावे सत्य । पर्णकृच्छ्र परियेसा ॥९८॥

आणिक एक प्रकार । करी चांद्रायण-आचार । कुक्कुटांडप्रमाण आहार । ग्रास घ्यावे वर्धमानी ॥९९॥

अमावास्येसी एक ग्रास । पौर्णिमेसी पंचदश । कृष्णपक्षी उतरत । दुसरे मासी हविष्यान्न ॥१००॥

आपले पाप प्रगटूनि । उच्चारावे सभास्थानी । पश्चात्तापे जळूनि । पाप जाय अवधारा ॥१॥

आता सांगेन तीर्थकृच्छ्र । यात्रा करावी पवित्र । वाराणसी श्वेतपर्वत । स्नानमात्रे पापे जाती ॥२॥

वरकड तीर्थी गेलियासी । गायत्रीजप सहस्त्रेसी । पाप जाय त्वरेसी । अगस्तीवचन बोलिले असे ॥३॥

समुद्रसेतुबंधेसी । स्नान केलिया परियेसी । भ्रूणहत्यापाप नाशी । कृतघ्नादि पातके ॥४॥

विधिपूर्वक शुचीसी । जप कोटी गायत्रीसी । ब्रह्महत्यापाप नाशी । ऐके त्रिविक्रम एकचित्ते ॥५॥

लक्ष गायत्री जप केलिया । सुरापानपाप जाय लया । सुवर्णचोरी केलिया । सात लक्ष जपावे ॥६॥

अष्ट लक्ष गुरुतल्पगासी । गायत्री जपता पाप नाशी । आता सांगेन परियेसी । वेदाक्षरे पाप दूर ॥७॥

पवमानसूक्त चत्वारी । पठण करिता ब्रह्महत्या दूरी । इंद्रमित्र अवधारी । एक मास जपावे ॥८॥

सुरापानादि पातके । जातील येणे सूक्तके । शुनःशेपा नाम सूक्ते । सुवर्णहरा पाप जाय ॥९॥

पवमानशन्नसूक्त । पठण करिता हविष्योक्त । मास एक पठत । गुरुतल्पगादिक हरती ॥११०॥

पंच मास सहा मास । मिताहर करुनी पुरुष । पुरुषसूक्ते कर्मनाश । पंचमहापापे नासती ॥११॥

त्रिमधु म्हणेजे मंत्रसूक्त । सुवर्णात्रीनास मंत्र । जपावे नाचिकेत । समस्त पातके प्रायश्चित्त ॥१२॥

नारायणपन्न देखा । जपावे भक्तिपूर्वका । नाशी पंच महापातका । प्रीतिपूर्वक जपावे ॥१३॥

त्रिपदा नाम गायत्रीसी । जपती जे भक्तीसी । अघमर्षण त्रिरावृत्तेसी । सप्त जन्म पाप जाय ॥१४॥

अपांमध्य पन्नासी । तद्विष्णो नाम सूक्तेसी । जपती जे जन भक्तीसी । सप्त जन्म पाप जाय ॥१५॥

आणिक असे विधान देखा । अज्ञानकृत दोषादिका । अनुतप्त होवोनि विशेषा । पंचगव्य प्राशन कीजे ॥१६॥

गोमूत्र गोमय क्षीर । दधि घृत कुशसार । विधिमंत्रे घ्यावे निर्धार । पहिले दिनी उपवास ॥१७॥

नीलवर्ण गोमूत्र । कृष्णगोमय पवित्र । ताम्र गायत्रीचे क्षीर । श्वेतधेनूचे दधि घ्यावे ॥१८॥

कपिला गाईचे तूप बरवे । ऐसे पंचगव्य बरवे घ्यावे । एकेकाचे क्लप्त भावे । सांगेन सर्व अवधारा ॥१९॥

गोमूत्र घ्यावे पावशेर। अंगुष्ठपर्व गोमय पवित्र । क्षीर पावणे दोन शेर । दधि तीन पाव घ्यावे ॥१२०॥

घृत घ्यावे पाव शेर । तितुकेचि मिळवावे कुशनीर । घेता मंत्र उच्चार । विस्तारोनि सांगेन ॥२१॥

कुशांसहित सहा रसे । एकेकासी मंत्र पृथक् असे । प्रथम मंत्र इरावती असे । इदं विष्णु दुजा देख ॥२२॥

मानस्तोक मंत्र तिसरा । प्रजापति चतुर्थ अवधारा । पंचम गायत्री उच्चारा । सहावी व्याह्रति प्रणवपूर्वका ॥२३॥

ऐसे मंत्रोनि पंचगव्य । प्यावे अनुतप्त एकभाव । अस्थिगत चर्मगत पूर्व । पापे जाती अवधारा ॥२४॥

गाई न मिळता इतुके जिन्नसी । कपिला गाय मुख्य परियेसी । दर्शनमात्रे दोष नाशी । कपिला गाई उत्तम ॥२५॥

पंचमहापातक नावे । ब्रह्महत्या सुरापान जाणावे । स्वर्णस्तेय गुरुतल्पग जाणावे । पाचवा त्यासवे मिळालेला ॥२६॥

चौघे पातकी देखा । पाचवा तया मिळता देखा । त्यासहित पंचमहापातका । आहेती पापे परियेसा ॥२७॥
सुरापानी ब्रह्मघातकी । सुवर्णस्तेय गुरुतल्पकी । पाचवा महाघातकी । जो सानुकूळ मिळे तो ॥२८॥
ऐसे पातक घडे त्यासी । प्रायश्चित्त परियेसी । श्रीगुरुसंतोषी । अनुग्रहे पुनीत ॥२९॥
एखादा मिळेल शास्त्रज्ञ । स्वधर्माचारे अभिज्ञ । त्याच्या अनुग्रहे पापघ्न । पुनीत होय अवधारा ॥१३०॥
ऐसे श्रीगुरु त्रिक्रमासी । प्रायश्चित्त सांगती परियेसी । सकल विप्र संतोषी । ज्ञानप्रकाशे होती ॥३१॥
श्रीगुरु म्हणती पतितासी । पूर्वी तू विप्र होतासी । माता पिता गुरु दूषी । तेणे होय चांडालजन्म ॥३२॥
आता सांगतो ऐक । स्नानसंगमी मास एक । केलिया दोष जाती निःशंक । पुनः विप्रजन्म होसी ॥३३॥
पतित म्हणे स्वामीसी । तव दर्शन जाहले आम्हांसी । कावळा जाता मानसासी । राजहंस तो होतसे ॥३४॥
तैस तव दर्शनमात्रे । पवित्र झाली सकळ गात्रे । तारावे आता त्वा कृपापात्रे । शरणागतासी ॥३५॥
परिस लागता लोखंडासी । सुवर्ण होय तत्क्षणेसी । सुवर्ण मागुती लोहासी । केवी मिळे स्वामिया ॥३६॥
तव दर्शनसुधारसी । आपण झालो ज्ञानराशी । अभिमंत्रोनि आम्हांसी । विप्रांमध्ये मिळवावे ॥३७॥
ऐकोनि तयाचे वचन । गुरु बोलती हासोन । तव देह जातिहीन । विप्र केवी म्हणतील ॥३८॥
पतिताच्या गृहासी । उपजोनि तू वाढलासी । ब्रह्मत्व केवी पावसी । विप्र निंदा करितील ॥३९॥
पूर्वी ऐसा विश्वामित्र । क्षत्रियवंशी गाधिपुत्र । तपोबळे म्हणवी पवित्र । म्हणे तो विप्र आपणा ॥१४०॥
ब्रह्मयाची शत वर्षे । तप केले महाक्लेशे । त्याचे बळे म्हणवीतसे । ब्रह्मऋषी आपणा ॥४१॥
इंद्रादि सुरवरांसी । विनविता झाला परियेसी । आपणाते ब्रह्मर्षि । म्हणा ऐसे बोलतसे ॥४२॥
देव म्हणती तयासी । आम्हा गुरु वसिष्ठ ऋषि । जरी तो बोले ब्रह्मऋषि । तरी आम्ही अंगिकारू ॥४३॥
मग त्या वसिष्ठासी । विनवी विश्वामित्र ऋषि । विप्र म्हणा आपणासी । केले तप बहुकाळ ॥४४॥
वसिष्ठ म्हणे विश्वामित्र । क्षत्रिय तपास अपात्र । देह टाकोनि मग पवित्र । विप्रकुळी जन्मावे ॥४५॥
मग तुझा होईल व्रतबंध । होईल गायत्रीप्रबोध । तधी तुवा होसी शुद्ध । ब्रह्मऋषि नाम तुझे ॥४६॥
काही केल्या न म्हणे विप्र । मग कोपला विश्वामित्र । वसिष्ठाचे शत पुत्र । मारिता झाला तये वेळी ॥४७॥
ब्रह्मज्ञानी वसिष्ठ ऋषि । नव्हे कदा तामसी । अथवा न म्हणे ब्रह्मऋषि । तया विश्वामित्रासी ॥४८॥
वर्तता ऐसे एके दिवसी । विश्वामित्र कोपेसी । हाती घेउनी पर्वतासी । घालू आला वसिष्ठावरी ॥४९॥
विचार करीत मागुती मनी । जरी वधीन वसिष्ठमुनि । आपणाते न म्हणे कोणी । ब्रह्मऋषि म्हणोनिया ॥१५०॥
इंद्रादि देव समस्त ऋषि । म्हणती वसिष्ठवाक्यासरसी । आपण म्हणो ब्रह्मऋषि । अन्यथा नाही म्हणोनिया ॥५१॥
ऐशा वसिष्ठमुनीस । मारिता यासी फार दोष । म्हणोनि टाकी गिरिवरास । भूमीवरी परियेसा ॥५२॥
अनुतप्त झाला अंतःकरणी । वसिष्ठे ते ओळखूनि । ब्रह्मऋषि म्हणोनि । पाचारिले तये वेळी ॥५३॥
संतोषोनि विश्वामित्र । म्हणे बोल बोलिला पवित्र । म्हणे घरी अन्नमात्र । तुम्ही घ्यावे स्वामिया ॥५४॥
संतोषोनि वसिष्ठ । तयालागी बोलत । म्हणे शरीर हे निभ्रांत । सूर्यकिरणी पचवावे ॥५५॥
विश्वामित्रे अंगिकारिले । सूर्यकिरणे देहा जाळिले । सहस्त्रकिरणी तापले । देह सर्व भस्म झाला ॥५६॥
विश्वामित्र महामुनि । अतिसामर्थ्य अनुष्ठानी । पहिला देह जाळोनि । नूतन देह धरियेला ॥५७॥
ब्रह्मर्षि तेथोन । विश्वामित्र झाला जाण । सकळांसी मान्य । महाराज ॥५८॥

मग म्हणती सकळ मुनि । विश्वामित्र ब्रह्मज्ञानी । ब्रह्मऋषी म्हणोनि । झाला त्रिभुवनी प्रख्यात ॥५९॥

या कारणे तव देह । विसर्जावा जन्म इह । अनुतप्त तव भाव । ब्रह्मकुल भाविसी ॥१६०॥

ऐसे त्या पतितासी । बोधिता गुरु परियेसी । लाधले सुख त्यासी । त्याच्या मानसी न ये काही ॥६१॥

निधान सापडे दरिद्र्यासी । तो का सांडील संतोषी । अमृत सापडता रोग्यासी । का सांडील जीवित्व ॥६२॥

एखादे ढोर उपवासी । पावे तृणबिढारासी । तेथोनि जावया त्यासी । मन नव्हे सर्वथा ॥६३॥

तैसे त्या पतितासी । लागले ध्यान गुरूसी । न जाय आपुल्या मंदिरासी । विप्र आपणा म्हणतसे ॥६४॥

इतुके होता ते अवसरी । आली त्यांची पुत्रनारी । म्हणो लागले अपस्मारी । म्हणोनि आलो धावत ॥६५॥

जवळ येता स्त्रियेसी । स्पर्शो नको म्हणे तिसी । कोपेकरोनि मारावयासी । जात असे तो पतित ॥६६॥

दुःख करी ती भार्या । दुरुनी नमे गुरुपाया । पति माते सोडोनिया । जातो आता काय करू ॥६७॥

कन्या पुत्र मज बहुत । तया कोण पाळित । आम्हा सांडोनि जातो किमर्थ । सांगा तयासी स्वामिया ॥६८॥

जरी न सांगाल स्वामी त्यासी । त्यजीन प्राण पुत्रासरसी । येरवी आपणाते कोण पोषी । अनाथ मी स्वामिया ॥६९॥

ऐकोनि तियेचे वचन । गुरु बोलती हासोन । त्या नराते बोलावून । सांगताती परियेसा ॥१७०॥

गुरु म्हणती पतितासी । जावे आपुल्या घरासी । पुत्रकलश क्षोभता दोषी । तूते केवी गति होय ॥७१॥

या संसारी जन्मोनिया । संतोषवावे इंद्रिया । मग पावे धर्मकाया । तरीच तरे भवार्णव ॥७२॥

या कारणे पूर्वीच जाणा । न करावी आपण अंगना । करोनि तिसी त्यजिता जाणा । महादोष बोलिजे ॥७३॥

सूर्य-भूमी-साक्षीसी । तुवा वरिले स्त्रियेसी । तीस त्यागिता महादोषी । तूते नव्हे गति जाण ॥७४॥

श्रीगुरुवचन ऐकोन । विनवीतसे कर जोडून । केवी होऊ जातिहीन । ज्ञान होवोनि मागुती ॥७५॥

श्रीगुरु मनी विचारिती । याचे अंगी असे विभूति । प्रक्षाळावे लुब्धका-हाती । अज्ञानत्व पावेल ॥७६॥

ऐसे मनी विचारूनि । सांगती शिष्यासी बोलावोनि । एका लुब्धका पाचारोनि । आणा अतित्वरेसी ॥७७॥

तया ग्रामी द्विज एक । करी उदीम वाणिक । तयाते पाचारिती ऐक । तया पतितासन्निध ॥७८॥

श्रीगुरु म्हणती त्यासी । उदक घेवोनि हस्तेसी । स्नपन करी गा पतितासी । होय आसक्त संसारी ॥७९॥

आज्ञा होता ब्राह्मण । आला उदक घेऊन । त्यावरी घालिता तत्क्षण । गेली विभूति धुवोनि ॥८०॥

विभूति धूता पतिताचे । झाले अज्ञान मन त्याचे । मुख पाहता स्त्री-पुत्रांचे । धावत गेला त्याजवळी ॥८१॥

आलिंगोनिया पुत्रासी । भ्रांति म्हणे त्यासी । का आलो या स्थळासी । तुम्ही आला कवण कार्या ॥८२॥

ऐसा मनी विस्मय करीत । निघोनि घरा गेला पतित । सांगितला वृत्तान्त । विस्मय सर्व करिताती ॥८३॥

इतुके झाले कौतुक । पहाती नगरलोक । विस्मय करिती सकळिक । म्हणती अभिनव काय झाले ॥८४॥

त्रिविक्रमभारती मुनि । जो का होता गुरुसन्निधानी । पुसतसे विनवोनि । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥८५॥

त्रिविक्रम म्हणे श्रीगुरूसी । होतो संदेह मानसी । निरोप द्यावा कृपेसी । विनंती एक अवधारा ॥८६॥

महापतित जातिहीन जाण । तयाते दिधले दिव्यज्ञान । अंग धुता तत्क्षण । गेले ज्ञान केवी त्याचे ॥८७॥

विस्तारोनि आम्हांसी । निरोपावे कृपेसी । म्हणोनि लागला चरणांसी । भावभक्ति करोनिया ॥८८॥

ऐसे पुत्र त्रिविक्रम यति । श्रीगुरु तया निरोपिती । त्याचे अंगाची विभूति । धुता गेले ज्ञान त्याचे ॥८९॥

ऐसे विभूतीचे महिमान । माहात्म्य असे पावन । सांच होय ब्रह्म पूर्ण । भस्ममहिमा अपार ॥१९०॥

गुरुवचन ऐकोनि । विनवीतसे त्रिविक्रम मुनि । देव गुरुशिरोमणि । भस्ममहिमा निरोपावा ॥९१॥

सिद्ध म्हणे शिष्यासी । भस्ममहिमा परियेसी । गुरु सांगता विस्तारेसी । एकचित्ते अवधारा ॥९२॥

म्हणोनि सरस्वतिगंगाधर । गुरुचरित्रविस्तार । ऐकता होय मनोहर । सकळाभीष्टे साधती ॥९३॥

पुढील कथा पावन । सांगे सिद्ध विस्तारोन । महाराष्ट्रभाषेकरून । सांगे सरस्वती गुरुदास ॥९४॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे कर्मविपाककथनं नाम अष्टाविंशोऽध्यायः ॥२८॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥१९५॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय एकोणतिसावा

श्रीगणेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः ।

नामधारक विनवी सिद्धासी । मागे कथा निरोपिलीसी । भस्ममाहात्म्य श्रीगुरूसी । पुसिले त्रिविक्रमभारतीने ॥१॥

पुढे कथा कवणेपरी । झाली असे गुरुचरित्री । निरोप द्यावा सविस्तारी । सिद्धमुनि कृपासिंधु ॥२॥

ऐसे विनवी शिष्य राणा । ऐकोनि सिद्ध प्रसन्नवदना । सांगतसे विस्तारून । भस्ममाहात्म्य परियेसा ॥३॥

श्रीगुरु म्हणती त्रिविक्रमासी । भस्ममाहात्म्य मज पुससी । एकचित करूनि मानसी । सावधान ऐक पा ॥४॥

पूर्वापरी कृतयुगी । वामदेव म्हणिजे योगी । प्रसिद्ध गुरु तो जगी । वर्तत होता भूमीवरी ॥५॥

शुद्ध बुद्ध ब्रह्मज्ञानी । गृह-सारादि वर्जूनि । कामक्रोधादि त्यजूनि । हिंडत होता महीवरी ॥६॥

संतुष्ट निःस्पृह असे मौनी । भस्म सर्वांगी लावोनि । जटाधारी असे मुनि । वल्कल-वस्त्र व्याघ्राजिन ॥७॥

ऐसा मुनि भूमंडळात । नाना क्षेत्री असे हिंडत । पातला क्रौंचारण्यात । जेथे नसे संचार मनुश्यमात्राचा ॥८॥

तया स्थानी असे एक । ब्रह्मराक्षस भयानक । मनुष्यादि जीव अनेक । भक्षीतसे परियेसा ॥९॥

ऐशा अघोर वनात । वामदेव गेला हिंडत । ब्रह्मराक्षस अवलोकित । आला धावोनि भक्षावया ॥१०॥

ब्रह्मराक्षस क्षुधाक्रांत । आला असे भक्षू म्हणत । करकरा दात खात । मुख पसरूनि जवळी आला ॥११॥

राक्षस येता देखोनि । वामदेव निःशंक धीर मनी । उभा असे महाज्ञानी । पातला राक्षस तयाजवळी ॥१२॥

राक्षस मनी संतोषत । ग्रास बरवा लाधला म्हणत । भक्षावया कांक्षा बहुत । येवोनि धरिला आलिंगोनि ॥१३॥

आलिंगिता मुनीश्वरासी । भस्म लागले राक्षसासी । जाहले ज्ञान तयासी । जातिस्मरण जन्मांतरीचे ॥१४॥

पातक गेले जळोनि । राक्षस झाला महाज्ञानी । जैसा लागता चिंतामणि । लोह सुवर्ण केवी होय ॥१५॥

जैसा मानससरोवरास । वायस जाता होय हंस । अमृत पाजिता मनुष्यास । देवत्व होय परियेसा ॥१६॥

जैसे का जंबूनदीत । घालिता मृत्तिका कांचन त्वरित । तैसा जाहला पापी पुनीत । मुनीश्वराचे अंगस्पर्श ॥१७॥

समस्त मिळती कामना । दुर्लभ सत्पुरुषाचे दर्शन । स्पर्श होता श्रीगुरुचरण । पापावेगळा होय नर ॥१८॥

ब्रह्मराक्षस भयानक । काय सांगो त्याची भूक । गजतुरग मनुष्यादिक । नित्य आहार करी सकळ ॥१९॥

इतुए भक्षिता तयासी । न वचे भूक परियेसी । तृषाक्रांत समुद्रासी । प्राशन करिता न वचे तृषा ॥२०॥

ऐसा पापिष्ट राक्षस । होता मुनीचा अंगस्पर्श । गेली क्षुधा-तृषा-आक्रोश । झाला ज्ञानी परियेसा ॥२१॥

राक्षस ज्ञानी होऊनि । लागला मुनीश्वराचे चरणी । त्राहि त्राहि गुरुशिरोमणि । तू साक्षात ईश्वर ॥२२॥

तारी तारी मुनिवरा । बुडालो अघोर सागरा । उद्धरावे दातारा । कृपासिंधु जगदीशा ॥२३॥

तुझ्या दर्शनमात्रेसी । जळत्या माझ्या पापराशी । तू कृपाळू भक्तांसी । तारी तारी जगद्गुरु ॥२४॥

येणेपरी मुनिवरास । विनवीतसे राक्षस । वामदेव कृपासुरस । पुसतसे तये वेळी ॥२५॥

वामदेव म्हणे तयासी । तुवा कवणाचा कवण वंशी । ऐसा अघोर ठायी वससी । मनुष्य मात्र नसे ते ठायी ॥२६॥

ऐकोनि मुनीचे वचन । ब्रह्मराक्षस करी नमन । विनवीतसे कर जोडोन । ऐक त्रिविक्रम मुनिराया ॥२७॥

म्हणे राक्षस तये वेळी । आपणासी ज्ञान जहाले सकळी । जातिस्मरण अनंतकाळी । पूर्वापरीचे स्वामिया ॥२८॥

तयामध्ये माझे दोष । उत्कृष्ट जन्म पंचवीस । दिसतसे प्रकाश । ऐक स्वामी वामदेवा ॥२९॥

पूर्वजन्मे पंचविसी । होया राजा यवन-देशी । 'दुर्जय' नाम आपणासी । दुराचारी वर्तलो जाण ॥३०॥

म्या मारिले बहुत लोक । प्रजेसी दिधले दुःख । स्त्रिया वरिल्या अनेक । राज्यमदे करूनिया ॥३१॥

वरिल्या स्त्रियांव्यतिरिक्त । बलात्कारे धरिल्या अमित । एक दिवस देवोनि रति । पुनरपि न भोगी तयासी ॥३२॥

एके दिवशी एकीसी । रति देऊनि त्यजी तिसी । ठेविले अंतर्गृहासी । पुनरपि तीते न देखे नयनी ॥३३॥

ऐसे अनेक स्त्रियांसी । ठेविले म्या अंतर्गृहासी । माते शापिती अहर्निशी । दर्शन नेदी म्हणोनिया ॥३४॥

समस्त राजे जिंकोनिया । आणि स्त्रिया धरोनिया । एकेक दिवस भोगूनिया । त्याते ठेविले अंतर्गृहासी ॥३५॥

जेथे स्त्रिया सुरूपे असती । बळे आणोन देई मी रति । ज्या न येती संतोषवृत्ती । तया द्रव्य देऊनि आणवी ॥३६॥

विप्र होते माझे देशी । ते जाऊनि राहिले आणि देशी । जाऊनि आणी त्यांचे स्त्रियांसी । भोगी आपण उन्मत्तपणे ॥३७॥

पतिव्रता सुवासिनी । विधवा मुख्य करोनि । त्याते भोगी उन्मत्तपणी । रजस्वला स्त्रियांसी देखा ॥३८॥

विवाह न होता कन्यांसी । बलात्कारे भोगी त्यांसी । येणेपरी समस्त देशी । उपद्रविले मदांधपणे ॥३९॥

ब्राह्मणस्त्रिया तीन शते । शतचारी क्षत्रिया ते । वैश्यिणी वरिल्या षट्शत । शूद्रस्त्रिया सहस्त्र जाण ॥४०॥

एक शत चांडाळिणी । सहस्त्र वरिल्या पुलदिनी । पाच शत स्त्रिया डोंबिणी । रजकिणी वरिल्या शत चारी ॥४१॥

असंख्यात वारवनिता । भोगिल्या म्या उन्मत्तता । तथापि माझे मनी तृप्तता । नाही झाली स्वामिया ॥४२॥

इतुक्या स्त्रिया भोगून । संतुष्ट नव्हे माझे मन । विषयासक्त मद्यपान । करी नित्य उन्मत्ते ॥४३॥

वर्तता येणेपरी देखा । व्याधिष्ठ झालो यक्ष्मादिका । परराष्ट्रराजे चालोनि ऐका । राज्य हिरतले स्वामिया ॥४४॥

ऐसेपरी आपणासी । मरण जाहले परियेसी । नेले दूती यमपुरासी । मज नरकामध्ये घातले ॥४५॥

देवांसी सहस्त्र वर्षे देखा । दहा वेळ फिरविले ऐका । पितृसहित आपण देखा । नरक भोगिले येणेपरी ॥४६॥

पुढे जन्मलो प्रेतवंशी । विद्रूप देही परियेसी । सहस्त्र शिश्ने अंगासी । लागली असती परियेसी ॥४७॥

येणेपरी दिव्य शत वर्षे । कष्टलो बहु क्षुधार्थे । पुनरपि पावलो यमपंथ । अनंत कष्ट भोगिले ॥४८॥

दुसरा जन्म आपणासी । व्याघ्रजन्म जीवहिंसी । अजगर जन्म तृतीयेसी । चवथा जाहलो लांडगा ॥४९॥

पाचवा जन्म आपणासी । ग्रामसूकर परियेसी । सहावा जन्म जाहलो कैसी । सरडा होऊनि जन्मलो ॥५०॥

सातवा जन्म झालो श्वान । आठवा जंबुक मतिहीन । नवम जन्म रोही-हरण । दहावा झालो ससा देखा ॥५१॥

मर्कट जन्म एकादश । घारी झालो मी द्वादश । जन्म तेरावा मुंगूस । वायस जाहलो चतुर्दश ॥५२॥

जांबुवंत झालो पंचादश । रानकुक्कुट मी षोडश । जन्म जाहलो परियेस । पुढे येणेपरी अवधारी ॥५३॥

सप्तदश जन्मी आपण । गर्दभ झालो अक्षहीन । मार्जारयोनी । संभवून । आलो स्वामी अष्टादशेसी ॥५४॥

एकुणिसावे जन्मासी । मंडूक झालो परियेसी । कासवजन्म विशतीसी । एकविसावा मस्त्य झालो ॥५५॥

बाविसावा जन्म थोर । झालो तस्कर उंदीर । दिवांध झालो मी बधिर । उलूक जन्म तेविसावा ॥५६॥

जन्म चतुर्विंशतीसी । झालो कुंजर तामसी । पंचविंशति जन्मासी । ब्रह्मराक्षस आपण देखा ॥५७॥

क्षुधाक्रांत अहर्निशी । कष्टतसे परियेसी । निराहारी अरण्यावासी । वर्ततसे स्वामिया ॥५८॥

तुम्हा देखता अंतःकरणी । वासना झालो भक्षीन म्हणोनि । यालागी आलो धावोनि । पापरूपी आपण देखा ॥५९॥

तुझा अंगस्पर्श होता । जातिस्मरण झाले आता । सहस्त्र जन्मीचे दुष्कृत । दिसतसे स्वामिया ॥६०॥

माते आता जन्म पुरे । तुझ्या अनुग्रहे मी तरे । घोरांधार संसार । आता यातना कडे करी ॥६१॥

तू तारक विश्वासी । म्हणोनि माते भेटलासी । तुझी दर्शनमहिमा कैसी । स्पर्श होता ज्ञान झाले ॥६२॥

भूमीवरी मनुष्य असती । तैसा रूप दिससी यति । परि तुझी महिमा ख्याति । निरुपम असे दातारा ॥६३॥

महापापी दुराचारी । आपण असे वनांतरी । तुझे अंगस्पर्शमात्री । ज्ञान जाहले अखिल जन्मांचे ॥६४॥

कैसा महिमा तुझ्या अंगी । ईश्वर होशील की जगी । आम्हा उद्धारावयालागी । आलासी स्वामी वामदेवा ॥६५॥

ऐसे म्हणता, राक्षसासी । वामदेव सांगे संतोषी । भस्ममहिमा आहे ऐशी । माझे अंगीची परियेसा ॥६६॥

सर्वांग माझे भस्मांकित । तुझे अंगा लागले क्वचित । त्याणे झाले तुज चेत । ज्ञानप्रकाश शत जन्मांतरीचे ॥६७॥

भस्ममहिमा अपरांपर । परि ब्रह्मादिका अगोचर । याचिकारणे कर्पूरगौर । भूषण करी सर्वांगी ॥६८॥

ईश्वरे वंदिल्या वस्तूसी । वर्णिता अशक्य आम्हांसी । तोचि शंकर व्योमकेशी । जाणे भस्ममहिमान ॥६९॥

जरी तू पुससी आम्हांसी । सांगेन दृष्टांत परियेसी । आम्ही देखिले दृष्टीसी । अपार महिमा भस्माचा ॥७०॥

विप्र एक द्रविडदेशी । आचारहीन परियेसी । सदा रत शूद्रिणीसी । कर्मभ्रष्ट वर्तत होता ॥७१॥

समस्त मिळोनि विप्रयाति । तया द्विजा बहिष्कारिती । मातापिता दाईज गोती । त्यजिती त्यासी बंधुवर्ग ॥७२॥

येणेपरी तो ब्राह्मण । प्रख्यात झाला आचारहीन । शूद्रिणीते वरून । होता काळ रमूनिया ॥७३॥

ऐसा पापी दुराचारी । तस्करविद्येने उदर भरी । आणिक स्त्रियांशी व्यभिचारी । उन्मत्तपणे परियेसा ॥७४॥

वर्तता ऐसे एके दिवसी । गेला होता व्यभिचारासी । तस्करविद्या करिता निशी । वधिले त्यासी एके शूद्र ॥७५॥

वधूनिया विप्रासी । ओढोनि नेले तेचि निशी । टाकिले बहिर्ग्रामेसी । अघोर स्थळी परियेसा ॥७६॥

श्वान एक तये नगरी । बैसला होता भस्मावरी । क्षुधाक्रांत अवसरी । गेला हिंडत प्रेतघ्राणी ॥७७॥

देखोनि तया प्रेतासी । गेला श्वान भक्षावयासी । प्रेतावरी बैसून हर्षी । क्षुधानिवारण करीत होता ॥७८॥

भस्म होते श्वानाचे पोटी । लागले प्रेताचे ललाटी । वक्षःस्थळी बाहुवटी । लागले भस्म परियेसा ॥७९॥

प्राण त्यजिता द्विजवर । नेत होते यमकिंकर । नानापरी करीत मार । यमपुरा नेताति ॥८०॥

कैलासपुरीचे शिवदूत । देखोनि आले ते प्रेत । भस्म सर्वांगी उद्धूलित । म्हणती याते कवणे नेले ॥८१॥

याते योग्य शिवपुर । केवी नेले ते यमकिंकर । म्हणोनि धावती वेगवक्त्रे । यमकिंकरा मारावया ॥८२॥

शिवदूत येता देखोनि । यमदूत जाती पळोनि । तया द्विजाते सोडूनि । गेले आपण यमपुरा ॥८३॥

जाऊनि सांगती यमासी । गेलो होतो भूमीसी । आणीत होतो पापियासी । अघोररूपेकरूनिया ॥८४॥

ते देखोनि शिवदूत । धावत आले मारू म्हणत । हिरोनि घेतले प्रेत । वधीत होते आम्हांसी ॥८५॥

आता आम्हा काय गति । कधी न वचो त्या क्षिती । आम्हांसी शिवदूत मारिती । म्हणोनि विनविती यमासी ॥८६॥

ऐकोनि दूतांचे वचन । यम निघाला कोपून । गेला त्वरित ठाकून । शिवदूताजवळी देखा ॥८७॥

यम म्हणे शिवदूतांसी । का मारिले माझ्या किंकरासी । हिरोनि घेतले पापियासी । केवी नेता शिवमंदिरा ॥८८॥

याचे पाप असे प्रबळ । जितकी गंगेत असे वाळू । तयाहूनि अधिक केवळ । अघोररूप असे देखा ॥८९॥

नव्हे योग हा शिवपुरासी । याते बैसवोनि विमानेसी । केवी नेता मूढपणेसी । म्हणोनि कोपे यम देखा ॥९०॥

ऐकोनि यमाचे वचन । शिवदूत सांगती विस्तारून । प्रेतकपाळी लांछन । भस्म होते परियेसा ॥९१॥

वक्षःस्थळी ललाटेसी । बाहुमूळी करकंकणेसी । भस्म लाविले प्रेतासी । केवी आतळती तुझे दूत ॥९२॥

आम्हा आज्ञा ईश्वराची । भस्मांकित तनु मानवाची । जीव आणावा त्या नराचा । कैलासपदी शाश्वत ॥९३॥

भस्म कपाळी असत । केवी आतळती तुझे दूत । तात्काळी होतो वधित । सोडिले आम्हा धर्मासी ॥९४॥

पुढे तरी आपुल्या दूता । बुद्धि सांगा तुम्ही आता । जे नर असती भस्मांकिता । त्याते तुम्ही न आणावे ॥९५॥
भस्मांकित नरासी । दोष न लागती परियेसी । तो योग्य होय स्वर्गासी । म्हणोनि सांगती शिवदूत ॥९६॥
शिवदूत वचन ऐकोन । यमधर्म गेला परतोन । आपुले दूता पाचारून । सांगतसे परियेसा ॥९७॥
यम सांगे आपुले दूता । भूमीवरी जाऊनि आता । जे कोण असतील भस्मांकित । त्याते तुम्ही न आणावे ॥९८॥
अनेकपरी दोष जरी । केले असतील धुरंधरी । त्याते न आणावे आमुचे पुरी । त्रिपुंड टिळक नरासी ॥९९॥
रुद्राक्षमाळा ज्याचे गळा । असेल त्रिपुंड्र टिळा । त्याते तुम्ही नातळा । आज्ञा असे ईश्वराची ॥१००॥
वामदेव म्हणे राक्षसासी । या विभूतीचा महिमा असे ऐशी । आम्ही लावितो भक्तीसी । देवादिका दुर्लभ ॥१॥
पाहे पा ईश्वर प्रीतीसी । सदा लावितो भस्मासी । ईश्वरे वंदिल्या वस्तूसी । कवण वर्णू शके सांग मज ॥२॥
ऐकोनि वामदेवाचे वचन । ब्रह्मराक्षस करी नमन । उद्धारावे जगज्जीवना । ईश्वर तूचि वामदेवा ॥३॥
तुझे चरण मज भेटले । सहस्त्र जन्मीचे ज्ञान जाहाले । काही पुण्य होते केले । त्याणे गुणे भेटलासी ॥४॥
आपण जधी राज्य करिता । केले पुण्य स्मरले आता । तळे बांधविले रानात । दिल्ही वृत्ति ब्राह्मणांसी ॥५॥
इतुके पुण्य आपणासी । घडले होते परियेसी । वरकड केले सर्व दोषी । राज्य करिता स्वामिया ॥६॥
जधी नेले यमपुरासी । यमे पुसिले चित्रगुप्तासी । माझे पुण्य त्या यमासी । चित्रगुप्ते सांगितले ॥७॥
तधी माते यमधर्मे आपण । सांगितले होते हे पुण्य । पंचविंशति जन्मी जाण । फळासी येईल म्हणोनि ॥८॥
तया पुण्यापासोन । भेटी जाहली तुझे चरण । करणे स्वामी उद्धारण । जगद्गुरु वामदेवा ॥९॥
या भस्माचे महिमान । कैसे लावावे विधान । कवण मंत्र-उद्धारण । विस्तारूनि सांग मज ॥११०॥
वामदेव म्हणे राक्षसासी । विभूतीचे धारण मज पुससी । सांगेन आता विस्तारेसी । एकचित्ते ऐक पा ॥११॥
पूर्वी मंदरगिरिपर्वती । क्रीडेसी गेले गिरिजापति । कोटि रुद्रादिगणसहिती । बैसले होते वोळगेसी ॥१२॥
तेहतीस कोटी देवांसहित । देवेंद्र आला तेथे त्वरित । अग्नि वरुण यमसहित । कुबेर वायु आला तेथे ॥१३॥
गंधर्व यक्ष चित्रसेन । खेचर पन्नग विद्याधरण । किंपुरुष सिद्ध साध्य जाण । आले गुह्यक सभेसी ॥१४॥
देवाचार्य बृहस्पति । वसिष्ठ नारद तेथे येती । अर्यमादि पितृसहिती । तया ईश्वर-वोळगेसी ॥१५॥
दक्षादि ब्रह्मा येर सकळ । आले समस्त ऋषिकुळ । उर्वश्यादि अप्सरामेळ । आले त्या ईश्वरसभेसी ॥१६॥
चंडिकासहित शक्तिगण देखा । आदित्यादि द्वादशार्का । अष्ट वसू मिळोन ऐका । आले ईश्वराचे सभेसी ॥१७॥
अश्विनी देवता परियेसी । विश्वेदेव मिळून निर्दोषी । आले ईश्वरसभेसी । ऐके ब्रह्मराक्षसा ॥१८॥
भूतपति महाकाळ । नंदिकेश्वर महानीळ । काठीकर दोघे प्रबळ । उभे पार्श्वी असती देखा ॥१९॥
वीरभद्र शंखकर्ण । मणिभद्र षट्कर्ण । वृकोदर देवमान्य । कुंभोदर आले तेथे ॥१२०॥
कुंडोदर मंडोदर । विकटकर्ण कर्णधार । घारकेतु महावीर । भुतनाथ तेथे आला ॥२१॥
भृंगी रिटी भूतनाथ । नानारूपी गण समस्त । नानावर्ण मुखे ख्यात । नानावर्ण-शरीर-अवयवी ॥२२॥
रुद्रगणाची रूपे कैसी । सांगेन ऐका विस्तारेसी । कित्ये कृष्णवर्णैसी । श्वेत-पीत-धूम्रवर्ण ॥२३॥
हिरवे ताम्र सुवर्ण । लोहित चित्रविचित्र वर्ण । म्डूकासारिखे असे वदन । रुद्रगण आले तेथ ॥२४॥
नानाआयुधे-शस्त्रेसी । नाना वाहन भूषणेसी । व्याघ्रमुख कित्येकांसी । किती सूकर-गजमुखी ॥२५॥
कित्येक नक्रमुखी । कित्येक श्वान-मृगमुखी । उष्ट्रवदन कित्येकी । किती शरभ-शार्दूलवदने ॥२६॥

कित्येक भैरुंडमुख । सिंहमुख कित्येक । दोनमुख गण देख । चतुर्मुख गण कितीएक ॥२७॥

चतुर्भुज गण अगणिक । कितीएका नाही मुख । ऐसे गण तेथे येती देख । ऐक राक्षसा एकचित्ते ॥२८॥

एकहस्त द्विहस्तेसी । पाच सहा हस्तकेसी । पाद नाही कितीएकांसी । बहुपादी किती जाणा ॥२९॥

कर्ण नाही कित्येकांसी । एककर्ण अभिनव कैसी । बहुकर्ण परियेसी । ऐसे गुण येती तेथे ॥१३०॥

कित्येकांसी नेत्र एक । कित्येका चारी नेत्र विचित्र । किती स्थूळ कुब्जक । ऐसे गण ईश्वराचे ॥३१॥

ऐशापरीच्या गणांसहित । बैसला शिव मूर्तिमंत । सिंहासन रत्नखचित । सप्त प्रभावळीचे ॥३२॥

आरक्त एक प्रभावळी । तयावरी रत्ने जडली । अनुपम्य दिसे निर्मळी । सिंहासन परियेसा ॥३३॥

दुसरी एक प्रभावळी । हेमवर्ण पिवळी । मिरवीतसे रत्ने बहळी । सिंहासन ईश्वराचे ॥३४॥

तिसरिये प्रभावळीसी । नीलवर्णे रत्ने कैसी । जडली असती कुसरीसी । सिंहासन ईश्वराचे ॥३५॥

शुभ्रचतुर्थ प्रभावळी । रत्नखचित असे कमळी । आरक्तवर्ण असे जडली । सिंहासन शंकराचे ॥३६॥

वैडूर्यरत्नखचित । मोती जडली असती बहुत । पाचवी प्रभावळी ख्यात । सिंहासन ईश्वराचे ॥३७॥

सहावी भूमि नीलवर्ण । भीतरी रेखा सुवर्णवर्ण । रत्ने जडली असती गहन । अपूर्व देखा त्रिभुवनांत ॥३८॥

सातवी ऐसी प्रभावळी । अनेक रत६ने असे जडली । जे का विश्वकर्म्याने रचिली । अपूर्व देखा त्रिभुवनांत ॥३९॥

ऐशा सिंहासनावरी । बैसलासे त्रिपुरारि । कोटिसूर्य तेजासरी । भासतसे परियेसा ॥१४०॥

महाप्रळयसमयासी । सप्तार्णव-मिळणी जैसी । तैसिया श्वासोच्छ्वासेसी । बैसलासे ईश्वर ॥४१॥

भाळनेत्र ज्वाळमाळा । संवर्ताग्नि जटामंडळा । कपाळी चंद्र षोडशकळा । शोभतसे सदाशिव ॥४२॥

तक्षक देखा वामकर्णी । वासुकी असे कानी दक्षिणी । तया दोघांचे नयन । नीलरत्नापरी शोभती ॥४३॥

नीलकंठ दिसे आपण नागहार आभरण । सर्पाचेचि करी कंकण । मुद्रिकाही देखा सर्पाचिया ॥४४॥

मेखला तया सर्पाचे । चर्मपरिधान व्याघ्राचे । शोभा घंटी दर्पणाचे । ऐसेपरी दिसतसे ॥४५॥

कर्कोटक-महापद्म । केली नूपुरे पाईजण । जैसा चंद्र-संपूर्ण । तैसा शुभ्र दिसतसे ॥४६॥

म्हणोनि कर्पूरगौर म्हणती । ध्यानी ध्याईजे पशुपति । ऐसा भोळाचक्रवर्ती । बैसलासे सभेत ॥४७॥

रत्नमुकुट असे शिरी । नागेंद्र असे केयूरी । कुंडलांची दीप्ति थोरी । दिसतसे ईश्वर ॥४८॥

कंठी सर्पाचे हार । नीलकंथ मनोहर । सर्वांगी सर्पाचे अलंकार । शोभतसे ईश्वर ॥४९॥

शुभ्र कमळे अर्चिला । की चंदने असे लेपिला । कर्पूरकेळीने पूजिला । ऐसा दिसे ईश्वर ॥१५०॥

दहाभुजा विस्तारेसी । एकेक हाती आयुधेसी । बैसलासे सभेसी । सर्वेश्वर शंकर ॥५१॥

एके हाती त्रिशूळ देखा । दुसरा डमरू सुरेखा । येरे हाती खड्ग तिखा । शोभतसे ईश्वर ॥५२॥

पानपात्र एका हाती । धनुष्य-बाणे कर शोभती । खट्वांग फरश येरे हाती । अंकुश करी मिरवीतसे ॥५३॥

मृग धरिला असे करी देखा । ऐसा तो हा पिनाका । दहाभुजा दिसती निका । बैसलासे सभेत ॥५४॥

पंचवक्त्र सर्वेश्वर । एकेक मुखाचा विस्तार । दिसतसे सालंकार । सांगेन ऐका श्रोतेजन ॥५५॥

कलंकाविणे चंद्र जैसा । किंवा क्षीरफेन ऐसा । भस्मभूषणे रूपे कैसा । दिसे मन्मथाते दाहोनिया ॥५६॥

सूर्य-चंद्र अग्निनेत्र । नागहार कटिसूत्र । दिसे मूर्ति पवित्र । सर्वेश्वर परियेसा ॥५७॥

शुभ्र टिळक कपाळी । बरवा शोभे चंद्रमौळी । हास्यवदन केवळी । अपूर्व देखा श्रीशंकर ॥५८॥

दुसरे मुख उत्तरेसी । शोभतसे विस्तारेसी । ताम्रवर्णाकार कमळेसी । अपूर्व दिसे परियेसा ॥५९॥

जैसे दाडिंबाचे फूल । किंवा प्रातःरविमंडळ । तैसे मिरवे मुखकमळ । ईश्वराचे परियेसा ॥१६०॥

तिसरे मुख पूर्वदिशी । गंगा अर्धचंद्र शिरसी । जटाबंदन केली कैसी । सर्पवेष्टित परियेसा ॥६१॥

चवथे मुख दक्षिणेसी । मिरवे नीलवर्णेसी । विक्राळ दाढा दारुणेसी । दिसतसे तो ईश्वर ॥६२॥

मुखांहूनि ज्वाला निघती । तैसा दिसे तीव्रमूर्ति । रुंडमाळा शोभती । सर्पवेष्टित परियेसा ॥६३॥

पाचवे असे ऐसे वदन । व्यक्ताव्यक्त असे जाण । साकार निराकार सगुण । सगुण निर्गुण ईश्वर ॥६४॥

सलक्षण निर्लक्षण । ऐसे शोभतसे वदन । परब्रह्म वस्तु तो जाण । सर्वेश्वर पंचमुखी ॥६५॥

काळ व्याळ सर्प बहुत । कंठी माळ मिरवे ख्यात । चरण मिरविती आरक्त । कमळापरी ईश्वराचे ॥६६॥

चंद्रासारिखी नखे देखा । मिरवे चरणी पादुका । अळंकार-सर्प ऐका । शोभतसे परमेश्वर ॥६७॥

व्याघ्रांबर पांघरुण । सर्प बांधले असे आपण । गाठी बांधिली असे जाण । नागबंधन करूनिया ॥६८॥

नाभी चंद्रावळी शोभे । हृदयी कटाक्ष रोम उभे । परमार्थमूर्ति लाभे । भक्तजना मनोहर ॥६९॥

ऐसा रुद्र महाभोळा । सिंहासनी आरूढला । पार्वतीसहित शोभला । बैसलासे परमेश्वर ॥१७०॥

पार्वतीचे श्रृंगार । नानापरीचे अलंकार । मिरवीतसे अगोचर । सर्वेश्वरी परियेसा ॥७१॥

कनकचाफे गोरटी । मोतियांचा हार कंठी । रत्नखचित मुकुटी । नागबंदी दिसतसे ॥७२॥

नानापरीच्या पुष्पजाति । मुकुटावरी शोभती । तेथे भ्रमर आलापिती । परिमळालागी परियेसा ॥७३॥

मोतियांची थोर जाळी । मिरवीतसे मुकुटाजवळी । रत्ने असती जडली । शोभायमान दिसतसे ॥७४॥

मुख दिसे पूर्णचंद्र । मिरवतसे हास्य मंद । जगन्माता विश्ववंद्य । दिसतसे परमेश्वरी ॥७५॥

नासिक बरवे सरळ । तेथे म्रिअवे मुक्ताफळ । त्यावरी रत्ने सोज्ज्वळ । जडली असती शोभायमान ॥७६॥

अधर पवळवेली दिसे । दंतपंक्ति रत्न जैस । ऐसी माता मिरवतसे । जगन्माता परियेसा ॥७७॥

कानी तानवडे भोवरिया । रत्नखचित मिरवलिया । अलंकार महामाया । लेइली असे जगन्माता ॥७८॥

पीतवर्ण चोळी देखा । कुच तटतटित शोभे निका । एकावेळी रत्ने अनेका । शोभतसे कंठी हार ॥७९॥

कालव्याल सर्प थोर । स्तनपान करिती मनोहर । कैसे भाग्य दैव थोर । त्या सर्पाचे परियेसा ॥१८०॥

आरक्त वस्त्र नेसली । जैसे दाडिंब पुष्पवेली । किंवा कुंकुमे डवरिली । गिरिजा माता परियेसा ॥८१॥

बाहुदंड सुरेखा । करी कंकण मिरवे देखा । रत्नखचित मेखळा देखा । लेईली असे अपूर्व जे ॥८२॥

चरण शोभती महा बरवे । असती नेपुरे स्वभावे । ऐसे पार्वती-ध्यान ध्यावे । म्हणती गण समस्त ॥८३॥

अष्टमीच्या चंद्रासारिखा । मिरवे टिळक काअळी कैसा त्रिपुंड्र टिळा शुभ्र जैसा । मोतियांचा परियेसा ॥८४॥

नानापरीचे अलंकार । अनेकपरीचे श्रृंगार । कवण वर्णू शके पार । जगन्माता अंबिकेचा ॥८५॥

ऐसा शंभु उमेसहित । बैसलासे सभेत । तेहतीस कोटि परिवारसहित । इंद्र उभा वोळगेसी ॥८६॥

उभे समस्त सुरवर । देवऋषि सनत्कुमार । आले तेथे वेगवक्त्रे । तया ईश्वरसभेसी ॥८७॥

सनत्कुमार तये वेळी । लागतसे चरणकमळी । साष्टांग नमन बहाळी । विनवीतसे शिवासी ॥८८॥

जय जया उमाकांता । जय जया शंभु विश्वकर्ता । त्रिभुवनी तूचि दाता । चतुर्विध पुरुषार्थ ॥८९॥

समस्त धर्म आपणासी । स्वामी निरोपिले कृपेसी । भवार्णवी तरावयासी । पापक्षयाकारणे ॥१९०॥

आणिक एक आम्हा देणे । मुक्ति होय अल्पपुण्ये । चारी पुरुषार्थ येणे गुणे । अनायासे साधिजे ॥९१॥

एऱ्हवी समस्त पुण्यासी । करावे कष्त असमसहासी । हितार्थ सर्व मानवांसी । निरोपावे स्वामिया ॥९२॥

ऐसे विनवी सनत्कुमा । मनी संतोषोनिया ईश्वर । सांगता झाला कर्पूरगौर । सनत्कुमार मुनीसी ॥९३॥

ईश्वर म्हणे तयेवेळी । ऐका देव ऋषि सकळी । घडे धर्म तात्काळी । ऐसे पुण्य सांगेन ॥९४॥

वेदशास्त्रसंमतेसी । असे धर्म परियेसी । अनंत पुण्य त्रिपुंड्रेसी । भस्मांकित परियेसा ॥९५॥

ऐकोनि विनवी सनत्कुमार । कवणे विधी लाविजे नर । कवण 'स्थान', 'द्रव्य' परिकर । 'शक्ति' 'देवता' कवण असे ॥९६॥

कवण 'कर्तृ' किं 'प्रमाण' । कोण 'मंत्रे' लाविजे आपण । स्वामी सांगा विस्तारून । म्हणोनि चरणी लागला ॥९७॥

ऐसी विनंती ऐकोनि । सांगे शंकर विस्तारोनि । गोमय द्रव्य, देवता-अग्नि । भस्म करणे परियेसा ॥९८॥

पुरातनीचे यज्ञस्थानी । जे का असे मेदिनी । पुण्य बहुत लाविताक्षणी । भस्मांकिता परियेसा ॥९९॥

सद्योजाता'दि मंत्रेसी । घ्यावे भस्म तळहस्तासी । अभिमंत्रावे भस्मासी । 'अग्निरित्या'दि मंत्रेकरोनि ॥२००॥

'मानस्तोके' ति मंत्रेसी । संमदावे अंगुष्ठेसी । त्र्यंबकादि मंत्रेसी । शिरसी लाविजे परियेसा ॥१॥

'त्र्यायुषे' ति मंत्रेसी । लाविजे ललाटभुजांसी । त्याणेची मंत्रे परियेसी । स्थानी स्थानी लाविजे ॥२॥

तीनी रेखा एके स्थानी । लावाव्या त्याच मंत्रांनी । अधिक न लाविजे भ्रुवांहुनी । भ्रूसमान लाविजे ॥३॥

मध्यमानामिकांगुळेसी । लाविजे पहिले ललाटेसी । प्रतिलोम-अंगुष्ठेसी । मध्यरेषा काढिजे ॥४॥

त्रिपुंड्र येणेपरी । लाविजे तुम्ही परिकरी । एक एक रेखेच्या विस्तारी । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥५॥

नव देवता विख्यातेसी । असती एकेक रेखेसी । 'अ' कार गार्हपत्यासी । भूरात्मा रजोगुण ॥६॥

ऋग्वेद आणि क्रियाशक्ति । प्रातःसवन असे ख्याति । महादेव-देव म्हणती । प्रथम रेखा येणेपरी ॥७॥

दुसरे रेखेची देवता । सांगेन ऐका विस्तारता । 'उ' कार दक्षिणाग्नि देवता । नभ सत्त्व जाणावे ॥८॥

यजुर्वेद म्हणिजे त्यासी । मध्यंदिन-सवन परियेसी । इच्छाशक्ति अंतरात्मेसी । महेश्वर-देव जाण ॥९॥

तिसरी रेखा मधिलेसी । 'म' कार आहवनीय परियेसी । परमात्मा दिव हर्षी । ज्ञानशक्ति तमोगुण ॥२१०॥

तृतीयसवन परियेसी । सामवेद असे त्यासी । शिवदैवत निर्धारिसी । तीनि रेखा येणेविधि ॥११॥

ऐसे नित्य नमस्कारूनि । त्रिपुंड्र लाविजे भस्मेनि । महेश्वराचे व्रत म्हणोनि । वेदशास्त्रे बोलताति ॥१२॥

मुक्तिकामे जे लाविती । त्यासी पुनरावृत्ति । जे जे मनी संकल्पिती । लाधे चारी पुरुषार्थ ॥१३॥

ब्रह्मचारी-गृहस्थासी । वानप्रस्थ-यतीसी । समस्ती लाविजे हर्षी । भस्मांकित त्रिपुंड्र ॥१४॥

महापापी असे आपण । उपपातकी जरी जाण । भस्म लाविता तत्क्षण । पुण्यात्मा तोचि होय ॥१५॥

क्षत्रिय-वैश्य-शूद्र-स्त्रीवध्यासी । गोहत्यादि-पातकासी । वीरहत्या-आत्महत्येसी । शुद्धात्मा करी भस्मांकित ॥१६॥

विधिपूर्वक मंत्रेसी । जे लाविती भक्तीसी । त्यांची महिमा अपारेसी । वंद्य होय देवलोकी ॥१७॥

जरी नेणे मंत्रासी । त्याणे लाविजे भावशुद्धीसी । त्याची महिमा अपारेसी । एकचित्ते परियेसा ॥१८॥

परद्रव्यहारक देखा । परस्त्रीगमन ऐका असेल पापी परनिंदका । तोही पुनीत होईल जाणा ॥१९॥

परक्षेत्रहरण देखा । परपीडक असेल जो का । सस्य आराम तोडी का । ऐसा पातकी पुनीत होई ॥२२०॥

गृहदाहादि केला दोष । असत्यवादी परियेस । पैशून्यपण पापास । वेदविक्रय पाप जाणा ॥२१॥

कूटसाक्षी व्रतत्यागी । कौटिल्य करी पोटालागी । ऐसी पाप सदा भोगी । तोही पुनीत होय जाणा ॥२२॥

गाई-भूमि-हिरण्यदान । म्हैषी-तीळ-कंबळदान । घेतले असेल वस्त्रान्न । तोही पुनीत होय जाणा ॥२३॥

धान्यदान जलादिदान । घेतले असेल नीचापासून । त्याणे करणे भस्मधारण । तोही पुनीत होय जाणा ॥२४॥

दासी-वेश्या-भुजंगीसी । वृषलस्त्री-रजस्वलेसी । केले असती जे का दोषी । तोही पुनीत जाणा ॥२५॥

कन्या विधवा अन्य स्त्रियांशी । घडला असेल संग जयासी । अनुतप्त होऊनि परियेसी । भस्म लाविता पुनीत होईल ॥२६॥

रस-मांस-लवणादिका । केला असेल विक्रय जो का । पुनीत होय भस्मसंपर्का । त्रिपुंड्र लाविता परियेसा ॥२७॥

जाणोनि अथवा अज्ञानता । पाप घडले असंख्याता । भस्म लाविता पुनीता । पुण्यात्मा होय जाणा ॥२८॥

नाशी समस्त पापांसी । भस्ममहिमा आहे ऐशी । शिवनिंदक पापियासी । न करी पुनीत परियेसा ॥२९॥

शिवद्रव्य अपहारकासी । निंदा करी शिवभक्तांसी । न होय निष्कृति त्यासी । पापावेगळा नव्हे जाणा ॥२३०॥

रुद्राक्षमाळा जयाचे गळा । लाविला असेल त्रिपुंड्र टिळा । अन्य पापी होय केवळा । तोही पूज्य तीही लोकी ॥३१॥

जितुकी तीर्थे भूमीवरी । असतील क्षेत्रे नानापरी । स्नान केले पुण्य-सरी । भस्म लाविता परियेसा ॥३२॥

मंत्र असती कोटी सात । पंचाक्षरादि विख्यात । अनंत आगम असे मंत्र । जपिले फळ भस्मांकिता ॥३३॥

पूर्वजन्म-सहस्त्रांती । सहस्त्र जन्म पुढे होती । भस्मधारणे पापे जाती । बेचाळीस वंशादिक ॥३४॥

इहलोकी अखिल सौख्य । होती पुरुष शतायुष्य । व्याधि न होती शरीरास । भस्म लाविता नरासी ॥३५॥

अष्टैश्वर्यै होती त्यासी । दिव्य शरीर परियेसी । अंती ज्ञान होईल निश्चयेसी । देहांती तया नरा ॥३६॥

बैसवोनि दिव्य विमानी । देवस्त्रिया शत येऊनि । सेवा करिती येणे गुणी । घेऊनि जाती स्वर्गभुवना ॥३७॥

विद्याधर सिद्धजन । गंधर्वादि देवगण । इंद्रादि लोकपाळ जाण । वंदिती समस्त तयासी ॥३८॥

अनंतकाळ तया स्थानी । सुखे असती संतोषोनि । मग जाती तेथोनि । ब्रह्मलोकी शाश्वत ॥३९॥

एकशत कल्पवरी । रहाती ब्रह्मलोकी स्थिरी । तेथोनि जाती वैकुंठपुरी । विष्णुलोकी परियेसा ॥२४०॥

ब्रह्मकल्प तीनवरी । रहाती नर वैकुंठपुरी । मग पावती कैलासपुरी । अक्षय काळ तेथे रहाती ॥४१॥

शिवसायुज्य होय त्यासी । संदेह सोडोनिया मानसी । लावा त्रिपुंड्र भक्तीसी । सनत्कुमारादि सकळिक हो ॥४२॥

वेदशास्त्रदि उपनिषदार्थ । सार पाहिले मी अवलोकित । चतुर्विध पुरुषार्थ । भस्मधारणे होय जाणा ॥४३॥

ऐसे त्रिपुंड्रमहिमान । सांगितले ईश्वरे विस्तारून । लावा तुम्ही सकळ जन । सनत्कुमारादि ऋषीश्वर हो ॥४४॥

सांगोनि सनत्कुमारासी । गेला ईश्वर कैलासासी । सनत्कुमार महाहर्षी । गेला ब्रह्मलोकाप्रती ॥४५॥

वामदेव महामुनि । सांगती ऐसे विस्तारोनि । ब्रह्मराक्षसे संतोषोनि । नमन केले चरणकमलासी ॥४६॥

वामदे म्हणे राक्षसासी । भस्ममाहात्म्य आहे ऐसी । माझे अंगस्पर्शेसी । ज्ञान तुज प्रकाशिले ॥४७॥

ऐसे म्हणोनि संतोषी अभिमंत्रोनि भस्मासी । देता झाला राक्षसासी । वामदेव तया वेळी ॥४८॥

ब्रह्मराक्षस तया वेळी । लाविता त्रिपुंड्र कपाळी । दिव्यदेह तात्काळी । तेजोमूर्ति जाहला परियेसा ॥४९॥

दिव्य अवयव झाले त्यासी । जैसा सूर्यसंकाशी । झाला आनंदरूप कैसी । ब्रह्मराक्षस तया वेळी ॥२५०॥

नमन करूनि योगीश्वरासी । केली प्रदक्षिणा भक्तीसी । विमान आले तत्क्षणेसी । सूर्यसंकाश परियेसा ॥५१॥

दिव्य विमानी बैसोनि । गेला स्वर्गासी तत्क्षणी । वामदेव महामुनी । दिधला तयासी परलोक ॥५२॥

वामदेव महादेव । मनुष्यरूप दिसतो स्वभाव । प्रत्यक्ष जाणा तो शांभव । हिंडे भक्त तारावया ॥५३॥

त्रयमूर्तीचा अवतारु । वामदेव तोचि गुरु । करावया जगदोद्धारु । हिंडत होता भूमीवरी ॥५४॥

भस्ममाहात्म्य असे थोरु । विशेष हस्तस्पर्श गुरु । ब्रह्मराक्षसासी दिधला वरु । उद्धार गति परियेसा ॥५५॥

समस्त मंत्र असती । गुरूविणे साध्य नव्हती । वेदशास्त्रे वाखाणिती । 'नास्ति तत्त्वं गुरोः परम' ॥५६॥

सूत म्हणे ऋषेश्वरांसी । भस्ममाहात्म्य आहे ऐसी । गुरुहस्ते असे विशेषी । तस्माद् गुरुचि कारण ॥५७॥

येणेपरी त्रिविक्रमासी । सांगती श्रीगुरु विस्तारेसी । त्रिविक्रमभारती हर्षी । चरणांवरी माथा ठेवित ॥५८॥

नमन करूनि श्रीगुरूसी । निघाला आपुले स्थानासी । झाले ज्ञान समस्तांसी । श्रीगुरूच्या उपदेशे ॥५९॥

येणेपरी सिद्धमुनि । सांगते झाले विस्तारूनि । ऐकतो शिष्य नामकरणी । भक्तिभावेकरूनिया ॥२६०॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । भक्तिभावे ऐकती नर । लाघे चारी पुरुषार्थ ॥२६१॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्ध-नामधारकसंवादे भस्ममहिमावर्णन नाम एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥२९॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ (ओवीसंख्या २६१)

अध्याय तिसावा

श्रीगणेशाय नमः । श्रीसरस्वत्यै नमः । श्रीगुरुभ्यो नमः ।

नामधारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिया चरणा । विनवीतसे कर जोडून । भक्तिभावेकरूनिया ॥१॥

जय जया सिद्धमुनि । तूचि तारक भवार्णी । अज्ञानतिमिर नासोनि । ज्योतिःस्वरूप तूचि होसी ॥२॥

अविद्यामायासागरी । बुडालो होतो महापुरी । तुझी कृपा जाहली तरी । तारिले माते स्वामिया ॥३॥

तुवा दाविला निज-पंथ । जेणे जोडे परमार्थ । विश्वपालक गुरुनाथ । तूचि होसी स्वामिया ॥४॥

गुरुचरित्र सुधारस । तुवा पाजिला आम्हांस । तृप्त न होय गा मानस । तृषा आणिक होतसे ॥५॥

तुवा केलिया उपकारासी । उत्तीर्ण नव्हे मी वंशोवंशी । निजस्वरूप आम्हांसी । दाविले तुम्ही सिद्धमुनि ॥६॥

मागे कथा निरोपिलीसी । अभिनव जाहले सृष्टीसी । पतिताकरवी ख्यातीसी । वेद चारी म्हणविले ॥७॥

त्रिविक्रम महामुनेश्वरासी । बोधिले ज्ञान प्रकाशी । पुढे कथा वर्तली कैशी । विस्तारावे दातारा ॥८॥

ऐकोनि शिष्याचे वचन । संतोषला सिद्ध आपण । प्रेमभावे आलिंगोन । आश्वासीतसे तये वेळी ॥९॥

धन्य धन्य शिष्यमौळी । तुज लाधले अभीष्ट सकळी । गुरूची कृपा तात्काळी । जाहली आता परियेसा ॥१०॥

धन्य धन्य तुझी वाणी । वेध लागला श्रीगुरुचरणी । तूचि तरलासी भवार्णी । सकळाभीष्टे साधतील ॥११॥

तुवा पुसिला वृत्तांत । संतोष झाला आजि बहुत । श्रीगुरुमहिमा असे ख्यात । अगम्य असे सांगता ॥१२॥

एकेक महिमा सांगता । विस्तार होईल बहु कथा । संकेतमार्गे तुज आता । निरोपीतसे परियेसी ॥१३॥

पुढे असता वर्तमानी । तया गाणगग्रामभुवनी । महिमा होतसे नित्यनूतनी । प्रख्यातरूप होऊनिया ॥१४॥

त्रयमूर्तीचा अवतार । झाला नृसिंहसरस्वती नर । महिमा त्याची अपरंपारु । सांगता अगम्य परियेसा ॥१५॥

महिमा तया त्रयमूर्तीची । सांगता शक्ति आम्हा कैची काया धरूनि मानवाची । चरित्र केले भूमीवरी ॥१६॥

तया स्थानी असता गुरु । ख्याति झाली अपरांपरु । प्रकाशत्व चारी राष्ट्र । समस्त येती दर्शना ॥१७॥

येती भक्त यात्रेसी । एकोभावे भक्तीसी । श्रीगुरुदर्शनमात्रेसी । सकळाभीष्ट पावती ॥१८॥

दैन्य पुरुष होती श्रियायुक्त । वांझेसी पुत्र होय त्वरित । कुष्ठे असेल जो पीडित । सुवर्ण होय देह त्याचा ॥१९॥

अक्षहीना अक्ष येती । बधिर कर्णी ऐकती । अपस्मारादि रोग जाती । श्रीगुरुचरणदर्शनमात्रे ॥२०॥

परीस लागता लोहासी । सुवर्ण होय नवल कायसी । श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । सकळाभीष्ट पाविजे ॥२१॥

ऐसे असता वर्तमानी । उत्तर दिशे माहुरस्थानी । होता विप्र महाधनी । नाम तया 'गोपीनाथ' ॥२२॥

तया पुत्र होऊनि मरती । करी दुःख अनेक रीती । दत्तात्रेया आराधिती । स्त्रीपुरुष दोघेजण ॥२३॥

पुढे जाहला आणिक सुत । तया नाम ठेविती 'दत्त' । असती आपण धनवंत । अति प्रीती वाढविले ॥२४॥

एकचि पुत्र तया घरी । अति प्रीति तयावरी । झाला पाच संवत्सरी । व्रतबंध केला तयासी ॥२५॥

वर्षे बारा होता तयासी । विवाह करिती प्रीतीसी । अतिसुंदर नोवरीसी । विचारूनि प्रीतिकरे ॥२६॥

मदनाचे रतीसरसी । रूप दिसे नोवरीसी । अति प्रीति सासूश्वशुरासी । महाप्रेमे प्रतिपाळिती ॥२७॥

दंपती एकचि वयेसी । अति प्रिय महा हर्षी । वर्धता झाली षोडशी । वर्षे तया पुत्रासी ॥२८॥

दोघे सुंदर सुलक्षण । एकापरीस एक प्राण । न विसंबिती क्षण क्षण । अतिप्रिय परियेसा ॥२९॥

ऐसी प्रेमे असता देखा । व्याधि आली त्या पुरुषा । अनेक औषधे देता ऐका । आरोग्य नोहे तयासी ॥३०॥

नवचे अन्न तयासी । सदा राहे उपवासी । त्याची भार्या प्रीतीसी । आपण न घे सदा अन्न ॥३१॥

पुरुषावरी आपुला प्राण । करी नित्य उपोषण । पतीस देता औषधे जाण । प्राशन करी परियेसा ॥३२॥

येणेपरी तीन वर्षी । झाली व्याधि-क्षयासी । पतिव्रता स्त्री कैसी । पुरुषासवे कष्टतसे ॥३३॥

पुरुषदेह क्षीण झाला । आपण तयासरसी अबला । तीर्थ घेऊनि चरणकमळा । काळ क्रमी तयाजवळी ॥३४॥

दुर्गंधि झाले देह त्याचे । जवळी न येती वैद्य साचे । पतिव्रता सुमन तिचे । न विसंबेचि क्षणभरी ॥३५॥

जितुके अन्न पतीसी । तितुकेचि ग्रास आपणासी । जैसे औषध देती त्यासी । आपण घेतसे परियेसा ॥३६॥

मातापिता दायाद गोती । समस्त तिसी वारिती । पतिव्रता ज्ञानवंती । न ऐके बोल कवणाचे ॥३७॥

दिव्यवस्त्रादि आभरणे । त्यजिली समस्त भूषणे । पुरुषावरी आपुला प्राण । काय सुख म्हणतसे ॥३८॥

उभयतांची मातापिता । महाधनिक श्रीमंता । पुत्रकन्येसी पाहता । दुःख करिती परियेसा ॥३९॥

अनेक जपानुष्ठान । मंत्रविद्या महाहवन । अपरिमित ब्राह्मणभोजन । करविताति अवधारा ॥४०॥

अनेक परीचे वैद्य येती । दिव्य रस-औषधे देती । शमन नव्हे कवणे रीती । महाव्याधीने व्यापिले ॥४१॥

पुसती जाणत्या ज्योतिष्यासि । पूजा करिती कुळदेवतांसी । काही केलिया पुत्रासी । आरोग्य नोहे सर्वथा ॥४२॥

वैद्य म्हणती तये वेळी । नव्हे बरवे त्यासी अढळी । राखील जरी चंद्रमौळी । मनुष्ययत्न नव्हे आता ॥४३॥

ऐसे ऐकोनि मातापिता । दुःखे दाटली करिती चिंता । जय जया जगन्नाथा । दत्तात्रेया गुरुमूर्ति ॥४४॥

आराधोनिया तुम्हांसी । पुत्र लाधलो संतोषी । पापरूप आपणासी । निधान केवी राहो पाहे ॥४५॥

एकचि पुत्र आमचे वंशी । त्याते जरी न राखिसी । प्राण देऊ तयासरसी । दत्तात्रेया स्वामिया ॥४६॥

ऐसे नानापरी देखा । दुःख करिती जननीजनका । वारीतसे पुत्र ऐका । मातापिता आलिंगोनि ॥४७॥

म्हणे आपुले भोग सरले । जितुके ऋण तुम्हा दिधले । अधिक कैचे घेऊ भले । ऋणानुबंध न चुकेचि ॥४८॥

ऐसे ऐकोनि मातापिता । दोघे जाहली मूर्च्छागता । पुत्रावरी लोळता । महादुःखे दाटोनिया ॥४९॥

म्हणती ताता पुत्रराया । आमुचीआशा झाली वाया । पोषिसी आम्हा म्हणोनिया । निश्चय केला होता आपण ॥५०॥

उबगोनिया आम्हांसी । सोडूनि केवी जाऊ पाहसी । वृद्धाप्यपणी आपणांसी । धर्म घडे केवी तुज ॥५१॥

ऐकोनि मातापितावचन । विनवीतसे आक्रंदोन । करणी ईश्वराधीन । मनुष्ययत्न काय चाले ॥५२॥

मातापित्यांचे ऋण । पुत्रे करावे उत्तीर्ण । तरीच पुत्रत्व पावणे । नाही तरी दगडापरी ॥५३॥

मातेने केले मज पोषण । एके घडीचे स्तनपान । उत्तीर्ण नव्हे भवार्ण । जन्मांतरी येऊनिया ॥५४॥

आपण जन्मलो तुमचे उदरी । कष्ट दाविले अतिभारी । सौख्य न देखा कवणेपरी । ऐसा आपण पापी देखा ॥५५॥

आता तुम्ही दुःख न करणे । परमार्थी दृष्टी देणे । जैसे काही असेल होणे । ब्रह्मादिका न सुटेचि ॥५६॥

येणेपरी जननीजनका । संभाषीतसे पुत्र निका । तेणेपरी स्त्रियेसी देखा । सांगतसे परियेसा ॥५७॥

म्हणे ऐक प्राणेश्वरी । झाले आमुचे दिवस सरी । मजनिमित्ते कष्टलीस भारी । वृथा गेले कष्ट तुझे ॥५८॥

पूर्वजन्मीचे वैरपण । तुजसी होता माझा शीण । म्हणोनि तूते दिधले जाण । जन्मांतरीचे कष्ट देखा ॥५९॥

तू जरी रहासी आमुचे घरी । तुज पोशितील परिकरी । तुज वाटेल कष्ट भारी । जाई आपुले माहेरा ॥६०॥

ऐसे तुझे सुंदरीपण । न लाधे आपण दैवहीन । न राहे तुझे अहेवपण । माझे अंग स्पर्शता ॥६१॥

ऐकोनि पतीचे वचन । मूर्च्छा आली तत्क्षण । माथा लावूनिया चरणा । दुःख करी तये वेळी ॥६२॥

म्हणे स्वामी प्राणेश्वरा । तुम्ही मज न अव्हेरा । तुहांसरी दातारा । आणिक नाही गति आपणा ॥६३॥

जेथे असे तुमचा देह । सवेचि असे आपण पाहे । मनी न करा संदेह । समागमी तुमची आपण ॥६४॥

ऐसे दोघांचिया वचनी । ऐकोनिया जनकजननी । देह टाकोनिया धरणी । दुःख करिती तयेवेळी ॥६५॥

उठवूनिया श्वशुरासी । संबोखीतसे सासूसी । न करा चिंता, हो भरवसी । पति आपुला वाचेल ॥६६॥

विनवीतसे तये वेळी । आम्हा राखेल चंद्रमौळी । पाठवा एखाद्या स्थळी । पति आपुला वाचेल ॥६७॥

सांगती लोक महिमा ख्याति । नरसिंहसरस्वती श्रीगुरुमूर्ति । गाणगापुरी वास करिती । तया स्वामी पहावे ॥६८॥

त्याचे दर्शनमात्रेसी । आरोग्य होईल पतीसी । आम्हा पाठवा त्वरितेसी । म्हणोनि चरणा लागली ॥६९॥

मानवली गोष्ट समस्तांसी । मातापिताश्वशुरांसी । निरोप घेऊनि सकळिकांसी । निघती झाली तये वेळी ॥७०॥

तया रोगिया करोनि डोली । घेवोनि निघाली ते बाळी । विनवीतसे तये वेळी । आपले सासूश्वशुरांसी ॥७१॥

स्थिर करूनि अंतःकरण । सुखे रहावे दोघेजण । पति असे माझा प्राण । राखील माझे कुळदैवत ॥७२॥

म्हणोनि सासूश्वशुरांसी । नमन करी प्रीतीसी । आशीर्वाद देती हर्षी । अहेवपण स्थिर होय ॥७३॥

तुझे दैवे तरी आता । आमुचा पुत्र वाचो वो माता । म्हणोनि निघाले बोळवीत । आशीर्वाद देताति ॥७४॥

येणेपरी पतीसहित । निघती झाली पतिव्रता । क्वचित्काळ मार्ग क्रमिता । आली गाणगापुरासी ॥७५॥

मार्ग क्रमिता रोगियासी । अधिक जाहला त्रिदोषी । उतरता ग्रामप्रदेशी । अतिसंकट जाहले पै ॥७६॥

विचारिता श्रीगुरूसी गेले होते संगमासी । जावे म्हणोनि दर्शनासी । निघती झाली तये वेळी ॥७७॥

पतिव्रता तये वेळ । आली आपुले पतीजवळ । पहाता जाहला अंतकाळ । प्राण गेला तत्क्षणी ॥७८॥

आकांत करी ते नारी । लोळतसे धरणीवरी । भोसकूनि घ्यावया घेता सुरी । वारिती तियेसी ग्राम लोक ॥७९॥

आफळी शिरे भूमीसी । हाणी उरी पाषाणेसी । केश मोकळे आक्रोशी । प्रलापीतसे परियेसा ॥८०॥

हा हा देवा काय केले । का मज गाईसी गांजिले । आशा करूनि आल्ये । राखिसी प्राण म्हणोनि ॥८१॥

पूजेसी जाता देउळात । पडे देऊळ करी घात । ऐशी कानी न ऐको मात । दृष्टांत झाला आपणासी ॥८२॥

उष्णकाळी तापोनि नरु । ठाकोनि जाय एखादा तरु । वृक्षचि पडे आघात थोरु । तयापरी झाले मज ॥८३॥

तृषेकरूनि पीडित । जाय मनुष्य गंगेत । संधी सुसरी करी घात । तयापरी मज झाले ॥८४॥

व्याघ्रभये पळे धेनु । जाय आधार म्हणोनु । तेथेचि वधिती यवनु । तयापरी झाले मज ॥८५॥

ऐसी पापी दैवहीन । आपुले पतीचा घेतला प्राण । मातापितरांसी त्यजून । घेवोनि आल्ये विदेशी ॥८६॥

येणेपरी दुःख करीत । पाहू आले जन समस्त । संभाषिताति दुःखशमता । अनेकपरीकरूनिया ॥८७॥

वारिताति नारी सुवासिनी । का वो दुःख करिसी कामिनी । विचार करी अंतःकरणी । होणार न चुके सकळिकांसी ॥८८॥

ऐसे म्हणता नगरनारी । तिसी दुःख झाले भारी । आठवीतसे परोपरी । आपुले जन्मकर्म सकळ ॥८९॥

ऐका तुम्ही मायबहिणी । आता कैची वाचू प्राणी । पतीसी आल्ये घेऊनि । याची आशा करोनिया ॥९०॥

आता कवणा शरण जावे । राखेल कोण मज जीवे । प्राणेश्वरा त्यजूनि जीवे । केवी वाचू म्हणतसे ॥९१॥

बाळपणी गौरीसी । पूजा केली शंकरासी । विवाह होता परियेसी । पूजा केली मंगळागौरी ॥९२॥

अहेवपणाचे आशेनी । पूजा केली म्या भवानी । सांगती माते सुवासिनी । अनेकपरी व्रतादिके ॥९३॥

जे जे सांगती माते व्रत । केली पूजा अखंडित । समस्त जाहले आता व्यर्थ । रुसली गौरी आपणावरी ॥९४॥

आता माझिये हळदीसी । चोर पडले गळेसरीसी । सर्वस्व दिधले वन्हीसी । कंकण-कंचुकी परियेसा ॥९५॥

कोठे गेले माझे पुण्य । वृथा पूजिला गौरीरमण । कैसे केले मज निर्वाण । ऐका मायबहिणी हो ॥९६॥

केवी राहू आता आपण । पति होता माझा प्राण । लोकांसरिसा नोहे जाण । प्राणेश्वर परियेसा ॥९७॥

ऐसे नानापरी देखा । करी पतिव्रता दुःखा । पतीच्या पाहूनिया मुखा । आणिक दुःख अधिक करी ॥९८॥

आलिंगोनि प्रेतासि । रोदन करी बहुवसी । आठवी आपुले पूर्व दिवसी । पूर्वस्नेह तये वेळी ॥९९॥

म्हणे पुरुषा प्राणेश्वरा । कैसे माझे त्यजिले करा । उबग आला तुम्हा थोरा । म्हणोनि माते उपेक्षिले ॥१००॥

कैसी आपण दैवहीन । तटाकी खापर लागता भिन्न । होतासि तू निधान । आयुष्य तुझे उणे जहाले ॥१॥

तुमचे मातापितयांसी । सांडूनि आणिले परदेशी । जेणेपरी श्रावणासी । वधिले राये दशरथे ॥२॥

तैसी तुमची जनकजननी । तुम्हा आणिले त्यजूनि । तुमची वार्ता ऐकोनि । प्राण त्यजितील दोघेजण ॥३॥

तीन हत्या भरवसी । घडल्या मज पापिणीसी । वैरिणी होय मी तुम्हांसी । पतिघातकी आपण सत्य ॥४॥

ऐशी पापिणी चांडाळी । निंदा करिती लोक सकळी । प्राणे घेतला मीचि बळी । प्राणेश्वरा दातारा ॥५॥

स्त्री नव्हे मी तुमची वैरी । जैसी तिखट शस्त्र सुरी । वेधिली तुमचे शरीरी । घेतला प्राण आपणचि ॥६॥

मातापिता बंधु सकळी । जरी असती तुम्हाजवळी । मुख पाहती अंतकाळी । त्यांसि विघ्न आपण केले ॥७॥

माझ्या वृद्ध सासूसासऱ्यात । होती तुमची आस । पुरला नाही त्यांचा सोस । त्याते सांडोनि केवी जाता ॥८॥

एकचि उदरी तुम्ही त्यासी । उबगलेति पोसावयासी । आम्हा कोठे ठेवूनि जासी । प्राणेश्वरा दातारा ॥९॥

आता आपण कोठे जावे । कवण माते पोसील जीवे । न सांगता आम्हांसी बरवे । निघोनि गेलासी प्राणेश्वरा ॥११०॥

तू माझा प्राणेश्वरु । तुझे ममत्व केवी विसरू । लोकासमान नव्हसी नरु । प्रतिपाळिले प्रीतिभावे ॥११॥

कधी नेणे पृथक्‌शयन । वामहस्त-उसेवीण । फुटतसे अंतःकरण । केवी वाचो प्राणेश्वरा ॥१२॥

किती आठवू तुझे गुण । पति नव्हसी माझा प्राण । सोडोनि जातोसि निर्वाण । कवणेपरी वाचू मी ॥१३॥

आता कवण थाऱ्य जाणे । कवण घेतील मज पोसणे । 'बालविधवा' म्हणोनि जन । निंदापवाद ठेविती ॥१४॥

एकही बुद्धि मज न सांगता । त्यजिला आत्मा प्राणनाथा । कोठे जावे आपण आता । केशवपन करूनि ॥१५॥

तुझे प्रेम होते भरल्ये । मातापितयाते विसरल्ये । त्यांचे घरा नाही गेल्ये । बोलावनी नित्य येती ॥१६॥

केवी जाऊ त्यांच्या घरा । उपेक्षितील प्राणेश्वरा । दैन्यवृत्ती दातारा । चित्तवृत्ति केवी धरू ॥१७॥

जववरी होतासी तू छत्र । सर्वा ठायी मी पवित्र । मानिती सकळ इष्टमित्र । आता निंदा करतील ॥१८॥

सासूश्वशुरापाशी जाणे । मज देखता त्याही मरणे । गृह जहाले अरण्य । तुम्हाविणे प्राणेश्वरा ॥१९॥

घेवोनि आल्ये आरोग्यासी । येथे ठेवूनि तुम्हांसी । केवी जाऊ घरासी । राक्षसी मी पापीण ॥१२०॥

ऐसे नानापरी ते नारी । दुःख करी अपरांपरी । इतुके होता अवसरी । आला तेथे सिद्ध एक ॥२१॥

भस्मांकित जटाधारी । रुद्राक्षमाळाभूषण-अळंकारी । त्रिशूळ धरिला असे करी । येऊनि जवळी उभा ठेला ॥२२॥

संभाषीतसे तया वेळी । का वो प्रलापिसी स्थूळी । जैसे लिहिले कपाळी । तयापरी होतसे ॥२३॥

पूर्वजन्मीचे तपफळ । भोगणे आपण हे अढळ । वाया रडसी निर्फळ । शोक आता करू नको ॥२४॥

दिवस आठ जरी तू रडसी । न ये प्राण प्रेतासी । जैसे लिहिले ललाटेसी । तयापरी घडेल जाण ॥२५॥

मूढपणे दुःख करिसी । समस्ता मरण तू जाणसी । कवण वाचला असे धरित्रीसी । सांग आम्हा म्हणतसे ॥२६॥

आपुला म्हणसी प्राणेश्वरु । कोठे उपजला तो नरु । तुझा जन्म झाला येरु । कवण तुझी मातापिता ॥२७॥

पूर येता गंगेत । नानापरीची काष्ठे वाहत । येऊनि एके ठायी मिळत । फाकती आणिक चहूकडे ॥२८॥

पाहे पा एका वृक्षावरी । येती पक्षी अपरांपरी । क्रमोनि प्रहर चारी । जाती मागुती चहूकडे ॥२९॥

तैसा हा संसार जाण नारी । कवण वाचला असे स्थिरी । मायामोहे कलत्रपुत्री । पति म्हणसी आपुला ॥१३०॥

गंगेमध्ये जैसा फेन । तेणेपरी देह जाण । स्थिर नोहे याचि कारण । शोक वृथा करू नको ॥३१॥

पंचभूतात्मक देह । तत्संबंधी गुण पाहे । आपुले कर्म कैसे आहे । तैसा गुण उद्भवे ॥३२॥

गुणानुबंधे कर्मे घडती । कर्मासारिखी दुःख-प्राप्ति । मायामोहाचिया रीती । मायामयसंबंधे ॥३३॥

मायासंबंधे मायागुण । उपजे सत्त्व-रज-तमोगुण । येणेचि तीन्हि देह जाण । त्रिगुणात्मक देह हा ॥३४॥

हा संसार वर्तमान । समस्त कर्माचे अधीन । सुखदुःख आपुले गुण । भोगिजे आपुले आर्जव ॥३५॥

कल्पकोटी दिवसवरी । देवास आयुष्य आहे जरी । त्यासी काळ न चुके सरी । मनुष्याचा कवण पाड ॥३६॥

काळ समस्तांसी कारण । कर्माधीन देह-गुण । स्थिर कल्पिता साधारण । पंचभूत देहासी ॥३७॥

काळ-कर्म-गुणाधीन । पंचभूतात्मक देह जाण । उपजता संतोष नको मना । मेलिया दुःख न करावे ॥३८॥

जधी गर्भ होता नरु । जाणिजे नश्य म्हणोनि प्रख्यात थोरु । त्याचे जैसे गुणकर्म-विवरु । तैसे मरण जन्म परियेसा ॥३९॥

कोणा मृत्यु पूर्ववयसी । कवणा मृत्यु वृद्धाप्येसी । जैसे आर्जव असे ज्यासी । तयापरी घडे जाणा ॥१४०॥

पूर्वजन्मार्जवासरसी । भोगणे होय सुखदुःखअंशी । कलत्र-पुत्र-पति हर्षी । पापपुण्यांशे जाणा ॥४१॥

आयुष्य सुखदुःख जाणा । समस्त पापवश्य-पुण्य । ललाटी लिहिले असे ब्रह्माने । अढळ जाण विद्वज्जना ॥४२॥

एखादे समयी कर्मासी । लंघिजेल पुण्यवशी । देवदानवमनुष्यांसी । काळ न चुके भरवसे ॥४३॥

संसार म्हणजे स्वप्नापरी । इंद्रजाल-गारुडीसरी । मिथ्या जाण तयापरी । दुःख आपण करू नये ॥४४॥

शतसहस्त्रकोटि जन्मी । तू कवणाची कोण होतीस गृहिणी । वाया दुःख करिसी झणी । मूर्खपणेकरूनिया ॥४५॥

पंचभूतात्मक शरीर । त्वचा मांस शिरा रुधिर । मेद मज्जा अस्थि नर । विष्ठा-मूत्र-श्लेष्मसंबंधी ॥४६॥

ऐशा शरीरअघोरात । पाहता काय असे स्वार्थ । मल मूत्र भरले रक्त । तयाकारणे शोक का करिसी ॥४७॥

विचार पाहे पुढे आपुला । कोणेपरी मार्ग असे भला । संसारसागर पाहिजे तरला । तैसा मार्ग पाहे बाळे ॥४८॥

येणेपरी तियेसी । बोधिता झाला तापसी । ज्ञान झाले तियेसी । सांडी शोक तयावेळी ॥४९॥

कर जोडोनि तये वेळी । माथा ठेविनि चरणकमळी । विनवीतसे करुनाबहाळी । उद्धरी स्वामी म्हणोनिया ॥१५०॥

कवण मार्ग आपणासी । जैसा स्वामी निरोप देसी । जनक जननी तू आम्हासी । तारी तारी म्हणतसे ॥५१॥

कवणेपरी तरेन आपण । हा संसार भवार्ण । तुझा निरोप करीन । म्हणोनि चरणा लागली ॥५२॥

ऐकोनि तियेचे वचन । सांगे योगी प्रसन्नवदन । बोलतसे विस्तारून । आचरण स्त्रियांचे ॥५३॥

म्हणोनि सरस्वती गंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकता समस्त पाप दूर । सकळाभीष्टे साधती ॥१५४॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे प्रेतांगनाशोको नाम त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३०॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ (ओवीसंख्या १५४)

अध्याय एकतिसावा

श्रीगणेशाय नम: ।

सिध्द म्हणे नामधारका । पुढें अपूर्व झालें ऐका । योगेश्वर कारणिका । सांगे स्त्रियांचे धर्म सकळ ॥१॥

योगेश्वर म्हणती स्त्रियेसी । आचार स्त्रियांचे पुससी । सांगेन तुज विस्तारेंसी । भवसागर तरावया ॥२॥

पति असतां कवण धर्म । अथवा मेलिया काय कर्म । उभयपक्षी विस्तारोन । सांगेन ऐकचित्ते ॥३॥

कथा स्कंदपुराणांत । काशीखंडीं विस्तृत । स्त्रियांचे धर्म बहुत । एकचित्तें ऐकावे ॥४॥

अगस्ति ऋषि महामुनि । जो का काशीभुवनीं । लोपमुद्रा महाज्ञानी । त्याची भार्या परियेसा ॥५॥

पतिव्रताशिरोमणि। दुजी नव्हती आणिक कोणी । असतां तेथें वर्तमानी । झाले अपूर्व परियेसा ॥६॥

त्या अगस्तिच्या शिष्यांत । विंध्य नामें असे विख्यात । पर्वतरूपें असे वर्तत । होता भूमीवर देखा ॥७॥

विध्याचळ म्हणिजे गिरी । अपूर्व वनें त्यावरी । शोभायमान महाशिखरी । बहु रम्य परियेसा ॥८॥

ब्रह्मर्षि नारदमुनि । हिंडत गेला तये स्थानीं । संतोष पावला पाहोनि । स्तुति केली तये वेळी ॥९॥

नारद म्हणे विंध्यासी । सर्वात श्रेष्ठ तूं होसी । सकळ वृक्ष तुजपासीं । मनोरम्य स्थळ तुझें ॥१०॥

परी एक असे उणें । मेरुसमान नव्हेसी जाणें स्थळ स्वल्प या कारणें । महत्व नाहीं परियेसा ॥११॥

ऐसें म्हणतां नारदमुनि । विंध्याचळ कोपोनि । वाढता झाला ते क्षणी । मेरुपरी होईन म्हणे ॥१२॥

वाढे विंध्याचळ देखा । सूर्यमंडळासंमुखा । क्रमांतरें वाढतां ऐका । गेला स्वर्गभुवनासी ॥१३॥

विंध्याद्रीच्या दक्षिण भागासी । अंधकार अहर्निशीं । सूर्यरश्मी न दिसे कैशीं । यज्ञादि कर्मे राहिलीं ॥१४॥

ऋषि समस्त मिळोनि । विनवूं आले इंद्रभुवनी । विध्याद्रीची करणी । सांगते झाले विस्तारें ॥१५॥

इंद्र कोपे तये वेळी । गेला तया ब्रह्मयाजवळी । सांगितला वृत्तान्त सकळी । तया विंध्य पर्वताचा ॥१६॥

ब्रह्मा म्हणे इंद्रासी । आहे कारण आम्हांसी । अगस्ति असे पुरीं काशी । त्यासी दक्षिण दिशे पाठवावें ॥१७॥

दक्षिण दिशा भुमीसी । अंधार पडिला परियेसी । या कारणें अगस्तीसी । दक्षिण दिशे पाठवावें ॥१८॥

अगस्तीचा शिष्य देखा । विंध्याचल आहे जो कां । गुरु येतां संमुखा । नमितां होई दंडवत ॥१९॥

सांगेल अगस्ति शिष्यासी । वाढों नको म्हणेल त्यासी । गमन करितां शिखरेसी । भूमीसमान करील ॥२०॥

या कारणें तुम्ही आतां । काशीपुरा जावें तत्त्वतां । अगस्तीतें नमतां । दक्षिणेसी पाठवावें ॥२१॥

येणेंपरी इंद्रासी । सांगे ब्रह्मदेव हर्षी । निरोप घेऊन वेगेंसी । निघता झाला अमरनाथ ॥२२॥

देवासहित इंद्र देखा । सवें बृहस्पति ऐका । सकळ ऋषि मिळोनि देखा । आले काशी भुवनासी ॥२३॥

अगस्तीच्या आश्रमासी । पातले समस्त इंद्र ऋषि । देवगुरु महाऋषि । बृहस्पति सवें असे ॥२४॥

देखोनिया अगस्ति मुनि । सकळांतें अभिवंदोनि । अर्घ्यपाद्य देउनी । पूजा केली भक्तीनें ॥२५॥

देव आणि बृहस्पति । अगस्तीची करिती स्तुति । आणिक सर्वेचि आणिती । लोपामुद्रा पतिव्रता ॥२६॥

देवगुरु बृहस्पति । सांगे पतिव्रताख्याति । पूर्वी पतिव्रता बहुती । लोपमुद्रासरी नव्हती ॥२७॥

अरुंधती सावित्री सती । अनुसया पतिव्रती । शांडिल्याची पत्नी होती । पतिव्रता विख्यात ॥२८॥

लक्ष्मी आणि पार्वती । शांतरूपा स्वयंभुपत्नी । मेनिका अतिविख्याती । हिमवंताची प्राणेश्वरी ॥२९॥

सुनीती ध्रुवाची माता । संज्ञादेवी सुर्यकांता । स्वाहादेवी विख्याता । यज्ञपुरुषप्राणेश्वरी ॥३०॥

यांहूनि आणिक ख्याता । लोपामुद्रा पतिव्रता । ऐका समस्त देवगण म्हणतां । बृहस्पति सांगतसे ॥३१॥

पतिव्रतेचें आचरण । सांगे गुरु विस्तारोन । पुरुष जेवितां प्रसाद जाण । मुख्य भोजन स्त्रियेसी ॥३२॥

आणिक सेवा ऐशी करणें । पुरुष देखोनि उभें राहणें । आज्ञेविण बैसों नेणे । अवज्ञा न करणें पतीची ॥३३॥

दिवस अखंड सेवा करणे अतिथि येतां पूजा करणें । पतिनिरोपावीण न जाणें । दानधर्म न करावा ॥३४॥

पतीची सेवा निरंतरीं । मनीं भाविजे हाचि हरि । शयनकाळी सर्व रात्रीं । सेवा करावी भक्तींसी ॥३५॥

पति निद्रिस्त झाल्यावरी । आपण शयन कीजे नारी । चोळी तानवडे ठेवावीं दुरी । तेणें पुरुषशरीर स्पर्शू नये ॥३६॥

स्पर्शे चोळी पुरुषासी । हानि होत आयुष्यासी । घेऊं नये नांव त्यासी । पति-आयुष्य उणें होय ॥३७॥

जागृत न होतां पति ऐका । पुढें उठीजे सती देखा । करणें सडासंमार्जन निका । करणें निर्मळ मंगलप्रद ॥३८॥

स्नान करूनि त्वरित । पूजूनि घ्यावें पतितीर्थ । चरणी मस्तक ठेवोनि यथार्थ । शिवासमान भावावें ॥३९॥

असतां ग्रामीं गृहीं पुरुष । सर्व शृंगार करणें हर्ष । ग्रामा गेलिया पुरुष । शृंगार आपण करुं नये ॥४०॥

पति निष्ठुर बोले जरी । आपण कोप कदा न करी । क्षमा म्हणोनी चरण धरी । राग न धरी मनांत ॥४१॥

पति येतां बाहेरुनी । सामोरी जाय तेक्षणी । सकळ कामें त्यजूनि । संमुख जाय पतिव्रता ॥४२॥

काय निरोप म्हणोनि । पुसावें ऐसें वंदोनि । जें वसे पतीच्या मनीं । त्याचपरी रहाटे ॥४३॥

पतिव्रतेचें ऐसें लक्षण । सांगेन ऐका देवगण । बहिर्द्वारी जातां जाण । अनेक दोष परियेसा ॥४४॥

बहिर्द्वारीं जाणें जरी । पाहूं नये नरनारीं । सवेंचि परतावें लवकरी । आपुले गुही असावें ॥४५॥

जरी पाहे बहिद्वारीं । उलूकयोनी जन्मे नारी । याच प्रकारे निर्धारी । पातिव्रत्य लोपामुद्रेचें ॥४६॥

लोपामुद्रा पतिव्रता । बाहेर न वचे सर्वथा । प्रात:काळ जो का होता । सडासंमार्जन करीतसे ॥४७॥

देवउपकरणी उजळोनि । गंधाक्षतांदि करूनि । पुष्पवाती पंचवर्णी । रंगमाळा देवांसी ॥४८॥

अनुष्ठानाहूनि पति येतां । सकळ आयती करी तत्त्वतां । धरोनि पतीच्या चित्ता । पतीसवें रहाटे ती ॥४९॥

पुरुषाचें उच्छिष्ट भोजन । मनोभावें करणें आपण । नसतां पुरुष ग्रामीं जाण । घ्यावा अतिथिधेनुप्रसाद ॥५०॥

अतिथीसी घालावे अन्न । अथवा धेनूतें पूजोन । भोजन करावें सगुण । पतिव्रता परियेसा ॥५१॥

गृह निर्मळ निरंतर करी । निरोपावेगळा धर्म न करी । व्रतोपवास येणेपरी । निरोपावेगळे न करी जाणा ॥५२॥

उत्साह होता नगरात । कधी पाहू न म्हणत । तीर्थयात्राविवाहार्थ । कधीही न वचे परियेसा ॥५३॥

पुरुष संतोषी असता जरी । दुश्चित नसावी त्याची नारी । पुरुष दुश्चित असता जरी । आपण संतोषी असो नये ॥५४॥

रजस्वला झालिया देखा । बोलो नये मौन्य निका । नायकावे वेद ऐका । मुख पुरुषा दाखवू नये ॥५५॥

ऐसे चारी दिवसांवरी । आचरावे तिये नारी । सुस्नात होता ते अवसरी । पुरुषमुख अवलोकिजे ॥५६॥

जरी नसे पुरुष भवनी । त्याचे रूप ध्यावे मनी । सूर्यमंडळ पाहोनि । घरात जावे पतिव्रते ॥५७॥

पुरुषआयुष्यवर्धनार्थ । हळदीकुंकुम लाविजे ख्यात । सेंदूर काजळ कंठसूत्र । फणी माथा असावी ॥५८॥

तांबूल घ्यावे सुवासिनी । असावी तिचे माथा वेणी । करी कंकणे तोडर चरणी । पुरुषासमीप येणेपरी ॥५९॥

न करी इष्टत्व शेजारणीशी । रजकस्त्रीकुंटिणीसी । जैनस्त्रीद्रव्यहीनेसी । इष्टत्व करिता हानि होय ॥६०॥

पुरुषनिंदक स्त्रियेसी । न बोलावे तियेसी । बोलता दोष घडे तिसी । पतिव्रतालक्षण ॥६१॥

सासू श्वशुर नणंद वहिनी । दीरभावाते त्यजुनी । राहता वेगळेपणी । श्वानजन्म पावती ॥६२॥

अंग धुवो नये नग्नपणे । उखळमुसळावरी न बैसणे । पाई विवरल्यावीण जाणे । फिरू नये पतिव्रते ॥६३॥

जाते उंबऱ्यावरी देखा । बैसो नये वडिलांसमुखा । पतिव्रतालक्षण ऐका । येणेपरी असावे ॥६४॥

पतीसवे विवाद । करिता पावे महाखेद । पतिअंतःकरणी उद्वेग । आपण कदा करू नये ॥६५॥

जरी असे अभाग्य पुरुष । नपुसक जरी असे देख । असे व्याधिष्ठ अविवेक । तरी देवासमान मानावा ॥६६॥

तैसा पुरुष असेल जरी । तोचि मानावा हरि । त्याचे बोलणे रहाटे तरी । परमेश्वरा प्रिय होय ॥६७॥

पतीचे मनी जी आवडी । तैसीच ल्यावी लेणी लुगडी । पति दुश्चित्त असता घडी । आपण श्रृंगार करू नये ॥६८॥

सोपस्कार पाहिजे जरी । न सांगावे आपण नारी । असता कन्या पुत्र जरी । तयामुखी सांगावे ॥६९॥

जरी नसेल जवळी कोण । वस्तूची दाखवावी खूण । अमुक पाहिजे म्हणोन । निर्धार करोनि न सांगिजे ॥७०॥

जितुके मिळाले पतीसी । संतुष्ट असावे मानसी । समर्थ पाहोनि कांक्षेसी । पतिनिंदा करू नये ॥७१॥

तीर्थयात्रे जाती लोक । म्हणूनि न गावे कौतुक । पुरुषाचे पादोदक । तेचि तीर्थ मानावे ॥७२॥

भागीरथीसमान देख । पतिचरणतीर्थ अधिक । पतिसेवा करणे मुख । त्रयमूर्ति संतुष्टती ॥७३॥

व्रत करणे असेल मनी । ते पुरुषा करावे पुसोनि । आत्मबुद्धी करिता कोणी । पति-आयुष्य उणे होय ॥७४॥

आणिक जाय नरकाप्रती । पति घेवोनि सांगाती । ऐसे बोलती वेदश्रुति । बृहस्पति सांगतसे ॥७५॥

पतीस क्रोधे उत्तर देती । श्वानयोनी जन्म पावती । जंबुक होवोनि भुंकती । ग्रामासन्निध येऊन ॥७६॥

नित्य नेम करणे नारी । पुरुष-उच्छिष्ट भोजन करी । पाद प्रक्षालोनि तीर्थधारी । घेवोनि तीर्थ जेवावे ॥७७॥

पति प्रत्यक्ष शंकर । काम्य होती मनोहर । पावे ती वैकुंठपुर । पतिसहित स्वर्गभुवना ॥७८॥

जावो नये वनभोजनासी । अथवा शेजारीगृहासी । इष्टसोयरे म्हणोनि हर्षी । प्रतिदिनी न जावे ॥७९॥

आपुला पुरुष दुर्बल किती । समर्थाची न करावी स्तुति । पति असता अनाचाररीती । आपण निंदा करू नये ॥८०॥

कैसा तरी आपुला पति । आपण करावी त्याची स्तुति । तोचि म्हणावा लक्ष्मीपति । एकभावे करोनिया ॥८१॥

सासूश्वशुर पुरुषांपुढे । नेटे बोलो नये गाढे । हासो नये त्यांपुढे । पति-आयुष्य उणे होय ॥८२॥

सासूश्वशुर त्यजून आपण । वेगळे असू म्हणे कवण । ऋक्षयोनी जन्मोन । अरण्यात हिंडेल ॥८३॥

पुरुष कोपे मारी जरी । मनी म्हणे हा मरो नारी । जन्म पावेल योनी व्याघ्री । महाघोर अरण्यात ॥८४॥

पर पुरुषाते नयनी पाहे । उपजता वरडोळी होय । पुरुषा वंचूनि विशेष खाय । ग्रामसूकर होय ती ॥८५॥

तोही जन्मी सोडोनि । उपजे वाघुळाचे योनी । आपुली विष्ठा आपण भक्षुनी । वृक्षावरी लोंबतसे ॥८६॥

पतिसंमुख निष्ठुर वचनी । उत्तर देती कोपोनि । उपजे मुकी होऊनि । सप्तजन्म दरिद्री ॥८७॥

पुरुष दुजी पत्नी करी । तिसी आपण वैर धरी । सप्त जन्मांवरी । दुर्भाग्यता होय अवधारा ॥८८॥

पुरुषावरी दुसरिया । दृष्टि ज्या करिती आवडिया । पतिता घरी जन्म पावोनिया । दुःखे सदा दारिद्र्य भोगिती ॥८९॥

पुरुष येता बाहेरुनी । संमुख जावे भामिनी । उदके पाद प्रक्षालुनी । विंझणा वारिजे श्रमहार ॥९०॥

पादसंवाहन भक्तीसी । मृदु वाक्य बोलिजे पतीसी । पुरुष होता संतोषी । त्रिमूर्ति संतोषती ॥९१॥

काय देती माता पिता । नेदी इष्टवर्ग बंधु भ्राता । इहपराची जोडी देता । पुरुष नारीचा देव जाण ॥९२॥

गुरु देव तीर्थे समस्ती । सर्व जाणावा आपुला पति । ऐसा निश्चय ज्यांच्या चित्ती । पतिव्रता त्याचि जाणा ॥९३॥

जीव असता शरीरासी । पवित्र होय समस्तांसी । जीव जाता क्षणे कैसी । कदा प्रेता नातळती ॥९४॥

तैसा पति प्राण आपला । पति नसता अशुचि तिला । या कारणे पतिच सकळा । प्राण आपुला जाणावा ॥९५॥

पति नसता स्त्रियेसी । सर्व अमंगळ परियेसी । विधवा म्हणजे प्रेतासरसी । अपत्य नसता अधिक जाण ॥९६॥

ग्रामास जाता परियेसी । विधवा भेटता संमुखेसी । मरण सांगे सत्य त्यासी । पुत्रासी अशुभ नव्हे जाणा ॥९७॥

माता विधवा असे जरी । पुत्रासी मंगळ शकुन करी । पुत्राविण विधवा नारी । नमन तिसी करू नये ॥९८॥

तिच्या आशीर्वादे आपण । मंगळ न होय सत्य जाण । तिचा हो का शाप मरण । तिसी कोणी बोलू नये ॥९९॥

या कारणे पतिव्रता । बरवे पुरुषासवे जाता । सर्व वैभव देहासहिता । केवी जाई परियेसा ॥१००॥

चंद्रासवे चांदणी जैसी । मेघासवे वीज कैसी । मावळता सवेचि जातसे । पतीसवे तैसे जावे ॥१॥

सहगमन करणे मुख्य जाण । थोर धर्मश्रुतीचे वचन । पूर्वज बेचाळीस उद्धरण । पतिव्रताधर्माने ॥२॥

पुरुष प्रेत झालियावरी । सहगमना जाता ते नारी । एकेक पाउली निर्धारी । अश्वमेघसहत्रपुण्य ॥३॥

पापी पुरुष असेल जाण । त्यासी आले जरी मरण । यमदूत नेती बांधून । नरकाप्रती परियेसा ॥४॥

पतिव्रता त्याची नारी । जरी सहगमन करी । जैसी सर्पासी नेती घारी । तैसी पतीते स्वर्गा नेई ॥५॥

सहगमन केलियावरी । पाहूनि यमदूत पळती दूरी । पतीसी सोडोनि सत्वरी । जाती यमदूत आपले पुरासी ॥६॥

पतिव्रताशिरोमणी । बैसविती विमानी । पावविती स्वर्गभुवनी । देवांगना ओवाळिती ॥७॥

यमदूत त्वरे पळती । काळाची न चाले ख्याती । पतिव्रता देखताचि चित्ती । भय वाटे म्हणताती ॥८॥

सूर्य भितो देखून तियेसी । तपतो तेजे मंदेसी । अग्नि भिउनी शांतीसी । उष्ण तिसी होऊ न शके ॥९॥

नक्षत्रे भिती पाहता तियेसी । आपुले स्थान घेईल ऐसी । जाय स्वर्गभुवनासी । पतीसहित परियेसा ॥११०॥

येणेपरी स्वर्गभुवनी । जाय नारी संतोषोनि । आपुले पतीस घेऊनि । राहे स्वर्गी निरंतर ॥११॥

तीन कोटि रोम तिसी । स्वदेह देता अग्नीसी । त्याची फळे असती कैशी । एकचित्ते ऐकावे ॥१२॥

एकेक रोम रोमासी । स्वर्गी राहे शतकोटि वर्षी । पुरुषासवे स्वानंदेसी । पतिव्रता राहे तेथे ॥१३॥

ऐसे पुण्य सहगमनासी । कन्या व्हावी ऐशी वंशी । बेचाळीस कुळे कैसी । घेऊन जाय स्वर्गाते ॥१४॥

धन्य तिची मातापिता । एकवीस कुळे उद्धरिता । धन्य पुरुषवंश ख्याता । बेचाळीस उद्धरिले ॥१५॥

ऐसे पुण्य सहगमनासी । पतिव्रतेच्या संगतीसी । आणिक सांगेन विस्तारेसी । देवगुरु म्हणतसे ॥१६॥

असेल नारी दुराचारी । अथवा व्याभिचारकर्म करी । त्याचे फळ अतिघोरी । एकचित्ते परियेसा ॥१७॥

उभय कुळे बेचाळिस । जरी असतील स्वर्गास । त्यासी घेउनि नरकास । प्रेमे जाय परियेसा ॥१८॥

अंगावरी रोम किती । तितुकी कोटि वर्षे ख्याती । नरकामध्ये पंचे निरुती । तिचे फळ ऐसे असे ॥१९॥

भूमिदेवी ऐसे म्हणे । पतिव्रतेच्या पवित्र चरणे । आपणावरी चालता क्षणे । पुनीत मी म्हणतसे ॥१२०॥

सूर्य चंद्र ऐसे म्हणती । आपली किरणे ज्योती । जरी पतिव्रतेवरी पडती । तरी आपण पावन होऊ ॥२१॥

वायु आणि वरुण । पतिव्रतेचिया स्पर्शाकारणे । पावन होऊ म्हणोन । स्पर्शे पुनीत होती ते ॥२२॥

घरोघरी स्त्रिया असती । काय करावी लावण्यसंपत्ति । जिचेनि वंश उद्धरती । तैसी स्त्री असावी की ॥२३॥

ज्याचे घरी पतिव्रता । दैवे आगळा तो तत्त्वता । करावे सुकृत जन्मशता । तरीच लाभे तैशी सती ॥२४॥

चतुर्विध पुरुषार्थ देखा । स्त्रियेच्या संगती लाघे लोका । पतिव्रता सती अधिका । पुण्यानुसार लाभे जना ॥२५॥

ज्याचे घरी नाही सती । पुण्ये त्यासी काही न घडती । यज्ञादि कर्मे ख्याति । सती असता होती जाण ॥२६॥

सती नसे ज्याचे घरी । त्यासी अरण्य नाही दूरी । वृथा जन्मोनि संसारी । कर्मबाह्य तोचि जाणा ॥२७॥

ऐसी सती मिळे ज्यासी । समस्त पुण्य होय त्यासी । पुत्रसंतान परलोकासी । साधन होय सतीचेनि ॥२८॥

स्त्रियेवीण असेल नर । तयासी न साधे कर्माचार । कर्महीन देव पितर । कर्मार्ह नव्हे कदा ॥२९॥

पुण्य जोडे गंगास्नानी । त्याहूनि पतिव्रतादर्शनी । महापापी होय पावन । सप्त जन्म पुनीत ॥१३०॥

पतिव्रतेचा आचार । सांगे पतिव्रतेसी योगेश्वर । म्हणे सरस्वतीगंगाधर । सांगे बृहस्पति देवगुरु ॥३१॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । गुरुचरित्र पुण्यराशी । ऐकता पावती सद्गतीसी । म्हणे सरस्वतीगंगाधर ॥३२॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । पतिव्रतानिरूपण विख्यात । ऐकता होय पुनीत । जे जे चिंतिले पाविजे ॥३३॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे पतिव्रताख्यानं नाम एकत्रिंशोऽध्यायः ॥३१॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥१३३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय बत्तिसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

पतिव्रतेचिया रिति । सांगे देवा बृहस्पति । सहगमनी फलश्रुति । येणेपरी निरोपिली ॥१॥

विधवापणाचा आचारू । सांगता झाला देववरू । पुसताती ऋषेश्वरू । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥२॥

जवळी नसता आपुला पति । त्याते मरण झालिया प्राप्ति । काय करावे त्याचे सती । सहगमन केवी करावे ॥३॥

अथवा असेल गरोदरी । असे तीते कन्याकुमरी । काय करावे तिये नारी । म्हणून विनविती गुरूसी ॥४॥

ऐकोनि देवांचे वचन । सांगता जाला विस्तारोन । एकचित्ते करून । ऐका श्रोते सकळ ॥५॥

पति जवळी असे जरी । सहगमनी जावे तिये नारी । असता आपण गरोदरी । करू नये सहगमन ॥६॥

स्तनपानी असता कुमारू । तिणे करिता पाप थोरू । पुरुष मेला असेल दुरू । सहगमन करू नये ॥७॥

तिणे असावे विधवापणे । विधिपूर्वक आचरणे । सहगमासमाने । असे पुण्य परियेसा ॥८॥

विधवापणाचा आचारू । करिता असे पुण्य थोरू । निवर्तता आपुला भ्रतारू । केशवपन करावे ॥९॥

ज्या का विधवा केश राखिती । त्यांची ऐका फलश्रुति । केश पुरुषासी बाधिती । नरकापरी परियेसा ॥१०॥

यास्तव करणे केशवपण । करावे तिणे नित्य स्नान । एक वेळा भोजन । करावे तिणे परियेसा ॥११॥

एक धान्याचे अन्न । करावे तिणे भोजन । तीन दिवस उपोषण । करावे तिणे भक्तीने ॥१२॥

पाच दिवस पक्षमासास । करावा तिणे उपवास । अथवा चांद्रायणग्रास । भोजन करणे परियेसा ॥१३॥

चंद्रोदय बीजेसी । एक ग्रास तया दिवसी । चढते घ्यावे पंधरा दिवसी । पौर्णिमेसी भोजन ॥१४॥

कृष्णपक्षी येणेपरी । ग्रास घ्यावे उतरत नारी । अमावास्या येता जरी । एक ग्रास जेवावा ॥१५॥

शक्ति नाही जियेसी । एकान्न जेवावे परियेसी । अथवा फल-आहारेसी । अथवा शाका-आहार देखा ॥१६॥

अथवा घ्यावे क्षीर मात्र । कधी न घ्यावे अपवित्र । जेणे राहे प्राण मात्र । श्वासोच्छवास चाले ऐसे ॥१७॥

शयन करिता मंचकावरी । पुरुष घाली रौरव घोरी । भोगी नरक निरंतरी । पतीसहित परियेसा ॥१८॥

करू नये मंगलस्नान । अथवा देहमर्दन । गंध परिमल तांबूल जाण । पुष्पादि तिणे वर्जावे ॥१९॥

पुत्रावीण असे नारी । करणे तर्पण पुत्रापरी । तीळ दर्भ कुशधारी । गोत्रनाम उच्चारावे ॥२०॥

विष्णुपूजा करावी नित्य । आपुला पुरुष हा निश्चित । पुरुष आठवोनि चित्त । विष्णुस्थानी मानिजे ॥२१॥

पुरुष असता जेणेपरी । पतिनिरोपे आचार करी । तेणेचि रीती विष्णु अवधारी । त्याचे निरोपे आचरावे ॥२२॥

तीर्थयात्रा उपासव्रत । विष्णुनिरोपे करावे निश्चित । अथवा गुरु द्विज विख्यात । त्यांचे निरोपे आचरावे ॥२३॥

आपण असता सुवासिनी । ज्या वस्तूची प्रीति अंतःकरणी । तैशी वस्तु द्यावी धणी । विद्वज्जनविप्रांसी ॥२४॥

वैशाख माघ कार्तिकमास । अनेक स्नानी आचारविशेष । माघस्नान तीर्थास । विष्णुस्मरणे करावे ॥२५॥

वैशाखी जळकुंभदान । कार्तिकी दीपआराधन । ब्राह्मणा द्यावे घृतदान । यथाशक्त्या दक्षिणेसी ॥२६॥

माघमासी तिळघृतेसी । द्यावे दान विप्रांसी । अरण्यात वैशाखमासी । पोई घालिजे निर्मळोदके ॥२७॥

शिवालयी ईश्वरावरी । गळती ठेविजे निर्मळ वारी । गंध परिमळ पूजा करी । तेणे पुण्य अगाध ॥२८॥

विप्राचिया घरोघरी । उदक घालिजे शक्त्यानुसारी । अन्न द्यावे निर्धारी । अतिथिकाळी परियेसा ॥२९॥

तीर्थयात्रे जात्या लोका । त्याते द्याव्या छत्रपादुका । येता आपल्या गृहांतिका । पादप्रक्षालन करावे ॥३०॥

वारा घालावा विझणेसी । वस्त्र द्यावे परिधानासी । गंध तांबूल परिमळासी । कर्पूरवेलादि परियेसा ॥३१॥

जलपात्र द्यावे शक्तीसी । गुडपान आम्रपानेसी । द्राक्षे कर्दळीफळेसी । ब्राह्मणा द्यावे मनोहर ॥३२॥

जे जे दान द्यावे द्विजा । पतीच्या नावे अर्पिजे वोजा । संकल्पून पुरुषकाजा । धर्म करणे येणेपरी ॥३३॥

कार्तिकमासी जवान्न । अथवा जेविजे एकान्न । वृताक माष मसूर लवण । तैलादि मधु वर्जावे ॥३४॥

वर्जावे कास्यपात्र । आणिक वर्जावे द्विदलमात्र । मनी असावे पवित्र । एकाग्रेसी परियेसा ॥३५॥

पलाशपात्री भोजन करावे । शुचि उद्यापन करावे । जे जे व्रत धराते । त्याते उजवावे तत्त्वता ॥३६॥

घृतभरित कास्यपात्र । विप्रा द्यावे पवित्र । भूमिशयन केले व्रत । मंचक द्यावा विप्रासी ॥३७॥

जे जे वस्तु त्यजिली आपण । ते ते द्यावी ब्राह्मणालागून । रसद्रव्ये एक मास जाण । त्याग करावी परियेसा ॥३८॥

त्यजूनिया दधि क्षीर । उद्यापन आचार मनोहर । असलिया शक्त्यनुसार । धेनु द्यावी सालंकृत ॥३९॥

विशेषे असे आणिक व्रत । दीपदान असे ख्यात । वर्णिता महिमा अनंत । देवांसी म्हणे बृहस्पति ॥४०॥

दीपदान भाग सोळा । वरकड नसती धर्म सकळा । या कारणे अनंतफळा । दीपदान करावे ॥४१॥

माघस्नान माघमासी । करणे सूर्योदयासी । येणेपरी एक मासी । आचरावे भक्तीने ॥४२॥

लाडू तिळ खर्जुरेसी । करूनि पक्कान्ने ब्राह्मणांसी । द्यावी तिणे भक्तीसी । दक्षिणेसहित जाणा ॥४३॥

शर्करा मिरे एळेसी । तळून अपूप घृतेसी । दान द्यावे यतीसी । भोजन द्यावे अतीता ॥४४॥

हेमंतऋतु होता जाण । व्हावया शीतनिवारण । काष्ठे द्यावी विप्राकारणे । वस्त्रे द्यावी द्विजांसी ॥४५॥

पर्यंक द्यावा सुषुप्तीसी । एखाद्या भल्या ब्राह्मणासी । चित्र रक्त वस्त्रेसी । कंबळ द्यावे विप्रवर्गा ॥४६॥

व्हावया शीतनिवारण । औषध द्यावे उष्ण उष्ण । तांबूलदान परिपूर्ण । द्यावे एळाकर्पूरेसी ॥४७॥

गृहदान द्यावे विप्रासी । सांवत्सरिक ग्रामेसी । जाता तीर्थयात्रेसी । पादरक्षा देईजे ॥४८॥

गंध परिमळ पुष्पेसी । पूजा करावी केशवासी । रुद्राभिषेक विधींसी । अभिषेकावा गौरीहर ॥४९॥

धूप दीप नैवेद्यसी । पूजा करावी षोडशी । प्रीति बहु शंकरासी । दीपमाळा उजळिता ॥५०॥

आणिक सुगंध गंधेसी । तांबूलदान विधींसी । कर्पूरलवंगादि विविधेसी । भक्तिभावे अर्पिजे ॥५१॥

आपला पुरुष ध्यावोनि मनी । नारायण तो म्हणोनि । पूजा करावी एके मनी । भक्तिभावे परियेसा ॥५२॥

नेमे असावे तिये नारी । न बैसावे बैलावरी । लेवू नये चोळी करी । श्वेतवस्त्र नेसावे ॥५३॥

रक्त कृष्ण चित्र वस्त्र । लेता जाण दोष बहुत । आणिक असे व्रत । पुत्राचे बोल वर्तावे ॥५४॥

'आत्मा वै पुत्र नाम' । म्हणून बोलती वेदागम । पतीपासून पुत्रजन्म । पुत्रआज्ञेत असावे ॥५५॥

ऐसा आचार विधवेसी । असे शास्त्रपुराणेसी । जरी आचरती भक्तीसी । सहगमनाचे फळ असे ॥५६॥

पापी जरी पति असला । असेल पूर्वी निवर्तला । नरकामध्ये वास्त्ल केला । पापरूपे भुंजत ॥५७॥

विधवापणे येणेपरी । आचरण करी जे नारी । मरण होता अवसरी । घेवोनि पति स्वर्गी जाय ॥५८॥

जितुक्या परी बृहस्पति । सांगे समस्त देवांप्रती । लोपामुद्रेची केली स्तुति । पतिव्रताशिरोमणि ॥५९॥

जितुक्या पतिव्रता नारी । समस्त भागीरथी सरी । त्यांचे पुरुष शंकरापरी । पूजा करावी दोघांची ॥६०॥

ऐसे बृहस्पतीचे वचन । सांगितले मनी विस्तारोन । ऐक बाळे तव मन । ज्यावरी प्रीति तेचि करी ॥६१॥

दुःख सकळ त्यजोनि । मम बोल ठेवी मनी । सांगितले तुजलागोनि । परलोकसाधन ॥६२॥

धैर्य जरी असेल तुजसी । सहगमन करी पतीसरसी । विधवापणे आचार करिसी । तेही पुण्य तितुकेची ॥६३॥

जे आवड तुझे मनी । सांग माये विस्तारोनि । हस्त मस्तकी ठेवूनि । पुसतसे प्रेमभावे ॥६४॥

ऐकोनि तया अवसरी । केले नमन तिये नारी । विनवीतसे करुणोत्तरी । भक्तिभावे करूनिया ॥६५॥

जय जयाजी योगीश्वरा । तूचि पिता सहोदरा । माझा प्राण मनोहरा । जनक जननी तूचि होसी ॥६६॥

आल्ये आपण परदेशात । जवळी नाही बंधुभ्रात । भेटलेती तुम्ही परमार्थ । अंतकाळी सोयरा ॥६७॥

सांगितले तुम्ही आचार दोनी । कष्ट बहु विधवापणी । अशक्य आम्हा न-टाके स्वामी । असाधारण असे दातारा ॥६८॥

तारुण्यपण मजसी । लावण्य असे देहासी । निंदापवाद शरीरासी । घडेल केवी वर्तमान ॥६९॥

संतोष होतो माझे मनी । पुण्य अपार सहगमनी । पतीसवे संतोषोनि । जाईन स्वामी निर्धारि ॥७०॥

म्हणूनि मागुती नमस्कारी । माथा ठेवी चरणांवरी । स्वामी माते तारी तारी । भवसागरी बुडतसे ॥७१॥

करुणाकृपेचा सागर । उठवीतसे योगेश्वर । देता झाला अभयकर । म्हणे पतीसवे जावे ॥७२॥

तोचि ठाव पुरुषासी । जाय माते सांगतेसी । सांगेन तुज विशेषी । ऐक माते एकचित्ते ॥७३॥

आलात तुम्ही दर्शनी । श्रीगुरुभेटीलागोनि । आरोग्य होईल म्हणोनि । भक्तिभावेकरूनिया ॥७४॥

होणार झाली ब्रह्मकरणी । काळासी जिंकिले नाही कोणी । जैशी ईश्वरनिर्वाणी । तैसेपरी होतसे ॥७५॥

ब्रह्मलिखित न चुके जाण । जे जे भोगणे असेल आपण । घडे तैसे श्रुतिवचन । दुःख कोणी करू नये ॥७६॥

हरिश्चंद्र राजा देख । डोंबाघरी वाहे उदका । बळी अजिंक्य ऐका । तोही गेला पाताळा ॥७७॥

सहस्त्रकोटि वर्षे ज्यासी । आयुष्य असे रावणासी । काळ तयाप्रति ग्रासी । दुर्योदह्ना काय झाले ॥७८॥

भीष्मदेव इच्छारमनी । तेही पडले रणांगणी । परीक्षिती सर्पाभेणी । लपता काय झाले तया ॥७९॥

अनंत अवतार येणेपरी । होऊनि गेले संसारी । देव दानव येणेपरी । सकळ काळाआधीन ॥८०॥

या कारणे काळासी । कोणी जिंकिले नाही क्षितीसी । सकळ देवदानवांसी । काळ जिंकी निर्धारि ॥८१॥

काळा जिंकिता नाही कोणी । एका श्रीगुरुवाचोनि । भाव असे ज्याचे मनी । त्यासी प्रत्यक्ष असे जाणा ॥८२॥

आता तुम्ही ऐसे करणे । जावे त्वरित सहगमने । अंतकाळ होता क्षणे । श्रीगुरुदर्शना जाय म्हणे ॥८३॥

म्हणोनि भस्म तये वेळी । लाविता झाला कपाळी । रुद्राक्ष चारी तत्काळी । देता जहाला तये वेळी ॥८४॥

योगी बोले तियेसी । रुद्राक्ष बांधी कंठासी । दोनी प्रेतकर्णासी । बांधोनि दहन करावे ॥८५॥

आणिक एक सांगेन तुज । गुरुदर्शना जाई सहज । रुद्रसूक्त म्हणती द्विज । गुरुचरण प्रक्षाळिता ॥८६॥

तेचि तीर्थ घेवोनि । आपुला देह प्रोक्षोनि । प्रेतावरी आणोनि । प्रोक्षण करावे भक्तीने ॥८७॥

मग जावे सहगमनेसी । वाणे द्यावी सुवासिनींसी । अनेक द्रव्ये वेचूनि हर्षी । विप्रा तोषवावे बहुत ॥८८॥

ऐशा परी तियेसी । सांगोनि गेला तापसी । पतिव्रता भावेसी । करी आयती त्या वेळी ॥८९॥

भले ब्राह्मण बोलावूनि । षोडश कर्मे आचरोनि । प्रेतासी प्रायश्चित्त देवोनि । औपासन करविताती ॥९०॥

सुस्नात होवोनि आपण । पीतांबर नेसोन । सर्वाभरणे लेवोन । हळदी कुंकू लावितसे ॥९१॥

औपासन प्रेतासी । करविताती विधींसी । प्रेत बांधोनि काष्ठेसी । घेवोनि गेले गंगेत ॥९२॥

अग्नि घेऊनि तळहातेसी । निघाली पतिव्रता कैसी । आनंद बहु मानसी । प्रेतापुढे जातसे ॥९३॥

सोळा वरुषांचे तारुण्यपण । सुंदर रुप लावण्य । ल्याइलीसे आभरणे । लक्ष्मीसरसी दिसतसे ॥९४॥

मिळोनिया नगरनारी । पाहो आल्या सहस्त्र चारी । माथा तुकविती सकळी । पतिव्रता म्हणोनिया ॥९५॥
एक म्हणती काय नवल । पूर्ववयेसी असे बाळ । काय दैव पूर्वफळ । पतीसवे जातसे ॥९६॥
देखिले नाही पतीचे मुख । नाही जहाले की बाळक । कैसा जीव झाला एक । आनंदरूपे जातसे ॥९७॥
म्हणती शिकवा इसी । वाया का हो जीव देसी । परतूनि जाई माहेरासी । आपुल्या मातापित्याजवळी ॥९८॥
एक म्हणती ज्ञानवंता । सत्य नारी पतिव्रता । बुद्धि दे गा जगन्नाथा । सकळ स्त्रिया ऐसीच ॥९९॥
धन्य इची मातापिता । बेचाळीस उद्धरले आता । प्रेतापुढे चालता । एकैक पाउला अश्वमेधफळ ॥१००॥
येणेपरी नदीतीरासी । गेली नारी पतीसरसी । कुंड केले अग्नीसी । काष्ठे शेणी अपरिमित ॥१॥
अग्निकुंडसन्निधेसी । ठेविले तया प्रेतासी । बोलावोनि सुवासिनींसी । देई झाली वाण देखा ॥२॥
सुपे चोळी कुंकुमेसी । हळदी काजळ परियेसी । तोडर कंठसूत्रेसी । सुवासिनींसी देतसे ॥३॥
गंधपुष्पादि परिमळेसी । पूजा केली सुवासिनींसी । द्रव्य दिधले अपारेसी । समस्त ब्राह्मणा तये वेळी ॥४॥
नमन करोनि समस्तांसी । निरोप मागतसे हर्षी आपण जाते माहेरासी । लोभ असो द्यावा म्हणतसे ॥५॥
माझा पिता शूलपाणी । उमा गौरी अंतःकरणी । आम्हा बोलाविले सगुणी । प्रेमभावे करूनिया ॥६॥
आली श्रावणी दिपवाळी । आम्ही जातो मातेजवळी । पतीसहित मने निर्मळी । जाते लोभ असो द्यावा ॥७॥
समागमे लोक आपुले । होते जे का सवे आले । त्यांसी सांगतसे बाळे । परतोनि जावे ग्रामासी ॥८॥
पुसता श्वशुरमामेसी । त्याते न सांगावे परियेसी । प्राण देतील आम्हांसी । हत्या तुम्हा घडेल ॥९॥
त्यासी तुम्ही सांगावे ऐसे । क्षेम आहे तीर्थवासे । भीमातीरस्थान ऐसे । श्रीगुरूचे सन्निधानी ॥११०॥
आलो श्रीगुरुदर्शनासी । आरोग्य झाले पतीसी । राहिलो आपण संतोषी । म्हणोनि सांगा घरी आमुचे ॥११॥
ऐसे सांगा श्वशुरमामींसी । आमुचे मातापितयादिकांसी । इष्टजन सोयरियांसी । सांगा येणेपरी तुम्ही ॥१२॥
ऐसे वचन ऐकोन । दुःख पावले सकळ जन । आपण असे हास्यवदन । प्रेताजवळी उभी देखा ॥१३॥
अग्निकुंडी तये क्षणी । घालिताती काष्ठ शेणी । तो आठवण झाली झणी । योगेश्वराचा उपदेश ॥१४॥
मग रुद्राक्ष काढोनिया दोनी । बांधिले प्रेताचिया श्रवणी । कंठसूत्री दोन ठेवोनि । पुसतसे ब्राह्मणांसी ॥१५॥
विनवीतसे द्विजांसी । संकल्प केला म्या मानसी । श्रीगुरुमूर्ति आहे कैसी । आपल्या दृष्टी पाहीन ॥१६॥
दृष्टी देखोनिया स्वामीसी । त्वरित येईन अग्निकुंडापासी । आज्ञा झालिया वेगेसी । त्वरित येईन म्हणतसे ॥१७॥
ऐकोनि तियेचे वचन । बोलताती विद्वज्जन । दहन होता अस्तमान । त्वरित जाउनी तुम्ही यावे ॥१८॥
पुसोनिया विप्रांसी । निघाली नारी संगमासी । जेथे होता हृषीकेशी । श्रीनरसिंहसरस्वती ॥१९॥
सर्व येती नरनारी । विप्रमेळा नानापरी । कौतुक पाहती मनोहरी । पतिव्रता स्त्रियेची ॥१२०॥
जाता मार्गी स्तोत्र करी । म्हणे स्वामी नरकेसरी । अभाग्य आपुले पूर्वापरी । म्हणोनि आम्हा अव्हेरिले ॥२१॥
तूचि दाता सर्वेश्वर । शरणागतांचा आधार । ऐसे तुझे ब्रीद थोर । कामी आपण न लाधेची ॥२२॥
हेळामात्रे त्रिभुवनासी । रची स्वामी रजोगुणे सृष्टीसी । सत्त्वगुणे सृष्टीसी । प्रतिपाळिसी तूचि स्वामी ॥२३॥
तमोगुणे निश्चयेसी । प्रलय समस्त जीवांसी । त्रिगुण तूचि होसी । त्रिमूर्ति तूचि देवा ॥२४॥
तुजपाशी सर्व सिद्धि । ओळंघिती तव विधी । देखिली आमुची कुडी बुद्धि । जाणोनि माते अव्हेरिली ॥२५॥
एखादा नर बाधा करी । जाणोनि सांगती राजद्वारी । क्षण न लागता अवसरी । राजा साह्य करी तयांचे ॥२६॥

रोग होता मनुष्यासी । जाऊनिया वैद्यापासी । औषध करी तात्काळेसी । आरोग्य तया होतसे ॥२७॥

तू त्रिमूर्तीचा अवतार । ख्याति झाली अपरंपार । सर्व भक्तजना आधार । म्हणोनि सेविती सकळ जन ॥२८॥

अपराध आपण काय केले । भेटीसी वीस गावे आले । मातापिता विसरले । तुझ्या ध्याने स्वामिया ॥२९॥

होसी तूचि मातापिता । म्हणोनि आल्ये धावता । भेटी होता आरोग्यता । पतीस व्हावी म्हणोनिया ॥१३०॥

आपुले समान असती नारी । त्या नांदता पुत्रपौत्री । आपण झाल्ये दगडापरी । पुत्र नाही आपणासी ॥३१॥

पति आपुला सदा रोगी । कैचा पुत्र आपणालागी । तरी याचि काम्यालागी । निघोनि आल्ये स्वामिया ॥३२॥

आरोग्य होईल पतीसी । पुत्र होतील आपणासी । आशा धरून मानसी । आल्ये स्वामी कृपासिंधु ॥३३॥

पुरले माझे मनोरथ । आरोग्य झाला प्राणनाथ । पुत्र झाले बहुत । नवल झाले स्वामिया ॥३४॥

मनोरथ पावला सिद्धीसी । म्हणोनि आल्ये पुसावयासी । जाते आता परलोकासी । कीर्ति तुझी घेवोनि ॥३५॥

ऐशा परी ध्यान करीत । आली अमरजासंगमी त्वरित । वृक्ष असे अश्वत्थ । देखती झाली स्वामिया ॥३६॥

उभी ठाकोनिया दुरी । तया साष्टांग नमन करी । श्रीगुरु म्हणे त्या अवसरी । सुवासिनी होय ध्रुव ॥३७॥

ऐसे म्हणता मागुती । नमन करी एकभक्ती । पुनरपि स्वामी तेणेच रीती । अष्टपुत्रा होय म्हणतसे ॥३८॥

ऐसे ऐकोनिया वचन । हास्य करिती सकळ जन । सांगताती विस्तारोन । गुरूलागी सत्वर ॥३९॥

विप्र म्हणती स्वामीसी । इचा पति पंचत्वासी । पावला परंधामासी । सुवासिनी केवी होय ॥४०॥

प्रेत नेले स्मशानासी । ही आली सहगमनासी । निरोप घ्यावया तुम्हापासी । आली असे स्वामिया ॥४१॥

तुमचा निरोप घेवोनि । अग्निकुंडा जावोनि । समागमे पतिशयनी । दहन करणे तियेसी ॥४२॥

ऐकोनि त्याचे वचन । श्रीगुरु म्हणती हासोन । इचे स्थिर अहेवपण । मरण केवी घडे इसी ॥४३॥

गुरु म्हणती जा वेळी । आणा प्रेत आम्हाजवळी । प्राण गेला कवणे वेळी । पाहू म्हणती अवधारा ॥४४॥

श्रीगुरु म्हणती द्विजांसी । आमुचे बोल जहाले इसी । अहेवपण स्थिर इसी । संदेह न धरावा मनात ॥४५॥

या बोलाचा निर्धारू । करील आता कर्पूरगौरू । नका प्रेत संस्कारू । आणा प्रेत आम्हांजवळी ॥४६॥

श्रीगुरूचा निरोप होता । आणो गेले धावत प्रेता । पहाती लोक कौतुका । अभिनव म्हणताती ॥४७॥

इतुके होता ते अवसरी । आले विप्र तेथवरी । पूजा करिती मनोहरी । श्रीगुरुची भक्तीने ॥४८॥

रुद्रसूक्त म्हणोनि । अभिषेक करिती श्रीगुरुचरणी । षोडशोपचारी विस्तारोनि । पूजा करिती भक्तीने ॥४९॥

तीर्थपूजा नानापरी । पूजा करिती उपचारी । इतुकीया अवसरी । घेउनी आले प्रेतासी ॥१५०॥

प्रेत आणोनिया देखा । ठेविले श्रीगुरुसंमुखा । श्रीगुरु म्हणती विप्रलोका । सोडा वस्त्र दोर त्याचे ॥५१॥

चरणतीर्थ त्यावेळी । देती तया विप्रांजवळी । प्रोक्षा म्हणती तात्काळी । प्रेत सर्वांगी स्नपन करा ॥५२॥

श्रीगुरुनिरोपे ब्राह्मण । प्रेतासी करिती तीर्थस्नपन । अमृतदृष्टीसी आपण । पाहती प्रेत अवधारा ॥५३॥

पाहता सुधादृष्टीकरून । प्रेत झाले संजीवन । उठोनि बैसे तत्क्षण । अंग मुरडीत परियेसा ॥५४॥

नग्न म्हणुनी लाजत । प्रेत झाले सावचित्त । नवे वस्त्र नेसत । येवोनि बैसे एकीकडे ॥५५॥

बोलावोनि स्त्रियेसी । पुसतसे विस्तारेसी । कोठे आणिले मजसी । यतीश्वर कोण सांगे ॥५६॥

इतुके लोक असता का । का वो तू न करसी चेता । निद्रा आली मदोन्मत्ता । म्हणोनि सांगे स्त्रियेसी ॥५७॥

ऐकून पतीचे वचन । सांगती झाली विस्तारून । उभी राहून दोघेजण । नमन करिती श्रीगुरूसी ॥५८॥

चरणी माथा ठेवून । स्तोत्र करिती दोघेजण । पहाती लोक सर्व जन । महा आनंद प्रवर्तला ॥५९॥

म्हणती पापरूपी आपण । पाप केले दारुण । पापापासाव अनुसंधान । जन्म जहालो परियेसी ॥१६०॥

दुर्बुद्धीने वर्तलो । पापसागरी बुडालो । तुझे चरण विसरलो । त्रयमूर्ती जगद्गुरु ॥६१॥

सकळ जीवमात्रांसी । रक्षिता शंकर तू होसी । ख्याति तव त्रिभुवनासी । शरणागता रक्षिसी ॥६२॥

त्राहि त्राहि जगद्गुरु । विश्वमूर्ति परात्परु । ब्रह्मा विष्णु शंकरु । सच्चिदानंदस्वरूप तू ॥६३॥

त्राहि त्राहि विश्वकर्ता । त्राहि त्राहि जगद्भर्ता । कृपासागरा जगन्नाथा । भक्तजनविश्रामा ॥६४॥

जय जयाजी गुरुमूर्ति । जटाजूट पशुपति । अवतरलासी तू क्षिती । मनुष्यदेह धरूनिया ॥६५॥

त्राहि त्राहि पिनाकपाणि । त्राहि देवा तू शिरोमणि । भक्तजन पाळोनि । रक्षितोसी निरंतर ॥६६॥

सर्वा भूती तूचि वससी । नमन तुझे चरणांसी । मज ऐसे गमलासी । मातारूप वर्तत तू ॥६७॥

त्रिभुवनी तव करणी । माथा ठेविला तुझे चरणी । निश्चय केला माझे मनी । पुनर्जन्म नव्हे आता ॥६८॥

विश्वकारण करिसी । हेळामात्रे सृष्टि रचिसी । मज ऐसे गमलासी । अज्ञानरूपे वर्तत ॥६९॥

तुझे न ऐके एखादा जरी । कोपसी त्वरित त्यावरी । माझे मनी येणेपरी । निष्कलंक तू दिसतोसी ॥१७०॥

क्रोध नाही तुझे मनी । आनंदमूर्ति तूचि सहस्त्रगुणी । भक्तजना संरक्षणी । कृपासागर स्वामिया ॥७१॥

जीवमात्रा कृपा करिसी । शरणागताते रक्षिसी । इहपर सौख्याते देसी । चतुर्विध पुरुषार्थ ॥७२॥

तूचि करुणेचा सागरू । चिन्मात्रा अगोचरू । श्रीनरसिंहसरस्वती गुरु । क्षमा करणे स्वामिया ॥७३॥

ऐसी नानापरीसी । स्तोत्रे केली श्रीगुरूसी । श्रीगुरुमूर्ति संतोषी । आश्वासिती तये वेळी ॥७४॥

अष्ट पुत्र पूर्णायुषी । होतील सत्य तुजसी । हो का श्रीमंत अतिहर्षी । गेले तुमचे पूर्वदोष ॥७५॥

चतुर्विध पुरुषार्थ । लभ्य झाले तुम्हांसी यथार्थ । सांडोनि संदेह त्वरित । सुखे असा म्हणती गुरु ॥७६॥

इतुके होता ते अवसरी । मिळाल्या होत्या नरनारी । जयजयकार अपरंपारी । प्रवर्तला तये वेळी ॥७७॥

नमन करिती सकळ जन । स्तोत्र करिताती गायन । करिताती नीरांजन । जयजयकार प्रवर्तला ॥७८॥

तयामध्ये विप्र एक । होता धूर्त कुबुद्धिक । आपुले मनी आणोनि तर्क । श्रीगुरूसी पुसतसे ॥७९॥

विप्र म्हणे श्रीगुरूसी । विनंती स्वामी परियेसी । संशय आमुचे मानसी । होत आहे स्वामिया ॥१८०॥

वेदशास्त्रे पुराणे । बोलताती सनातने । ब्रह्मलिखित सत्य जाणे । म्हणोनि वाक्य निर्धारी पा ॥८१॥

घडला नाही अपमृत्यु यासी । दिवामरण परियेसी । आला कैसा जीव यासी । ब्रह्मलिखित सत्य मिथ्या ॥८२॥

न कळे याच्या अभिप्राया । निरोपावे गुरुराया । गुरु म्हणती हासोनिया । तया मूर्ख ब्राह्मणासी ॥८३॥

गुरु म्हणती तयासी । सांगेन तुज विस्तारेसी । पुढील जन्माच्या आयुष्यासी । उसने घेतले परियेसा ॥८४॥

आम्ही तया बह्मदेवासी । मागून घेतले करुणेसी । पुढले जन्मी परियेसी । वर्षे तीस संख्या पै ॥८५॥

भक्तजन रक्षावयासी । मागून घेतले ब्रह्मदेवासी । म्हणून सांगती विस्तारेसी । तया विप्रवर्गाते ॥८६॥

तटस्थ झाले सकळ जन । साष्टांग करिती नमन । गेले आपुलिया भुवना । ख्याति झाली चहू राष्ट्रा ॥८७॥

पतिव्रतेने पतीसहित । स्नान केले संगमात । अंतःकरणी संतोष बहुत । पूजा करिती भक्तीसी ॥८८॥

अपार द्रव्य वेचोनि । विप्र तोषवोनि आराधनी । सूर्य जाता अस्तमानी । येती गुरूच्या मठासी ॥८९॥

स्त्रीपुरुष नमस्कार । करिताती वारंवार । पूजासामग्री उपचार । आरती करिती श्रीगुरूसी ॥१९०॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढे अपूर्व वर्तले ते ऐका । कथा असे अपूर्व देखा । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥९१॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्र विस्तार । ऐकता पावन मनोहर । सकळाभीष्टे पावती ॥९२॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । उठविले विप्राचे प्रेत । सौभाग्य देवोनि अद्‌भुत । परम तयासी तोषविले ॥१९३॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ । श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे प्रेतसंजीवनं नाम द्वात्रिंशोऽध्यायः ॥३२॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ ओवीसंख्या १९३ ॥

अध्याय तेहेतिसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिया चरणा । विनवीतसे भाकूनि करुणा । भक्तिभावेकरोनि ॥१॥

म्हणे स्वामी सिद्धमुनि । पूर्वकथानुसंधानी । पतीसह सुवासिनी । आली श्रीगुरुसमागमे ॥२॥

श्रीगुरु आले मठासी । पुढे कथा वर्तली कैसी । विस्तारोनि कृपेसी । निरोपावी स्वामिया ॥३॥

सिद्ध म्हणे ऐक बाळा । दुजे दिनी प्रातःकाळी । दंपत्ये दोघे गुरूजवळी । येवोन बैसती वंदोन ॥४॥

विनविताती कर जोडोनि । आम्हा शोक घडल्या दिनी । एके यतीने येवोनि । बुद्धिवाद सांगितला ॥५॥

रुद्राक्ष चारी आम्हासी । देता बोलिला परियेसी । कानी बांधोनि प्रेतासी । दहन करा म्हणितले ॥६॥

आणिक एक बोलिले । रुद्रसूक्त असे भले । अभिषेकिती विप्रकुळे । ते तीर्थ आणावे ॥७॥

आणोनिया प्रेतावरी । प्रोक्षा तुम्ही भावे करी । दर्शना जावे सत्वरी । श्रीनृसिंहसरस्वती स्वामीचे ॥८॥

ऐसे सांगोनि आम्हांसी । आपण गेला परियेसी । रुद्राक्ष राहिले मजपासी । पतिश्रवणी स्वामिया ॥९॥

ऐकोनि तियेचे वचन । श्रीगुरु सांगती हासोन । रुद्राक्ष दिल्हे आम्ही जाण । तव भक्ति देखोनिया ॥१०॥

भक्ति अथवा अभक्तीसी । रुद्राक्ष धारण करणारासी । पापे न लागती परियेसी । उंच अथवा नीचाते ॥११॥

रुद्राक्षांचा महिमा । सांगितला अनुपमा । सांगेन विस्तारून तुम्हा । एकचित्ते परियेसा ॥१२॥

रुद्राक्षधारणे पुण्य । मिति नाही अगण्य । आणिक नाही देवास मान्य । श्रुतिसंमत परियेसा ॥१३॥

सहस्त्रसंख्या जो नर । रुद्राक्षमाळा करी हार । स्वरूपे होय तोचि रुद्र । समस्त देव वंदिती ॥१४॥

सहस्त्र जरी न साधती । दोही बाही षोडशती । शिखेसी एक ख्याति । चतुर्विंशति दोही करी ॥१५॥

कंठी बांधा बत्तीस । मस्तकी बांधा चत्वारिंश । श्रवणद्वयी द्वादश । धारण करावे परियेसा ॥१६॥

कंठी अष्टोत्तरशत एक । माळा करा सुरेख । रुद्रपुत्रसमान ऐक । येणे विधी धारण केलिया ॥१७॥

मोती पोवळी स्फटिकेसी । रौप्य वैडूर्य सुवर्णेसी । मिळोनि रुद्राक्षमाळेसी । करावे धारण परियेसा ॥१८॥

याचे फळ असे अपार । रुद्राक्षमाला अति थोर । जे मिळती समयानुसार । रुद्राक्ष धारण करावे ॥१९॥

ज्याचे गळा रुद्राक्ष असती । त्यासी पापे नातळती । तया होय सद्गति । रुद्रलोकी अखंडित ॥२०॥

रुद्राक्षमाळा धरोनि । जप करिती अनुष्ठानी । अनंत फळ असे जाणी । एकचित्ते परियेसा ॥२१॥

रुद्राक्षाविणे जो नर । वृथा जन्म जाणा घोर । ज्याचे कपाळी नसे त्रिपुंड्र । जन्म वाया परियेसा ॥२२॥

रुद्राक्ष बांधोनि मस्तकेसी । अथवा दोन्ही श्रवणांसी । स्नान करिता नरासी । गंगास्नानफळ असे ॥२३॥

रुद्राक्ष ठेवोनि पूजेसी । अभिषेक करावा श्रीरुद्रेसी । लिंगपूजा समानेसी । फळ असे निर्धारा ॥२४॥

एकमुख पंचमुख । एकादश असती मुख । चतुर्दशादि कौतुक । मुखे असती परियेसा ॥२५॥

हे उत्तम मिळती जरी । अथवा असती नानापरी । धारण करावे प्रीतिकरी । पावे चतुर्विध पुरुषार्थ ॥२६॥

यांचे पूर्वील आख्यान । विशेष असे अति गहन । ऐकता पापे पळोन । जाती त्वरित परियेसा ॥२७॥

राजा काश्मीरदेशासी । भद्रसेन नामे परियेसी । त्याचा पुत्र सुधर्म नामेसी । प्रख्यात असे अवधारा ॥२८॥

त्या राजाचा मंत्रीसुत । नाम तारक विख्यात । दोघे कुमार ज्ञानवंत । परमसखे असति देखा ॥२९॥

उभयता एके वयासी । एके स्थानी विद्याभ्यासी । क्रीडा विनोद अति प्रीतींसी । वर्तती देखा संतोषे ॥३०॥

क्रीडास्थानी सहभोजनी । असती दोघे संतोषोनि । ऐसे कुमार महाज्ञानी । शिवभजक परियेसा ॥३१॥
सर्वदेहा अलंकार । रुद्राक्षमाळा सुंदर । भस्मधारण त्रिपुंड्र । टिळा असे परियेसा ॥३२॥
रत्नाभरणे सुवर्ण । लेखिती लोहासमान । रुद्रमाळावाचून । न घेती देखा अलंकार ॥३३॥
मातापिता बंधुजन । आणोनि देती रत्नाभरण । टाकोनि देती कोपोन । लोह पाषाण म्हणती त्यांसी ॥३४॥
वर्तता ऐसे एके दिवशी । तया राजमंदिरासी । आला पराशर ऋषि । जो का त्रिकाळज्ञ असे देखा ॥३५॥
ऋषि आला देखोन । राजा संमुख जाऊन । साष्टांगी नमन करून । अभिवंदिला तये वेळी ॥३६॥
बैसवोनि सिंहासनी । अर्घ्य पाद्य देवोनि । पूजा केली विधानी । महानंदे तये वेळी ॥३७॥
कर जोडोनि मुनिवरासी । विनवी राव भक्तीसी । पिसे लागले पुत्रांसी । काय करावे म्हणतसे ॥३८॥
रत्नाभरणे अलंकार । न घेती भुषण परिकर । रुद्राक्षमाळा कंठी हार । सर्वाभरणे तीच करिती ॥३९॥
शिकविल्या नायकती । कैचे यांचे मती । स्वामी त्याते बोधिती । तरीच ऐकती कुमार ॥४०॥
भूतभविष्यावर्तमानी । त्रिकाळज्ञ तुम्ही मुनि । यांचा अभिप्राय विस्तारोनि । निरोपावा दातार ॥४१॥
ऐकोनि रायाचे वचन । पराशरा हर्ष जाण । निरोपितसे हासोन । म्हणे विचित्र असे देखा ॥४२॥
तुझ्या आणि मंत्रिसुताचे । वृत्तान्त असती विस्मयाचे । सांगेन ऐक विचित्र साचे । म्हणोनि निरोपी तया वेळी ॥४३॥
पूर्वी नंदीनाम नगरी । अति लावण्य सुंदरी । होती एक वेश्या नारी । जैसे तेज चंद्रकांति ॥४४॥
जैसा चंद्र पौर्णिमेसी । तैसे छत्र असे तिसी । सुखासन सुवर्णैसी । शोभायमान असे देखा ॥४५॥
हिरण्यमय तिचे भुवन । पादुका सुवर्णाच्या जाण । नानापरी आभरणे । विचित्र असती परियेसा ॥४६॥
पर्यंक रत्नखचित देखा । वस्त्राभरणे अनेका । गोमहिषी दास्यादिका । बहुत असती परियेसा ॥४७॥
सर्वाभरणे तीस असती । जैसी दिसे मन्मथरति । नवयौवना सोमकांति । अतिसुंदर लावण्य ॥४८॥
गंध कुंकुम कस्तुरी । पुष्पे असती नानापरी । अखिल भोग तिच्या घरी । ख्याति असे तया ग्रामी ॥४९॥
धनधान्यादि संपत्ति । कोटिसंख्या नाही मिति । ऐशियापरी नांदती । वारवनिता तये नगरी ॥५०॥
असोनि वारवनिता । म्हणवी आपण पतिव्रता । धर्म करी असंख्याता । अन्नवस्त्रे ब्राह्मणांसी ॥५१॥
नाट्यमंडप तिचे द्वारी । रत्नखचित नानापरी । उभारिला अतिकुसरी । सदा नृत्य करी तेथे ॥५२॥
सखिवर्गासह नित्य । नृय करी मनोरथ । कुक्कुट मर्कट विनोदार्थ । बांधिले असती मंडप्पी ॥५३॥
तया मर्कटकुक्कुटांसी । नृत्य शिकवी विनोदेसी । रुद्राक्षमाळाभूषणेसी । गळा रुद्राक्ष बांधिले ॥५४॥
तया मर्कटकुक्कुटांसी । नामे ठेविली सदाशिव ऐसी । वर्तता एके दिवसी । अभिनव झाले परियेसा ॥५५॥
शिवव्रत म्हणजे एक । वैश्य झाला महाधनिक । रुद्राक्षमाळा-भस्मांकित । प्रवेशला तिचे घरी ॥५६॥
त्याचे सव्य करी देखा । रत्नखचित लिंग निका । तेजे फाके चंद्रार्का । विराजमान दिसतसे ॥५७॥
तया वैश्यासी देखोनि । नेले वेश्ये वंदूनि । नाट्यमंडपी बैसवोनि । उपचार केले नानापरी ॥५८॥
तया वैश्याचे करी । जे का होते लिंग भारी । रत्नखचित सूर्यापरी । दिसतसे तयाचे ॥५९॥
देखोनि लिंग रत्नखचित । वारवनिता विस्मय करीत । आपुल्या सखीस म्हणत । ऐसी वस्तु पाहिजे आम्हा ॥६०॥
पुसावे तया वैश्यासी । जरी देईल मौल्येसी । अथवा देईल रतीसी । होईन कुलस्त्री तीन दिवस ॥६१॥
ऐकोन तियेचे वचन । पुसती वैश्यासी सखी जाण । जरि का द्याल लिंगरत्न । देईल रति दिवस तीनी ॥६२॥

अथवा द्याल मौल्येसी । लक्षसंख्यादि द्रव्यासी । जे का वसे तुमचे मानसी । निरोपावे वेश्येप्रती ॥६३॥

ऐकोनि सखियांचे वचन । म्हणे वैश्य हासोन । देईन लिंग मोहन । रतिकांक्षा करुनी ॥६४॥

तुमची मुख्य वारवनिता । जरी होईल माझी कांता । दिवस तीन पतिव्रता । होवोनि असणे मनोभावे ॥६५॥

म्हणोनिया मुख्य वनितेसी । पुसतसे वैश्य तिसी । व्यभिचारिणी नाम तुजसी । काय सत्य तुझे बोल ॥६६॥

तुम्हा कैचे धर्म कर्म । बहु पुरुषांचा संगम । पतिव्रता कैचे नाम । तुज असे सांग मज ॥६७॥

प्रख्यात तुमचा कुळाचार । सदा करणे व्यभिचार । नव्हे तुमचे मन स्थिर । एका पुरुषासवे नित्य ॥६८॥

ऐकोनि वैश्याचे वचन । वारवनिता बोले आपण । दिनत्रय सत्य जाण । होईन तुमची कुलस्त्री ॥६९॥

द्यावे माते लिंगरत्न । रतिप्रसंगी तुमचे मन । संतोषवीन अतिगहन । तनमनधनेसी ॥७०॥

वैश्य म्हणे तियेसी । प्रमाण द्यावे आम्हांसी । दिनत्रय दिवानिशी । वागावे पत्नीधर्मकर्मे ॥७१॥

तये वेळी वारवनिता । लिंगावरी ठेवी हाता । चंद्र सूर्य साक्षी करिता । झाली पत्नी तयाची ॥७२॥

इतुकिया अवसरी । लिंग दिले तियेचे करी । संतोष जहाली ती नारी । करी कंकण बांधिले ॥७३॥

लिंग देवोनि वेश्येसी । बोले वैश्य परियेसी । माझ्या प्राणासमानेसी । लिंग असे जाण तुवा ॥७४॥

या कारणे लिंगासी । जतन करणे परियेसी । हानि होता यासी । प्राण आपुला देईन ॥७५॥

ऐसे वैश्याचे वचन ऐकोन । अंगिकारिले आपण । म्हणे लिंग करीन जतन । प्राणापरी परियेसा ॥७६॥

ऐसी दोघे संतोषित । बैसले होते मंडपात । दिवस जाता अस्तंगत । म्हणती जाऊ मंदिरा ॥७७॥

संभोगसमयी लिंगासी । न ठेवावे जवळिकेसी । म्हणे वैश्य तियेसी । तये वेळी परियेसा ॥७८॥

ऐकोनि वैश्याचे वचन । मंडपी ठेविले लिंगरत्न । मध्यस्तंभी बैसवोन । गेली अंतर्गृहात ॥७९॥

क्रीडा करिती दोघेजण । होते ऐका एक क्षण । उठिला अग्नि दारुण । तया नाट्यमंडपी ॥८०॥

अग्नि लागता मंडप । भस्म झाला जैसा धूप । वैश्य करितसे प्रलाप । देखोनि तये वेळी ॥८१॥

म्हणे हा हा काय झाले । माझे प्राणलिंग गेले । विझविताती अतिप्रबळे । नगरलोक मिळोनि ॥८२॥

विझवूनिया पहाती लिंगासी । दग्ध झाले परियेसी । अग्नी कुक्कुटमर्कटांसी । दहन जहाले परियेसा ॥८३॥

वैश्य देखोनि तये वेळी । दुःख करी अतिप्रबळी । प्राणलिंग गेले जळोनि । आता प्राण त्यजीन म्हणे ॥८४॥

म्हणोनिया निघाला बाहेरी । आयती केली ते अवसरी । काष्ठे मिळवोन अपारी । अग्नि केला परियेसा ॥८५॥

लिंग दग्ध झाले म्हणत । अग्निप्रवेश केला त्वरित । नगरलोक विस्मय करीत । वेश्या दुःख करीतसे ॥८६॥

म्हणे हा हा काय झाले । पुरुषहत्यापाप घडले । लिंग मंडपी ठेविले । दग्ध जहाले परियेसा ॥८७॥

वैश्य माझा प्राणेश्वर । तया हानि जहाली निर्धार । पतिव्रताधर्मे सत्वर । प्राण त्यजीन म्हणतसे ॥८८॥

बोलाविले विप्रांसी । संकल्पिले संपदेसी । सहगमन करावयासी । दानधर्म करीतसे ॥८९॥

वस्त्रे भूषणे भांडारा । देती झाली विप्रवरा । चंदनकाष्ठभारा । चेतविले अग्नीसी ॥९०॥

आपुल्या बंधुवर्गासी । नमोनि पुसे तयासी । निरोप द्यावा आपणासी । पतीसवे जातसे ॥९१॥

ऐकोनि तियेचे वचन । दुःख पावले बंधुजन । म्हणती तुझी बुद्धि हीन । काय धर्म करीतसे ॥९२॥

वेश्येच्या मंदिरासी । येती पुरुष रतीसी । मिती नाही तयांसी । केवी जहाला तुझा पुरुष ॥९३॥

कैचा वैश्य कैचे लिंग । वाया जाळिसी आपुले अंग । वारवनिता धर्म चांग । नूतन पुरुष नित्य घ्यावा ॥९४॥

ऐसे वैश्य किती येती । त्यांची कैशी होसी सती । हासती नगरलोक ख्याति । काय तुझी बुद्धि सांगे ॥९५॥

येणेपरी सकळ जन । वारिताती बंधुजन । काय केलिया नायके जाण । कवणाचेही ते काळी ॥९६॥

वेश्या म्हणे तये वेळी । आपुला पति वैश्य अढळी । प्रमाण केले तयाजवळी । चंद्र सूर्य साक्षी असे ॥९७॥

साक्षी केली म्या हो क्षिति । दिवस तीन अहोरात्री । धर्मकर्म त्याची पत्नी । जाहले आपण परियेसा ॥९८॥

माझा पति जाहला मृत । आपण विनवीतसे सत्य । पतिव्रता धर्म ख्यात । वेदशास्त्र परियेसा ॥९९॥

पतीसवे जे नारी । सहगमन हाय प्रीतिकरी । एकेक पाउली भूमीवरी । अश्वमेधफळ असे ॥१००॥

आपुले माता पिता उद्धरती । एकवीस कुळे पवित्र होती । पतीची जाण तेच रीती । एकवीस कुळे परियेसा ॥१॥

इतुके जरी न करिता । पातिव्रत्यपणा वृथा । केवी पाविजे पंथा । स्वर्गाचिया निश्चये ॥२॥

ऐसे पुण्य जोडिती । काय वाचूनि राहणे क्षिती । दुःख संसारसागर ख्याति । मरणे सत्य कधी तरी ॥३॥

म्हणोनि विनवी सकळांसी । निघाली बाहेर संतोषी । आली अग्निकुंडापासी । नमन करी तये वेळी ॥४॥

स्मरोनिया सर्वेश्वर । केला सूर्यासी नमस्कार । प्रदक्षिणे उल्हास थोर । करिती झाली तये वेळी ॥५॥

नमुनी समस्त द्विजांसी । उभी ठेली अग्निकुंडासी । उडी घातली वेगेसी । अभिनव जहाले तये वेळी ॥६॥

सदाशिव पंचवक्त्र । दशभुजा नागसूत्र । हाती आयुधे विचित्र । त्रिशूळ डमरू जाण पा ॥७॥

भस्मांकित जटाधारी । बैसला असे नंदीवरी । धरिता झाला वरचेवरी । वेश्येशी तये वेळी ॥८॥

तया अग्निकुंडात । न दिसे अग्नि असे शांत । भक्तवत्सल जगन्नाथ । प्रसन्न झाला तये वेळी ॥९॥

हाती धरुनी तियेसी । कडे काढी व्योमकेशी । प्रसन्न होउनी परियेसी । वर माग म्हणतसे ॥११०॥

ईश्वर म्हणे तियेसी । आलो तुझे परीक्षेसी । धर्मधैर्य पाहावयासी । येणे घडले परियेसा ॥११॥

झालो वैश्य आपणची । रत्नलिंग स्वयंभूची । मायाअग्नि केला म्यांची । नाट्यमंडप दग्ध केला ॥१२॥

तुझे मन पहावयासी । जहालो अग्निप्रवेशी । तूची पतिव्रता सत्य होशी । सत्य केले व्रत आपुले ॥१३॥

संतोषलो तुझे भक्तीसी । देईन वर जो मागसी । आयुरारोग्यश्रियेसी । जे इच्छिसी ते देईन ॥१४॥

म्हणे वेश्या तये वेळी । नलगे वर चंद्रमौळी । स्वर्ग भूमि पाताळी । न घे भोग ऐश्वर्य ॥१५॥

तुझे चरणकमळी भृंग । होवोनि राहीन महाभाग्य । माझे इष्ट बंधुवर्ग । सकळ तुझे सन्निधेसी ॥१६॥

दासदासी माझे असती । सकळा न्यावे स्वर्गाप्रति । तव सन्निध पशुपति । सर्वदा राहो सर्वेश्वरा ॥१७॥

न व्हावी पुनरावृत्ती । न लागे संसार यातायाती । विमोचावे स्वामी त्वरिती । म्हणोनि चरणी लागली ॥१८॥

ऐकोनि तियेचे वचन । प्रसन्न झाला गौरीरमण । सकळा विमानी बैसवोन । घेऊन गेला स्वर्गाप्रती ॥१९॥

तिचे नाट्यमंडपात । जो का झाला मर्कटघात । कुक्कुटसमवेत । दग्ध जहाले परियेसा ॥१२०॥

म्हणोनि पराशर ऋषि । सांगतसे रायासी । मर्कटजन्म त्यजूनि हर्षी । तुझे उदरी जन्मला ॥२१॥

तुझे मंत्रियाचे कुशी । कुक्कुट जन्मला परियेसी । रुद्राक्षधारणफळे ऐसी । राजकुमार होऊन आले ॥२२॥

पूर्वसंस्काराकरिता । रुद्राक्षधारण केले नित्या । इतके पुण्य घडले म्हणता । जहाले तुझे कुमार हे ॥२४॥

आता तरी ज्ञानवंती । रुद्राक्ष धारण करिताती । त्याच्या पुण्या नाही मिती । म्हणोनि सांगे पराशरऋषि ॥२५॥

श्रीगुरु म्हणती दंपतीसी । येणेपरी रायासी । सांगता झाला महाऋषि । पराशर विस्तारे ॥२६॥

ऐकोनि ऋषीचे वचन । राजा विनवी कर जोडून । प्रश्न केला अतिगहन । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥२७॥

म्हणोनि सिद्ध विस्तारेसी । सांगे नामधारकासी । अपूर्व जहाले परियेसी । पुढील कथा असे ऐका ॥२८॥

गंगाधराचा नंदनु । सांगे श्रीगुरुचरित्रकामधेनु । ऐका श्रोते सावधानु । लाधे चारी पुरुषार्थ ॥२९॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । रुद्राक्षमहिमा येथ । सांगितले निभ्रांत । पुण्यात्मक पावन जे ॥१३०॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे रुद्राक्षमाहात्म्य नाम त्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ ओवीसंख्या १३० ॥

अध्याय चौतिसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

श्रीगुरु म्हणती दंपतीसी । ऐसा पराशर ऋषि । तया काश्मीर राजासी । रुद्राक्षमहिमा निरोपी ॥१॥

तया राजकुमाराचे । विस्तारोनि सुधावाचे । सांगितले पूर्वजन्माचे । चरित्र सर्व ॥२॥

संतोषोनि तो राजा । लागला त्याचे पादांबुजा । कर जोडोनिया वोजा । विनवीतसे परियेसा ॥३॥

राजा म्हणे ऋषीश्वरासी । स्वामी निरोपिले आम्हांसी । पुण्य घडले आत्मजासी । रुद्राक्षधारणे करोनिया ॥४॥

पूर्वजन्मी अज्ञानेसी । रुद्राक्ष बांधिले तिणे वेश्यी । त्या पुण्ये दशा ऐशी । प्राप्त झाली स्वामिया ॥५॥

ज्ञानवंत आता जाण । करिती रुद्राक्षधारण । पुढे यांचे लक्षण । कवणेपरी वर्ततील ॥६॥

भूतभविष्य-वर्तमानी । त्रिकाळज्ञ तुम्ही मुनि । सांगा स्वामी विस्तारोनि । माझेनि मंत्रिकुमराचे ॥७॥

ऐकोनि रायाचे वचन । सांगे ऋषि विस्तारोन । दोघा कुमारकांचे लक्षण । अपूर्व असे परियेसा ॥८॥

ऋषि म्हणे रायासी । पुत्रभविष्य पुससी । ऐकोनि दुःख पावसी । कवणेपरी सांगावे ॥९॥

राव विनवी तये वेळी । निरोपावे सकळी । उपाय करिसी तात्काळी । दुःखावेगळा तूचि करिसी ॥१०॥

ऐकोनिया ऋषीश्वर । सांगता झाला विस्तार । ऐक राजा तुझा कुमार । बारा वर्षे आयुष्य असे ॥११॥

तया बारा वर्षात । राहिले असती दिवस सात । आठवे दिवसी येईल मृत्यु । तुझ्या पुत्रासी परियेसा ॥१२॥

ऐकोनि ऋषीचे वचन । राजा मूर्च्छित जाहला तत्क्षण । करिता झाला रुदन । अनेकपरी दुःख करित ॥१३॥

ऐकोनि राजा तये वेळी । लागला ऋषीच्या चरणकमळी । राखे राखे तपोबळी । शरणागत मी तुझा ॥१४॥

नानापरी गहिवरत । मुनिवराचे चरण धरित । विनवीतसे स्त्रियांसहित । काय करावे म्हणोनिया ॥१५॥

दयानिधि ऋषीश्वरु । सांगता झाला विचारु । शरण रिघावे जगद्गुरु । उमाकांत शिवासी ॥१६॥

मनीचे भय त्यजुनी । असावे आता शिवध्यानी । तो राखील शूलपाणी । आराधावे तयाते ॥१७॥

जिंकावया काळासी । उपाय असे परियेसी । सांगेन तुम्हा विस्तारेसी । एकचित्ते अवधारा ॥१८॥

स्वर्ग मृत्य पाताळासी । देव एक व्योमकेशी । निष्कलंक परियेसी । चिदानंदस्वरूप देखा ॥१९॥

ऐसा देव मूर्तिमंत । रजोरूपे ब्रह्मा सृजत । सृष्टि करणार समर्थ । वेद चारी निर्मिले ॥२०॥

तया चतुर्वेदांसी । दिधले तया विरंचीसी । आत्मतत्त्वसंग्रहासी । ठेविली होती उपनिषदे ॥२१॥

भक्तवत्सल सर्वेश्वर । तेणे दिधले वेदसार । रुद्राध्याय सुंदर । दिधला तया विरंचीसी ॥२२॥

रुद्राध्यायाची महिमा । सांगता असे अनुपमा । याते नाश नाही जाणा । अव्यय असे परियेसा ॥२३॥

पंचतत्त्व शिवात्मक । रुद्राध्याय असे विशेष । ब्रह्मयाने चतुर्मुख । विश्व सृजिले वेदमते ॥२४॥

तया चतुर्मुखी देखा । वेद चारी सांगे निका । वदन दक्षिण कर्ण एका । यजुर्वेद निरूपिला ॥२५॥

तया यजुर्वेदांत । उपनिषदसार ख्यात । रुद्राध्याय विस्तारत । सांगे ब्रह्मा मुनिवरांसी ॥२६॥

समस्त देवऋषींसी । मरीचि अत्रि परियेसी । आणिक सकळ देवांसी । सांगे ब्रह्मा तये वेळी ॥२७॥

तेचि ऋषि पुढे देखा । शिकविती आपुले शिष्यादिका । त्यांचे शिष्य पुढे ऐका । आपुल्या शिष्या शिकविले ॥२८॥

पुढे त्यांचे पुत्रपौत्री । विस्तार झाला जगत्री । शिकविले ऐका पवित्री । रुद्राध्याय भूमीवरी ॥२९॥

त्याहूनि नाही आणिक मंत्र । त्वरित तप साध्य होत । चतुर्विध पुरुषार्थ लाधे त्वरित परियेसा ॥३०॥

नानापरीची पातके । केली असती अनेके । रुद्रजाप्ये सम्यके । भस्म होती परियेसा ॥३१॥

आणिक एक नवल केले । ब्रह्मदेव सृष्टि रचिले । वेदतीर्थ असे भले । स्नानपान करावे ॥३२॥

त्याणे कर्मे परिहरती । संसार होय निष्कृति । जे जन श्रीगुरु भजती । ते तरती भवसागर ॥३३॥

सुकृत अथवा दुष्कृत । जे जे कीजे आपुले हीत । जैसे पेरिले असे शेत । तेचि उगवे परियेसा ॥३४॥

सृष्टिधर्मप्रवृत्तीसी । ब्रह्मे रचिले परियेसी । आपुले वक्षपृष्ठेसी । धर्माधर्म उपजवी ॥३५॥

जे जन धर्म करिती । इह पर सौख्य पावती । जे अधर्मे रहाटती । पापरूपी तेचि जाणा ॥३६॥

काम क्रोध लोभ जाण । मत्सर दंभ परिपूर्ण । अधर्माचे सुत जाण । इतुके नरकनायक ॥३७॥

गुरुतल्पगसुरापानी । कामुक जे परिपुर्णी । पुल्कस्वरूप अंतःकरणी । तेचि प्रधान नरकाचे ॥३८॥

क्रोधे पितृवधी देखा । मातृवधी असती जे का । ब्रह्महत्यादि पातका । कन्याविक्रयी जे जन ॥३९॥

इतुके क्रोधापासूनि । उद्भव झाले म्हणोनि । पुत्र जहाले या कारणी । क्रोधसुत तया म्हणती ॥४०॥

देवद्विजस्वहरण देखा । ब्रह्मस्व घेवोनि नेदी जो का । सुवर्णतस्कर ऐका । लोभपुत्र तया नाव ॥४१॥

ऐशा पातकांसी । यमे निरोपिले परियेसी । तुम्ही जावोनि मृत्युलोकासी । रहाटी करणे आपुले गुणे ॥४२॥

तुम्हासवे भृत्य देखा । देईन सर्व उपपातका । सकळ पाठवावे नरका । जे जन असती भूमीवरी ॥४३॥

यमाची आज्ञा घेवोनि । आली पातके मेदिनी । रुद्रजपत्याते देखोनि । पळोनि गेली परियेसा ॥४४॥

जावोनिया यमाप्रती । महापातके विनविती । गेलो होतो आम्ही क्षिती । भयचकित होउनी आलो ॥४५॥

जय जयाजी यमराया । आम्ही पावलो महाभया । किंकर तुमचे म्हणोनिया । प्रख्यात असे त्रिभुवनी ॥४६॥

आम्ही तुमचे आज्ञाधारी । निरोपे गेलो धरित्री । पोळलो होतो वह्निपुरी । रुद्रजप ऐकोनि ॥४७॥

क्षितीवरी रहावयासी । शक्ति नाही आम्हांसी । पाहता रुद्रजपासी । पोळलो आम्ही स्वामिया ॥४८॥

ग्रामी खेटी नदीतीरी । वसती द्विज महानगरी । देवालयी पुण्यक्षेत्री । रुद्रजप करिताती ॥४९॥

कवणेपरी आम्हा गति । जाऊ न शको आम्ही क्षिती । रुद्रजप जन करिताती । तया ग्रामा जाऊ न शको ॥५०॥

आम्ही जातो नरापासी । वर्तवितो पातकासी । होती नर महादोषी । मिति नाही परियेसा ॥५१॥

प्रायश्चित्तसहस्त्रेसी जो का नव्हे पुण्यपुरुषी । तैसा द्विज परियेसी । पुण्यवंत होतसे ॥५२॥

एखादे समयी भक्तीसी । म्हणती रुद्राध्यायासी । तो होतो पुण्यराशि । पाहता त्यासी भय वाटे ॥५३॥

तैसा पापी महाघोर । पुण्यवंत होतो नर । भूमीवरी कैसे आचार । आम्हा कष्ट होतसे ॥५४॥

काळकूट महाविष । रुद्रजाप्य आम्हा दिसे । शक्ति नाही आम्हांसी । भूमीवरी जावया ॥५५॥

रुद्रजाप्यविषासी । शमन करावया शक्त होसी । रक्ष गा रक्ष गा आम्हांसी । विनविताती पातके ॥५६॥

इतुके बोलती पातके । ऐकोनि यममाथा तुके । कोपे निघाला तवके । ब्रह्मलोका तये वेळी ॥५७॥

जाऊनिया ब्रह्मयापासी । विनवी यम तयासी । जय जयाजी कमळवासी । सृष्टिकारी चतुर्मुखा ॥५८॥

आम्ही तुझे शरणागत । तुझे आज्ञे कार्य करित । पापी नराते आणित । नरकालयाकारणे ॥५९॥

महापातकी नरांसी । आणू पाठवितो भृत्यांसी । पातकी होय पुण्यराशि । रुद्रजप करूनिया ॥६०॥

समस्त जाती स्वर्गासी । महापातकी अतिदोषी । नाश केला पातकांसी । शून्य जहाले नरकालय ॥६१॥

नरक शून्य झाले सकळ । माझे राज्य निष्फळ । समस्त जहाले कैवल्य । उत्पत्ति राहिली स्वामिया ॥६२॥

याते उपाय करावयासी । देवा तू समर्थ होसी । राखे राखे आम्हांसी । राज्य गेले स्वामिया ॥६३॥

तुम्ही होउनी मनुष्यासी । स्वामित्व दिधले भरवसी । रुद्राध्यायानिधानेसी । कासया साधन दिधलेत ॥६४॥

याकारणे मनुष्य लोकी । नाही पापलेश । रुद्रजपे विशेष । पातके जळती अनेक ॥६५॥

येणेपरी यम देखा । विनविता झाला चतुर्मुखा । प्रत्युत्तर देतसे ऐका । ब्रह्मदेव यमासी ॥६६॥

अभक्तीने दुर्मदेसी । रुद्रजप करिती यासी । अज्ञानी लोक तामसी । उभ्यानी निजूनी पढती नर ॥६७॥

त्याते अधिक पापे घडती । ते दंडावे तुवा त्वरिती । जे का भावार्थे पढती । ते त्वा सर्वदा वर्जावे ॥६८॥

बाधू नका तुम्ही ऐका । सांगावे ऐसे पातका । रुद्रजपे पुण्य विशेखा । जे जन पढती भक्तीसी ॥६९॥

पूर्वजन्मी पापे करिती । अल्पायुषी होऊनि उपजती । तया पापा होय निष्कृति । रुद्रजपेकरूनिया ॥७०॥

तैसे अल्पायुषी नरे । रुद्रजप करिता बरे । पापे जाती निर्धारे । दीर्घायु होय तो देखा ॥७१॥

तेजो वर्चस् बल धृति । आयुरारोग्य ज्ञान संपत्ति । रुद्रजपे वर्धती । ऐक यमा एकचित्ते ॥७२॥

रुद्रजपमंत्रेसी । स्नान करविती ईश्वरासी । तेचि उदक भक्तीसी । जे जन करिती स्नानपान ॥७३॥

त्याते मृत्युभय नाही । आणिक एक नवल पाही । रुद्रजपे पुण्य देही । स्थिर जीव पुण्य असे ॥७४॥

अतिरुद्र जपोनि उदकासी । स्नान केल्या वरांसी । भीतसे मृत्यु त्यासी । तेही तरती भवार्णवी ॥७५॥

शतरुद्र अभिषेकासी । पूजा करिती महेशासी । ते जन होती शतायुषी । पापनिर्मुक्त परियेसा ॥७६॥

ऐसे जाणोनि मानसी । सांगे आपुले दूतासी । रुद्र जपता विप्रांसी । बाधू नको म्हणे ब्रह्मा ॥७७॥

ऐकोनि ब्रह्मयाचे वचना । यम आला आपुले स्थाना । म्हणोनि पराशरे जाणा । निरोपिले रायासी ॥७८॥

आता तुझ्या कुमारासी । उपाय सांगेन परियेसी । दशसहस्त्र रुद्रेसी । स्नपन करी शिवाते ॥७९॥

दहा सहस्त्र वर्षांवरी । तव पुत्र राज्य करी । इंद्रासमान धुरंधरी । कीर्तिवंत अपार ॥८०॥

त्याचे राज्याश्रियेसी । अपाय नसे निश्चयेसी । अकंटक संतोषी । राज्य करी तुझा सुत ॥८१॥

बोलवावे शत विप्रांसी । जे का विद्वज्जन परियेसी । लावावे ज्ञानी अनुष्ठानासी । तात्काळ तुवा रुद्राच्या ॥८२॥

ऐशा विप्राकरवी देखा । शिवासीकरी अभिषेका । आयुष्य वर्धेल कुमारका । सद्यःश्रेय होईल ॥८३॥

येणेपरी रायासी । सांगे पराशर ऋषि । राये महा आनंदेसी । आयुष्य वर्धना आरंभ केला ॥८४॥

ऐसा ऋषि पराशर । उपदेशितांची द्विजवर । बोलावोनिया सर्व संभार । पुरवीतसे ब्राह्मणांसी ॥८५॥

शतसंख्याक कलशांसी । विधिपूर्वक शिवासी । पुण्यवृक्षतळेसी । अभिषेक करवितसे ॥८६॥

त्याचिया जळे पुत्रासी । स्नान करवी प्रतिदिवसी । सप्त दिन येणे विधींसी । आराधिला ईश्वर ॥८७॥

अवधी जहाली दिवस सात । बाळ पडिला निचेष्टित । पराशरे येवोनि त्वरित । उदकेसी सिंचिले ॥८८॥

तये वेळी अवचित । वाक्य जहाले अदृश्यत । सवेचि दिसे अद्भुत । दंडहस्त महापुरुष ॥८९॥

महादंष्ट्र भयचकित । आले होते यमदूत । समस्त द्विजवर रुद्र पढत । मंत्राक्षता देताती ॥९०॥

मंत्राक्षता ते अवसरी । घातलिया कुमारावरी । दूत पाहती राहूनि दूरी । जवळ येऊ न शकती ॥९१॥

होते महापाश हाती । कुमारावरी टाकू येती । शिवदूत दंडहस्ती । मारू आले यमदूता ॥९२॥

भये चकित यमदूत । पळोनि गेले धावत । पाठी लागले शिवदूत । वेदपुरुषरूप देखा ॥९३॥

येणेपरी द्विजवर । तेणे रक्षिला राजकुमार । आशीर्वाद देती थोर । वेदश्रुति करूनिया ॥९४॥

इतुकियावरी राजकुमार । सावध झाला मन स्थिर । राजयासी आनंद थोर । समारंभ करीतसे ॥९५॥

पूजा करोनि द्विजांसी । देता झाला भोजनासी । तांबूलादि दक्षिणेसी । संतोषविले द्विजवर ॥९६॥

संतोषोनि महाराजा । सभा रचित महावोजा । बैसवोनि समस्ता द्विजा । महाऋषीते सिंहासनी ॥९७॥

राजा आपुले स्त्रियेसहित । घालिता झाला दंडवत । येवोनिया बैसला सभेत । आनंदित मानसी ॥९८॥

त्या समयी ब्रह्मसुत । नारद आला अकस्मात । राजा धावोनि चरण धरीत । सिंहासनी बैसवी ॥९९॥

पूजा करोनि उपचारी । राजयाते नमस्कारी । म्हणे स्वामी या अवसरी । कोठोनि येणे झाले पै ॥१००॥

राजा म्हणे देवऋषी । हिंडता तुम्ही त्रिभुवनासी । काय वर्तले विशेषी । आम्हालागी निरोपिजे ॥१॥

नारद म्हणे रायासी । गेलो होतो कैलासासी । येता देखिले मार्गासी । अपूर्व झाले परियेसा ॥२॥

महामृत्यु दूतांसहित । न्यावया आला तुझे सुत । सवेचि येऊनि शिवदूत । तयालागी पराभविले ॥३॥

यमदूत पळोनि जाती । यमापुढे सर्व सांगती । आम्हा मारिले शिवदूती । कैसे करावे क्षितीत ॥४॥

यम कोपोनि निघाला । वीरभद्रापासी गेला । म्हणे दूता का मार दिला । निरपराधे स्वामिया ॥५॥

निजकर्मानुबंधेसी । राजपुत्र गतायुषी । त्याते आणिता दूतांसी । कासया शिवदूती मारिले ॥६॥

वीरभद्र अतिक्रोधी । म्हणे झाला रुद्रविधि । दहा सहस्त्र वर्षे अवधि । आयुष्य असे राजपुत्रा ॥७॥

न विचारिता चित्रगुप्ता । वाया पाठविले दूता । वोखटे केले शिवदूता । जिवे सोडिले म्हणोनि ॥८॥

बोलावोनि चित्रगुप्ता । आयुष्य विचारीन त्वरिता । म्हणोनि पाठवी दूता । चित्रगुप्त पाचारिला ॥९॥

पुसताति चित्रगुप्तासी । काढोनि पाहे पुत्रासी । बारा वर्षे आयुष्य परियेसी । राजकुमारा लिहिले असे ॥११०॥

तेथेचि लिहिले होते आणिक । दशसहस्त्र वर्षे लेख । पाहोनि यम साशंकित । म्हणे अपराध आमुचा ॥११॥

वीरभद्राते वंदून । यमधर्म गेला परतोन । आम्ही आलो तेथोन । म्हणोनि सांगे नारद ॥१२॥

रुद्रजपे पुण्य करिता । आयुष्य वर्धले तुझे सता । मृत्यु जिंकिला तत्त्वता । पराशरगुरुकृपे ॥१३॥

ऐसे नारद सांगोनि । निघोनि गेला तेथोनि । पराशर महामुनि । निरोप घेतला रायाचा ॥१४॥

समस्त गेले द्विजवर । राजा हर्षे निर्भर । राज्य भोगिले धुरंधर । पुत्रपौत्री महीवरी ॥१५॥

ऐसा रुद्राध्यायमहिमा । पूजा करावी गुरुब्रह्मा । भिणे नलगे काळमहिमा । श्रीगुरु म्हणती दंपतीसी ॥१६॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । ऐसी कथा विस्तारेसी । श्रीगुरु सांगे दंपतीसी । प्रेमभावेकरोनिया ॥१७॥

या कारणे श्रीगुरूसी । प्रीति थोर रुद्राध्यायासी । पूजा करावी भक्तीसी । रुद्राध्यायेकरोनिया ॥१८॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकता तरे भवसागर । लाधे चारी पुरुषार्थ ॥१९॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । रुद्राभिषेकमाहात्म्य तेथ । वर्णिले असे अद्भुत । म्हणे सरस्वतीगंगाधर ॥१२०॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ । श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे रुद्राध्यायमहिमावर्णनं नाम चतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३४॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥१२०॥

अध्याय पस्तीसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक सिद्धासी । विनवीतसे परियेसी । रुद्राध्याय विस्तारेसी । दंपतीसी सांगितला ॥१॥

पुढे काय वर्तले । विस्तारोनि सांगा वहिले । मन माझे वेधले । गुरुचरित्र ऐकावया ॥२॥

सिद्ध म्हणे ऐक ताता । अपूर्व असे पुढे कथा । तेचि जाण पतिव्रता । श्रीगुरूते विनवीत ॥३॥

कर जोडोनि गुरूसी । विनवीतसे भक्तीसी । आम्हा गति पुढे कैसी । कवणेपरी असावे ॥४॥

या कारणे आपणासी । एखादा मंत्र उपदेशी । जेणे होय स्थिर जीवासी । चरणस्मरण सनातन ॥५॥

श्रीगुरु म्हणती तियेसी । स्त्रियांसी मंत्र उपदेशी । पतिभक्तीविणे त्यांसी । उपदेशासी देऊ नये ॥६॥

देता उपदेश स्त्रियांसी । विघ्न असे मंत्रासी । पूवी शुक्राचार्यासी । झाले असे परियेसा ॥७॥

ऐसे ऐकता गुरुवचन । विनवीतसे कर जोडून । स्त्रिया केवी मंत्रहीन । शुक्राचार्या कैसे झाले ॥८॥

विस्तारोनि आम्हासी । सांगा स्वामी कृपेसी । म्हणोनि लागली चरणासी । करुणावचनेकरोनिया ॥९॥

श्रीगुरु सांगती तियेसी । पूर्वकथा आहे ऐसी । युद्ध देवदैत्यांसी । सदैव होय अवधारा ॥१०॥

दैत्यसैन्य पडे रणी । शुक्र जपे संजीवनी । सकळ सैन्य उठवूनि । पुनरपि युद्धा पाठवीत ॥११॥

इंद्र वज्रे असुर मारी । शुक्र अमृत जप करी । सवेचि येती निशाचरी । देवसैन्य मारावया ॥१२॥

ऐसे होता एके दिवसी । इंद्र गेला कैलासासी । सांगे स्थिति शिवासी । शुक्राचार्याची मंत्रकरणी ॥१३॥

कोपोनिया ईश्वर । नंदीस सांगे उत्तर । तुवा जावोनि वेगवक्त्र । शुक्राचार्या धरोनि आणी ॥१४॥

स्वामीचे वचन ऐकोनि । नंदी गेला ठाकोनि । होता शुक्र तपध्यानी । मुखी धरिला नंदीने ॥१५॥

नंदी नेत शिवापासी । आकांत वर्तला दैत्यांसी । ईश्वरे प्राशिले शुक्रासी । अगस्ती सिंधूचियापरी ॥१६॥

ऐसा कित्येक दिवसांवरी । होता शुक्र शिवाचे उदरी । निघूनि गेला मूत्रद्वारी । विसर पडला शिवासी ॥१७॥

पूर्वी होते शुक्र नाव । ईश्वर-उदरी झाला उद्भव । नाव पावला भार्गव । पुनः संजीवनी जपे तो ॥१८॥

इंद्र मनी विचारी । पुरोहितासी पाचारी । कैसा शुक्र जिवंत करी । पुनः दैत्यजनांसी ॥१९॥

त्यासी विघ्न करावे एक । तू पुरोहित विवेकयुक्त । बुद्धि विचारी अनेक । बृहस्पति गुरुराया ॥२०॥

पाहे पा दैत्यांचे दैव कैसे । शुक्रासारिखा गुरु विशेषे । देतो जीवासी भरवसे । दैत्य येती युद्धासी ॥२१॥

तैसा तू नव्हेस आम्हांसी । आम्हाते का उपेक्षिसी । देवगुरु तू म्हणविसी । बुद्धि करी शीघ्र आता ॥२२॥

तू पूज्य सकळ देवांसी । जरी आम्हा कृपा करिसी । शुक्राचार्य काय विशेषी । तुजसमान नव्हे जाणा ॥२३॥

ऐसे नानापरी देख । इंद्र अमरनायक । पूजा करी उपचारिक । बृहस्पति संतोषला ॥२४॥

गुरु म्हणे इंद्रासी । यासी ऐक तू उपायासी । षट्कर्णी करावे मंत्रासी । सामर्थ्य राहील शुक्राचे ॥२५॥

एखादा पाठवावा शुक्रापासी । विद्यार्थी करून त्वरेसी । मंत्र शिकेल भरवसी । विद्यार्थिरूपेकरूनिया ॥२६॥

आपुला पुत्र कच असे । त्याते पाठवू विद्याभ्यासे । मंत्र शिकेल आहे कैसी । संजीवनी अवधारा ॥२७॥

कचाते आणूनि बुद्धियुक्ति । सांगतसे बृहस्पति । तुवा जावे शुक्राप्रती । विद्यार्थिरूप धरोनि ॥२८॥

आमुची निंदा तेथे करी । मनोभावे सेवा करी । संजीवनी कवणेपरी । मंत्र शिके पुत्रराया ॥२९॥

इंद्रादिक देवतांचा । निरोप घेऊनि पितयाचा । शुक्राप्रति गेला कचा । विद्यार्थिरूप धरोनि ॥३०॥

नमन केले साष्टांगी । उभा राहिला करुणांगी । शुक्र पुसतसे वेगी । कवण कोठूनि आलासी ॥३१॥

बोले आपण द्विजकुमार । तुझी कीर्ति ऐकिली थोर । विद्याभ्यासीन मनोहर । म्हणोन आलो सेवेसी ॥३२॥

सेवक होईन तुमचे चरणी । आलो इच्छेसी धरूनि । तू भक्तवत्सलशिरोमणि । अनाथांचा प्रतिपालक ॥३३॥

बोलोनि ऐसे कचवचन । विनवीतसे कर जोडून । शुक्रकन्या जवळी येऊन । पितयालागी विनवित ॥३४॥

पितयासी म्हणे देवयानी । विप्र भला दिसे नयनी । याते तुम्ही शिष्य करूनि । विद्याभ्यास सांगावा ॥३५॥

कच सुंदर सुलक्षण । जैसा दिसे की मदन । देवयानी करी चिंतन । ऐसा पति व्हावा म्हणे ॥३६॥

ऐसी वासना धरुनी । पितयाते विनवुनी । शिष्य केला कच सगुणी । शुक्राचार्य विद्या सांगे ॥३७॥

ऐसा विद्याभ्यास करीत । दैत्यकुळी म्हणती निश्चित । देवगणी आले सत्य । कपटवेषे करूनि ॥३८॥

शिकूनिया विद्येसी । जाऊनि शिकवील देवांसी । कुडे होईल आम्हांसी । तेणे मनी चिंतावले ॥३९॥

काळ क्रमिता एके दिवसी । कच पाठविला समिधांसी । दैत्य जाती साह्येसी । तया कचाचे अवधारा ॥४०॥

रानी जाउनी समागमेसी । दैत्य मारिले कचासी । समिधा घेवोनि घरासी । दैत्य आपण येते झाले ॥४१॥

शुक्राचार्यांची कन्या । पितयासी परम मान्या । पितयासी विनवी धन्या । कच कैसा नाही आला ॥४२॥

कच आलियावाचूनी । भोजन न करी देवयानी । ऐसे ऐकता निर्वाणी । शुक्राचार्य चिंतावला ॥४३॥

ज्ञानी पाहे मानसी । मृत्यु झाला असे तयासी । मंत्र जपूनि संजीवनीसी । त्वरित घरी आणिला ॥४४॥

आणिक होता बहुत दिवस । दैत्य करिती अतिद्वेष । गेला होता वनवास । पुनरपि तयासी वधियेले ॥४५॥

मागुती वाचेल म्हणोनि । चूर्ण करिती छेदोनि । दाही दिशा टाकुनी । आले घरा पुनरपि ॥४६॥

दिवस गेला अस्तमानी । पुसतसे देवयानी । कच न दिसे म्हणोनि । पितयाते विनवीत ॥४७॥

कच माझा प्राणसखा । ना आणिशी जरी खाईन विखा । दावी मज तयाचे मुखा । म्हणोनि प्रलाप करीतसे ॥४८॥

कन्येवरी ममत्व बहुत । तेणे शुक्र ज्ञाने पहात । छिन्नभिन्न केले म्हणत । मंत्र जपला संजीवनी ॥४९॥

धन्य मंत्राचे सामर्थ्य । कच आला घरा त्वरित । देवयानी संतोषत । पितयाने आलिंगिली ॥५०॥

दैत्य मनी विचार करिती । काय केल्या न मरे म्हणती । गुरुकन्येसी याची प्रीति । म्हणुनि गुरु वाचवितो ॥५१॥

आता उपाय करू यासी । उदईक येईल एकादशी । मारूनि मिळवू पानेसी । गुरुमुखी पाजावे ॥५२॥

ऐशी निगुती करोनि । आली एकादशी दिनी । कचाते बाहेर नेवोनि । मारते जहाले दैत्य शिष्य ॥५३॥

प्राशन करविती गुरूसी । मिळवूनिया मद्यरसी । स्निग्ध मिळवूनिया बहुवसी । शुक्रगुरूसी देत झाले ॥५४॥

मागुती पुसे देवयानी । पितयाते विनवुनी । कचासी आणी म्हणोनि । रुदन करी आक्रोशे ॥५५॥

शुक्र पहातसे ज्ञानी न दिसे कच त्रिभुवनी । खेद करीतसे मनी । कन्यालोभेकरोनिया ॥५६॥

विचार करिता सर्वा ठायी । दिसू लागला आपुले देही । संदेह पडला शक्रासी पाही । कैसे करावे म्हणोनि ॥५७॥

कन्येसी म्हणे शुक्र देखा । कच न ये आता ऐका । माझे उदरी असे निका । कैसा काढू तयासी ॥५८॥

यासी काढिता आपणासी । मृत्यु होईल परियेसी । काय अभिलाष असे त्यासी । म्हणोनि कन्येसी पुसतसे ॥५९॥

पितया विनवी देवयानी । अभिलाष होता माझे मनी । भार्या त्याची होउनी । दोघे राहू तुजपासी ॥६०॥

हाचि व्हावा माझा पति । ऐसे संकल्पिले चित्ती । न उठे जरी पुढती । तरी प्राण त्यागीन ॥६१॥

संदेह पडला शुक्रासी । बोधिता झाला कन्येसी । त्यास उठविता आपणासी । मृत्यू होईल अवधारी ॥६२॥

कन्या म्हणे पितयासी । सकळा तू वाचविसी । आपुला प्राण जाईल म्हणसी । हे आश्चर्य वाटतसे ॥६३॥

शुक्र म्हणे देवयानी । मंत्र असे संजीवनी । मजवाचोनि नेणे कोणी । माते कोण उठवील ॥६४॥

मंत्र सांगो नये कवणा । षट्कर्णी होता जाईल गुणा । कचाकरिता माझा प्राण । जाईल देखा अवधारी ॥६५॥

न ऐके कन्या देवयानी । पित्याचे चरण धरोनि । विनवीतसे कर जोडोनि । मंत्र आपणाते शिकवावा ॥६६॥

कचासी तू सजीव करी । तुज येईल मृत्यू जरी । मी मंत्र जपोनि निर्धारी । सजीव करीन तुजलागी ॥६७॥

शुक्र म्हणे कन्येसी । मंत्र सांगू नये स्त्रियांसी । दोष असता परियेसी । वेदशास्त्रसंमत असे ॥६८॥

स्त्रियांसी मंत्र पतिभक्ति । जपू नये मंत्रयुक्ति । सांगता दोष आम्हा घडती । मंत्रसामर्थ्य जाईल ॥६९॥

पितयासी म्हणे देवयानी । सुखे असा मंत्र जपोनि । प्राण जातो म्हणोन । मूर्च्छागत पडली ते ॥७०॥

शुक्राची कन्येवरी प्रीति । उठवूनि तिसी आलिंगिती । मंत्र तिसी सांगती । संजिवनी अवधारा ॥७१॥

आपुल्या पोटी कच होता । तोही होय ऐकता । मंत्र जहाला षट्कर्णता । मग जपला कचानिमित्त ॥७२॥

शुक्राचे पोटातुनी । कच निघाला फोडुनी । मंत्र जपे ती देवयानी । पितयाते उठविले ॥७३॥

तीन वेळा मंत्र जपता । कचे पाठ केला तत्त्वता । संतोष करी मनी बहुता । कार्य साधले म्हणोनि ॥७४॥

शुक्राचार्याते नमुनी । कच विनवी कर जोडुनी । माते दैत्य मारिती म्हणोनि । निरोप द्यावा मजलागी ॥७५॥

स्वामीचेनि विद्या शिकलो । तुझे कृपेने पूर्ण जहालो । देवकार्यार्थ संतोषलो । म्हणूनि चरणी लागला ॥७६॥

शुक्राचार्ये हर्षोनि । निरोप दिधला त्यालागोनी । पदर धरी देवयानी । पति व्हावे म्हणोनिया ॥७७॥

तूते मारिले तीन वेळी । मी वाचविले त्या काळी । विद्या शिकलासी पित्याजवळी । अवश्य वरावे मजलागी ॥७८॥

कच म्हणे ऐक बाळे । गुरुकन्या भगिनी बोले । तुवा आमुते वाचविले । माता होसी निर्धारी ॥७९॥

वरिता दोष आपणासी । दूषण ठेवितील सर्व ऋषि । भगिनी तू आमुची होसी । कैसी वरू म्हणे तो ॥८०॥

देवयानी कोपोनि । शाप दिधला ते क्षणी । वृथा विद्या होईल मानी । समस्त विसरे तात्काळी ॥८१॥

माझे अंतःकरणीची आशा । वृथा केली निराशा । विद्या न ये तुज लवलेशा । म्हणूनि शाप दिधला ॥८२॥

कच म्हणे तियेसी । वाया शापिले आम्हांसी । पुरुष वरील तुजसी । ब्रह्मकुळाव्यतिरिक्त ॥८३॥

तुझा पिता ब्रह्मज्ञानी । जाणे अमृतसंजीवनी । तुज शिकविले म्हणोनि । पुढे मंत्र न चाले ॥८४॥

ऐसा शाप देउनी । कच गेला निघुनी । संतोष झाला इंद्रभुवनी । दैत्यजीवन नव्हेची ॥८५॥

शुक्राचा संजीवनी मंत्र । कामा न ये झाला अपात्र । स्त्रियांसी न सांगावा मंत्र । म्हणोनि श्रीगुरु निरूपिती ॥८६॥

स्त्रियांलागी पतिसेवा । याची कारणे मंत्र न द्यावा । व्रतोपवास करावा । गुरु-पुरुष-निरोपाने ॥८७॥

सावित्री विनवी श्रीगुरूसी । व्रत आचरले बहुवसी । तुझे वाक्य आम्हांसी । व्रत एखादे निरोपावे ॥८८॥

तुजवरी माझा विश्वास । तुजवाचोनि नेणू आणिकास । व्रत तूचि आम्हांस । व्रत तुझी चरणसेवा ॥८९॥

भक्ति राहे तुझे चरणी । ऐसा निरोप द्यावा मुनि । म्हणुनी लागली चरणी । कृपा करी म्हणोनिया ॥९०॥

श्रीगुरु म्हणती तियेसी । सांगेन तुज व्रत ऐसी । स्थिर होय अहेवपणासी । राज्य पावे तुझा पति ॥९१॥

दंपत्य विनवी श्रीगुरूसी । तुझे वाक्य कारण आम्हासी । जैसा तू निरोप देसी । तेणे रीती रहाटू ॥९२॥

जो गुरुवाक्य न करी । तो पडे रौरवघोरी । तुझे वाक्य आम्हा शिरी । म्हणूनि चरणी लागली ॥९३॥

भक्तवत्सल श्रीगुरुनाथ । सांगता जहाला अतिप्रीत । विस्तारोनि समर्थ । व्रत तिसी सांगतसे ॥९४॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । श्रीगुरु म्हणती कौतुका । ऐकताती दंपती निका । अतिप्रीतिकरोनिया ॥९५॥

श्रीगुरु म्हणती तयांसी । सांगेन व्रत इतिहासी । ऋषि पुसती सूतासी । व्रत बरवे निरोपावे ॥९६॥

सूत म्हणे ऋषीश्वरा । व्रत सांगेन मनोहरा । स्त्रिया अथवा पुरुषा बरा । व्रत असे अवधारा ॥९७॥

नित्यानंद असे शांत । निर्विकल्प विख्यात । ऐसा ईश्वर अर्चिता त्वरित । सकळाभीष्टे पाविजे ॥९८॥

संसारसागरात । विषयातुर आचरत । तेही पूजिता पूर्ण भक्त । त्यासी ईश्वर प्रसन्न होय ॥९९॥

विरक्त अथवा संसाररत । विषयातुर आसक्त । जे पूजिती पूर्ण भक्त । त्यासी ईश्वर प्रसन्न होय ॥१००॥

तेणे पाविजे पैलपार । ऐसे बोलती वेदशास्त्र । स्वर्गापवर्गा अधिकार । त्यासी होय परियेसा ॥१॥

विशेष व्रत असे ऐक । सोमवार व्रतनायक । ईश्वरार्चन करा विवेक । सकळाभीष्टे पाविजे ॥२॥

नक्त भोजन उपवासी । जितेंद्रिय करा विशेषी । वैदिक तांत्रिक पूजेसी । विधिपूर्वक सकळिक ॥३॥

गृहस्थ अथवा ब्रह्मचारी । सुवासिनी कन्याकुमारी । भर्तृविण विधवा नारी । व्रत करावे अवधारा ॥४॥

याचे पूर्वील आख्यान । सांगेन ऐका अतिगहन । ऐकता करी पावन । सकळासही परियेसा ॥५॥

स्कंदपुराणींची कथा । सर्व साद्यंत ऐका । पूर्वयुगी आर्यावर्तका । राजा एक अवधारा ॥६॥

चित्रवर्मा नाम त्यासी । धर्मात्मा राजा परियेसी । धर्ममार्ग आचरे हर्षी । अधर्माते शिक्षा करी ॥७॥

अखिल पुण्ये त्याणे केली । सकल संपत्ति वाढविली । समस्त पृथ्वी जिंकिली । पराक्रमेकरूनिया ॥८॥

सहपत्नी धर्म करिती । पुत्रकाम्ये शिवाप्रती । ऐसा किती काळ क्रमिती । कन्या झाली तयाते ॥९॥

अतिसुंदर सुलक्षण । पार्वतीरूपासमान । तेज फाके सूर्यकिरण । अतिलावण्य न वर्णवे ॥११०॥

वर्तावया जातकासी । बोलाविले ज्योतिषी । द्विज मिळाले अपारेसी । वर्तविती जातक ॥११॥

म्हणती कन्या सुलक्षण । नामे सीमंतिनी जाण । उमेसारखे मांगल्यपण । किंवा दमयंतीस्वरूप होय ॥१२॥

भागीरथीऐसी रूपासी । लक्ष्मीसारिखी गुणराशी । ज्ञाने देवमतासरसी । जानकीसमान पतिव्रता ॥१३॥

सूर्यासारिखी होईल कांति । चंद्रासमान मनशांति । दहा सहस्त्र वरुषे ख्याति । पतीसह राज्य करील ॥१४॥

जातक वर्तवले तिसी । राव पावला अतिहर्षी । अखिल दाने विप्रांसी । देता जाहला अवधारा ॥१५॥

असता राव सभेसी । द्विज एक परियेसी । भय न धरिता वाक्यासी । बोलतसे अवधारा ॥१६॥

ऐक राया माझे वचन । कन्यालक्षण मी सांगेन । चवदावे वर्षी विधवापण । होईल इयेसी जाण पा ॥१७॥

ऐसे वाक्य परिसोनि । राव पडिला मूर्छा येवोनि । चिंता वर्तलि बहु मनी । विप्रवाक्य परिसता ॥१८॥

ऐसे सांगोनि ब्राह्मण । गेला निघोनि तत्क्षण । सर्व दुःखाते पावून । तळमळीत तेधवा ॥१९॥

ऐसे बालपण क्रमिता । सप्त वर्षे जाती तत्त्वता । चिंतीत होती मातापिता । वऱ्हाड केवी करावे ॥१२०॥

चवदावे वर्षी विधवापण । म्हणोनि बोलिला ब्राह्मण । तेणे व्याकुळ अंतःकरण । राजा-राजपत्नीचे ॥२१॥

कन्या खेळे राजांगणी । सवे सखयाते घेवोनि । बोलता ऐकिले विप्रवचनी । चौदावे वर्षी विधवत्व ॥२२॥

ऐसे ऐकोनि वचन । कन्या करीतसे चिंतन । वर्तता आली एक दिन । तया घरी ब्रह्मस्त्री देखा ॥२३॥

याज्ञवल्क्याचिया पत्नी । मैत्रेयी म्हणोनि । घरी आली देखोनि । चरण धरीत तेधवा ॥२४॥

भावे साष्टांग नमूनि । करसंपुट जोडोनि । विनवी करुणावचनी । माते प्रतिपाळी म्हणतसे ॥२५॥

सौभाग्य स्थिर होय जेणे । उपाय सांगे मजकारणे । चंचळ असे अंतःकरणे । म्हणूनि चरणी लागली ॥२६॥

कन्या विनवी तियेसी । ऐसे व्रत सांग आम्हांसी । आम्हा जननी तूचि होसी । व्रत सांग म्हणतसे ॥२७॥

ऐकोनि कन्येच्या वचना । बोले मैत्रेयी जाणा । शरण रिघावे उमारमणा । अहेवपण स्थिर होय ॥२८॥

सोमवार परियेसी । व्रत आचरी नेमेसी । पूजा करावी शिवासी । उपवास करुनी अवधारा ॥२९॥

बरवे सुस्नात होवोनि । पीतांबर नेसोनि । मन स्थिर करोनि । पूजा करावी गौरीहरा ॥१३०॥

अभिषेके पापक्षय । पीठ पूजिता साम्राज्य । गंधाक्षता पुष्पमाल्य । सौभाग्यसौख्य पाविजे ॥३१॥

सौगंध होय धूपाने । कांति पाविजे दीपदाने । भोग नैवेद्यार्पणे । तांबूलदाने लक्ष्मी स्थिर ॥३२॥

चतुर्विध पुरुषार्थ । नमस्कारिता त्वरित । अष्टैश्वर्यै नांदत । ईश्वरजप केलिया ॥३३॥

होमे सर्व कोश पूर्ण । समृद्धि होतसे जाण । करिता ब्राह्मणभोजन । सर्व देवता तृप्त होती ॥३४॥

ऐसे सोमवार व्रत । कन्ये करी वो निश्चित । भव आलिया दुरित । परिहरती महाक्लेश ॥३५॥

गौरीहरपूजा करिता । समस्त दुरिते जाती तत्त्वता । ऐकोनि सीमंतिनी तत्त्वता । अंगिकारिले व्रत देखा ॥३६॥

सोमवारचे व्रत । आचरे सीमंतिनी त्वरित । पिता देखोनि निश्चित । विवाहायोग्य म्हणोनि ॥३७॥

राजा विचारी मानसी । वऱ्हाड करावे कन्येसी । जैसे प्राक्तन असेल तिसी । तैसे घडो म्हणतसे ॥३८॥

विचारोनि मंत्रियांसी । पाठविता झाला राष्ट्रांसी । दमयंतीनळवंशी । इंद्रसेनाचा कुमारक ॥३९॥

चंद्रांगद वर बरवा । जैसा तेज चंद्रप्रभा । बोलाविले विवाहशोभा । कन्या दिधली संतोषे ॥१४०॥

राजे भूमांडलिक देखा । समस्त आले वऱ्हाडिका । वऱ्हाड झाले अतिकौतुका । महोत्साह नानापरी ॥४१॥

नाना द्रव्यालंकार । वऱ्हाडिका देई नृपवर । अखिल दाने देकार । विप्रालागी देता झाला ॥४२॥

पाठवणी केली सकळिका । जामात ठेविला कौतुका । कन्यास्नेह अनेका । म्हणोनि राहविले राजपुत्रा ॥४३॥

राजपुत्र श्वशुरगृही । स्त्रिया प्रीति अतिस्नेही । काळ क्रमिता एके समयी । जलक्रीडेसी निघाला ॥४४॥

कालिंदी म्हणिजे नदीसी । राजपुत्र परियेसी । सर्व दळ समागमेसी । गेला नदीसी विनोदे ॥४५॥

राजपुत्र निघे नदीत । सवे निघाले लोक बहुत । विनोदे असे पोहत । अतिहर्षे जलक्रीडा ॥४६॥

पोहता राजकुमार देखा । बुडाला मध्ये गंगोदका । आकांत झाला सकळिका । काढा काढा म्हणताती ॥४७॥

सवे सैन्य लोक सकळ । होते नावेकरी प्रबळ । उदकी पाहताती तये वेळ । न दिसे कोठे बुडाला ॥४८॥

उभय तटी सैन्यातून । धावत गेले राजसदना । व्यवस्था सांगती संपूर्ण । जामात तुमचा बुडाला ॥४९॥

कालिंदी नदीच्या डोहात । संगतीने होते पोहत । अदृश्य झाला त्वरित । न दिसे कुमार बुडाला ॥१५०॥

ऐकोनि राजा पडे धरणी । मूर्च्छना येऊनि तत्क्षणी । कन्या ऐकताच श्रवणी । त्यजू पाहे प्राणाते ॥५१॥

राजा कन्येसी संबोखित । आपण गेला धावत । राजस्त्रिया शोक करीत । कन्यादुःखे अतिबहु ॥५२॥

सीमंतिनी करी शोका । म्हणे देवा त्रिपुरांतका । शरण रिघालिया देखा । मरण कैसे न आले मज ॥५३॥

मृत्यु चवदा वर्षी जाण । म्हणोनि धरिले तुमचे चरण । वृथा गेले व्रताचरण । सोमवार शिवाचे ॥५४॥

तव देणे अढळ सकळा । मज उपेक्षिले जाश्वनीळा । अपकीर्ति तुज केवळा । शरणागता रक्षिसी ॥५५॥

स्मरण करी श्रीगुरूसी । याज्ञवल्क्यपत्नीसी । सांगितले व्रत आम्हांसी । सौभाग्य स्थिर म्हणोनिया ॥५६॥

तिचिया वाक्ये करूनि । पूजिली शिवभवानी । वृथा झाली माझे मनी । शीघ्र विनवी शिवासी ॥५७॥

ऐसे दुःखे प्रलापत । सीमंतिनी जाय रडत । गंगाप्रवेश करीन म्हणत । निघाली वेगे गंगेसी ॥५८॥

पिता देखोनि नयनी । धरावया गेला धावोनी । कन्येते आलिंगोनी । दुःख करी अत्यंत ॥५९॥

सकळ मंत्री पुरोहित । सर्व सैन्य दुःख करीत । बोलाविले नावेकरी त्वरित । पहा म्हणती गंगेत ॥१६०॥

गंगा सकळ शोधिती । न दिसे कुमार कवणे गती । शोक करीतसे सीमंती । राजा संबोखी तियेसी ॥६१॥

राजकुमाराचे सेवक । करू लागले बहु दुःख । सांगो गेले पुत्रशोक । इंद्रसेनाकारणे ॥६२॥

ऐकोनिया इंद्रसेन । दुःख करी अतिगहन । भार्येसहित धावून । आला तया मृत्युस्थळा ॥६३॥

दोघे राव मिळोन । शोक करिती दारुण । हा हा कुमारा म्हणोन । ऊर शिर पिटताती ॥६४॥

हा हा पुत्रा ताता म्हणत । राजा गडबडा असे लोळत । मंत्री राजकुळ समस्त । नगरलोक दुःख करिती ॥६५॥

कोठे गेला राजसुत । म्हणोनि सीमंतिनी रडत । खिन्न झाले समस्त । मातापितर श्वशुरादि ॥६६॥

कोणे स्थानी पति गेले । म्हणोनि सीमंतिनी लोळे । ललाट हस्ते पिटिले । पार नाही शोकासी ॥६७॥

सीमंतिनी म्हणे पितयासी । प्राण त्यजीन पतिसरसी । वाचूनिया संसारासी । वैधव्य कोण भोगील ॥६८॥

पुसे सकळ द्विजासी । करावे की सहगमनासि । विप्र सांगती रायासी । प्रेतावेगळे करू नये ॥६९॥

प्रेत शोधावे नदीत । दहन करावे कन्येसहित । न दिसे बुडाला गंगेत । केवी सहगमन होईल ॥१७०॥

आता इसी ऐसे करणे । प्रेत सापडे तववरी राखणे । ऐकोनिया द्विजवचने । राजा कन्ये विनवीतसे ॥७१॥

ऐसे व्याकुळ दुःखे करिती । मंत्री पुरोहित म्हणती । जे असेल होणार गती । ब्रह्मादिका चुकेना ॥७२॥

होणार जहाली देवकरणी । काय कराल दुःख करोनी । ऐसे मंत्री संबोखुनी । रायाते चला म्हणती ॥७३॥

निघाले राजे उभयता । मंदिरा पावले दुःख करिता । इंद्रसेन अति दुःखिता । न विसरे कधी पुत्रशोक ॥७४॥

राज्य-व्यापार सोडूनि । दुःख करी पुत्रचिंतनी । गोत्रजी राज्य हिरूनी । कपटे घेतले तयाचेच ॥७५॥

सहभार्या रायासी । ठेविते झाले कारागृहासी । पुत्रशोके बहु त्यासी । राज्यभोग चाड नाही ॥७६॥

चित्रवर्मा राव देखा । कन्या ठेविली ममत्विका । प्राण त्यजू पाहे निका । लोक निंदितील म्हणोनि ॥७७॥

राव म्हणे कन्येसी । पुत्र नाही आमुचे वंशी । कन्या एक तू आम्हांसी । पुत्रापरी रहाटावे ॥७८॥

लोक निंदितील आम्हांसी । वैधव्य आले परियेसी । वर्ष एक क्रमिलियासी । पुढे आचार करी वो बाळे ॥७९॥

पित्याचे वचन ऐकोनी । करीतसे बहु चिंतनी । म्हणे देवा शूळपाणि । केवी माते गांजिले ॥१८०॥

ऐसे विचारुनी मानसी । व्रत आचरे तत्परेसी । सोमवार उपवासासी । ईश्वरपूजा करीतसे ॥८१॥

इकडे तो राजकुमार । बुडाला होता गंगापूर । गेला जेथे पाताळनगर । वासुकी जेथे राज्य करी ॥८२॥

नागलोकीचिया नारी । आल्या होत्या नदीतीरी । राजकुमार आला पुरी । नदीतटाकी वहातसे ॥८३॥

देखोनिया नागकन्या । काढिती संतोषे करोनिया । अमृता शिंपिती आणुनिया । सावध केला तयाते ॥८४॥

कन्या मिळूनि त्यासी । घेवोनि जाती तक्षकापासी । विचित्र नगर परियेसी । राजपुत्र पहात असे ॥८५॥

पाहे पाताळनगर-रचना । जैसी शोभा इंद्रभुवना । गोपुरे दिसती महारत्ना । विद्युल्लतेपरी ॥८६॥

इंद्रनीळ वैडुर्यैसी । मानिके मुक्ताफळांसी । महारम्य पुरी जैसी । सूर्यकांति मिरवत ॥८७॥

चंद्रकांतिसरसी भूमि । महाद्वारे कपाट हेमी । अनेक रत्ने नाही उपमी । ऐशा मंदिरा प्रवेशला ॥८८॥

पुढे देखिली सभा थोर । समस्त बैसले सर्पाकार । आश्चर्य करी राजकुमार । असंख्य सर्प दिसताती ॥८९॥

सभेमध्ये अतिशोभित । मध्ये बैसला पन्नगनाथ । जैशी सूर्यकांति फाकत । अति उन्नत बैसला ॥१९०॥

अनेक शत फणा दिसती । जैशी वीज लखलखती । पीतांबरे सज्योती । रत्नकुंडलमंडित ॥९१॥

अनेकरत्नखचित देखा । मुकुट मिरवती सहस्त्र एका । सहस्त्रफणी मिरवे तक्षका । ऐसा सभे बैसला असे ॥९२॥

रूपयौवन नागकन्या । नानापरी भरणे लेवोनिया । अनेक सहस्त्र येवोनिया । सेवा करिती तक्षकाची ॥९३॥

ऐशा सभास्थानी देख । राव बैसला तक्षक । देखोनिया राजकुमारक । नमन करी साष्टांगी ॥९४॥

तक्षक पुसे नागकन्यांसी । कैचा कुमार आणिलासी । सुलक्षण दिसतो कैसी । कोठे होता म्हणे तया ॥९५॥

नागकन्या म्हणती त्यासी । नेणो नाम याचे वंशी । वहात आला यमुनेसी । घेऊन आलो तुम्हांजवळी ॥९६॥

तक्षक पुसे राजकुमारासी । नाम कवण कवणे वंशी । काय कारणे आलासी । कवण देशी वास तुझा ॥९७॥

सांगे राजकुमार देख । आम्ही भूमंडळनायका । नैषध राजपति ऐका । नळनामे पुण्यश्लोक ॥९८॥

त्याचा पुत्र इंद्रसेन । जन्म आमुचा त्यापासून । चंद्रांगद नामे आपण । गेलो होतो श्वशुरागृहा ॥९९॥

जलक्रीडा करावयासी । गेलो होतो यमुनेसी । विधिवशे आम्हांसी । बुडालो नदी अवधारा ॥२००॥

वहात आलो नदीत । नागकन्या मज देखत । घेवोनि आल्या तुम्हांप्रत । पूर्वभाग्ये करूनि ॥१॥

पूर्वार्जित पुण्यवंशी । भेटी झाली चरणांसी । धन्य माझे जीवित्वासी । कृतार्थ झालो म्हणतसे ॥२॥

करुणावचन ऐकोनि । तक्षक बोले संतोषोनि । नको भिऊ म्हणोनि । धैर्य तया दिधले ॥३॥

शेष म्हणे रे बाळा । तू आहेसी मन निर्मळा । तुमचे घरी सर्वकाळा । दैवत कोण पूजितसा ॥४॥

ऐसे ऐकोनि राजकुमार । हर्षे जहाला निर्भर । सांगतसे विस्तार । आपुला देव शंकर ॥५॥

सकळ देवांचा देव । नाम ज्याचे सदाशिव । वामांगी उमा अपूर्व । त्यालागी पूजू निरंतर ॥६॥

ज्यापासोनि जनित ब्रह्मा । सृष्टि सृजितो अनुपमा । तो सदाशिव आम्हा । निज दैवत निर्धारे ॥७॥

तयाच्या सत्त्वगुणेसी । विष्णु उपजला परियेसी । प्रतिपाळक लोकांसी । तो सदाशिव आराधितो ॥८॥

ज्याच्या तामसगुणे जाण । एकादश रुद्रगण । उपजले असती याकारण । प्रलयकर्ता या नाव ॥९॥

धाता विधाता आपण । उत्पत्तिस्थितिलयाकारण । तेजासी तेज असे जाण । तैसा ईश्वर पूजितसो ॥२१०॥

पृथ्वी आप तेजासी । जो पूर्ण वायु आकाशी । तैसा पूजितसो शिवासी । म्हणे राजकुमार देखा ॥११॥

सर्वां भूती असे संपूर्ण । चिन्मय आपण निरंजन । जो रूपे असे अचिंतन । तो ईश्वर पूजितसो ॥१२॥

ज्याची कथा वेद जहाले । तक्षक शेष ज्याची कुंडले । त्रिनेत्री असे चंद्र मोळे । तैसा शंकर पूजितसो ॥१३॥

ऐसे ऐकोनि वचन । तक्षक संतोषला अतिगहन । राजकुमारा आलिंगोन । तुष्टलो तुष्टलो म्हणतसे ॥१४॥

तक्षक बोले तये वेळी । तुज देईन राज्य सकळी । तुवा रहावे पाताळी । आनंदे भाग्य भोगीत ॥१५॥

माझ्या लोकी जे जे रत्न । ते ते देईन तुजकारण । पावोनिया समाधान । सुखे येथे रहावे ॥१६॥

पाताळ लोकीची रचना । पहावी तुवा अनुपमा । कल्पवृक्ष मनोरमा । आहेत माझ्या नगरात ॥१७॥

अमृत न देखती स्वप्नी कोणी । ते भरले असे जैसे पाणी । तळी बावी पोखरणी । अमृताच्या माझ्या घरात ॥१८॥

नाही मरण तव येथे । रोगपीडादि समस्ते । नेणती कोणी स्वप्नावस्थे । ऐसे नगर माझे असे ॥१९॥

सुखे रहावे येथे स्वस्थ । तक्षक कुमारक सांगत । राजपुत्र असे विनवीत । करुणावचने ॥२२०॥

राजपुत्र विनवी तक्षकासी । मी एकलाची पितयाचे कुशी । भार्या चतुर्दश वर्षी । शिवपूजनी रत सदा ॥२१॥

नूतन झाले माझे पाणिग्रहण । गुंतले तेथे अंतःकरण । पाहीन मातापिताचरण । तेणे सर्वस्व पावलो ॥२२॥

आपण बुडालो नदीत । पिता माता दुःख करीत । पत्नी जीव त्यागील सत्य । हत्या पडे मस्तकी ॥२३॥

देखिले तव चरण आपण । तेणे झालो धन्य धन्य । रक्षिला आपण माझा प्राण । दर्शन करा मातापिता ॥२४॥

तक्षक झाला संतोषित । नाना रत्ने त्यासी देत । अमृत पाजिले बहुत । आण्क दिधले स्त्रियेसी ॥२५॥

कल्पवृक्षफळे देती । अपूर्व वस्तु आभरणे त्यासी । जे अपूर्व असे क्षिती । अमोल्य वस्तु देता जहाला ॥२६॥

इतुके देवोनि कुमारकासी । तक्षक बोले परियेसी । जे जे काळी आम्हा स्मरसी । तव कार्य सिद्धि पावेल ॥२७॥

आणिक संतोषोनि चित्ती । वस्त्रे वाहने मागुती । तुरंग दिधले मनोगती । सवे दे कुमार आपुला ॥२८॥

चंद्रांगदकुमारासी । इतके दिधले आनंदेसी । निरोप दिधला परियेसी । वाहन तुरंग मनोहर ॥२९॥

तक्षका नमूनि त्वरित । वारूवरी आरूढ राजसुत । मनोवेगे मार्ग क्रमित । नागकुमार सवे जाणा ॥२३०॥

जिये स्थानी बुडाला होता । तेथे पावला क्षण न लागता । निघाला बाहेर वारूसहिता । नदीतटाकी उभा असे ॥३१॥

सोमवार त्या दिवशी । सीमंतिनी आली स्नानासी । सवे होत्या सखी सेवेसी । नदीतीरी उभी असे ॥३२॥

सीमंतिनी म्हणे सखियासी । आश्चर्य वाटे मानसी । उदकातुनी निघाला परियेसी । सवे असे नागपुत्र ॥३३॥

राक्षस होई की वेषधरू । रूप धरिले असे नरू । दिसतसे मनोहरू । तुरंगारूढ जाहला असे ॥३४॥

कैसे पहा हो रूप यासी । जेवी सूर्य प्रकाशी । दिव्यमालांबरे कैसी । सुगंध असे परिमळा ॥३५॥

दश योजनेपर्यंत । सुवास येतसे अमित । पूर्वी देखिला असे रूपवंत । भासे त्यासी पाहिला ॥३६॥

स्थिर स्थिर भयभीता । त्याचिया पहाती स्वरूपता । आपुला पतीसादृश्य म्हणता । रूप आठवी तये वेळी ॥३७॥

राजपुत्र पाहे तियेसी । म्हणे स्वरूपे माझी स्त्री ऐसी । गळसरी न दिसे कंठासी । हार नसे मुक्ताफळ ॥३८॥

अवलोकितसे अंगखूण । न दिसे हळदी करी कंकण । चित्ती व्याकुळ रूपहीन । सदृश दिसे प्राणेश्वरी ॥३९॥

मनी विचरी मागुता । रूप तिचे आठविता । तुरंगावरूनि उतरता । नदीतीरी बैसला असे ॥२४०॥

बोलावोनि तियेसी । पुसतसे अति प्रेमेसी । तुझा जन्म कवणे वंशी । पुरुष तुझा कोण सांगे ॥४१॥

का कोमाइलीस बाळपणी । दिससी शोके म्लान लक्षणी । सांगावे मज विस्तारोनि । अति स्नेहे पुसतसे ॥४२॥

ऐकोनि सीमंतिनी देखा । आपण न बोले लज्जे ऐका । सखियांसी म्हणे बालिका । वृत्तान्त सांगा समस्त ॥४३॥

सखिया सांगती तयासी । हे सीमंतिनी नाम परियेसी । चंद्रांगदाची महिषी । चित्रवर्म्याची हे कन्या ॥४४॥

इचा पति अतिसुंदर । चंद्रांगद नामे थोर । जळक्रीडा करिता फार । येथे बुडाला नदीत ॥४५॥

तेणे शोक करिता इसी । वैधव्य आले परियेसी । दुःख करीत तीन वर्षी । लावण्य इचे हरपले ॥४६॥

सोमवारव्रत करीत । उपवास पूजादि आचरत । आज स्नानानिमित्त । आली असे नदीसी ॥४७॥

इच्या श्वशुराची स्थिति देखा । पुत्रशोके विकळ ऐका । राज्य घेतले दायादिका । कारागृही घातले ॥४८॥

या कारणे सीमंतिनी । नित्य पूजी शूलपाणि । सोमवार उपोषणी । म्हणोनि करिती परियेसा ॥४९॥

इतके सख्या सांगती । मग बोले आपण सीमंती । किमर्थ पुसता आम्हांप्रती । आपण कोण कंदर्परूपी ॥२५०॥

गंधर्व किंवा तुम्ही देव । किन्नर अथवा सिद्ध गंधर्व । नररूप दिसता मानव । आमुते पुसता कवण कार्या ॥५१॥

स्नेहभावे करोनी । पुसता तुम्ही अति गहनी । पूर्वी देखिले होते नयनी । न कळे खूण म्हणतसे ॥५२॥

आप्तभाव माझ्या मनी । स्वजन तसे दिसता नयनी । नाम सांगा म्हणोनि । आठवी रूप पतीचे ॥५३॥

आठवोनि पतीचे रूप । करू लागली अति प्रलाप । धरणी पडली रुदितबाष्प । महादुःख करीतसे ॥५४॥

तियेचे दुःख देखोनि नयनी । कुमार विलोकी तटस्थपणी । मुहूर्त एक सावरोनि । आपण दुःख करीतसे ॥५५॥
दुःख करोनिया देखा । प्रक्षाळिले आपुल्या मुखा । उगी राहे म्हणे ऐका । आमुचे नाम सिद्ध म्हणे ॥५६॥
सीमंतिनी करिता शोक अपार । जवळी आला राजकुमार । हाती धरली सत्वर । संबोखीतसे प्रेमभावे ॥५७॥
एकांती सांगे तियेसी । म्हणे तुझ्या भ्रतारासी । देखिले आम्ही दृष्टीसी । सुखी आता असावे ॥५८॥
तव व्रतपुण्ये करोनी । पति शीघ्र पहासी नयनी । चिंता करून नको म्हणोनी । तृतीय दिनी भेटेल ॥५९॥
तव पति माझा सखा । प्राण तोचि ऐका । संदेह न करी वो बालिका । आण शिवचरणाची ॥२६०॥
ऐसे एकांती सांगून । प्रगट न करी म्हणून । दुःख आठवले ऐकून । सीमंतिनी बाळिकेसी ॥६१॥
सुटल्या धारा लोचनी । प्रेमे रडे स्फुंदोनी । विचार करी सीमंतिनी । हाचि होय मम पति ॥६२॥
पतीसारिखे मुखकमळ । नयन सुंदर अति कोमळ । ध्वनि बोलता ज्याची मंजुळ । अति गंभीर बोलतसे ॥६३॥
मृदु वाणी पतीसरसी । तैसाची बोले तो हर्षी । धरिता माझिया करासी । अति मृदु लागले ॥६४॥
माझे पतीचे लक्षण । मी जाणे सर्व खूण । हाचि होय माझा प्राण । समस्त चिन्हे असती ॥६५॥
यास देखोनि नयनी । धारा सुटल्या प्रेमे जीवनी । नवलपरी विचारूनी । मागुती अनुमान करीत ॥६६॥
दैवहीन असे आपण । कैसा पति येईल म्हणोन । बुडाला नदीत जाऊन । मागुती कैसी भ्रांति म्हणे ॥६७॥
मेला पति मागुती येता । ऐशी न ऐकिली कानी कथा । स्वप्न देखिले की भ्रांता । काय कळते माझे मना ॥६८॥
धूर्त होय की वेषधारा । राक्षस यक्ष किंवा किन्नरी । कपटे प्रगटला नदीतीरी । म्हणोनि कल्पना करीतसे ॥६९॥
किंवा पावला शिवव्रते । की धाडिला गिरिजानाथे । संकट जाणोनि आमुच्या येथे । मैत्रेयीकारणे धाडिला ॥२७०॥
ज्यास प्रसन्न शंकर । त्यास कैचा दुःखविकार । चिंतिले पाहिजे निर्धारे । ऐसे चिंती सीमंतिनी ॥७१॥
ऐसे होता राजकुमार । आरूढला वारूवर । निरोप मागे प्रीतिकर । सीमंतिनी नारीसी ॥७२॥
निघाला अश्व मनोवेगे । पातला नगरा अतिशीघ्रे । वासुकीपुत्र होता संगे । तया पाठवी नगरांत ॥७३॥
त्वा जावोनि वैरियांसी । इष्टती सांगा वादीयासी । न ऐकता तव बोलासी । संहारीन बोलावे ॥७४॥
ऐसे वचन ऐकोनि । त्वरित पावला राजभुवनी । उभा राहोनि कठोर वचनी । बोलतसे नगराधिपतीसी ॥७५॥
चला शीघ्र कुटुंबेसी । चंद्रांगदाचे भेटीसी । तक्षकाचे दर्शनासी । गेला होता पाताळी ॥७६॥
कालिंदीये नदीत । बुडाला हे ऐकोनिया मात । तुम्ही केला स्वामीघात । राज्य घेतले इंद्रसेनाचे ॥७७॥
आता सांगेन तुम्हांसी । चाड असे जरी प्राणासी । शरण जावे तयासी । इंद्रसेना स्थापोनी ॥७८॥
तक्षकासारखा मैत्र जोडला । दिधले नवनागसहस्त्रबळा । शीघ्र लागा चरणकमळा । चंद्रांगदाचे जाऊनी ॥७९॥
न ऐकाल माझ्या वचना । तरी आताचि घेतो प्राणा । तक्षके पाठविले आपणा । पारिपत्याकारणे हो ॥२८०॥
ऐसे वचन ऐकोनी । शत्रु भयाभीत मनी । हीन बुद्धि केली जाणोनी । आता शरण रिघावे ॥८१॥
जरी करू बलात्कार । तक्षक करील संहार । लोकात होई निंदा फार । प्राण जाईल आपुला ॥८२॥
ऐसे विचारूनि मानसी । बाहेर आणिती इंद्रसेनासी । नाना वस्त्रे आभरणेसी । सिंहासनी बैसविला ॥८३॥
सकळ विनविती त्यासी । अपराध घडला आम्हांसी । प्राण राखा वेगेसी । म्हणोनि चरणी लागले ॥८४॥
राया इंद्रसेनासी । तक्षकपुत्र सांगे त्यासी । तुमचा पुत्र आला परियेसी । वासुकी भेटी गेला होता ॥८५॥
ऐकोनि राव संतोषी त्यासी । आठवोनि अधिक दुःखासी । मूर्छा येवोनि धरणीसी । पत्नीसहित पडियेला ॥८५॥

नागकुमरे उठविले त्यासी । दुःख कासया करावे हर्षी । येईल पुत्र भेटीसी । त्वरे करोनि आतांची ॥८६॥

मग राव अतिहर्षी । बोलावित मंत्रियांसी । नगर श्रृंगारावयासी । निरोप दिधला तये वेळी ॥८७॥

ऐसा निरोप देऊन । भेटी निघाला आपण । सकळ दायाद स्वजन । राणीवसा आदिकरूनि ॥८९॥

मंत्रीपुरोहितासहित । निघाले लोक समस्त । कौतुक पाहो म्हणत । मेला पुत्र कैसा आला ॥२९०॥

आनंद झाला सकळिका । राव मानि महाहरिखा । पाहीन म्हणे पुत्रमुखा । अति आवडीने अवधारा ॥९१॥

सवे वाजंत्र्यांचे गजर । नगरलोका संतोष थोर । करिताती जयजयकार अति उल्हास करिताती ॥९२॥

ऐसे जाऊनि पुत्रासी । भेटी झाली रायासी । चंद्रांगद पितयासी । नमस्कारी साष्टांगे ॥९३॥

अति प्रेमे पुत्रासी । आलिंगी राव त्वरेसी । सद्गदित कंठेसी । नेत्री सुटल्या अश्रुधारा ॥९४॥

पुत्रासी म्हणे इंद्रसेन । आलासी बाळा माझा प्राण । श्रमलो होतो तुजविण । म्हणोनि सांगे दुःख आपुले ॥९५॥

मातेते आलिंगोन । दुःख करी ती अतिगहन । विनवीत तिये संबोखोन । मजनिमित्त कष्टलिसी ॥९६॥

पुत्र नव्हे मी तुमचा शत्रु । जाऊनि आपुले सुखार्थु । तुम्हा दुखविले की बहुतु । नेदीच सुख तुम्हाते ॥९७॥

आपण जावोनि पाताळी । राहिलो सुखे शेषाजवळी । तुम्ही कष्टलीत बहुतकाळी । मजनिमित्त अहोरात्र ॥९८॥

काष्ठासरी अंतःकरण । माझे असे की सत्य जाण । माताजीव जैसे मेण । पुत्रानिमित्त कष्ट बहुत ॥९९॥

मातापितयांचे दुःख । जो नेणे तोचि शतमूर्ख । उत्तीर्ण व्हावया अशक्य । स्तनपान एक घडीचे ॥३००॥

मातेवीण देव देखा । पुत्रासि नाही विशेखा । कवण उत्तीर्ण नव्हे ऐका । माता केवळ मृडानी ॥१॥

दुःख देत जननीसी । तो जाय यमपुरासी । पुत्र नव्हे त्याचे वंशी । सप्तजन्मी दरिद्री ॥२॥

ऐसे मातेसि विनवूनी । भेटतसे तो भाऊबहिणी । इष्ट सोयरे अखिल जनी । प्रधानासमवेत नागरिका ॥३॥

इतुकिया अवसरी । प्रवेश केला नगराभीतरी । समारंभ केला अति थोरी । पावले निजमंदिरा ॥४॥

तक्षकाचे पुत्रासी । गौरविले सन्मानेसी । वस्त्रे भूषणे रत्नेसी । इंद्रसेने अतिप्रीती ॥५॥

चंद्रांगद सांगे पितयासी । तक्षक उपकार विस्तारेसी । प्राण वाचविला आम्हासी । द्रव्य दिधले अपार ॥६॥

सुंदर वस्त्रे आभरणे । दिधली होती तक्षकाने । पिता देखोनि संतोषाने । म्हणे धन्य तक्षक ॥७॥

निरोप दिधला नागपुत्रासी । बोळविले तयासी । भृत्य पाठविले वेगेसी । चित्रवर्म्याचे नगरात ॥८॥

राव म्हणे तये वेळी । सून माझी दैवे आगळी । तिचे धर्मै वाचला बळी । पुत्र माझा अवधारा ॥९॥

तिणे आराधिला शंकर । तेणे कंकण चुडे स्थिर । तेणे वाचला माझा कुमर । सौभाग्यवती सून माझी ॥३१०॥

म्हणोनि पाठविले वेगेसी । लिहोनिया वर्तमानासी । चित्रवर्मरायासी । इंद्रसेन रायाने ॥११॥

हेर निघाले सत्वरी । चित्रवर्म्याचिये नगरी । व्यवस्था सांगितली कुसरी । चंद्रांगदशुभवार्ता ॥१२॥

संतोषे राजा ऐकोनि देखा । करिता झाला महासुखा । दाने दिधली अपार ऐका । रत्ने भूषणे हेरांसी ॥१३॥

इंद्रसेन राजा सत्वर । पुनरपि करावया वऱ्हाड थोर । चंद्रांगद बडिवार । सेना घेवूनि निघाला ॥१४॥

महोत्साह झाला थोर । वऱ्हाड केले धुरंधर । चंद्रांगद प्रीतिकर । सीमंतिनीसी भेटला ॥१५॥

पाताळींची अमोल्य वस्तु । प्राणेश्वरीसी अर्पित । पाजिता झाला अमृत । महानंद प्रवर्तला ॥१६॥

कल्पवृक्षफळ देखा । देवोनि तोषविला नायका । अमोल्य वस्त्राभरणी देखा । दश योजने तेज फाके ॥१७॥

ऐसा उत्साह विवाह केला । आपुले पुरीसी निघाला । सीमंतिनीचे वैभवाला । जोडा नसे त्रिभुवनी ॥१८॥

मग जावोनि नगरासी । राज्यी स्थापिला पुत्रासी । दहा सहस्त्र पूर्ण वर्षी । राज्य केले चद्रांगदे ॥१९॥
सीमंतिनी करी व्रतासी । उपवास सोमवारासी । पूजिले गौरीहरासी । म्हणोनि पावली इष्टार्थ ॥३२०॥
ऐसे विचित्र असे व्रत । म्हणोनि सांगे श्रीगुरुनाथ । ऐक सुवासिनी म्हणत । अति प्रीती निरूपिले ॥२१॥
ऐसे करी वो आता व्रत । चुडे कंकणे अखंडित । कन्या पुत्र होती बहुत । आमुचे वाक्य अवधारी ॥२२॥
दंपत्य विनवी श्रीगुरूसी । तुमची चरणसेवा आम्हांसी । पुरविती मनोरथासी । आम्हा व्रत कायसे ॥२३॥
आमचा तू प्राणनायक । तुजवाचोनि नेणो आणिक । तव स्मरणमात्रे असे निक । म्हणोनि चरणी लागली ॥२४॥
श्रीगुरु म्हणती तयासी । आमुचे निरोपे करा ऐसी । व्रत आचरा सोमवारासी । तेचि सेवा आम्हा पावे ॥२५॥
निरोप घेऊनि श्रीगुरूचा । नेम धरिला सोमवाराचा । भेटीलागी तयाच्या । मातापिता पावली ॥२६॥
ऐकोनिया कन्यापुत्रवार्ता । संतोषली त्याची माता । द्रव्य वेचिले अपरिमिता । समाराधना ब्राह्मणांसी ॥२७॥
पूजा करिती श्रीगुरूसी । आनंद अति मानसी । समारंभ दिवानिशी । बहुत करिती भक्तीने ॥२८॥
ऐशापरी वंदोनी । श्रीगुरूचा निरोप घेउनी । गेली ग्रामा परतोनी । ख्याती झाली चहू राष्ट्री ॥२९॥
पुढे त्या दंपतीसी । पाच पुत्र शतायुषी । झाले आशीर्वादेसी । श्रीगुरूरायाच्या ॥३३०॥
प्रतिवर्षी दर्शनासी । दंपती येती भक्तीसी । ऐसे शिष्य परियेसी । श्रीगुरूचे माहात्म्य ॥३१॥
ऐसे श्रीगुरुचरित्र । सिद्ध सांगे पवित्र । नामधारक अतिप्रीती । ऐकतसे अवधारा ॥३२॥
गंगाधराचा कुमर । सरस्वती विनवी गुरुकिंकर । स्वामी माझा पारंपार । श्रीनृसिंहसरस्वती ॥३३॥
ऐसा वरदमूर्ति देखा । सकळ जन तुम्ही ऐका । प्रसन्न होईल तात्काळिका । न धरावा संदेह मानसी ॥३४॥
साखर स्वादु म्हणावयासी । उपमा द्यावी कायसी । मनगटीचे कंकणासी । आरसा कासया पाहिजे ॥३५॥
प्रत्यक्ष पाहता दृष्टान्तेसी । प्रमाण कासया परियेसी ।ख्याती असे भूमंडळासी । कीर्ति श्रीगुरुयतीची ॥३६॥
ऐका हो जन समस्त । सांगतो मी उत्तम होत । सेवा करिता श्रीगुरुनाथ । त्वरित होय मनकामना ॥३७॥
अमृताची आरवटी । घातली असे गोमटी । पान करा हो तुम्ही घोटी । धणीवरी सकळिक ॥३८॥
श्रीगुरुचरित्र कामधेनु । ऐकता होय पतित पावनु । नाम ज्याचे कामधेनु । तो चिंतिले पुरवित ॥३९॥
इति श्रीगुरुचरित्रामृत । सीमंतिनी आख्यान विख्यात । पंचत्रिशत् अध्यायात । कथासार सांगितली ॥३४०॥
इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे सीमंतिन्याख्यानं नाम पंचत्रिंशोऽध्यायः ।
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥३५॥ श्रीगुरुदेव दत्त ॥ ओवीसंख्या ३४० ॥

अध्याय छत्तिसावा

श्रीगणेशाय नमः । शिष्योत्तम नामकरणी । लागे सिद्धाचे चरणी । विनवीतसे कर जोडोनि । भक्तिभावे करूनिया ॥१॥

जय जयाजी सिद्ध मुनि । तूचि तारक भवार्णी । तूचि होसी ब्रह्मज्ञानी । अविद्यातिमिरभास्कर ॥२॥

मायामोहरजनीत । होतो आपण निद्रिस्त । कृपासागर श्रीगुरुनाथ । जागृत केले आम्हांसी ॥३॥

तिमिरहरण भास्करु । मज भेटलासी गुरु । कडे केले भवसागरु । चिन्मयात्मा सिद्ध मुनि ॥४॥

ऐसे म्हणोनि सिद्धासी । विनवी भावभक्तीसी । गुरुमूर्ति संतोषी । अभयकर देतसे ॥५॥

पुढे चरित्र केवी झाले । विस्तारावे स्वामी वहिले । आमुते स्वामी कृतार्थ केले । ज्ञानामृत प्राशवून ॥६॥

कथामृत ऐकता श्रवणी । तृप्ति न होय अंतःकरणी । निरोपावे विस्तारोनि म्हणोनि चरणी लागला ॥७॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढील कथा झाली निका । एकचित्ते तुम्ही ऐका । ज्ञान होय समस्तांसी ॥८॥

गाणगापुरी असता श्रीगुरु । महिमा वाढली अपरंपारु । बोलता असे विस्तारु । तावन्मात्र सांगतसो ॥९॥

महिमा एकेक सांगता । विस्तार होईल बहु कथा । अवतार श्रीहरी साक्षाता । कवण शके वर्णावया ॥१०॥

तया गाणगापुरात । होता विप्र वेदरत । विरक्त असे बहुश्रुत । कर्ममार्गे वर्ततसे ॥११॥

न घेतला प्रतिग्रह त्याणे । परान्नासी न वचे नेणे । मिथ्या वाचे नेणे । अनुवाद आपण न करीच ॥१२॥

नित्य शुष्क भिक्षा करी । तेणे आपुले उदर भरी । तयाची नारी असे घरी । क्रोधवंत परियेसा ॥१३॥

याचकवृत्ति तो ब्राह्मण । कंठी संसार सामान्यपणे । अतीत- अभ्यागताविणे । न घेई अन्न प्रत्यही ॥१४॥

तया ग्रामी प्रतिदिवसी । विप्र येती समाराधनेसी । सहस्त्र संख्या ब्राह्मणांसी । मिष्टान्न घालिती परियेसा ॥१५॥

समस्त जावोनि भोजन करिती । तया विप्रवनितेप्रती । येऊनि गृही स्तुति करिती । अनेक परीची पक्कान्ने ॥१६॥

ऐकोनि तया विप्रनारी । नानापरी दुःख करी । परमेश्वरा श्रीहरी । म्हणोनि चिंती मनात ॥१७॥

कैसे दैव आपुले हीन । नेणे स्वप्नी ऐसे अन्न । दरिद्री पतीसी वरून । सदा कष्ट भोगितसे ॥१८॥

पूर्वजन्मीचे आराधन । तैसा आपणासी पति हीन । सदा पाहे दरिद्रपण । वर्ततसो देवराया ॥१९॥

समस्त विप्र स्त्रियांसहित । नित्य परान्नभोजन करीत । पूर्वजन्मीचे सुकृत । केले होते समस्ती ॥२०॥

आपुला पति दैवहीन । कदा नेणे परान्नभोजन । काय करावे नारायण । म्हणोनि चिंती मनात ॥२१॥

वर्तता ऐसे तया स्थानी । आला विप्र महाधनी । अपरपक्ष करणे मनी । म्हणोनि आला परियेसी ॥२२॥

तया स्थानी विप्रासी । क्षण दिले परियेसी । सवे त्यांच्या स्त्रियांसी । आवंतिले तिही परियेसा ॥२३॥

देखोनि ते विप्रवनिता । पतीजवळी आली त्वरिता । सांगती झाली विस्तारता । आमंत्रण ब्राह्मणाचे ॥२४॥

अनेक परीची पक्कान्ने । देताती वस्त्रे परिधाने । अपार दक्षिणाद्रव्यदाने । देताती ऐके प्राणेश्वरा ॥२५॥

याते स्वामी अंगीकारणे । अथवा आपण निरोप देणे । कांक्षा करिते माझे मन । अपूर्व अन्न जेवावे ॥२६॥

ऐकोनि तियेचे वचन । निरोप देत ब्राह्मण । सुखे जावे करी भोजन । आपणा न घडे म्हणतसे ॥२७॥

निरोप घेउनी तये वेळी । गेली तया गृहस्थाजवळी । आपण येऊ भोजनकाळी । म्हणोनि पुसे तयासी ॥२८॥

विप्र म्हणे तियेसी । आम्ही सांगू दंपतीसी । बोलावी आपुल्या पतीसी । तरीच आमुच्या गृहा यावे ॥२९॥

ऐकोनि तयाचे वचन । झाली नारी खेदे खिन्न । विचार करी आपुले मन । काय करावे म्हणोनिया ॥३०॥

म्हणे आता काय करणे । कैसे दैव आपुले उणे । बरवे अन्न स्वप्नी नेणे । पतीकरिता आपणासी ॥३१॥

विचारोनि मानसी । आली नृसिंहगुरूपासी । नमन करी साष्टांगेसी । अनेकापरी विनवीतसे ॥३२॥
म्हणे स्वामी काय करणे । बरवे अन्न कधी नेणे । आपुले पतीसी सांगणे । आवंतणे बरवे येतसे ॥३३॥
सांगू म्हणती दंपतीसी । माझा पति नायके वचनासी । न वचे कधी परान्नासी । काय करू म्हणतसे ॥३४॥
स्वामी आता कृपा करणे । माझ्या पतीते सांगणे । बरवी येताती आमंत्रणे । अन्नवस्त्र देताती ॥३५॥
ऐकोनि तियेचे वचन । श्रीगुरुमूर्ति हास्यवदन । बोलावूनिया तत्क्षण । सांगती तया द्विजासी ॥३६॥
श्रीगुरु म्हणती तयासी । जावे तुम्ही आवंतणेसी । तुझे स्त्रियेचे मानसी । असे मिष्टान्न जेवावे ॥३७॥
तिचे मनींची वासना जाण । तुवा पुरवावी कारण । सदा दुश्चित अंतःकरण । कुलस्त्रियेचे असो नये ॥३८॥
ऐकोनि श्रीगुरूचे वचन । नमन करी तो ब्राह्मण । विनवीतसे कर जोडून । परान्न आपणा नेम असे ॥३९॥
गुरुवचन जो न करी । तोचि पडे रौरवघोरी । निरोप तुमचा माझ्या शिरी । जाईन त्वरित म्हणतसे ॥४०॥
पुसोनिया श्रीगुरूसी । आले दंपत्य आवंतणेसी । आनंद झाला बहुवसी । तया विप्रस्त्रियेते ॥४१॥
पितृनाम उच्चारोन । संकल्प करी तो ब्राह्मण । अनेक परीचे मिष्टान्न । वाढिती तया दंपतीसी ॥४२॥
भोजन करिता समयासी । दिसे विपरीत तियेसी । श्वान सूकर येउनी हर्षी । समागमे जेविताती ॥४३॥
कंटाळले तिचे मन । उठली आपण त्यजुनी अन्न । जे जेवीत होते ब्राह्मण । तया समस्तांसी सांगतसे ॥४४॥
ऐसेपरी पतीसहित । आली नारी चिंताक्रांत । पतीस सांगे वृत्तान्त । श्वानउच्छिष्ट जेविलेती ॥४५॥
स्त्रियेसी म्हणे तो ब्राह्मण । तुझे नि आपुले दैव हीन । घडले आपणासी परान्न । उच्छिष्ट श्वानसूकरांचे ॥४६॥
ऐसे म्हणोनि स्त्रियेसी । आली दोघे श्रीगुरुपासी । नमन केले परियेसी । ऐका श्रोते एकचित्ते ॥४७॥
श्रीगुरु म्हणती तियेसी । कैसे सुख परान्नासी । सदा दुखविसी पतीसी । पुरले तुझे मनोरथ ॥४८॥
ऐसे वचन ऐकोनि । लागे नारी श्रीगुरुचरणी । विनवीतसे कर जोडूनि । क्षमा करणे स्वामिया ॥४९॥
मंदमति आपणासी । दोष घडविले पतीसी । नेले आपण परान्नासी । क्षमा करणे स्वामिया ॥५०॥
चिंता करी द्विजवरू । म्हणे स्वामी काय करू । दोष घडला अपारू । व्रतभंग झाला म्हणोनि ॥५१॥
परान्न न घ्यावे म्हणोनि । संकल्प होता माझे मनी । मिळाली सती वैरिणी । दोष आपणा घडविला ॥५२॥
ऐकोनि तयाचे वचन । श्रीगुरु म्हणती हासोन । पुरविली स्त्रियेची वासना । आता तिचे मन धाले ॥५३॥
कधी न वचे परान्नासी । वर्तेल तुझ्या वाक्यासरसी । न करी चिंता मानसी । दोष तुज नाही जाण ॥५४॥
आणिक एक सांगे तुज । जेणे धर्म घडती सहज । अडला असेल एखादा द्विज । देवपितृकर्माविणे ॥५५॥
कोणी न मिळती विप्र त्यासी । जावे तेथे भोजनासी । जरी तेथे तू न जासी । अनंत दोष असे जाण ॥५६॥
श्रीगुरूचे वचन ऐकोन । साष्टांगी करी नमन । विनवीतसे कर जोडून । विनंति माझी परियेसा ॥५७॥
अन्न घ्यावे कवणा घरी । घडतील दोष कवणेपरी । जाऊ नये कवणा घरी । निरोपावे स्वामिया ॥५८॥
विप्रवचन ऐकोन । श्रीगुरु सांगती विस्तारोन । सावधान करून मन । ऐका श्रोते सकळिक ॥५९॥
श्रीगुरु म्हणती विप्रासी । अन्न घ्यावया घरे पुससी । गुरुभुवनादिकी हर्षी । जेवावे शिष्यवर्गा घरी ॥६०॥
वैदिकादि विद्वज्जन । मातुळ आपुला श्वशुर जाण । सहोदरादि साधुजन । तया घरि जेवावे ॥६१॥
अडला विप्र ब्राह्मणाविण । त्याचे घरी घ्यावे अन्न । करावे गायत्रीजपन । दोष जाती अवधारा ॥६२॥
विप्र म्हणे श्रीगुरूसी । विनंत माझी परियेसी । निषिद्ध अन्न आम्हासी । कवण्या घरी जेवू नये ॥६३॥

श्रीगुरु सांगती ब्राह्मणासी । अन्नवर्जित घरे ऐसी । अपार असे स्मृति चंद्रिकेसी । ऋषिसंमते सांगेन ॥६४॥

नित्य मातापितयांसी । सेवा घेती अतिदोषी । जाऊ नये तया घरांसी । धनलोभिष्ठ द्विजांघरी ॥६५॥

कलत्र पुत्र कष्टवोनि । धर्म करी विप्रालागोनि । अन्ननिषेध तया भुवनी । दोष घडती जेविल्या ॥६६॥

गर्विष्ठ चित्रक शस्त्रधारी । विप्र जाण मल्लयुद्ध करी । वीणा वाद्य ज्याचे घरी । न घ्यावे अन्न ब्राह्मणाने ॥६७॥

बहिष्कारी विप्राघरी । याचकवृत्तीने उदर भरी । अन्न वर्जावे तया घरी । आत्मस्तुति परनिंदक ॥६८॥

बहुजन एक अन्न करिती । पृथक् वैश्वदेव न करिती । वर्जावी अन्ने विप्रजाती । महादोष बोलिजे ॥६९॥

गुरु म्हणोनि समस्तांसी । आपण मंत्र उपदेशी । शिष्य रहाटे दुर्वृत्तींसी । त्या गुरुघरी जेवू नये ॥७०॥

क्रोधवंत ब्राह्मण असे । अन्न न घ्यावे त्या गृही ऐसे । स्त्रियेसी वर्जिता पुरुष असे । जेवू नये तया घरी ॥७१॥

धनगर्वी तामसाघरी । कृपण निर्द्रव्य व्यभिचारी । दांभिक दुराचारी विप्राघरी । अन्न तुम्ही वर्जावे ॥७२॥

पुत्रा पतीते सोडोनि । वेगळी असे जे ब्राह्मणी । वर्जावे अन्न साधुजनी । महादोष बोलिजे ॥७३॥

स्त्रीजित असे एखादा जरी । विप्र सुवर्णाकार करी । सदा बहु याचक जरी । तया घरी न जेवावे ॥७४॥

खळ राजसेवकाघरी । लोह काष्ठ छेदन करी । वस्त्रधुत्या रजकाघरी । दान विप्रे घेऊ नये ॥७५॥

मद्यपान नराघरी । याचने उदरपूर्ति करी । वेश्मी सहजार असे नारी । दान विप्रे न घ्यावे ॥७६॥

तस्करविद्या असे ज्यासी । द्वारपाळकाघरी परियेसी । न घ्यावे अन्न कुटिलासी । महादोष बोलिजे ॥७७॥

द्रव्य घेउनी शूद्राकरी । अध्ययन सांगे द्विजवरी । अन्न वर्जावे तया घरी । घोडी विकी जो ब्राह्मण ॥७८॥

भागवतकीर्तन नाही घरी । द्यूतकर्मी अतिनिष्ठुरी । स्नानावीण भोजन करी । तया घरी जेवू नये ॥७९॥

न करी संध्या सायंकाळी । दान न करी कदा काळी । पितृकर्म वर्जिता कुळी । तया घरी न जेवावे ॥८०॥

दंभार्थाने जो जप करी । अथवा कापट्यरूपे जरी । द्रव्य घेवोनि जप करी । तया घरी जेवू नये ॥८१॥

ऋण देऊन एखाद्यासी । उपकार दावी परियेसी । द्रव्य सांची कलत्रेसी । तया घरी जेवू नये ॥८२॥

विश्वासघातकी नराघरी । अनीति पक्षपात करी । स्वधर्म सांडी दुराचारी । पूर्वजमार्ग सोडिल्या घरी ॥८३॥

विद्वज्जन ब्राह्मण साधूसी । एखादा करी अति द्वेषी । अन्न वर्जावे तुम्ही हर्षी । तया घरी जेवू नये ॥८४॥

कुळदैवत माता पिता । सोडोनि जाय जो परता । आपुलाले गुरूसी निंदिता । जेवू नये तया घरी ॥८५॥

गोब्राह्मणवध करी । स्त्रीवधु नर असे जरी । अन्न घेता दोष भारी । श्रीगुरु म्हणती विप्रासी ॥८६॥

आशाबद्ध सदा नरु । धरूनि राहे एका द्वारु । दान देता वर्जी जरु । जेवू नये तया घरी ॥८७॥

समस्त जातीस करी शरण । तोचि चांडाळ होय जाण । घेऊ नये त्याचे अन्न । नमन न करी विप्रासी ॥८८॥

आपुल्या कन्याजामातेसी । क्रोधे करून सदा दूषी । न घ्यावे अन्न त्या घरासी । निपुत्राचे घरी देखा ॥८९॥

पंचमहायज्ञ करी आपण । जेवी आणिकाचे घरी अन्न । परपाक करी तया नाम जाण । तया घरी जेवू नये ॥९०॥

विवाह झाला असता आपण । पंचमहायज्ञ न करी ब्राह्मण । स्थालीपाकनिवृत्ति नव जाणे । न जेवावे तया घरी ॥९१॥

घरचे अन्न दूषण करी । परान्नाची स्तुति करी । अन्न वर्जावे तया घरी । श्वपच नाम तयाचे ॥९२॥

भाणसपणे उदर भरी । अन्न घेता तया घरी । डोळे जाती अवधारी । आंधळा होय अल्पायुषी ॥९३॥

बधिर होय शरीरहीन । स्मृतिमेघा जाय जाण । धृतिशक्ति जाय जाण । माणसाचे घरी जेवू नये ॥९४॥

गृहस्थधर्मे असे आपण । दानधर्म न करी जाण । अद्वैतशास्त्र बोलू जाणे । तया घरी जेवू नये ॥९५॥

परगृही वास आपण । परान्न जेवी जो ब्राह्मण । त्याचे जितुके असे पुण्य । यजमानासी जाय देखा ॥९६॥

तया यजमानाचे दोष । लागती त्वरित भोजनस्पर्श । त्याचिकारणे निषिद्ध असे । परान्न तुम्ही वर्जावे ॥९७॥

भूदान गोदान सुवर्णदान । गजवाजीरत्नदान । घेता नाही महादूषण । अन्नदाना अतिदोष असे ॥९८॥

समस्त दुष्कृत परान्नासी । घडती देखा ब्राह्मणासी । तैसेचि जाणा परस्त्रियेसी । संग केलिया नरक होय ॥९९॥

परगृही वास करिता । जाय आपुली लक्ष्मी त्वरिता । अमावास्येसी परान्न जेविता । मासपुण्य जाय देखा ॥१००॥

अगत्य जाणे परान्नासी । न बोलाविता जाय संतोषी । जाता होती महादोषी । शूद्रे बोलाविता जाऊ नये ॥१॥

आपुल्या कन्येच्या घरासी । जाऊ नये भोजनासी । पुत्र झालिया कन्येसी । सुखे जावे अवधारा ॥२॥

सूर्यचंद्रग्रहणेसी । दान घेऊ नये परियेसी । जात अथवा मृतसूतकेसी । जाऊ नये परियेसा ॥३॥

ब्राह्मणपणाचा आचार । कवण रहाटे द्विजवर । तैसे जरी करिती नर । त्यासी कैचे दैन्य असे ॥४॥

समस्त देव त्याचे होती । अष्ट महासिद्धि साधती । ब्राह्मणकर्मै आचरती । कामधेनु तया घरी ॥५॥

विप्र मदांधे व्यापिले । आचारकर्मे सांडिले । याचिकारणे दरिद्री झाले । स्वधर्म नष्ट होऊनिया ॥६॥

विप्र विनवी स्वामीसी । आमुची विनंति परियेसी । सकळ आचारधर्मासी । निरोपावे दातारा ॥७॥

श्रीगुरुमूर्ति कृपासागरु । त्रिमूर्तीच्या अवतारु । भक्तजनांच्या आधारु । निरोपावे आचार ब्राह्मणाचे ॥८॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । ब्राह्मणाचा आचार पुससी । सांगेन ऐक विस्तारेसी । पूर्वी ऋषि आचरले जे ॥९॥

नैमिषारण्यी समस्त ऋषि । तप करिती बहु दिवसी । आला पराशर ऋषि । म्हणोनि समस्त वंदिती ॥११०॥

समस्त ऋषि मिळोन । विनविताती कर जोडून । ब्राह्मणाचे आचरण । केवी करावे म्हणती ते ॥११॥

आता आम्ही आचार करितो । तेणे संशय मनी येतो । ब्रह्मऋषि तुम्ही म्हणूनि पुसतो । तुमचा उपदेश आम्हा व्हावा ॥१२॥

गुरुमुखेवीण मंत्र । ग्राह्य नव्हे हो पवित्र । तैसा श्रीगुरु तू सत्पात्र । आचार आम्हा सांगावे ॥१३॥

पराशर म्हणे ऋषींसी । सांगेन आचार तुम्हासी । जेणे होय अप्रयासी । सर्व सिद्धि पावती ॥१४॥

ब्राह्ममुहूर्ती उठोनि । श्रीगुरुस्मरण करोनि । मग ध्याव्या मूर्ति तिन्ही । ब्रह्माविष्णुमहेश्वर ॥१५॥

मग स्मरावे नवग्रह । सूर्यादि केतूसह । सनत्कुमार-सनक-सनंदन-सह । स्मरावे तये वेळी ॥१६॥

सह-नारद तुंबरु देखा । स्मरावे सिद्ध योगी देखा । सप्त समुद्र असती जे का । स्मरावे सप्त पितृदेवता ॥१७॥

सप्त ऋषीते स्मरोनि । सप्त द्वीपे सप्त भुवनी । समस्त नामे घेऊनि । ऐसे म्हणावे प्रातःस्मरण ॥१८॥

मग उठावे शयनस्थानी । आचमन करोनि दोनी । लघुशंकेसी जाऊनि । शौचाचमन करावे ॥१९॥

पराशर म्हणे ऋषींसी । ऐका आचमनविधीसी । सांगतसे विस्तारेसी । जे जे समयी करणे ऐका ॥१२०॥

स्नानापूर्वी अपर दोनी । उदक प्राशिता येणेचि गुणी । निजता उठता समयी दोनी । आचमने करावी ॥२१॥

अधोवायुशब्द झालिया । वोखटे दृष्टी देखिलिया । दोन्ही वेळा आचमूनिया । शुचि व्हावे परियेसा ॥२२॥

भोजनापूर्वी अपर दोनी । जांभई आलिया शिंकलिया दोनी । लघुशंकाशौची दोनी । आचमन करावे ॥२३॥

जवळी उदक नसेल जरी । श्रोत्राचमन करा निर्धारी । स्पर्श करावा अक्ष श्रोत्री । येणे पवित्र परियेसा ॥२४॥

ब्राह्मणाचे उजवे कानी । सप्त देवता असती निर्गुणी । त्यासी स्पर्शिता तत्क्षणी । आचमनफळ असे देखा ॥२५॥

श्लोक । अग्निरापश्च चंद्रश्च वरुणार्कैद्रवायवः । विप्रस्य दक्षिणे कर्णे नित्यं तिष्ठन्ति देवताः ॥२६॥

टीका । त्या देवतांची नावे ऐका । सांगेन ऋषि सकळिका । अग्नि आप वरुणार्का । वायु इंद्र चंद्र असती ॥२७॥

लघुशंकाचमन करोनि । तूष्णीम स्नान करा सुमनी । बैसावे शुचि आसनी । अरुणोदय होय तव ॥२८॥

गायत्रीमंत्रजपाव्यतिरिक्त । वरकड जपावे पवित्र । प्रगट होता अरुणोदित । बहिर्भूमीसी जाईजे ॥२९॥

यज्ञोपवीत कानी ठेवोनि । डोईल पालव घालूनि । नैऋत्य दिशे जाऊनि । अधोमुखी बैसावे ॥१३०॥

दिवसा बसावे उत्तरमुखी । रात्री बैसावे दक्षिणमुखी । मौन असावे विवेकी । चहूकडे पाहू नये ॥३१॥

सूर्यचंद्रनक्षत्रांसी । पाहू नये नदी-आकाशी । स्त्रीजन लोक परियेसी । पाहू नये कवणाते ॥३२॥

शौचाविणे कांस घाली । कांस न काढी लघुशंकाकाळी । त्यासी होय यमपुरी अढळी । नरक भोगी अवधारा ॥३३॥

अगत्य घडे उदकावीण । करूनिया गंगास्मरण । मृत्तिकेने शौच करणे । भक्षणादि वर्जावे ॥३४॥

बर्हिर्भूमि जावयासी । ठाऊ कैसा परियेसी । ऐका समस्त तत्परेसी । म्हणे पराशर सर्वांते ॥३५॥

न बैसावे भूमीवरी । बैसिजे पानगवतावरी । हिरवी पर्णे करावी दुरी । वाळल्या पानी बैसावे ॥३६॥

जे ब्राह्मण उभ्या मुतती । त्यांसी ऐका कवण गति । त्यांचे रोमे अंगी किती । तावत्काळ वर्षे नरकी पडती ॥३७॥

मळविसर्जन करूनि । उठावे हाती शिश्न धरूनि । जळपात्रापासी जाऊनि । शौच करावे परियेसा ॥३८॥

मृत्तिकाशौच करावयासी । मृत्तिका आणावी तुम्ही ऐसी । वारुळ मूषकगृह परियेसी । नदीमधील आणु नये ॥३९॥

ज्या मार्गी लोक चालती । अथवा वृक्षाखालील माती । देवालय क्षेत्रतीर्थी । मृत्तिका आपण वर्जावी ॥१४०॥

वापी कूप तडागात । मृत्तिका आणिता पुण्य बहुत । उदक करी घेऊनि प्रोक्षित । मृत्तिका घ्यावी शौचासी ॥४१॥

आवळयाएवढे गोळे करावे । लिंगस्थानी एक लावावे । अपानद्वारी पाच स्वभावे । एकैका हस्तासी तीन सप्ते ॥४२॥

एकैक पायासी सात वेळ । मृत्तिका लावावी सकळ । आणिक सांगेन समय केवळ । ऋषि समस्त परियेसा ॥४३॥

या मृत्तिका शौचविधान । मूत्रशंकेसी एक गुण । बहुर्भूमीसी द्विगुण । मैथुनाअंती त्रिगुण देखा ॥४४॥

आणिक प्रकार असे देखा । करावे येणेप्रमाणे ऐका । जितुके करणे गृहस्थ लोका । द्विगुण करावे ब्रह्मचारी ॥४५॥

त्रिगुण करावे वानप्रस्थे । चतुर्गुण करावे यती समस्ते । न्यून पूर्ण करावे यापरते । धर्मसिद्धि होय देखा ॥४६॥

येणे प्रकारे करा दिवसी । रात्री याच्या अर्धैसी । संकटसमयी या अर्धैसी । मार्गस्थे अर्ध त्याहुनी ॥४७॥

व्रतबंध झालिया ब्राह्मणासी । हाच आचार परियेसी । हाचि उपदेश चहू वर्णासी । शौचविधि बोलिला ॥४८॥

शौच केलियानंतरी । चूळ भरावे परिकरी । ब्राह्मणे आठ भरी । क्षत्रिये सहा परियेसा ॥४९॥

वैश्ये चार शूद्रे दोनी वेळ । येणे विधि भरा चूळ । अधिक न करावे केवळ । म्हणे पराशर ऋषि ॥१५०॥

चूळ भरावे आठ वेळा । आचमावे तीन वेळा । शुचिस्थानी बैसून निर्मळा । कुळदेवता स्मरावी ॥५१॥

तूष्णीम् आचमन करावे । नाम घेता चोवीस ठावे । आतळावे पुनः आचमावे । त्याचा विधी सांगेन ॥५२॥

विप्रदक्षिणतळहाती । पाच तीर्थे विख्यात असती । जे बोलिले असे श्रुती । सांगेन तीर्थ अवधारा ॥५३॥

अंगुष्ठमूळ तळहातेसी । अग्निब्रह्मतीर्थ परियेसी । तर्जनी अंगुष्ठ मध्यदेशी । पितृतीर्थ असे जाण ॥५४॥

चतुर्थ अंगुलीचे वरी । देवतीर्थ अवधारी । कनिष्ठिका भागोत्तरी । ऋषितीर्थ परियेसा ॥५५॥

तर्पण देवापितृऋषि । जे स्थानी तीर्थै करावी हर्षी । आचमन ब्रह्मतीर्थेसी । करा ब्राह्मण विद्वज्जन ॥५६॥

ब्रह्मतीर्थे आचमने तिन्ही । केशव नारायण माधव म्हणोनि । देवतीर्थ उदक सांडोनि । गोविंद नाम उच्चारावे ॥५७॥

विष्णु मधुसूदन हस्त धुवोनि दोन्ही । त्रिविक्रम वामन गाला स्पर्शोनि । बिंबोष्ठ तळहस्ते स्पर्शोनि । श्रीधर नाम उच्चारावे ॥५८॥

पुनरपि हस्त हृषीकेशी । पद्मनाभ पादद्वय स्पर्शी । सव्य हस्त पंचांगुलीसी । दामोदर शिखास्थानी ॥५९॥

चतुरंगुलि पृष्ठदेशी । संकर्षण घ्राणेसी । तर्जनी आणि अंगुष्ठेसी । म्हणावा वासुदेव प्रद्युम्न ॥१६०॥

अंगुष्ठ अनामिकेसी । नेत्रस्पर्श श्रोत्रेसी । कनिष्ठिका अंगुष्ठेसी । अच्युत नाभी म्हणावे ॥६१॥

पंचांगुली उपेंद्र देखा । हरी श्रीकृष्ण भुजा एका । पाच अंगुली विधिपूर्वका । येणे विधी स्पर्शावे ॥६२॥

विधी संध्याकाळी । आणिक करावे वेळोवेळी । अशौच अथवा संकटकाळी । असती विधाने ती ऐका ॥६३॥

देवतीर्थे तिन्ही घ्यावे । हस्त प्रक्षाळा गोविंद नावे । मुख प्रक्षाळोनि मंत्र म्हणावे । संध्याव्यतिरिक्त येणेपरी ॥६४॥

विधान आणिक सांगेन । देवतीर्थे तिनी घेऊन । गोविंदनामे हस्त धुवून । चक्षु श्रोत्र स्पर्शावे ॥६५॥

शूद्रादि ओवाळियासी । स्पर्श होता परियेसी । आचमनविधि ऐसी । गुरु म्हणती ब्राह्मणाते ॥६६॥

भिजोनि आलिया पाउसात । द्विराचमने होय पुनीत । स्नान भोजनी निश्चित । द्विराचमन करावे ॥६७॥

फलाहार भक्षण करिता । अथवा आपण उदक घेता । आला असेल स्मशानी हिंडता द्विराचमने शुद्ध होय ॥६८॥

उदक नसे जवळी जरी । श्रोत्राचमन करा निर्धारी । आणिक असे एक परी । तूष्णीम आचमन करावे ॥६९॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । आचमनविधि आहे ऐसी । जे करिती भक्तीसी । दैन्य कैचे तया घरी ॥१७०॥

आता सांगेन विधान । करावया दंतधावन । समस्त पर्वणी त्यजून । प्रतिपदा षष्ठी वर्जावी ॥७१॥

न करावे नवमीद्वादशीसी । शनयर्कमंगळवारेसी । श्राद्धकाळी विवाहदिवसी । करू नये दंतधावन ॥७२॥

कंटकवृक्षशाखेसी । ताडमाडकेतकीसी । खर्जूरनारिकेलशाखेसी । केलिया जन्म चांडाळयोनी ॥७३॥

खदिरकरंजाआघाडेसी । औदुंबरार्कवटशाखेसी । अथवा वृक्ष करवंदेसी । पुण्य वृक्ष ऐका तुम्ही ॥७४॥

विप्रे द्वादशांगुलेसी । नवांगुले क्षत्रियासी । षडांगुले वैश्यशूद्रांसी । दंतधावन काष्ठ आणावे ॥७५॥

दंतधावन काष्ठेसी । तोडिता म्हणावे मंत्रासी । आयुः प्रज्ञा नाम परियेसी । म्हणोनि काष्ठ तोडावे ॥७६॥

दंतधावन करोनि ऐसे । काष्ठ टाकावे नैऋत्य दिशे । चूळ भरोनि द्वादश । द्विराचमन करावे ॥७७॥

मग करावे प्रातःस्नान । तेणे होय सर्व साधन । तेजोबलाआयुष्यवर्धन । प्रातःस्नान केलिया ॥७८॥

प्रज्ञा वाढे दुःस्वप्ननाश । सकळ दैवते होती वश । सौभाग्य सुख होती हर्ष । प्रातःस्नान केलिया ॥७९॥

यती तापसी संन्यासी । त्रिकाळ करावे स्नानासी । ब्रह्मचारी विधींसी । एक वेळ करावे ॥१८०॥

नित्य केलिया पापनाश असे । करावे याचि कारणे हर्षे । गृहस्थे वानप्रस्थे विशेषे । प्रातर्मध्याह्नी करावे ॥८१॥

अशक्य संकट आले जरी । अथवा न मिळे निर्मल वारि । स्नान करावयाचि परी । सांगेन ऐका ब्राह्मणहो ॥८२॥

अग्निस्नान भस्मस्नान । अथवा करावे वायुस्नान । करा विधीने मंत्रस्नान । आपोहिष्ठा मंत्राने ॥८३॥

आणिक स्नानफळे असती । ज्यास असेल भावभक्ति । गुरुदेवता दर्शनमात्री । तीर्थस्नानफळ असे ॥८४॥

अथवा दर्शन मातापिता । चरणतीर्थ भक्तीने घेता । अंगावरी प्रोक्षिता । तीर्थस्नानफळ असे ॥८५॥

अथवा भिजेल पर्जन्यांत । उभा राहोनि वारा घेत । किंवा बैसावे गोधुळीत । स्नानफळ असे देखा ॥८६॥

स्पर्श चांडाळा होता । जलस्नाने होय शुचिता । शूद्राचा स्पर्श होता । उपस्नान करावे ॥८७॥

दृढ असे तनु आपुले । स्नान मुख्य करावे जले । संधि-विग्रह-साकडे पडले । उषःस्नान करावे ॥८८॥

प्रातःस्नान करावयासी । शीतोदक उत्तम परियेसी । अशक्तता असेल देहासी । उष्णोदके करावे ॥८९॥

स्वभावे पवित्र असे उदक । वरी झालिया अग्निसंपर्क । पवित्र झाले उदक अधिक । गृहस्थासी मुख्य असे ॥१९०॥

उष्णोदके स्नान करिता । शीतोदक करा मिश्रित । मध्ये करावे आचमन तत्त्वता । संकल्प तेथे म्हणावा ॥९१॥

घरी स्नान करिता देखा । अघमर्षण तर्पण नव्हे निका । वस्त्रे पिळू नये ऐका । आपुले हस्ते करूनिया ॥१९२॥

पुत्रोत्साह संक्रांतीसी । श्राद्धकाळ मृतदिवसी । न करावे स्नान उष्णोदकेसी । अमावास्या पौर्णिमा ॥१९३॥

स्नान करिता बांधा शिखा । दर्भहस्ती सूर्याभिमुखा । मौन असावे विवेका । कवणासवे न बोलावे ॥१९४॥

आपोहिष्ठा मंत्रेसी । गायत्री तीन म्हणा सुरसी । येणेपरी स्नानोदकासी । अभिमंत्रावे ब्राह्मणे ॥१९५॥

प्रथम शीतोदक घेऊनि । पश्चात उष्णोदक मिळवोनि । स्नान करावे प्रतिदिनी । गृहस्थांनी घरी देखा ॥१९६॥

अवधूत मंत्र म्हणत । वस्त्र उकलावे त्वरित । उद्यंत मंत्र जपत । वस्त्र सूर्यासी दाखवावे ॥१९७॥

आचमन करूनि आपण देवस्यत्व मंत्र जपोन । धूत वस्त्र नेसून । आणिक मंत्र जपावे ॥१९८॥

आवहंती वितन्वती मंत्रे । वस्त्रे नेसावी पवित्र । द्विराचमन करावे तंत्रे । वस्त्र पिळोनि आचमन कीजे ॥१९९॥

आता मंत्रस्नान करणे । सांगेन त्याची विधाने । आपोहिष्ठादि मंत्राने । प्रोक्षावे शरीरावरी ॥२००॥

पाद मुर्ध्नी हृदयस्थानी । मूर्ध्नीं हृदय पाद प्रोक्षोनि । करावे तुम्ही मार्जनी । आपोहिष्ठा मंत्रेसी ॥१॥

ऐसे स्नान करोनि । पुनः आचमन करोनि । मानसस्नान विधींनी । करावे ऐका भक्तीने ॥२॥

नारायण विष्णूमूर्तीसी । स्नान करावे भक्तीसी । चतुर्भुज अलंकारेसी । ध्यान केलिया मानसन्मान ॥३॥

अपवित्रः पवित्रो वा । येणे मंत्रे हरि ध्यावा । उदके देहे प्रोक्षावा । स्नानफळ अवधारा ॥४॥

मंगलस्नानविधा । सांगेन ऐका ब्राह्मण । रविवारी निषेध जाण । ज्वर होय अंगासी ॥५॥

नदीतीरी असे नरु । अशक्त असे शरीरु । गंगास्मरणे निर्धारु । आर्द्रवस्त्रे अंग पुसावे ॥६॥

कांतिहानि सोमवारासी । मंगळवारी मृत्यु परियेसी । लक्ष्मी पावे बुधवारेसी । धनहानि गुरुवारी ॥७॥

शुक्रवारी पुत्रघात । शनिवारी अखिल संपत । जाणा ऐसे निश्चित । मंगलस्नान करावे ॥८॥

नदीस्नान प्रवाहमुखी । घरी प्रातःसूर्याभिमुखी । संध्याकाळी पश्चिममुखी । स्नान करावे अवधारा ॥९॥

स्नान करिता नदीसी । अघमर्षण करावे परियेसी । नमोऽग्नयेऽप्सुमते मंत्रेसी । नदीस्नान करावे ॥२१०॥

यदपांक्रूर मत्रेंसी । उदक लोटावे द्विहस्तेसी । तीन वेळा लोटोनि हर्षी । इमं मे गंगे जपावे ॥११॥

ऋतं च सत्यं च मंत्र जपत । स्नान करावे गंगेत । नदीस्नानविधि ख्यात । करा तुम्ही विप्रवर्ग ॥१२॥

रोदनांती वमनांती । मैथुनदुःस्वप्नदर्शनांती । स्नानावेगळे शुद्ध न होती । स्नान करावे अवधारा ॥१३॥

आता वस्त्राचे विधान । सांगेन ऐका ऋषिजन । ओले वस्त्रे कासेवीण । नेसू नये गृहस्थाने ॥१४॥

रक्तादि वस्त्र जीर्ण धोत्र । नेसूनि जे जन जप करीत । ते पुण्य जाय राक्षसांप्रत । एक धोत्र असलिया ॥१५॥

श्वेतवस्त्र ब्राह्मणासी । मुख्य असे परियेसी । उपवस्त्र वहिर्वासी । उत्तरवस्त्र म्हणिजे तया ॥१६॥

धोत्र नेसलिया नंतरी । विभूति लावावी परिकरी । मंत्रविधान-पुरःसरी । भस्म धारण करावे ॥१७॥

भस्म शुद्ध न मिळे जरी । गोपीचंदन लावावे परी । द्वारावती मुख्य धरी । वरकड मृत्तिका अग्राह्य ॥१८॥

न मिळे द्वारावती देखा । करा धारण गंगामृत्तिका । ऊर्ध्वपुंड्र असे निका । विष्णुसायुज्य होय तया ॥१९॥

पुष्टिकाम असे ज्यासी । लावावे तेणे अंगुष्ठेसी । ज्यासी काम असे आयुधी । मध्यांगुली लावावे ॥२२०॥

अन्नकाम अनामिएसी । तर्जनी काम्य मुक्तीसी । जे लाविती नखेसी । महापातक घडे तया ॥२१॥

उत्तम रुंदी दशांगुली । मध्यम नव आष्ट अंगुली । सप्त सहा पंचागुली । शूर्पाकार लावावे ॥२२॥

चतुर्थ त्रीणि द्वयांगुली । अधम पक्ष असे बोली । द्वादश नामे करा भली । विष्णुनाम उच्चारित ॥२३॥

केशव म्हणावे ललाटस्थानी । नाभी नारायण म्हणोनि । माधवनामे हृदयस्थानी । कमळपुष्पाकार देखा ॥२४॥

गोविंदनामे कंठेसी । विष्णुनामे कटिप्रदेशी । दक्षिणभुजा मधुसूदनेसी । नाभी उत्तर त्रिविक्रम ॥२५॥

वामन नामे बाहु देखा । श्रीधर दक्षिणकर्णिका । हृषीकेश वामकर्णिका । पद्मनाभ दक्षिणकटी ॥२६॥

दामोदर शिरस्थान । ऐका ऊर्ध्वपुंड्रविधान । पापे जाती जळोन । गोपीचंदन लाविता ॥२७॥

द्वारावती लावोनि । लावा भस्म त्रिपुंड्रांनी । हरिहर संतोषोनि । साधे भुक्ति मुक्ति देखा ॥२८॥

विवाहादि शोभन दिवसी । देवताकृत्य श्राद्धदिवसी । अभ्यंगानंतर सूतकेसी । गोपीचंदन वर्जावे ॥२९॥

ब्रह्मयज्ञतर्पणासी । कुश सांगेन विस्तारेसी । आहेत दश प्रकारेसी । नामे सांगेन विख्यात ॥२३०॥

दूर्वा उशीर कुश काश । सकुद गोधूम व्रीहि मौजीष । नागरमोथा दर्भ परियेसा । दश दर्भ मुख्य असती ॥३१॥

नित्य आणावे दूर्वैसी । जरी न साधे आपणासी । श्रावण भाद्रपदमासी । संग्रह संवत्सरी करावा ॥३२॥

चारी दूर्वा विप्रासी । त्रीणि क्षत्रिय-वैश्यासी । एक नेमिली शूद्रासी । चतुर्वर्णी धरावे ॥३३॥

या दूर्वेची महिमा । सांगता असे अनुपमा । अग्रस्थानी असे ब्रह्मा । मूळी रुद्र मध्ये हरि ॥३४॥

अग्रभागी चतुरंगुल । ग्रंथी मूळी द्वयांगुल । धारण करावे ब्रह्मकुळे । याची महिमा थोर असे ॥३५॥

चक्र धरोनि विष्णु देखा । दैत्य पराभवी ऐका । ईश्वर त्रिशूल धरिता देखा । राक्षसांतक केवी होय ॥३६॥

इंद्र वज्रायुध धरिता । दैत्यगिरी विभांडी तत्त्वता । तैसे ब्राह्मण दूर्वा धरिता । पापदुरिते पराभवती ॥३७॥

जैसे तृणाचे बणवीसी । अग्निस्पर्श होता नाशी । तेवी आलिया पापराशि । दर्भस्पर्शे जळती देखा ॥३८॥

ब्रह्मयज्ञ जपसमयी । ग्रंथि बांधावी कुशाग्री । वर्तुळाकार भोजनसमयी । धरावी ब्राह्मणे भक्तीने ॥३९॥

कर्म आचरता दूर्वैसी । ग्रंथि बांधावी परियेसी । अग्निस्पर्श कर्पूराशी । पाप नाशी येणेपरी ॥२४०॥

एकादशांगुल प्रादेशमात्र । द्विदल असावे पवित्र । नित्य-कर्मासी हेच पवित्र । द्विदल जाणा मुख्य असे ॥४१॥

जपहोमादि दानासी । स्वाध्याय पितृकर्मासी । सुवर्णरजतमुद्रिकेसी । कुशावेगळे न करावे ॥४२॥

देवपितृकर्मासी देख । रजत करावे सुवर्णयुक्त । तर्जनीस्थानी रौप्यमुद्रिका । सुवर्ण धरावे अनामिकेसी ॥४३॥

मुद्रिका असावी खड्गपात्री । कनिष्ठिकांगुली पवित्री । ग्राह्य नव्हे जीवंतपित्री । तर्जनांगुली मुद्रिका ॥४४॥

योगपट उत्तरी देखा । तर्जनीस्थानी रौप्यमुद्रिका । पायी न घालाव्या पादुका । गयाश्राद्ध न करावे ॥४५॥

नवरत्न मुद्रिका ज्याचे हाती । पापे त्यासी न लागती । एखादे रत्न असता हाती । मुद्रिका पवित्र ब्राह्मणासी ॥४६॥

प्रातःसंध्येच विधान । सांगेन ऐका ऋषिजन । नक्षत्र असतांचि प्रारंभून । अर्घ्य सूर्योदयी द्यावे ॥४७॥

सूर्योदय होय तव । जप करीत उभे असावे । उदयसमयी अर्घ्य द्यावे । तत्पूर्वी देणे सर्व व्यर्थ ॥४८॥

ऋषि पुसती पराशरासी । संध्या करावया विधि कैसी । विस्तारोनि आम्हांसी । सांगावे जी स्वामिया ॥४९॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । सांगेन संध्याविधिसी । ऐका तुम्ही तत्परेसी । पराशरस्मृतीसी असे ॥२५०॥

गायत्रीमंत्र जप करिता । शिखा बांधावी तत्त्वता । आसन घालावे निरुता । दर्भपाणि होउनी ॥५१॥

देवतीर्थे द्विराचमन । विष्णुनाम स्मरोन । प्राणायाम विस्तारोन । न्यासपूर्वक करावे ॥५२॥

प्रणवाचा परब्रह्म ऋषि । गायत्री नाम छंदासी । परमात्मा देवता परियेसी । म्हणा प्राणायामे विनियोगः ॥५३॥

ॐ व्याहृति सत्यज्ञानिया । नाभि हृदय मूर्ध्नी स्पर्शावया । व्याहृति सप्त अतिशया । प्रत्येक देवता ऋषि सांगेन ॥५४॥

व्याहृति सप्तस्थानासी । ऐका असे प्रजापति ऋषि । प्रत्येक देवता परियेसी । सप्त नामे देवांची ॥५५॥

अग्निर्वायु गुरुः सूर्य । वरुणेंद्र विश्वदेव । सप्त व्याहृति सप्त देव । छंद सप्त सांगेन ॥५६॥

गायत्री आणि उष्णिका । अनुष्टुप् बृहती पंक्ति पंचम ऐका । त्रिष्टुप् जगती छंद विशेखा । प्राणायामे विनियोगः ॥५७॥

ॐ भूः पादन्यास । ॐ भुवः जानु स्वः गुह्य । ॐ महः नाभि स्थान स्पर्शा । जनो हृदय तपो कंठ ॥॥५८॥॥

ॐ भू र्हृदयाय नम इति । ॐ भुवः शिरसे स्वाहेति । ॐ स्वः शिखायै वषडिति । ॐ तत्सवितुर्वरेण्यं कवचाय हुं ॥२६०॥

ॐ भर्गोदेवस्य धीमहि नेत्रत्रयाय वोषट् । धियोयोनः प्रचोदयात् अस्त्राय फट् । ॐ भूर्भु०इति दिग्बंधः । ऐसे षडंग करावे ॥६१॥

प्राणायामे विनियोगः म्हणुनि । आपोस्तन स्पर्शोनि । ज्योतिर्नेत्रस्पर्शस्थानी । रसो जिव्हामृतललाटे ॥६२॥

प्राणायाम करावयासी । प्रजापति म्हणती ऋषि । देवतानामे परियेसी । ब्रह्माग्निवायु सूर्य असे ॥६३॥

ब्रह्मभूर्भुवःस्वः म्हणुनि । प्राणायाम करा तिन्ही । त्रिपदा गायत्री जप कोणी । जपणारासी सर्व सिद्धि ॥६४॥

गायत्रीची अधिदेवता । ब्रह्माग्निवायु सविता । ऋषि ब्रह्मा असे ख्याता । सप्त लोकन्यास सांगेन ॥६५॥

पादन्यास भुर्लोक । भुवः जानु अतिविशेख । स्वः गुह्य असे लोक । नाभिन्यास महर्लोक ॥६६॥

जनो हृदय तपो ग्रीवे । भ्रुवोर्ललाटे सत्यलोक म्हणावे । ऐसे शिरस्थान बरवे । सत्यलोक म्हणती तयासी ॥६७॥

गायत्रीची प्रार्थना करूनि । प्राणायाम करा विधींनी । ब्रह्मचारी गृहस्थानी । पंचांगुली धरा परमेष्ठी ॥६८॥

वानप्रस्थ संन्यासी यती । अनामिकाकनिष्ठिकांगुष्ठेसी । ओंकारादि वायुपूरकेसी । दक्षिणनासापुटे चढवावे ॥६९॥

वामनासापुटी विसर्जोनि । करा प्राणायाम तिन्ही । येणेचि विधी करा मुनि । त्रिकालसंध्या कर्मै ॥२७०॥

आता करावे मार्जनेसी । सांगेन ऐका समस्त ऋषि । जैसे अति स्मृतिचंद्रिकेसी । तेणे विधी सांगतो ॥७१॥

आपोहिष्ठेति सूक्तेसी । सिंधुद्वीप ऋषि गायत्री छंदेसी । आपोदेवता मार्जनासी । हा म्हणावा विनियोग ॥७२॥

येणे मंत्रे म्हणोन । कुशपवित्रे करा मार्जन । यस्य क्षयाय मंत्रे जाण । आपुले पाद प्रोक्षावे ॥७३॥

आपोजनयथा मंत्रेसी । प्रोक्षावे आपुल्या शिरसी । सूर्यश्चेति मंत्रेसी । उदक प्राशन करावे ॥७४॥

हिरण्यवर्णसूक्तेसी । मार्जन करावे परियेसी । द्रुपदादिवेति मंत्रेसी । घ्राणोनि उदक सोडावे ॥७५॥

आचमने करोनि दोन । मार्जनविधान सांगेन । वामहस्ती पात्र धरून । मार्जन करा विशेषी ॥७६॥

औदुंबर सुवर्ण रजत । काष्ठाचेही असे पवित्र । ऐसे असे निर्मळ पात्र । वामहस्ती उदक बरवे ॥७७॥

मृण्मय अथवा द्विमुख पात्र । भिन्न पात्र ते जाण अपवित्र । ते अग्राह्य देवपितरा । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥७८॥

मार्जनसंख्या सांगेन ऐका । शिरसी अष्ट पादे नवका । यस्य क्षयाय स्नान भुमिका । येणेपरी मार्जन ॥७९॥

आपः पुनन्तु मंत्रेसी । प्राशनोदक माध्याह्नेसी । अग्निश्चेति मंत्रेसी । सायंसंध्या करावी ॥२८०॥

प्राशनांती तुम्ही ऐका । द्विराचमन करा निका । आघ्राण करुनी सांडिजे ऐका । एक आचमन करावे ॥८१॥

अर्घ्य द्यावयाचे विधान । सांगेन ऐका ऋषिजन । गोश्रृंगाइतुके आकारोन । अर्घ्य द्यावे मनोभावे ॥८२॥

गायत्रीमंत्र जपोनि । सायंप्रातर्द्यावी तिन्ही । हंसःशुचिषेति माध्याह्नी । अर्घ्य द्यावे अवधारा ॥८३॥

प्रातर्माध्याह्नी उभे बरवे । सायं अर्घ्य बैसोनि द्यावे । आचमन त्रिवारी करावे । करी प्रदक्षिणा असावादित्य ॥८४॥

अर्घ्य द्यावयाचे कारण । सांगेन कथा विस्तारोन । राक्षस मंदेह दारुण । तीस कोटि आहेती देखा ॥८५॥

सूर्यासवे युद्धासी। नित्य येतीपरियेसी । संदेह पडे देवांसी । सूर्या होईल अपजय ॥८६॥

अपजय येता सूर्यासी । उदयास्तमान न होय परियेसी । कर्मै न चालती ब्राह्मणांसी । स्वाहास्वधाकार न चाले ॥८७॥

स्वाहास्वधाकार रहाती । समस्त देवांस उपवास होती । सृष्टि राहिली न होय उत्पत्ति । म्हणोनि उपाय रचियेला ॥८८॥

याचि कारणे अर्घ्य देती । तीचि वज्रायुधे होती । जावोनि दैत्यांसी लागती । पराभविती प्रतिदिवसी ॥८९॥
दैत्य असती ब्रह्मवंश । त्यांसी वधिलिया घडती दोष । प्रदक्षिणा करिता होय नाश । असावादित्य म्हणोनिया ॥२९०॥
ब्रह्महत्येचिया पातकासी । भूमिप्रदक्षिणा दोष नाशी । चार पावले फिरता कैसी । भूमिप्रदक्षिणा पुण्य असे ॥९१॥
संध्या करावयाचे स्थान । सांगेन ऐका फलविधान । घरी करिता प्रतिदिन । एकचि फळ अवधारा ॥९२॥
दश फळ ग्रामाबाहेर देखा । नदीस केलिया शताधिका । पुष्करतीरी सहस्त्र ऐका । गंगासुरनदी कोटिफल ॥९३॥
सुरापान दिवा मैथुन । अनृतादि वाक्ये पापे जाण । संध्या बाहेर करिता क्षण । जळती दोष तात्काळी ॥९४॥
स्थाने असती जप करावयासी । विस्तारे सांगेन तुम्हासी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । एकचित्ते परियेसा ॥९५॥
जप केलिया घरी ऐका । एकचि फल असे देखा । बाहेर द्विगुणी फल अधिका । नदीतीरी त्रिगुण फल ॥९६॥
गोस्थळ वृंदावन देखा । दशगुण फल अधिका । अग्निहोत्रस्थानी निका । शतगुणफल अधिक असे ॥९७॥
तीर्थदेवता सन्निधानी । सहस्त्रफल असे निर्गुणी । शतकोटि फल हरिसन्निधानी । ईश्वरसंनिधानी अनंत फल ॥९८॥
जप करिता आसनासी । विधिनिषेध आहे परियेसी । सांगेन ऐका तत्परेसी । पुण्य पाप बोलिले असे ॥९९॥
काष्ठासनी बैसोनि जरी । जप करिता मनोहरी । दुःख भोगी निरंतरी । अभागी पुरुष तो होय ॥३००॥
पल्लवशाखांसी बसता । सदा होय दुश्चिता । वस्त्रासनी दरिद्रता । पाषाणासनी व्याधि होय ॥१॥
भस्मासनी व्याधिनाश । कंबलासनी सुखसंतोष । कृष्णाजिनी ज्ञानप्रकाश । व्याघ्रचर्मी मोक्षश्री ॥२॥
कुशासनी वशीकरण । सर्व रोगांचे उपहरण । पापे जाती पळोन । आयुःप्रज्ञा अधिक होय ॥३॥
ओ इत्येक्षारकमंत्री । जपावा तुम्ही पवित्री । ध्यान करावे गायत्री । समस्त पापे हरती देखा ॥४॥
गायत्रीचे स्वरूप आता । अभिवन असे वर्णिता । रक्तांगी वास रक्ता । हंस वाहन असे देखा ॥५॥
अकार ब्रह्मा अधिदेवता । चतुर्भुजा चतुर्वक्त्रा । कमंडलु अक्षसूत्रा । चाटु धरिला असे करी ॥६॥
ऋग्वेद असे समागमी । अग्निहोत्रफल आवाहयामि । मग आयातु वरदा देवी । म्हणावे ऐका ब्राह्मणाने ॥७॥
त्या मंत्रासी ऋषि देवता । गायत्रीसदृश असे ख्याता । प्रातःसंध्या तुम्ही करिता । विधि तुम्हा सांगेन ॥८॥
गायत्री देवता गायत्री अनुष्टुप छंदः । ॐ आदित्य देवता देवा । हे प्रातःसंध्या म्हणता भेद । गायत्री देवता गायत्री छंदः ॥९॥
गायत्री आवाहने विनियोगः । ही माध्याह्नसंध्या म्हणावी । सविता देवता गायत्री छंदः । सरस्वती आवाहने विनियोगः ॥३१०॥
प्रातःसंध्येचे ध्यान । सांगेन ऐका तुम्ही गहन । रक्तांगी रक्तवसन । हंसासनी आरूढ असे ॥११॥
चतुर्बाहु चतुर्मुखी । कमंडलु धरिला विशेखी । अक्षसूत्र चाटु हस्तकी । ऋग्वेदसहित अग्निहोत्र ॥१२॥
ऐसे ध्यान करोनि । मग म्हणावे अक्षरज्ञानी । एकचित्ते असा ध्यानी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥१३॥
ओंकार शिखामावाहयामि । छंदऋषीनावाहयामी । श्रियमावाहयामि । बलमावाहयामि ॥१४॥
ऐसे म्हणोनि प्रातःकाळी । संध्या करावी सुवेळी । आता सांगेन माध्याह्नकाळी । ध्यान आवाहनपूर्वक ॥१५॥
अभिभुरो सावित्रीध्यान । यौवनस्था माध्याह्न । सांगेन ऐका ऋषिजन । एकचित्ते परियेसा ॥१६॥
श्वेतांगी श्वेतवस्त्र । वाहन असे वृषभ पवित्र । उकार रुद्रगण दैवत । पंचमुखा असे देखा ॥१७॥
वरद अभयहस्त देखा । रुद्राक्षमाळा त्रिशूलधारका । यजुर्वेद असे देखा । अग्निष्टोम फल जाणा ॥१८॥
ओंकारशिखामावाहयामि । छंदऋषीनावाहयामि । श्रियमावाहयामि । ह्रियमावाहयामि ॥१९॥
आता सायंसंध्या ध्यान । सांगेन ऐका विधान । एकचित्ते ऐका वचन । ध्यानपूर्वक सांगेन ॥३२०॥

अभिभूरो सरस्वती वृद्धा । जाणावी तुम्ही सायंसंध्या । कृष्णांगी कृष्णवस्त्रपरिधाना । गरुडवाहन असे देखा ॥२१॥

मकार विष्णुदेवता । चतुर्भुज शंखचक्रधृता । गदापद्मधारणहस्ता । सामवेदसहित जाणा ॥२२॥

वाजपेयफल जाण । सायंसंध्या असे ध्यान । करावे ऐका तुम्ही ब्राह्मण । म्हणोनि सांगती श्रीगुरु ॥२३॥

ओंकारशिखामावाहयामि । छंदऋषीनावाहयामि । श्रियमावाहयामि । बलमावाहयामि ॥२४॥

पंचशीर्षोपनयने विनियोगः । प्रणवस्य परब्रह्म ऋषिः । परमात्मा देवता । गायत्री छंदः ॥२५॥

उदात्तस्वरित स्वरः अग्निर्वायुः सूर्यदेवता । गायत्री त्रिष्टुप् जगती छंदः । ब्रह्माविष्णुमहेश्वरादेवताः । ऋग्यजुःसामानि स्वरूपाणि ॥२६॥

आहवनीयाग्निगार्हपत्य । दक्षिणाग्निउपस्थानानि । पृथिव्यंतरिक्षं द्यौस्तत्त्वानि । उदात्तानुदात्तस्वरितस्वराः ॥२७॥

पीतविद्युतश्वेतवर्णी । प्रातर्मध्याह्नतृतीयसवनानि । विश्वतजसप्राज्ञस्वरूपिणी । जागृतीस्वपन्सुषुप्त्यवस्था ॥२८॥

ऐसे त्रिपदा गायत्रीसी । सांगितले त्रिविध ध्यानासी । आता विधान जपासी । सांगेन ऐका एकचित्ते ॥२९॥

ममोपात्तदुरितक्षयद्वारा । श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं जपे विनियोगः । ॐ अं नाभौ । वं हृदये मं कंठे ॥३३०॥

भूः अक्षरमंत्रासी । गायत्री असे छंदेसी । अग्निर्देवता परिएय्सी । विश्वामित्र ऋषि देखा ॥३१॥

षड्ज स्वर श्वेत वर्ण । पादस्पर्श उच्चारोन । प्राणायामे विनियोगून । दुसरी व्याहृति म्हणावी ॥३२॥

भुवः अक्षरमंत्रासी । उष्णिक् नाम छंदासी । वायुर्देवता परियेसी । भृगु ऋषि असे जाण ॥३३॥

असे रूप श्यामवर्ण । पादस्पर्श रूप उच्चारोन । करा तुम्ही ऐसे ध्यान । जानूमध्ये न्यासावे ॥३४॥

प्राणायाम विनियोग म्हणोनि । न्यास करावे भक्तिभावनी । स्वः व्याहृति म्हणोनि । ध्यान करा भक्तीने ॥३५॥

स्वः व्याहृतिमंत्रासी । म्हणा अनुष्टुप् छंदासी । सविता देवता परियेसी । भारद्वाज ऋषि जाण ॥३६॥

स्वर गांधार पीतवर्णा । कंठी स्पर्शोन मंत्र म्हणा । प्राणायामे विनियोग जाणा । तृतीय व्याहृतिमंत्रासी ॥३७॥

ॐ महः मंत्रासी । बृहती छंदासी । बृहस्पति देवता परियेसी । वसिष्ठ ऋषि निर्धारि ॥३८॥

मध्यम स्वर पिशंग वर्ण । ऐसे करा तुम्ही ध्यान । वेगे म्हणा नाभी स्पर्शोन । प्राणायामे विनियोगः ॥३९॥

जन मंत्र उच्चारासी । म्हणा पंक्ति छंदासी । वरुण देवता गौतम ऋषि । पंचम स्वर असे जाण ॥३४०॥

रूप असे नीलवर्ण । करा न्यास हृदयस्थान । प्राणायामे विनियोगून । जनः पंच न्यास ऐसे ॥४१॥

तपः मंत्र न्यासासी । त्रिष्टुप् छंद परियेसी । ईश्वर देवता कश्यप ऋषि । धैवत स्वर परियेसा ॥४२॥

असे आपण लोहवर्ण । स्पर्श करावे कंठस्थान । प्राणायामे विनियोगून । न्यास करावा ब्राह्मणहो ॥४३॥

सत्यं म्हणतसे मंत्रासी । करावे जगती छंदासी । विश्वेदेव अंगिरस ऋषि । निषाद स्वर जाणावा ॥४४॥

रूप असे कनकवर्ण । भ्रुवोर्ललाटा स्पर्शून । प्राणायामे विनियोगून । न्यास करावा भक्तीने ॥४५॥

इतुके न्यास करोनि । हस्त ठेवा शिरस्थानी । ध्यान करा विधानी । सांगेन ऐका ब्राह्मणहो ॥४६॥

शिरस्थान स्पर्शासी । म्हणा अनुष्टुप् छंदासी । उच्चार प्रजापति ऋषि । परमात्मा देवता जाण ॥४७॥

प्राणायामे विनियोगून । मग करावे गायत्रीध्यान । ॐ आपोज्योति म्हणोन । मंत्र म्हणा भक्तीने ॥४८॥

ॐ आपोज्योतिरसोमृतं । ब्रह्मभूर्भुवःस्वरो । शिरसी येणे विधी । अंगन्यास करावे ॥४९॥

चोवीस अक्षरे मंत्रासी । न्यास सांगेन एकाएकासी । एकचित्ते परियेसी । म्हणे पराशर ऋषि तो ॥३५०॥

या त्रिपदा गायत्रीसी । असे विश्वामित्र ऋषि । देवी गायत्री छंदेसी । वर्ण देवता सांगेन ॥५१॥

ऐसे त्रिपदा गायत्रीमंत्रासी । चोवीस अक्षरे परियेसी । पृथक् न्यास परियेसी । सांगेन ऐक द्विजोत्तमा ॥५२॥

तवर्णाक्षर मंत्रासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । अग्नि देवता परियेसी गायत्री छंद म्हणावा ॥५३॥
अतसीपुष्पे वर्णै जैसी । तद्रूप वर्ण असे परियेसी । वायव्य कोण स्थान त्यासी । गुल्फन्यास करावा ॥५४॥
त्सवर्णाक्षर मंत्रासी । असे विश्वामित्र ऋषि । वायुदेवता परियेसी । देवी गायत्री छंद देखा ॥५५॥
जंघस्थानी असे न्यास । सौम्यरूप पिवळे सुरस । सर्व पापे दहती परियेस । त्सवर्णाचे लक्षण ॥५६॥
विवर्णनाम अक्षरासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । सोमदेवता परियेसी । देवी गायत्री छंद देखा ॥५७॥
न्यास करावया जानुस्थान । इंद्रनील विद्युद्वर्ण । ऐसे अक्षरविधान । महारोग हरती देखा ॥५८॥
तुवर्ण नाम अक्षरासी । असे विश्वामित्र ऋषि । विद्युद्देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद देखा ॥५९॥
न्यास करा जानुस्थानी । दीप्ति असे जैसा वह्नि । रूप असे सौम्यपणी । भ्रूणहत्यापाप नाशी ॥३६०॥
र्ववर्ण अक्षरासी । असे विश्वामित्र ऋषि । सोम देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद देखा ॥६१॥
सुवर्णस्फटिककांति । गुह्यस्थानी न्यास बोलती । समस्त अघौघ नाशती । रूपार्ववर्णस्थाना उत्तम ॥६२॥
रेवर्ण नाम अक्षरमंत्रासी । असे विश्वामित्र ऋषि । वरुण देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद देखा ॥६३॥
णिकार वृषणस्थान जाणा । विद्युत्प्रकाशरूपधारणा । बार्हस्पत्यनाम खुणा । अभक्ष्यपापक्षालन ॥६४॥
णिवर्णाक्षर मंत्रासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । बृहस्पति देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद देखा ॥६५॥
यं कटिस्थान शांताकारवर्ण । देहहत्यापापज्वलन । न्यास करावे सगुण । विद्वज्जन ब्राह्मणा ॥६६॥
यं अक्षर म्हणावयासी । असे विश्वामित्र ऋषि । तारका दैवत परियेसी । देवी गायत्री छंद असे ॥६७॥
भकारा नाभी करा न्यास । कृष्णमेघवर्ण सुरस । पर्जन्य देवता संकाश । गुरुहत्यापाप नाशी ॥६८॥
भवर्ण नाम अक्षरासी । असे विश्वामित्र ऋषि । पर्जन्य देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥६९॥
र्गो अक्षरा उदर न्यास । ध्यान रक्तवर्ण सुरस । इंद्र देवता परियेस । गोहत्येचे पाप जाय ॥३७०॥
गोवर्ण नाम अक्षरासी । जाणावा विश्वामित्र ऋषि । इंद्र देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥७१॥
देकारन्यास स्तनासी । गंधर्व नाम देव परियेसी । स्त्रीहत्यापाप नाशी । एकचित्ते परियेसा ॥७२॥
देवर्ण नाम अक्षरासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । गंधर्व देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद देखा ॥७३॥
वकार हृदयस्थानन्यास । शुक्ल रूप वर्ण परियेस । पूषा देवता असे त्यास । वाणीजातपाप नाशी ॥७४॥
ववर्णाक्षर मंत्रासी । जाणावा विश्वामित्र ऋषि । रुद्र देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥७५॥
स्य अक्षरा कंठन्यास । कांचनवर्ण रूप सुरस । मित्र देवता परियेस । मार्जारकुक्कुटपाप जाय ॥७६॥
स्यवर्ण अक्षर मंत्रासी । असे विश्वामित्र ऋषि । मित्र देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥७७॥
धीकाराक्षरमंत्र दंती न्यास । शुक्लकुमुदसंकाश । त्वष्टा देवता परियेस । पितृहत्यापाप जाय ॥७८॥
धीवर्ण नाम अक्षरासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । विष्णु देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाण ॥७९॥
मकारन्यास तालुस्थान । पद्म तेजोमय जाण । वासुदेव असे खूण । सर्वजन्मपाप जाय ॥३८०॥
मकार वर्णाक्षरमंत्रासी । असे विश्वामित्र ऋषि । वासुदेव देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥८१॥
हिकार नासिकी करा न्यास । शंखवर्ण असे त्यास । वासुदेव देवता परियेस । सर्व पाप हरण होय ॥८२॥
हिवर्ण नाम मंत्रासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । मेरु देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥८३॥
धिकारा नेत्रस्थानी न्यास । पांडुरभास संकाश । सोम देवता परियेस । पाणिग्रहणपाप नाशी ॥८४॥

धिवर्ण नाम मंत्रासी । तोचि विश्वामित्र ऋषि । सोमदेवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥८५॥

योकाराक्षर मंत्रासी । भुवोर्मध्ये न्यासिजे त्यासी । रक्तगौरवर्ण रूपेसी । प्राणिवधपाप जाय ॥८६॥

योकाराक्षर नामाक्षरासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । यमदेवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥८७॥

योकार ललाटस्थानी न्यास । रूप रुक्मांभसंकाश । सर्व पाप होय नाश । भक्तिपूर्वक न्यासावे ॥८८॥

योवर्णाक्षर मंत्रासी । तोचि विश्वामित्र ऋषि । विश्वे देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥८९॥

नकारा उदित प्राङ्मुखा । सूर्यासमान तेज देखा । आश्विनौ देवता असे निका । विराजमान परियेसा ॥३९०॥

नकाराक्षर वर्णासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । अश्विनौ देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥९१॥

प्रकाराक्षरन्यास करोनि दक्षिणे । रूप असे नीलवर्ण । प्रजापति देवता जाण । विष्णुसायुज्य पाविजे ॥९२॥

प्रवर्णाक्षर मंत्रासी । असे विश्वामित्र ऋषि । प्रजापति देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥९३॥

चोकार वर्ण मंत्रासी । न्यासिजे तया पश्चिम भागासी । कुंकुमरूपवर्ण त्यासी । सर्वदेवपदवी पाविजे ॥९४॥

चोकार वर्ण मंत्राक्षरासी । जाणावा विश्वामित्र ऋषि । सर्व देवता परियेसी । गायत्री देवी छंद जाणा ॥९५॥

दकाराक्षराचा उत्तरे न्यास । शुक्लवर्ण रूप सुरस । करावे तुम्ही ऐसे न्यास । कैलासपद पाविजे ॥९६॥

दकाराक्षर मंत्रासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । रुद्र देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥९७॥

याकार मूर्धास्थानी न्यास । सुवर्णरूप सुरस । ब्रह्मस्थाना होय वास । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥९८॥

यावर्णाक्षर मंत्रासी । असे विश्वामित्र ऋषि । ब्रह्म देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥९९॥

तकार न्यास शिखास्थानी । निरुपम वैष्णवभुवनी । विष्णुरूप धरोनि । वैकुंठवास होय जाणा ॥४००॥

तकार वर्णाक्षरमंत्रासी । जाणा विश्वामित्र ऋषि । विष्णु देवता परियेसी । देवी गायत्री छंद जाणा ॥१॥

ऐसे चोवीस अक्षरमंत्रासी । न्यास करावे विधींसी । हस्त ठेवोनिया शिरासी । आणिक न्यास करावे ॥२॥

शिरस्थानी न्यासासी । म्हणावे अनुष्टुप् छंदासी । ख्याति प्रजापति ऋषि । परमात्मा देवता जाणा ॥३॥

प्राणायामे विनियोग म्हणोनि । ओं आपोस्तन स्पर्शोनि । ज्योतिर्नेत्र स्पर्शोनि । रसोजिह्वा न्यासावे ॥४॥

अमृतेति ललाटेसी । मूर्ध्नि स्पर्शोनि ऐसी । ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोमासी । न्यास करा येणे विधी ॥५॥

इतुके न्यास करोनि । गायत्री त्रिवार म्हणोनि । व्यापक न्यास करोनि । करशुद्धि करा तीन वेळा ॥६॥

भुः० स्वः० विन्यसोनि । गायत्रीच्या दश पदांनी । दशांगुली न्यासोनि । पादप्रमाण करावे ॥७॥

अंगुष्ठमूल धरोनि । कनिष्ठिका स्पर्शोनि । उभय हस्त न्यासोनि । दशपादांगुली न्यासावे ॥८॥

चोवीस अक्षरमंत्रासी । अंगुलिन्यास करा हर्षी । तर्जनीमूलादारभ्येसी । कनिष्ठिकापर्यंत ॥९॥

द्वादशाक्षरी अकैक हस्त । करावे न्यास सुनिश्चित । षडंगन्यास समस्त । प्रणवासहित करावे ॥४१०॥

ॐ भूः हिरण्यात्मने । अंगुष्ठाभ्यां नमः । ॐ भुवः प्रजापत्यात्मने । तर्जनीभ्यां नमः ॥११॥

ॐ स्वः सूर्यात्मने मध्यमाभ्यां नमः । ॐ महः ब्रह्मात्मने अनामिकाभ्यां नमः ।

ॐ जनः, ॐ तपः ॐ सत्यं, कनिष्ठिकाभ्यां नमः । प्रचोदयात् करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥१२॥

ॐ तत्सवितुः अंगुष्ठाभ्यां हृदयाय नमः । वरेण्यं तर्जनीभ्यां शिरसे स्वाहा ।

भर्गोदेवस्य मध्यमाभ्यां शिखायै वषट् । धीमहि अनामिकाभ्यां कवचाय हुं ॥१३॥

धियोयोनः कनिष्ठिकाभ्यां नेत्रत्रयाय वौषट् । प्रचोदयात् करतलकरपृष्ठाभ्यां अस्त्राय फट् । उभयहस्तांगुलिन्यासं कुर्यात् । अथ षडंगन्यासः ॥१४॥

ॐ भूः हिरण्यात्मने ह्रदयाय नमः । ॐ भुवः प्रजापत्यात्मने शिरसे स्वाहा । ॐ स्वः सूर्यात्मने शिखायै वौषट् । ॐ महः ब्रह्मात्मने कवचाय हुं ॥१५॥

ॐ जनः, ॐ तपः, ॐ सत्यं, सोमात्मने । नेत्रत्रयाय वौषट् । प्रचोदयात सर्वात्मने अस्त्राय फट् । ॐ तत्स० ह्रदयाय नमः ॥१६॥

ॐ वरेण्यं शिरसे स्वाहा ।भर्गोदेवस्य शिखायै वौषट् । धीमहि कवचाय हुं । धियोयोनः नेत्रत्रयाय वौषट् । प्रचोदयात अस्त्राय फट् ॥१७॥

षडंगन्यास करोनि । अंगन्यास दशस्थानी । त्यांची नावे सांगेन कानी । एकचित्ते अवधारा ॥१८॥

पादजानुकटिस्थानी । नाभिह्रदयकंठभुवनी । तालुनेत्र स्पर्शोनि । ललाटशिरी दशस्थान ॥१९॥

गायत्रीमंत्राच्या दहा पदांसी । दशस्थान अंगन्यासासी । तत्सवितुर्वरेण्येसी । भर्गोदेवस्य पंचम स्थान ॥४२०॥

धीमहि म्हणजे षष्ठ स्थान । धियो सप्तम स्थान जाण । योकारो अष्टम अंगन्यास पूर्ण । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥२१॥

नकार नवम मंत्रस्थान । प्रचोदयात् दहावे जाण । अंगन्यास येणे गुण । करा तुम्ही द्विजोत्तमा ॥२२॥

चतुर्विंशति अक्षरांसी । करावे अंगन्यासासी । पादांगुष्ठस्पर्श हर्षी । शिखादारभ्य न्यासावे ॥२३॥

अंगुष्ठाभ्यां नमः । त्सं गुल्फयोर्नमः । विं जंघर्योर्नमः । तुं जानुभ्यां नमः ॥२४॥

व ऊरुभ्यां नमः । रें गुह्याय नमः । णीं वृषणाय नमः । यं कटिभ्यां नमः ॥२५॥

भं नाभ्यै नमः । गौं उदराय नमः । दें स्तनाभ्यां नमः । वं ह्रदयाय नमः ॥२६॥

स्यं कंठाय नमः । धीं दंतेभ्यो नमः । मं तालवे नमः । हिं नासिकायै नमः ॥२७॥

धिं नेत्राभ्यां नमः । यों भ्रुवोर्मध्याय नमः । यों ललाटाय नमः । नः प्राङ्मुखाय नमः ॥२८॥

प्रं दक्षिणमुखाय नमः । चों पश्चिममुखाय नमः । दं उत्तरमुखाय नमः । यां मूर्ध्ने नमः । तं शिखायै वषट् ॥२९॥

ऐसे न्यास करोनि । पुनः पादांगुष्ठ धरोनि । कटिपर्यंत न्यासोनि । ऊर्ध्वन्यास करावे ॥४३०॥

तकारा अंगुष्ठस्थान । त्सकार गुल्फ असे स्थान । विकार जंघास्थान । ऐका ब्राह्मणा म्हणती गुरु ॥३१॥

तुकार जानूर्वकार ऊरवे । वकार गुह्यपूर्वक स्पर्श । णिकारा वुषणस्थान बरवे । तुकार कटिस्थान न्यास ॥३२॥

शिखा धरोनि पादपर्यंत । करावे न्यास उतरत । त्याते सांगेन आदिअंत । एकचित्ते परियेसा ॥३३॥

तं नमः शिकायै विन्यस्य । यां नमः मुर्ध्नि विन्यस्य । दं नमः उत्तरशिखायां न्यस्य । चो नमः पश्चिमशिखायां ॥३४॥

प्रं नमः दक्षिणशिखायां । नं नमः प्राङ्मुखे । यो नमः ललाटे । यो नमः भ्रुवोर्मध्यी ॥३५॥

धिं नमः नेत्रत्रये । हिं नमः नासिकयोः । मं नमः तालौ । धी नमः दंतेषु ॥३६॥

स्यं नमः कंठे । वं नमः ह्रदये । दें नमः स्तनयोः । गौं नमः उदरे । भं नमः नाभौ ॥३७॥

प्रणवादि नमोत न्यास करावे । आकार नाभी उकार ह्रदये । मकार मुखे नकार ललाटे । मकर शिरसि हस्तेन नमस्कृत्वा ॥३८॥

अथ मुद्रासंपुटप्रकारी । चतुर्विंशति अवधारी । सांगेन त्यांचा विस्तार परी । ऐका ब्राह्मण एकचित्ते ॥३९॥

श्लोक । सुमुखं संपुटं चैव विततं विस्तृतं तथा । द्विमुखं त्रिमुखं चैव चतुःपंचमुखं तथा ॥४४०॥

षण्मुखाधोमुखं चैव व्यापकांजलिकं तथा । शकटं यमपाशं च ग्रंथितं चोल्मुकोल्मुकम ॥४१॥

प्रलंबं मुष्टिकं चैव मत्स्यकूर्मो वराहकम् । सिंहाक्रांतं महाक्रांतं मुद्गरं पल्लवं तथा ॥४२॥

एता मुद्रा न जानाति गायत्री निष्फला भवेत् । एता मुद्रास्तु कर्तव्या गायत्री सुप्रतिष्ठिता ॥४३॥

अस्यार्थः । सुमुखं ॥१॥ संपुटं ॥२॥ विततं ॥३॥ विस्तृतं ॥४॥ द्विमुखं ॥५॥ त्रिमुखं ॥६॥

चतुर्मुखं ॥७॥ पंचमुखं ॥८॥ षण्मुखं ॥९॥ अधोमुखं ॥१०॥ व्यापकांजलिकं ॥११॥

शकटं ॥१२॥ यमपाशं च ॥१३॥ ग्रंथितं ॥१४॥ चोल्मुकोल्मुकं ॥१५॥ प्रलंबं ॥१६॥

मुष्टिकं ॥१७॥ मत्स्यः ॥१८॥ कूर्मः ॥१९॥ वराहः ॥२०॥

सिंहाक्रांतं ॥२१॥ महाक्रांतं ॥२२॥ मुद्गरं ॥२३॥ पल्लवं ॥२४॥

मुद्राविण गायत्रीमंत्र । जप करितां सर्व व्यर्थ । या कारणे करावे पात्र । मुद्रापूर्वक जप करावा ॥४४॥

गौप्य करावा मुद्रायुक्त । प्राणायाम करा निश्चित । समस्त पापक्षयार्थ । म्हणोनि अष्टोत्तरीय संकल्पावे ॥४५॥

या गायत्रीप्रथमपादासी । म्हणा ऋग्वेद असे ऋषि । भूमितत्त्व परियेसी । ब्रह्मा देवता त्रिष्टुप् छंद ॥४६॥

द्वितीयपाद गायत्रीसी । यजुर्वेद असे ऋषि । रुद्रदेवता प्राणापानव्यालतत्त्वेसी । जगती म्हणा अहर्निशी ॥४७॥

गायत्री तृतीयपादासी । ऋग्यजुः सामतत्त्व परियेसी । विष्णु देवता त्रिष्टुप छंदेसी । समस्तपापक्षयार्थ विनियोग ॥४८॥

भूमिस्तंभ परियेसी । गायत्री छंदासी । म्हणावे ब्रह्मपदासी । ब्रह्मा दैवत जाणावे ॥४९॥

गायत्रीचे ध्यान । सांगेन तुम्हा विधान । एकचित्ते करा पठण । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥४५०॥

श्लोक । मुक्ताविदुमहेमनीलधवलच्छायैर्मुखैस्त्रीक्षणैर्युक्तामिंदुकलानिबद्धमुकुटां तत्त्वार्थवर्णात्मिकाम् ।

गायत्री वरदाभयांकुशकशां शुभ्रं कपालं गदां शंखं चक्रमथारविदयुगलं हस्तैर्वहन्ती भजे ॥५१॥

ऐसे ध्यान करोनि । जप करावा नासिकाग्रनयनी । अंती षडंग न्यासोनि । जप करा येणेपरी ॥५२॥

गायत्रीमंत्राची प्रशंसा । एकचित्ते परियेसा । मंत्रनाम असे विशेषा । अक्षरे दोनी पाप हरे ॥५३॥

मकार म्हणजे आपुले मन । त्रकार नाम आपुला प्राण । मन प्राण एकवटोन । जप करावा एकचित्ते ॥५४॥

जप म्हणजे अक्षरे दोनी । प्रख्यात असती त्रिभुवनी । जकार जन्म विच्छेदोनि । पकारे जन्मपाप दुरी ॥५५॥

चारी वेदांस मूळ एका । गायत्रीनाम नाशी पातका । याचि कारणे करावा निका । वेदपठणफळ असे ॥५६॥

ऐसा मंत्र न जरी जपे नर । वृथा जन्म जैसा सूकर । जप करा हो निर्धार । चिंतिले फल पाविजे ॥५७॥

न करावा उदकी बैसोन । त्वरित होय प्रज्ञाहीन । याचि कारणे सांगेन विस्तारोन । अग्नि तीनि विप्रमुखी ॥५८॥

आहवनीय गार्हपत्य । दक्षिणाग्नि तिसरा विख्यात । अग्निउदकसंपर्कै त्वरित । तेजत्व जाय अग्नीचे ॥५९॥

या कारणे उदक वर्जोनि । बैसिजे उत्तम आसनी । हस्तस्पर्शी नाभिस्थानी । जपावा माळ धरोनिया ॥४६०॥

उभेनी जपावा प्रातःकाळी । बैसोनि कीजे माध्याह्नकाळी । अथवा उभा ठाकोनि । उभय पक्षी करावा ॥६१॥

माध्याह्नी ह्रदयस्थानी । जपावा माळ धरोनि । हस्त मुखे स्पर्शोनि । सायंकाळी जपावा ॥६२॥

बैसोनि जपावा सायंकाळी । पहावा वृक्ष निर्मळी । जरी वृक्ष नसे जवळी । नासाग्रानयनी जपावा ॥६३॥

ब्रह्मचारी गृहस्थासी । जप नेमिला अष्टोत्तरेसी । वानप्रस्थ संन्यासी यासी । सहस्त्र मुख्य करावा ॥६४॥

संधिविग्रह होय जरी । अष्टाविंशति तरी करी । अशक्ति होय जरी । दहा वेळ जपावा ॥६५॥

उत्तम पक्ष मानसी । मध्यम गौप्य सुमुखेसी । अक्षरे प्रगट वाक्येसी । कनिष्ठ पुकार परियेसा ॥६६॥

त्रिपाद असती गायत्रीसी । मिळोनि न म्हणावी परियेसी । म्हणता होय महादोषी । महानरक अवधारा ॥६७॥

पृथक करोनि त्रिपदासी । जपा मंत्र अतिहर्षी । ब्रह्महत्यादि पापे नाशी । अनंत पुण्य लाधिजे ॥६८॥

अंगुष्ठजपे एक पुण्य । पर्वांगुलीने दशगुण । शंखमणीने होय शतगुण । प्रवालमाला सहस्त्रफळ ॥६९॥

स्फटिकमणि दहासहस्त्र । मौक्तिके पुण्य लक्षाधिक । पद्माक्षी निर्गुण जप । दशलक्ष पुण्य असे ॥४७०॥

कोटुगुणे सुवर्णमाला । कुश रुद्राक्ष अनंतफला । जप करा नित्य काळा । गौप्यमाला धरोनिया ॥७१॥

गौप्यमाला करकमळी । जप करा निश्चली । सौख्य पावे अनंत फळी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणाते ॥७२॥

जप करिता नुल्लंघिजे मेरु । उल्लंघिता पाप बोलिले अपारु । प्राणायाम केलिया त्रिवारु । मेरुलंघनपाप जाय ॥७३॥

गायत्रीजप तीन दिवस । प्रत्यही करावा एकादश । सर्व पातके होती नाश । त्रिरात्रीचे पाप जाय ॥७४॥

अष्टोत्तरशत जप करिता । अघोर पातक जाय त्वरिता । करोनि सहस्त्र जप एकाग्रता । उपपातके नासती ॥७५॥

महापातकादि दोषासी । कोटि जप करावा परियेसी । जे जे कर्म इच्छिसी । त्वरित होय अवधारा ॥७६॥

जप करावा मन दृढे । न पहावे मागे पुढे । शूद्रादिक यातीकडे । संभाषण न करावे ॥७७॥

द्रव्य घेवोनि एखाद्यासी । जपता होय अनंतदोषी । चांडाळयोनीत भरवसी । जन्म पावे परियेसा ॥७८॥

कंडू नये शरीर आपुले । नेणता जरी इतुके घडले । श्रोत्राचमन करा वहिले । दोष नाही अवधारा ॥७९॥

ब्राह्मणाचे दक्षिणकर्णी । सप्त देवता ऐका निर्गुणी । स्पर्श करिता तत्क्षणी । पापे जाती परियेसा ॥४८०॥

दृष्टी पडता चांडाळासी । द्विराचमने शुद्ध होसी । संभाषण झालिया पतितासी । आचमनस्नान करावे ॥८१॥

जपता निद्रा येई जरी । अधोवायु जांभई आलियावरी । क्रोधरूपे जपता जरी । पापरूपे अवधारा ॥८२॥

मौन्य करावे हे उत्तमी । अगत्ये बोलिजे संधिविषयी । तद्विष्णो मंत्र जपता कर्मी । पापे जाती सकळिक ॥८३॥

नेणता घडे इतुके जरी । आचमन करावे श्रोत्री । अग्नि सूर्यधेनुदर्शन करी । विष्णुमंत्र जपावा ॥८४॥

ऐसा जप करावा विधीने । मनकामना होय पूर्ण । ऐकती समस्त ऋषिजन । म्हणोनि सांगे पराशर ॥८५॥

गायत्री जपावी ऐशी । प्रातःकाळी म्हणा मित्रस्य ऋषि । उदुत्यं मंत्र माध्याह्नेसी । इमं मे वरुण सायंकाळी ॥८६॥

शाखापरत्वे मंत्र असती । म्हणावे विधि जैसे असती । गोत्र प्रवर म्हणा भक्ती । वृद्धाचाराप्रमाणे ॥८७॥

चारी दिशा नमोनि । प्रदक्षिणा करावी सगुणी । गोत्र प्रवर उच्चारोनि । नमस्कार करा परियेसा ॥८८॥

ऐसी संध्या करून । मग करावे औपासन । सांगेन त्याचे विधान । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥८९॥

साय्म्प्रातवेला दोन्ही । औपासन करावे सगुणी । मिळोनि न करावे द्विजजनी । सर्वांनी पृथक् पृथक् हेचि जाणा ॥४९०॥

न करावे वेळणी आळंद्यात । भूमीवरी न करा नित्य । स्थंडिली करावे विहित । अथवा उदके सारवावे ॥९१॥

कुंडी स्थापोनि अग्नीसी । करावे नित्य उपासनेसी । वारा घालो नये त्यासी । हाते पर्णी आणि सुपे ॥९२॥

व्याधिष्ठ पर्णवाते होय । सुपे दरित्र धनक्षय । मुखे फुंकिलिया आयुष्य जाय । हस्तमूली होय मृत्यु ॥९३॥

फुंकणी अथवा विंझण्यासी । वायु घालावा अग्नीसी । काष्ठे समृद्धि परियेसी । ज्वलित असावा अग्नि देखा ॥९४॥

ज्वाला निघती जये स्थानी । आहुति घालावी तया वदनी । समिधा आणाव्या ब्राह्मणी । शूद्रहस्ते घेऊ नये ॥९५॥

समिधा पुष्पे दूर्वा देखा । आणो नये शूद्रे ऐका । होमद्रव्ये होती विशेखा । सांगेन नावे परियेसा ॥९६॥

साळी सावे नीवार । तंदुल असती मनोहर । गोधूम जव निर्धार । यावनाळ मुख्य असे ॥९७॥

साठी दाणे मिति प्रमाण । आहुति मुख्य कारण । अधिक न कीजे अथवा न्यून । घृतसंपर्क करावे ॥९८॥

घृत नसेल समयासी । तिल पवित्र होमासी । तिळांचे तैल परियेसी । तेही पवित्र असे देखा ॥९९॥

औपासन केलियावरी । ब्रह्मयज्ञ तर्पण करी । सांगेन विधि अवधारी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥५००॥

मुख्य सकळ प्रातःकर्म सारोनि । ब्रह्मयज्ञ करावा माध्याह्नी । उपासनादि कर्मै करोनि । मग करावा ब्रह्मयज्ञ ॥१॥
उदकसन्निध मुख्य स्थानी । करावे तर्पण ब्राह्मणी । प्राणायाम तीन करोनि । विद्युदसि मंत्र जपावा ॥२॥
दूर्वा घेऊनि दक्षिण करी । पूर्वमुख अथवा उत्तरी । बसावे वाम पादावरी । दक्षिण पाद ठेवोनि ॥३॥
उभयहास्तसंपुटेसी । ठेवावे दक्षिण जानुवासी । म्हणावे तीन प्रणवांसी । मग म्हणावे ऋचाक्षर ॥४॥
ॐ भू० ऐसे म्हणोनि । त्रिपदा गायत्री उच्चारोनि । तत्स० म्हणोनि । मग जपावी दश वेळा ॥५॥
स्वाध्याय दिवसासी । म्हणा वेद शक्तीसी । अनध्याय होय तया दिवसी । एक ऋचा म्हणा पन्नासा ॥६॥
तोही नये एखाद्यासी । मंत्र म्हणावा विशेषी । नमो ब्रह्मणे मंत्रासी । तीन वेळा जपावा ॥७॥
वृष्टिरासि मंत्रासी । जपोनि स्पर्शावे उदकासी । तर्पण करावे परियेसी । ऐक ब्राह्मणा एकचित्ते ॥८॥
ब्रह्मयज्ञ करावयासी । द्रव्य दर्भ परियेसी । वसुरुद्रआदित्यांसी । तृप्त समस्त देव पितर ॥९॥
एखादे दिवसी न घडे जरी । अथवा होय समय रात्री । जप करावा गायत्री । वेदपठण फल असे ॥५१०॥
देवतर्पण कुशाग्रेसी । मध्यस्थाने तृप्त ऋषि । मुळे पितृवर्गासी । तर्पण करावे परियेसा ॥११॥
न करावे तर्पण पात्रात । करावे आपण उदकात । भूमीवरी घरी नित्य । निषिद्ध असे करू नये ॥१२॥
दर्भ ठेवोनि भूमीवरी । तर्पण करावे अवधारी । विधियुक्त भक्तिपुरःसरी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥१३॥
तीळ धरोनि आपुल्या करी । तर्पण करावे अवधारी । ठेवो नये शिळेवरी । भूमी काष्ठपात्री देखा ॥१४॥
रोमकूपादि स्थानी देखा । तीळ ठेविता पावती दुःखा । तीळ होती कृमि ऐका । निषिद्ध बोलली स्थाने पाच ॥१५॥
घरी तर्पण करावयासी । तीळ अग्राह्य परियेसी । करावे आपण उदकासी । ऐका समस्त ऋषिजन ॥१६॥
श्वेत तीळ देवांसी । धूम्रवर्ण ऋषिजनांसी । कृष्णवर्ण पितरांसी । तीळतर्पण करावे ॥१७॥
यज्ञोपवीती सव्ये देवांसी । निवीती करावी ऋषींसी । अपसव्य पितरांसी । तर्पण करावे येणे रीती ॥१८॥
देवासी अंजुलि एक । ऋषींसी अंजुलिद्विय सम्यक । पितरांसी अंजुलि त्रिक । तर्पण ऐसे करावे ॥१९॥
स्त्रियांसी अंजुलि एक देखा । व्यतिरिक्त बंधूसी एक । सपत्नी आचार्य नामिका । द्वयांजुलि करावे ॥५२०॥
देवब्रह्मऋषीश्वरांसी । अक्षता मुख्य तर्पणासी । कृष्णतिलतर्पण पितरांसी । अनंत पुण्ये परियेसा ॥२१॥
आदित्य शुक्रवारेसी । प्रतिपदा मघा नक्षत्रासी । षष्ठी नवमी एकादशीसी । तिलतर्पण करू नये ॥२२॥
अथवा विवाह उपनयनासी । जन्मनक्षत्र जन्मदिवसी । आपुल्या घरी शुभदिवसी । तिलतर्पण करू नये ॥२३॥
जधी न करी तिलतर्पण । उदके मुख्य करा जाण । मुद्रिका हस्ती सुवर्ण । दर्भपवित्रे करावे ॥२४॥
पाय न धुता मंगलस्नान । तिलावीण करिता तर्पण । श्राद्ध करी दक्षिणेविण । निष्फल असे अवधारी ॥२५॥
निषिद्ध बोलिले ज्या दिवसी । तर्पण करावे उदकेसी । दिपवाळी चतुर्दशीसी । करावे तर्पण परियेसा ॥२६॥
अंगारक कृष्ण चतुर्दशीसी । करावे तर्पण परियेसी । यमाचे नावे विधींसी । यज्ञोपवीत सव्याने ॥२७॥
एकेक तीळ घेऊनि । त्रिवार अंजुलि देऊनि । यमाचे नाव उच्चारोनि । तर्पण करावे भक्तीने ॥२८॥
यमाची नावे त्रयोदशी । सांगेन ऐका विस्तारेसी । यम धर्मराजा परियेसी । मृत्यु अंतक चौथा जाणा ॥२९॥
वैवस्वत काल देखा । सर्वभूतक्षय ऐका । आठवा औदुंबरनामिका । नीलाय परमेष्ठी दहा जाणा ॥५३०॥
वृकोदर चित्ररेखा । चित्रगुप्त त्रयोदशिका । प्रत्येक नामे म्हणोनि एकेका । नदीत द्यावे परियेसा ॥३१॥
समस्त पातके नासती । रोगराई न पीडिती । अपमृत्यु कधी न येती । ग्रहपीडा न बाधे ॥३२॥

शुक्लपक्षी माघमासी । तर्पण करावे अष्टमीसी । भीष्मनामे परियेसी । वर्षपातके परिहरती ॥३३॥

ऐसे तर्पण करोनि । सूर्यनामे अर्घ्यै तिन्ही । द्यावी समस्त द्विजजनी । म्हणे नृसिंहसरस्वती ॥३४॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । कृपामूर्ति स्वामी कर्मविधिसी । सांगता झाला ब्राह्मणासी । येणेपरी विहिताचार ॥३५॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधर । ऐसा ब्राह्मणांचा आचार । वर्तता होय मनोहर । सर्वाभीष्टे साधतील ॥३६॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । नामधारक शिष्य संवादत । वेदोपनिषदमतितार्थ । आचारनिरूपणाध्याय हा ॥५३७॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे आह्निकनिरूपणं नाम षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु । ओवीसंख्या ॥५३७॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय सदतीसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक विनवी सिद्धासी । पुढे कथा वर्तली कैसी । श्रीगुरु सांगती विस्तारेसी । काय निरूपिले यानंतर ॥१॥

ऐक नामधारका सगुणा । श्रीगुरु अवतार नारायणा । जाणे सर्व आचारखुणा । सांगतसे कृपेसी ॥२॥

त्रैमूर्तीच्या अवतारास । आचार सांगता काय प्रयास । ज्ञान देउनी पतितास । वेद म्हणविले कवणेपरी ॥३॥

ऐसे गुरुमूर्ति दातारु । भक्तजनकल्पतरु । सांगते झाले आचारु । कृपा करोनि विप्रासी ॥४॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । गृहरक्षणार्थ कारणासी अग्निमंथनकाष्ठासी । संपादावे कृष्णामार्जार ॥५॥

श्रीखंडादि मणिघृते । तिळ कृष्णाजिन छागवस्त्रे । इतुकी असावी पवित्रे । दुरिते बाधा करू न शकती ॥६॥

शुक्लपक्ष सारसासी । पोसावे घरी परियेसी । समस्तपापविनाशी । धेनु असावी आपुले घरी ॥७॥

देवपूजेचे विधान । सांगेन ऐका एक मन । गृह बरवे संमार्जन । देवगुह असावे ॥८॥

हिरण्य रौप्य ताम्रेसी । अथवा मृत्तिका पात्रेसी । संमार्जन करावे विधींसी । निषिद्ध पात्रे सांगेन ॥९॥

कास्यपात्री कन्यकाहस्ती । नोवरी अथवा शूद्र जाती । न करावे वस्त्र धरोनि वामहस्ती । दक्षिण हस्ती सारवावे ॥१०॥

प्रारंभ करावा नैऋत्यकोनी । रात्री न करावे उदक घेउनी । अगत्य करणे घडे मनी । भस्मे करोनि सारवावे ॥११॥

रंगमाळिका घालोनि निर्मळ । असावे देवताभुवनी । मग बैसोनि शुभासनी । देवपूजा करावी ॥१२॥

जैसी संध्या ब्राह्मणासी । देवपूजा करावी तैसी । त्रिकाल करावे अर्चनासी । एकचित्ते मनोभावे ॥१३॥

त्रिकाळी न घडे ज्यासी । प्रातःकाळी करावी हर्षी । तेही न साधे परियेसी । माध्याह्नकाळी करावे ॥१४॥

सायंकाळी मंत्रेसी । पुष्पे वाहोनि भक्तीसी । ऐसे न साधे जयासी । भोजनकाळी करावे ॥१५॥

देवपूजा न करी नर । पावे त्वरित यमपुर । नरक भोगी निरंतर । ऐक ब्राह्मणा एकचित्ते ॥१६॥

विप्रकुळी जन्म जयासी । पूजा न करिता जेवी हर्षी । तोचि होय यमग्रासी । वैश्वदेव न करी नर ॥१७॥

देवपूजा करावयासी । सहा प्रकार परियेसी । उदकनारायण विशेषी । पूजिता तृप्ति जगन्नाथा ॥१८॥

दुसरा प्रकार सांगेन ऐका । अग्निदेवपूजा अधिका । मानसपूजा अतिविशेखा । एकचित्ते परियेसा ॥१९॥

सूर्यपूजा करिता जाण । संतुष्ट होय नारायण । सामान्यपक्षे स्थंडिली जाण । प्रतिमापूजा स्वल्पबुद्धि ॥२०॥

ज्ञाता असेल बुद्धिमंत । यज्ञपुरुषपूजा त्वरित । स्वर्गापवर्गा पूजा देत । यज्ञपुरुषपूजा मुख्य जाण ॥२१॥

अथवा पूजावे धेनूसी । ब्राह्मणपूजा विशेषी । गुरुपूजा मनोभावेसी । प्रत्यक्ष तुष्टे गुरुमूर्ति ॥२२॥

गुरु त्रैमूर्ति म्हणोनि । बोलती समस्त श्रुतिवचनी । सकळाभीष्टे तयापासूनी । पाविजे चारी पुरुषार्थ ॥२३॥

कलिप्रवेश होता नरू । न करिता अंतःकरण स्थिरू । उत्पत्ति केली शाङर्गधरू । समस्त कलि उद्धारावया ॥२४॥

शालिग्रामचक्रांकितेसी । प्रकाश केला हृषीकेशी । तीर्थ घेता परियेसी । समस्त पापे नासती ॥२५॥

आज्ञा घेऊनि श्रीगुरूची । पूजा करावी प्रतिमेची । वेदोक्त मंत्र करोनी वाची । विधिपूर्वक पूजावे ॥२६॥

स्त्रीजनादि शूद्रांसी । न म्हणावे वेदमंत्रेसी । आगमोक्तमार्गेसी गुरुनिरोपे करावे ॥२७॥

श्रीगुरूचे निरोपाने । पूजिजे काष्ठे पाषाणे । तेचि होती देव जाणे । होती प्रसन्न परियेसा ॥२८॥

शुचि आसनी बैसोनी । करावे प्राणायाम तिन्ही । येभ्योमाता म्हणोनि । चेतन करावा परमात्मा ॥२९॥

प्रणव मंत्रोनि द्वादशी । उदक प्रोक्षावे आपुल्या शिरसी । संकल्प करोनि अंगन्यासी । कलशपूजा करावी ॥३०॥

देवाच्या दक्षिण भागेसी । कलश ठेवावा परियेसी । पूजा करोनि भक्तीसी । शंखपूजा करावी ॥३१॥

निर्माल्य काढोनि विनयेसी । टाकावे ते नैऋत्यदिशी । धौत वस्त्र हांतरोनि हर्षी । दीप प्रज्वलित करावा ॥३२॥

स्मरावे मनी श्रीगुरूसी । मनोवाक्कायकर्मैसी । अर्चन करावे पीठासी । विधिपूर्वक अवधारा ॥३३॥

चारी द्वारे पूजोनि । दिशा पूजाव्या अर्चुनी । शांताकार करा ध्यानी । मग आवाहनावे मंत्रोक्त ॥३४॥

सहस्त्रशीर्षेति आवाहनोनि । पुरुषएवेदं आसनी । एतावानस्य म्हणोनि । पाद्य द्यावे अवधारा ॥३५॥

मंत्र म्हणोनि त्रिपादूर्ध्व ऐसा । अर्घ्य द्यावे परियेसा । तस्माद्विराड म्हणा ऐसा । देवासी आचमन समर्पावे ॥३६॥

यत्पुरुषेण मंत्रेसी । स्नपन करा देवासी । दुग्धादि पंचामृतासी । स्नपनपूजा करावी ॥३७॥

पुरुषसूक्तादि रुद्रेसी । श्रुतिमार्गें करोनि न्यासासी । स्नपन करावे परियेसी । एकचित्ते अवधारा ॥३८॥

स्नपन करूनि देवासी । बैसवावे शूभासनेसी । तयज्ञमिति मंत्रेसी । वस्त्रे द्यावी परियेसा ॥३९॥

तस्माद्यज्ञेति मंत्रेसी । यज्ञोपवीत द्यावे देवासी । येणेचि मंत्रे गंधाक्षतेसी । वहावे अनन्यभक्तीने ॥४०॥

तस्मादश्वा अजायन्त । ऐसा तुम्ही मंत्र म्हणत । पुष्पे वहावी एकचित्त । मनःपूर्वक देवासी ॥४१॥

पुष्पे वहावयाचे विधान । सांगेन ऐका ऋषिजन । आपण पेरिली कुसुमे सगुण । उत्तम पक्ष परियेसा ॥४२॥

पुष्पे असती अरण्यात । ती मध्यम प्रकार बोलिजेत । क्रय करूनि घेता विकत । अधम पुष्पे जाणिजे ॥४३॥

उत्तम न मिळता घ्यावी विकत । उत्तम पक्ष पुष्पे श्वेत । रक्त मध्यम अधम पीत । कृष्णचित्र अधमाधम ॥४४॥

वर्जावी शिळी पुष्पे देख । सच्छिद्र अथवा कृमिभक्षक । भूमीवरी पडे ऐक । पुष्प त्यजावे देवासी ॥४५॥

शिळी नव्हेती द्रव्ये जाणा । बिल्वपत्रे तुळसी आणा । सहस्त्रपत्रे कमळे नाना । सदा ग्राह्य देवांसी ॥४६॥

शतपत्रे बकुलचंपकासी । पाटले कमले पुन्नागेसी । मल्लिका जाती करवीरेसी । कल्हारपुष्पे अर्पावी ॥४७॥

विष्णुपूजा करावयासी । वर्जावी पुष्पे तुम्ही ऐसी । धत्तूर अर्क करवीरेसी । रक्त पुष्पे वर्जावी ॥४८॥

गिरिकर्णिका निर्गुडेसी । सेवगा कपित्थ करंजेसी । अमलपत्र कुष्मांडेसी । पुष्पे विष्णूसी वर्जावी ॥४९॥

ही वाहिल्या होय दोषी । सांगेन ऐका समस्त ऋषि । पुजा करिती विष्णुसी । त्यजावी याचि कारणे ॥५०॥

अर्कपुष्प वाहिल्यासी । विनाश होय आपणासी । धत्तूरपुष्पे प्रज्ञानासी । कोविदारे दरिद्रता ॥५१॥

श्रीकर्णिकापुष्पे वाहता । कुळक्षय होय त्वरिता । कंटुकारीपुष्पे वाहता । शोक होय परियेसा ॥५२॥

कंदपुष्पे होय दुःख । शाल्मलीपुष्पे रोग ऐक । त्याची कारणे करूनि विवेक । पुष्पे वहावी विष्णूसी ॥५३॥

वर्जा पुष्पे ईश्वरासी । सांगेन नावे परियेसी । कपित्थ केतकी शशांकेसी । श्यामपुष्पे वर्जावी ॥५४॥

काष्ठ पिंपळ करंज देखा । बकुल दाडिंब केतका । घातकी निंबादि पंचका । माधवीपुष्पे वर्जावी ॥५५॥

चूत कुंद यूथिका जाती । रक्त पुष्पे वर्जावी निरुती । ईश्वरार्चने दोष घडती । श्वेतपुष्पे मुख्य देखा ॥५६॥

पूजा करिता गणेशासी । वर्ज करा तुम्ही तुलसी । नित्यपूजा करा दूर्वैसी । दूर्वा वर्ज शक्तिदेवीते ॥५७॥

येणे विधी पुष्पे वाहता । काम्य होय तुम्हा त्वरिता । चतुर्विध पुरुषार्था । लाधाल तुम्ही अवधारा ॥५८॥

यत्पुरुषेति मंत्रेसी । सुगंध धूपादि परिमळेसी । ब्राह्मणोस्येति मंत्रेसी । एकार्तिक्य करावे ॥५९॥

चंद्रमामनसो इति मंत्रेसी । नैवेद्य अर्पावा देवासी । तांबूल अर्पिता म्हणा मंत्रासी । नाभ्याआसीदिति ऐसा ॥६०॥

सुवर्णपुष्पे नीरांजन । सप्तास्येति मंत्रे करून । पुष्पांजलि घेऊन । देवा यज्ञेति मंत्रे अर्पावी ॥६१॥

धातापुरस्तात् मंत्रेसी । नमस्कारावे देवासी । अति संमुख पृष्ठदेशी । गर्भगृही करू नये ॥६२॥

नमस्काराचे विधान । सांगेन ऐका विद्वज्जन । सव्य देवप्रदक्षिणा । करूनि नमन करावे ॥६३॥

आपुला गुरु माता पिता । संमुख जावे बाहेरूनि येता । अथवा उत्तम द्विज देखता । संमुख जावोनि वंदावे ॥६४॥

सभा असेल द्विजांची । नमस्कार करा तुम्ही एकची । देवार्चनी तैसेची । नमस्कार पावे समस्ता ॥६५॥

माता पिता श्रीगुरूसी । नमस्काराची रीति ऐसी । उभय हस्ते कर्णस्पर्शी । एकभावे वंदावे ॥६६॥

सव्य पादावरी देखा । सव्य हस्त स्पर्शोनि निका । वामहस्ती वामपादुका । धरूनि नमन करावे ॥६७॥

गुरुस्थानांची नावे । सांगेन ऐका भावे । विचारोनिया बरवे । नमस्कारावे येणे विधी ॥६८॥

माता पिता गुरु धाता । भयहर्ता अन्नदाता । व्रतबंध केल्या पुरोहिता । सापत्नी ते गुरुस्थानी ॥६९॥

ज्येष्ठ भ्राता अथवा चुलता । सापत्न असेल ज्याची माता । वय अधिक इष्टमित्रा । नमस्कारावे तयांसी ॥७०॥

निषिद्ध स्थाने नमावयासी । सांगेन ऐका तुम्हासी । उणे असेल वय ज्यासी । नमू नये विद्वज्जनी ॥७१॥

अग्नि समिधा पुष्पे कुशा । धरिला असेल अक्षतांकुशा । स्वहस्ती परहस्ती असता दोषा । अशस्त्रवध होईजे नमस्कारिता ॥७२॥

जप अथवा होम करिता । दूर देखिला द्विज येता । स्नान करिता जळी असता । नमन करिता दोष घडे ॥७३॥

एखादा विप्र असे धावत । नेणता अथवा धनगर्वित । क्रोधवंत किंवा मंगलस्नान करित । नमस्कार करू नये ॥७४॥

एकहस्ते ब्राह्मणासी । नमू नये परियेसी । सूतकिया मूर्ख जनांसी । करू नये नमस्कार ॥७५॥

गीतवाद्यादि नृत्येसी । संतुष्टावे देवासी । प्रार्थना करावी भक्तीसी । मग अर्चावे सनकादिका ॥७६॥

पूजा अपूर्व देवासी । हस्त ठेवूनि पीठेसी । उत्तरपूजा करावी हर्षी । मग करावे उद्वासन ॥७७॥

ऐसेपरी देवपूजा । करावी भक्तीने ऐका द्विजा । संस्कृत अन्न व्हावया काजा । वैश्वदेव करावा ॥७८॥

अग्नि अलंकार करूनि । अन्न अग्निकुंडी दाखवूनि । घृतसंमिश्रित करूनि । पंच भाग करावे ॥७९॥

एक भागाच्या दहा आहुति । दुसरा बळिहरणी योजिती । अग्रदान तिसरा करिती । चौथ्या मागे पितृयज्ञ ॥८०॥

मनुष्ययज्ञ पांचव्यासी । वैश्वदेव करावा मंत्रेसी । अन्न नाही ज्या दिवसी । तंदुलांनी करावा ॥८१॥

वैश्वदेव समयासी । अतिथि आलिया घरासी । चोर चांडाल होय हर्षी । पूजा करावी मनोभावे ॥८२॥

यम सांगे दूतासी । वैश्वदेव करिता नरासी । जाऊ नको तयापासी । विष्णुआज्ञा आम्हा असे ॥८३॥

मातापिताघातकियांसी । शुनि श्वपचचांडासांसी । अतिथि आलिया घरासी अन्न द्यावे परियेसा ॥८४॥

न विचारावे गोत्रकुळ । अन्न घालावे तात्काळ । विन्मुख झालिया पितृकुळ । वर्षे सोळा न येती घरासी ॥८५॥

प्रवासी असेल आपण जरी । औषधि घृत दधि क्षीरी । कंदमूळे फळे तरी । देवयज्ञ करावा ॥८६॥

अन्नाविणे अग्रदान । करू नये साधुजन । पंचमहायज्ञ करू ब्राह्मण । चांद्रायण आचरावे ॥८७॥

न होता वैश्वदेव आपुल्या घरी । भिक्षेसि आला नर जरी । भिक्षा घालिता पाप दूरी । वैश्वदेवफल असे ॥८८॥

बळिहरण घालोनि काडःई आपण । त्याणे आचरावे चांद्रायण । आपं काढिता दोष जाण । आणिकाकरवी काढवावे ॥८९॥

बळिहरण न काढिता जेवी जरी । सहा प्राणायाम त्वरित करी । तेणे होय पाप दूरी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥९०॥

गृहपूजा करूनि देखा । गोग्रास द्यावा विशेखा । नित्य श्राद्ध करणे ऐका । करूनि अन्न समर्पावे ॥९१॥

स्वधाकार पिंडदान । करू नये अग्नौकरण । ब्रह्मचारियासी तांबूलदान । दक्षिणा वर्ज परियेसा ॥९२॥

वैश्वदेव झालियावरी । उभा राहोनि आपुल्या द्वारी । अतिथिमार्ग पहावा निर्धारी । आलिया पूजन करावे ॥९३॥

श्रमोनि आलिया अतिथिसी । पूजा करावी भक्तीसी । अथवा अस्तमानसमयासी । आलिया पूजन करावे ॥९४॥

वर्णाना ब्राह्मणो गुरुः । ऐसे बोलती वेदशास्त्रु । अतिथि जाण सर्व गुरु । वैश्वदेवसमयासी ॥९५॥

वैश्वदेवसमयी अतिथिसी । पूजा करिता परियेसी । ती पावे देवांसी । तुष्टे ब्रह्मा इंद्र वह्नि ॥९६॥

वायुगण अर्यमादि देव । तृप्ति पावे सदाशिव । पूजा करावी एकभाव । सर्व देवता संतुष्टती ॥९७॥

अतिथीपाद प्रक्षाळिती । पितर सकळ तृप्त होती । अन्नदाने ब्रह्मा तृप्ति । विष्णुमहेश्वरा अवधारा ॥९८॥

यतीश्वरादि ब्रह्मचारी । जे समयी येती आपुल्या घरी । अन्न द्यावे निर्धारी । महापुण्य असे देखा ॥९९॥

ग्रासमात्र दिधला एक । मेरूसमान पुण्य अधिक । बरवे द्यावे त्यासी उदक । समुद्रासमान दान असे ॥१००॥

अतिथि आलिया घरासी । जेवी आपण त्यजूनी त्यासी । श्वानयोनी पावे हर्षी । गर्दभयोनी पुढे उपजे ॥१॥

ऐसे अतिथि पूजोन । मग करावे भोजन आपण । सर्वथा न करावे अन्न भिन्न । प्रपंच करिता दोष असे ॥२॥

सायंप्रातर्गृहस्थासी । भोजन करणे संतोषी । प्रक्षालन करोनि पादांसी । ओले पायी असावे ॥३॥

ओली असावी पाच स्थाने । हस्त पाद उभय जाणे । मुख ओले पंचम स्थाने । शतायुषी पुरुष होय ॥४॥

पूर्वाभिमुख बैसोन । भोजनसमयी धरा मौन । पाद उभय जोडोन । बैसावे ऐका एकचित्ते ॥५॥

मंडल करावे चतुष्कोनी । वरी भस्म प्रोक्षोनि । क्षत्रियास मंडल त्रिकोनी । वर्तुळ वैश्यासी परियेसा ॥६॥

शूद्रे अर्धचंद्राकार । मंडल करावे परिकर । आवाहनावे सुरवर । आदित्य वसु रुद ब्रह्मा ॥७॥

पितामहादि देवता । तया मंडली उपजविता । याचि कारणे तत्त्वता । मंडलाविणे जेवू नये ॥८॥

न करिता मंडल जेवी जरी । अन्न नेती निशाचरी । पिशाच असुर राक्षस परी । अन्नरस नेती अवधारा ॥९॥

उत्तम पूर्वाभिमुखी देख । पश्चिम मध्यम ऐक । पितृकार्या उत्तरमुख । सदा दक्षिण वर्जावी ॥११०॥

धरावे पात्र सुवर्ण रजत ताम्रपात्र । पद्मअपात्र पालाशपात्र । पुण्यपात्र परियेसा ॥११॥

जेविता वर्जावे गृहस्थांनी ताम्रपात्र । यतींनी सुवर्ण अथवा रजत । ताम्रशुक्तिशंखज पात्र । स्फटिक पाषाण यतीसी ॥१२॥

कर्दलीगर्भपत्रेसी । पद्मपत्रजळे स्पर्शी । वल्लीपालाशपत्रेसी । जेविता चांद्रायण आचरावे ॥१३॥

वट अश्वत्थ अर्क पटोल । कदंब कोविदारपर्णे कोमळ । भोजन करिता तात्काळ । चांद्रायण आचरावे ॥१४॥

लोहपात्र आपुले करी । ताम्र मृण्मय पृष्ठपर्णावरी । कार्पासपत्री वस्त्रावरी । जेविता नरकाप्रती जाय ॥१५॥

कास्यपात्री जेविल्यासी । यश बळ प्रज्ञा आयुष्यासी । वढे नित्य अधिकेसी । गृहस्थांनी नित्य कास्यपात्र ॥१६॥

असावे पात्र पाच शेर । नसावे उने अधिक थोर । उत्तमोत्तम षट् शेर । सुवर्णपात्रासमान देखा ॥१७॥

कास्यपात्रीचे भोजन । तांबूलासहित अभ्यंगन । यती ब्रह्मचारी जाण । विधवा स्त्रियांनी वर्जावे ॥१८॥

श्वानाच्या चर्माहुनी । निषेध असे एरंडपानी । निषेध अधिक त्याहुनी । आणिक जेविल्या भिन्नताटी ॥१९॥

फुटके कास्यपात्रेसी । जेविता होय महादोषी । संध्याकाळी जेविता हर्षी । महापातकी होय जाणा ॥१२०॥

जवळी असता पतित जरी । जेवू नये अवधारी । शूद्र जेविल्या शेषावरी । जेवू नये ब्राह्मणाने ॥२१॥

सवे घेउनी बाळासी । जेवू नये श्राद्धदिवसी । आसन आपुले आपणासी । घालू नये ब्राह्मणाने ॥२२॥

आपोशन आपुले हाती । घेऊ नये मंदमती । तैल घालुनी स्वहस्ती । आपण अभ्यंग करू नये ॥२३॥

भोजनकाळी मंडळ देखा । करू नये स्वहस्तका । आयुष्यक्षय पुत्रघातका । म्हणिजे नाम तयासी ॥२४॥

नमस्कारावे वाढिता अन्न । अभिधारावे पहिलेचि जाण । प्राणाहुति घेता क्षण । घृत घालावे स्वहस्ताने ॥२५॥

उदक घेऊनि व्याहृति मंत्री । प्रोक्षोनि अन्न करा पवित्री । परिषिंचावे तेचि रीती । मग नमावे चित्रगुप्ता ॥२६॥

बळी घालोनि चित्रगुप्तासी । काढवावे सवेचि परियेसी । वाम हस्तक धुवोनि सरसी । पात्र दृढ धरावे ॥२७॥

अंगुष्ठतर्जनीमध्यमांगुलीसी । धरावे पात्र वामहस्तेसी । आपोशन करावे सव्यकरेसी । आणिकाकरवी घालावे ॥२८॥

आपोशन उदक सोडोनि जरी । आणिक घेती उदक तरी । श्वानमूत्र घेतल्यापरी । एकचित्ते परियेसा ॥२९॥

धरिले आपोशन ब्राह्मणासी । नमस्कारिता महादोषी । आशीर्वाद घेऊ नये तयापासी । उभयतांसी दोष घडे ॥१३०॥

मौन असावे ब्राअह्मणे देख । बोलू नये शब्दादिक । आपोशन घ्यावे मंत्रपूर्वक । मग घ्याव्या प्राणाहुति ॥३१॥

आपोशनाविण भोजन करी । पापविमोचन करा तरी । अष्टोत्तरशत मंत्र गायत्री । जपता दोष परिहरे ॥३२॥

प्राणाहुतीचे विधान । सांगेन ऐकिजे ब्राह्मण । प्राणाग्निहोत्र करिता जाण । समस्त पापे जाती देखा ॥३३॥

जैसा कार्पासराशीची । अग्नि लागता परियेसी । जळोनि जाय त्वरितेसी । तैसी पापे नासती ॥३४॥

प्राणाहुतीचे लक्षण । चतुर्विध पुरुषार्थ जाण । अन्न स्पर्शोनि मंत्र म्हणे । गीताश्लोक प्रख्यात ॥३५॥

श्लोक ॥ अहं वैश्वानरो भूत्वा प्राणिनां देहमाश्रितः । प्राणापानसमायुक्तः पचाम्यन्नं चतुर्विधम् ॥३६॥

टीका ॥ अन्नं ब्रह्म रसो विष्णु । भोक्ता देव गिरिजारमणु । ऐसा तुम्ही मंत्र म्हणोनु । अग्निरस्मि मंत्र जपावा ॥३७॥

मग घ्याव्या प्राणाहुति । आहेति पंच मंत्र प्रख्याति । तर्जनी मध्यम अंगुष्ठधृती । प्राणाय स्वाहा म्हणावे ॥३८॥

मध्यम अनामिका अंगुष्ठेसी । अपानाय स्वाहा म्हणा हर्षी । व्यानाय स्वाहा म्हणा यांसी । कनिष्ठिकाअनामिकाअंगुष्ठेसी ॥३९॥

अंगुष्ठतर्जनीकनिष्ठिकेसी । उदानाय स्वाहा म्हणा हर्षी । पंचांगुलीने परियेसी । समानाय स्वाहा म्हणावे ॥१४०॥

प्राणाहुती घेतल्या अन्न । दंता स्पर्शो नये जाण । जिव्हे गिळावे तक्षण । मग धरावे मौन देखा ॥४१॥

मौन धरावयाची स्थाने । सांगेन ऐका अतिउत्तमे । स्नानासमयी धरा निर्गुणे । न धरिता फल असेना ॥४२॥

होम करिता न धरी मौन । लक्ष्मी जाय तत्क्षण । जेविता मौन न धरिता आपण । अपमृत्यु घडे त्यासी ॥४३॥

अशक्य असेल मौन जरी । प्राणाहुति घेई तववरी । मौन धरावे अवधारी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥४४॥

पिता जिवंत असे ज्यासी । अथवा ज्येष्ठ बंधु परियेसी । धरू नये मौनासी । श्राद्धान्न जेविता धरावे ॥४५॥

पंच प्राणाहुति देता । सर्वांसी मौन ग्राह्यता । असेल पिता वडील भ्राता । मौन धरिल्या अधःपात ॥४६॥

जेविता प्रथम मधुरान्न । भोजन करावे नरे जाण । भक्षून पूर्वी द्रवान्न । कठिणांश परियेसा ॥४७॥

भोजनांती समयासी । जेवू नये द्रवान्नांसी । बळ जाय परियेसी । शीघ्र भोजन करावे ॥४८॥

धेनूसी उदक प्यावयासी । जितुका वेळ होय त्यासी । भोजन करावे परियेसी । शीघ्र भोजन मुख्य जाणा ॥४९॥

भोजन करावयाची स्थिति । सांगेन ऐका ग्रासमिति । संन्यासी-मुनि-यती । अष्ट ग्रास घ्यावे जाण ॥१५०॥

षोडश ग्रास अरण्यवासी । द्वात्रिंशत गृहस्थासी । मिति नाही ब्रह्मचाऱ्यासी । एकचित्ते परियेसा ॥५१॥

जितुका मावेल आपुल्या मुखी । तितुका ग्रास घ्यावा विशेखी । अधिक घेता ग्रास मुखी । उच्छिष्ठ भक्षिले फळ देखा ॥५२॥

अर्धा ग्रास भक्षूनि । उरले ठेविती आपुल्या भाणी । चांद्रायण आचरावे त्यांनी । उच्छिष्ठ भोजन तया नाव ॥५३॥

न बैसावे सहभोजनासी । इष्टसोयरे इत्यादिकांसी । व्रतबंधाविणे पुत्रासी । कन्याकुमारांसी दोष नाही ॥५४॥

सांडू नये अन्न देखा । घृत पायस विशेष ऐका । सांडावे थोडे ग्रास एका । जेवू नये सर्व अन्न ॥५५॥

भोजन संपेपर्यंत । पात्री धरावा वामहस्त । जरी सोडील अजाणत । अन्न वर्जोनि उठावे ॥५६॥

या कारणे द्विजजना । सोडू नये पात्र जाणा । अथवा न धरावे पूर्वीच जाणा । दोष नाही परियेसा ॥५७॥

वस्त्र गुंडाळोनि डोयीसी । अथवा संमुख दक्षिणेसी । वामपादावरी हस्तेसी । जेविता अन्न राक्षस नेती ॥५८॥

वामहस्त भूमीवरी । ठेवूनि नर भोजन करी । रोग होय शरीरी । अंगुली सोडोनि जेवू नये ॥५९॥

अंगुली सोडूनि जेवी जरी । दोष गोमांस भक्षिल्यापरी । दोष असती नानापरी । स्थाने असती भोजनासी ॥१६०॥

अश्वगजारूढ होऊनि । अथवा बैसोनि स्मशानी । देवालयी शयनस्थानी । जेवू नये परियेसा ॥६१॥

निषिद्ध जेवण करपात्रेसी । ओले नेसोनि आर्द्रकेशी । बहिर्हस्त बहिःकेशी । जेविता दोष परियेसी ॥६२॥

यज्ञोपविताच्या उपवीतीसी । भोजन करावे परियेसी । जेविता आपुल्या संमुखेसी । पादरक्षा असू नये ॥६३॥

ग्रास उदक कंद मूळ । इक्षुदंडादि केवळ । भक्षोनि पात्री ठेविता सकळ । उच्छिष्ट होय अवधारा ॥६४॥

भोजन करी स्नानाविणे । न करिता होम जेवी कवणे । अन्न नव्हे कृमि जाणे । म्हणे पराशर ऋषि ॥६५॥

पर्णपृष्ठावरी रात्रीसी । दीपेविण जेविल्यासी । महादोष असे तयासी । कृमि भक्षिल्यासमान होय ॥६६॥

दीप जाय भोजन करिता । पात्र धरावे स्मरोनि सविता । पुनरपि आणोनि लाविता । मग भोजन करावे ॥६७॥

पात्री असेल जितुके अन्न । तितुकेचि जेवावे परिपूर्ण । आणिक घेता दोष जाण । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी ॥६८॥

स्पर्शो नये जेविता केश । कथा सांगता महादोष । दिसू नये व्योम आकाश । अंधकारी जेवू नये ॥६९॥

न ठेविता शेष स्त्रियेसी । जेविता होय अत्यंत दोषी । ठेविले न जेविता स्त्रिया दोषी । महापातके घडती जाणा ॥१७०॥

शून्यदेवदेवालयी । देवस्थान आपुले गृही । जलसमीप संध्यासमयी । जेवू नये परियेसा ॥७१॥

पात्रे ठेवूनि दगडावरी । जेवू नये अवधारी । अवलोकू नये मुखावरी । स्त्रीजनाचे परियेसी ॥७२॥

न करावे सहभोजन । जेविता होय उच्छिष्टभक्षण । कुलस्त्रियेसी करिता भोजन । निर्दोष असे परियेसा ॥७३॥

प्राशन शेष उदकासी । घेऊ नये उच्छिष्टासी । अगत्य घडे संधीसी । किंचित् सांडूनि घेईजे ॥७४॥

वस्त्रोदक घेतल्यासी । अपार दोष घडती तयासी । जन्म पावे श्वानयोनीसी । पडे मागुती नरकात ॥७५॥

शब्द होय उदक घेता । अथवा क्षीर घृत सेविता । आपोशनोदक प्राशिता । सुरापानसमान असे ॥७६॥

महाजळी रिघोनि । उदक घेती मुखांतुनी । अथवा जे घेती उभ्यानी । सुरापानसमान जाणा ॥७७॥

द्वयहस्तांजुळि करूनि । घेऊ नये उदक ज्ञानी । घ्यावे एक हस्ते करूनि । वाम हस्त लावू नये ॥७८॥

सभे बैसोनि एकासनी । अथवा आपुले हातुरणी । प्राशन करू नये पाणी । महादोष परियेसा ॥७९॥

वाढावे भिन्न पात्रेसी । पाहू नये आणिक यातीसी । रजस्वला स्त्रियांसी । चांडाळ श्वान पाहू नये ॥१८०॥

दृष्टि पडे इतुकियासी । ध्वनि ऐकता कर्णासी । त्यजावे अन्न त्वरितेसी । जेविता दोष परियेसी ॥८१॥

कलहशब्द कांडण दळण । ऐकता जेवू नये अन्न । अपशब्द स्पृष्टास्पृष्ट जाण । त्यजावे अन्न परियेसा ॥८२॥

नेणते लोक पंक्तीसी । घेऊ नये परियेसी । अगत्य घडे संधीसी । उदके भस्मे करा पृथक ॥८३॥

अथवा स्तंभ असेल मध्य । द्वारमार्ग असेल शुद्ध । उदके वेष्टिता आपुले परिघ । दोष नाही परियेसा ॥८४॥

कृष्ण वस्त्र नेसोनि आपण । जेविता दोष अपार जाण । स्त्रीजन वाढिती कांसेविण । उच्छिष्टसमान परियेसा ॥८५॥

ऐसा विचार करूनि मनी । करावे भोजन द्विजजनी । विकिरिद विलोहित म्हणोनि । अभिमंत्रावे शेष अन्न ॥८६॥

विकिरीदे इति मंत्रासी । म्हणावा अघोर ऋषि । रुद्रदेवता परियेसी । अन्नाभिमंत्रणे विनियोग ॥८७॥

ऐसा मंत्र जपोन । हाती घ्यावे शेषान्न । यमाच्या नावे बळी घालोन । उत्तरापोशन मग घ्यावे ॥८८॥

उच्छिष्ट सर्व पात्रीचे । घेऊनि हाती म्हणा वाचे । रौरवमंत्र असे त्याचे । पात्राजवळी ठेवावे ॥८९॥

उठोनि जावे प्रक्षालनासी । गंडूष करोनि मग हस्त स्पर्शी । न करित गंडूष प्रक्षाली हस्तासी । आत्मघातकी तोचि जाणा ॥१९०॥

मुख प्रक्षाळिता परियेसी । मध्यमांगुली दात घासी । तर्जनी अंगुष्ठे महादोषी । रौरव नरकी परियेसा ॥९१॥

बरवे हस्तप्रक्षालन । करावे दंतशोधन । हातीचे पवित्र सोडून । टाकावे नैऋत्य दिशे ॥९२॥

अंगुष्ठमात्र पुरुषा । म्हणावा मंत्र परियेसा । हस्त घासोनि चक्षुषा । उदक लावावे अवधारा ॥९३॥

ऐसा जरी न म्हणा मंत्र । चक्षुरोग होय त्वरित । या कारणे करा निश्चित हस्तोदके आरोग्यता ॥९४॥

द्विराचमन करोनि । आयंगौ मंत्र म्हणोनि । दुपदादिवेन्मुमुचा म्हणोनि । पादप्रक्षालन करावे ॥९५॥

ऐसा तुम्ही मंत्र जपता । भोजनठायी जाऊनि बैसता । द्विराचमन करूनि निगुता । नासिकास्पर्श मग करावा ॥९६॥

स्मरावे मग अगस्त्यासी । कुंभकर्ण वडवाग्नीसी । वृकोदर शनैश्चरासी । इल्वल वातापि जीर्य म्हणावे ॥९७॥

हस्त दाखवावे अग्निसी । आणिक सांगेन परियेसी । बंधुवर्ग असती जयासी । पुसू नये वस्त्रे कर ॥९८॥

मग स्मरावे श्रीगुरूसी । आणिक स्मरावे कुळदेवतेसी । येणेपरी विधीसी । भोजन करावे द्विजोत्तमे ॥९९॥

विप्र विनवी श्रीगुरूसी । भोजनप्रकार सांगितला आम्हासी । विधिनिषिद्ध अन्नै कैसी । निरोपावी दातारा ॥२००॥

विप्रवचन ऐकोनि । निरोपिती श्रीगुरु संतोषोनि । ऐक ब्राह्मणा म्हणोनि । अतिप्रेमे निरोपिती ॥१॥

म्हणे सरस्वती गंगाधरु । ब्राह्मणपणाचा आचारु । निरोपिला गुरुनाथे समग्रु । म्हणोनि विनवी संतोषे ॥२॥

वैश्वदेवाविणे अन्न । अथवा गणान्न परिपुर्ण । घातले असेल बहु लवण । बहुमिश्रितान्न जेऊ नये ॥३॥

लशुन गाजर कंद मुळा । वृंताक श्वेत जो असे भोपळा । छत्राकार शाखा सकळा । वर्जाव्या तुम्ही परियेसा ॥४॥

धेनुअजामहिषीक्षीर । प्रसूतीचे । वर्जावे । दशरात्र । नूतनोदक पर्जन्य पूर । त्रिरात्रीचे वर्जावे ॥५॥

कूष्मांड डोरली पडवळेसी । मुळा बेल आवळेसी । न भक्षावे प्रतिपदेसी । भक्षिता पाप परियेसा ॥६॥

स्वर्गापवर्ग चाड ज्यासी । अष्टमी वर्जावी औदुंबरासी । अमलकफळ रात्रीसी । वर्जावे भानुवासर सप्तमी ॥७॥

बेलफळ वर्ज शुक्रवारी । शमीफळ मंदवारी । भक्षिता लक्ष्मी जाय दुरी । वर्जावे ते दिवसी परियेस ॥८॥

धात्रीफळ रात्रीसी । भक्षिता हानि प्रज्ञेसी । नाश करी वीर्यासी । धात्रीफळ वर्जावे ॥९॥

नख केश पडिलिया अन्ना । स्पर्श केलिया मार्जार जाणा । वायस घारी कुक्कुट जाणा । स्पर्श केलिया अन्न त्यजावे ॥२१०॥

धेनुमूषक मुखस्पर्शे । अथवा स्पर्शे अधःकेशे । त्यजावे अन्न भरवसे । असेल उच्छिष्ट अन्नाजवळी ॥११॥

एक हाती वाढले अन्न । शिळे असेल शीत जाण । वर्जावे तुम्ही ब्राह्मण । निषिद्ध बोलिले आचार्य ॥१२॥

घृततैलमिश्रित । शिळे अन्न अपवित्र । तळिले असेल सर्वत्र । शिळे नव्हे सर्वथा ॥१३॥

विप्र विकिती गोरस । घृत क्षीर परियेस । घेता घडती महादोष । साक्षात वह्निपक्व जेवू नये ॥१४॥

माषान्नाचे वटक देखा । शिळे न होती कधी ऐका । जैसे लाह्यापीठ देखा । शिळे नव्हे परियेसा ॥१५॥

कंदमूळादि सुरान्न । जवांचे असेल परमान्न । गुडयुक्त असेल अन्न । शिळे नव्हे परियेसा ॥१६॥

ऐशा शिळया अन्नासी । दोष नाही परियेसी । विटाळ होता महादोषी । शुचि स्थानी असावे ॥१७॥

भोजन केलिया नंतर । तांबूल घ्यावे परिकर । क्रमुकचूर्ण पर्ण सत्वर । घ्यावे द्यावे ब्राह्मणी ॥१८॥

तिळमिश्रित भक्ष्यासी । जेवु नये रात्रीसी । जेविता होय महादोषी । श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणाते ॥१९॥

क्रमुक एक सुखारोग्य । द्वय देता निश्चळ आरोग्य । त्रीणि द्यावी महा भाग्य । चतुर्थे दुःख होय जाणा ॥२२०॥

पाच क्रमुक देता जरी । आयुष्य प्रज्ञा वाढे भारी । देऊ नये सहा सुपारी । मरण सांगे परियेसा ॥२१॥

पर्ण अग्र मूल न काढी जरी । व्याधि संभवे अवधारी । अग्र भक्षिता पाप भारी । चूर्णपर्णे आयुष्य क्षीण ॥२२॥

पर्णपृष्ठी बुद्धिनाश । द्विपर्ण खाता महादोष । ऐश्वर्याचा होय विनाश । ऋषिसंमत असे जाणा ॥२३॥

पर्णैविण क्रमुक मुखी । घालिता आपण होय असुखी । सप्त जन्म दरिद्री दुःखी । अज्ञानी होय अंतकाळी ॥२४॥

यतीश्वरादिब्रह्मचारी । रजस्वला स्त्री विधवा जरी । तांबूल भक्षिता मांसपरी । रस त्याचा सुरापानसम ॥२५॥

तांबूल भक्षिल्यानंतर । सायंसंध्या करावी विप्रे । सूर्यअर्धमंडळ उतरे । अर्घ्यै द्यावी परियेसा ॥२६॥

बैसोनि द्यावी अर्घ्यै तिन्ही । चारी द्यावी काळ क्रमूनि । गायत्री मंत्र जपूनि । इमंमेवरुण म्हणावा ॥२७॥

गोत्रप्रवर उच्चारोन । मग करावे औपासन । करावे निशि भोजन । क्षीरमिश्रित मुख्य असे ॥२८॥

रात्री करिता परिसिंचना । ऋतंत्वा सत्यं मंत्र म्हणा । येणे विधी करा भोजना । पूर्वी जैसे बोलिले असे ॥२९॥

भोजन झालियानंतर । वेदाभ्यास एक प्रहर । मग जावे शयनावर । येणे विधी आचरावे ॥२३०॥

शयन करावयाचे विधान । सांगेन ऐका विद्वज्जन । पराशर सांगे वचन । तेचि विधान सांगतसे ॥३१॥

खट्वा असावी निर्मळ जाण । वर्जावी त्रिपाद भिन्न दूषण । औदुंबर अश्वत्थ पिंपरी निर्गुण । न करावी खट्वा परियेसा ॥३२॥

निषिद्ध जांबूळ काष्ठाची । वर्जावी प्रेतगजदंताची । भिन्नकाष्ठ त्यजावी साची । बरवी असावी खट्वा देखा ॥३३॥

सुमुहूर्तै विणावी खट्वा देखा । धनिष्ठा भरणी मृगशीर्षी दूषका । वार सांगेन विशेखा । शूभाशुभफळ असे ॥३४॥

आदित्यवारी लाभ देखा । चंद्रवारी महामुखा । भौमवारी पाविजे दुःखा । बुधवारी सांगे महापीडा ॥३५॥

गुरुवारी विणल्यासी । सहा पुत्र होती त्यासी । शुक्रवारी अतिविशेषी । मृत्यु पावे मंदवारी ॥३६॥

स्वगृही शयन पूर्वशिरेंसी । श्वशुरालयी दक्षिणेसी । प्रवासकाळी पश्चिमेसी । शयन करावे परियेसा ॥३७॥

सदा निषिद्ध उत्तर दिशा । वर्जले फळ सांगितली दिशा । विप्रे आचरावा ऐसा । ऋषिमार्ग शुभाचार ॥३८॥

पूर्ण कुंभ ठेऊनि उशी । मंगळ द्रव्य घालावे बहुवशी । रात्रिसूक्त म्हणावे हर्षी । विष्णुस्मरण करावे ॥३९॥

मग स्मरावा अगस्त्यऋषि । माधव मुचुकुंद परियेसी । आस्तिक कपिल महाऋषि । सर्पस्तुति करावी ॥२४०॥

निषिद्ध स्थाने निजावयासी । सांगेन सर्व परियेसी । जीर्ण देवालयी स्मशानासी । एक वृक्षातळी वर्जावे ॥४१॥

चारी बिदी चोहाटेसी । ईश्वरस्थान परियेसी । मातापिता निजले स्थळासी । निजू नये परियेसा ॥४२॥

वर्जावे वारुळाजवळी । आणि तळयाचे पाळी । नदीतीरी नसता जवळी । घोर स्थळी निजू नये ॥४३॥

वर्जावे शयन धान्यावरी । निजू नये मोडके घरी । वडील खाली निजतील तरी । खट्वा वर्जावी त्यापुढे ॥४४॥

नेसून ओले अथवा नग्न । निजू नये शिर वेष्टून । आकाशाखाली वर्जावे शयन । दीप असता निजू नये ॥४५॥

पूर्वरात्री अपरात्रीसी । निजू नये परियेसी । असू नये स्त्रियेपासी । रजस्वला चतुर्थदिनी ॥४६॥

असावे जानवे उपवीतीसी । दृष्टी न पडावी योनीसी । आयुष्य क्षीण परियेसी । दीप वर्जावा या कारणे ॥४७॥

नीळ वस्त्र नेसले स्त्रियेसी । करिता संग परियेसी । पुत्र उपजे चांडाळेसी । शुभ्र वस्त्र विशेष ॥४८॥

रजस्वला न होता स्त्रियेसी । न करावा संग परियेसी । संग करिता महादोषी । आणिक प्रकार एक असे ॥४९॥

दश वर्षे होता कन्येसी । रजस्वला सर्वत्रांसी । ऐका तुम्ही सर्व ऋषि पराशर सांगतसे ॥२५०॥

ऋतुकाळ असता स्त्रियेसी । गावासी जाता परियेसी । भ्रूणहत्या होय दोषी । प्रख्यात असे परियेसा ॥५१॥

वृद्ध अथवा वांझेसी ।असती पुत्र जिसी । बहु कन्या होती जियेसी । चुकता ऋतुकाळ दोष नाही ॥५२॥

ऋतु देता चतुर्थ दिवसी । पुत्र उपजे अल्पायुषी । कन्या होय पाचवे दिवसी । सहावे दिनी पुत्र परियेसा ॥५३॥

विषम दिवसी कन्या जाण । सम दिवसी पुत्र सगुण । दहा दिवस ऋतुकाळ खूण । चंद्रबळ असावे ॥५४॥

मूळ मघा रेवती दिवसी । संग न करावा परियेसी । कोप नसावा उभयतांसी । संतोषरूपे असावे ॥५५॥

ऋतुकाळी स्त्रीपुरुषांसी । जे जे असेल मानसी । सत्त्वरजतमोगुणेसी । तैसा पिंड उपजे देखा ॥५६॥

ऐसा ब्राह्मणाचा आचार । सांगता झाला पराशर । ऐकोनि समस्त ऋषीश्वर । येणेपरी आचरती ॥५७॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणांसी । ऐसा आचार परियेसी । जे आचरती विधींसी । दैन्य कैचे तया घरी ॥५८॥

ते वंद्य होत देवांसी । कामधेनु येईल घरासी । लक्ष्मी राहे अखंडेसी । पुत्रपौत्री नांदती ॥५९॥

होय आपण शतायुषी । न घडती दोष काही त्यासी । तो न भिई कळिकाळासी । ब्रह्मज्ञानी होय जाणा ॥२६०॥

काळमृत्यु चुके देखा । अपमृत्यु घडे कैचा ऐका । ऐसा आचार आहे निका । नित्य रहाटावे येणेपरी ॥६१॥

ऐसे ऐकोनिया वचना । विप्र लागे श्रीगुरुचरणा । झाला उपदेश उद्धारणा । कृपासागर गुरुमूर्ति ॥६२॥

भक्तजन तारावयासी । अवतरलासी हृषीकेशी । परिहरिले अंधकारासी । ज्ञानज्योती प्रकाशली ॥६३॥

ऐसे विनवोनि ब्राह्मण । पुनरपि धरिले श्रीगुरुचरण । श्रीगुरुमुर्ति संतोषोन । प्रसन्न झाले तये वेळी ॥६४॥

म्हणती श्रीगुरु तयासी । आचार सांगितला तुज हर्षी । नव जावे आता भिक्षेसी । आचार करूनि सुखी असे ॥६५॥

जे जे इच्छिसी कामना । होईल निरुती सत्य जाणा । कन्या पुत्र नांदती सगुणा । संदेह न धरावा मानसी ॥६६॥

ऐसा वर लाधोनि । विप्र गेला संतोषोनि । होता तैसा आचरोनि । सकळाभीष्टे लाधला ॥६७॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । श्रीगुरुचरित्र ऐसे परियेसी । ऐकता ज्ञान समस्तांसी । मूढ होय ब्रह्मज्ञानी ॥६८॥

अज्ञानतिमिरअंधकारासी । ज्योतिप्रकाश कथा सुरसी । जे जे इच्छिले मानसी । पाविजे त्वरित अवधारा ॥६९॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधरु । श्रीगुरुचरित्र असे सुरतरु । ऐकता होय संतोष फारु । सकळाभीष्टे साधती ॥२७०॥

इति श्रीगुरुचरित्र । नामधारका शिष्य सांगत । आचार जो का समस्त । निरोपिला श्रीगुरुनाथे ॥२७१॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे आह्निककर्मनिरूपणं नाम सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥३७॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥२७१॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय अडतीसावा

गुरुचरित्र अध्याय अडतिसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक विनवी सिद्धासी । पुढें चरित्र जाहलें कैसी । विस्तारावें कृपेंसीं । म्हणोनि चरणीं लागला ॥१॥

आर्त झालों मी तृषेचा । घोट भरवीं गा अमृताचा । चरित्र सांगें श्रीगुरुचें । माझें मन निववीं वेगीं ॥२॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । तूं जें जें मज पुससी । संतोष होतो आम्हांसी । गुरुचरित्र आठवितां ॥३॥

तुजकरितां आम्हांसी । लाभ जोडे परियेसीं । आठवली कथा सुरसी । विचित्र एक झालें असे ॥४॥

मागें कथन सांगितलें । जें भक्तीं द्रव्य आणिलें । स्वामीं अंगीकार नाहीं केलें । समाराधना करावी म्हणोनि ॥५॥

नित्य समाराधना देख । करीत होते भक्त अनेक । कधीं नाहीं आराणूक । नाहीं ऐसा दिवस नाहीं ॥६॥

ऐसें होतां एके दिवशीं । दुर्बळ द्विज आला परियेसीं । असे काश्यप-गोत्रेंसीं । नाम तया 'भास्कर ' ॥७॥

अति सुक्षीण ब्राह्मण । आला आपण दर्शना म्हणोन । साष्टांगीं नमस्कारुन । भक्तिपूर्वक विनविलें ॥८॥

ते दिवसीं भक्तजन । करीत होते आराधन । उठवितात तया ब्राह्मणा । भोजन करीं म्हणोनियां ॥९॥

संकल्प करोनि तो ब्राह्मण । श्रीगुरुसी भिक्षा करवीन आपण । सवें सोपस्कार घेऊन । आला होता परियेसा ॥१०॥

त्रिवर्गाच्या पुरते देखा । सवें असे तंडुल-कणिक । वरकड पदार्थ त्या पूर्तिका । सोपस्कार असे त्यापाशीं ॥११॥

सर्व असे वस्त्रीं बांधिलें । नेऊनि मठांत ठेविलें । भक्तें आणिक त्यासी बोलाविलें । गेला तो ब्राह्मण भोजनासी ॥१२॥

भोजन करितां झाली निशी । आपण आला मठासी । गांठोडी ठेवी आपुले उशीं । मग निद्रा करी देखा ॥१३॥

नित्य घडे ऐसेंचि त्यासी । भक्त लोक येती आराधनेसी । आराणूक नव्हे त्यासी । नित्य जेवी समाराधनीं ॥१४॥

समस्त त्यास हांसती । पहा हो समाराधनेची आयती । घेऊनि आला असे भक्तीं । आपण जेवी नित्य समाराधनीं ॥१५॥

एकासी नव्हे पुरें अन्न । श्रीगुरुशिष्य बहु जन । केवीं करील हा ब्राह्मण । समाराधना करीन म्हणतो ॥१६॥

लाज नये त्यासी कैसी । समाराधना म्हणायासी । दे कां स्वयंपाक आम्हांसी । तूं करीं आजि माधुकरी ॥१७॥

ऐसें नाना प्रकारें त्यासी । विनोद करिती ब्राह्मण परियेसीं । ऐशा प्रकारें तीन मासी । क्रमिले त्या ब्राह्मणें तेथेंचि ॥१८॥

नित्य होतसे आराधन । त्यांचे घरीं जेवी आपण । गांठोडी उशाखालीं ठेवून । निद्रा करी प्रतिदिवसीं ॥१९॥

मास तीन क्रमिल्यावरी । समस्त मिळोनि द्विजवरीं । परिहास करिती अपारी । श्रीगुरुमूर्ति ऐकिलें ॥२०॥

बोलाविती त्या ब्राह्मणासी । आजि भिक्षा करावी आम्हांसी । स्वयंपाक करीं वेगेंसी । म्हणती श्रीगुरु कृपासिंधु ॥२१॥

ऐकोनि श्रीगुरुच्या बोला । संतोष अपार द्विजा झाला । चरणावरी माथा ठेविला । हर्षे गेला आइतीसी ॥२२॥

आणिलें द्वय शेर घृत । शाका दोनी त्यापुरत । स्नान करुनि शुचिर्भूत । स्वयंपाक केला तये वेळीं ॥२३॥

समस्त ब्राह्मण तये वेळीं । मिळोन आले श्रीगुरुजवळी । म्हणती आजि आमुची पाळी । यावनाळ-अन्न घरीं ॥२४॥

नित्य होतें समाराधन । आम्ही जेवितों मिष्टान्न । कैंचा हा आला ब्राह्मण । आजि राहिली समाराधना ॥२५॥

श्रीगुरु म्हणती द्विजांसी । नका जाऊं घरांसी । शीघ्र जावें आंघोळीसी । येथेंचि जेवा तुम्ही आजि ॥२६॥

ब्राह्मण मनीं विचारिती । मठीं असे सामग्री आयती । स्वयंपाक आतां करविती । आम्हांसी निरोपिती याचिगुणें ॥२७॥

समस्त गेले स्नानासी । श्रीगुरु बोलाविती त्या ब्राह्मणासी । शीघ्र करीं गा होईल निशी । ब्राह्मण अपार सांगितले ॥२८॥

स्वयंपाक झाला तत्क्षण । सांगतसे श्रीगुरुसी ब्राह्मण । निरोप देती जा धांवोन । ब्राह्मण समस्त पाचारीं ॥२९॥

ब्राह्मण गेला गंगेसी । बोलावीतसे ब्राह्मणांसी । स्वामीनें बोलाविलें तुम्हांसी । शीघ्र यावें म्हणोनियां ॥३०॥

ब्राह्मण म्हणती तयासी । स्वयंपाक व्हावया होईल निशी । तुवां शीघ्र श्रीगुरुसी । भिक्षा करावी जाय वेगीं ॥३१॥

ऐसें ऐकोनि तो ब्राह्मण । गेला श्रीगुरुजवळी आपण । ब्राह्मण न येती ऐसें म्हणे । आपण जेवूं अपरात्रीं ॥३२॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । नेम असे आजि आम्हांसी । सहपंक्तीनें ब्राह्मणांसी । जेवूं आम्ही निर्धारीं ॥३३॥

ब्राह्मणांसहित आम्हांसी । जेवूं वाढीं गा तूं परियेसीं । जरी अंगीकार न करिसी । न जेवूं तुझे घरीं आम्ही ॥३४॥

ब्राह्मण म्हणे श्रीगुरुसी । जो निरोप द्याल आपणासी । तोचि निरोप माझे शिरसीं । ब्राह्मणांसहित जेवूं वाढीन ॥३५॥

ब्राह्मण मनीं विचारी । श्रीगुरु असती पुरुषावतारी । न कळे बोले कवणेंपरी । आपुलें वाक्य सत्य करील ॥३६॥

मग काय करी तो ब्राह्मण । विनवीतसे कर जोडून । मज न येती ब्राह्मण । विनोद करिती माझ्या बोला ॥३७॥

श्रीगुरु आणिक शिष्यासी । निरोपिती जा वेगेंसीं । बोलावूनि आणीं ब्राह्मणांसी । भोजन करा म्हणोनि ॥३८॥

शिष्य गेला धांवत । समस्त ब्राह्मणांतें बोलावीत । स्नानें करोनि आले त्वरित । श्रीगुरु-मठाजवळिक ॥३९॥

श्रीगुरु निरोपिती तयांसी । पत्रावळी करा वेगेंसीं । जेवा आजि सहकुटुंबेसीं । ब्राह्मण करितो आराधना ॥४०॥

चारी सहस्त्र पत्रावळी । कराव्या तुम्हीं तात्काळीं । उभा होता ब्राह्मण जवळी । त्यासी स्वामी निरोपिती ॥४१॥

या समस्त ब्राह्मणांसी । विनंति करावी तुवां ऐसी । तुम्हीं यावें सहकुटुंबेसीं । आपण करितों आराधना ॥४२॥

श्रीगुरुचा निरोप घेऊन । विनवीतसे तो ब्राह्मण । द्विज म्हणती त्यासी हांसोन । काय जेवा म्हणतोस आम्हां ॥४३॥

आम्हां इतुके ब्राह्मणांसी । एकेक शित न ये वांटयासी । आमंत्रण सांगावया न लाजसी । नमस्कारितोसि घडीघडी ॥४४॥

वृद्ध ब्राह्मण ऐसें म्हणती । निंदा न करा श्रीगुरु ऐकती । जैसें श्रीगुरु निरोपिती । तैसें बोलतो ब्राह्मण ॥४५॥

हो कां बरवें बरवें म्हणती । सकळ पत्रावळी करिती । ब्राह्मण श्रीगुरुपूजा त्वरिती । करिता झाला उपचारें ॥४६॥

त्रिकरणपूर्वक करी भक्ति । बरवी केली मंगळारती । तेणें श्रीगुरु संतोषती । ठाय घाला म्हणती वेगें ॥४७॥

स्वयंपाक आणूनि आपणाजवळी । ठेवीं म्हणती तये वेळीं । आणोनियां तात्काळीं । श्रीगुरुजवळी ठेविला ॥४८॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । आमुचें वस्त्र घेऊनि अन्नासी । झांकोनी ठेवीं आम्हांपाशीं । म्हणोनि वस्त्र देती तये वेळीं ॥४९॥

झांकिलें वस्त्र अन्नावरी । कमंडलुउदक घेऊनि करीं । श्रीगुरु प्रोक्षिती अन्नावरी । अभिमंत्रोनि तये वेळीं ॥५०॥

बोलावूनि म्हणती ब्राह्मणासी । उघडों नको अन्नासी । काढूनि नेऊनि समस्तांसी । वाढीं वेगीं म्हणोनियां ॥५१॥

तूप घालूनि घटांत । ओतूनि घे आणिकांत । वाढीं वेगीं ऐसें म्हणत । निरोप देती श्रीगुरु ॥५२॥

ठाय घातले समस्तांसी । वाढीतसे ब्राह्मण परियेसीं । लोक पहाती तटस्थेसीं । महदाश्चर्य म्हणताति ॥५३॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणांसी । वाढों लागा या द्विजासी । आणिक उठिले बहुतेसी । वाढूं लागले तये वेळीं ॥५४॥

भरोनि नेती जितुकें अन्न । पुनः मागुती परिपूर्ण । घृत भरलें असे पूर्ण । घट ओतूनि नेताति ॥५५॥

वाढिलें समस्त पंक्तीसी । सहपंक्तीं श्रीगुरुसी । जेवताति अतिहर्षी । द्विजवर पुसतसे ॥५६॥

जो जो मागाल तो पदार्थ । वाढूं वेगें ऐसें म्हणत । भागलेति क्षुधाक्रांत । क्षमा करणें म्हणतसे ॥५७॥

घृत असे आपुले करीं । वाढीतसे महापुरीं । विप्र म्हणती पुरे करीं । आकंठवरी जेविलों ॥५८॥

भक्ष्य परमान्न पत्रशाका । ब्राह्मण वाढिताति अनेका । शर्करा दधि लवणादिका । अनेक परी जेविले ॥५९॥

तृप्त जाहले ब्राह्मण देखा । हस्तप्रक्षालन करिती मुखा । उच्छिष्टें काढिती तात्काळिका । आश्चर्य म्हणती तये वेळीं ॥६०॥

तांबूलादि देती समस्तांसी । श्रीगुरु बोलावूनि तयांसी । बोलवा म्हणती आपुले कलत्रपुत्रांसी । समस्त येऊनि जेवितील ॥६१॥

आलें विप्रकुळ समस्त । जेवून गेलें पंचामृत । श्रीगुरु मागुती निरापित । शूद्रादि ग्रामलोक बोलावा ॥६२॥

त्यांचे स्त्रियापुत्रांसहित । बोलावीं शीघ्र ऐसें म्हणत । पाचारितां आले समस्त । जेवूनि गेले तये वेळीं ॥६३॥

श्रीगुरु पुसती ब्राह्मणांसी । आतां कोण राहिले ग्रामवासी । ते सांगती स्वामियासी । अत्यंज आहेति उरले ॥६४॥

बोलावा त्या समस्तांसी । अन्न द्यावें वाढून त्यांसी । जितुकें मागती तृप्तीसी । तितुकें द्यावें अन्न वेगीं ॥६५॥

तेही तृप्त झाले देखा । प्राणिमात्र नाहीं भुका ।; सांगताति श्रीगुरुनायक । डांगोरा पिटा ग्रामांत ॥६६॥

कोणी असती क्षुधाक्रांत । त्यांसी बोलवावें त्वरित । ऐसें श्रीगुरु निरोपित । हिंडले ग्रामीं तये वेळीं ॥६७॥

प्राणिमात्र नाहीं उपवासी । सर्व जेवले परियेसीं । मग निरोपित त्या द्विजासी । भोजन तुवां करावें ॥६८॥

श्रीगुरुनिरोपें भोजन केलें । मागुति जाऊनि अन्न पाहिलें । आपण जितुकें होतें केलें । तितुकें उरलें असे अन्न ॥६९॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । घेऊनि जावें अन्न त्वरितेसीं । घालावें जळांत जळचरांसी । तृप्त होती तेही जीव ॥७०॥

ऐसें तया दिवसीं विचारिती । सहस्त्र चारी झाली मिति । भूमीवरी झाली ख्याति । लोक म्हणती आश्चर्य ॥७१॥

इतुकें झालियावरी । श्रीगुरु त्या द्विजातें पाचारी । वर देती दरिद्र दुरी । पुत्रपौत्र होती तुज ॥७२॥

समस्त जाहले तटस्थ । देखिलें अति कौतुक म्हणत । अन्न केलें होतें किंचित । चारी सहस्त्र केवीं जेविले ॥७३॥

एक म्हणती श्रीगुरुकरणी । स्मरली असेल अन्नपूर्णी । अवतारपुरुष असे धणी । श्रीनृसिंहसरस्वती ॥७४॥

एक म्हणती अपूर्व देखिलें । पूर्वीं कथानक होतें ऐकिलें । पांडवाघरीं दुर्वास गेले । ऋषीश्वरांसमवेत ॥७५॥

सत्त्वभंग होईल म्हणोन । श्रीकृष्ण आला ठाकून । तेणें केलें अन्न पूर्ण । दुसरें आजि देखिलें ॥७६॥

नर दिसतो दंडधारी । सत्य त्रैमूर्ति-अवतारी । न कळे महिमा असे अपारी । म्हणती लोक अनेक ॥७७॥

यातें नर जे म्हणती । ते जाती अधोगतीं । वर्णावया नाहीं मति । म्हणती हाचि परब्रह्म ॥७८॥

नव्हे हा जरी ईश्वर । केवीं केलें अन्नपूर । होतें तीन अडीच शेर । चारी सहस्त्र जेविले केवीं ॥७९॥

आणिक एक नवल झालें । आम्हीं समस्तीं देखिलें । प्रेतातें जीव आणिलें । शुष्क काष्ठासी पल्लव ॥८०॥

आणिक ऐका याची महिमा । कोणासी देऊं आतां साम्या । कुमसीं होता त्रिविक्रमा । त्यासी दाखविलें विश्वरुप ॥८१॥

ग्रामांत होती वांझ महिषी । क्षीर काढविलें आपुले भिक्षेसी । वेद म्हणविले पतितामुखेंसी । अभिमंत्रितां श्रीगुरुमूर्तीं ॥८२॥

आणिक जाहलें एक नवल । कुष्ठी आला विप्र केवळ । दर्शनमात्रें झाला निर्मळ । आम्हीं देखिलें दृष्टीनें ॥८३॥

विणकरी होता एक भक्त । त्यासी दाखविला श्रीपर्वत । काशीक्षेत्र क्षण न लागत । एका भक्तासी दाखविलें ॥८४॥

आणिक अपार चरित्रता । अमित असे हो सांगतां । क्षितीवरी समस्त दैवतें । तयांचें नव्हे सामर्थ्य ॥८५॥

समस्त देवांतें आराधितां । आलास्यें होय मनकाम्यता । दर्शनमात्रें श्रीगुरुनाथा । सकळाभीष्टें होताति ॥८६॥

ऐसें म्हणती विप्रलोक । अपूर्व जाहलें कवतुक । ख्याति ऐकती समस्त देख । श्रीगुरुचें चरित्र ॥८७॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । श्रीगुरुचरित्र ऐसें परियेसीं । याचि निमित्य बहुवसीं । शिष्य जाहले श्रीगुरुचे ॥८८॥

नाना राष्ट्रींचे भक्त येती । श्रीगुरुची सेवा करिती । अंतःकरणीं एकचित्तीं । भजणारांसी प्रसन्न ॥८९॥

गंगाधराचा नंदन । सरस्वती विनवी नमून । ऐका तुम्ही समस्त जन । भजा भजा हो श्रीगुरुसी ॥९०॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे अन्नपूर्तिकद्विजचतुः-सहस्त्रभोजनं नाम

अष्टात्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३८॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेवदत्त ॥ (ओंवीसंख्या ९०)

अध्याय एकोणचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढें अपूर्व वर्तलें ऐका । साठी वर्षे वांझेसी एका । पुत्र झाला परियेसा ॥१॥

आपस्तंब-शाखेसी । ब्राह्मण एक परियेसीं । शौनकगोत्र -प्रवरेसी । नाम तया 'सोमनाथ' ॥२॥

'गंगा' नामें त्याची पत्नी । पतिव्रताशिरोमणि । वेदशास्त्रें आचरणी । आपण करी परियेसा ॥३॥

वर्षें साठी झालीं तिसी । पुत्र नाहीं तिचे कुशीं । वांझ म्हणोनि ख्यातेसी । होती तया गाणगापुरीं ॥४॥

पतिसेवा निरंतर । करी भक्तिपुरस्सर । नित्य नेम असे थोर । गुरुदर्शना येत असे ॥५॥

नीरांजन प्रतिदिवसीं । आणोनि करी श्रीगुरुसी । येणेंपरी बहुत दिवसीं । वर्तत होती परियेसा ॥६॥

ऐसें असतां वर्तमानीं । संतुष्ट झाले श्रीगुरुमुनि । पृच्छा करिती हांसोनि । तया द्विजस्त्रियेसी ॥७॥

श्रीगुरु म्हणती तियेसी । काय अभीष्ट असे मानसीं । आणित्येसी प्रतिदिवसीं । नीरांजन परोपरी ॥८॥

तुझ्या मनींची वासना । सांगे त्वरित विस्तारुन । सिद्धि पाववील नारायण । गौरीरमण गुरुप्रसादें ॥९॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । करी साष्टांगीं नमन । विनवीतसे कर जोडून । ' अपुत्रस्य लोको नास्ति' ॥१०॥

पुत्राविणें स्त्रियांसी । पाहों नये मुखासी । पापरुपी महादोषी । म्हणती मातें स्वामिया ॥११॥

जिचे पोटीं नाहीं बाळ । तिचा जन्म निर्फळ । वाट पाहती उभयकुळ । बेचाळीस पितृलोकीं ॥१२॥

पितृ चिंतिती मनांत । म्हणती एखादी सती वंशांत । पुत्र व्यालिया आम्हां हित । तो उद्धरील सकळांतें ॥१३॥

पुत्राविणें जें घर । तें सदा असे अघोर । अरण्य नाहीं त्यासी दूर । 'यथारण्य तथा गृह' ॥१४॥

नित्य गंगास्नानासी । आपण जात्यें परियेसीं । घेऊनि येती बाळकांसी । समस्त स्त्रिया कवतुकें ॥१५॥

कडे घेऊनियां बाळा । खेळविताति स्त्रिया सकळा । तैसें नाहीं माझे कपाळा । मंदभाग्य असें देखा ॥१६॥

जळो माझें वक्षस्थळ । कडे घ्यावया नाहीं बाळ । जन्मोनियां संसारीं निष्फळ । नव्हें पुरुष अथवा सती ॥१७॥

पुत्रपौत्र असती जयांसी । परलोक साधे तयांसी । अधोगति निपुत्रिकासी । लुप्तपिंड होय स्वामिया ॥१८॥

आतां पुरे जन्म मज । साठी वर्षें जाहलीं सहज । आम्हां आतां वर दीजे । पुढें उत्तम जन्म होय ॥१९॥

पुत्रवंती व्हावें आपण । अंतःकरण होय पूर्ण । ऐसा वर देणें म्हणोन । विनवीतसे तये वेळीं ॥२०॥

ऐकोनि तियेचें वचन । श्रीगुरु म्हणती हांसोन । पुढील जन्म जाणेल कवण । तूतें स्मरण कैंचें सांग ॥२१॥

नित्य आरति आम्हांसी । भक्तिपूर्वक भावेंसीं । करितां जाहलों संतोषी । कन्या-पुत्र होतील तुज ॥२२॥

इहजन्मीं तूतें जाण । कन्या पुत्र सुलक्षण । होतील निगुतीं म्हणोन । श्रीगुरु म्हणती तियेसी ॥२३॥

श्रीगुरुवचन ऐकोनि । पालवीं गांठी बांधी ज्ञानी । विनवीतसे कर जोडूनि । ऐका स्वामी कृपासिंधु ॥२४॥

साठी वर्षें जन्मासी । जाहलीं स्वामी परियेसीं । होत नाहीं विटाळसी । मातें कैंचे पुत्र होती ॥२५॥

नाना व्रत नाना तीर्थ । हिंडिन्नल्यें पुत्रार्थ । अनेक ठायीं अश्वत्थ- । पूजा केली स्वामिया ॥२६॥

मज म्हणती सकळै जन । करीं वो अश्वत्थप्रदक्षिणा । तेणें पुरतील मनकामना । होतील पुत्र म्हणोनि ॥२७॥

अश्वत्थसेवा बहुकाळ । करितां माझा जन्म गेला । विश्वास म्यां बहु केला । होतील पुत्र म्हणोनि ॥२८॥

साठी वर्षें येणेंपरी । कष्ट केले अपरांपरी । सेवा करित्यें अद्यापिवरी । अश्वत्थाची प्रदक्षिणा ॥२९॥

पुत्र न होती इह जन्मीं । पुढें होतील ऐसे कामीं । सेवा करितसें स्वामी । अश्वत्थाची परियेसा ॥३०॥

आतां स्वामी प्रसन्न होसी । इहजन्मीं पुत्र देसी । अन्यथा नोहे बोलासी । तुमच्या स्वामी नरहरी ॥३१॥

स्वामींनीं दिधला मातें वर । माझे मनीं हा निर्धार । हास्य न करी स्वामी गुरु । शकुनगांठी बांधिली म्यां ॥३२॥

पुढील जन्म-काम्यासी । करित्यें सेवा अश्वत्थासी । स्वामी आतांचि वर देसी । इहजन्मीं कन्या-पुत्र ॥३३॥

अश्वत्थसेवा बहु दिवस । करितां झाले मज प्रयास । काय देईल आम्हांस । अश्वत्थ सेवित्यें मूर्खपणें ॥३४॥

ऐकोनि तियेचें वचन । श्रीगुरु म्हणती हांसोन । अश्वत्थसेवा महापुण्य । वृथा नोहे परियेसा ॥३५॥

निंदा न करीं अश्वत्थासी । अनंत पुण्य परियेसीं । सेवा करीं वो आम्हांसरसी । तूतें पुत्र होतील ॥३६॥

आतां आमचे वाक्येंकरी । नित्य जावें संगमातीरीं । अमरजा वाहे निरंतरीं । भीमरथीसमागमांत ॥३७॥

तेथें अश्वत्थ असे गहन । जातों आम्ही अनुष्ठाना । सेवा करीं वो एकमनें । आम्हांसहित अश्वत्थाची ॥३८॥

अश्वत्थाचें महिमान । सांगतसें परिपूर्ण । अश्वत्थनाम-नारायण । आमुचा वास तेथें असे ॥३९॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । विनवीतसे ते अंगना । अश्वत्थवृक्षाचें महिमान । स्वामी मातें निरोपावें ॥४०॥

कैसी महिमा असे त्यासी । स्वामी सांगावें मजसी । स्थिर होईल माझें मानसी । सेवा करीन भक्तीनें ॥४१॥

श्रीगुरु म्हणती तियेसी । अश्वत्थवृक्षासी निंदा करिसी । महिमा असे अपार त्यासी । समस्त देव तेथें वसती ॥४२॥

अश्वत्थाचें महिमान । असे ब्रह्मांडपुराणीं निरुपण । नारदमुनीस विस्तारोन । ब्रह्मदेवानें सांगितलें ॥४३॥

ब्रह्मकुमर नारदमुनि । नित्य गमन त्रिभुवनीं । ब्रह्मयासी पुसोनि । आला ऋषि-आश्रमासी ॥४४॥

नारदातें देखोनि । अर्घ्यपाद्य देवोनि । पूजा केली उपचारोनि । पुसते झाले तयेवेळीं ॥४५॥

ऋषि म्हणती नारदासी । विनंति एक परियेसीं । अश्वत्थमहिमा असे कैसी । विस्तारावें स्वामिया ॥४६॥

ऋषिवचन ऐकोनि । सांगता जाहला नारदमुनि । गेलों होतों आजिचे दिनीं । ब्रह्मलोकीं हिंडत ॥४७॥

आपण पुसे स्वभावेंसीं । अश्वत्थमहिमा असे कैसी । समस्त मानिती तयासी । विष्णुस्वरुप म्हणोनियां ॥४८॥

ऐसा वृक्ष असे जरी । सेवा करणें कवणेपरी । कैसा महिमा सविस्तारीं । निरोपावें स्वामिया ॥४९॥

ब्रह्मा सांगे आम्हांसी । अश्वत्थमुळीं आपण वासी । मध्यें वास ह्रुषीकेशी । अग्रीं रुद्र वसे जाणा ॥५०॥

शाखापल्लवीं अधिष्ठानीं । दक्षिण शाखे शूलपाणि । पश्चिम शाखे विष्णु निर्गुणी । आपण उत्तरे वसतसें ॥५१॥

इंद्रादि देव परियेसीं । वसती पूर्वशाखेसी । इत्यादि देव अहर्निशीं । समस्त शाखेसी वसती जाणा ॥५२॥

गोब्राह्मण समस्त ऋषि । वेदादि यज्ञ परियेसीं । समस्त मूळांकुरेसी । असती देखा निरंतर ॥५३॥

समस्त नदीतीर्थें देखा । सप्त-सागर लवणादिका । वसती जाणा पूर्व शाखा । ऐसा अश्वत्थ वृक्ष जाणा ॥५४॥

अ-कारशब्द मूळस्थान । स्कंध शाखा उ-कार जाण । फळ पुष्प म-कारवर्ण । अश्वत्थमुख अग्निकोणीं असे ॥५५॥

एकादश रुद्रादिक । अष्ट वसु आहेत जे का । जे स्थानीं त्रैमूर्तिका । समस्त देव तेथें वसती ॥५६॥

ऐसा अश्वत्थनारायण । महिमा वर्णावया शक्त कवण । कल्पवृक्ष याचि कारण । ब्रह्मा म्हणे नारदासी ॥५७॥

नारद सांगे ऋषेश्वरांसी । त्रयमूर्ति वास ज्या वृक्षाशीं । काय महिमा सांगों त्यासी । भजतां काय सिद्धि नोहे ? ॥५८॥

ऐसें ऐकोनि समस्त ऋषि । विनविताति नारदासी । आचारावया विधि कैसी । कवणें रीतीनें भजावें ॥५९॥

पूर्वीं आम्हीं एके दिवसीं । पुसिलें होतें आथर्वणासी । त्याणें सांगितलें आम्हांसी । अश्वत्थसेवा एक रीतीं ॥६०॥

तूं नारद ब्रह्मऋषि । समस्त धर्म ओळखसी । विस्तार करोनि आम्हांसी । विधिपूर्वक निरोपावें ॥६१॥

नारद म्हणे मुनिवरा । त्या व्रताचिया विस्तारा । सांगेन ऐका तत्परा । विधान असे ब्रह्मवचनीं ॥६२॥

आषाढ-पौष-चैत्रमासीं । अस्तंगत गुरुशुक्रेसीं । चंद्रबळ नसते दिवसीं । करुं नये प्रारंभ ॥६३॥

याव्यतिरिक्त आणिक मासीं । बरवे पाहोनियां दिवसीं । प्रारंभ करावा उपवासीं । शुचिर्भूत होऊनि ॥६४॥

भानुभौमवारेसीं । आतळूं नये अश्वत्थासी । भृगुवारीं संक्रांतिदिवसीं । स्पर्शूं नये परियेसा ॥६५॥

संधिरात्रीं रिक्तातिथीं । पर्वणीसी व्यतीपातीं । दुर्दिनादि वैधृतीं । अपराण्हसमयीं स्पर्शूं नये ॥६६॥

अनृत-द्यूतकर्मभेषीं । निंदा-पाखांड-वर्जेसीं । प्रातर्मौनी होवोनि हर्षीं । आरंभावें परियेसा ॥६७॥

सचैल स्नान करुनि । निर्मळ वस्त्र नेसोनि । वृक्षाखालीं जाऊनि । गोमयलिप्त करावें ॥६८॥

स्वस्तिकादि शंखपद्मेसीं । घालावी रंगमाळा परियेसीं । पंचवर्ण चूर्णेसीं । भरावें तेथें पद्मांत ॥६९॥

मागुती स्नान करुनि । श्वेत वस्त्र नेसोनि । गंगा यमुना कलश दोनी । आणोनि ठेवणें पद्मांवरी ॥७०॥

पूजा करावी कलशांसी । पुण्याहवाचनकर्मेसीं । संकल्पावें विधींसीं । काम्यार्थ आपुलें उच्चारावें ॥७१॥

मग कलश घेवोनि । सात वेळां उदक आणोनि । स्नपन करावें जाणोनि । अश्वत्थ वृक्षासी अवधारा ॥७२॥

पुनरपि करुनियां स्नान । मग करावें वृक्षपूजन । पुरुषसूक्त म्हणोन । पूजा करावी षोडशोपचारें ॥७३॥

मनीं ध्यावी विष्णुमूर्ति । अष्टभुजा आहेति ख्याती । शंख-चक्र-वरद-हस्तीं । अभय-हस्त असे जाणा ॥७४॥

खड्ग-खेटक एके करीं । धनुष्य-बाण सविस्तारीं । अष्टभुजी येणेंपरी । ध्यावा विष्णु नारायण ॥७५॥

पीतांबर पांघरुण । सदा लक्ष्मी-सन्निधान । ऐसी मूर्ति ध्याऊन । पूजा करणें वृक्षासी ॥७६॥

त्रैमूर्तीचें असें स्थान । शिवशक्तीविणें नाहीं जाण । समस्तांतें आवाहनोन । षोडशोपचारें पूजावें ॥७७॥

वस्त्रें अथवा सुतेसीं । वेष्टावें तया वृक्षासी । पुनरपि संकल्पेसीं । प्रदक्षिणा कराव्या ॥७८॥

मनसा-वाचा-कर्मणेसीं । भक्तिपूर्वक भावेंसीं । प्रदक्षिणा कराव्या हर्षीं । पुरुषसूक्त म्हणत देखा ॥७९॥

अथवा सहस्त्रनामेंसीं । कराव्या प्रदक्षिणा हर्षीं । अथवा कराव्या मौन्येंसीं । त्याचें फळ अमित असे ॥८०॥

चाले जैसी स्त्री गर्भिणी । उदककुंभ घेउनी । तैसे मंद गतींनीं । प्रदक्षिणा कराव्या शुद्धभावें ॥८१॥

पदोपदीं अश्वमेध । पुण्य जोडे फळप्रद । प्रदक्षिणासमाप्तमध्य । नमस्कार करावा ॥८२॥

ब्रह्महत्यादि पापांसी । प्रायश्चित्त नाहीं परियेसीं । प्रदक्षिणा द्विलक्षांसीं । ब्रह्महत्या पाप जाय ॥८३॥

त्रिमूर्ति वसती जया स्थानीं । फल काय सांगूं प्रदक्षिणीं । समस्त पापा होय धुणी । गुरुतल्पादि पाप जाय ॥८४॥

नाना व्याधि हरती दोष । प्रदक्षिणा करितां होय सुरस । कोटि ऋण असे ज्यास । परिहरत परियेसा ॥८५॥

जन्म मृत्यु जरा जाती । संसारभय नाश होती । ग्रहदोष बाधों न शकती । सहस्त्र प्रदक्षिणा केलिया ॥८६॥

पुत्रकाम्य असे ज्यासी । त्यातें फल होय भरंवसीं । मनोवाक्कायकर्मेसीं । एकोभावें करावें ॥८७॥

चतुर्विध पुरुषार्थ । देता होय तो अश्वत्थ । पुत्रकाम्य होय त्वरित । न करा अनुमान ऋषी हो ॥८८॥

शनिवारीं वृक्ष धरोनि । जपावें मृत्युंजय-मंत्रानीं । काळमृत्यु जिंकोनि । राहती नर अवधारा ॥८९॥

त्यासी अपमृत्यु न बाधती । पूर्णायुषी होती निश्चितीं । शनिग्रह न पीडिती । प्रार्थावें अश्वत्थासी ॥९०॥

शनिनाम घेवोनि । उच्चारावें आपुले जिव्हेनीं । बभ्रु-पिंगळ म्हणोनि । कोणस्थ-कृष्ण म्हणावें ॥९१॥

अंतक-यम-महारौद्री । मंद-शनैश्चर-सौरि । जप करावा येणेंपरी । शनिपीडा न होय ॥९२॥

ऐसें दृढ करोनि मना । अश्वत्थ सेवितां होय कामना । पुत्रकाम्य तत्क्षणा । होय निरुतें अवधारा ॥९३॥

अमावस्या-गुरुवारेंसी । अश्वत्थछाया-जळेंसीं । स्नान करितां नरासी । ब्रह्महत्या पाप जाय ॥९४॥

अश्वत्थतळीं ब्राह्मणासी । अन्न देतां एकासी । कोटि ब्राह्मणां परियेसीं । भोजन दिल्हें फळ असे ॥९५॥

अश्वत्थतळीं बैसोन । एकदां मंत्र जपतां क्षण । फळें होतील अनेकगुण । वेदपठण केलियाचें ॥९६॥

नर एखादा अश्वत्थासीं । स्थापना करी भक्तींसीं । आपुले पितृ-बेचाळिसी । स्वर्गीं स्थापी परियेसा ॥९७॥

छेदितां अश्वत्थवृक्षासी । महापाप परियेसीं । पितृसहित नरकासी । जाय देखा तो नर ॥९८॥

अश्वत्थातळीं बैसोन । होम करितां महायज्ञ । अक्षय सुकृत असे जाण । पुत्रकाम्य त्वरित होय ॥९९॥

ऐसा अश्वत्थमहिमा । नारदाप्रति सांगे ब्रह्मा । म्हणोनि ऐकती ऋषिस्तोम । तया नारदापासोनि ॥१००॥

नारद म्हणे ऋषेश्वरासी । प्रदक्षिणेच्या दहावे अंशीं । हवन करावें विशेषीं । आगमोक्त विधानपूर्वक ॥१॥

हवनाचे दहावे अंशीं । ब्राह्मणभोजन करावें हर्षीं । ब्रह्मचर्य हविष्यान्नेंसीं । व्रत आपण करावें ॥२॥

येणेंपरी आचरोन । मग करावें उद्यापन । शक्त्यनुसार सौवर्ण । अश्वत्थवृक्ष करावा ॥३॥

तो द्यावा ब्राह्मणासी । विधिपूर्वक परियेसीं । श्वेतधेनु सवत्सेंसीं । ब्राह्मणातें दान द्यावी ॥४॥

वृक्षातळीं तिळराशी । करावी यथानुशक्तीसीं । श्वेतवस्त्र झांकोनि हर्षीं । सुक्षीण ब्राह्मणासी दान द्यावें ॥५॥

ऐसें अश्वत्थविधान । सांगे नारद ऋषिजना । येणेंपरी आचरोन । सकळाभीष्ट लाधले ॥६॥

श्रीगुरु म्हणती वांझ सतीसी । अश्वत्थमहिमा आहे ऐसी । भावभक्ति असे ज्यासी । त्यातें होय फलश्रुति ॥७॥

आचार करीं वो येणेंपरी । संशय अंतःकरणीं न धरीं । वृक्ष असे भीमातीरीं । जेथें अमरजासंगम ॥८॥

तेंचि आमुचें असे स्थान । सेवा करीं वो एकोमनें । होईल तुझी मनकामना । कन्या पुत्र तुज होतील ॥९॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । नमन करी ते अंगना । विनवीतसे कर जोडूनि । भावभक्तीकरोनियां ॥११०॥

आपण वांझ वर्षें साठी । कैंचे पुत्र आपुले पोटीं । वाक्य असे तुमचें शेवटीं । म्हणोनि आपण अंगीकारीन ॥११॥

गुरुवाक्य म्हणजे कामधेनु । ऐसें बोलती वेदपुराण । आतां नाहीं अनुमान । करीन सेवा स्वामिया ॥१२॥

चाड नाहीं अश्वत्थासी । निर्धार तुमचे बोलासी । सेवा करीन तुमची ऐसी । म्हणोनि चरणीं लागली ॥१३॥

ऐसा निरोप घेवोनि । जावोनि वनिता संगमस्थानीं । षट्कूलांत न्हाऊनि । सेवा करी अश्वत्थाची ॥१४॥

श्रीगुरुनिरोप जेणेंपरी । तैसी सेवा करी ते नारी । येणेंपरी तीन रात्रीं । आराधिलें परियेसा ॥१५॥

श्रीगुरुसहित अश्वत्थासी । पूजा करितां तिसरे दिवसीं । स्वप्न जाहलें तियेसी । सांगेन ऐका एकचित्तें ॥१६॥

स्वप्नामध्यें विप्र एक । येवोनि देतो तिसी भाक । काम्य झालें तुझें ऐक । सांगेन एक करीं म्हणे ॥१७॥

जाऊनि गाणगापुरांत । तेथें असे श्रीगुरुनाथ । प्रदक्षिणा करीं हो सात । नमन करीं तूं भक्तींसीं ॥१८॥

जें काय देतील तुजसी । भक्षण करीं वो वेगेंसीं । निर्धार धरुनि मानसीं । त्वरित जावें म्हणे विप्र ॥१९॥

ऐसें देखोनि सुषुप्तींत । सवेंचि झाली ते जागृत । कल्पवृक्ष असे अश्वत्थ । कल्पिलें फळ त्वरित होय ॥१२०॥

सेवा करुनि चवथे दिवशीं । आली आपण मठासी । प्रदक्षिणा करुनि हर्षीं । नमन केलें तये वेळीं ॥२१॥

हांसोनियां श्रीगुरुमुनि । फळें देती तिसी दोनी । भक्षण करीं वो संतोषोनि । काम्य झालें आतां तुझें ॥२२॥

भोजन करीं वो तूं आतां त्वरित । काम्य होईल तुझें सत्य । कन्या-पुत्र दोघे तूतें । दिल्हे आजि परियेसा ॥२३॥

पारणें करोनि विधीसीं । मग भक्षावें या फलांसी । दान द्यावें ब्राह्मणांसी । जें काय पूर्वीं निरोपिलें ॥२४॥

व्रत संपूर्ण करोनि । केलें दान ते भामिनीं । तेचि दिवशीं अस्तमानी । झाली आपण विटाळशी ॥२५॥

मौन दिवस तीनवरी । भोजन करी हिरवे खापरीं । श्वेत वस्त्र नेसोनि नारी । कवणाकडे न पाहेचि ॥२६॥
येणेंपरी तिन्ही निशी । क्रमिल्या नारीनें परियेसीं । सुस्नात होवोनि चवथे दिवशीं । आली श्रीगुरुचे दर्शना ॥३७॥
पतीसमवेत येऊनि । पूजा करी ती एकाग्रमनीं । श्रीगुरु म्हणती संतोषोनि । पुत्रवंती व्हावें तुम्हीं ॥२८॥
ऐसें नमूनि श्रीगुरुसी । आली आपुल्या मंदिरासी । ऋतु दिधला पांचवे दिवसीं । म्हणोनि कन्या परियेसा ॥२९॥
येणेंपरी ते नारी । जाहली ऐका गरोदरी । ग्राम सकळ विस्मय करी । काय नवल म्हणतसे ॥१३०॥
म्हणती पहा नवल वर्तलें । वांझेसी गर्भधारण केवीं झालें । सोमनाथ विप्र भले । करीतसे आनंद ॥३१॥
सातवे मासीं ओटी भरिती । अक्षय वाणें ओंवाळिती । श्रीगुरुसी विनोदावरी प्रीति । वाणें देवविती कौतुकें ॥३२॥
आठवे मासीं तो ब्राह्मण । करी सीमंतविधान । गुरुनिरोपें संतोषोन । देती वाणें ग्रामांत ॥३३॥
अभिनव करिती सकळही जन । म्हणती वांझेसी गर्भधारण । पांढरे केश म्हातारपण वाणें देती कौतुकें ॥३४॥
एक म्हणती श्रीगुरुप्रसाद । श्रीनृसिंहमूर्ति भक्तवरद । त्याची सेवा करितां आनंद । लाधे चारी पुरुषार्थ ॥३५॥
त्रैमूर्तींचा अवतार । झाला नृसिंहसरस्वती नर । भक्तजनां मनोहर प्रगटला भूमंडळीं ॥३६॥
ऐसें नानापरी देखा । स्तोत्र करिती गुरुनायका । वाणें देत ते बालिका । अत्योल्हास तिच्या मनीं ॥३७॥
वाणें देऊनि समस्तांसी । येऊनि नमी ती श्रीगुरुसी । भक्तवत्सल परियेसीं । अशीर्वचन देतसे ॥३८॥
संतोषोनि विप्रवनिता । करी साष्टांग दंडवता । नानापरी स्तोत्र करितां । विनवीतसे परियेसा ॥३९॥
जय जया परमपुरुषा । तूंचि ब्रह्मा विष्णुमहेशा । तुझें वाक्य जाहलें परीस । सुवर्ण केला माझा देह ॥१४०॥
तूं तारावया विश्वासी । म्हणोनि भूमीं अवतरलासी । त्रैमूर्ति तूंचि होसी । अन्यथा नव्हे स्वामिया ॥४१॥
तुझी स्तुति करावयासी । अशक्य आपुले जिव्हेसी । अपार तुझ्या महिमेसी । नाहीं साम्य कृपासिंधु ॥४२॥
येणेंपरी स्तोत्र करुनि । श्रीगुरुचरण वंदूनि । गेली निरोप घेऊनि । आपुले गृहा परियेसा ॥४३॥
ऐसे नवमास क्रमोनि । प्रसूत जाहली शुभदिनीं । समस्त ज्योतिषी येवोनि । वर्तविती जातकातें ॥४४॥
ज्योतिषी म्हणती तये वेळीं । होईल कन्या मन निर्मळी । अष्टपुत्रा वाढेल कुळी । पुत्रपौत्रीं नांदेल ॥४५॥
येणेंपरी ज्योतिषीं । जातक वर्तविलें परियेसीं । सोमनाथ आनंदेंसीं । दानधर्म करिता जाहला ॥४६॥
दहा दिवस क्रमोनि । सुस्नात झाली ते भामिनी । कडिये बाळक घेवोनि । आली श्रीगुरुदर्शनासी ॥४७॥
बाळक आणोनि भक्तींसीं । ठेविलें श्रीगुरुचरणापाशीं । नमन करी साष्टांगेंसीं । एकभावेंकरोनियां ॥४८॥
आश्वासोनि श्रीगुरुमूर्ति । उठीं बाळे पुत्रवंती । बहुतपरी संतोषविती । प्रेमभावेंकरोनियां ॥४९॥
उठोनि विनवी ती श्रीगुरुसी । पुत्र नाहीं आमुचे कुशीं । सरस्वती आली घरासी । बोल आपुला सांभाळावा ॥१५०॥
ऐकोनि तियेचें वचन । श्रीगुरु म्हणती हांसोन । न करीं मनीं अनमान । तूतें पुत्र होईल ॥५१॥
म्हणोनि तिये कुमारीसी । कडिये घेती प्रीतींसीं । सांगताति समस्तांसी । तये कन्येचें लक्षण ॥५२॥
पुत्र होतील बहु इसी । होईल आपण शतायुषी । पुत्राचे पौत्र नयनेंसीं । पाहील आपण अहेवपणें ॥५३॥
होईल इसी ज्ञानी पति । त्यातें चारी वेद येती । अष्टैश्वर्ये नांदती । प्रख्यात होवोनि भूमंडळीं ॥५४॥
आपण होईल पतिव्रता । पुण्यशील धर्मरता । इची ख्याति होईल बहुता । समस्ता इसी वंदिती ॥५५॥
दक्षिणदेशीं महाराजा । येईल इचे दर्शनकाजा । आणिक पुत्र होईल तुज । म्हणोनि श्रीगुरु बोलती ॥५६॥
येणेंपरी श्रीगुरुमूर्ति । कन्यालक्षण सांगती । विप्रवनिता विनयवृत्तीं । म्हणे पुत्र व्हावा मज ॥५७॥

श्रीगुरु म्हणती तियेसी । पुत्र व्हावा तुज कैसी । योग्य पाहिजे वर्षें तीसी । अथवा शतायुषी मूर्ख पैं ॥५८॥

ऐकोनि श्रीगुरुच्या वचना । विनवीतसे ते अंगना । योग्य पाहिजे पुत्र आपणा । तयासी पांच पुत्र व्हावे ॥५९॥

भक्तवत्सल श्रीगुरुमूर्ति । वर देती तेणें रीतीं । संतोषोनि घरा जाती । महानंद दंपतीसी ॥१६०॥

पुढें तिसी पुत्र झाला । वेदशास्त्रीं विख्यात भला । पांच पुत्र तो लाधला । नामकरणी श्रीगुरुचा ॥६१॥

कन्यालक्षण श्रीगुरुमूर्ती । निरोपिलें होतें जेणें रीतीं । प्रख्यात झाली सरस्वती । महानंद प्रवर्तला ॥६२॥

यज्ञ करी तिचा पति । प्रख्यात नाम 'दीक्षिती' । चहूं राष्ट्रीं त्याची ख्याती । म्हणोनि सांगे सिद्धमुनि ॥६३॥

साठी वर्षें वांझेसी । पुत्र जाहला परियेसीं । सिद्ध म्हणे नामधारकासी । ऐसी कृपा श्रीगुरुची ॥६४॥

निर्धार असे ज्याचे मनीं । त्यासी वर देती तत्क्षणीं । एकोभावें याकारणीं । भक्ति करावी श्रीगुरुची ॥६५॥

म्हणोनि सरस्वती-गंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । भजा भजा हो श्रीगुरु । सकळाभीष्ट लाधे तुम्हां ॥६६॥

जो भजेल श्रीगुरुसी । एकोभावें भक्तींसीं । त्यासी दैन्य कायसी । जें जें मागेल तें देईल सत्य ॥६७॥

गुरुभक्ति म्हणजे कामधेनु । अंतःकरणीं नको अनुमानु । जें जें इच्छीत भक्तजनु । समस्त देईल परियेसा ॥१६८॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे वृद्धवंध्यासंतानप्राप्ति नाम एकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥३९॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेवदत्त ॥ (ओंवीसंख्या १६८)

अध्याय चाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

सिद्ध म्हणे नामधारका । अपूर्व वर्तले आणिक ऐका । वृक्ष होता काष्ठ शुष्का । विचित्र कथा ऐक पा ॥१॥

गाणगापुरी असता श्रीगुरु । आला एक कुष्ठी द्विजवरु । आपस्तंब भार्गवगोत्रु । नाम तयाचे नरहरि ॥२॥

येवोनिया श्रीगुरुमूर्तीसी । नमन करी भक्तीसी । करी स्तोत्र बहुवसी । करसंपुट जोडोनिया ॥३॥

जय जयाजी गुरुमुर्ति । ऐकोनि आलो तुझी कीर्ति । भक्तवत्सला परंज्योती । परमपुरुषा जगद्गुरु ॥४॥

आपण जन्मोनि संसारी । वृथा झालो दगडापरी । निंदा करिताती द्विजवरी । कुष्ठी म्हणोनि स्वामिया ॥५॥

वाचिला वेद यजुःशाखा । निंदा करिताती माझी लोका । ब्राह्मणार्थी न सांगती देखा । अंगहीन म्हणोनिया ॥६॥

प्रातःकाळी उठोनि लोक । आफती माझे मुख । तेणे होते मनात दुःख । जन्म पुरे आता मज ॥७॥

पाप केले आपण बहुत । जन्मांतरी असंख्यात । तेणे हा भोग भोगित । आता न साहे स्वामिया ॥८॥

नाना तीर्थ नाना व्रत । हिंडोनि आलो आचरत । म्या पूजिले देव समस्त । माझी व्याधि न वचेची ॥९॥

आता धरोनि निर्धारु । आलो स्वामीजवळी जगद्गुरु । तुझा न होता कृपावरु । प्राण आपुला त्यजीन ॥१०॥

म्हणोनिया निर्वाणेसी । विनवीतसे श्रीगुरूसी । एकभावे भक्तीसी । करुणा भाकी द्विजवर ॥११॥

म्हणोनि मागुती नमस्कारी । नानापरी स्तुति करी । लोहपरिसा भेटीपरी । तुझ्या दर्शनमात्रेसी ॥१२॥

करुणावचनी ऐकोनि । भक्तवत्सल श्रीगुरु मुनि । निरोप देती कृपा करोनि । ऐक शिष्या नामधारका ॥१३॥

श्रीगुरु म्हणती द्विजासी । पूर्वजन्मी महादोषासी । तुवा केले बहुवसी । म्हणोनि कुष्ठी झालास ॥१४॥

आता सांगेन ते करी । तुझी पापे जाती दुरी । होशील दिव्यशरीरी । एकभावे आचरावे ॥१५॥

इतुकिया अवसरी । काष्ठ एक औदुंबरी । शुष्क होते वर्षे चारी । घेवोनि आले सर्पणासी ॥१६॥

ते देखिले श्रीगुरुमूर्ति । तया विप्रा निरोप देती । एकभावे करोनि चित्ती । घेई काष्ठ झडकरी ॥१७॥

काष्ठ घेवोनि संगमासी । त्वरित जाय भावेसी । संगमनाथपूर्वभागेसी । भीमातीरी रोवी पा ॥१८॥

तुवा जावोनिया संगमात । स्नान करोनिया त्वरित । पूजा करोनि अश्वत्थ । पुनरपि जाय स्नानासी ॥१९॥

हाती धरोनिया कलश दोनी । आणी उदक तत्क्षणी । शुष्क काष्ठा वेळ तिन्ही । स्नपन करी मनोभावे ॥२०॥

ज्या दिवसी काष्ठासी । पर्णे येतील संजिवेसी । दोष गेले तुझे परियेसी । अंग तुझे होय बरवे ॥२१॥

येणेपरी श्रीगुरुमूर्ति । तया विप्रासी निरोप देती । विश्वास झाला त्याचे चित्ती । धावत गेला काष्ठाजवळी ॥२२॥

काष्ठ उचलोनि डोईवरी । घेवोनि आला भीमातीरी । संगमेश्वरासमोरी । रोविता झाला द्विजवर ॥२३॥

जेणे रीती श्रीगुरुमूर्ति । तया विप्रा निरोप देती । आचरतसे एकचित्ती । भावभक्ति करोनिया ॥२४॥

येणेपरी सात दिवस । द्विजे केले उपवास । तया काष्ठा दोनी कलश । भरोनि घाली वेळोवेळी ॥२५॥

देखोनि म्हणती सकळजन । तया विप्रा बोलावोन । सांगताती विवंचून । गुरुनिरोपलक्षण ॥२६॥

म्हणती तूते काय झाले । शुष काष्ठ का रोविले । याचे तुवा संजीवन योजिले । मग तूते काय होय ॥२७॥

याते तू सजीव करिसी । मागुती काय येतीपल्लव यासी । ऐसे पाहिले नाही भूमिसी । श्रीगुरूची इच्छा कळेना ॥२८॥

श्रीगुरुमूर्ति कृपासिंधु । भक्तजना असे वरदु । त्याची कृपा असे अगाधु । समस्ताते कृपा करी ॥२९॥

नसेल निष्कृति तुझिया पापा । म्हणोनि दिधले काष्ठ बापा । वाया कष्ट करिसी का पा । तूते श्रीगुरूंनी निरोपिले ॥३०॥

ऐकोनि तयांचे वचन । विप्रवर करी नमन । गुरुवाक्य मज कामधेनु । अन्यथा केवी होईल ॥३१॥

सत्यसंकल्प श्रीगुरुनाथ । त्याचे वाक्य न होय मिथ्य । माझे मनी निर्धार सत्य । होईल काष्ठ वृक्ष जाणा ॥३२॥

माझ्या मनी निर्धारु । असत्य न होय वाक्यगुरु । प्राण वेचीन साचारु । गुरुवाक्य कारण आपणा ॥३३॥

येणेपरी समस्तांसी । विप्र सांगे परियेसी । सेवा करितो भक्तीसी । तया शुष्क काष्ठासी ॥३४॥

एके दिवशी गुरुमूर्तीसी । शिष्य सांगती परियेसी । स्वामींनी निरोपिले द्विजासी । शुष्क काष्ठा भजे म्हणोनि ॥३५॥

सात दिवस उपवासी । सेवा करितो काष्ठासी । एकभावे भक्तीसी । निर्धार केला गुरुवचनी ॥३६॥

किती रीती आम्ही त्यासी । सांगितले सर्व हितासी । वाया का गा कष्ट करिसी । मूर्खपणे म्हणोनि ॥३७॥

विप्र आम्हाते ऐसे म्हणे । चाड नाही काष्ठाविणे । गुरुवाक्य मजकारणे । करील आपुले बोल साच ॥३८॥

निर्धार धरोनि मानसी । सेवा करितो काष्ठासी । सात दिवस उपवासी । उदक मुखी घेत नाही ॥३९॥

ऐकोनि शिष्यांचे वचन । निरोप देती श्रीगुरु आपण । जैसा असे भाव अंतःकरण । तैसी सिद्धि पावेल ॥४०॥

गुरुवाक्य शिष्यासी कारण । सर्वथा न होय निर्वाण । जैसे भक्ताचे अंतःकरण । तैशी सिद्धि पावेल ॥४१॥

याकारणे तुम्हांसी । सांगेन कथा इतिहासी । सांगे सूत ऋषीश्वरांसी । स्कंदपुराणी परियेसा ॥४२॥

गुरुभक्तीचा प्रकार । पुसती सूतासी ऋषीश्वर । सांगे सूत सविस्तर । तेचि कथा सांगतसे ॥४३॥

सूत म्हणे ऋषीश्वरांसी । गुरुभक्ति असे विशेषी । तारावया संसारासी । आणिक नाही उपाय ॥४४॥

अयोग्य अथवा ज्ञानवंत । म्हणोनि न पाहिजे अंत । गुरुमूर्ति मनी ध्यात । सेवा करणे भक्तिभावे ॥४५॥

दृढ भक्ति असे जयापासी । सर्व धर्म साधती त्यासी । संदेह न धरावा मानसी । एकचित्ते भजावे ॥४६॥

श्रीगुरु नर ऐसा न म्हणावा । त्रैमूर्ति तोचि जाणावा । गुणदोष न विचारावा । म्हणावा तोचि ईश्वर ॥४७॥

येणेपरी धरोनि मनी । जे जे भजती श्रीगुरुचरणी । प्रसन्न होय शूलपाणि । तात्काळिक परियेसा ॥४८॥

श्लोक ॥ मंत्रे तीर्थे द्विजे देवे दैवज्ञे भेषजे गुरौ । यादृशी भावनां कुर्यात् सिद्धिर्भवति तादृशी ॥४९॥

टीका ॥ मंत्रतीर्थद्विजस्थानी । देवभक्ती औषधगुणी । गुरूसी पाहे शिवसमानी । भाविल्यासारखे फल होय ॥५०॥

म्हणे सूत ऋषीश्वरांसी । गुरुभक्ति म्हणिजे आहे कैसी । सांगेन साक्ष तुम्हांसी । अपूर्व एक वर्तलेसे ॥५१॥

पूर्वी पांचाल नगरात । होता राजा सिंहकेत । तयासी होता एक सुत । नाम तयाचे धनंजय ॥५२॥

एके दिवसी राजसुत । गेला पारधीसी अरण्यात । तेथे नसती मनुष्यमात्र । उदकवर्जित स्थळांसी ॥५३॥

राजकुमार तृषाक्रांत । हिंडतसे अरण्यात । संगे होत शबरसुत । श्रमले बहुत अवधारा ॥५४॥

तेथे एक शबरसुत । हिंडत होता वनात । देखता झाला अवचित । जीर्ण एक शिवालय ॥५५॥

भिन्नलिंग तया स्थानी । पडिले होते मेदिनी । शबरे घेतले उचलोनि । म्हणे लिंग बरवे असे ॥५६॥

हाती घेवोनि लिंगासी । पहात होता शबर हर्षी । राजसुत तया संधीसी । आला तया जवळिक ॥५७॥

राजकुमार म्हणे तयासी । भिन्न लिंग काय करिसी । पडिली असती भुमीसी । लिंगाकार अनेक ॥५८॥

शबर म्हणे राजसुताते । माझ्या मनी ऐसे येते । लिंगपूजा करावयाते । म्हणोन घेतले परियेसा ॥५९॥

ऐकोनि तयाचे वचन । राजपुत्र सुहास्यवदन । म्हणे पूजी एकमने । लिंग बरवे असे सत्य ॥६०॥

ऐसे म्हणता राजकुमार । तयासी करी नमस्कार । कोण विधि पूजाप्रकार । निरोपावे म्हणतसे ॥६१॥

तुवा व्हावे माते गुरु । मी तव असे शबरु । नेणे पूजेचा प्रकारु । विस्तारावे म्हणतसे ॥६२॥

राजपुत्रे म्हणे तयासी । न्यावा पाषाण घरासी । पूजा करावी भक्तीसी । पत्रपुष्पे अर्चोनिया ॥६३॥

दंपत्ये दोघेजण । पूजा करणे मने पूर्ण । हेचि लिंग गिरिजारमण । म्हणोनि मनी निर्धारी पा ॥६४॥

नानापरी पुष्पजाती । आणाव्या तुवा शिवाप्रती । धूप दीप नैवेद्य आरती । नैवेद्यासी भस्म जाण ॥६५॥

भस्म असेल जे स्मशानी । आणावे तुवा प्रतिदिनी । द्यावा नैवेद्य सुमनी । प्रसाद आपण भक्षावा ॥६६॥

आणिक जे जे जेवी आपण । तोही द्यावा नैवेद्य जाण । ऐसे आहे पूजाविधान । म्हणोनि सांगे राजकुमारु ॥६७॥

येणेपरी राजकुमारु । तया शबरा झाला गुरु । विश्वासे केला निर्धारु । शबरे आपुले मनात ॥६८॥

संतोषोनि शबर देखा । नेले लिंग गृहांतिका । स्त्रियेसी सांगे कौतुका । म्हणे लिंग प्रसन्न झाले ॥६९॥

गुरुनिरोप जेणे रीती । पूजा करीन एकचित्ती । चिताभस्म अतिप्रीती । आणोनि नैवेद्या देतसे ॥७०॥

क्वचित्काळ येणेपरी । पूजा करी शबरशबरी । एके दिवशी तया नगरी । चिताभस्म न मिळेचि ॥७१॥

हिंडोनि पाहे गावोगावी । चिताभस्म न मिळे काही । येणेपरी सात गावी । हिंडोनि आला घरासी ॥७२॥

चिंता लागली शबरासी । पुसता झाला स्त्रियेसी । काय करू म्हणे तिसी । प्राण आपुला त्यजीन म्हणे ॥७३॥

पूजा राहिली लिंगासी । भस्म न मिळे नैवेद्यासी । हिंडोनि आलो दाही दिशी । चिताभस्म न मिळेचि ॥७४॥

जैसे गुरूंनी आज्ञापिले । त्या विधीने पाहिजे अर्चिले । नाही तरी वृथा गेले । शिवपूजन परियेसा ॥७५॥

गुरूचे वाक्य जो न करी । तो पडेल रौरवघोरी । तयाते पाप नाही दूरी । सदा दरिद्री होय नर ॥७६॥

त्यासी होय अधोगति । अखंड नरकी तया वस्ती । जो करी गुरूची भक्ति । तोचि तरेल भवार्णवी ॥७७॥

सकळ शास्त्रे येणेपरी । बोलताती वेद चारी । याचि कारणे ऐक हो शबरी । प्राण आपुला त्यजीन ॥७८॥

ऐकोनि पतीचे वचन । बोले शबरी हासोन । चिंता करिता किंकारण । चिताभस्म देईन मी ॥७९॥

मज घालोनि गृहांत । अग्नि लावा तुम्ही त्वरित । काष्ठे असती बहुत । दहन करा आपणासी ॥८०॥

तेचि भस्म ईश्वरासी । उपहारावे तुम्ही हर्षी । व्रतभंग न करावा भरवसी । संतोषरूपे बोलतसे ॥८१॥

कधी तरी शरीरासी । नाश असे परियेसी । ऐसे कार्यकारणासी । देह आपुला समर्पीन ॥८२॥

ऐकोनि स्त्रियेचे वचन । शबर झाला मनी खिन्न । प्राणेश्वरी तुझा प्राण । केवी घ्यावा म्हणतसे ॥८३॥

रूपे दिससी रतीसरसी । अद्यापि तू पुर्ववयासी । पुत्रअपत्य न देखिलेसी । या संसारासी येउनी ॥८४॥

मन नाही तुझे धाले । संसारसुख नाही देखिले । तुझे मातापित्याने मज निरविले । प्राणप्रिया रक्ष म्हणोनि ॥८५॥

चंद्रसूर्यसाक्षीसी । तुज वरिले म्या संतोषी । प्राण रक्षीन म्हणोनी हर्षी । घेवोनि आलो मंदिरात ॥८६॥

आता दहन करिता तूते । घडती पापे असंख्याते । स्त्रीहत्या महादोषाते। केवी करू म्हणतसे ॥८७॥

तू माझी प्राणेश्वरी । तूते मारू कवणेपरी । कैसा तुष्टेल त्रिपुरारि । पुण्य जावोनि पाप घडे ॥८८॥

दुःखे तुझी मातापिता । माते म्हणती स्त्रीघाता । अजूनि तुझी लावण्यता । दिसतसे प्राणप्रिये ॥८९॥

नाना व्रते नाना भक्ति । या शरीरालागी करिती । दहन करू कवणे रीती । पापे माते घडतील ॥९०॥

ऐकोनि पतीचे वचन । विनवीतसे सती आपण । कैसे असे तुम्हा अज्ञान । मिथ्या बोल बोलतसा ॥९१॥

शरीर म्हणे स्वप्नापरी । जैसा फेण गंगेवरी । स्थिर न राहे क्षणभरी । मरणे सत्य परियेसा ॥९२॥

आमुचे मायबापे जाण । तुम्हा दिधले माते दान । तुमची अर्धांगी मी पूर्ण । भिन्नभावना कोठे दिसे ॥९३॥

मी म्हणजे तुमचा देहे । विचार करोनि मनी पाहे । आपुले अर्ध शरीर आहे । काय दोष दहन करिता ॥९४॥

जे जे उपजे भूमीवरी । ते ते नाश पावे निर्धारी । माझे देहसाफल्य करी । ईश्वराप्रती पावेल ॥९५॥
संदेह सोडोनि आपणासी । दहन करी वो वेगेसी । आपण होवोनि संतोषी । निरोप देते परियेसा ॥९६॥
नानापरी पतीसी । बोधी शबरी परियेसी । घरात जावोनि पतीसी । म्हणे अग्नि लावी आता ॥९७॥
संतोषोनि तो शबर । बांधिता झाला गृहाचे द्वार । अग्नि लाविता थोर । ज्वाळा व्यापिती गगनासी ॥९८॥
दहन झाले शबरीसी । भस्म घेतले परियेसी । पूजा करोनि शिवासी । नैवेद्य दिधला अवधारा ॥९९॥
पूजा करिता ईश्वरासी । आनंद झाला बहुवसी । स्त्री दिधली हुताशी । स्मरण ऐसे त्यास नाही ॥१००॥
ऐसी भक्तिभावेसी । पूजा केली महेश्वरासी । प्रसाद घेवोनि हस्तेसी । पाचारिले स्त्रियेते ॥१॥
जैसी पूजा नित्य करोन । प्रसाद हाती घेऊन । आपुले स्त्रियेते बोलावून । देत असे तो शबर ॥२॥
तया दिवसी त्याचपरी । आपल्या स्त्रियेते पाचारी । कृपासागरी त्रिपुरारि । प्रसन्न झाला परियेसा ॥३॥
तेचि शबरी येवोनि । उभी ठेली सुहास्यवदनी । घेतला प्रसाद मागोनि । घेवोनि गेली घरात ॥४॥
जैसे तैसेचि घर दिसे । शबर विस्मय करीतसे । म्हणे दग्ध केले स्त्रियेसरिसे । घर कैसे दिसताहे ॥५॥
बोलावोनि स्त्रियेसी । शबर पुसतसे तियेसी । दहन केले मी तुजसी । पुनरपि कैसी आलीस ॥६॥
शबरी सांगे पतीसी । आपणास आठवण आहे ऐसी । अग्नि लाविता घरासी । निद्रिस्थ झाल्ये परियेसा ॥७॥
महाशीते पीडित । आपण होत्ये निद्रिस्थ । तुमचे बोल ऐकोन सत्य । उठोनि आल्ये परिय्सा ॥८॥
हे होईल देवकरणी । प्रसन्न झाला शूलपाणि । ऐसे म्हणता तत्क्षणी । निजस्वरूपी उभा ठाकला ॥९॥
नमन करिती लोटांगणी । धावोनि लागती दोघे चरणी । प्रसन्न झाला शूलपाणि । मागा वर म्हणतसे ॥११०॥
होईल सुख संसारी । राज्य दिधले धुरंधरी । गति होईल त्यानंतरी । कल्पकोटि स्वर्गवास ॥११॥
येणेपरी ऋषीश्वरांसी । सूत सांगे विस्तारेसी । गुरुचरणी विश्वास असे ज्यासी । तैसे फळ होय जाणा ॥१२॥
म्हणोनि श्रीगुरु शिष्यासी । सांगते झाले परियेसी । विश्वासे करोनि द्विज हर्षी । शुष्क काष्ठ सेवितसे ॥१३॥
जैसा भाव तैसी सिद्धि । होईल सत्य हे त्रिशुद्धि । श्रीगुरुनाथ कृपानिधि । सहज निघाले संगमासी ॥१४॥
जावोनि करिती अनुष्ठान । पहावया येती ते ब्राह्मण । देखोनि त्याचे अंतःकरण । प्रसन्न झाले तत्क्षणी ॥१५॥
होता कमंडलु करकमळी । भरला सदा गंगाजळी । उचलोनिया हस्तकमळी । घालिती उदक काष्ठासी ॥१६॥
तेचि क्षणी काष्ठासी । पल्लव आले परियेसी । औंदुबर वृक्ष जनासी । दिसतसे समस्ता ॥१७॥
जैसा चिंतामणिस्पर्श । सुवर्ण करी लोहास । तैसा श्रीगुरु सुधारस । काष्ठ झाला औदुंबर ॥१८॥
काष्ठ दिसे औदुंबर । सुदेही झाला तो विप्र । दिसे सुवर्णकांति नर । गेले कुष्ठ तात्काळी ॥१९॥
संतोषोनि द्विजवर । करी साष्टांग नमस्कार । करिता झाला महास्तोत्र । श्रीगुरूचे तये वेळी ॥१२०॥

श्लोक ॥ इंदुकोटितेज-करुणासिंधु-भक्तवत्सलम् । नंदनात्रिसूनुदत्त, इंदिराक्ष-श्रीगुरुम् ।

गंधमाल्यअक्षतादिवृंददेववंदितम् । वंदयामि नारसिंह सरस्वतीश पाहि माम् ॥२१॥

मोहपाशअंधकारछायदूरभास्करम् । आयताक्ष, पाहि श्रियावल्लभेशनायकम् ।

सेव्यभक्तवृंदवरद, भूयो भूयो नमाम्यहम् । वंदयामि नारसिंह सरस्वतीश पाहि माम् ॥२२॥

चित्तजादिवर्गषट्कमत्तवारणांकुशम् । तत्त्वसारशोभितात्मदत्त-श्रियावल्लभम् ।

उत्तमावतार-भूतकर्तृ-भक्तवत्सलम् । वंदयामि नारसिंह सरस्वतीश पाहि माम् ॥२३॥

व्योमवायुतेज-आपभूमिकर्तृमीश्वरम् । कामक्रोधमोहरहितसोमसूर्यलोचनम् ।

कामितार्थदातृभक्तकामधेनु-श्रीगुरुम् । वंदयामि नारसिंह सरस्वतीश पाहि माम् ॥२४॥

पुंडरीक-आयताक्ष, कुंडलेंदुतेजसम् । चंडुदुरितखंडनार्थ - दंडधारि-श्रीगुरुम् ।

मंडलीकमौलि-मार्तंडभासिताननं । वंदयामि नारसिंह सरस्वतीश पाहि माम् ॥२५॥

वेदशास्त्रस्तुत्यपाद, आदिमूर्तिश्रीगुरुम् । नादबिंदुकलातीत-कल्पपादसेव्ययम् ।

सेव्यभक्तवृंदवरद, भूयो भूयो नमाम्यहम् । वंदयामि नारसिंह सरस्वतीश पाहि माम् ॥२६॥

अष्टयोगतत्त्वनिष्ठ, तुष्टज्ञानवारिधिम । कृष्णावेणितीरवासपंचनदीसंगमम् ।

कष्टदैन्यदूरिभक्ततुष्टकाम्यदायकम् । वंदयामि नारसिंह सरस्वतीश पाहि माम् ॥२७॥

नारसिंहसरस्वती-नामअष्टमौक्तिकम् । हारकृत्यशारदेन गंगाधर आत्मजम् ।

धारणीकदेवदीक्षगुरुमूर्तितोषितम् । परमात्मानंदश्रियापुत्रपौत्रदायकम् ॥२८॥

नारसिंहसरस्वतीय-अष्टकं च यः पठेत् । घोरसंसारसिंधुतारणाख्यसाधनम् ।

सारज्ञानदीर्घआयुरारोग्यादिसंपदम् । चारुवर्गकाम्यलाभ, वारंवारं यज्जपेत ॥२९॥

स्तोत्र केले येणेपरी । आणिक विनवी परोपरी । म्हणे देवा श्रीहरी । कृपा केली स्वामिया ॥१३०॥

म्हणोनि मागुती नमस्कारी । श्रीगुरुनाथ अभयकरी । उठविता झाला अवधारी । ज्ञानराशि म्हणोनिया ॥३१॥

समस्त लोक विस्मय करिती । श्रीगुरूते नमस्कारिती । नानापरी स्तोत्रे करिती । भक्तिभावेकरोनिया ॥३२॥

मग निघाले मठासी । समस्त शिष्यादि द्विजांसरसी । ग्रामलोक आनंदेसी । घेऊनि येती आरत्या ॥३३॥

जावोनि बैसती मठात । शिष्यांसहित श्रीगुरुनाथ । समाराधना असंख्यात । झाली ऐका ते दिनी ॥३४॥

तया विप्रा बोलावोनि । सद्‌गुरु म्हणती संतोषोनि । कन्यापुत्रगोधनी । तुझी संतति वाढेल ॥३५॥

तुझे नाम योगेश्वर । आम्ही ठेविले निर्धार । समस्त शिष्यांमाजी थोर । तूचि आमुचा भक्त जाण ॥३६॥

वेदशास्त्री संपन्न । तुझ्या वंशोवंशी जाण । होतील पुरुष निर्माण । म्हणोनि देती निरोप ॥३७॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । जावोनि आणि कलत्रासी । तुम्ही रहावे आम्हापासी । येचि ग्रामी नांदत ॥३८॥

म्हणोनि तया द्विजासी । श्रीगुरु मंत्र उपदेशी । विद्यासरस्वती या मंत्रासी । उपदेशिले परियेसा ॥३९॥

तूते होतील तिघे सुत । एकाचे नाव योगी विख्यात । आमुची सेवा करील बहुत । वंशोवंशी माझे दास ॥१४०॥

जैसे श्रीगुरूंनी निरोपिले । तयापरी त्यासी झाले । म्हणोनि सिद्धे सांगितले । नामधारकशिष्यासी ॥४१॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । सांगे श्रीगुरुचरित्रविस्तार । उतरावया पैल पार । कथा ऐका एकचित्ते ॥४२॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । कुष्ठी उद्धरिला भक्त । गुरुमहिमा अत्यद्‌भुत । प्रकट झाला येणेपरी ॥१४३॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वतीपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे शुष्ककाष्ठसंजीवन नाम

चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४०॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु । ओवीसंख्या ॥१४३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु

अध्याय एकेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक शिष्य देखा । उभा राहोनि संमुखा । कर जोडुनी कौतुका । नमन करी साष्टांगीं ॥१॥

जय जयाजी सिद्धमुनि । तूं तारक भवार्णी । नाना धर्म विस्तारोनि । गुरुचरित्र निरोपिलें ॥२॥

तेणें धन्य झालों आपण । प्रकाश केलें महाज्ञान । सुधारस गुरुस्मरण । प्राशविला दातारा ॥३॥

एक असे माझी विनंती । निरोपावें मजप्रती । आमुच्या पूर्वजें कवणें रीतीं । सेवा केली श्रीगुरुची ॥४॥

तुम्ही सिद्ध महाज्ञानी । होतां श्रीगुरुसन्निधानीं । शिष्य झाले कवणे गुणीं । निरोपावें दातारा ॥५॥

ऐकोनि शिष्याचें वचन । सिद्ध सांगे विस्तारोन । एकचित्तें करोनि मन । ऐक शिष्या नामधारका ॥६॥

पूर्वीं कथानक सांगितलें । जे कां श्रीगुरुशीं भेटले । वोसरग्रामीं एक होते भले । पूर्वज तुमचे परियेसा ॥७॥

तयाचें नाम सायंदेव । केली पूजा भक्तिभाव । त्यावरी प्रीति अतिस्नेह । आमुचे श्रीगुरुमूर्तीचा ॥८॥

तेथून आले दक्षिणदिशीं । गाणगापुरीं परियेसीं । ख्याति झाली दश दिशीं । कीर्ति वाढली बहुवस ॥९॥

ऐकोनि येती सकळ जन । करिती श्रीगुरुदर्शन । जें मनीं करिती चिंतन । पूर्ण होय तयांचें ॥१०॥

येणेंपरी श्रीगुरुमूर्ति । होते गाणगापुरा वस्ती । नाम श्रीनृसिंहसरस्वती । भक्तवत्सल निर्धारीं ॥११॥

तुमचा पूर्वज जो का होता । सायंदेव भक्त विख्याता । त्याणें ऐकिलें वृत्तान्ता । महिमा श्रीगुरु यतीचा ॥१२॥

भक्तिपूर्वक वेगेंसी । आला गाणगापुरासी । आनंद बहु मानसीं । हर्षे निर्भर होउनी ॥१३॥

दुरुनि देखिलें गाणगाभुवन । आपण घाली लोटांगण । करी दंडप्राय नमन । ऐशापरी चालिला ॥१४॥

ऐसा दंडप्रणाम करीत । गेला विप्र मठांत । देखिले तेथें मूर्तिमंत । परात्पर श्रीगुरु ॥१५॥

साष्टांग नमस्कार करीत । असे चरणावरी लोळत । केशेंकरुन पाय झाडीत । भक्तिभावें करोनिया ॥१६॥

करसंपुट जोडोनि । स्तुति करी एकाग्र मनीं । त्रैमूर्ति तूंचि ज्ञानीं । गुरुमूर्ति स्वामिया ॥१७॥

धन्य धन्य जन्म आपुलें । कृतार्थ पितर माझे झाले । कोटि जन्मांचें पाप गेलें । म्हणोनि चरणीं लागला ॥१८॥

जय जयाजी श्रीगुरुमूर्ति । त्राहि त्राहि विश्वपती । परमात्मा परंज्योती । नृसिंहसरस्वती स्वामिया ॥१९॥

तुझे चरण वर्णावयासी । शक्ति कैंची आम्हांसी । परमात्मा तूंचि होसी । भक्तवत्सला स्वामिया ॥२०॥

तुमचे चरणाचिये प्रौढी । वसती तेथें तीर्थें कोडी । वर्णिती श्रुति घडोघडी । चरणं पवित्रं विततं पुराणं ॥२१॥

त्रैमुर्तींचा अवतार । मज दिससी साक्षात्कार । भासतसे निरंतर । त्रैमूर्ति तूंचि होसी ॥२२॥

परब्रह्म तुम्ही केवळू । हातीं दंड कमंडलू । अमृत भरलें सोज्ज्वळू । प्रोक्षितां प्रेत उठतसे ॥२३॥

दंड धरिला या कारणें । शरणांगतातें रक्षणें । दुरितदैन्य निवारणें । निज भक्त रक्षावया ॥२४॥

रुद्राक्षमाळा भस्मधारण । व्याघ्रचर्माचें आसन । अमृतदृष्टि इंदुनयन । क्रूरदृष्टीं अग्निसूर्य ॥२५॥

चतुर्विध पुरुषार्थासी । भक्तजना तूंचि होसी । तूंचि रुद्र सत्य होसी । तूं नृसिंह जगद्गुरु ॥२६॥

विष्णुरुपें करिसी रक्षण । पीतांबर पांघरुण । तीर्थ समस्त तुझे चरण । भक्ताभिमानी विष्णु तूंचि ॥२७॥

वांझे कन्या पुत्र देसी । शुष्क काष्ठ आणिलें पल्लवासी । दुभविली वांझ महिषीसी । अन्न पुरविलें ब्राह्मणा ॥२८॥

विष्णुमूर्ति तूंचि जाण । त्रिविक्रमभारती ऐसी खूण । साक्ष दिधली अंतःकरण । विश्वरुप दाखविलें ॥२९॥

म्हणविले वेद पतिताकरवीं । अपार महिमा झाला पूर्वी । नरहरिअवतार मूर्ति बरवी । आलेति भक्त तारावया ॥३०॥

ऐसी नानापरी स्तुति करीत । पुनः पुनः नमन करीत । सद्‌गदित कंठ होत । रोमांच अंगीं उठले ॥३१॥

आनंदाश्रुलोचनीं । निघती संतोषें बहु मनीं । नव विधा भक्ति करोनि । स्तुति केली श्रीगुरुची ॥३२॥

संतोषोनि श्रीगुरुमूर्ति । तया विप्रा आश्वासिती । माथां हस्त ठेवोनि म्हणती । परम भक्त तूंचि आम्हां ॥३३॥

तुवा जें कां स्तोत्र केलें । तेणें माझें मन धालें । तुज वरदान दिधलें । वंशोवंशीं माझा दास ॥३४॥

ऐसा वर देउनी । गुरुमूर्ति संतोषोनि । मस्तकीं हस्त ठेवोनि । म्हणती जाय संगमासी ॥३५॥

स्नान करुन संगमासी । पूजा करीं अश्वत्थासी । त्वरित यावें मठासी । पंक्तीस भोजन करीं गा ॥३६॥

येणेंपरी श्रीगुरुमूर्ति । तया विप्रा निरोप देती । गुरुनिरोप जेणें रीतीं । आला स्नान करोनिया ॥३७॥

षोडशोपचारें श्रीगुरुसी । पूजा करी भक्तींसी । अनेक परी पक्वान्नेंसी । भिक्षा करवी परियेसा ॥३८॥

भक्तवत्सल श्रीगुरुमूर्ति । तया विप्रा आपुले पंक्ति । समस्त शिष्यांहुनी प्रीती । ठाव देती आपलेजवळी ॥३९॥

भोजन झालें श्रीगुरुसी । शिष्यांसहित विप्रांसी । संतोषोनि आनंदेंसी । बैसले होते मठांत ॥४०॥

तया सायंदेवविप्रासी । श्रीगुरु पुसती प्रीतींसी । तुझें स्थान कोणे देशीं । कलत्र पुत्र कोठें असती ॥४१॥

पुसती क्षेमसमाधान । कैसें तुमचें वर्तन । कृपा असे परिपूर्ण । म्हणोनि पुसती संतोषें ॥४२॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । सांगे सायंदेव विस्तारोन । कन्या पुत्र बंधुजन । समस्त क्षेम असती स्वामिया ॥४३॥

उत्तरकांची म्हणोनि ग्रामीं । तेथें वसोनि आम्ही । तुझ्या कृपें समस्त क्षेमी । असों देवा कृपासिंधु ॥४४॥

पुत्रवर्ग बंधु जाणा । करिती संसारयातना । आपुले मनींची वासना । करीन सेवा श्रीगुरुची ॥४५॥

करुनि सेवा श्रीगुरुची । असेन स्वामी परियेसीं । ऐसा माझे मानसीं । निर्धार असे देवराया ॥४६॥

ऐकोन तयाचें वचन । श्रीगुरु म्हणती हासोन । आमुची सेवा असे कठिण । आम्हां वास बहुतां ठायीं ॥४७॥

एके समयीं अरण्यांत । अथवा राहूं गांवांत । आम्हांसवें कष्ट बहुत । तुम्ही केवी साहूं शका ॥४८॥

येणेंपरी श्रीगुरुमूर्ति । तया विप्रा निरोपिती । ऐकोन विनवी मागुती । म्हणे स्वामी अंगिकारा ॥४९॥

गुरुची सेवा करी नरू । तोचि उतरे पैल पारु । तयासी कैसें दुःख अघोरु । सदा सुखी तोचि होय ॥५०॥

चतुर्विध पुरुषार्थ । देऊं शके श्रीगुरुनाथ । त्यासी नाहीं यमपंथ । गुरुभक्ति मुख्य कारण ॥५१॥

येणेंपरी श्रीगुरुसी । सायंदेव भक्तींसी । विनवीतसे परियेसीं । संतोषी झाले श्रीगुरुमूर्ति ॥५२॥

श्रीगुरु तया विप्रा म्हणती । जैसें असे तुझे चित्तीं । दृढ असेल मनीं भक्ति । तरीच करीं अंगीकार ॥५३॥

स्थिर करोनि अंतःकरण । करितां सेवा-गुरुचरण । झाले मास तीन जाण । ऐक शिष्या नामकरणी ॥५४॥

वर्ततां ऐसें एके दिवशीं । श्रीगुरु निघाले संगमासी । सवें घेतलें सायंदेवासी । समस्तांतें वारुनी ॥५५॥

भक्ताचें अंतःकरण । पहावया गेले श्रीगुरु आपण । पूर्वज तुमचा भोळा जाण । जात असे संगमासी ॥५६॥

भक्तासहित संगमासी । गेले श्रीगुरु समयीं निशी । बैसते झाले अश्वत्थासी । सुखें गोष्टी करिताती ॥५७॥

दिवस गेला अस्तमानीं । श्रीगुरु विचार करिती मनीं । दृढ याचे अंतःकरणीं । कैसी करणी पाहूं म्हणती ॥५८॥

उठविती वारा अवचित । तेणें वृक्ष पडों पाहत । पर्जन्य झाला बहुत । मुसळधारा वर्षतसे ॥५९॥

सायंदेव होता जवळी । सेवा केली तये वेळीं । केला आश्रय वृक्षातळीं । वस्त्रेंकरुनि श्रीगुरुसी ॥६०॥

पर्जन्य वारा समस्त देखा । साहिले आपण भावें ऐका । उभा राहोनि संमुखा । सेवा करी एकभावें ॥६१॥

येणेंपरी याम दोन । पर्जन्य आला महा क्षोभोन । आणिक वारा उठोन । वाजे शीत अत्यंत ॥६२॥

श्रीगुरु म्हणती ब्राह्मणासी । शीत झालें बहुवसी । तुवां जाउनी मठासी । अग्नि आणावा शेकावया ॥६३॥

गुरुनिरोंपें तत्क्षणीं । ऐक्यभाव धरोनि मनीं । निघाला विप्र महाज्ञानी । आणावया वैश्वानर ॥६४॥

निघाला शिष्य देखोनि । श्रीगुरु म्हणती हासोनि । नको पाहूं आपुले नयनीं । उभयपार्श्वभागातें ॥६५॥

गुरुनिरोपें येणेंपरी । निघता झाला झडकरी । न दिसे वाट अंधकारीं । खुणें खुणें जात असे ॥६६॥

अंधकार महाघोर । पाऊस पडे धुरंधर । न दिसे वाटेचा प्रकार । जात असें भक्तिपूर्वक ॥६७॥

मनीं ध्याय श्रीगुरुसी । जातसे तैसा मार्गेसी । लवतां वीज संधीसी । तेणें तेजें जातसे ॥६८॥

येणेंपरी द्विजवर । पावला त्वरित गाणगापुर । वेशीपाशीं जाऊनि सत्वर । हाक मारिली द्वारपाळा ॥६९॥

तयासी सांगे वृत्तान्त । आणोनि दिधला अग्नि त्वरित । घालूनिया भांडयांत । घेवोनि गेला परियेसा ॥७०॥

नसे मार्ग अंधकार । विजेचे तेजें जातसे नर । मनीं करितसे विचार । श्रीगुरुंनीं मातें निरोपिलें ॥७१॥

दोहींकडे न पाहें निगुती । श्रीगुरु मातें निरोपिती । याची कैसी आहे स्थिति । म्हणोनि पाहे तये वेळीं ॥७२॥

आपुले दक्षिणदिशेसी । पाहतां देखे सर्पासी । भिऊनि पळतां उत्तरेसी । अद्‌भुत दिसे महानाग ॥७३॥

पांच फणी दिसती दोनी । सवेंचि येताती धावोनि । विप्र भ्याला आपुले मनीं । धावत जातसे भिऊनिया ॥७४॥

वाट सोडुनी जाय रानीं । सवेंचि येताति सर्प दोनी । जातां भयभीत होउनी । अति शीघ्र धावतसे ॥७५॥

स्मरतां झाला श्रीगुरुसी । एकभावें धैर्येंसी । जातां विप्र परियेसीं । पातला संगमाजवळीक ॥७६॥

दुरुनि देखे श्रीगुरुसी । सहस्त्रदीपज्योतीसरसी । दिसती विप्र बहुवसी । वेदध्वनि ऐकतसे ॥७७॥

जवळी जातां द्विजवरु । एकला दिसे श्रीगुरु । गेला समस्त अंधकारु । दिसे चंद्र पौर्णिमेचा ॥७८॥

प्रज्वलित केलें अग्नीसी । उजेड झाला बहुवसी । झाला विप्र सावधेसी । पाहतसे श्रीगुरुतें ॥७९॥

दोनी सर्प येवोनि । श्रीगुरुतें वंदोनि । सवेंचि गेले निघोनि । तंव हा पूर्वींच भ्यालासे ॥८०॥

श्रीगुरु पुसती तयासी । कां गा भयभीत झालासी । आम्हीं तूंतें रक्षावयासी । सर्प दोन पाठविले ॥८१॥

न धरीं आतां भय कांहीं । आमुची सेवा कठीण पाहीं । विचार करुनि आपुल्या देहीं । अंगिकारीं मुनिसेवा ॥८२॥

गुरुभक्ति असे कठिण । दृढभक्तीनें सेवा करणें । कळिकाळाचें नाहीं भेणें । तया शिष्या परियेसा ॥८३॥

सायंदेव तये वेळीं । लागतसे श्रीगुरुचरणकमळीं । विनवीतसे करुणाबहाळी । कृपा करीं म्हणोनिया ॥८४॥

गुरुभक्तीचा प्रकारु । निरोपावा मातें श्रीगुरु । जेणें माझें मन स्थिरु । होवोनि राहे तुम्हांजवळी ॥८५॥

श्रीगुरु म्हणती विप्रासी । सांगे कथा सुरसी । न गमे वेळ रात्रीसी । ब्राह्म मुहूर्त होय तंव ॥८६॥

पूर्वीं कैलासशिखरासी । बैसला होता व्योमकेशी । अर्धांगी पार्वतीसी । कथा एकान्तीं सांगतसे ॥८७॥

गिरिजा पुसे ईश्वरासी । गुरुभक्ति म्हणिजे आहे कैसी । विस्तारोनि आम्हांसी । सांगा म्हणे तये वेळीं ॥८८॥

शिव सांगे गिरिजेसी । सर्व साध्य गुरुभक्तीसी । करावें एकभावेंसी । शिव जो तोचि गुरु होय ॥८९॥

याचें एक आख्यान । सांगेन तुज विस्तारोन । एकचित्तें करोनि मन । ऐक गिरिजे म्हणतसे ॥९०॥

गुरुभक्ति म्हणिजे सुलभपण । तात्काळ साध्य होय जाण । अनेक तप अनुष्ठान । करितां विलंब परियेसीं ॥९१॥

नाना तपें अनुष्ठानें । करिती यज्ञ महाज्ञानें । त्यांतें होती महाविघ्नें । साध्य होतां दुर्लभ ॥९२॥

जो गुरुभक्ति करी निर्मळ । साध्य होईल तात्काळ । यज्ञदान तपफळ । सर्व सिद्धि त्यासी होती ॥९३॥

सुलभ असे अप्रयास । जो जाणे गुरुकुलवास । एकभावें धरोनि कांस । आराधावें श्रीगुरुसी ॥९४॥

याचा एक दृष्टान्त । सांगेन ऐका एकचित्त । ब्रह्मयाचा अवतार व्यक्त । त्वष्टाब्रह्मा परियेसा ॥९५॥

तयासी झाला एक कुमर । अतिलावण्य सुंदर । सर्वधर्मकुशल धीर । योग्य झाला उपनयना ॥९६॥

त्वष्टाब्रह्मा पुत्रासी । व्रतबंध करी परियेसीं । करावया विद्याभ्यासासी । गुरुचे घरीं निरविला ॥९७॥

गुरुची सेवा नानापरी । करीतसे ब्रह्मचारी । वर्ततां ऐशियापरी । अपूर्व एक वर्तलें ॥९८॥

वर्ततां ऐसें एके दिवशीं । आला पर्जन्य बहुवशी । पर्णशाळा परियेसीं । गळतसे गुरुची ॥९९॥

तये वेळीं शिष्यासी । निरोपिती गुरु त्यासी । त्वरित करावें आम्हांसी । एक गृह दृढ ऐसें ॥१००॥

पर्णशाळा पतिवर्षीं । जीर्ण होतसे परियेसीं । गृह करावें दृढतेंसी । कधीं जीर्ण नोहे ऐसें ॥१॥

न तुटे कधीं राहे स्थिर । दिसावें रम्य मनोहर । असावें सर्व परिकर । करीं शीघ्र ऐसें गृह ॥२॥

ऐसें गुरु निरोपिती । तेच समयीं गुरुची सती । सांगतसे अतिप्रीतीं । मातें कुंचकी आणावी ॥३॥

नसावी विणली अथवा शिवली । विचित्र रंगीत पाहिजे केली । माझ्या अंगप्रमाण वहिली । त्वरित आणीं म्हणतसे ॥४॥

गुरुपुत्र म्हणे शिष्यासी । मागेन तें आणीं वेगेंसी । पादुका पाहिजेत आम्हांसी । उदकावरुनि चालती ऐशा ॥५॥

अथवा चिखल न लागे त्यांसी । न व्हाव्या अधिक पायांसी । जेथें चिंतू मानसीं । तेथें घेऊनि जाती ऐशा ॥६॥

इतुकिया अवसरीं । गुरुकन्या काय करी । जातां तयाचा पल्लव धरी । आपणा कांहीं आणावें ॥७॥

उंच तानवडें आपणासी । घेऊनि यावें परियेसीं । आणिक आणा खेळावयासी । घरकुल एक आपणा ॥८॥

कुंजराचें दांतें बरवें । घरकुल तुवां आणावें । एकस्तंभी असावें । कधीं न तुटे न होय जीर्ण ॥९॥

जेथें नेईन तेथें यावें । सोपस्कारासहित आणावें । पाट ठाणवीं असावें । तया घराभीतरीं ॥११०॥

सदा दिसावें नूतन । वावरत असावें आपें आपण । करावया पाक निष्पन्न । मडकीं करुनि आणीं पां ॥११॥

आणिक एक सांगेन तुज । रांधप करावया शिकवी मज । पाक केलिया उष्ण सहज । असों नयें अन्न आणा ॥१२॥

पाक करिता मडकियेसी । न लागे काजळ परियेसीं । आणोनि दे गा भांडीं ऐसीं । आणिक सर्व सोपस्कार ॥१३॥

गुरुकन्या ऐसें म्हणे । अंगिकारिलें शिष्यराणें । निघता झाला तत्क्षणें । महा अरण्यांत प्रवेशला ॥१४॥

मनीं चिंता बहु करी । आपण बाळ ब्रह्मचारी । काय जाणें त्यांचे परी । केवी करुं म्हणतसे ॥१५॥

पत्रावळी करुं नेणें । इतुकें मातें कधीं होणें । स्मरतसे एकाग्र मनें । श्रीगुरुचरण देखा ॥१६॥

म्हणे आतां काय करुं । मातें कोण आधारु । बोल ठेवील माझा गुरु । शीघ्र इतुकें न करितां ॥१७॥

कवणापासीं जाऊं शरण । कवण राखील माझा प्राण । कृपानिधि गुरुविण । ऐसा कवण असे दुजा ॥१८॥

जरी नायकें गुरुचा बोल । शाप देईल तात्काळ । ब्रह्मचारी आपण बाळ । म्हणोनि अंगिकार कां केला ॥१९॥

काय गति आपणासी । आतां जाऊं कवणापासीं । अशक्त बाळ मी अज्ञानेसी । अंगिकार कां केला ॥१२०॥

गुरुवाक्य मज कारण । मातें न करी निर्वाण । वेंचीन आतां आपुला प्राण । गुरुनिरोप करीन मी ॥२१॥

ऐसें महा अरण्यांत । जातसे बाळ चिंता करीत । श्रमोनिया अत्यंत । निर्वाणमनें जातसे ॥२२॥

पुढें जातां मार्ग क्रमित । भेटला एक अवधूत । तेणें बाळ देखिला तेथ । पुसता झाला तये वेळीं ॥२३॥

कवण बाळा कोठें जासी । चिंताव्याकुळ मानसीं । विस्तारोनि आम्हांसी । सांग म्हणे तये वेळीं ॥२४॥

ऐसें म्हणतां ब्रह्मचारी । जाऊनिया नमस्कारी । म्हणे स्वामी तारीं तारीं । चिंतासागरीं बुडतसें ॥२५॥

भेटलासि तूं निधानु । जैसी वत्सालागीं धेनु । दुःखी झालों होतों आपणु । देखतां मन निवालें ॥२६॥

जैसे चकोरपक्षियातें । चांदणें देखतां मन हर्षतें । तैसें तुझ्या दर्शनमात्रें । आनंद झाला स्वामिया ॥२७॥

माझें पूर्वार्जित पुण्य । कांहीं होतें म्हणोन । तुम्ही भेटलेंती निधान । कृपासिंधु परमपुरुषा ॥२८॥

सांगा आपुलें नाम कवण । आगमन झालें कोठून । पहा हें निर्मनुष्य अरण्य । येथें तुम्ही भेटलेती ॥२९॥

व्हाल तुम्ही ईश्वरु । मातें कृपा केली गुरु । तुम्हां देखता मनोहरु । अंतःकरण स्थिर झालें ॥१३०॥

कीं होसील कृपाळू । सत्त्वप्रिय भक्तवत्सलू । मी दास तुझा करीं सांभाळू । म्हणोनि चरणीं लागला ॥३१॥

नमितां तया बाळकासी । उठवीतसे तापसी । आलिंगोनि महाहर्षी । आश्वासीतसे तये वेळीं ॥३२॥

मग पुशिला वृत्तान्त । बाळ सांगे समस्त । गुरुंनीं जी जी मागितली वस्त । कवणेंपरी साध्य होय ॥३३॥

आपण बाळ ब्रह्मचारी । न होय कार्य तें अंगिकारीं । आतां पडिलों चिंतासागरीं । तारीं स्वामी म्हणतसे ॥३४॥

मग अभय देऊनि अवधूत । तया बाळातें म्हणत । सांगेन तुज एक हित । जेणें तुझें कार्य साधे ॥३५॥

विश्वेश्वर आराधन । असे एक निधान । काशीपूर महास्थान । सकळाभीष्टें साधती ॥३६॥

पंचक्रोश असे क्षिति । तया आगळी विख्याति । विष्णुमुख्य ऋषि प्रजापति । तेथें वर लाधले ॥३७॥

ब्रह्मा सृष्टि रचावयासी । वर लाधला त्या स्थळासी । वर दिधला विष्णूसी । समस्त सृष्टि पाळावया ॥३८॥

काशीपूर महास्थान । तुवां तेथें जातांचि जाण । होईल तुझी कामना पूर्ण । संदेह न धरीं मनांत ॥३९॥

तुवां जावें त्वरितेंसी । जें जें वसे तव मानसीं । समस्त विद्या लाधसी । विश्वकर्मा तूंचि जाण ॥१४०॥

चतुर्विध पुरुषार्थ । साध्य होतील त्वरित । यापरीस आणिक स्वार्थ । काय असे सांग मज ॥४१॥

तोचि देव असे दयाळ । विचित्र असे त्याचा खेळ । उपमन्यु म्हणोनि होता बाळ । तयातें दिधला क्षीरसिंधु ॥४२॥

नामें आनंदकानन । विख्यात असे महास्थान । समस्तांची कामना पूर्ण । तये ठायीं होतसे ॥४३॥

नाम असे पुरी काशी । समस्त धर्मांची हे राशी । सकळ जीवजंतूंसी । मोक्षस्थान परियेसा ॥४४॥

जे वास करिती तये स्थानीं । त्यांतें देखताचि नयनीं । जाती दोष पळोनि । स्थानमहिमा काय सांगूं ॥४५॥

ऐसें काशीस्थान असतां । कां बा करिसी तूं चिंता । तेथील महिमा वर्णितां । अशक्य माझे जिव्हेसी ॥४६॥

तया काशीनगरांत । जे जन तीर्थे हिंडत । एकेक पाउलीं पुण्य बहुत । अश्वमेधफळ असे ॥४७॥

धर्म अर्थ काम मोक्ष । जी जी मनीं असे कांक्ष । जातांचि होईल प्रत्यक्ष । संदेह न धरीं मनांत ॥४८॥

ऐकोनिया ब्रह्मचारी । साष्टांगीं नमस्कारी । कोठें असे काशीपुरी । आपण असे अरण्यात ॥४९॥

आनंदकानन म्हणसी । स्वर्गीं असे कीं भूमीसी । अथवा जाऊं पाताळासी । कोठें असे सांगा मज ॥१५०॥

या संसारसागरासी । तूंचि तारक जगा होसी । ज्ञान मातें उपदेशीं । तारीं मातें स्वामिया ॥५१॥

ऐशिया काशीपुरासी । मातें कोण नेईल हर्षीं । विनवूं जरी तुम्हांसी । घेवोनि जावें म्हणोनिया ॥५२॥

कार्य असलिया तुम्हांसी । आम्हां कैसी बुद्धि देशी । मी बाळक तुम्हांसी । म्हणोनि चरणीं लागला ॥५३॥

ऐसें म्हणता तापसी । आपण नेईन म्हणे हर्षी । तुजकरितां आपणासी । यात्रालाभ घडे थोर ॥५४॥

यापरतें आम्हांसी । काय लाभ विशेषीं । वृथा जन्म मानवासी । काशीवास न करितां ॥५५॥

तुजकरितां आपणासी । दर्शन घडे पुरी काशी । चला जाऊं त्वरितेंसी । म्हणोनि दोघे निघाले ॥५६॥

मनोवेगें तात्काळीं । पातले विश्वेश्वराजवळीं । तापसी म्हणे तये वेळीं । बाळका यात्रा करीं आतां ॥५७॥

बाळ म्हणें तयासी । स्वामी मातें निरोप देसी । नेणें यात्रा आहे कैसी । कवणेंपरी रहाटावें ॥५८॥

आपण बाळ ब्रह्मचारी । नेणें तीर्थ कवणेंपरी । कवणें विधिपुरःसरीं । विस्तारोनि सांगा मज ॥५९॥
तापसी म्हणे तयासी । सांगेन यात्राविधीसी । तुंवा करावें भावेंसी । नेमें भक्तिपूर्वक ॥१६०॥
पहिलें मणिकर्णिकेसी । स्नान करणें नेमेंसी । जाऊनिया विनायकासी । पांचाळेश्वरा नमावें ॥६१॥
मग जावें महाद्वारा । विश्वेश्वरदर्शन करा । पुनरपि यावें गंगातीरा । मणिकर्णिकास्नान करावें ॥६२॥
मणिकर्णिकेचा ईश्वर । पूजूनिया निर्धार । जाऊनिया कंबळेश्वर । पूजा करीं गा भावेंसी ॥६३॥
पुढें ईश्वरवासुकीसी । पूजा करी भक्तींसी । पर्वतेश्वर पूजोनि हर्षी । गंगाकेशव पूजीं मग ॥६४॥
ललिता देवी पूजोनि । मग जावें तेथूनि । जरासंधेश्वर ध्यानीं । पूजा करीं गा भक्तींसी ॥६५॥
सोमनाथ असे थोर पूजावा शूळटंकेश्वर । तयापुढें वाराहेश्वर । पूजा करीं गा ब्रह्मेश्वरी ॥६६॥
अगस्त्येश्वर कश्यपासी । पूजा करीं हरिहरेश्वरासी । वैजनाथ महाहर्षी । ध्रुवेश्वर पूजीं मग ॥६७॥
गोकर्णेश्वर असे थोर । पूजा करीं गा हाटकेश्वर । अस्थिक्षेप तटाकेश्वर । किंकरेश्वर पूजावा ॥६८॥
भारतभूतेश्वरासी । पूजा करीं गा भावेंसी । चित्रगुप्तेश्वरासी । चित्रघंट पूजावा ॥६९॥
पाशुपतेश्वर निका । पूजा करोनि तेथें बाळका । पितामह असे जो का । ईश्वरातें पूजावें ॥१७०॥
कल्लेश्वरातें वंदूनी । पुढें जावें एक मनीं । चंद्रेश्वरातें पूजोनि । पूजा करीं गा विश्वेश्वरा ॥७१॥
पुढें पूजीं विघ्नेश्वर । त्यानंतर अग्नीश्वर । मग पूजा नागेश्वर । हरिश्चंद्रेश्वर पूजीं जाण ॥७२॥
चिंतामणि विनायका । सोमनाथ विनायक देखा । पूजा करोनि ऐका । वसिष्ठ वामदेव पूजावा ॥७३॥
पुढें त्रिसंध्येश्वर । पूजीं लिंग असे थोर । विशालाक्ष मनोहर । धर्मेश्वर पूजावा ॥७४॥
विश्वबाहु पूजा निका । पुढें आशा-विनायका । वृद्धादित्य असे जो का । पूजा करीं वो मनोभावें ॥७५॥
चतुर्वक्रेश्वर असे थोर । लिंग असे मनोहर । पूजा करीं गा ब्रह्मेश्वर । अनुक्रमें करुनिया ॥७६॥
पुनः प्रकामेश्वर असे खूण । पुढें ईश्वरईशान । चंडी चंडेश्वरा जाण । पूजा करीं भक्तींसी ॥७७॥
पूजीं भवानीशंकर । धुंडिराज मनोहर । अर्ची राजराजेश्वर । लंगूलेश्वर पूजीं मग ॥७८॥
नकुलेश्वर पूजेसी । तुवां जावें भक्तींसी । परान्नपरद्रव्येश्वरासी । पाणिग्रहणेश्वर पूजीं मग ॥७९॥
गंगेश्वर मोरेश्वर पूजोन । ज्ञानवापीं करीं स्नान । ज्ञानेश्वर अर्चून । नंदिकेश्वर पूजीं मग ॥१८०॥
निष्कलंकेश्वर थोर । लिंग असे मनोहर । पूजीं मार्कंडेयेश्वर । असुरेश्वर पूजीं मग ॥८१॥
तारकेश्वर असे थोर । लिंग बहु मनोहर । पूजा महाकाळेश्वर । दंडपाणि पूजीं मग ॥८२॥
महेश्वरातें पूजोनि । अर्ची मोक्षेश्वर ध्यानीं । वीरभद्रेश्वरसुमनीं । पूजा करीं गा बाळका ॥८३॥
अविमुक्तेश्वरापासीं । तुवां जाऊनियां हर्षी । पूजा करीं गा भावेंसी । मोदादि पंच विनायका ॥८४॥
आनंदभैरवपूजा करीं । पुनरपि जाय महाद्वारीं । जेथें असे मन्मथारि। विश्वनाथ पूजावा ॥८५॥
बाळा तूंचि येणेंपरी । अंतरगृहयात्रा करीं । मुक्तिमंडपाभीतरीं जाऊनिया मंत्र म्हणावा ॥८६॥
श्लोक ॥ अंतर्गृहस्य यात्रेयं यथावद्या मया कृता । न्यूनातिरिक्तया शंभुः प्रीयतामनया विभुः ॥१॥
इति मंत्रं समुच्चार्य क्षणं वै मुक्तिमान्भवेत् । विश्रम्य यायाद्भवने निष्पापः पुण्यभाग्भवेत् ॥२॥
ऐसा मंत्र जपून । विश्वनाथातें नमून । मग निघावें तेथून । दक्षिणमानसयात्रेसी ॥८७॥
मणिकर्णिकेसी जाउनी । स्नान उत्तरवाहिनी । विश्वनाथातें पूजोनि । संकल्पावें यात्रेसी ॥८८॥

तेथोनि निघावें हर्षी । मोदादि पंच विनायकांसी । पूजा करीं गा भक्तींसी । धुंडिराज पूजीं मग ॥८९॥

पूजीं भवानीशंकर । दंडपाणि नमन कर । विशालाक्षा अवधार । पूजा तुम्ही भक्तींसी ॥१९०॥

स्नान धर्मकूपेसी । श्राद्धविधि करा हर्षी । पूजा धर्मेश्वरासी । गंगाकेशव पूजीं मग ॥९१॥

पूजावी देवी ललिता । जरासंघेश्वर नमितां । पूजीं मग सोमनाथा । वराहेश्वरा भक्तींसी ॥९२॥

दशाश्वमेधतीर्थेसी । स्नान करीं श्राद्धेंसी । प्रयागतीर्थें परियेसीं । स्नान श्राद्ध करावें ॥९३॥

पूजोनिया प्रयागेश्वरासी । दशाश्वमेध ईश्वरासी । पूजा करीं गा भक्तींसी । शीतलेश्वर अर्चीं मग ॥९४॥

अर्चीं मग वंदि देवी । सर्वेश्वर मनोभावीं । धुंडिराज भक्ति पूर्वी । पूजा करीं गा ब्रह्मचारी ॥९५॥

तिळभांडेश्वर देखा । पूजा करोनि पुढें ऐका । रेवाकुंडीं स्नान निका । मानससरोवरीं मग स्नान ॥९६॥

श्राद्धादि पितृतर्पण । मानसेश्वर मग पूजोन । मनकामना पावे जाण । ऐक बाळा ब्रह्मचारी ॥९७॥

केदारकुंडीं स्नान । करावें तेथें तर्पण । केदारेश्वर पूजोन । गौरीकुंडीं स्नान करा ॥९८॥

पूजीं वृद्धकेदारेश्वर । पूजीं मग हनुमंतेश्वर । पूजोनिया रामेश्वर । स्नान श्राध्द कृमिकुंडीं ॥९९॥

सिद्धेश्वरा करीं नमन । करुनि स्वप्नकुंडीं स्नान । स्वप्नेश्वर पूजोन । स्नान करीं गा संगमांत ॥२००॥

संगमेश्वर पूजोन । लोलार्ककूपीं करीं स्नान । श्राद्धकर्म आचरोन । गतिप्रदीप ईश्वरासी ॥१॥

पूजीं अर्कविनायका । पाराशरेश्वरा अधिका । पूजा करोनि बाळका । सन्निहत्य कुंडीं स्नान करीं ॥२॥

कुरुक्षेत्र कुंड देखा । स्नान करावें विशेखा । सुवर्णादि दानादिका । तेथें तुम्हीं करावें ॥३॥

अमृतकुंडीं स्नान निका । पूजीं दुर्गा विनायका । दुर्गादेवीसी बाळका । पूजा करीं मनोभावें ॥४॥

पुढें चौसष्ट योगिनी । पूजा करीं गा मनकामनीं । कुक्कुट द्विजातें वंदुनी । मंत्र तेथें जपावा ॥५॥

श्लोक ॥ वाराणस्यां दक्षिणे भागे कुक्कुटो नाम वै द्विजः । तस्य स्मरणमात्रेण दुःस्वप्नः सुस्वप्नो भवेत् ॥६॥

पुढें मासोपवासासी । पूजिजे गोबाईसी । सात कवडया घालूनिया तिसी । नमन भावें करावें ॥७॥

पूजा करीं रेणुकेसी । पुढें स्नान करीं हर्षी । शंखोद्धारकुंडेसी । शंखविष्णु पूजिजे ॥८॥

कामाक्षिकुंडीं करीं स्नान । कामाक्षिदेवी पूजोन । अयोध्याकुंडीं करीं स्नान । सीताराम पूजावा ॥९॥

लवांकुशकुंडीं करीं स्नान । लवांकुशातें पूजोन । लक्ष्मीकुंडीं करीं स्नान । लक्ष्मीनारायण पूजावा ॥२१०॥

सूर्यकुंडीं करीं स्नान । श्राद्धकर्म आचरोन । सांबादित्य पूजोन । जावें पुढें बाळका ॥११॥

वैजनाथकुंड बरवें । तेथें स्नान तुवां करावें । वैजनाथातें पूजावें । एकभावेंकरुनिया ॥१२॥

गोदावरीकुंडेसी । स्नान करा भक्तींसी । गौतमेश्वर लिंगासी । पूजीं बाळ ब्रह्मचारी ॥१३॥

अगस्तिकुंडीं जावोनि । अगस्तेश्वरा नमूनि । स्नान करीं मनापासोनि । पूजा करीं भक्तिभावें ॥१४

शुक्रकूपीं करीं स्नान । करी शुक्रेश्वर अर्चन । मग पुढें अन्नपूर्णा नमून । पूजा करीं भावेंसी ॥१५॥

धुंडिराजातें पूजोन । ज्ञानवापीं करीं स्नान । ज्ञानेश्वर अर्चोन । दंडपाणि पूजावा ॥१६॥

आनंदभैरव वंदोनि । महाद्वारा जाऊनि । साष्टांगेसी नमोनि । विश्वनाथा अर्चिजे ॥१७॥

ऐसें दक्षिणमानस । यात्रा असे विशेष । ब्रह्मचारी करी हर्ष । योगिराज सांगतसे ॥१८॥

आतां उत्तरमानसासी । सांगेन विधि आहे कैशी । संकल्प करोनिया हर्षी । निघावें तुवां बाळका ॥१९॥

जावें पंचगंगेसी । स्नान करीं महाहर्षी । कोटिजन्मपाप नाशी । प्रख्यात असे पुराणीं ॥२२०॥

पंचगंगा प्रख्यात नामें । सांगेन असतीं उत्तमें । किरणा धूतपापा नामें । तिसरी पुण्यसरस्वती ॥२१॥

गंगा यमुना मिळोनी । पांचही ख्याति जाणोनि । नामें असती सगुणी । ऐक बाळा एकचित्तें ॥२२॥

कृतयुगीं त्या नदीसी । धर्मनदी म्हणती हर्षी । धूतपापा नाम तिसी । त्रेतायुगीं अवधारा ॥२३॥

बिंदुतीर्थ द्वारापासी । नाम जाण विस्तारेंसी । कलियुगाभीतरीं तिसी । नाम झालें पंचगंगा ॥२४॥

प्रयागासी माघमासीं । स्नान करितां फळें जैसीं । कोटिगुण पंचगंगेसी । त्याहूनि पुण्य अधिक असे ॥२५॥

ऐशापरी पंचगंगेसी । स्नान करीं गा भावेंसी । बिंदुमाधवपूजेसी । पूजा करीं गा केशवा ॥२६॥

गोपालकृष्ण पूजोनि । जावें नृसिंहभुवनीं । मंगळागौरी वंदोनि । गभस्तेश्वर पूजावा ॥२७॥

मयूखादित्यपूजेसी । तुवां जावें भक्तींसी । पुनरपि जावें हर्षी । विश्वेश्वरदर्शना ॥२८॥

मागुती मुक्तिमंडपासी । तुवां जावें भक्तींसी । संकल्पावें विधींसी । निघावें उत्तरमानसा ॥२९॥

मग निघा तेथून । आदित्यातें पूजोन । अमर्दकेश्वर अर्चोन । पापभक्षेश्वरा पूजिजे ॥२३०॥

नवग्रहातें पूजोनि । काळभैरवातें वंदूनि । क्षेत्रपाळातें अर्चोनि । काळकूपीं स्नान करीं ॥३१॥

पूजा करोनि काळेश्वरा । हंसतीर्थी स्नान करा । श्राद्धपितृकर्म सारा । ऐक बाळा एकचित्तें ॥३२॥

कृत्तिवासेश्वरा देखा । पूजा करोनि बाळका । पुढें जाऊनि ऐका । शंखवापीं स्नान करीं ॥३३॥

तेथें आचमन करोनि । रत्नेश्वरातें पूजोनि । सीतेश्वरा अर्चोनि । दक्षेश्वर पूजीं मग ॥३४॥

चतुर्वक्रेश्वरीं पूजा । करीं वो बाळा तूं वोजा । पुढें स्नान करणें काजा । वृद्धकाळकूपा जावें ॥३५॥

काळेश्वराचे पूजेसी । तुवां जावें भक्तींसी । अपमृत्येश्वरा हर्षी । पूजा करीं गा बाळका ॥३६॥

मंदाकिनी स्नान करणें । मध्यमेश्वरातें पूजणें । तेथोनि मग पुढें जाणें । जंबुकेश्वर पूजावया ॥३७॥

वक्रतुंडपूजेसी । तुवां जावें भक्तींसी । दंडखात कूपेसी । स्नान श्राद्ध तूं करीं ॥३८॥

पुढें भूतभैरवासी । पूजिजे ईशानेश्वरासी । जैगीषव्यगुहेसी । नमन करुनि पुढें जावें ॥३९॥

घंटाकुंडीं स्नान करीं । व्यासेश्वरातें अर्चन करीं । कंदुकेश्वरातें अवधारीं । पूजा करीं गा भक्तींसी ॥२४०॥

ज्येष्ठवापीं स्नान करणें । ज्येष्ठेश्वरातें पूजणें । सवेंचि तुवां पुढें जाणें । स्नान सप्तसागरांत ॥४१॥

तेथोनि वाल्मीकेश्वरासी । पूजा करीं गा भक्तींसी । भीमलोटा जाऊनि हर्षी । भीमेश्वर पूजावा ॥४२॥

मातृ-पितृकुंडेसी । करणें श्राद्धविधीसी । पिशाचमोचन तीर्थेसी । पुढें जावें अवधारा ॥४३॥

पुढें कपर्दिकेश्वरासी । पूजा करीं गा भक्तींसी । कर्कोटकवापीसी । स्नान करीं गा बाळका ॥४४॥

कर्कोटकेश्वरासी । पूजा करीं गा भक्तींसी । पुढें ईश्वरगंगेसी । स्नान दान करावें ॥४५॥

अग्नीश्वराचे पूजेसी । चक्रकुंडीं स्नानासी । तुंवा जावें भक्तींसी । श्राद्धकर्म करावें ॥४६॥

उत्तरार्क पूजोन । मत्स्योदरीं करीं स्नान । ओंकारेश्वर अर्चोन । कपिलेश्वर पूजीं मग ॥४७॥

ऋणमोचन तीर्थेसी । श्राद्धादि करावीं भक्तींसी । पापविमोचनतीर्थेसी । स्नानादि श्राद्धें करावीं ॥४८॥

तीर्थ कपालमोचन । स्नान श्राद्ध तर्पण । कुलस्तंभाप्रती जाऊन । पूजा करीं गा भक्तींसी ॥४९॥

असे तीर्थ वैतरणी । श्राद्ध करावें तेथें स्नानीं । विधिपूर्वक गोदानीं । देतां पुण्य बहुत असे ॥२५०॥

मग जावें कपिलधारा । स्नान श्राद्ध तुम्ही करा । सवत्सेसी द्विजवरा । गोदान द्यावें परियेसा ॥५१॥

वृषभध्वजातें पूजोन । मग निघावें तेथून । ज्वालानृसिंह वंदोन । वरुणासंगमीं तुम्हीं जावें ॥५२॥

स्नान श्राद्ध करोनि । केशवादित्य पूजोनि । आदिकेशव अर्चोनि । पुढें जावें परियेसा ॥५३॥

प्रल्हादतीर्थ असे बरवें । स्नान श्राद्ध तुवां करावें । प्रल्हादेश्वरातें पूजावें । एकभावें परियेसा ॥५४॥

कपिलधारा तीर्थ थोर । स्नान करावें मनोहर । पूजोनि त्रिलोचनेश्वर । असंख्यातेश्वरा पूजिजे ॥५५॥

पुढें जावें महादेवासी । पूजा करीं गा भक्तींसी । द्रुपदेश्वर सादरेंसी । एकभावें अर्चावा ॥५६॥

गंगायमुनासरस्वतींशीं । तिन्ही लिंगें विशेषीं । पूजा करीं गा भक्तींसी । काम्यतीर्थ पाहें मग ॥५७॥

कामेश्वरातें पूजोनि । गोप्रतारतीर्थ स्नानीं । पंचगंगेसी जाऊनि । स्नान मागुतीं करावें ॥५८॥

मणिकर्णिकास्नान करणें । जलशायीतें पूजणें । हनुमंतातें नमन करणें । मोदादि पंच विनायकांसी ॥५९॥

पूजा अन्नपूर्णेसी । धुंडिराज परियेसीं । ज्ञानवापीं स्नानेंसी । ज्ञानेश्वर पूजावा ॥२६०॥

पूजीं दंडपाणीसी । मोक्षलक्ष्मीविलासासी । पूजा पंचपांडवासी । द्रौपदीदुपदविनायका ॥६१॥

पूजा आनंदभैरवासी । अविमुक्तेश्वर हर्षीं । पूजोनिया संभ्रमेंसी । विश्वनाथ संमुख सांगें ॥६२॥

श्लोक ॥ उत्तरमानसयात्रेयं यथावद्या मया कृता । न्यूनातिरिक्तया शंभुः प्रीयतामनया विभुः ॥६३॥

ऐसा मंत्र जपोनि । साष्टांगें नमस्कारुनि । मग निघावें तेथोनि । पंचक्रोशयात्रेसी ॥६४॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । गुरुचरित्र ऐकतां संतोषीं । येणेंचि तूं पावशी । चारी पुरुषार्थ इह सौख्य ॥६५॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधर । सांगे गुरुचरित्रविस्तार । ऐकतां होय मनोहर । सकळाभीष्टे साधिजे ॥६६॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । काशीखंडीं यात्रा निरोपित । कथा असती पुराणविख्यात । एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥२६७॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे काशीमहायात्रानिरुपणं नाम एकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४१॥श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥२६७॥

॥ श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥

अध्याय बेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ।

संकल्प करोनिया मनीं । जावें स्वर्गद्वाराभुवनीं । गंगाकेशव पूजोनि । हरिश्चंद्र मंडपा जावें ॥१॥

स्वर्गद्वार असे जाण । मणिकर्णिकातीर्थ विस्तीर्ण । तुवां तेथें जावोन । संकल्पावें विधीनें ॥२॥

हविष्यान्न पूर्व दिवशीं । करोनि असावें शुचीसी । प्रातःकाळीं गंगेसी । स्नान आपण करावें ॥३॥

धुंडिराजातें प्रार्थोनि । मागावें करुणावचनीं । पुनर्दर्शन दे म्हणोनि । विनवावें परियेसा ॥४॥

मग गंगेतें नमोनि । जावें विश्वनाथभुवनीं । मग तयाते पूजोनि । भवानीशंकर पूजावा ॥५॥

मग जावें मुक्तिमंडपासीं । नमोनि निघावें संतोषीं । धुंडिराजाचे पूजेसी । पुनरपि जावें परियेसा ॥६॥

मागुती यावें महाद्वारा । विश्वेश्वर-पूजा करा । मोदादि पंच विघ्नेश्वरा । नमन करावें दंडपाणीसी ॥७॥

पूजा आनंदभैरवासी । मागुतीं यावें मणिकर्णिकेसी । पूजोनिया ईश्वरासी । सिद्धिविनायक पूजावा ॥८॥

गंगाकेशव पूजोनि । ललितादेवीसी नमोनि । राजसिद्धेश्वर आणा ध्यानीं । दुर्लभेश्वर पूजावा ॥९॥

सोमनाथ पूजा करीं । पुढें शूलटंकेश्वरी । मग पूजा वाराहेश्वरी । द्शाश्वमेध पूजा मग ॥१०॥

बंदी देवीतें पूजोनि । सर्वेश्वरातें नमोनि । केदारेश्वर धरा ध्यानीं । हनुमंतेश्वर पूजावा ॥११॥

मग पूजावा संगमेश्वरी । लोलार्कातें अवधारीं । अर्कविनायका पूजा करीं । दुर्गाकुंडीं स्नान मग ॥१२॥

आर्यादुर्गा देवी पूजोनि । दुर्गा गणेश ध्याऊनि । पुनर्दर्शन दे म्हणोनि । प्रार्थावें तयासी ॥१३॥

विश्वकूपेंत ईश्वरासी । कर्दमतीर्थी स्नान हर्षी । कर्दमेश्वरपूजेसी । तुवां जावें बाळका ॥१४॥

जावें कर्दमकूपासी । पूजा मग सोमनाथासी । मग विरुपालिंगासी । पूजा करीं ब्रह्मचारी ॥१५॥

पुढें जावें नीलकंठासी । पूजा करीं गा भावेंसी । कर जोडोनि भक्तींसी । कर्दमेश्वर पूजावा ॥१६॥

पुनर्दर्शन आम्हांसी । दे म्हणावें भक्तींसी । मग निघावें वेगेंसी । नागनाथाचे पूजेतें ॥१७॥

पुढें पूजीं चामुंडेसी । मोक्षेश्वरा परियेसीं । वरुणेश्वर भक्तींसी । पूजा करीं गा बाळका ॥१८॥

वीरभद्रपूजेसी । जावोनि द्वितीय दुर्गेसी । अर्चावें विकटाक्षा देवीसी । पूजा करीं मनोभावें ॥१९॥

पूजीं भैरव उन्मत्त । विमळार्जुन प्रख्यात । काळकूटदेवाप्रत । पूजा करीं गा बाळका ॥२०॥

पूजा करीं महादेवासी । नंदिकेश्वर भैरवासी । भृंगेश्वर विशेषीं । पूजा करीं मनोहर ॥२१॥

गणप्रियासी पूजोनि । विरुपाक्षातें नमोनि । यक्षेश्वर अर्चोनि । विमलेश्वर पूजीं मग ॥२२॥

भीमचंडीं शक्तीसी । पूजीं चंडीविनायकासी । रविरक्ताक्ष गंधर्वासी । पूजा करीं मनोभावें ॥२३॥

ज्ञानेश्वर असे थोर । पूजा पुढें अमृतेश्वर । गंधर्वसागर मनोहर । पूजा करीं गा भक्तींसी ॥२४॥

नरकार्णव तरावयासी । पूजीं भीमचंडीसी । विनवावें तुम्हीं त्यासी । पुनर्दर्शन दे म्हणावें ॥२५॥

एकपादविनायकासी । पुढें पूजीं भैरवासी । संगमेश्वरा भरंवसीं । पूजा करीं गा ब्रह्मचारी ॥२६॥

भूतनाथ सोमनाथ । कालनाथ असे विख्यात । पूजा करीं गा त्वरित । कपर्दिकेश्वरलिंगाची ॥२७॥

नागेश्वर कामेश्वर । पुढें पूजीं गणेश्वर । पूजा करीं विश्वेश्वर । चतुर्मुख विनायका ॥२८॥

पूजीं देहलीविनायकासी । पूजीं गणेश षोडशीं । उदंडगणेश षोडशीं । पूजा करीं मनोहर ॥२९॥

उत्कलेश्वर महाथोर । असे लिंग मनोहर । पुढें एकादश रुद्र । तयांचें पूजन करावें ॥३०॥

जावें तपोभूमीसी । पूजा करीं गा भक्तींसी । रामेश्वर महाहर्षीं । पूजीं मग सोमनाथ ॥३१॥

भरतेश्वर असे थोर । लक्ष्मणेश्वर मनोहर । पूजीं मग शत्रुघ्नेश्वर । भूमिदेवी अर्चीं मग ॥३२॥

नकुळेश्वर पूजोन । करीं रामेश्वरध्यान । पुनर्दर्शन दे म्हणोन । विनवावें परियेसा ॥३३॥

असंख्यात तीर्थ वरुण । तेथें करा तुम्हीं नमन । असंख्यात लिंगें जाण । पूजा करावी भक्तींसी ॥३४॥

पुढें असे लिंग थोर । नामें देव सिद्धेश्वर । पूजा करीं गा मनोहर । पशुपाणि विनायक ॥३५॥

याची पूजा करोनि । पृथ्वीश्वरातें नमोनि । शरयूकूपीं स्नान करोनि । कपिलधारा स्नान करीं ॥३६॥

वृषभध्वजा पूजोनि । ज्वालानृसिंहाचे वंदी चरणीं । वरुणासंगमीं स्नान करोनि । श्राद्धादि कर्मे करावीं ॥३७॥

संगमेश्वर पूजावा । सर्वविनायक बरवा । पुढें पूजीं तूं केशवा । भावें करुनि ब्रह्मचारी ॥३८॥

पूजा प्रऱ्हादेश्वरासी । स्नान कपिलातीर्थासी । त्रिलोचनेश्वरासी । पूजा करीं गा भक्तीनें ॥३९॥

पुढें असे महादेव । पंचगंगातीर ठाव । पूजा करीं गा भक्तिभावें । तया बिंदुमाधवासी ॥४०॥

पूजीं मंगळागौरीसी । गभस्तेश्वरा परियेसीं । वसिष्ठ वामदेवासी । पर्वतेश्वर पूजावा ॥४१॥

महेश्वराचे पूजेसी । पुढें सिद्धिविनायकासी । पूजा सप्तवर्णेश्वरासी । सर्वगणेश पूजावा ॥४२॥

मग जावें मणिकर्णिके । स्नान करावें विवेकें । विश्वेश्वरातें स्मरोनि निकें । महादेव पूजावा ॥४३॥

मग जावें मुक्तिमंडपासी । नमन करावे विष्णूसी । पूजीं दंडपाणीसी । धुंडिराज अर्चावा ॥४४॥

आनंदभैरव पूजोनि । आदित्येशा नमोनि । पूजा करीं गा भक्तींसी । मोदादि पंचविनायका ॥४५॥

पूजा करीं गा विश्वेश्वरासी । मोक्षलक्ष्मीविलासासी । नमोनि देवा संमुखेसी । मंत्र म्हणावा येणेंपरी ॥४६॥

श्लोक ॥ जय विश्वेश विश्वात्मन् काशीनाथ जगत्पते । त्वत्प्रसादान्महादेव कृता क्षेत्रप्रदक्षिणा ॥४७॥

अनेकजन्मपापानि कृतानि मम शंकर । गतानि पंचक्रोशात्मा कृता लिंगप्रदक्षिणा ॥४८॥

ऐसा मंत्र जपोन । पुढें करावें शिवध्यान । मुक्तिमंडपा येवोन । आठां ठायीं वंदावें ॥४९॥

प्रथम मुक्तिमंडपासी । नमन करावें परियेसीं । वंदोनि स्वर्गमंडपासी । जावें ऐश्वर्यमंडपा ॥५०॥

ज्ञानमंडपा नमोनि । मोक्षलक्ष्मीविलासस्थानीं । मुक्तिमंडपा वंदोनि । आनंदमंडपा जावें तुवा ॥५१॥

पुढें वैराग्यमंडपासी । तुवां जावें भक्तींसी । येणेंपरी यात्रेसी । करीं गा बाळा ब्रह्मचारी ॥५२॥

आणिक एक प्रकार । सांगेन ऐक विचार । नित्ययात्रा मनोहर । ऐक बाळका गुरुदासा ॥५३॥

सचैल शुचि होवोनि । चक्रपुष्करणीं स्नान करोनि । देवपितर तर्पोनि । ब्राह्मणपूजा करावी ॥५४॥मग निघावें तेथोनि । पदादित्येश्वर पूजोनि । दंपत्येश्वर नमोनि । श्रीविष्णूतें पूजावें ॥५५॥

मग नमावा दंडपाणि । महेश्वरातें पूजोनि । मग निघावें तेथोनि । धुंडिराज अर्चिजे ॥५६॥

ज्ञानवापीं करी स्नान । नंदिकेश्वर अर्चोन । तारकेश्वर पूजोन । पुढें जावें मग तुवां ॥५७॥

महाकाळेश्वर देखा । पूजा करीं भावें एका । दंडपाणि विनायका । पूजा करीं मनोहर ॥५८॥

मग यात्रा विश्वेश्वर । करीं गा बाळका मनोहर । लिंग असे ओंकारेश्वर । प्रतिपदेसी पूजावा ॥५९॥

मत्स्योदरी तीर्थासी । स्नान करावें प्रतिपदेसी । त्रिलोचन महादेवासी । दोन्ही लिंगे असतीं जाण ॥६०॥

तेथें बीजतिजेसी । जावें तुवां यात्रेसी । यात्रा जाण चतुर्थीसी । कांचीवास लिंग जाणा ॥६१॥

रत्नेश्वर पंचमीसी । चंद्रेश्वरपूजेसी । षष्ठीसी जावें परियेसीं । ऐक शिष्या एकचित्तें ॥६२॥

सप्तमीसी केदारेश्वर । अष्टमीसी लिंग धूमेश्वर । विश्वेश्वर लिंग थोर । नवमी यात्रा महापुण्य ॥६३॥

कामेश्वर दशमीसी । एकादशीसी विश्वेश्वरासी । द्वादशीसी मणिकर्णिकेसी । मणिकेश्वर पूजावा ॥६४॥

त्रयोदशी प्रदोषेसी । पूजा अविमुक्तेश्वरासी । चतुर्दशीसी विशेषीं । विश्वेश्वर पूजावा ॥६५॥

जे कोणी काशीवासी । असती नर परियेसीं । त्यांणीं करावी यात्रा ऐसी । नाहीं तरी विघ्न घडे ॥६६॥

शुक्लपक्षीं येणेंपरी । यात्रा करीं मनोहरी । कृष्णपक्ष आलियावरी । यात्रा करा सांगेन ॥६७॥

चतुर्दशी धरोनि । यात्रा करा प्रतिदिनीं । सांगेन ऐका विधानीं । एकचित्तें परियेसा ॥६८॥

वरुणानदीं करा स्नान । करा शैल्येश्वरदर्शन । संगमेश्वर पूजोन । संगमीं स्नान तये दिनीं ॥६९॥

स्वर्गतीर्थस्नानेंसी । स्वर्गेश्वर पूजा हर्षी । मंदाकिनी येरे दिवसीं । मध्यमेश्वर पूजावा ॥७०॥

मणिकर्णिका स्नानेंसी । पूजा ईशानेश्वरासी । हिरण्यगर्भ परियेसीं । दोनी लिंगें पूजिजे ॥७१॥

स्नान धर्मकूपेसी । करीं पूजा गोपद्मेश्वरासी । पूजा करा तया दिवसीं । एकचित्तें परियेसा ॥७२॥

कपिलधारा तीर्थासी । स्नान करा भक्तींसी । वृषभध्वज लिंगासी । सप्तमीचे दिवसीं पूजीं पै ॥७३॥

उपाशांतिकूपेसी । स्नान करा भक्तींसी । उपशांतेश्वरासी । पूजा करीं तया दिनीं ॥७४॥

पंचचूडडोहांत । स्नान करा शिव ध्यात । ज्येष्ठेश्वरा त्वरित । पूजावें तया दिनीं ॥७५॥

चतुःसमुद्रकूपासी । स्नान करीं भावेंसी । समुद्रेश्वर हर्षी । पूजा करीं तया दिनीं ॥७६॥

देवापुढें कूप असे । स्नान करावें संतोषें । शुक्रेश्वर पूजा हर्षें । पूजा करीं तया दिनीं ॥७७॥

दंडखात तीर्थेंसी । स्नान करोनि देवासी । व्याघ्रेश्वरपूजेसी । तुंवा जावें तया दिनीं ॥७८॥

शौनकेश्वरतीर्थेसी । स्नान तुम्ही करा हर्षीं । तीर्थनामें लिंगासी । पूजा करा मनोहर ॥७९॥

जंबुतीर्थ मनोहर । स्नान करा शुभाचार । पूजावा भावें जंबुकेश्वर । चतुर्दश लिंगें येणेंपरी ॥८०॥

शुक्लपक्षकृष्णेसी । अष्टमी तिथि विशेषीं । पूजावें तुम्हीं लिंगासी । सांगेन ऐका महापुण्य ॥८१॥

मोक्षेश्वर पर्वतेश्वर । तिसरा पशुपतेश्वर । गंगेश्वर नर्मदेश्वर । पूजा करीं मनोभावें ॥८२॥

आणिक भक्तेश्वर गभस्तीश्वर । मध्यमेश्वर असे थोर । तारकेश्वरनामें निर्धार । नव लिंगें पूजावीं ॥८३॥

आणिक लिंगें एकादश । नित्ययात्रा विशेष । लिंग असे अग्निध्रुवेश । यात्रा तुम्हीं करावी ॥८४॥

दुसरा असे उर्वशीश्वर । नकुलेश्वर मनोहर । चौथा असे आषाढेश्वर । भारभूतेश्वर पंचम ॥८५॥

लांगूलेश्वरीं करा पूजा । करा त्रिपुरांतका ओजा । मनःप्रकामेश्वरकाजा । तुम्हीं जावें परियेसा ॥८६॥

प्रीतेश्वर असे देखा । मंदालिकेश्वर ऐका । तिलपर्णेश्वर निका । पूजा करीं भावेंसी ॥८७॥

आतां शक्तियात्रेसी । सांगेन ऐका विधीसी । शुक्लपक्षतृतीयेसी । आठ यात्रा कराव्या ॥८८॥

गोप्रेक्षतीर्थ देखा । स्नान करोनि ऐका । पूजा मुख्य भाळनेत्रिका । भक्तिभावेंकरोनिया ॥८९॥

ज्येष्ठवापीं स्नानेंसी । ज्येष्ठागौरी पूजा हर्षीं । स्नान पान करा वापीसी । शृंगार सौभाग्य गौरीपूजा ॥९०॥

विशाळगंगास्नानासी । पूजा विशाळगौरीसी । ललितातीर्थस्नानेसी । ललिता देवी पूजावी ॥९१॥

स्नान भवानीतीर्थेसी । पूजा करा भवानीसी । बिंदुतीर्थ स्नानासी । मंगळागौरी पूजावी ॥९२॥

पूजा इतुके शक्तींसी । मग पूजिजे लक्ष्मीसी । येणें विधी भक्तींसी । यात्रा करीं मनोहर ॥९३॥

यात्रातीर्थ चतुर्थीसी । पूजा सर्व गणेशासी । मोदक द्यावे गौरीपुत्रासी । विघ्न न करीं तीर्थवासियांतें ॥९४॥

मंगळ अथवा रविवारेंसी । यात्रा करीं भैरवासी । षष्ठी तिथि परियेसीं । जावें तुम्हीं मनोहर ॥९५॥
रविवारीं सप्तमीसी । यात्रा रविदेवासी । नवमी अष्टमी चंडीसी । यात्रा तुम्हीं करावी ॥९६॥
अंतर्गृहयात्रेसी । करावी तुम्हीं प्रतिदिवसीं । विस्तारकाशीखंडासी । ऐक शिष्या ब्रह्मचारी ॥९७॥
ऐशी काशीविश्वेश्वर । यात्रा करावी तुम्हीं परिकर । आपुल्या नामीं सोमेश्वर । लिंगप्रतिष्ठा करावी ॥९८॥
इतुकें ब्रह्मचारियासी । यात्रा सांगितली परियेसीं । आचरण करीं येणें विधींसी । तुझी वासना पुरेल ॥९९॥
तुझे चित्तीं असे गुरु । प्रसन्न होईल शंकरु । मनीं धरीं गा निर्धारु । गुरुस्मरण करीं निरंतर ॥१००॥
इतकें सांगोनि तापसी । अदृश्य झाला परियेसीं । ब्रह्मचारी म्हणे हर्षी । हाचि माझा गुरु सत्य ॥१॥
अथवा होईल ईश्वर । मज कृपाळू झाला सत्वर । कार्य लाधेल निर्धार । म्हणोनि मनीं धरियेलें ॥२॥
न आराधितां आपोआप । भेटला मातें मायबाप । गुरुभक्तीनें अमूप । सकाळाभीष्टें पाविजे ॥३॥
समस्त देवा ऐशी गति । दिल्यावांचोन न देती । ईश्वर भोळा चक्रवर्ती । गुरुप्रसादें भेटला ॥४॥
यज्ञ दान तप सायास । कांहीं न करितां सायास । भेटला मज विशेष । गुरुकृपेंकरोनिया ॥५॥
ऐसें गुरुस्मरण करीत । ब्रह्मचारी जाय त्वरित । विधिपूर्वक आचरत । यात्रा केली भक्तीनें ॥६॥
यात्रा करितां भक्तींसी । प्रसन्न झाला व्योमकेशी । निजस्वरुपें संमुखेसी । उभा राहिला शंकर ॥७॥
प्रसन्न होवोनि शंकर । म्हणे दिधला माग वर । संतोषोनि त्वष्ट्रकुमार । निवेदिता झाला वृत्तान्त ॥८॥
जें जें मागितलें गुरुवर्यें । आणिक त्याचे कन्याकुमारें । सांगता झाला विस्तारें । शंकराजवळी देखा ॥९॥
संतोषोनि ईश्वर । देता झाला अखिल वर । म्हणे बाळा माझा कुमार । सकळ विद्याकुशल होसी ॥११०॥
तुवां केली गुरुभक्ति । तेणें झाली आपणा तृप्ति । अखिल विद्या तुज होती । विश्वकर्मा तूंचि होसी ॥११॥
चतुर्विध पुरुषार्थ । लाधला तुज परमार्थ । सृष्टि रचावया समर्थ । होसी जाण त्वष्ट्रपुत्रा ॥१२॥
ऐसा वर लाधोन । त्वष्टा ब्रह्मानंदन । केलें लिंग स्थापन । आपुले नामीं परियेसा ॥१३॥
मग निघाला तेथोनि । केली आयती तत्क्षणीं । प्रसन्न होतां शूलपाणि । काय नोहे तयासी ॥१४॥
जें जें मागितलें श्रीगुरुवरें । सकळ वस्तु केल्या चतुरें । घेऊनिया सत्वरें । आला श्रीगुरुसंमुख ॥१५॥
सकळ वस्तु देऊनि । लागतसे श्रीगुरुचरणीं । अनुक्रमें गुरुरमणि । पुत्र-कन्येंसी वंदिलें ॥१६॥
उल्हास झाला श्रीगुरुसी । आलिंगितसे महाहर्षी । शिष्य ताता ज्ञानराशि । तुष्टलों तुझे भक्तीनें ॥१७॥
सकल विद्याकुशल होसी । अष्टैश्वर्ये नांदसी । त्रैमूर्ति तुझिया वंशीं । होतील ऐक शिष्योत्तमा ॥१८॥
घर केलें तुवां आम्हांसी । आणिक वस्तु विचित्रेंसी । चिरंजीव तूंचि होसी । आचंद्रार्क तुझें नाम ॥१९॥
स्वर्गमृत्युपाताळासी । पसरवीं तुझे चातुर्यासी । रचिसी तूंचि सृष्टीसी । विद्या चौसष्टी तूंचि ज्ञाता ॥१२०॥
तुज वश्य अष्ट सिद्धि । होतील जाण नव निधि । चिंता कष्ट न होती कधीं । म्हणोनि वर देतसे ॥२१॥
ऐसा वर लाधोनि । गेला शिष्य महाज्ञानी । येणेंपरी विस्तारोनि । सांगे ईश्वर पार्वतीसी ॥२२॥
ईश्वर म्हणे गिरिजेसी । गुरुभक्ति आहे ऐसी । एकभाव असे ज्यासी । सकळाभीष्टें पावती ॥२३॥
भव म्हणिजे सागर । उतरावया पैल पार । समर्थ असे एक गुरुवर । त्रैमूर्तीचा अवतार ॥२४॥
या कारणें त्रैमूर्ति । गुरुचरणीं भजती । वेदशास्त्रें बोलती । गुरुविणें सिद्धि नाहीं ॥२५॥
श्लोक ॥ यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ । तस्यैते कथिता ह्यर्था : प्रकाशन्ते महात्मनः ॥२६॥

ऐसें ईश्वर पार्वतीसी । सांगता झाला विस्तारेंसी । म्हणोनि श्रीगुरु प्रीतीसी । निरोपिलें द्विजातें ॥२७॥

इतुकें होतां रजनीसी । उदय झाला दिनकरासी । चिंता अंधकारासी । गुरुकृपा ज्योती जाणा ॥२८॥

संतोषोनि द्विजवर । करिता झाला नमस्कार । ऐसी बुद्धि देणार । तूंचि स्वामी कृपानिधि ॥२९॥

नमन करुनि श्रीगुरुसी । विनवीतसे भावेंसी । स्वामी कथा निरोपिलीसी । अपूर्व मातें वाटलें ॥१३०॥

काशीयात्राविधान । निरोपिलें मज विस्तारोन । तया वेळीं होतों आपण । तुम्हांसहित तेथेंचि ॥३१॥

पाहिलें आपण दृष्टान्तीं । स्वामी काशीपुरीं असती । जागृतीं कीं सुषुप्तीं । नकळे मातें स्वामिया ॥३२॥

म्हणोनि विप्र तये वेळीं । वंदी श्रीगुरुचरणकमळीं । विनवीतसे करुणा बहाळी । भक्तिभावेंकरोनिया ॥३३॥

जय जया परमपुरुषा । परात्परा परमहंसा । भक्तजनमानसहंसा । श्रीनृसिंहसरस्वती ॥३४॥

ऐसें तया अवसरीं । पूर्वज तुझा स्तोत्र करी । सांगेन तुज अवधारीं । एकचित्तें करुनिया ॥३५॥

श्लोक ॥ आदौ ब्रह्मत्वमेव सर्वजगतां वेदात्ममूर्तिं विभुं । पश्चात् क्षोणिजडा विनाश-दितिजां कृत्वाऽवतारं प्रभो । हत्वा दैत्यमनेकधर्मचरितं, भूत्वाऽत्मजोऽत्रेर्गृहे । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वती श्रीपादयुग्मांबुजम् ॥३६॥

भूदेवाखिलमानुषं विदुजना बाधायमानं कलिं । वेदादुश्यमनेकवर्णमनुजा, भेदादि-भूतोन्नतम् । छेदः कर्मतमांधकारहरणं श्रीपादसूर्योदयं । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वती श्रीपादयुग्मांबुजम् ॥३७॥

धातस्त्वं हरिशंकरप्रतिगुरो, जाताग्रजन्मं विभो । हेतुः सर्वविदोजनाय तरणं, ज्योतिःस्वरुपं जगत् । चातुर्थाश्रमस्थापितं क्षितितले, पातुः सदा सेव्ययं । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वतीश्रीपादयुग्मांबुजम् ॥३८॥

चरितं चित्रमनेककीर्तिमतुलं, परिभूतभूमंडले । मूकं वाक्यदिवांधकस्य नयनं, वंध्यां च पुत्रं ददौ । सौभाग्यं विधवां च दायकश्रियं, दत्त्वा च भक्तं जनं । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वतीश्रीपादयुग्मांबुजम् ॥३९॥

दुरितं, घोरदरिद्रदावतिमिरं, हरणं जगज्जोतिष । स्वर्धेनुं सुरपादपूजितजना, करुणाब्धिभक्तार्तितः । नरसिंहेंद्रसरस्वतीश्वर विभो, शरणागतं रक्षकं । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वती श्रीपादयुग्मांबुजम् ॥१४०॥

गुरुमूर्तिश्चरणारविंदयुगलं, स्मरणं कृतं नित्यसौ । चरितं क्षेत्रमनेकतीर्थसफलं सरितादि-भागीरथी । तुरगामेधसहस्रगोविदुजनाः स्मयक् ददंस्तत्फलं । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वतीश्रीपादयुग्मांबुजम् ॥४१॥

नो शक्यं तव नाममंगल-स्तुवं, वेदागमागोचरं । पादद्वं हृदयाब्जमंतरजलं निर्धारमीमांसतं । भूयो भूयः स्मरन्नमामि मनसा, श्रीमद्गुरुं पाहि मां । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वती श्रीपादयुग्मांबुजम् ॥४२॥

भक्तानां तरणार्थ सर्वजगतां, दीक्षां ददन्योगिनां । सुक्षेत्रं पुरगाणगस्थित प्रभो, दत्त्वा चतुष्कामदं । स्तुत्वा भक्तसरस्वतीगुरुपदं, जित्वाऽद्यदोषादिकं । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वती श्रीपादयुग्मांबुजम् ॥४३॥

एवं श्रीगुरुनाथमष्टकमिदं स्तोत्रं पठेन्नित्यसौ । तेजोवर्चबलोन्नतं श्रियकरं आनंदवर्धं वपुः । पुत्रापत्यमनेकसंपदशुभा दीर्घायुरारोग्यतां । वंदेऽहं नरकेसरीसरस्वती श्रीपादयुग्मांबुजम् ॥४४॥

येणेंपरी स्तोत्र करीत । मागुती करी दंडवत । सद्गदित कंठ होत । रोमांच अंगीं उठियेले ॥४५॥

म्हणे त्रैमूर्ति अवतारु । तूंचि देवा जगद्गुरु । आम्हां दिसतोसी नरु । कृपानिधि स्वामिया ॥४६॥

मज दाविला परमार्थ । लाधलों चारी पुरुषार्थ । तूंचि सत्य विश्वनाथ । काशीपुर तुजपाशीं ॥४७॥

ऐसेंपरी श्रीगुरुसी । विनवीतसे परियेसीं । संतोषोनि महाहर्षीं । निरोप देती तये वेळीं ॥४८॥

श्रीगुरु म्हणती द्विजासी । दाखविली तुज काशी । पुढें तुझ्या वंशीं एकविसांसी । यात्राफळ तयां असे ॥४९॥

तूंचि आमुचा निजभक्त । दाखविला तुज दृष्टान्त । आम्हांपासीं सेवा करीत । राहें भक्ता म्हणती तया ॥१५०॥

जरी राहसी आम्हांपासी । तरी त्वां न वंदिजे म्लेंच्छासी । आणोनिया स्त्रीपुत्रांसी । भेटी करीं आम्हांतें ॥५१॥

निरोप देऊनि द्विजासी । गेले गुरु मठासी । आनंद झाला मनासी । श्रीगुरुदर्शनीं भक्तजना ॥५२॥

नामधारक शिष्यराणा । लागे सिद्धाचिया चरणां । विनवीतसे कर जोडोनि जाणा । भक्तिभावेंकरोनिया ॥५३॥

मागें कथानक निरोपिलें । सायंदेव शिष्य श्रीगुरुंनीं त्यातें निरोपिलें । कलत्रपुत्र आणीं म्हणत ॥५४॥

पुढें तया काय झालें । विस्तारोनि सांगा वहिलें । पाहिजे आतां अनुग्रहिलें । म्हणोनि चरणीं लागला ॥५५॥

संतोषोनि सिद्ध मुनि । सांगतसे विस्तारोनि । सायंदेव महाज्ञानी । गेला श्रीगुरुनिरोपें ॥५६॥

जाऊनि आपुले स्त्रियेसी । सांगता झाला पुत्रासी । आमुचा गुरु परियेसीं । असे गाणगापुरांत ॥५७॥

आम्हीं जावें भेटीसी । समस्त कन्यापुत्रांसी । म्हणोनि निघाला वेगेंसी । महानंदेंकरोनिया ॥५८॥

पावला गाणगापुरासी । भेटी जहाली श्रीगुरुसी । नमन करी भक्तींसी । साष्टांगीं तये वेळीं ॥५९॥

कर जोडुनी तये वेळीं । स्तोत्र करी वेळोवेळीं । ओंनमोजी चंद्रमौळि । त्रैमूर्ति तूंचि होसी ॥१६०॥

तूं त्रैमूर्तिचा अवतार । अज्ञानदृष्टीं दिससी नर । वर्णावया न दिसे पार । तुझा महिमा स्वामिया ॥६१॥

तुझा महिमा वर्णावयासी । शक्ति कैची आम्हांसी । आदिपुरुष भेटलासी । कृपानिधि स्वामिया ॥६२॥

जैसा चंद्र चकोरासी । उदय होतां संतोष त्यासी । तैसा आनंद आम्हांसी । तुझे चरण लक्षितां ॥६३॥

पूर्वजन्मीं पापराशि । केल्या होत्या बहुवशी । श्रीगुरुचे दर्शनेसी । पुनीत झालों म्हणतसे ॥६४॥

जैसा चिंतामणि स्पर्शीं । हेमत्व होय लोहासी । मृत्तिका पडतां जंबूनदीसी । उत्तम सुवर्ण होतसे ॥६५॥

जातां मानससरोवरासी । हंसत्व येई वायसासी । तैसें तुझे दर्शनेंसी । पुनीत झालों स्वामिया ॥६६॥

श्लोक ॥ गंगा पापं शशी तापं दैन्यं कल्पतरुस्तस्था । पापं तापं च हरति दैन्यं च गुरुदर्शनम् ॥१॥

टीका ॥ गंगा स्नानानें पापें नाशी । ताप निवारी देखा शशी । कल्पवृक्षछायेसी । कल्पिलें फळ पाविजे ॥६७॥

एकेकाचे एकेक गुणें । असतीं ऐसीं हीं लक्षणें । दर्शन होतां श्रीगुरुचरणें । तिन्ही फळें पाविजे ॥६८॥

पापें हरती तात्काळीं । तापचिंता जातीं सकळी । दैन्यकानन समूळ जाळी । श्रीगुरुचरणदर्शनें ॥६९॥

चतुर्विध पुरुषार्थ । देता होय गुरुनाथ । ऐसा बोले वेदसिद्धान्त । तोचि आम्हीं देखिला ॥१७०॥

म्हणोनिया आनंदेंसी । गायन करी संतोषीं । अनेक रागें परियेसीं । कर्नाटक भाषें करोनि ॥७१॥

राग श्रीराग । कंडेनिंदु भक्तजनराभाग्यनिधियभूमंडलदोळगेनारसिंहसरस्वतीया ॥७२॥

कंडेनिंदुउंडेनिंदुवारिजादोळपादवाराजाकमळांदोळदंतध्यानिसी ॥७३॥

सुखसुवाजनारुगळा । भोरगेलान्नेकामिफळफळा । नित्यसकळाहूवा । धीनारसिंहसरस्वतीवराननाा ॥७४॥

वाक्यकरुणानेनसुवा । जगदोळगदंडकमंडलुधराशी । सगुणानेनीशीसुजनरिगे । वगादुनीवासश्रीगुरुयतिवरान्न ॥७५॥

धारगेगाणगापुरडोलकेलाशीहरी । दासिसोनुनादयाकरुणादली । वरावीतुंगमुनाहोरावनुअनुबिना ।

नारसिंहसरस्वतीगुरुचरणवन्न ॥७६॥

राजगखंडीकंडीनेननमा । इंदुकडेनेनमा । मंडलादोळगेयती कुलराये । चंद्रमन्ना ॥७७॥

तत्त्वबोधायाउपनिषदतत्त्वचरित नाव्यक्तवादपरब्रह्ममूर्तियनायना । शेषशयनापरवेशकायना । लेशकृपयनीवनेवभवासौपालकाना ॥७८॥

गंधपरिमळादिशोभितानंदासरसाछंदालयोगेंद्रेगोपीवृंदवल्लभना ॥७९॥

करीयनीयानांपापगुरु । नवरसगुसायन्नीं । नरसिंहसरस्वत्यन्ना । नादपुरुषवादना ॥१८०॥

यापरी स्तोत्रें श्रीगुरुसी । स्तुति केली बहुवसीं । संतोषोनि महाहर्षी । आश्वासिताती तये वेळीं ॥८१॥

प्रेमभावें समस्तांसी । बैसा म्हणती समीपेसी । जैसा लोभ मायेसी । या बाळकावरी परियेसा ॥८२॥

आज्ञा घेउनी सहज । गेला तुमचा पूर्वज । सकळ पुत्रांसहित द्विज । आला श्रीगुरुदर्शना ॥८३॥

भाद्रपद चतुर्दशीसी । शुक्लपक्ष परियेसीं । आला शिष्य भेटीसी । एकाभावेंकरोनिया ॥८४॥

येती शिष्य लोटांगणीं । एकाभावें तनुमनीं । येऊनि लागती चरणीं । सद्गदित कंठ झाला ॥८५॥

स्तोत्र करिती तिहीं काळीं । कर जोडोनि तये वेळीं । ओं नमोजी चंद्रमौळि । त्रैमूर्ति तूंचि होसी ॥८६॥

त्रैमूर्तींचा अवतारु । झालासी तूं जगद्‌गुरु । येरां दिसतोसी नरु । न कळे पार तुझा स्वामिया ॥८७॥

सिद्ध म्हणे नामकरणी । काय सांगू तये दिनीं । कैशी कृपा अंतःकरणीं । तया श्रीगुरु यतीचे ॥८८॥

आपुले पुत्रकलत्रेंसी । जैसा लोभ परियेसीं । तैसा तुमचे पूर्वजासी । प्रेमभावें पुसताती ॥८९॥

गृहवार्ता सुरसी । क्षेम पुत्रकलत्रेंसी । द्विज सांगे मनोहर्षी । सविस्तारीं परियेसा ॥१९०॥

पुत्रकलत्रेंसंहित नमोन । सांगे क्षेम समाधान । होते पुत्र चौघेजण । चरणावरी घातले ॥९१॥

ज्येष्ठसुत नागनाथ । तयावरी कृपा बहुत । कृपानिधि गुरुनाथ । माथां हस्त ठेविती ॥९२॥

श्रीगुरु म्हणती द्विजासी । तुझ्या ज्येष्ठसुतासी । आयुष्य पूर्ण असे त्यासी । संतति बहु याची वाढेल ॥९३॥

हाच भक्त आम्हांसी । असेल श्रियायुक्तेसी । तुवां आतां म्लेंच्छासी । सेवा न करावी म्हणितलें ॥९४॥

आणिक तूंतें असे नारी । पुत्र होती तीस चारी । नांदतील श्रेयस्करी । तुवां सुखें असावें ॥९५॥

जया दिवसीं म्लेंच्छासी । तुवां जावोनि वंदिसी । हानि असे जीवासी । म्हणोनि सांगती तये वेळीं ॥९६॥

तुझा असे वडिल सुत । तोचि आमुचा निज भक्त । त्याची कीर्ति वाढेल बहुत । म्हणती श्रीगुरु तये वेळीं ॥९७॥

मग म्हणती द्विजासी । जावें त्वरित संगमासी । स्नान करोनि त्वरितेंसी । यावें म्हणती तये वेळीं ॥९८॥

ग्रामलोक तया दिवसीं । पूजा करितां अनंतासी । येऊनिया श्रीगुरुसी । पूजा करितो परियेसा ॥९९॥

पुत्रमित्रकलत्रेंसी । गेले स्नाना संगमासी । विधिपूर्वक अश्वत्थासी । पूजूनि आले मठातें ॥२००॥

श्रीगुरु म्हणती द्विजासी । आजि व्रतचतुर्दशी । पूजा करीं अनंतासी । समस्त द्विज मिळोनि ॥१॥

ऐसें म्हणतां द्विजवरु । करितां होय नमस्कारु । आमुचा अनंत तूंचि गुरु । व्रतसेवा तुमचे चरण ॥२॥

तये वेळीं श्रीगुरु । सांगतां झाला विस्तारु । कौंडिण्यमहाऋषीश्वरु । केलें व्रत प्रख्यात ॥३॥

ऐसें म्हणतां द्विजवरु । करितां होय नमस्कारु । कैसें व्रत आचरावें साचारु । पूर्वी कोणी केलें असे ॥४॥

ऐसें व्रत प्रख्यात । व्रत दैवत अनंत । जेणें होय माझें हित । कथामृत निरोपिजे ॥५॥

येणें पुण्य काय घडे । काय लाभतसे रोकडें । ऐसें मनींचें साकडें । फेडावें माझें स्वामिया ॥६॥

ऐसें विनवीतसे द्विजवरु । संतोषोनि गुरु दातारु । सांगते झाले व्रताचारु । सिद्ध म्हणे नामधारका ॥७॥

म्हणोनि सरस्वतीगंगाधरु । सांगे गुरुचरित्रविस्तारु । ऐकतां भवसागरु । पैल पार पाववी श्रीगुरु ॥८॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत। काशीयात्रा समस्त करीत। श्रोते ऐकती आनंदित। तेणें सफल जन्म होय ॥९॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत। सांगतसे नामधारक विख्यात। जेणें होय मोक्ष प्राप्त। द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥२१०॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे काशीक्षेत्रमहिमावर्णनं नाम द्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४२॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओसंख्या ॥२१०॥

॥ श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥

अध्याय त्रेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक म्हणे सिद्धासी । पुढें चरित्र जाहलें कैसी । विस्तारावें आम्हांसी । कृपा करीं गा दातारा ॥१॥

सिद्ध म्हणे ऐक वत्सा । समस्त भक्त सेवा करितां । त्यांत एक विणकर तंतिक अत्यंता । करीतसे भक्ति श्रीगुरुची ॥२॥

तीन प्रहर संसारयात्रा । करुनि येतसे पवित्रा । राजांगण झाडी विचित्रा । नमस्कार करी दुरोनि ॥३॥

ऐसे किती दिवस क्रमिले । व्रत शिवरात्री आलें । समस्त यात्रेसी निघाले । मातापिता तंतिकाचे ॥४॥

त्यासी बोलाविती यात्रेसी । तो म्हणतसे नयें तयांसी । तुम्ही मूर्ख असा पिसीं । माझा श्रीपर्वत येथेंचि असे ॥५॥

श्रीगुरु माझा मल्लिकार्जुन । पर्वत म्हणिजे श्रीगुरुभुवन । आपण न यें येथून । चरण सोडोनि श्रीगुरुचे ॥६॥

समस्त लोक त्यासी हांसती । पिसें लागलें यासी म्हणती । चला जाऊं म्हणोनि निघती । भ्राता माता पिता त्याचे ॥७॥

नगरलोक समस्त गेला । आपण एकला राहिला । श्रीगुरुमठासी आला । गुरु पुसती तयासी ॥८॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । कां गा यात्रेसी तूं न वचसी । तंतिक म्हणे स्वामीसी । माझी यात्रा तुमचे चरण ॥९॥

नाना तीर्थयात्रादि देखा । तुमचे चरणीं असे निका । वायां जाती मूर्ख लोक । पाषाणदर्शन करावया ॥१०॥

ऐसें म्हणोनि तंतिक । नमस्कार करी नित्य देख । तंव पातली शिवरात्रि ऐक । माघवद्य चतुर्दशी ॥११॥

श्रीगुरु होते संगमासी । दोन प्रहर होतां भक्त परियेसीं । आपण गेला स्नानासी । उपवास असे शिवरात्रीचा ॥१२॥

संगमीं स्नान करोनि । श्रीगुरुतें नमस्कारोनि । उभा ठेला कर जोडोनि । भक्तिपूर्वक एकोभावें ॥१३॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । तुझीं समस्त गेलीं यात्रेसी । तूं एकलाचि राहिलासी । पहातासी विनोद श्रीपर्वताचा ॥१४॥

पुसती कधीं देखिलासी ? । म्हणे स्वामी नेणें कधींसी । तुमचे चरणीं आम्हांसी । सर्व यात्रा सदा असती ॥१५॥

त्याचा भाव पाहोनी । जवळी बोलाविती श्रीगुरुमुनि । बैस म्हणती कृपा करुनि । दाखवूं म्हणती श्रीपर्वत ॥१६॥

नयन झांकूनि पादुकेसी । दृढ धरीं गा वेगेंसीं । ऐसें म्हणोनि तयासी । मनोवेगें घेऊनि गेले ॥१७॥

क्षण न लागतां श्रीगिरीसी । घेऊनि गेले भक्तासी । तीरीं बैसले पाताळगंगेसी । नयन उघडीं म्हणती त्यातें ॥१८॥

क्षणैक मात्र निद्रावस्था । म्हणतां झाला जागृता । अवलोकितां पर्वत दिसत । म्हणे स्वप्न किंवा सत्य ॥१९॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । कां गा भ्रांतपणें पाहसी । वेगें जावें दर्शनासी । क्षौर स्नान करुनियां ॥२०॥

श्रीगुरु ऐसे निरोप देतां । शीघ्र गेला स्नानाकरितां । तेथें देखिलीं मातापिता । भ्राता ग्रामलोक सकळिक ॥२१॥

ते पुसती तयासी । कवणें मार्गें आलासी । आमुची भेटी कां न घेसी । लपून येणें कोण धर्म ॥२२॥

विनवीतसे मातापित्यांसी । आम्ही निघालों आजि दोन प्रहरेंसी । एक घटिका लागली वाटेसी । आतां आलों गुरुसमागमें ॥२३॥

एक हांसती मिथ्या म्हणती । आम्हांसवेंचि आला लपत । ऐसें बडिवारें बोलत । अबद्ध म्हणती सकळ जन ॥२४॥

तो कोणासवें न बोले । शीघ्र स्नान क्षौर केलें । पुष्पें अक्षता बेलें । घेऊनि गेला पूजेसी ॥२५॥

पूजा करितां लिंगस्थानीं । देखता झाला श्रीगुरुमुनि । अति विस्मय करोनि । पूजा केली मनोभावें ॥२६॥

समस्त लोक पूजा करिती । श्रीगुरु सर्व पूजा घेती । तंतिक म्हणतसे चित्तीं । श्रीगुरुराज आपणचि शंकर ॥२७॥

ऐसा निर्धार करुनि । पाहिजे प्रसाद-फल खुणी । घेऊनि आला गुरुसंनिधानीं । एकचित्तें परियेसा ॥२८॥

श्रीगुरु पुसती तयासी । एधवां राहसी किंवा जासी । तंतिक विनवी स्वामियासी । एक देखिलें नवल आतां ॥२९॥

समस्त लोक जाऊनि । देवालयाभीतरीं बैसोनि । पूजा करिती तुमचे चरणीं । लिंग न देखों तुम्हीच तेथें ॥३०॥

श्रीगुरु तूं जवळीच असतां । इतुके दुरी कां कष्टती वृथा । लोक येताति बहुता । काय कारण या स्थाना ॥३१॥

तूं तरी केवळ परमेश्वर । दिसतोसि आम्हां नर । न कळे तुझा महिमा अपार । गौप्यरुपें गुरुनाथा ॥३२॥

सर्व जन मूढ होऊन । नेणती तुझें महिमान । कां हो येताति या स्थानीं । विस्तारोनि सांग मज ॥३३॥

श्रीगुरु म्हणती ऐक भक्ता । सर्वत्र ईश्वरपूर्णता । स्थानमहिमा असे ख्याता । जे अगम्य त्रिभुवनीं ॥३४॥

तंतिक म्हणे स्वामियासी । तूं तरी पूर्ण ब्रह्म होसी । स्थानमहिमा वानिसी । विस्तारुनि सांग आम्हां ॥३५॥

श्रीगुरु निरोपिती भक्तासी । येथील महिमा पुससी । सांगेन ऐक विस्तारेंसीं । स्कंदपुराणीं असे कथा ॥३६॥

माघवद्य चतुर्दशी । अपार महिमा श्रीपर्वतासी । सांगेन ऐक तत्परेसीं । श्रीगुरु म्हणती तंतिकातें ॥३७॥

पूर्वी ख्यात किरातदेशीं । 'विमर्षण' राजा परियेसीं । शूर असे पराक्रमेंसीं । समस्त शत्रु जिंकिले तेणें ॥३८॥

आणिक एक कुबुद्धि असे । पारधी करी बहुवसें । बलाढय स्थूळ बहु असे । चंचळ सकळ-स्त्रियारत ॥३९॥

सर्वमांस भक्षण करी । ग्राह्य अग्राह्य न विचारी । ऐसा वर्ते दुराचारी । ईश्वर पूजी भक्तिभावें ॥४०॥

नित्य पूजा करी अपार । शिवरात्रि आलिया हर्षनिर्भर । गीत नृत्य वाद्य परिकर । भक्तिपूर्वक करी पूजा ॥४१॥

आचार तरी बरवा नसे । शिवपूजा करी बहुवसें । पत्नी त्यासी एक असे । सुलक्षण नाम 'कुमुद्वती' ॥४२॥

सुशील सुगुण पतिव्रता । मनीं करी बहुत चिंता । पुरुष आपुला परद्वाररता । ईश्वरभक्ति करीतसे ॥४३॥

ऐसें क्रमितां एके दिवसीं । पुसों लागली आपुले पुरुषासी । म्हणे प्राणेश्वरा परियेसीं । विनंति एक असे माझी ॥४४॥

क्षमा करावी माझिया बोला । विस्तारोनि सांगावें सकळा । तुम्ही दुराचारी भक्षितां सकळां । परद्वार निरंतर ॥४५॥

तुम्हांला ईश्वरावरी । भक्ति उपजली कवणेपरी । सांगावें स्वामी सविस्तारीं । कोप न करावा प्राणनाथा ॥४६॥

राजा म्हणे स्त्रियेसी । बरवें पुसिलें आम्हांसी । ज्ञान झालें आतां मानसीं । पूर्व जन्म सांगेन माझा ॥४७॥

पूर्वीं पंपानगरीं आपण । श्वानयोनीं जन्मोन जाण । होतों तेथें काळ क्रमोन । शिवरात्रि आली एके दिवसीं ॥४८॥

त्या नगरीं होतें एक शिवालय । समस्त लोक आले पूजावया । आपणही गेलों हिंडावया । भक्षावया कांहीं मिळेल म्हणोनि ॥४९॥

उत्साहें लोक पूजा करिती । नाना वाजंतरें वाजतीं । गर्भगृहीं प्रदक्षिणा करिती । धरुनि आरति सकळिक ॥५०॥

आपण गेलों द्वारांत । विनोदें पाहूं म्हणत । मज देखोनि आले धांवत । काष्ठ पाषाण घेवोनियां ॥५१॥

आपण पौळीमध्यें होतों पळत । द्वार घातलें मारूं म्हणत । धरा धरा मारा म्हणोनि बोलत । मारुं लागले पाषाणीं ॥५२॥

वाट नाहीं बाहेर जावयासी । अभिलाष असे जीवासी । पळतसें देवालयभीतरेसी । मार्ग नाहीं कोठें देखा ॥५३॥

बाहेर जाईन म्हणत । द्वाराकडे मागुती येत । सवेंचि लोक पाठीं लागत । सव्य प्रदक्षिणा पळतसें ॥५४॥

लपावया ठाव नाहीं देखा । वेष्टिलों पौळीं दुर्गासरिखा । पाठी लागले सकळिका । पुन्हा पौळींत पळे तैसाचि ॥५५॥

उच्छिष्ट कांहीं मिळेल म्हणोनि । देउळांत गेलों भामिनी । काकुळती बहु मनीं । प्राण वांचेल म्हणोनियां ॥५६॥

ऐसा तीन वेळां पळालों । मारतील म्हणोनि बहु भ्यालों । मग अंतरगृहीं निघालों । पूजा देखिली तेथ शिवाची ॥५७॥

द्वार धरोनि समस्त लोक । शस्त्रें मारिलें मज ऐक । ओढोनि टाकिती सकळिक । शिवालयाबाहेरी ॥५८॥

मज पुण्य घडलें प्रदक्षिणीं । पूजा देखिली नयनीं । तेणें पुण्यें राजा होउनि । उपजलों ऐक प्राणेश्वरी ॥५९॥

शिवरात्रि होती ते दिवसीं । न मिळे उच्छिष्ट भुक्तीसी । प्राण त्यजिला उपवासी । तेंही पुण्य मज घडलें ॥६०॥

आणिक एक पुण्य घडलें । दीपमाळीस दीपक उजळले । ते म्यां डोळां देखिले । प्राण त्यजिला शिवद्वारीं ॥६१॥

तेणें पुण्यें झालें ज्ञान । ऐक शिवरात्रीचें महिमान ।; म्हणसी तूं दुराचारी म्हणोनि । त्याचा संदेह सांगेन ॥६२॥

पूर्वजन्म माझा श्वान । त्याचा स्वभाव सर्वभक्षण । सर्वां ठायीं त्याची वासना । तेचि स्वभाव मज असती ॥६३॥

ऐसें स्त्रियेसी सांगितलें । पुन्हा प्रश्न तिणें केले । म्हणे स्वामी जें सांगितलें । आपुला जन्म पुरातन ॥६४॥

तुम्ही असा सर्वज्ञानी । माझा जन्म सांगा विस्तारुनि । म्हणोनि लागतसे चरणीं । कृपा करीं गा प्राणेश्वरा ॥६५॥

ऐक वपुषे ज्ञान सती । तुझा पूर्व जन्म कपोती । करीत होतीस उदरपूर्ती । एके दिवसीं अवधारीं ॥६६॥

पडिला होता मांसगोळा । तो तुवां चोंचीनें धरिला कवळा । उडत होतीस आकाशमंडळा । तें दुरुनि देखिलें घारीनें ॥६७॥

कवळ घेईन म्हणोनि । घार आली धांवोनि । तूं गेलीस वो पळोनि । महारण्य क्रमीत ऐका ॥६८॥

पाठीं लागली ते घारी । मागें पुढें न विचारी । तूं पळालीस ते अवसरीं । श्रीपर्वत-गिरीवरी ॥६९॥

सवेंचि आली ते घारी । तूं गेलीस शिवालय-शिखरीं । भोंवों लागलीस प्रदक्षिणापरी । श्रम जाहले तुज बहुत ॥७०॥

दुरोनि आलीस धांवत । प्राण होता कंठगत । श्रमोनि शिखरीं तूं बैसत । घारीं येऊनि मारिलें चोंचीं ॥७१॥

घेऊनि गेली मांस-कवळें । तुझें देह पंचत्व पावलें । प्रदक्षिणा-पुण्य फळलें । झालीस तुवां राजपत्नी ॥७२॥

इतुकिया अवसरीं । पुनः पतीस प्रश्न करी । आतां तुमच्या निरोपावरी । ईश्वरपूजा करीन ॥७३॥

पुढें मज काय होईल । तुम्हीं कवण स्थानीं असाल । तें विस्तारावें प्राणेश्वरा निर्मळ । आत्मपति राजेंद्रा ॥७४॥

राजा सांगे सतीसी । पुढील जन्म कन पुससी । आपण राजा सिंधुदेशीं । जन्म पावेन अवधारीं ॥७५॥

माझी भार्या तूंचि होसी । जन्म पावसी सृंजयदेशीं । तेथील राजा पवित्रवंशी । त्याची कन्या होसील ॥७६॥

तिसरा जन्म आपणासी । राजा होईन सौराष्ट्रदेशीं । तूं उपजसी कलिंगराजवंशीं । माझी पत्नी होसील ॥७७॥

चवथा जन्म आपणासी । राजा होईन गांधारदेशीं । तूं उपजसी मागध कुळेसी । तैंही माझी प्राणेश्वरी ॥७८॥

पांचवा जन्म आपणासी । राजा होईल अवंतदेशीं । तूं दाशार्हराजकुळीं जन्मसी । माझी भार्या होसील तूं ॥७९॥

सहावा जन्म आपणासी । आनर्त नाम राजा परियेसीं । यायातिकन्या तूं होसी । तैंही माझी प्राणेश्वरी ॥८०॥

सातवा जन्म आपणासी । राजा होईन पांडयदेशीं । रुप लावण्य मजसरसीं । नोहे कवण संसारीं ॥८१॥

ज्ञानी सर्वगुणी होईन । सूर्यकांति ऐसें वदन । जैसा रुपें असे मदन । नाम माझें 'पद्मवर्ण' ॥८२॥

तूं जन्मसी वैदर्भकुळीं । रुपसौंदर्यें आगळी । जैसी सुवर्णाची पुतळी । चंद्रासारिखें मुखकमळ ॥८३॥

'वसुमती' असें नांव पावसी । तुज वरीन स्वयंवरेंसीं । दमयंती नळा जैसी । स्वयंवर होईल तुज मज ॥८४॥

राज्य करीन बहुत दिवस । यज्ञ करीन असमसाहस । जिंकीन समस्त देशांस । मंत्रशास्त्र शिकेन बहु ॥८५॥

देवद्विजार्चन करीन । नाना अग्रहार दान देईन । ऐशापरी वृद्धाप्य होऊन । राज्यीं स्थापीन पुत्रासी ॥८६॥

आपण चवथा आश्रम घेईन । अगस्त्यऋषीपाशीं जाईन । ब्रह्मज्ञानोपदेश शिकेन । अंतकाळ होय तंव ॥८७॥देहावसान होतां । तुज घेईन सांगाता । दिव्य विमानीं बैसोनि तत्त्वता । स्वर्गाप्रती जाऊं बळें ॥८८॥

ईश्वरपूजेची महिमा । शिवरात्रिव्रत श्रीशैल्य अनुपम्या । म्हणोनि राजा स्त्री घेऊनि संगमा । यात्रा करी शिवरात्री ॥८९॥

श्रीगुरु म्हणती तंतिकासी । शिवरात्री-श्रीपर्वत-महिमा ऐसी । ऐक तो श्वान परियेसीं । सप्तजन्मीं राजा झाला ॥९०॥

अंतीं पावला स्वर्गलोक । पर्वतमहिमा ऐसा ऐक । तुज जाहलें गुरुमुख । ईश्वरपूजा करीं बरवी ॥९१॥

ग्रामीं असे कल्लेश्वर । गाणगाग्रामीं भीमातीर । पूजा करीं गा निरंतर । मल्लिकार्जुनसमान ॥९२॥

संगमेश्वर संगमासी । पूजा करीं अहर्निशीं । मल्लिकार्जुन तोचि परियेसीं । न धरीं संदेह मनांत ॥९३॥

तंतिक म्हणे स्वामियासी । स्वामी तूं मज चाळविसी । पूजेसि गेलों मल्लिकार्जुनासी । लिंगस्थानीं तुज देखिलें ॥९४॥

सर्वां ठायीं तूंचि एक । झाला अससी व्यापक । कल्लेश्वर संगमनायक । एकेक सांगसी आम्हांपुढें ॥९५॥

ऐकोनि श्रीगुरु हांसती । ये रे पादुका धरीं म्हणती । नयन त्याचे झांकिती । संगमा आले तात्काळीं ॥९६॥

इतुकिया अवसरीं । मागें गाणगापुरीं । श्रीगुरुसी पाहती गंगातीरीं । कोठें गेले म्हणोनियां ॥९७॥

एक म्हणती संगमीं होता । एक म्हणती आम्हीं आलों आतां । कोठें गेले पहा म्हणतां । चुकर होती भक्तजन ॥९८॥

श्रीगुरु आले संगमासी । तंतिकास पाठविती मठासी । बोलावावया शिष्यांसी । आपण राहिले संगमांत ॥९९॥

तंतिक आला गांवांत । लोक समस्त हांसत । क्षौर कां रे केलें म्हणत । तंतिक म्हणे श्रीपर्वता गेलों होतों ॥१००॥

दवणा प्रसाद विभूति । नानापरींचे हार दाखविती । लोक ऐसा विस्मय करिती । म्हणती दोनप्रहरीं घरीं होता ॥१॥

एक म्हणती सत्य मिथ्या । त्यासी म्हणती सांग रे सत्या । तंतिक म्हणे सवें गुरुनाथा । गेलों होतों वायुवेगें ॥२॥

श्रीगुरु आले संगमासी । मज पाठविलें मठासी । बोलाविलें शिष्यांसी । राहूं पाहती आजि संगमीं ॥३॥

एक म्हणती होईल सत्य । मूर्ख म्हणती नव्हे, मिथ्य ।; तंतिक गेला त्वरित । शिष्यवर्गांसी जाणविलें ॥४॥

सांगितला सकळ वृत्तांत । समस्त गेले संगमा त्वरित । पूजा जाहली संगमीं बहुत । सिद्ध म्हणे नामधारकासी ॥५॥

मिथ्या म्हणती जे लोक । त्यांसी होईल कुंभीपाक । पंधरा दिवसीं ऐक । यात्रालोक गांवा आले ॥६॥

मग पुसती तयांसी । तेहीं सांगितलें भरंवसीं । आनंद झाला भक्तांसी । म्हणे सरस्वती-गंगाधर ॥७॥

सिद्धें सांगितलें नामधारकासी । तें मी सांगतसें परियेसीं । श्रीगुरुमहिमा अपारेंसी । अमृत सेवितों निरंतर ॥१०८॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे श्रीशैलशिवरात्रिमहिमावर्णनं नाम त्रिचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेवदत्त ॥ (ओंवीसंख्या १०८)

अध्याय चव्वेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक म्हणे सिद्धमुनि । श्रीगुरुचरित्र तुम्ही देखिलें नयनीं । तुमचें भाग्य काय वानूं वदनीं । परब्रह्म देखिलें असे ॥१॥

तुमचेनि प्रसादेंसीं । अमृतपान झालें आम्हांसी । आतां कष्ट आम्हां कायसी । सकळाभीष्ट लाधलों ॥२॥

तुम्ही भेटलेति मज तारका । दैन्य गेलें सकळ दुःख । सर्वाभीष्ट लाधलों सुख । गुरुचरित्र ऐकतां ॥३॥

मागें कथानक सांगितलें । श्रीगुरु संगमीं राहिले । पुढें काय अपूर्व वर्तलें । निरोपावें दातारा ॥४॥

सिद्ध सांगे नामधारकासी । ऐक वत्सा विस्तारेंसीं । विचित्र झालें येरे दिवसीं । एकचित्तें परियेसा ॥५॥

'नंदी' नाम एक ब्राह्मण । सर्वांगीं कुष्ट श्वेतवर्ण । तुळजापुरा जाऊन । वर्षें तीन आराधिलें ॥६॥

तीन संवत्सर उपवास । द्विज कष्टला बहुवस । निरोप झाला सायासें । चंदलापरमेश्वरीजवळी जाणें ॥७॥

जगदंबेचा निरोप घेऊनि । आला चंदलापरमेश्वरीस्थानीं । मास सात पुरश्चरणीं । पुनरपि केले उपवास ॥८॥

नानापरी कष्टतां । स्वप्न जाहलें अवचिता । तुवां जावें त्वरिता । गाणगग्रामस्थानासी ॥९॥

तेथें असती श्रीगुरु । त्रयमूर्तीचा अवतारु । वेष धरिला असे नरु । तेथें होसील उत्तमांगी ॥१०॥

ऐसे निरोप त्यासी जाहले । विप्र म्हणे भलें केलें । मास सात कां चुकर केलें । जरी तुझे हातीं नोहेचि ॥११॥

जगन्माता तुळजा भवानी । तिचा निरोप घेऊनि । आलों तुजपाशीं ठाकोनि । तूं दैवत म्हणोनियां ॥१२॥

दैवतपण ठाउकें जाहलें । आम्हांसी निरोप दिधलें । मनुष्यापाशीं जा म्हणितलें । तुझे हातीं नोहेचि कांहीं ॥१३॥

तूं जगद्दैवत जगदंबा म्हणविसी । आम्हां मनुष्यापाशीं पाठविसी । नांव जाहलें दैवतपणासी । भाग्य माझें म्हणतसे ॥१४॥

मनुष्यापाशीं जा म्हणावयासी । लाज नये कैसी तुम्हांसी । ओळख जाहली दैवतपणासी । उपवासी सात महिने ॥१५॥

पहिलेंचि जरी निरोप देत । इतुके कष्ट आम्हां न होत । दुराशा केली मी परदैवत । म्हणोनि, दुःख करी नानापरी ॥१६॥

ऐसें अनेकपरीनें । दुःख करीतसे तो ब्राह्मण । पुन्हा मागुती पुरश्चरण । करीन म्हणे तो द्विजवर ॥१७॥

म्हणे मज बरवें होणें । अथवा आपुला प्राण देणें । ऐसें बोलोनि निर्वाणें । विप्र धरणें बैसला ॥१८॥

पुनरपि स्वप्न तयासी । तैसेंचि होय परियेसीं । आणिक समस्त भोपियांसी । तेणेंचिपरी स्वप्न होय ॥१९॥

सकळ भोपे म्हणती तयासी । आजि स्वप्न झालें आम्हांसी । छळण न करीं गा देवीसी । निरोपासरसा जाईं वेगीं ॥२०॥

तूं तरी आतां नव जासी । आम्हां निरोप झाला ऐसी । बाहेर घालूं तुम्हांसी । देवळांत येऊं नेदूं ॥२१॥

इतुकें जाहलियावरी । पारणें केलें द्विजवरीं । पूजा करी नानापरी । निरोप घेऊनि निघाला ॥२२॥

गाणगाग्रामासी आला । मठीं जाऊनि पुसों लागला । भक्तजन सांगती त्याला । संगमीं आहेत गुरुमूर्ति ॥२३॥

भक्त म्हणती तयासी । श्रीगुरु येतील पारणेसी । काल शिवरात्री-उपवासी । आतां येतील परियेसीं ॥२४॥

इतुकिया अवसरीं । श्रीगुरु आले साक्षात्कारी । ग्रामलोक द्विजातें वारी । राहें दूरी नको सन्मुख ॥२५॥

श्रीगुरु आले मठांत । द्विज उभा होता चिंतीत । भक्तजन सांगती मात । विप्र एक आला असे ॥२६॥

सर्वांगीं असे श्वेत । स्वामिदर्शना आलों म्हणत । श्रीगुरु म्हणती आपण जाणत । संदेहरुपें आला असे ॥२७॥

म्हणती बोलावा मठांत । भक्त गेले धांवत । तया द्विजातें पाचारीत । आला विप्र आंगणा ॥२८॥

दुरोनि देखिलें श्रीगुरुसी । नमन करीत लोळे भूमीसी । श्रीगुरु म्हणती तयासी । संदेहरुपें आलासि कां ॥२९॥

देवीपासूनि मनुष्यापाशीं । येणें झालें काय कार्येंसी । संदेह करोनि मानसीं । कैसा आलासि द्विजवरा ॥ ३०॥

ऐसें वचन ऐकोनि । आपुले मनींचें जाणिलें म्हणोनि । क्षमा करीं गा स्वामी म्हणोनि । लोटांगणीं येतसे ॥ ३१॥

म्हणे स्वामी आपण तमांध । तुझे दर्शनें झालों सुबुद्ध । अज्ञानें वेष्टिलों होतों मंद । नेणें सोय परब्रह्मा ॥ ३२॥

तूं साक्षात् वस्तु म्हणोनि । नेणों आपण तमोगुणी । आजि माझा सुदिन । दर्शनें झालों पुनीत ॥ ३३॥

पापकर्मी पापी आपण । पापात्मा नेणें निज खूण । पापें संभवलों पूर्ण । आलों शरण तुजपाशीं ॥ ३४॥

तूं भक्तजनां आधार । शरणागता वज्रपंजर । ब्रीद वानिती सचराचर । श्रीगुरु नृसिंहसरस्वतीचें ॥ ३५॥

आजि माझें कुकर्म गेलें । परब्रह्मचरण देखिलें । मनोरथ माझे पुरले । कृपासागरा यतिराया ॥ ३६॥

तूं भक्तजनाची कामधेनु । मनुष्यवेषीं आलासि अवतरोनु । तुझा पार जाणे कवणु । त्रैमूर्ति तूंचि होसी ॥ ३७॥

जैसी सगरांवरी गंगा । पावन करावया आली जगा । तैसा तूं भक्तसेवकवर्गा । तारावया अवतरलासी ॥ ३८॥

का अहिल्या झाली पाषाण । दिव्यदेही झाली लागतां चरण । तैसें मज आजि निर्गुण । झालें स्वामी गुरुनाथा ॥ ३९॥

व्रतबंध विवाह झालियावरी । व्याधि उद्भवली आपुले शरीरीं । स्त्री राहिली माहेरीं । स्पर्शों नये शरीर म्हणे ॥ ४०॥

आपुले असती मातापिता । सकळ म्हणती जाईं परता । दुःख जाहलें अपरिमिता । संसार त्यजूनि निघालों ॥ ४१॥

गेलों होतों तुळजापुरा । उपवास केले अपारा । मज म्हणती तूं पापभारा । नव्हे तुज बरवें आतां ॥ ४२॥

निरोप दे जा सन्नतीं । जेथें चंदलापरमेश्वरी वसती । तेथें होईल निवृत्ति । पाप जाईल म्हणोनि ॥ ४३॥

तेथेंही कष्ट केले बहुत । नव्हेचि कांहीं, देवी उबगत । निरोप झाला जा म्हणत । कृपामूर्ति तुजपाशीं ॥ ४४॥

ऐसें माझें दैव हीन । उबगताति देव आपण । मज देखोनि निर्वाण । बाहेर घाला म्हणताति ॥ ४५॥

देवता आपण उबगताति । मनुष्य कैसे मज देखती । निर्वाणीं आलों तुम्हांप्रती । निर्धार केला मरणाचा ॥ ४६॥

ऐसा पापी असोनि आपण । काय करावें अंग हीन । तोंड न पाहती कुष्ठी म्हणोन । मरण बरवें यापरतें ॥ ४७॥

आतां असे एक विनंति । होय अथवा नव्हे निश्चितीं । शीघ्र निरोपावें यति । दैवतें चाळवितीं आशाबद्धें ॥ ४८॥

मज चाड नाहीं शरीराची । प्राण देईन सुखेंचि । तूं रक्षक माउली शरणागताची । निरोपावें दातारा ॥ ४९॥

ऐसें करुणावचन ऐकोन । श्रीगुरु बोलती हांसोन । सोमनाथ ब्राह्मण बोलावून । निरोप देती न्याया संगमासी ॥ ५०॥

बरवा संकल्प सांगोनि । स्नान करवा षट्कूळभुवनीं । अश्वत्थप्रदक्षिणा करवूनि । वस्त्रें टाका दूर त्याचीं ॥ ५१॥

नवीं वस्त्रें द्या यासी । शीघ्र आणा पारणेसी । ऐसा निरोप देती त्यांसी । दोघे गेले झडकरी ॥ ५२॥

स्नान करुनि बाहेर आला । शरीरवर्ण पालटला । अश्वत्थप्रदक्षिणा करूं लागला । सु-वर्ण जाहलें सर्वांग ॥ ५३॥

वस्त्रें देती ब्राह्मणासी । जीर्ण वस्त्रें टाकिती दूरेंसी । जेथें टाकिती ते भूमीसी । क्षार भूमि होय त्वरित ॥ ५४॥

सांगातें घेऊनि द्विजासी । सोमनाथ आला मठासी । चरणीं घातलें तयासी । लोक सर्व विस्मित ॥ ५५॥

नंदीनामें केला नमस्कार । संतोषें स्तोत्र करी अपार । हर्षें जाहला निर्भर । लोळतसे पादुकावरी ॥ ५६॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । तुझी कामना झाली परियेसीं । सर्वांग आहे कैसी । अवलोकोनि पाहें म्हणती ॥ ५७॥

पाहतां सर्वांग बरवें जाहलें । तावन्मात्र जंघेसी राहिलें । पाहतां मन त्याचें भ्यालें । म्हणे स्वामी असे थोडें ॥ ५८॥

तुझी कृपादृष्टि झाली असतां । थोडें राहिलें म्हणे केवीं आतां । करीतसे दंडवता । कृपा करीं गा परमात्मा ॥ ५९॥

श्रीगुरुमूर्ति निरोपिती तयासी । तूं संशय करोनि आलासी । मनुष्य काय करील म्हणोनि मानसीं । तेणें गुणें राहिलेंथोडें॥ ६०॥

त्यासी असे एक प्रतीकार । तुवां कवित्व सांगावें अपार । आमुची स्तुति करावी निरंतर । बरवें होईल तुज मग ॥ ६१॥

नंदीनामा म्हणे स्वामीसी । लिखित नेणें वाचायासी । कैसें करुं मी कवित्वासी । मंदमति असे आपण ॥६२॥

काय जाणें कवित्वस्थिति । मज नाहीं काव्यव्युत्पत्ति । स्वामी ऐसा निरोप देती । म्हणोनि चरणीं लागला ॥६३॥

श्रीगुरु म्हणती द्विजासी । मुख उघडीं काढीं जिव्हेसी । विभूति शिंपिती तयासी । ज्ञान उपजलें ब्राह्मणा ॥६४॥

चरणांवरी ठेविला माथा । उभा ठेला स्तोत्र करितां । म्हणे स्वामी मी नेणता । सेवेसी नव्हे अराणुक ॥६५॥

मायापाशीं वेष्टोनि । बुडत होतों संसारगहनीं । आठवण न करीं कधीं मनीं । तुझे चरणा विसरलों ॥६६॥

संसार-सागर मायाजाळ । योनीं जन्मोनि चौऱ्यांशीं लक्षकुळ । आठवण नव्हे तुझें नाम केवळ । मंदमति जाहली मज ॥६७॥

स्वेदज अंडज उद्भिज्जेंसी । जन्मा आलों पशुयोनीसी । तव ज्ञान कैंचें आम्हांसी । स्थावर जंगम जैं होतों ॥६८॥

नानायोनींत मनुष्य विशेष । शूद्रादि याती बहुवस । जधीं होतों त्या जन्मास । काय जाणें तुझी सोय ॥६९॥

समस्त जन्मांत एक । ब्राह्मनजन्म विशेख । काय करावें होऊनि मूर्ख । गुरुसोय नेणे नर ॥७०॥

मातेचें शोणित पित्याचें रेत । संपर्क जहाला जननीगर्भांत । जैसें सुवर्ण मुशीं असे कढत । दिवस पांच बुद्‌बुदाकार ॥७१॥

पंधरा दिवसा होय स्थिर । एक रस होऊनि निर्धार । तधीं मी काय जाणें गुरु । नाहीं पंचतत्त्वें मज ॥७२॥

मासें एक पिंड होय । द्वय मासीं शिर पाय । तिसरे मासीं सर्व अवयव । नवद्वारें झालीं मग ॥७३॥

पंचतत्त्वे होतीं एक । वायु-आप-पृथ्वी-तेज-ख । प्राण आला तात्काळिक । तधीं स्मरण कैंचें मज ॥७४॥

पांचवे मासीं त्वचा रोम । सहावे मासीं उच्छ्वास आम्हां । सातवे मासीं श्रोत्र जिव्हा । मेद मज्जा दृढ जाहली ॥७५॥

ऐसे नव मास कष्टत । होतों जननियें-गर्भांत । रुधिर-विष्ठा-मूत्रांत । कष्टलों भारी स्वामिया ॥७६॥

माता भक्षी उष्ण क्षार । तेणें तीक्ष्णें कष्टलों अपार । पडे लोळे अनेक प्रकार । दुःख तेव्हां सांगूं कोणा ॥७७॥

मना आलें भक्षण करीं । दुःख होय मज अपारी । ऐसें नवमासवरी । मातागर्भीं कष्टलों ॥७८॥

तधीं कैचें तुझें स्मरण । वेष्टिलों होतों मायावरणें । स्मरलों नाहीं तुझे चरण । मग योनिमुखीं जन्मलों ॥७९॥

उपजतांचि आपणासी । आयुष्य लिहिलें लल्लाटेसी । अर्ध गेलें वृथा निशीं । रात्रीं निद्रा मानवा ॥८०॥

उरले आयुष्यांत देखा । तीन भाग केले विशेखा । बाल यौवन वृद्धाप्य ऐका । निर्माण झाले तये वेळीं ॥८१॥

बाळपणीं आपणासी । कष्ट झाले असमसाहसी । मज घालिती पाळणेसी । मूळमूत्रांत लोळतसें ॥८२॥

बाळपणींचें दुःख आठवितां । शोक होय मज अपरिमिता । काय सांगूं गुरुनाथा । नाना आपदा भोगिल्या ॥८३॥

शयनस्थानीं मलमूत्रांत । निरंतर असें लोळत । आपली विष्ठा आपण खात । अज्ञानतिमिरें वेष्टिलों ॥८४॥

एकादे समयीं आपणासी । पोटशूळ उठे बहुवसीं । रोदन करितां परियेसीं । स्तनपान मला करविती ॥८५॥

क्षुधाक्रांत होय बहुत । मज म्हणती पोट दुखत । अंगुली घालूनि मुखांत । वोखद मज पाजविती ॥८६॥

ऐसें क्षुधेनें पीडितां बहुत । मज घालिती पाळण्यांत । हालविती पर्यंदें गात । क्षुधाक्रांत रुदन करीं ॥८७॥

म्हणती रुदन करितो बाळ । मुखीं शिंपिती कांजीतेल । रक्षा बांधिती मंत्रें केवळ । नेणे माता भूक माझी ॥८८॥

पाळण्यांत घालिती कौतुकें । प्रावरणांत असतां वृश्चिकें । मारीतसे पाठीं डंक । प्रलाप मी करीतसें ॥८९॥

आणिक पाळणा हालविती । राहें राहें उगा म्हणती । स्तनपान मागुती करविती । वृश्चिकविष नेणतां ॥९०॥

तेणें दुःखें स्तनपान न करीं । मागुती घालिती पाळण्याभीतरीं । वृश्चिक मज डंक मारी । प्राणांतिक मज होय ॥९१॥

माता खाय अंबट तिखट । स्तनपानें मज अपार वोखट । अति मधुर क्षीर अंबट । तेणें खोकतसें सर्वकाळीं ॥९२॥

नाना औषधें मज देती । तेणें माझे डोळे दुखती । कुंकुम लवणक्षार भरिती । डोळे आले म्हणोनियां ॥९३॥

ऐसे कष्ट धुरंधर । बाळपणीं जाहले अपार । वाढलों कष्ट भोगीत फार । वर्षें बारा लोटलीं ॥९४॥

तधीं तुझे चरणस्मरणा । मज कैंचें गा देवराणा । कष्टलों मी याचिगुणा । पूर्वजन्म नाठवेचि ॥९५॥

दोन भाग उरले आपणासी । मदनें व्यापिलें शरीरासी । जैसा पतंग दीपासी । भ्रमिजेत उन्मत्त ॥९६॥

नेणें मी गुरु माता पिता । समस्तांतें करी निंदा वार्ता । परस्त्रीवरी करीं चिंता । कुळाकुळ न विचारीं ॥९७॥

ब्राह्मणातें निंदा करी । वृद्धाच्या चेष्टा करी अपारी । मदें व्यापिलें असे भारी । नाठवती तुझे चरण मज ॥९८॥

मांसाचे कवळाकारणें । मत्स्य जाय जेवीं प्राणें । तैसा आपण मदनबाणें । वश्य जाहलों इंद्रियांसी ॥९९॥

नानावर्ण स्त्रियां भोगिलें । परद्रव्य अपहारिलें । सिद्धमहंतांतें निंदिलें । दृष्टीं न दिसे माझे कांहीं ॥१००॥

ऐसा मदनें व्यापूनि । मागें पुढें न पाहें नयनीं । पतंग जाय धांवोनि । दीपावरी पडे जैसा ॥१॥

ऐसा वेष्टोनि मदनबाणीं । न ऐके सुबुद्धि कधीं श्रवणीं । सोय न धरीं तुझे चरणीं । यौवनपण गेलें ऐसें ॥२॥

मग वृद्धाप्य आले शरीरासी । उबग होय स्त्रीपुत्रांसी । श्वासोच्छवास कफेसीं । सदा खोकला होय मज ॥३॥

अवयव सर्वही गलित होती । केश पांढरे होती त्वरिती । दंतहीन, श्रवणें न ऐकिजेति । दृष्टीं न दिसे, नासिक गळतें ॥४॥

ऐसा नाना रोगें कष्टतां । तुमची सेवा कधीं घडणें आतां । स्वामी तारका श्रीगुरुनाथा । संसारसागरा कडे करीं ॥५॥

ऐसा मंदमति आपण । न ओळखेचि तुझे चरण । तूंचि केवळ नारायण । अवतार तूं श्रीगुरुमूर्ति ॥६॥

तूंचि विश्वाचा तारक । धरोनियां नरवेष । त्रयमूर्ति तूंचि एक । परब्रह्म श्रीगुरुनाथा ॥७॥

दिवांध नेणती तुज लोक । तूंचि विश्वाचा पाळक । मी किंकर तुझा सेवक । संसार-धुरंधरीं तारीं मज ॥८॥

ऐसें नानापरी स्तोत्र । करीतसे नंदीनामा पवित्र । जन पाहताति विचित्र । त्यांसी म्हणे नंदीनामा ॥९॥

ऐका हो जन समस्त । श्रीगुरू जाणा परब्रह्मवस्तु । आपण पाप केलें बहुत । दर्शनमात्रें सर्व गलें ॥११०॥

जैसें तृणाचे बणवीसी । अग्नि लागतां क्षणें कैसी । गुरुकृपा होय ज्यासी । पाप जळे तयापरी ॥११॥

'चरणं पवित्रं विततं पुराणं' । ऐसें बोले वेद आपण । सेवा सेवा हो गुरुचरण । गुरुवेगळा देव नाहीं ॥१२॥

ब्रह्मदेवें आपण देखा । दुष्टाक्षरें लिहिलीं कपाळिका । तैसेही होय निका । श्रीगुरुचरणीं लागतां ॥१३॥

जवळी असतां निधान । कां नोळखा हो तुम्ही जन । नृसिंहसरस्वती कामधेनु । भजा भजा हो सकळिक ॥१४॥

इहसौख्य ज्ञान ऐका । अंतीं पावे वैकुंठलोका । संदेह नाहीं होईल सुखा । सत्य जाणा हो बोल माझा ॥१५॥

नंदीनामा स्तोत्र करितां । श्रीगुरु संतोषी अत्यंता । भक्तांसी ऐसा निरोप देत । 'कवीश्वर' म्हणा यासी ॥१६॥

कवि 'बसवरस' नाम तयासी । निर्धार केला आम्हीं भरंवसीं । ऐसें कृपेनें बोलती त्यासी । ऐकोनि चरणीं लागला ॥१७॥

जें कां शेष होतें जंघेवरी । तें तात्काळ गेलें दूरी । नंदीनामा आनंद करी । राहिला सेवा करीत देखा ॥१८॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । श्रीगुरुचरित्र ऐसें परियेसीं । कथा करीत कवि बसवरसी । श्रीगुरुसेवेसी राहिला ॥१९॥

नामधारक म्हणे सिद्धमुनि । दुसरा कवि 'नरहरि' म्हणोनि । तो केवीं झाला शिष्य सुगुणी । कवेश्वर भक्त जाहला ॥१२०॥

तें विस्तारोनि आम्हांसी । सांगा स्वामी कृपेंसी । वांछा असे मानसीं । गुरुचरित्र ऐकावें ॥२१॥

म्हणे सरस्वती-गंगाधर । पुढील कथेचा विस्तार । ऐकतां होय मनोहर । नामस्मरण कामधेनु ॥१२२॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे द्विजकुष्टपरिहारो नाम चतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४४॥

अध्याय पंचेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक विनवी सिद्धासी । मागें कथा निरोपिलीसी । नंदीनामा कवि ऐसी । दुसरा आणिक आला म्हणोनि ॥ १॥

कवणेंपरी झाला शिष्य । तें सांगावें जी आम्हांस । विस्तार करुनि आदिअंतास । कृपा करुनि दातारा ॥ २॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । सांगों तुतें कथा ऐका । आश्चर्य झालें कवतुका । श्रीगुरुचरित्र अति गोड ॥ ३॥

गाणगापुरीं असतां गुरु । ख्याती झाली अपरांपरु । लोक येती थोरथोरु । भक्त बहुत जाहले ॥ ४॥

नंदीनामा कवि होता । कवित्व केलें अपरिमिता । समस्त लोक शिकती अमृता । प्रकाश झाला चहूं राष्ट्रीं ॥ ५॥

ऐसें असतां एके दिवसीं देखा । श्रीगुरुसी नेलें भक्तें एका । आपुले घरीं शोभनदायका । म्हणोनि नेलें आपुले ग्रामा ॥ ६॥

हिपरगी म्हणिजे ग्रामासी । नेलें आमुचे श्रीगुरुसी । पूजा केली तेथें बहुवसी । समारंभ थोर जाहला ॥ ७॥

तया ग्रामीं शिवालय एक । नाम 'कल्लेश्वर' लिंग ऐक । जागृत स्थान प्रख्यात निक । तेथें एक द्विजवर सेवा करी ॥ ८॥

तया नाम 'नरहरी' । लिंगसेवा बहु करी । आपण असे कवीश्वरी । नित्य करी पांच कवित्वें ॥ ९॥

कल्लेश्वरावांचूनि । आणिक नाणी कदा वचनीं । एकचित्तें एकमनीं । शिवसेवा करीतसे ॥ १०॥

समस्त लोक त्यासी म्हणती । तुझे कवित्वाची असे ख्याति । श्रीगुरुसी कवित्वावरी प्रीति । गुरुस्मरण करीं तूं कांहीं ॥ ११॥

त्यांसी म्हणे तो नर । कल्लेश्वरासी विकिलें जिव्हार । अन्यत्र देव अपार । नरस्तुति मी न करीं ॥ १२॥

ऐसें बोलोनियां आपण । गेला देवपूजेकारण । पूजा करितां तत्क्षण । निद्रा आली तया द्विजा ॥ १३॥

नित्य पूजा करुनि आपण । कवित्व करी पार्वतीरमणा । ते दिवसीं अपरिमाण । निद्रा आली तया देखा ॥ १४॥

निद्रा केली देवळांत । देखता जाहला स्वप्नांत । लिंगावरी श्रीगुरु बैसत । आपण पूजा करीतसे ॥ १५॥

लिंग न दिसे श्रीगुरु असे । आपणासी पुसती हर्षे । नरावरी तुझी भक्ति नसे । कां गा आमुतें पूजितोसि ॥ १६॥

षोडशोपचारेंसीं आपण । पूजा करी स्थिर मनीं । ऐसें देखोनियां स्वप्न । जागृत झाला तो द्विज ॥ १७॥

विस्मय करी आपुले मनीं । म्हणे नरसिंहसरस्वती शिवमुनि । आला असे अवतरोनि । आपण निंदा त्याची केली ॥ १८॥

हाचि होय सद्गुरु । त्रयमूर्तींचा अवतारु । भेट घ्यावी आतां निर्धारु । म्हणूनि आला श्रीगुरुपाशीं ॥ १९॥

आला विप्र लोटांगणेंसीं । येऊनि लागला चरणासी । कृपा करीं गा अज्ञानासी । नेणों तुझें स्वरुप आपण ॥ २०॥

प्रपंचमाया वेष्टोनि । नोळखें आपण अज्ञानी । तूंचि साक्षात् शिवमुनि । निर्धार जाहला आजि मज ॥ २१॥

कल्लेश्वर कर्पूरगौरु । तूंचि होसी जगद्गुरु । माझें मन झालें स्थिरु । तुझे चरणीं विनटलों ॥ २२॥

तूंचि विश्वाचा आधारु । शरणागता वज्रपंजरु । चरणकमळ वास भ्रमर । ठाकोनि आलों अमृत घ्यावया ॥ २३॥

जवळी असतां निधानु । कां हिंडावें रानोरानु । घरा आलिया कामधेनु । दैन्य काय आम्हांसी ॥ २४॥

पूर्वीं समस्त ऋषि देखा । तप करिती सहस्त्र वर्षे निका । तूं न पवसी एकएका । अनेक कष्ट करिताति ॥ २५॥

न करितां तपानुष्ठान । आम्हां भेटलासि तूं निधान । झाली आमुची मनकामना । कल्लेश्वर लिंग प्रसन्न झालें ॥ २६॥

तूंचि संत्य कल्लेश्वरु । ऐसा माझे मनीं निर्धारु । कृपा करीं गा जगद्गुरु । म्हणोनि चरणीं लागला ॥ २७॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । नित्य आमुची निंदा करिसी । आजि कैसें तुझे मानसीं । आलासी भक्ति उपजोनि ॥ २८॥

विप्र म्हणे स्वामियासी । अज्ञान अंधकार आम्हांसी । कैसे भेटाल परियेसीं । ज्योतिर्मय न होतां ॥ २९॥

म्यां कल्लेश्वराची पूजा केली । तेणें पुण्यें आम्हां भेटी लाधली । आजि आम्ही पूजेसी गेलों ते काळीं । लिंगस्थानीं तुम्हांसि देखिलें ॥३०॥

स्वप्नावस्थेंत देखिलें आपण । प्रत्यक्ष भेटले तुझे चरण । स्थिर जाहलें अंतःकरण । मिळवावें शिष्यवर्गांत ॥३१॥

ऐसें विनवोनि द्विजवर । स्तोत्र करीतसे अपार । स्वप्नीं पूजा षोडशोपचार । तैसें कवित्व केलें देखा ॥३२॥

मानसपूजेचें विधान । पूजा व्यक्त केली त्याणें । श्रीगुरु म्हणती तत्क्षण । आम्ही स्वप्नरुप लोकांसी ॥३३॥

प्रत्यक्ष आम्ही असतां देखा । स्वप्नावस्थीं कवित्व ऐका । येणें भक्तें केलें निका । स्वप्नीं भेदूनि समस्त ॥३४॥

ऐसें म्हणोनि शिष्यांसी । वस्त्रें देती त्या कवीसी । लागला तो श्रीगुरुचरणासी । म्हणे आपण शिष्य होईन ॥३५॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । कल्लेश्वर श्रेष्ठ आम्हांसी । पूजा करीं गा नित्य त्यासी । आम्ही तेथें सदा वसों ॥३६॥

विप्र म्हणे स्वामियासी । प्रत्यक्ष सांडोनि चरणासी । काय पूजा कल्लेश्वरासी । तेथेंही तुम्हांसी म्यां देखिलें ॥३७॥

तूंचि स्वामी कल्लेश्वरु । त्रयमूर्तीचा अवतारु । हाचि माझा सत्य निर्धारु । न सोडीं आतां तुझे चरण ॥३८॥

ऐसें विनवोनि स्वामियासी । आला सवें गाणगापुरासी । कवित्वें केलीं बहुवसी । सेवा करीत राहिला ॥३९॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । कवीश्वर दोघे श्रीगुरुपाशीं । आले येणें रीतीसीं । भक्ति करिती बहुवस ॥४०॥

म्हणे सरस्वती-गंगाधरु । ज्यासी प्रसन्न होय श्रीगुरु । त्याचे घरीं कल्पतरु । चिंतिलें फळ पाविजे ॥४१॥

कथा कवीश्वराची ऐसी । सिद्ध सांगे नामधारकासी । पुढील कथा विस्तारेंसीं । सांगेल सिद्ध नामधारका ॥४२॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे नरहरिकवीश्वर-वरप्राप्ति नाम पंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४५॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेवदत्त ॥ (ओंवीसंख्या ४२)

अध्याय सेहेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

नामधारक म्हणे सिद्धासी । पुढें कथा वर्तली कैसी । तें विस्तारोनि सांगावें आम्हांसी । कृपा करीं गा दातारा ॥१॥

सिद्ध म्हणे श्रीमंता । ऐकेन म्हणसी गुरुचरित्रा । तुज होतील पुत्रपौत्रा । सदा श्रियायुक्त तूं होसी ॥२॥

सांगो आतां एक विचित्र । जेणें होतील पतित पवित्र । ऐसें असे श्रीगुरुचरित्र । तत्परेंसीं परियेसा ॥३॥

गाणगापुरीं असतां श्रीगुरु । सण आला दिपवाळी थोरु । शिष्य आले पाचारुं । आपुले घरीं भिक्षेसी ॥४॥

सप्त शिष्य बोलाविती । एकाहूनि एक प्रीतीं । सातै जण पायां पडती । यावें आपुले घरासी ॥५॥

एकएक ग्राम एकेकासी । श्रीगुरु म्हणती तयांसी । समस्तांच्या घरीं यावें कैसी । तुम्ही आपणचि विचारा ॥६॥

तुम्हीं वांटा आपणियांत । कवणाकडे निरोप होत । तेथें आम्हीं जाऊं म्हणत । शिष्याधीन आम्ही असों ॥७॥

आपणांत आपण पुसती । समस्त आपण नेऊं म्हणती । एकमेकांत झगडती । आपुला स्वामी म्हणोनियां ॥८॥

श्रीगुरु वारिती तयांसी । तुम्ही भांडतां कासयासी । आम्ही एक गुरु सातांसी । एका घरीं येऊं म्हणती ॥९॥

ऐसें वचन ऐकोनि । समस्त विनविती कर जोडूनि । स्वामी प्रपंच न पहावा नयनीं । समर्थ-दुर्बळ म्हणों नये ॥१०॥

समस्तांसी पहावें समान । न विचारावें न्यून पूर्ण । उपेक्षिसी दुर्बळ म्हणोन । गंगाप्रवेश करुं आम्ही ॥११॥

विदुराचिया घरासी । श्रीकृष्ण जाय भक्तींसीं । राजा-कौरवमंदिरासी । नवचे तो भक्तवत्सल ॥१२॥

आम्ही समस्त तुमचे दास । कोणासी न करावें उदास । जो निरोप द्याल आम्हांस । तोचि आपण करुं म्हणती ॥१३॥

ऐसें म्हणोनियां समस्त । करिती साष्टांग दंडवत । समस्त आम्हां पहावें म्हणत । विनविताति श्रीगुरुसी ॥१४॥

श्रीगुरु म्हणती समस्तांसी । येऊं तुमच्या घरासी । चिंता न धरावी मानसीं । भाक आमुची घ्या म्हणती ॥१५॥

ऐसें ऐकोनि श्रीगुरुवचन । विनविताति सातै जण । समस्तां आश्वासितां येऊं म्हणोन । कवणें करावा भरंवसा ॥१६॥

श्रीगुरु मनीं विचारिती । अज्ञानी लोक नेणती । तयां सांगावें एकांतीं । एकेकातें बोलावूनि ॥१७॥

जवळी बोलावूनि एकासी । कानीं सांगती तयासी । आम्ही येतों तुझे घरासी । कोणापुढें न सांगावें ॥१८॥

ऐसी भाक तयासी देती । उठोनि जाईं गांवा म्हणती । दुजा बोलावूनि एकांतीं सांगती । येऊं तुझ्या घरासी ॥१९॥

ऐसें सांगोनि तयासी । पाठविलें ग्रामासी । बोलावूनि तिसरेयासी । तेणेंचि रीतीं सांगती ॥२०॥

ऐसें सातै जण देखा । समजावोनि गुरुनायका । पाठविले तेणेंचिपरी ऐका । महदाश्चर्य वर्तलें ॥२१॥

एकमेकां न सांगत । गेले सातही भक्त । श्रीगुरु आले मठांत । अतिविनोद प्रवर्तला ॥२२॥

ग्रामांतील भक्तजन । हे व्यवस्था ऐकोन । विनविताति कर जोडोन । आम्हां सांडोनि जातां स्वामी ॥२३॥

त्यांसी म्हणती श्रीगुरुमूर्ति । आम्ही राहिलों जाणा चित्तीं । न करावी मनीं खंती । आम्ही असों येथेंचि ॥२४॥

ऐसें बोलतां संतोषीं । जवळीं होऊं आली निशी । दिवाळीची त्रयोदशी । रात्रीं मंगळस्नान करावें ॥२५॥

आठरुप झाले आपण । अपार महिमा नारायण । सात ठायींही गेले आपण । गाणगापुरीं होतेचि ॥२६॥

ऐसी दिपवाळी जाहली । समस्तां ठायीं पूजा घेतली । पुनः तैसेचि व्यक्त जाहले । गौप्यरुपें कोणी नेणें ॥२७॥

कार्तिकमासीं पौर्णिमेसी । करावया दीपाराधनेसी । समस्त भक्त आले दर्शनासी । गाणगाग्रामीं श्रीगुरुजवळी ॥२८॥

समस्त नमस्कार करिती । भेटीं दहावे दिवसीं म्हणती । एकमेकातें विचारिती । म्हणती आपले घरीं गुरु होते ॥२९॥

एक म्हणती सत्य मिथ्या । समस्त शिष्य खुणा दावित । आपण दिल्हें ऐसें वस्त्र । तें गा श्रीगुरुजवळी असे ॥३०॥

समस्त जाहले तटस्थ । ग्रामलोक त्यासी असत्य म्हणत । आमुचे गुरु येथेंचि होते । दिपवाळी येथेंचि केली ॥३१॥
विस्मय करिती सकळही जन । म्हणती होय हा त्रैमूर्ति आपण । अपार महिमा नारायण । अवतार होय श्रीहरीचा ॥३२॥
ऐसे म्हणोनि भक्त समस्त । नानापरी स्तोत्र करीत । न कळे महिमा तुझी म्हणत । वेदमूर्ति श्रीगुरुनाथा ॥३३॥
तूंचि विश्वव्यापक होसी । महिमा न कळे आम्हांसी । काय वर्णावें श्रीचरणासी । त्रैमूर्ति तूंचि एक ॥३४॥
ऐसी नानापरी स्तुति करिती । दीपाराधना अतिप्रीतीं । ब्राह्मणभोजन करविती । महानंद भक्तजना ॥३५॥
श्रीगुरुमहिमा ऐसी ख्याति । सिद्ध सांगे नामधारकाप्रती । भूमंडळीं झाली ख्याति । श्रीनृसिंहसरस्वतीची ॥३६॥
म्हणे सरस्वती-गंगाधरु । जवळी असतां कल्पतरु । नोळखिती जन अंध-बधिरु । वायां कष्टती दैन्यवृत्तीं ॥३७॥
भजा भजा हो श्रीगुरुसी । जें जें काम्य तुमचे मानसीं । साध्य होईल त्वरितेसीं । आम्हां प्रचीति आली असे ॥३८॥
अमृत पान करावयासी । अनुमान पडे मूर्खासी । ज्ञानवंत भक्तजनांसी । नामामृत श्रीगुरुचें ॥३९॥
श्रीगुरुसेवा करा हो करा । मारीतसे मी डांगोरा । संमत असे वेदशास्त्रां । गुरु तोचि त्रैमूर्ति ॥४०॥
गुरुवेगळी गति नाहीं । वेदशास्त्रें बोलतीं पाहीं । जे निंदिती नरदेहीं । सूकरयोनीं जन्मती ॥४१॥
तुम्ही म्हणाल भज ऐसी । आपुले इच्छेनें लिहिलेंसी । वेदशास्त्र-संमतेसीं । असेल तरी अंगीकारा ॥४२॥
संसारसागर धुरंधर । उतरावया पैलपार । आणिकाचा निर्धार । नव्हे गुरुवांचोनि ॥४३॥
निर्जळ संसार-अरण्यांत । पोई घातली असे अमृत । सेवा सेवा तुम्ही समस्त । अमरत्व त्वरित होईल ॥४४॥
श्रीगुरु नृसिंहसरस्वती । अवतरला असे त्रयमूर्ति । गाणगाग्रामीं वास करिती । आतां असे प्रत्यक्ष ॥४५॥
जे जे जाती तया स्थाना । तात्काळ होय मनकामना । कांहीं न करावें अनुमाना । प्रत्यक्ष देव तेथें असे ॥४६॥
आम्ही सांगतों तुम्हांसी हित । प्रशस्त झालिया तुमचें चित्त । गाणगापुरा जावें त्वरित । म्हणे सरस्वती-गंगाधर ॥४७॥
इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे अष्टस्वरुपधारणं नाम षट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥४६॥
श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेवदत्त ॥ (ओंवीसंख्या ४७)

अध्याय सत्तेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीसरस्वत्यै नमः ॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । अपूर्व एक कथा वर्तली परियेसीं । श्रीगुरुचरित्र अतिकवतुकेंसीं । परम पवित्र ऐक पां ॥१॥

गाणगापुरीं असतां श्रीगुरु । ख्याति जाहली अपारु । भक्त होता एक शूद्रु । नाम तया 'पर्वतेश्वर' ॥२॥

त्याच्या भक्तीचा प्रकारु । सांगेन ऐका मन स्थिरु । भक्ति केली श्रीगुरु । कायावाचामनेंकरुनि ॥३॥

श्रीगुरु नित्य संगमासी । जात असती अनुष्ठानासी । मार्गी तो शूद्र परियेसीं । आपुले शेतीं उभा असे ॥४॥

श्रीगुरुतें नित्य देखोनि । येई धांवत शेतांतूनि । साष्टांगीं नमन करुनि । पुनरपि जाय आपुले स्थाना ॥५॥

माध्यान्हकाळीं मठासी । येतां मागुती नमस्कारी परियेसीं । ऐसें किती दिवसवर्षी । शूद्र भक्ति करीतसे ॥६॥

श्रीगुरु तयासी न बोलती । नमन केलिया उगीच असती । येणेंविधि बहु काळ क्रमिती । आला शूद्र नमस्कारा ॥७॥

नमन करितां शूद्रासी । पुसती श्रीगुरु संतोषीं । कां रे नित्य कष्टतोसी । आड पडतोसी येऊनियां ॥८॥

तुझे मनीं काय वासना । सांगे त्वरित विस्तारुन । शूद्र विनवी कर जोडून । शेत आपुलें पिकावें ॥९॥

श्रीगुरु पुसती तयासी । काय पेरिलें तुझ्या शेतासी । शूद्र म्हणे यावनाळ बहुवसी । पीक जाहलें तुझे धर्में ॥१०॥

तुम्हांसी नित्य नमन करितां । पीक दिसे अधिकता । पोटरें येतील आतां । आतां तुझेनि धर्में जेवूं ॥११॥

स्वामी यावें शेतापाशीं । पहावें अमृतदृष्टींसीं । तूं समस्तां प्रतिपाळिसी । शूद्र म्हणोनि नुपेक्षावें ॥१२॥

श्रीगुरु गेले शेतापाशीं । पाहूनि म्हणती त्या शूद्रासी । सांगेन तुज जरी ऐकसी । विश्वास होईल बोलाचा ॥१३॥

जें सांगेन तुज एक वाक्येंसीं । जरी भक्तीनें अंगीकारिसी । तरीच सांगूं परियेसीं । एकोभावें त्वां करावें ॥१४॥

शूद्र विनवी स्वामियासी । गुरुवाक्य कारण आम्हांसी । दुसरा भाव मजपाशीं । नाहीं स्वामी म्हणतसे ॥१५॥

मग निरोपिती श्रीगुरु त्यासी । आम्ही जातों संगमासी । परतोनि येऊं माध्यान्हेसी । तंव सर्व पीक कापावें ॥१६॥

ऐसें सांगोनि शूद्रासी । श्रीगुरु गेले संगमासी । शूद्र विचार करी मानसीं । गुरुवाक्य मज कारण ॥१७॥

शीघ्र आला ग्रामांत । अधिकारियासी विनवीत । खंडोनि द्यावें आपलें शेत । गत संवत्सराप्रमाणें देईन धान्य ॥१८॥

अधिकारी म्हणती त्यासी । पीक जाहलें बहु शेतासी । म्हणोनि गुतका मागतोसी । अंगीकार न करूं जाण ॥१९॥

नानाप्रकारें विनवी त्यासी । द्विगुण देईन गतसंवत्सरासी ; । अंगीकारिलें संतोषीं । वचनपत्र लिहूनि घेती ॥२०॥

आपण अभयपत्र घेऊनि । लोक मिळवोनि तत्क्षणीं । गेला शेता संतोषोनि । कापीन म्हणे वेगेंसीं ॥२१॥

कापूं आरंभिलें पिकासी । स्त्री-पुत्र वर्जिती त्यासी । पाषाण घेऊनि स्त्री-पुत्रांसी । मारुं आला तो शूद्र ॥२२॥

समस्तांतें मारी येणेंपरी । पळत आलीं गांवाभीतरी । आड पडती राजद्वारीं । "पिसें लागलें पतीसी ॥२३॥

पीक होतें बहुवसीं । कापूनि टाकितो मूर्खपणेंसीं । वर्जितां पहा आम्ही त्यासी । पाषाण घेउनि मारी तो ॥२४॥

संन्यासी यतीश्वराच्या बोलें । पीक सर्वही कापिलें । आमुचें जेवितें भाण गेलें । आणिक मासां भक्षितों आम्ही"॥२५॥

अधिकारी म्हणती तयांसी । कापीना कां आपुल्या शेतासी । पत्र असे आम्हांपाशीं । गतवत्सरेसीं द्विगुण द्यावें ॥२६॥

वर्जावया माणसें पाठविती । नायके शूद्र कवणें गतीं । शूद्र म्हणे जरी अधिकारी भीती । पेंवीं धान्य असें तें देईन ॥२७॥

जावोनि सांगती अधिकारियासी । आम्हीं सांगितलें त्या शूद्रासी । त्यानें सांगितलें तुम्हांसी । विनोद असे परियेसा ॥२८॥

जरी भीतील अधिकारी । तरी धान्य देईन आतांचि घरीं । गुरें बांधीन त्यांचे द्वारीं । पत्र आपण दिलें असे ॥२९॥

अधिकारी म्हणती तयासी । आम्हां चिंता असे कायसी । पेंवें ठाउकीं असतीं आम्हांसी । धान्य असे अपार ॥३०॥

इतुकें होतां शूद्र देखा । पीक कापिलें मनःपूर्वका । उभा असे मार्गीं ऐका । श्रीगुरु आले परतोनि ॥३१॥

नमन करुनि श्रीगुरुसी । शेत कापिलें दाविलें त्यांसी । श्रीगुरुनाथ म्हणती तयासी । वायां कापिलें म्हणोनि ॥३२॥

विनोदें तुज सांगितलें । तुवां निर्धारें कापिलें ।; म्हणे तुमचें वाक्य भलें । तेंचि कामधेनु मज ॥३३॥

ऐसें ऐकोनि श्रीगुरु म्हणती । निर्धार असेल तुझे चित्तीं । होईल अत्यंत फळश्रुती । चिंता न करीं म्हणोनियां ॥३४॥

ऐसें सांगोनि श्रीगुरुनाथ । आले आपण ग्रामांत । सवें शूद्र असे येत । आपुले घराप्रती गेला ॥३५॥

पुसावया लोक येती समस्त । होतसे त्याचे घरीं आकांत । स्त्री-पुत्र सर्व रुदन करीत । म्हणती आमुचा ग्रास गेला ॥३६॥

शूद्र समस्तां संबोखी । न करीं चिंता रहा सुखी । गुरुसोय नेणिजे मूर्खीं । कामधेनु असे वाक्य त्यांचें ॥३७॥

एकेकाचे सहस्त्रगुण । अधिक लाभाल तुम्ही जन । स्थिर करा अंतःकरण । हानि नव्हे मी जाणें ॥३८॥

नर म्हणतां तुम्ही त्यासी । शिवमुनि असे भरंवसीं । असेल कारण पुढें आम्हांसी । म्हणोनि निरोपिलें ऐसें मज ॥३९॥

श्रीगुरुकृपा होय ज्यासी । दैन्य कैंचें असे त्यासी । निधान जोडलें आम्हांसी । म्हणोनि तो शूद्र सांगतसे ॥४०॥

नानापरीनें स्त्री-पुत्रांसी । संबोखीतसे शूद्र अति हर्षी । इष्टवर्ग बंधुजनासी । येणेंचि रीतीं सांगतसे ॥४१॥

समस्त राहिले निवांत । ऐसे आठ दिवस क्रमीत । वारा वाजला अति शीत । ग्रामींचें पीक नासलें ॥४२॥

समस्त राष्ट्रींचें पीक देखा । शीतें नासलें सकळिका । पर्जन्य पडिला अकाळिका । मूळनक्षत्रीं परियेसा ॥४३॥

ग्राम राहिला पिकेंवीण । शूद्रशेत वाढलें दशगुण । वाढले यावनाळ सगुण । एकेका अकरा फरगडेंसीं ॥४४॥

पीक झालें अत्यंत । समस्त लोक विस्मय करीत । देश राहिला स्वभावें दुष्कृत । महदाश्चर्य जहालें देखा ॥४५॥

ते शूद्रस्त्री संतोषोनि । शेता आली पूजा घेऊनि । अवलोकीतसे आपुले नयनीं । महानंद करीतसे ॥४६॥

येऊनि लागे पतीचे चरणीं । विनवीतसे कर जोडूनि । बोले मधुर करुणावचनीं । क्षमा करणें म्हणतसे ॥४७॥

अज्ञानमदें अति वेष्टिलें । नेणतां तुम्हांसी अति निंदिलें । श्रीगुरु कैंचा काय ऐसें म्हणितलें । क्षमा करणें प्राणेश्वरा ॥४८॥

ऐसें पतीसी विनवोनि । शेतींचे पांडवांसी पूजोनि । विचार करिती दोघेजणी । श्रीगुरुदर्शना जावें आतां ॥४९॥

म्हणोनि सर्व आयतीसीं । पूजों आलीं श्रीगुरुसी । स्वामी पुसती तयांसी । काय वर्तमान म्हणोनियां ॥५०॥

दोघेंजण स्तोत्र करिती । जय जया शिवमुनि म्हणती । कामधेनु कुळदैवती । तूंचि आमुचा देवराया ॥५१॥

तुझें वचनामृत आम्हां । चिंतामणिप्रकार महिमा । पूर्ण जाहलें आमुचें काम्य । शरण आलों तुज आजि ॥५२॥

'भक्तवत्सल' ब्रीद ख्याति । ऐसें जगीं तुज वानिती । आम्हीं देखिलें दृष्टांतीं । म्हणोनि चरणीं लागलीं ॥५३॥

नाना प्रकारें पूजा आरती । शूद्र-स्त्री करीतसे भक्तीं । श्रीगुरु संतोषले अतिप्रीतीं । म्हणती लक्ष्मी अखंड तुझे घरीं ॥५४॥

निरोप घेऊनि दोघेंजण । गेलीं आपुले आश्रमासी जाण । करितां मास काळक्रमण । पीक जाहलें अपार ॥५५॥

गतसंवत्सराहूनि देखा । शतगुण जाहलें धान्य अधिका । शूद्र म्हणतसे ऐका । अधिकारियासी बोलावोनि ॥५६॥

शूद्र म्हणे अधिकारियासी । पीक गेलें सर्व गांवासी । रिता दिसतसे कोठारासी । आपण देईन अर्ध वांटा ॥५७॥

गतवत्सर-द्विगुण तुम्हांसी । अंगीकृत होय परियेसीं । धान्य जाहलें बहुवसीं । शताधिकगुण देखा ॥५८॥

देईन अर्ध भाग मी संतोषीं । संदेह न करा हो मानसीं । अधिकारी म्हणती तयासी । धर्महानि केवीं करुं ॥५९॥

गुरुकृपा असतां तुजवरी । पीक जाहलें बहुतापरी । नेऊनियां आपुले घरीं । राज्य करीं म्हणती त्यासी ॥६०॥

संतोषोनि शूद्र देखा । विप्रांसी वांटी धान्य अनेका । घेऊनि गेला सकळिका । राजवांटा देऊनि ॥६१॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । श्रीगुरुचरित्र-महिमा परियेसीं । दृढ भक्ति असे सदा ज्यासी । कैंचें दैन्य तया घरीं ॥६२॥

सकळाभीष्ट तयासी होती । लक्ष्मी राहे अखंडिती । श्रीगुरुसेवा भावभक्तीं । म्हणे सरस्वती-गंगाधर ॥६३॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृते परमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे शूद्रवरप्रदानं नाम सप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४७॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥ श्रीगुरुदेवदत्त ॥ (ओंवीसंख्या ६३)

अध्याय अठ्ठेचाळीसावा

श्रीगणेशाय नमः ॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । अपूर्व झालें परियेसीं । गुरुचरित्र विस्तारेंसी । सांगतां संतोष होतसे ॥१॥

गाणगापुरीं असतां गुरु । ख्याति झाली अपरंपारु । भक्त होता एक शूद्रू । तयाची कथा ऐक पां ॥२॥

श्रीगुरु नित्य संगमासी । जात असता अनुष्ठानासी । मार्गी तो शूद्र परियेसीं । आपुले शेतीं उभा असे ॥३॥

श्रीगुरुतें नित्य देखोनि । धावत येऊनि शेतांतूनी । आपण साष्टांगीं नमोनि । पुनरपि जात आपुले स्थाना ॥४॥

माध्यान्हकाळीं मठासी येता । पुनरपि चरणीं ठेवी माथा । ऐसे कितीएक दिवस होतां । शूद्राची भक्ति वाढली ॥५॥

श्रीगुरु तयासी न बोलती । नमन केलिया उभे असती । येणें विधीं बहु काळ क्रमिती । आला शूद्र नमस्कारा ॥६॥

नमस्कारितां शूद्रासी श्रीगुरु पुसती संतोषीं । कां गा नित्य तूं कष्टतोसी । नमन करिसी येऊनिया ॥७॥

तुझे मनीं काय वासना । सांग त्वरित आम्हां जाणा । शूद्र म्हणे आवड मना । शेत अधिक पिकावें ॥८॥

तयासी पुसती गुरुनाथ । काय पेरिलें शेतांत । शूद्र म्हणे यावनाळ बहुत । पीक आलें तुझे धर्मीं ॥९॥

नमस्कारितां तुम्हां नित्य । पीक आलें असे अत्यंत । पोटरीं येतील त्वरित । आतां तुझेनि धर्मीं जेवूं ॥१०॥

स्वामी यावें शेतापासीं । पहावें अमृतदृष्टींसी । तूं समस्तां प्रतिपाळिसी । शूद्र म्हणोनि न उपेक्षावें ॥११॥

श्रीगुरु गेले शेतापासीं । पाहूनि म्हणती त्या शूद्रासी । सांगेन एक ऐकसी । विश्वास होईल बोलाचा ॥१२॥

जें सांगेन मी तुजसी । जरी भक्तीनें अंगिकारिसी । तरीच सांगूं परियेसीं । एकभावें त्वां करावें ॥१३॥

शूद्र विनवी स्वामियासी । गुरुवाक्य कारण आम्हांसी । दुसरा भाव आम्हांसी । नाहीं स्वामी म्हणे तो ॥१४॥

मग निरोपिती श्रीगुरु तयासी । आम्ही जातों संगमासी । परतोनि येऊं मध्यान्हासी । तंव कापावें सर्व पीक ॥१५॥

ऐसें सांगोनि शूद्रासी । श्रीगुरु गेले संगमासी । शूद्र विचारी मानसीं । गुरुवाक्य आपणा कारण ॥१६॥

शीघ्र आला ग्रामांत । अधिकारियासी विनवीत । खंडोनि द्यावें मला शेत । गत संवत्सराप्रमाणें धान्य देईन ॥१७॥

अधिकारी म्हणती तयासी । पीक झालें असे बहुवसीं । या कारणें उक्तें मागसी । अंगिकार न करिती ॥१८॥

नाना प्रकारें विनवी त्यांसी । द्विगुण देईन गतसंवत्सरेसी । अंगिकारिलें संतोषीं । वचनपत्र लिहून घेती ॥१९॥

आपण अभयपत्र घेऊनि । लोक मिळवोनि तत्क्षणीं । गेला शेतांत संतोषोनि । म्हणे कापा तयासी ॥२०॥

कापूं लागतां शेतासी । स्त्री-पुत्र वर्जिती तयासी । पाषाण घेऊनि स्त्रियेसी । मारुं आला तो शूद्र ॥२१॥

पुत्रातें मांरी येणेंपरी । पळत आले गांवाभीतरीं । आड पडतां राजद्वारीं । पिसें लागलें पतीसी ॥२२॥

पीक असे बहुवसी । कापून टाकितो मूर्खपणेंसी । वर्जितां पहा आम्हांसी । पाषाणघाईं मारिलें ॥२३॥

संन्याशाचें माहात्म्य वाचें बोले । पीक सर्व कोमळ कापिलें । आमुचें जीवित्व भाणास गेलें । आणिक भक्षितों एक मास आम्ही ॥२४॥

अधिकारी म्हणती तयासी । कापी ना का आपुल्या शेतासी । पत्र असे आम्हांपासीं । गतसंवत्सरा द्विगुण धान्य द्यावें ॥२५॥

वर्जावया माणसें पाठविती । शूद्र न ऐके कवणे गतीं । शूद्र म्हणे अधिकारी भीतीं । पेवीचे कण आतां देईन ॥२६॥

दूत सांगती अधिकारियासी । आम्हीं सांगितलें शूद्रासी । सांगोनि पाठविलें तुम्हांसी । विनोद असे परियेसा ॥२७॥

जरी भितील अधिकारी । तरी देईन आतांचि घरीं । गुरें बांधीन तयांचे द्वारीं । पत्र आपण दिलें असे ॥२८॥

दूत सांगती ऐशा रीतीं । पुढें वर्तली काय स्थिति । राजा अधिकारी तयाप्रती । काय उत्तर बोलतसे ॥२९॥

अधिकारी म्हणती तयासी । आम्हां चिंता कायसी । पेव ठाउकें आहे आम्हांसी । धान्य आहे अपार ॥३०॥

इतुकें होतां शूद्रें देखा । पीक कापिलें मनःपूर्वका । उभा असे मार्गीं ऐका । श्रीगुरु आले परतोनि ॥३१॥

नमन करोनि श्रीगुरुसी । शेत दाखविलें कापिलें ऐसी । श्रीगुरु म्हणती तयासी । वायां कापिलें म्हणोनि ॥३२॥

विनोदें तुज सांगितलें । तुवां निर्धारिं कापलें । शूद्र म्हणे तुमचें वाक्य भलें । तेंचि मज कामधेनु ॥३३॥

ऐसें ऐकोनि श्रीगुरु म्हणती । निर्धार असे तुझे चित्तीं । होईल अत्यंत फळप्राप्ति । चिंता न करीं मानसीं ॥३४॥

ऐसें सांगोनि श्रीगुरुनाथ । आले आपण ग्रामांत । सवें शूद्र असे येत । आपुले घराप्रती गेला ॥३५॥

पुसावया येती समस्त । तयाचे घरीं होतो आकांत । स्त्री-पुत्र सर्व रुदन करीत । म्हणती आपुला ग्रास गेला ॥३६॥

शूद्र समस्तांतें संबोखी । न करीं चिंता रहा सुखी । गुरुसोय नेणती मूर्खी । कामधेनु वाक्य तयांचें ॥३७॥

एकेकाचे सहस्त्रगुण । अधिक लाभ तुम्हां जाण । स्थिर करा अंतःकरण । हानि नव्हे निर्धार पैं ॥३८॥

गुरुकृपा होय ज्यासी । दैन्य कैचें होय त्यासी । निधान जोडलें आम्हांसी । म्हणोनि शूद्र सांगतसे ॥३९॥

नर म्हणूं नये श्रीगुरुसी । शिवस्वरुप जाणा भरंवसीं । असे कारण पुढें आम्हांसी । म्हणोनि निरोपिलें असे मज ॥४०॥

नानापरी स्त्री-पुत्रांसी । संबोधित असे शूद्र अति हर्षीं । इष्टजन बंधुवर्गासी । येणेंचि रीतीं सांगतसे ॥४१॥

समस्त राहिले निवांत । ऐसें आठ दिवस क्रमित । वायु झाला अति शीत । समस्त पिकें नासलीं ॥४२॥

समस्त ग्रामींची पिकें देखा । शीतें नासलीं सकळिका । पर्जन्य पडला अकाळिका । मूळ नक्षत्रीं परियेसा ॥४३॥

ग्राम राहिला पिकावीण । शूद्रशेत वाढलें शतगुणें । वाढला यावनाळ सगुण । एकेका अकरा फरगडेंसी ॥४४॥

तैं शूद्र-स्त्री संतोषोनि । शेता आली पूजा घेऊनि । अवलोकितसे आपुले नयनीं । महानंद करितसे ॥४५॥

पीक झालें अत्यंत । देखोनिया समस्त । येऊनि जन समस्त तेथ । महदाश्चर्य करीत देखा ॥४६॥

येऊनि लागे पतिचरणीं । विनवीतसे कर जोडोनि । बोले मधुर करुणावचनीं । क्षमा करीं म्हणतसे ॥४७॥

अज्ञानमदें अति वेष्टिलें । नेणतां तुम्हांतें निंदिलें । गुरु कैचा काय म्हणितलें । क्षमा करणें प्राणनाथ ॥४८॥

ऐसें पतीसी संबोधोनि । शेतींचा देव पूजोनि । विचार केला दोघांनीं । गुरुदर्शना जावें आतां ॥४९॥

म्हणोनि सांगे स्त्रियेसी । पूजों आलीं श्रीगुरुसी । स्वामी पुसती तयांसी । काय वर्तमान म्हणोनिया ॥५०॥

चरणीं लागलीं तेव्हां दोन्ही । हस्तद्वय जोडोनि । स्वामीदर्शन उल्हासोनि । उभीं ठाकलीं संमुख ॥५१॥

दोघेंजणें स्तोत्र करिती । जय जयाजी श्रीगुरुमूर्ती । कामधेनु कुळदैवत म्हणती । तूंचि आमुचा गुरुराया ॥५२॥

तुझें अमृतवचन आम्हां । चिंतामणिप्रकार महिमा । पूर्ण केलें आमुच्या कामा । शरण आलों तुज आम्ही ॥५३॥

भक्तवत्सल ब्रीदख्याति । ऐसें जगीं तुज वानिती । आम्हीं देखिलें दृष्टांतीं । म्हणोनि चरणीं लागलीं ॥५४॥

नाना प्रकारें पूजा आरती । शूद्र-स्त्री करीतसे भक्तीं । श्रीगुरु बोलती अतिप्रीतीं । लक्ष्मी अखंड तुझे घरीं ॥५५॥

निरोप घेऊनि दोघेंजण । गेलीं आपुले आश्रमीं जाण । करितां मास काळक्रमण । पीक आलें अपार ॥५६॥

गतसंवत्सराहूनि देखा । शतगुणी झालें धान्य अधिका । शूद्र म्हणतसे ऐका । अधिकारियातें बोलावोनि ॥५७॥

शूद्र म्हणे अधिकारियासी । पीक गेलें सर्व गांवासी । वोस दिसे कोठारासी । आपण देऊं अर्धा भाग ॥५८॥

गतवर्षा द्विगुण तुम्हांसी । अंगिकारिलें मीं परियेसीं । धान्य झालें बहुवसीं । शतगुणें अधिक देखा ॥५९॥

परी देईन अर्ध संतोषीं । संदेह न धरा हो मानसीं । अधिकारी म्हणती तयासी । धर्महानि केवी करुं ॥६०॥

गुरुकृपा होतां तुजवरी । पीक झालें बहुतांपरी । नेऊनिया आपुले घरीं । राज्य करीं म्हणती तया ॥६१॥

संतोषोनि शूद्र देखा । विप्रासी वांटी धान्य अनेका । घेऊनि गेला सकळिका । राजधान्य देऊनि ॥६२॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । श्रीगुरुचरित्र-महिमा परियेसीं । दृढ भक्ति असे ज्यासी । दैन्य कैचें तया घरीं ॥६३॥

सकळाभीष्टें त्यासी होती । लक्ष्मी राहे अखंडिती । गुरु सेवा हो निश्चिती । म्हणे सरस्वतीगंगाधर ॥६४॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । गुरुशिष्यसंवाद विख्यात । भक्ता शूद्रा वर प्राप्त । अष्टचत्वारिंशोऽध्याय हा ॥६५॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे शूद्रवरप्रदानं नाम अष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४८॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥६५॥

अध्याय एकोणपन्नासावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक शिष्य सगुण । सिद्धमुनीतें नमन करुन । विनवीतसे कर जोडून । भक्तिभावेंकरोनिया ॥ १॥

त्रैमूर्तीचा अवतार । झाला वेषधारी नर । राहिला प्रीतीं गाणगापुर । कवण क्षेत्र म्हणोनिया ॥ २॥

भूमीवरी प्रख्यात । तीर्थें असती असंख्यात । समस्त सांडोनिया येथ काय कारण वांस केला ॥ ३॥

या स्थानाचें महिमान । सांगा स्वामी विस्तारोन । म्हणोनि धरी सिद्धाचे चरण । नामधारक तये वेळीं ॥४॥

ऐकोन तयाचें वचन । सिद्धमुनि संतोषोन । सांगतसे विस्तारोन । ऐका श्रोते एकचित्तें ॥ ५॥

आश्विन वद्य चतुर्दशीसी । दिपवाळी पर्वणीसी । श्रीगुरु म्हणती शिष्यांसी । स्नान करावें त्रिस्थळीचें ॥ ६॥

गया-प्रयाग-वाराणशीसी । चला यात्रे पुत्रकलत्रेंसी । विप्र म्हणती श्रीगुरुसी । आइती करणें म्हणोनिया ॥ ७॥

ऐकोन श्रीगुरु हांसती । ग्रामजवळी तीर्थें असती । करणें न लागे तुम्हां आइती । चला नेईन तुम्हांसी ॥ ८॥

ऐसें म्हणोनि भक्तांसी । गेले अमरजासंगमासी । स्नान केलें महाहर्षी । शिष्यांसहित श्रीगुरुंनीं ॥ ९॥

गुरु म्हणती शिष्यांसी । महिमा अपार संगमासी । प्रयागसमान परियेसीं । षट्कुळामध्यें स्नान करणें ॥ १०॥

विशेष नदी भीमातीर । अमरजासंगम थोर । गंगा यमुना वाहे निर्धार । तीर्थ बरवें परियेसा ॥ ११॥

विशेषें आपण उत्तरे वाहे । याचें पुण्य अपार आहे । शताधिक पुण्य पाहे । काशीहून परियेसा ॥ १२॥

आणिक अष्ट तीर्थें असती । तयांचा महिमा विख्यात जगतीं । सांगेन ऐका एकचित्तीं । श्रीगुरु म्हणती शिष्यांसी ॥ १३॥

ऐकोन श्रीगुरुचें वचन । विनविताती भक्तजंन । अमरजानदी नाम कोण । कोणापासाव उत्पत्ति ॥ १४॥

श्रीगुरु म्हणती भक्तांसी । बरवें पुसिलें आम्हांसी । जालंधर पुराणासी । असे कथा प्रख्यात ॥ १५॥

जालंधर नामें निशाचर । समस्त जिंकिलें सुरवर । आपुलें केलें इंद्रपुर । समस्त देव पळाले ॥ १६॥

देवा दैत्यां झालें युद्ध । सुरवर मारिले बहुविध । इंद्रें जाऊनि प्रबोध । ईश्वराप्रती सांगितला ॥ १७॥

इंद्र म्हणे ऐक शिवा । दैत्यें मारिलें असे देवां । शीघ्र प्रतिकार करावा । म्हणोनि चरणीं लागला ॥ १८॥

आम्ही मारितों दैत्यांसी । रक्त पडतसे भूमीसी । अखिल दैत्यबिंदूंसी । अधिक उपजवी भूमीवरी ॥ १९॥

स्वर्ग मृत्यु पाताळ । सर्वत्र मारिलें दैत्यकुळ । मारिले आमुचे देव सकळ । म्हणोनि आलों तुम्हांपासीं ॥ २०॥

ऐसें वचन ऐकोनि । ईश्वर प्रज्वाळला मनीं । निघाला रुद्र होऊनि । दैत्यनिर्दाळण करावया ॥ २१॥

इंद्र विनवी ईश्वरासी । वधावया दैत्यांसी । जीवन आणावया देवांसी । ऐसा प्रतिकार करावा ॥ २२॥

संतोषोनि गिरिजारमण । अमृतमंत्र उच्चारोन । घट दिधला तत्क्षण । संजीवनी उदक देखा ॥ २३॥

तें उदक घेवोनि इंद्रराव । शिंपताचि समस्त देव । उठोनिया अमर सर्व । स्वर्गास जाती तये वेळीं ॥ २४॥

उरलें अमृत घटीं होतें । घेऊनि जातां अमरनाथें । पडिलें भूमीं अवचितें । प्रवाह आला क्षितीवरी ॥ २५॥

ते संजीवनी नामें नदी । उद्भवली भूमीं प्रसिद्धी । अमरजा नाम याचि विधीं । प्रख्यात झाली अवधारा ॥ २६॥

या कारणें या नदीसी । जे स्नान करिती भक्तींसी । काळमृत्यु न बाधे त्यासी । अपमृत्यु घडे केवी ॥ २७॥

शतायुषी पुरुष होती । रोगराई न पीडिती । अपस्मारादि रोग जाती । ब्रह्महत्यादि पातकें ॥ २८॥

अमृतनदी नाम तियेसी । संगम झाला भीमरथीसी । तीर्थ झालें प्रयागसरसी । त्रिवेणीचा संगम ॥ २९॥

कार्तिकादि माघमासीं । स्नान करिती भक्तींसी । इह सौख्य परलोकासी । मोक्षस्थाना पावती ॥ ३०॥

सोम-सूर्य-ग्रहणासी । संक्रमण सोम-अमावास्येसी । पुण्यतिथि एकादशीसी । स्नान करावें अनंत पुण्य ॥३१॥

साधितां प्रतिदिवस जरी । सदा करावें मनोहरी । समस्त दोष जाती दूरी । शतायुषी श्रियायुक्त होय ॥३२॥

ऐसा संगममहिमा ऐका । पुढें सांगतसें तीर्थ विशेखा । दिसे अश्वत्थ संमुखा । मनोहर तीर्थ असे ॥३३॥

या तीर्थी स्नान केलिया । मनोहर पाविजे काया । कल्पवृक्षस्थानीं अनुपम्या । कल्पिलें फळ पाविजे ॥३४॥

अश्वत्थ नव्हे हा कल्पतरु । जाणावें तुम्हीं निर्धारु । जें जें चिंतिती मनीं नरु । पावती काम्यें अवधारा ॥३५॥

ऐसें मनोहर तीर्थ । ठावें असे प्रख्यात । संमुख असे अश्वत्थ । सदा असो याचिया गुणें ॥३६॥

जे जन येऊनि सेवा करिती । तयांचे मनोरथ पुरती । न धरावा संदेह आतां चित्तीं । ऐसें म्हणती श्रीगुरुनाथ ॥३७॥

आम्ही वसतों सदा येथें । ऐसें जाणा तुम्ही निरुतें । दृष्टीं पडतां मुक्ति होते । खूण तुम्हां सांगेन ॥३८॥

कल्पवृक्षातें पूजोनि । मग जावें शंकरभुवनीं । संगमेश्वर असे त्रिनयनी । पूजा करावी मनोभावें ॥३९॥

जैसा पर्वती मल्लिकार्जुन । तैसा संगमीं रुद्र आपण । भक्तिपूर्वक प्रदक्षिण । करावी तुम्ही अवधारा ॥४०॥

नंदिकेश्वरातें नमोनि । नमन करावें चंडस्थानीं । पूर्ण नदीं सव्य करोनि । मग जावें सोमसूत्रासी ॥४१॥

सवेंचि परतोनि वृषभासी । नमोनि जावें चंडापासीं । पुनः जावें सोमसूत्रासी । येणें विधीं प्रदक्षिणा ॥४२॥

ऐसी प्रदक्षिणा देखा । तीन वेळां करोनि ऐका । वृषभस्थानीं येऊनि निका । अवलोकावें शिवासी ॥४३॥

वामहस्तीं वृषण धरोनि । तर्जनी अंगुष्ठ शृंगीं ठेवोनि । पूजा पहावी दोनी नयनीं । इंद्रासमान होय नर ॥४४॥

धनधान्यादि संपत्ति । लक्ष्मी राहे अखंडिती । पुत्र पौत्र त्यासी होती । संगमेश्वर पूजिलिया ॥४५॥

पुढें तीर्थ वाराणशी । अर्घ कोश परियेसीं । ग्राम असे नागेशी । तेथोनि उद्भव असे जाण ॥४६॥

याचें असे आख्यान । कथा नव्हे प्रत्यक्ष जाण । होता एक ब्राह्मण । भारद्वाज गोत्राचा ॥४७॥

विरक्त असे ईश्वरभक्त । सर्वसंग त्याग करीत । आपण रत अनुष्ठानांत । सदा ध्याई शिवासी ॥४८॥

प्रसन्न झाला चंद्रमौळी । सदाशिव दिसे जवळी । विप्रा आल्हाद सर्व काळीं । देहभाव विसरोनि हिंडत ॥४९॥

लोक म्हणती पिसा त्यासी । निंदा करिती बहुवसीं । दोघे बंधु असती तयासी । नामें त्यांचीं अवधारा ॥५०॥

एका नाम असे ईश्वर । दुसरा नामें असे पांडुरंगेश्वर । बंधु एकला करोनि अव्हेर । आपण निघाले काशीसी ॥५१॥

करोनिया सर्व आइती । सर्व निघाले त्वरिती । तया पिशातें पाचारिती । चला जाऊं म्हणोनिया ॥५२॥

ब्रह्मज्ञानी द्विज निका । पिसा म्हणती मूर्ख लोका । बंधूंसि म्हणे द्विज ऐका । नका जाऊं काशीसी ॥५३॥

विश्वेश्वर असे मजजवळी । दावीन तुम्हां तात्काळीं । आश्चर्य करिती सकळी । दावीं म्हणती बंधुजन ॥५४॥

काशीस जावें अति प्रयास । येथें भेटे तरी कां सायास । म्हणोनि बोलताती हर्ष । तये वेळीं अवधारा ॥५५॥

इतुकिया अवसरीं । विप्र गंगास्नान करी । ध्यानस्थ होता साक्षात्कारी । ईश्वर आला तयाजवळी ॥५६॥

विनवीतसे शिवासी । आम्हां नित्य पाहिजे काशी । दर्शन होय विश्वेश्वरासी । म्हणोनि चरणीं लागला ॥५७॥

ईश्वर भोळा चक्रवर्ती । प्रसन्न झाला अतिप्रीतीं । दिसे तीच काशी त्वरितीं । मणिकर्णिका कुंड झालें ॥५८॥

विश्वेश्वराची मूर्ति एक । निघाली कुंडीं विशेख । नदी उत्तरे दिसे निक । एकबाणप्रमाण असे ॥५९॥

उदक निघालें कुंडांतून । जैसें भागीरथी गहन । ज्या ज्या असती काशींत खुणा । समस्त असती तयासी ॥६०॥

संगम झाला नदी भीमा । तीर्थ असे काशी उत्तमा । आचार करिती सप्रेमा । बंधु ज्ञानी म्हणती मग ॥६१॥

म्हणे ब्राह्मण बंधूंसी । काशीस न जावें आमुचे वंशीं । समस्तें आचरावें ही काशी । आम्हां शंकरें सांगितलें ॥६२॥

आपुलें नाम ऐसें जाणा । गोसावी नाम निर्धारीं खुणा । तुम्हीं बंधु दोघेजणां । आराधावें ऐसें निरोपिलें ॥६३॥

दोघीं जावें पंढरपुरा । तेथें असे पुंडलीकवरा । सदा तुम्ही पूजा करा । आराध्या नामें विख्यात ॥६४॥

प्रतिवर्षीं कार्तिकीसी । येथें यावें निधरिंसी । तीर्थ असे विशेषीं । ऐसें म्हणे ब्राह्मण ॥६५॥

श्रीगुरु म्हणती भक्तासी । काशीतीर्थ प्रगटलें ऐसी । न धरावा संशय तुम्हीं मानसीं । वाराणसी प्रत्यक्ष ही ॥६६॥

ऐकोनि समस्त द्विजवर । करिती स्नान निर्मळ आचार । तेथोनि पुढें येती गुरुवर । सिद्ध सांगे नामधारका ॥६७॥

श्रीगुरु म्हणती सकळिकांसी । तीर्थ दाविती पापविनाशी । स्नानमात्रें पाप नाशी । जैसा तृणा अग्नि लागे ॥६८॥

आपुले भगिनी रत्नाईसी । दोष असे बहुवसीं । बोलावोनि त्या समयासी । पुसताती श्रीगुरुमूर्ति ॥६९॥

ऐक पूर्वदोष भगिनी । तूं आलीस आमुचे दर्शनीं । पाप तुझें असे गहनीं । आठवणें करीं मनांत ॥७०॥

ऐकोनि श्रीगुरुच्या बोला । पायां पडे वेळोवेळां । अज्ञान आपण मूढ केवळा । इतुकें कैसें ज्ञान मज ॥७१॥

तूं जगदात्मा विश्वव्यापक । तूंचि ज्ञानज्योतिप्रकाशक । सर्व जाणसी तूंचि एक । विस्तारोनि सांग मज ॥७२॥

श्रीगुरु म्हणती तियेसी । आपुलें पाप मज पुससी । वधिलें पांच मार्जारांसी । नेणसी खूण धरीं आपुलीं ॥७३॥

होती मार्जारी गर्भिणी । प्रसूति झाली भांडयामधुनी । न पाहतां उदक घालुनी । झाकोनि ठेविली अग्नीवरी ॥७४॥

पांच मार्जारांचा घात । लागला दोष बहुत । ऐसें ऐकोनिया त्वरित । श्वेतकुष्ठ झाले तिसी ॥७५॥

देखोनिया भयाभीत झाली । श्रीगुरुचरणा येऊनि लागली । विनवीतसे करुणा बहाळी । कृपा करी गा गुरुमूर्ति ॥७६॥

करोनि समस्तपापराशि । तीर्थीं जाती वाराणशी । मी आलें तुझे दर्शनासी । पापावेगळी होईन म्हणोनि ॥७७॥

श्रीगुरु पुसती तियेसी । तुज राहे पापराशि । पुढले जन्मीं जरी भोगिसी । तरी कुष्ठ जाईल आतां ॥७८॥

रत्नाई विनवी स्वामियासी । उबगलें बहुत जन्मासी । याचि कारणें तुझे दर्शनासी । पापावेगळें होऊं म्हणतसें ॥७९॥

आतां पुरे जन्म आपणा । म्हणोनि धरिले तुझे चरणा । याचि जन्मीं भोगीन जाणा । पापाचें फळ म्हणतसे ॥८०॥

इतुकें ऐकोनि गुरुमूर्ति । रत्नाईस निरोप देती । पापविनाश तीर्था जाय त्वरिती । स्नानमात्रें जाईल कुष्ठ ॥८१॥

नित्य करीं हो येथें स्नान । सप्तजन्मींचे दोष दहन संदेह न करितां होय अनुमान । म्हणोनि सांगती श्रीगुरु ॥८२॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । आम्हीं देखिलें दृष्टींसी । स्नान करितां त्रिरात्रीसी । कुष्ठ तिचें परिहारिलें ॥८३॥

ऐसें प्रख्यात तीर्थ देखा । नाम पापविनाशी ऐका । जे करिती स्नान भक्तिपूर्वका । सप्तजन्मींचीं पापें जाती ॥८४॥

तीर्थमहिमा देखोन । रत्नाबाई संतोषोन । राहिली मठ बांधोन । तीर्थासन्निध अवधारा ॥८५॥

पुढें कोटितीर्थ देखा । श्रीगुरु दाविती सकळिकां । स्नानमात्रें होय निका । याचें आख्यान बहु असे ॥८६॥

जंबुद्वीपीं जितकीं तीर्थें । एकेक महिमा अपरिमितें । इतुकिया वास कोटितीर्थें । विस्तार असे सांगतां ॥८७॥

सोम-सूर्य-ग्रहणासी । अथवा संक्रांतिपर्वणीसी । अमापौर्णिमा प्रतिपदेसी । स्नान तेथें करावें ॥८८॥

सवत्सेसी धेनु देखा । सालंकृत करोनि ऐका । दान द्यावें द्विजा निका । एकेक दान कोटिसरसे ॥८९॥

तीर्थमहिमा आहे कैसी । स्नान केलिया अनंत फळ पावसी । एकेक दान कोटीसरसी । दोन तीर्थीं करावें ॥९०॥

पुढें तीर्थ रुद्रपद । कथा असे अतिविनोद । गयातीर्थ समप्रद । तेथें असे अवधारा । जे जे आचार गयेसी । करावे तेथें परियेसीं । पूजा करा रुद्रपदाची । कोटि जन्मींचीं पापें जाती ॥९२॥

पुढें असे चक्रतीर्थ अतिविशेष पवित्र । केशव देव सन्निध तत्र । पुण्यराशिस्थान असे ॥९३॥

या तीर्थी स्नान करिता । ज्ञान होय पतितां । अस्थि होती चक्रांकिता । द्वारावतीसमान देखा ॥९४॥

या तीर्थीं स्नान करोनि । पूजा करावी केशवचरणीं । द्वारावती चतुर्गुणी । पुण्य असे अवधारा ॥९५॥

ऐकोनि श्रीगुरुचें वचन । समस्त करिती स्नान दान । पुढें असे मन्मथदहन । तीर्थ सांगती श्रीगुरु ॥९६॥

ग्रामपूर्वभागेसी । कल्लेश्वर देव परियेसीं । जैसें गोकर्णमहाबळेश्वरासी । समान क्षेत्र परियेसा ॥९७॥

मन्मथ तीर्थीं स्नान करावें । कल्लेश्वरातें पूजावें । प्रजावृद्धि होय बरवें । अष्टैश्वर्यें पाविजे ॥९८॥

आषाढ श्रावण मासीं । अभिषेक करावा देवासी । दीपाराधना कार्तिकमासीं । अनंत पुण्य अवधारा ॥९९॥

ऐसा अष्टतीर्थमहिमा । सांगती श्रीगुरु पुरुषोत्तमा । संतोषोनि भक्त उत्तमा । अति उल्हास करिताती ॥१००॥

म्हणती समस्त भक्तजन । नेणों तीर्थाचें महिमान । स्वामीं निरोपिलें कृपेनें । पुनीत केलें आम्हांसी ॥१॥

जवळी असतां समस्त तीर्थें । कां जावें दूर यात्रे । स्थान असे हें पवित्र । म्हणोनि समस्त आचरती ॥२॥

अष्टतीर्थें सांगत । श्रीगुरु गेले मठांत । समाराधना करिती भक्त । महानंद प्रवर्तला ॥३॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । तीर्थमहिमा आहे ऐसी । श्रीगुरु सांगती आम्हांसी । म्हणोनि तुज निरोपिलें ॥४॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधर । क्षेत्र थोर गाणगापुर । तीर्थें असती अपरंपार । आचरा तुम्ही भक्तीनें ॥५॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । सिद्धमुनि-शिष्यसंवाद बहुत । गाणगापुरमाहात्म्य विख्यात । एकुणपन्नासाव्यांत कथियेलें ॥१०६॥

इति

श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे अमरजासंगमगाणगापुरक्षेत्रमहिमावर्णनं नाम एकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥४९॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥ १०६ ॥

॥श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥

अध्याय पन्नासावा

श्रीगणेशाय नमः । सिद्ध म्हणे नामधारका । पुढें अपूर्व झालें ऐका । पूर्वी रंजक-कथानका । तूंतें आपण निरोपिलें ॥१॥

तयानें मागितला वर । राज्यपद धुरंधर । प्रसन्न झाले तयासी गुरुवर । दिधला वर परियेसा ॥२॥

उपजला तो म्लेंच्छ जातींत । वैदुरीनगरीं राज्य करीत । पुत्रपौत्रीं नांदत । महानंदें परियेसा ॥३॥

ऐसा राजा तो यवन । होता आपण संतोषोन । अश्व गज अपार धन । पायभारा मिति नाहीं ॥४॥

आपण तरी यातिहीन । पुण्यवासना अंतःकरण । दानधर्म करी जाण । समस्त यातीं एकभावें ॥५॥

विशेष भक्ति विप्रांवरी । ती असे पूर्वसंस्कारीं । असती देवालयें भूमीवरी । उपद्रव नेदी तयांसी ॥६॥

तया घरचे पुरोहित । तया रायातें शिकवीत । आपण होऊन म्लेंच्छ जात । देवद्विज निंदावें ॥७॥

तयांतें तुम्ही सेवितां देख । तेणें होय अपार पातक । यातिधर्म करणें सुख । अनंत पुण्य असे जाणा ॥८॥

मंदमति द्विजजाती । देखा पाषाणपूजा करिती । समस्तांतें देव म्हणती । काष्ठवृक्षपाषाणांसी ॥९॥

धेनूसी म्हणती देवता होय । पृथ्वी सोम अग्नि सूर्य । तीर्थयात्रा नदीतोय । समस्तां देव म्हणताती ॥१०॥

ऐसे विप्र मंदमती । निराकारा साकार म्हणती । तयांतें म्लेंच्छ जे भजती । ते पावती अधःपात ॥११॥

ऐसे यवनपुरोहित । रायापुढें सांगती हित । ऐकोनि राजा उत्तर देत । कोपें करोनि परियेसा ॥१२॥

राजा म्हणे पुरोहितांसी । निरोपिलें तुम्हीं आम्हांसी । अणुरेणुतृणकाष्ठेंसी । सर्वेश्वर पूर्ण असे ॥१३॥

समस्त सृष्टि ईश्वराची । स्थावर जंगम रचिली साची । सर्वत्र देव असे साची । तर्कभेद असंख्य ॥१४॥

समस्त जातींची उत्पत्ति । जाणावी तुम्ही पंचभूतीं । पृथ्वी आप तेज वायु निगुती । आकाशापासाव परियेसा ॥१५॥

समस्तांची वृद्धि एक । जाणती मृत्तिका कुलाल लोक । नानापरीचीं करिती अनेक । भांडीं भेद परोपरी ॥१६॥

नानापरीच्या धेनु असती । क्षीर असे एकचि रीतीं । सुवर्ण जाण तेचि रीतीं । परोपरीचे अलंकार ॥१७॥

तैसा देह भिन्न जाण । परमात्मा एकचि पूर्ण । जैसा नभीं मृगलांछन । नाना घटीं दिसतसे ॥१८॥

दीप असे एक घरीं । वाती लाविल्या सहस्र जरी । समस्त होती दीपावरी । भिन्न भाव कोठें असे ॥१९॥

एकचि सूत्र आणोनि । नानापरीचे ओविती मणि । सूत्र एकचि जाणोनि । न पाविजे भाव भिन्न ॥२०॥

तैशा जाति नानापरी । असताती वसुंधरीं । समस्तांसी एकचि हरी । भिन्न भाव करुं नये ॥२१॥

आणिक तुम्ही म्हणाल ऐसें । पूजिती पाषाण देव कैसे । सर्वां ठायीं पूर्ण भासे । विश्वात्मा आहेचि ॥२२॥

प्रतिमापूजा स्वल्पबुद्धि । म्हणोनि सांगती प्रसिद्धीं । आत्माराम पूजिती विधीं । त्यांचे मतीं ऐसें असे ॥२३॥

स्थिर नव्हे अंतःकरण । म्हणोनि करिती प्रतिमा खूण । नाम ठेवोनि नारायण । तया नामें पूजिताती ॥२४॥

तयातें तुम्ही निंदा करितां । तरी सर्वां ठायीं पूर्ण कां म्हणतां । प्रतिष्ठाव्या आपुले मता । द्वेष आम्हीं न करावा ॥२५॥

या कारणें ज्ञानवंतीं । करुं नये निंदास्तुति । असती नानापरी जाती । आपुले रहाटीं रहाटती ॥२६॥

ऐशापरी पुरोहितांसी । सांगे राजा विस्तारेंसी । करी पुण्य बहुवसीं । विश्वास देवद्विजांवरी ॥२७॥

राजा देखा येणेंपरी । होता तया वैदुरीनगरीं । पुढें त्याचे मांडीवरी । स्फोटक एक उद्भवला ॥२८॥

नानापरीचे वैद्य येती । तया स्फोटकासी लेप करिती । शमन न होय कवणे रीतीं । महादुःखें कष्टतसे ॥२९॥

ऐसें असतां वर्तमानीं । श्रीगुरु असतां गाणगाभुवनीं । विचार करिती आपुले मनीं । राजा येईल म्हणोनिया ॥३०॥

येथें येतां म्लेंच्छ लोक । होईल द्विजां उपबाधक । प्रगट झालों आतां ऐक । आम्हीं येथें असूं नये ॥३१॥

प्रगट जहाली महिमाख्याति । पहावया येती म्लेंच्छ जाति । आतां रहावें आम्हीं गुप्तीं । लौकिकार्थ परियेसा ॥ ३२॥

आला ईश्वरनाम संवत्सरु । सिंहेसी आला असे गुरु । गौतमी तीर्थ थोरु । यात्राप्रसंगें जावें आतां ॥ ३३॥

म्हणती समस्त शिष्यांसी । करा आयती वेगेंसी । येतो राजा बोलावावयासी । जावें त्वरित गंगेला ॥ ३४॥

ऐसें ऐकोनि शिष्यजन । विचार करिती आपआपण । जरी येईल राजा यवन । केवी होय म्हणताती ॥ ३५॥

ऐसा मनीं विचार करिती । काय होईल पहा म्हणती । असे नरसिंहसरस्वती । तोचि रक्षील आपणांतें ॥ ३६॥

येणेंपरी श्रीगुरुमूर्ति । असतां गाणगापुरीं ख्याति । राजा यवना झाली मति । पूर्वसंस्कारीं परियेसा ॥ ३७॥

स्फोटकाचे दुःखें राजा । अपार कष्टला सहजा । नानापरी औषधें वोजा । करितां न होय तया बरवें ॥ ३८॥

मग मनीं विचार करी । स्फोटकें व्यापिलें अपरंपारी । वैद्याचेनि नोहे दूरी । काय करावें म्हणतसे ॥ ३९॥

बोलावूनि विप्रांसी । पुसे काय उपाय यासी । विप्र म्हणती रायासी । सांगतों ऐका एकचित्तें ॥ ४०॥

पूर्वजन्मीं पापें करिती । व्याधिरुपें होऊन पीडिती । दानधर्मे तीर्थी दैवतीं । व्याधि जाय परियेसा ॥ ४१॥

अथवा भल्या सत्पुरुषासी- । भजा आपण भावेंसी । तयाचे दृष्टिसुधारसीं । बरवें होईल परियेसा ॥ ४२॥

सत्पुरुषाचे कृपादृष्टीं । पापें जाती जन्म साठी । मग रोग कैचा पोटीं । स्फोटकादि त्वरित जाय ॥ ४३॥

ऐकोनिया विप्रवचन । राजा करीतसे नमन । मातें तुम्ही न म्हणा यवन । दास आपण विप्रांचा ॥ ४४॥

पूर्वजन्मी आपण । केली सेवा गुरुचरण । पापास्तव झालों जाण । यवनाचे कुळीं देखा ॥ ४५॥

एखादा पूर्ववृत्तान्त । मातें निरोपावा त्वरित । महानुभावदर्शन होत । कवणाचा रोग गेला असे ॥ ४६॥

रायाचें वचन ऐकोनि । विचार करिती विप्र मनीं । सांगूं नये या स्थानीं । एकान्तस्थळ पाहिजे ॥ ४७॥

तुम्ही राव म्लेंच्छजाती । समस्त तुम्हां निंदा करिती । आम्ही असों द्विजजाती । केवी करावें म्हणताती ॥ ४८॥

विप्रवचन ऐकोन । विनवीतसे तो यवन । चाड नाहीं जातीवीण । आपणास तुम्हीं उद्धरावें ॥ ४९॥

ऐसें रायाचें अंतःकरण । अनुतप्त झालें असे जाण । मग निरोपिती ब्राह्मण । तया रायातें परियेसा ॥ ५०॥

विप्र म्हणती रायासी । स्थान बरवें पापविनाशी । जावें तुम्हीं सहजेंसी । विनोदार्थ परियेसा ॥ ५१॥

तेथें असे स्थळ बरवें । एकान्तस्थान पहावें । स्नान करावें मनोभावें । एकचित्तें परियेसा ॥ ५२॥

ऐकोनिया विप्रवचन । संतोषला राजा आपण । निघाला त्वरित तेथोन । आला पापविनाश तीर्थासी ॥ ५३॥

समस्तांतें राहवूनि । एकला गेला तया स्थानीं । स्नान करितां तये क्षणीं । आला एक यति तेथें ॥ ५४॥

राजा देखोनि यतीसी । नमन करी भावेंसी । दावीतसे स्फोटकासी । म्हणे उपशमन केवी होय ॥ ५५॥

ऐकोनि तयाचें वचन । सांगता झाला विस्तारोन । महानुभावाच्या दर्शनें । तूंतें बरवें होय जाणा ॥ ५६॥

पूर्वीं याचें आख्यान । सांगेन ऐक विस्तारोन । एकचित्तें करोनि मन । ऐक म्हणती तये वेळीं ॥ ५७॥

अवंती म्हणिजे थोर नगरी । तेथें होता एक दुराचारी । जन्मोनिया विप्र उदरीं । अन्य रहाटीं रहातसे ॥ ५८॥

आपण असे मदोन्मत्त । समस्त स्त्रियांसवें रमत । स्नानसंध्या त्यजूनि निश्चित । अन्यमार्गें वागतसे ॥ ५९॥

ऐसें दुराचारीपणें । रहाटतसे तो ब्राह्मण । पिंगला म्हणिजे वेश्या जाण । तयेसवें वर्ततसे ॥ ६०॥

न करी कर्म संध्यास्नान । रात्रंदिवस वेश्यागमन । तिचे घरीं भक्षी अन्न । येणेंपरी दोष केले ॥ ६१॥

ऐसें असतां वर्तमानीं । ब्राह्मण होता वेश्यासदनीं । तेथें आला एक मुनि । वृषभनामा महायोगी ॥ ६२॥

तया देखोनि दोघें जण । करिती साष्टांग नमन । भक्तिभावें करोन । घेवोनि आलीं मंदिरांत ॥ ६३॥

बैसवोनिया पीठावरी । पूजा करिती षोडशोपचारीं । अर्घ्यपाद्य देवोनि पुढारी । गंधाक्षता लाविती ॥६४॥

नाना परिम ळ पुष्प जाती । तया योगियासी समर्पिती । परिमळ द्रव्यें अनेक रीतीं । समर्पिलीं तया योगेश्वरा ॥६५॥

चरणतीर्थ घेऊन । पान करिती दोघेंजण । त्यांतें करविती भोजन । नानापरी पक्वान्नेंसी ॥६६॥

करवूनिया भोजन । केलें हस्तप्रक्षालन । बरवा पलंग आणोन । देती तया योगियासी ॥६७॥

तया मंचकीं निजवोन । तांबूल देती आणोन । करिती पादसंवाहन । भक्तिभावें दोघेंही ॥६८॥

निद्रिस्त झाला योगेश्वर । दोघें करिती नमस्कार । उभें राहोनि चारी प्रहर । सेवा केली भावेंसी ॥६९॥

उदय झाला दिनकरासी । संतोषला तो तापसी । निरोप घेऊनि संतोषीं । गेला आपुल्या स्थानाप्रती ॥७०॥

ऐसें विप्रें वेश्याघरीं । क्रमितां क्वचित् दिवसांवरी । तारुण्य जाउनी शरीरीं । वार्धक्य पातलें तयासी ॥७१॥

पुढें तया विप्रासी । मरण आलें परियेसीं । पिंगला नाम वेश्येसी । दोघें पंचत्व पावलीं ॥७२॥

पूर्वकर्मानुबंधेंसी । जन्म झाला राजवंशीं । दशार्णवाधिपतिकुशीं । वज्रबाहूचे उदरांत ॥७३॥

तया वज्रबाहूपत्नी । नाम तिचें वसुमती । जन्मा आला तिचे पोटीं । तो विप्र परियेसा ॥७४॥

तया वज्रबाहूसी । ज्येष्ठ राणीच्या गर्भेसी । उद्‌भवला विप्र परियेसीं । राजा समारंभ करीतसे ॥७५॥

देखोनि तिचे सवतीसी । क्रोध आला बहु मानसीं । गर्भ झाला सपत्नीसी । म्हणोनि द्वेष मनीं धरी ॥७६॥

सर्पगरळ आणोनि । दिल्हें सवतीस नाना यत्नीं । गरळें भेदिलें अतिगहनीं । तया राजज्येष्ठ स्त्रियेसी ॥७७॥

दैवयोगें न ये मरण । सर्व शरीरीं झाले व्रण । चिंता करी अतिगहन । महाकष्ट भोगीतसे ॥७८॥

ऐशापरी राजयुवती । कष्टें झाली प्रसूति । उपजतां बाळका मातेप्रती । सर्वांग स्फोट वाहत ॥७९॥

विषें व्यापिलें सर्वांगासी । म्हणोनि आक्रंदती दिवानिशीं । दुःख करी राजा क्लेशीं । म्हणे काय करुं आतां ॥८०॥

देशोदेशींच्या वैद्यांसी । बोलाविती चिकित्सेसी । वेंचिती द्रव्य अपारेंसी । कांहीं केलिया बरवें नोहे ॥८१॥

तया माता बाळकासी । व्रण झाले बहुवसीं । निद्रा नाहीं रात्रीसी । सर्वांगीं कृमि पडले असती ॥८२॥

त्यांतें देखोनि रायासी । दुःख झालें बहुवसीं । निद्रा नाहीं दिवानिशीं । त्याचे कष्ट देखोनिया ॥८३॥

व्यथें करोनि मातासुत । अन्न उदक न वचे क्वचित । शरीरीं सर्व क्लेश होत । क्षीण झालें येणेंपरी ॥८४॥

राजा येऊनि एके दिवसीं । पाहे आपुले स्त्री-सुतासी । देखोनिया महाक्लेशी । दुःख करीतसे परियेसा ॥८५॥

म्हणें आतां काय करुं । केवी करणें प्रतिकारु । नाना औषधें उपचारु । करितां स्वस्थ नव्हेचि ॥८६॥

स्त्री-पुत्रांची ऐशी गति । जिवंत शवें झाली असती । यांच्या रोगासी होय शांति । केवी पाहूं म्हणतसे ॥८७॥

आतां यातें पहावयासी । कंटाळा येतो आम्हांसी । बरवें नव्हे सत्य यांसी । काय करणें म्हणतसे ॥८८॥

यांतें देखतां आम्हांसी । श्रम होती देहासी । नेवोनिया अरण्यासी । त्यांतें त्यजूं म्हणतसे ॥८९॥

जे जे असती पापीजन । त्यांतें जीवन अथवा मरण । भोगिल्यावांचोनि न सुटे जाण । आपुलें आपण भोगिजे ॥९०॥

विचार करोनि मानसीं । बोलाविलें कोळियासी । सांगतसे विस्तारेंसी । ऐका श्रोते एकचित्तें ॥९१॥

राजा म्हणे सूतासी । माझे बोल परियेसीं । नेऊनि आपुले स्त्री -पुत्रांसी । अरण्यांत ठेवावें ॥९२॥

मनुष्यांचा संचार । जेथें नसेल निर्धार । तेथें ठेवीं वेगवक्र । म्हणे राजा सूतासी ॥९३॥

येणेंपरी सूतासी । राजा सांगे विस्तारेंसी । रथा दिधला संजोगेंसी । घेऊनि गेला झडकरी ॥९४॥

तिचे दासदासी सकळ । दुःख करिती महाप्रबळ । माता पिता बंधु सकळ । समस्त प्रलाप करिताती ॥९५॥

दुःख करिती नर नारी । हा हा पापी दुराचारी । स्त्री-सुतांसी कैसेपरी । केवी यांतें मारवितो ॥९६॥
रथावरी बैसवोनि । घेवोनि गेला महारानीं । जेथें नसती मनुष्य कोणी । तेथें ठेविलीं परियेसा ॥९७॥
सूत आला परतोनि । सांगे रायासी विस्तारोनि । महाअरण्य दुर्गम वनीं । तेथें ठेविली म्हणतसे ॥९८॥
ऐकोनि राजा संतोषला । दुसरे स्त्रियेसी वृत्तान्त सांगितला । दोघांसी आनंद जाहला । वनीं राहिलीं मातासुत ॥९९॥
मातापुत्र दोघेंजण । पीडताती दुःखेंकरुन । कष्टती अन्नउदकावीण । महाघोर वनांत ॥१००॥
राजपत्नी सुकुमार । तिये शरीरीं व्रण थोर । चालूं न शके पृथ्वीवर । महाकंटक भूमीवरी ॥१॥
कडिये घेवोनि बाळकासी । जाय ती मंदगमनेंसी । आठवी आपुले कर्मांसी । म्हणे आतां काय करुं ॥२॥
तया वनीं मृगजाति । व्याघ्र सिंहादिक असती । सर्प थोर अपरिमिती । हिंडताती वनांत ॥३॥
मातें जरी व्याघ्र मारी । पापापासून होईन दुरी । पुरे आतां जन्म संसारीं । वांचोनि काय व्यर्थ जिणें ॥४॥
म्हणोनि जाय पुढें रडत । क्षणोक्षणीं असे पडत । पुत्रासहित चिंता करीत । जात असे वनमाजी ॥५॥
उदकाविणें तृषाक्रांत । देह व्रणें असे पीडित । व्याघ्रसर्पादि देखत । भयें चकित होतसे ॥६॥
देखे वेताळ ब्रह्मराक्षस । वनगज भालुका बहुवस । केश मोकळे पायांस । कांटे धोंडे लागताती ॥७॥
ऐसे महाअरण्यांत। राजश्री असे हिंडत । पुढें जातां देखिलें वनांत । गुरें चरती वाणियांचीं ॥८॥
तयांपासीं जावोनि । पुसतसे करुणावचनीं । गोरक्षकांतें विनवोनि । मागे उदक कुमारासी ॥९॥
गोरक्षक म्हणती तियेसी । जावें तुवां मंदिरासी । तेथें उदक बहुवसी । अन्न तूंतें मिळेल ॥११०॥
म्हणोनि मार्ग दाखविती । हळूहळू जाय म्हणती । राजपत्नी मार्ग क्रमिती । गेली तया ग्रामांत ॥११॥
तया ग्रामीं नरनारी । दिसताती अपरंपारी । ऐकोन आली मनोहरी । पुसे तयां स्त्रियांसी ॥१२॥
म्हणे कवण येथें राजा । संतोषी दिसे समस्त प्रजा । ऐकोनि सांगती वैश्यराजा । महाधनिक पुण्यात्मा ॥१३॥
त्याचें नांव पद्माकर । पुण्यवंत असे थोर । तूंतें रक्षील साचार । म्हणोनि सांगती तियेसी ॥१४॥
इतुकिया अवसरीं । तया वैश्याचे घरीं । दासी होत्या मनोहरी । त्याही आल्या तियेजवळी ॥१५॥
येवोनि पुसती वृत्तान्त । घेवोनि गेल्या मंदिरांत । आपल्या स्वामीसी सांगत । आद्यंतेंसीं विस्तारें ॥१६॥
तीस देखोनिया वैश्यनाथ । कृपा करी अत्यंत । नेऊनिया मंदिरांत । दिल्हें एक गृह तिसी ॥१७॥
पुसोनिया वृत्तान्त । वाणी होय कृपावंत । दिल्हें अन्नवस्त्र बहुत । नित्य तिसी रक्षीतसे ॥१८॥
ऐशी तया वैश्याघरीं । होती रायाची अंतुरी । वर्धतसे पीडा भारी । व्रण न वचे परियेसा ॥१९॥
येणेंपरी राजसती । तया वैश्याचे घरीं होती । वाढले व्रण तयांसी बहुती । प्राणांतक होतसे ॥१२०॥
वर्ततां ऐसें एके दिवसीं । मरण आलें कुमारकासी । प्रलाप करी बहुवसी । राजपत्नी तये वेळीं ॥२१॥
मूर्च्छा येऊनि तये क्षणीं । राजपत्नी पडे धरणीं । आपुलें कर्म आठवोनि । महाशोक करीतसे ॥२२॥
त्या वाणियाच्या स्त्रिया देखा । संबोखिताति ती बाळिका । कवणेंपरी तिचे दुःखा । शमन नोहे परियेसा ॥२३॥
नानापरी दुःख करी । आठवीतसे पूर्वापारी । म्हणे ताता माझ्या सौरी । कोठें गेलासी बाळका ॥२४॥
राजकुमारा पूर्णचंद्रा । माझ्या आनंदसमुद्रा । मातें धरिसी मौनमुद्रा । तूंतें काय बरवें असे ॥२५॥
मातापिता बंधुजन । सोडोनि आल्यें सकळ जाण । तुझा भरंवसा होता पूर्ण । मातें रक्षिसी म्हणोनिया ॥२६॥
मातें अनाथ करोनि । तूं जातोसि सोडोनि । मज रक्षिता नसे कोणी । प्राण त्यजीन म्हणतसे ॥२७॥

येणेंपरी राजनारी । दीर्घस्वरें रुदन करी । देखोनिया नरनारी । दुःख करिती परियेसा ॥२८॥

समस्तही दुःखाहुनी । पुत्रशोक केवळ वाहि । मातापितरांतें दाहोनि । भस्म करी परियेंसा ॥२९॥

येणेंपरी दुःख करितां । ऋषभ योगी आला त्वरिता । पूर्वजन्मींच्या उपकारार्था । पातला तेथें महाज्ञानी ॥१३०॥

योगियातें देखोनि । वंदिता झाला तो वाणी । अर्घ्यपाद्य देवोनि । उत्तम स्थानीं बैसविला ॥३१॥

योगी तया अवसरीं । पुसे कवण दीर्घस्वरीं । शोक करितसे अपारीं । कवण असे म्हणतसे ॥३२॥

सविस्तर वैश्यनाथ । सांगता जाहला वृत्तान्त । योगीश्वर कृपावंत । आला तिये जवळीक ॥३३॥

म्हणे योगी तियेसी । मूढपणें दुःख करिसी । कवण जन्मला भूमीसी । कवण मेला सांग मज ॥३४॥

देह म्हणिजे विनाशी जाण । जैसा गंगेंत दिसे फेण । व्यक्ताव्यक्त सर्वेंचि होय जाण । जलबुद्बुदापरी देखा ॥३५॥

पृथ्वी तेज वायु आप । आकाश मिळोनि सर्वव्याप । पंच गोठली शरीररुप । दिसत असे परियेसा ॥३६॥

पंच भूतें पांचांठायीं । निघोन जातां शून्य पाहीं । दुःख करितां अवकाश नाहीं । वृथा कां तूं दुःख करिसी ॥३७॥

गुणापासाव उत्पत्ति । निज कर्मे होय निरुती । काळ नाचवी दृष्टिविकृतीं । वासना तयापरी जाणा ॥३८॥

मायेपासोनि माया उपजे । होय गुणें सत्त्वरजें । तमोगुणें तेथें सहजें । देहलक्षण येणेंपरी ॥३९॥

या तीन गुणांपासाव । उपजताती मनुष्यभाव । सत्त्वगुणें असती देव । रजोगुण मनुष्याचा ॥१४०॥

तामस तोचि राक्षस । जैसा गुण असे त्यास । तैसा जन्मे पिंडाभास । कधीं स्थिर नव्हेचि ॥४१॥

या संसारवर्तमानीं । उपजती नर कर्मानुगुणीं । जैसें अर्जित असे पूर्वपुण्यीं । सुखदुःखें घडती देखा ॥४२॥

कल्पकोटिवर्षांवरी । जिवंत असती सुर जरी । तेही न राहती स्थिरी । मनुष्यांचा काय पाड ॥४३॥

या कारणें ज्ञानीजनें । उपजतां संतोष न करणें । मेलिया दुःख न करणें । स्थिर नव्हे देह जाणा ॥४४॥

गर्भ संभवें जिये काळीं । विनाश म्हणोनि जाणती सकळी । कोणी मरती यौवनकाळीं । क्वचिद्वार्धक्यपाणीं जाणा ॥४५॥

जैसें कर्म पूर्वार्जित । तेणेंपरी असे घडत । मायामोहें म्हणत । सुत नरदेही हे ॥४६॥

जैसें लिखित ललाटेसी । ब्रह्मदेवें लिहिलें परियेसीं । कालकर्म उल्लंघावयासी । शक्ति न होय कवणा जाणा ॥४७॥

ऐसें अनित्य देहासी । कां वो माते दुःख करिसी । तुझी पूर्वपरंपरा कैसी । सांगा आम्हां म्हणतसे ॥४८॥

तूं जन्मांतरीं जाणा । कवणा होतीस अंगना । किंवा झालीस जननी कोणा । भगिनी कोणाची सांग पां ॥४९॥

ऐसें जाणोनि मानसी । वायां कां हो दुःख करिसी । जरी बरवें तूं इच्छिसी । शरण जाईं शंकरा ॥१५०

ऐसें ऐकोनि राजयुवती । करी ऋषभयोगिया विनंति । आपणासी झाली ऐसी गति । राज्यभ्रष्ट होऊनि आल्यें ॥५१॥

मातापिता बंधुजन । सोडोनि आलें मी रान । पुत्र होता माझा प्राण । भरंवसा मज तयाचा ॥५२॥

तया जहाली ऐशी गति । आपण वांचोनि काय प्रीति । मरण व्हावें मज निश्चिती । म्हणोनि चरणीं लागली ॥५३॥

ऐसें निर्वाण देखोनि । कृपा उपजली योगियामनी । पूर्व उपकार स्मरोनि । प्रसन्न झाला तये वेळीं ॥५४॥

भस्म काढोनि तये वेळीं । लाविलें प्रेताचे कपाळीं । घालितां त्याचे मुखकमळीं । प्राण आला परियेसा ॥५५॥

बाळ बैसला उठोनि । सर्वांग झालें सुवर्णवर्णी । मातेचे व्रणही तेच क्षणीं । जाते झाले तात्काळ ॥५६॥

राजपत्नी पुत्रासहित । करी योगियासी दंडवत । ऋषभयोगी कृपावंत । आणीक भस्म प्रोक्षीतसे ॥५७॥

तात्काळ तया दोघांसी । शरीर होय सुवर्णसंकाशी । शोभायमान दिसे कैसी । दिव्य काया उभयतांची ॥५८॥

प्रसन्न झाला योगेश्वर । तये वेळीं दिधला वर । तुम्हां न होय जराजर्जर । तारुण्यरुप चिरंजीवी ॥५९॥

तुझा सुत भद्रायुषी । कीर्ति वरील बहुवशी । राज्य करील परियेसीं । पित्याहूनि अधिक जाणा ॥१६०॥

ऐसा वर देऊनि । योगी गेला तेथोनि । ऐक राजा एकमनीं । सत्पुरुषाचें महिमान ॥६१॥

सत्पुरुषाची सेवा करितां । तुझा स्फोटक जाईल त्वरिता । तुवां न करावी कांहीं चिंता । दृढ धरीं भाव एक ॥६२॥

ऐसें यतीचें वचन ऐकोनि । राजा नमन करी तये क्षणीं । विनवीतसे कर जोडोनि । कोठें असे सत्पुरुष ॥६३॥

मातें निरोपावें आतां । जाईन आपण तेथें तत्त्वतां । मजला त्यांचें दर्शन होतां । होईल बरवें म्हणतसे ॥६४॥

ऐकोनि राजाचें वचन । सांगतसे मुनि आपण । भीमातीरीं गाणागाभुवन । असे तेथें परमपुरुष ॥६५॥

तयापासीं तुवां जावें । दर्शनमात्रें होईल बरवें । ऐकोनि राजा एकभावें । निघता झाला तये वेळीं ॥६६॥

एकभावें राजा आपण । घ्यावया श्रीगुरुदर्शन । प्रयाणावरी करी प्रयाण । आला गाणगापुरासी ॥६७॥

ग्रामीं पुसे सकळिकांसी । कोण येथें एक तापसी । रुप धरिलें संन्यासी । कोठें आहे म्हणतसे ॥६८॥

भयभीत झाले सकळिक । म्हणती आतां नव्हे निक । श्रीगुरुसी पुसतों ऐक । काय करील न कळे म्हणती ॥६९॥

कोणी न बोलती तयासी । राजा कोपला बहुवसी । म्हणे आलों भेटीसी । दावा आपणा म्हणतसे ॥१७०॥

मग म्हणती समस्त लोक । श्रीगुरु अनुष्ठानस्थान असे निक । अमरजासंगमीं माध्यान्हिक । करोनि येती ग्रामातें ॥७१॥

ऐसें ऐकोनि म्लेंच्छ देखा । समस्तां वर्जूनि आपण एका । बैसोनिया आंदोलिकां । गेला तया स्थानासी ॥७२॥

दुरोनि देखतां श्रीगुरुसी । चरणीं चाले म्लेंच्छ परियेसीं । जवळी गेला पहावयासी । नमन करुनि उभा राहे ॥७३॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । कां रे रजका कोठें अससी । बहुत दिवशीं भेटलासी । आमचा दास होवोनिया ॥७४॥

ऐसें वचन ऐकोनि । म्लेंच्छ झाला महाज्ञानी । पूर्वजन्म स्मरला मनीं । करी साष्टांग दंडवत ॥७५॥

पादुकांवरी लोळे आपण । सद्‌गदित अंतःकरण । अंगीं रोमांच उठोन । आनंदबाष्पें रुदन करी ॥७६॥

पूर्वजन्मीं आठवोन देखा । रुदन करी अति दुःखा । कर जोडून विनवी ऐका । नाना परी स्तोत्र करी ॥७७॥

राजा म्हणे श्रीगुरुसी । कां उपेक्षिले आम्हांसी । झालों आपण परदेशी । चरणावेगळें केलें मज ॥७८॥

अंधकारसागरांत । कां घातलें मज येथ । मी होऊनि मदोन्मत्त । विसरलों चरण तुझे ॥७९॥

संसारसागरमायाजाळीं । बुडालों आपण दुर्मति केवळीं । सेवा न करीं चरणकमळीं । दिवांध झालों आपण ॥१८०॥

होतासि तूं जवळी निधान । न ओळखें आपण मतिहीन । तमांधकारीं वेष्टोन । तुझे चरण विसरलों ॥८१॥

तूं भक्तजनां नुपेक्षिसी । निर्धार होता माझे मानसीं । अज्ञानसागरीं आम्हांसी । कां घातलें स्वामिया ॥८२॥

उद्धरावें आतां मज । आलों आपण हेंचि काज । सेवोनि तुझे चरणरज । असेन आतां राज्य पुरे ॥८३॥

ऐसें नानापरी देखा । स्तुति करी राजा ऐका । श्रीगुरु म्हणती भक्त निका । तुझी वासना पुरेल ॥८४॥

राजा म्हणे श्रीगुरुसी । झाला स्फोटक आपणासी । व्यथा होतसे प्रयासी । कृपादृष्टीं पहावें ॥८५॥

ऐसें वचन ऐकोन । श्रीगुरु करिती हास्यवदन । स्फोटक नाहीं म्हणोन । पुसताती यवनासी ॥८६॥

राजा पाहे स्फोटकासी । न दिसे स्फोटक अंगासी । विस्मय करीतसे मानसीं । पुनरपि चरणीं माथा ठेवी ॥८७॥

राजा म्हणे स्वामियासी । तुझें प्रसन्नत्व आम्हांसी । राज्य पावलों संतोषीं । अष्टैश्वर्य माझें अवलोकावें ॥८९॥

भक्तवत्सल ब्रीद तुझें । वासना अर्थ पुरवीं माझे । इंद्रियसंसार उतरीं ओझें । लीन होईन तुझे चरणीं ॥१९०॥

श्रीगुरु म्हणती तयासी । आम्ही तापसी संन्यासी । येऊं नये तुझे नगरासी । महापातकें होती तेथें ॥९१॥

नगरीं नित्य धेनुहत्या । यवनजाति तुम्ही सत्या । जीवहिंसा मद्यपी कृत्या । वर्जावें आतां निर्धारें ॥९२॥

सर्व अंगिकार करोनि । राजा लागे दोन्ही चरणीं । म्हणे मी दास पुरातनीं । पूर्वापारीं दृष्टि देणें ॥९३॥

पूर्वी माझें जन्म रजक । स्वामीवचनें राज्य विशेख । पावोनि देखिलें नाना सुख । उणें एक म्लेंच्छजाति ॥९४॥

दर्शन होतां तुझे चरण । संतुष्ट झालें अंतःकरण । पुत्रपौत्र दृष्टीं पाहोन । मग मी राहीन तुझे सेवे ॥९५॥

ऐसें नानापरी देखा । राजा विनवी विशेखा । पाया पडे क्षणक्षणिका । अतिकाकुळती येतसे ॥९६॥

श्रीगुरु मनीं विचार करिती । पुढें होणार ऐसी गति । कलियुगीं असे दुर्जन जाति । गौप्य असतां पुढें बरवें ॥९७॥

सहज जावें सिंहस्थासी । महातीर्थ गौतमीसी । जावें हें भरंवसी । आतां आम्हीं गुप्त व्हावें ॥९८॥

ऐसें मनीं विचारुनि । श्रीगुरु निघाले संगमाहूनि । राजा आपुले सुखासनीं । बैसवी प्रीती करोनिया ॥९९॥

पादुका घेतल्या आपुले करीं । सांगातें येतसे पादचारीं । श्रीगुरु म्हणती आरोहण करीं । लोक निंदा तुज करिती ॥२००॥

राष्ट्राधिपति तुज म्हणती । जन्म तुझा म्लेंच्छजाती । ब्राह्मणसेवें तुज हांसती । जाति दूषण करितील ॥१॥

राजा म्हणे स्वामी ऐका । कैचा राजा मी रजका । तुझे दृष्टीं असे निका । लोह सुवर्ण होतसे ॥२॥

समस्तांसी राजा आपण सत्य । मी रजक तुझा भक्त । पूर्ण झाले मनोरथ । तुझें झालें दर्शन मज ॥३॥

इतुकिया अवसरीं । समस्त दळ मिळालें भारी । मदोन्मत्त अतिकुंजरी । वारु नाना वर्णाचे ॥४॥

उभा राहोनि राजा देखा । समस्त दाखवी सैन्यका । संतोष मनीं अति हरिखा । आपुलें ऐश्वर्य दाखवितसे ॥५॥

श्रीगुरु निरोपिती यवनासी । आरोहण करीं वारुवेसी । दूर जाणें असे नगरासी । निरोप आमुचा नको मोडूं ॥६॥

श्रीगुरुवचन ऐकोन । समस्त शिष्यांतें आरोहण । देता झाला तो यवन । आपण वाजीं आरुढला ॥७॥

आनंद बहु यवनाचे मनीं । हर्षनिर्भर न माये गगनीं । श्रीगुरुभेटी झाली म्हणोनि । अति उल्हास करीतसे ॥८॥

श्रीगुरुमूर्ति बोलाविती यवनासी । म्हणती झालों अतिसंतोषी । तूं भक्त केवळ गुणराशी । संतुष्ट झालों आपण आजी ॥९॥

आम्ही संन्यासी तापसी । नित्य करावें अनुष्ठानासी । तुम्हांसमागमें मार्गासी । न घडे वेळीं संध्यादिक ॥२१०॥

यासी उपाय सांगेन । अंगिकार करावा जाण । पुढें जाऊं आम्ही त्वरेनें । स्थिर यावें तुम्हीं मागें ॥११॥

पापविनाशी तीर्थासी । भेटी होईल तुम्हांसी । ऐसें म्हणोनि रायासी । अदृश्य झाले गुरुमूर्ति ॥१२॥

समस्त शिष्यांसहित । श्रीगुरु गुप्त झाले त्वरित । मनोवेगें मार्ग क्रमित । गेले वैदूरपुरासी ॥१३॥

पापविनाशी तीर्थासी । श्रीगुरु पातले त्वरितेंसी । राहिले तेथें अनुष्ठानासी । समस्त येती भेटावया ॥१४॥

साखरे सायंदेवाचा सुत । भेटीस आला नागनाथ । नानापरी पूजा करीत । समाराधना आरंभिली ॥१५॥

श्रीगुरु नेऊनि आपुले घरा । पूजा केली षोडशोपचारा । आरती करोनि एक सहस्रा । समाराधना करी बहुत ॥१६॥

इतुकें होतां झाली निशी । श्रीगुरु म्हणती नागनाथासी । सांगोनि आलों म्लेंच्छासी । पापविनाशीं भेटूं म्हणोनि ॥१७॥

जाऊं आतां तया स्थानासी । राहतां यवन येईल परियेसीं । उपद्रव होईल ब्राह्मणांसी । विप्रघरा म्लेंच्छ येती ॥१८॥

ऐसें सांगोनि आपण । गेले पापविनाशीं जाण । शुभासनीं बैसोन । अनुष्ठान करीत होते ॥१९॥

इतुकिया अवसरीं । राजा इकडे काय करी । गुरुनाथ न दिसती दळभारीं । मनीं चिंता बहु वर्तली ॥२२०॥

म्हणे कटकटा काय झालें । गुरुनाथें मज उपेक्षिलें । काय सेवे अंतर पडलें । तेणें गेले निघोनिया ॥२१॥

मागुती मनीं विचारी । पुढें जातों म्हणोनि येरी । पापविनाशी तीर्थातीरीं । भेटी देतों म्हणितलें ॥२२॥

न कळे महिमान श्रीगुरुचें । कोण जाणें मनोगत त्यांचें । दैव बरवें होतें आमुचें । म्हणोनि चरणांचें दर्शन झालें ॥२३॥

राजस्फोटक होता मज । आलों होतों याचि काज । कृपानिधि श्रीगुरुराज । भेटी झाली पुण्य माझें ॥२४॥

पुढें गेले निश्चित । म्हणोनि मनीं विचार करित । दिव्य अश्वावरी आरुढोनि त्वरित । निघाला राजा परियेसा ॥२५॥
चतुश्चत्वारिंशत् क्रोश देखा । राजा पातला दिवसें एका । पापविनाशी तीर्थी देखा । अवलोकितसे श्रीगुरुसी ॥२६॥
विस्मय करी अति मानसीं । येऊनि लागला चरणांसीं । विनवीतसे भक्तींसी । गृहाप्रति यावें म्हणतसे ॥२७॥
नगर सर्व श्रृगांरिलें । प्रवाळ-मोतियां तोरण केलें । गुडिया मखर उभारविलें । समारंभ थोर नगरांत ॥२८॥
बैसवोनिया पालखींत । आपण चरणचालीं येत । नवरत्न असे ओवाळित । नगर लोक आरत्या आणिती ॥२९॥
ऐशा समारंभें राजा देखा । घेऊनि गेला गुरुनायका । विस्मय झाला सकळ लोकां । महदाश्चर्य म्हणताती ॥२३०॥
लोक म्हणती म्लेंच्छजाती । पहा हो विप्रपूजा करिती । राजा अनाचारी म्हणती । जातिधर्म सांडिला आजी ॥३१॥
ज्याचें पाहूं नये मुख । त्याची सेवा करी देख । राजा नष्ट म्हणोनि सकळिक । म्लेंच्छजाती बोलती ॥३२॥
विप्रकुळ समस्त देख । संतोष करिती अतिकौतुक । राजा झाला विप्रसेवक । आतां बरवें राज्यासी ॥३३॥
ऐसा राव असतां । महाराष्ट्रधर्मीं वर्ततां । आपुला द्वेष तत्त्वतां । न करील जाण पां ॥३४॥
ऐसा राजा असतां बरवें । ज्ञानवंत असे स्वभावें । ब्रह्मद्वेषी नव्हे पहावें । पुण्यश्लोक म्हणती ऐसा ॥३५॥
नगरलोक पहावया येती । नमस्कारिती अतिप्रीतीं । राजे चरणचालीं येती । लोक म्हणती आश्चर्य ॥३६॥
एक म्हणती हा होय देव । म्हणोनि भजतो म्लेंच्छराव । या कलियुगीं अभिनव । देखिलें म्हणताती सकळिक ॥३७॥
सवें वाजंत्र्यांचे गजर । बंदीजन वाखाणिती अपार । राजा हर्षे निर्भर । घेऊनि जातो गुरुसी ॥३८॥
नानापरीचीं दिव्य वस्त्रें । वांटीतसे राजा पवित्रें । द्रव्य ओवाळुनि टाकी पात्रें । भिक्षुक तुष्टले बहुत देखा ॥३९॥
ऐशा समारंभें देखा । घेऊनि गेला राजा ऐका । महाद्वारीं पातलें सुखा । पायघडया अंथरती ॥२४०॥
नानापरीचीं दिव्यांबरें । मार्गीं अंथरती अपारें । वाजती भेरी वाजंत्रें । राजगृहा पातले ॥४१॥
मरासिंहासनस्थानीं । श्रृंगार केला अतिगहनीं । जगद्गुरुतें नेऊनि । सिंहासनीं बैसविलें ॥४२॥
राजमंदिरींच्या नारी । आरत्या घेऊनिया करीं । ओवाळिती हर्षनिर्भरीं । अनन्यभावें करोनियां ॥४३॥
समस्त लोक बाहेर ठेवोन । श्रीगुरु होते एकले आपण । सवें शिष्य चवघेजण । जवळी होते परियेसा ॥४४॥
अंतःपुरींचे कुलस्त्रियांसी । पुत्रपौत्रीं सहोदरासी । भेटविलें राजें परियेसीं । साष्टांगीं नमन करिती ते ॥४५॥
राजा विनवी स्वामियासी । पुण्यें देखिलें चरणांसी । न्याहाळावें कृपादृष्टीसी । म्हणोनि चरणीं लागला ॥४६॥
संतोषले श्रीगुरुमूर्ति । तयांसी आशीर्वाद देती । राजयातें बोलाविती । पुसताती गृहवार्ता ॥४७॥
श्रीगुरु म्हणती तयासी । संतुष्ट झालास कीं मानसीं । अजूनि व्हावें कांहीं भावेंसी । विस्तारोनि सांग म्हणती ॥४८॥
राजा विनवी स्वामियांसी । अंतर पडतें चरणासी । राज्य केलें बहुवसीं । आतां द्यावी चरणसेवा ॥४९॥
ऐसें ऐकोनि श्रीगुरु म्हणती । आमुची भेटी श्रीपार्वतीं । तुझे पुत्र राज्य करिती । तुवां यावें भेटीसी ॥२५०॥
ऐसा निरोप देऊनि । श्रीगुरु निघाले तेथोनि । राजा विनवी चरण धरोनि । ज्ञान मजला असावें ॥५१॥
कृपासिंधु गुरुनाथ । ज्ञान होईल ऐसें म्हणत । आपण निघाले त्वरित । गेले गौतमी- तीरासी ॥५२॥
स्नान करोनि गौतमीसी । आले गाणगापुरासी । आनंद झाला समस्तांसी । श्रीगुरुचरणदर्शनें ॥५३॥
संतुष्ट झाले समस्त लोक । पहावया येती कौतुक । वंदिताती सकळिक । आरती करिती मनोभावें ॥५४॥
समस्त शिष्यांतें बोलाविती । श्रीगुरु त्यांसी निरोपिती । प्रगट झाली बहु ख्याति । आतां रहावें गुप्तरुपें ॥५५॥
यात्रारुपें श्रीपर्वतासी । निघावें आतां परियेसीं । प्रगट बोले हेचि स्वभावेंसी । गुप्तरुपें राहूं तेथें ॥५६॥

स्थान आपुलें गाणगापुरीं । येथूनि न वचे निर्धारीं । लौकिकमतें अवधारीं । बोल करितों श्रीशैलयात्रा ॥५७॥

प्रगट करोनिया यात्रेसी । वास निरंतर गाणगाभुवनासी । भक्तजन तारावयासी । राहूं येथें निर्धार ॥५८॥

कठिण दिवस युगधर्म । म्लेंच्छराजा क्रूरकर्म । प्रगटरुपें असतां धर्म । समस्त म्लेंच्छ येती ॥५९॥

राजा आला म्हणोनि । समस्त यवन ऐकोनि । सकळ येती मनकामनी । म्हणोनि गुप्त असावें ॥२६०॥

ऐसें म्हणोनि शिष्यांतें । सांगितलें श्रीगुरुनाथें । सिद्ध सांगे नामधारकातें । चरित्र ऐसें श्रीगुरुचें ॥६१॥

पुढें येतील दुर्दिन । कारण राज्य यवन । समस्त येती करावया भजन । म्हणोनि गुप्त राहिले ॥६२॥

लौकिकार्थ दाखवावयासी । निघाले आपण श्रीशैल्यासी । कथा असे विशेषी । सिद्ध म्हणे नामधारका ॥६३॥

गंगाधराचा सुत । सरस्वती असे विनवीत । प्रत्यक्ष असे श्रीगुरुनाथ । देखिलें असे गाणगापुरीं ॥६४॥

सद्भावें भजती भक्तजन । त्यांची कामना होईल पूर्ण । संदेह न धरीं अनुमान । त्वरित सिद्धि असे जाणा ॥६५॥

न लागतां कष्ट सायास । कामना पुरती गाणगापुरास । भक्तिभावें विशेष । कल्पवृक्ष तेथें असे ॥६६॥

जें जें कल्पिलें फळ । त्वरित पावती सकळ । धनधान्यादि विपुळ । पुत्रपौत्रादि शीघ्र होती ॥६७॥

सिद्ध म्हणे नामधारकासी । हें गुरुचरित्र दिनीं निशीं । मनोभावें वाचनेंसी । सकळ कामना पुरतील ॥६८॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । सिद्ध नामधारका सांगत । यवनाचा उद्धार येथ । तुम्हांकारणें सांगितला ॥२६९॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे सार्वभौमस्फोटकशमने ऐश्वर्यावलोकने वैदुरीप्रवेशो नाम पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५०॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥२६९॥

अध्याय एकावन्नावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक विनवी सिद्धासी । कथा सांगितली आम्हांसी । म्लेंच्छराजें श्रीगुरुसी । होतें नगरासी नेलें ॥ १॥

तेथोन आले गाणगाभुवना । पुढील वर्तल्या निरुपणा । सांगा स्वामी कृपाघना । गुरुचरित्र आम्हांसी ॥ २॥

सिद्ध म्हणे ऐक वत्सा । कथा असे अतिविशेषा । ऐकतां जाती सकळ दोषा । चिंतिलें काम्य पाविजे ॥ ३॥

राजाची भेट घेऊनि । श्रीगुरु आले गाणगाभुवनीं । योजना करिती आपुल्या मनीं । गुप्त रहावें म्हणोनिया ॥ ४॥

प्रगट झालों बहुवसी । राजा आला भेटीसी । उपजली भक्ति म्लेंच्छासी । नाना जाती येतील ॥ ५॥

म्हणोनि आतां गुप्त व्हावें । लोकमतें निघोनि जावें । पर्वतयात्रा म्हणोनि भावें । निघाले श्रीगुरु परियेसीं ॥ ६॥

गुप्त राहिले गाणगापुरीं । प्रगट दाविलें लोकाचारीं । निघाले स्वामी पर्वतगिरीं । शिष्यांसहित अवधारा ॥ ७॥

भक्तजन बोळवित । चिंता करीत अत्यंत । श्रीगुरु संबोखिती समस्त । रहावविती अतिप्रीतीनें ॥ ८॥

दुःख करिती सकळ जन । लागताती श्रीगुरुचरण । स्वामी आम्हांतें सोडून । केवी जातां यतिराया ॥ ९॥

भक्तजनांची तूं कामधेनु । आम्ही बाळक अज्ञानु । होतासि आम्हां निधानु । सोडोनि जातां श्रीगुरु ॥ १०॥

नित्य तुझें करितां दर्शन । दुरितें जाती निरसून । जी जी कामना इच्छी मन । त्वरित पावे स्वामिया ॥ ११॥

बाळकातें सोडोनि माता । केवी जाय अव्हेरितां । तूं आमुचा मातापिता । नको अव्हेरुं म्हणताती ॥ १२॥

ऐकोनि नानापरी विनंति । हांसते झाले श्रीगुरुमूर्ति । संबोखिती अतिप्रीतीं । न करा चिंता म्हणोनि ॥ १३॥

आम्ही असतों याचि ग्रामीं । नित्य स्नान अमरजासंगमीं । वसों माध्यान्हीं मठधामीं । गुप्तरुपें अवधारा ॥ १४॥

जे भक्त असती माझ्या प्रेमीं । त्यांतें प्रत्यक्ष दिसों आम्ही । लौकिकमतें अविद्याधर्मीं । बोल करितों श्रीशैलयात्रा ॥ १५॥

प्रातःस्नान कृष्णातीरीं पंचनदी वृक्ष औदुंबरीं । अनुष्ठाना बिंदुक्षेत्रीं । माध्यान्हीं येतों भीमातटीं ॥ १६॥

अमरजासंगमीं स्नान करोनि । पूजा घेऊं मठीं निर्गुणीं । चिंता न करा अंतःकरणीं । म्हणोनि सांगती श्रीगुरु ॥ १७॥

ऐसें सांगती समस्तांसी । संदेह न धरावा मानसीं । गाणगाभुवनीं अहर्निशीं । वसों आम्ही त्रिवाचा ॥ १८॥

जे जे जन भक्ति करिती । त्यांसी आमुची अतिप्रीति । मनकामना पावती । सिद्धवाक्य असे आमुचें ॥ १९॥

अश्वत्थ नव्हे कल्पवृक्ष । संगमीं असे प्रत्यक्ष । तुमच्या मनीं जें अपेक्ष । त्वरित होय पूजितां ॥ २०॥

कल्पवृक्षातें पूजोनि । मग यावें आमुचे स्थानीं । पादुका ठेवितों निर्गुणी । पूजा करा मनोभावें ॥ २१॥

विघ्नहर चिंतामणी । त्यातें पूजितां एकमनीं । चिंतिलें फळ तत्क्षणीं । लाभे तुम्हां अवधारा ॥ २२॥

समस्त विघ्नांचा अंतक । पूजा तुम्हीं विनायक । अष्टतीर्थें असती विशेख । आचरावीं मनोभावें ॥ २३॥

संतोषकारक आम्हांप्रती । त्रिकाळ करावी आरती । भक्तजन जें इच्छिती । त्वरित होय अवधारा ॥ २४॥

ऐसें सांगोनि तयांसी । निघालें स्वामी परियेसीं । भक्त परतोनि मठासी । आले चिंतित पायांतें ॥ २५॥

चिंतित निघती मठांत । तेथें दिसती श्रीगुरुनाथ । लोक झाले विस्मित । म्हणती वस्तु त्रैमूर्ति ॥ २६॥

यासी म्हणती जे नर । ते पावती यमपूर । सत्य बोलिले निर्धार । न कळे महिमा आम्हांसी ॥ २७॥

सवेंचि पाहतां न दिसे कोणी । प्रेमळ भक्त देखती नयनीं । यापरी गौप्यरुप धरोनि । राहिले श्रीगुरु मठांत ॥ २८॥

दृष्टान्त दाखविला भक्तांसी । पातले आपण श्रीपर्वतासी । पाताळगंगातीरासी । राहिले स्वामी परियेसा ॥ २९॥

शिष्यांतें निरोपिती अवधारा । पुष्पांचें आसन त्वरित करा । जाणें असे पैलतीरा । ऐक्य होऊं मल्लिकार्जुनीं ॥ ३०॥

निरोप देतां श्रीगुरुमूर्ति । आणिलीं पुष्पें शेवंती । कुमुदें कल्हारें मालती । कर्दळीपर्णे वेष्टोनि ॥३१॥
आसन केलें अतिविचित्र । घातलें गंगेमध्यें पात्र । शिष्यां सांगती वेगवक्र । जावें तुम्ही गृहासी ॥३२॥
दुःख करीत येत सकळी । यांसी सांगती श्रीगुरु चंद्रमौळी । गाणगाग्रामीं असों जवळी । भाव न धरावा दुजा तुम्ही ॥३३॥
लौकिकमतें आम्ही जातों । ऐसें दृष्टान्तीं दिसतों । भक्तजनां घरीं वसतों । निर्धार धरा मानसीं ॥३४॥
ऐसें भक्तां संबोखोनि । उठले श्रीगुरु तेथोनि । पुष्पासनीं बैसोनि । निरोप देती भक्तांसी ॥३५॥
कन्यागतीं बृहस्पति । बहुधान्य संवत्सरी ख्याति । सूर्य चाले उत्तर दिगंतीं । संक्रांति कुंभ परियेसा ॥३६॥
शिशिर ऋतु माघमासीं । असितपक्ष प्रतिपदेसी । शुक्रवारीं पुण्यदिवसीं । श्रीगुरु बैसले निजानंदीं ॥३७॥
श्रीगुरु म्हणती शिष्यांसी । जातों आम्ही निज मठासी । पावतां खूण तुम्हांसी । प्रसादपुष्पें पाठवितों ॥३८॥
येतील पुष्पें जाती शेवंती । घ्यावा प्रसाद तुम्हीं भक्तीं । पूजा करावी अखंड रीतीं । लक्ष्मी वसों तुम्हां घरीं ॥३९॥
आणिक सांगेन एक खूण । गायनीं करी जो माझे स्मरण । त्याचे घरीं असे जाण । गायनप्रीति आम्हांसी ॥४०॥
नित्य जें जन गायन करिती । त्यांवरी माझी अतिप्रीति । तयांचे घरी अखंडिती । आपण असों अवधारा ॥४१॥
व्याधि न होय त्यांचे घरीं । दरिद्र जाय त्वरित दुरी । पुत्रपौत्र श्रियाकरीं । शतायुषी नांदतील ॥४२॥
ऐकतील चरित्र माझें जरी । वाचतील नर निरंतरी । लक्ष्मी राहे त्यांचे घरीं । संदेह न धरावा मनांत ॥४३॥
ऐसें सांगोनि भक्तांसी । श्रीगुरु जहाले अदृशी । चिंता करिती बहुवशी । अवलोकिती गंगेंत ॥४४॥
ऐशी चिंता करितां थोर । तटाकीं पातले नावेकर । तिहीं सांगितला विचार । श्रीगुरु आम्हीं देखिले ॥४५॥
शिष्यवर्गासी मनोहर । व्यवस्था सांगती नावेकर । होतों आम्ही पैलतीर । तेथें देखिले मुनीश्वर ॥४६॥
संन्यास वेष दंड हातीं । नामें श्रीनृसिंहसरस्वती । निरोप दिधला आम्हांप्रती । तुम्हां सांगा म्हणोनि ॥४७॥
आम्हांस आज्ञापिती मुनि । आपण जातों कर्दळीवनीं । सदा वसों गाणगाभुवनीं । ऐसें सांगा म्हणितलें ॥४८॥
भ्रांतपणें दुःख करितां । आम्हीं देखिलें दृष्टान्ता । जात असतां श्रीगुरुनाथा । सुवर्णपादुकां त्यांचे चरणीं ॥४९॥
निरोप सांगितला तुम्हांसी । जावें आपुल्या स्थानासी । सुखी असावें वंशोवंशीं । माझी भक्ति करोनि ॥५०॥
प्रसादपुष्पें आलिया । घ्यावीं शिष्यें काढोनिया । ऐसें आम्हां सांगोनिया । श्रीगुरु गेले अवधारा ॥५१॥
ऐसें सांगती नावेकर । समस्त राहिले स्थिर । हर्षें असती निर्भर । प्रसादपुष्पें पहाती ॥५२॥
इतुकिया अवसरीं । आलीं प्रसादपुष्पें चारी । मुख्य शिष्यें प्रीतिकरीं । काढोनि घेतलीं अवधारा ॥५३॥
नामधारक म्हणे सिद्धासी । मुख्य शिष्य कोण उपदेशीं । विस्तारोनिया आम्हांसी । पुष्पें कोणा लाभलीं ॥५४॥
सिद्ध म्हणे नामधारका । शिष्य बहुत गुरुनायका । असती गाणगापुरीं ऐका । गेले शिष्य आश्रमा ॥५५॥
आश्रम घेती संन्यासी । त्यांसी पाठविलें तीर्थासी । तयांचीं नामें परियेसीं । सांगेन ऐका विस्तारोन ॥५६॥
बाळकृष्णसरस्वती । उपेंद्रमाधवसरस्वती । पाठविते झाले प्रीतीं । आपण राहिले संगमीं ॥५७॥
गृहस्थधर्म शिष्य बहुत । समस्त आपुले घरीं नांदत । त्रिवर्ग आले श्रीपर्वताप्रत । चवथा होतों आपण ॥५८॥
साखरे नाम सायंदेव । कवीश्वर-युग्में पूर्वभाव । नंदी नामें नरहरी देव । पुष्पें घेतलीं चतुर्वर्गी ॥५९॥
गुरुप्रसाद घेऊन । आले शिष्य चौघेजण । तींच पुष्पें मज पूजन । म्हणोनि पुष्पें दाखविती ॥६०॥
ऐसा श्रीगुरुचा महिमा । सांगतसे अनुपमा । थोडें सांगितलें तुम्हां । अपार असे सांगतां ॥६१॥
श्रीगुरुचरित्र कामधेनु । सांगितलें तुज विस्तारोनु । दुःख दरिद्र गेलें पळोनु । ऐसें जाण निर्धारीं ॥६२॥

ऐसें श्रीगुरुचरित्र । श्रवणीं कीर्तनी अतिपवित्र । सुखें नांदती पुत्रपौत्र । लक्ष्मीवंत होती जाण ॥६३॥

धर्म अर्थ काम मोक्ष । तयांसी लाभे प्रत्यक्ष । महा आनंद उभयपक्ष । पुस्तक लिहितां सर्वसिद्धि ॥६४॥

ऐसें सिद्धें सांगितलें । नामधारक संतोषले । सकळाभीष्ट लाधलें । तात्काळिक अवधारा ॥६५॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधर । श्रीगुरुचरित्र अतिमनोहर । ऐकतां पावती पैल पार । संसारसागरा तरोनिया ॥६६॥

श्रीगुरुचरित्र ऐकतां । सकळाभीष्टें तत्त्वतां । लाधती म्हणोनि समस्तां । ऐका म्हणे नामधारक ॥६७॥

अमृताची असे माथणी । स्वीकारितां भाविक जनीं । धर्मार्थ काम मोक्ष साधनीं । हेचि कथा ऐकावी ॥६८॥

पुत्रपौत्रां ज्यासी चाड । त्यासी हे कथा असे गोड । राहे लक्ष्मी स्थिर अखंड । श्रवणमात्रें घरीं नांदे ॥६९॥

चतुर्विध पुरुषार्थ । लाधती श्रवणे परमार्थ । श्रीनृसिंहसरस्वती गुरुनाथ । रक्षी त्यांचे वंशोवंशीं ॥७०॥

म्हणे सरस्वतीगंगाधर । श्रोतयांसी करी नमस्कार । कथा ऐका मनोहर । सकळाभीष्टें साधती ॥७१॥

मुख्य भाव कारण । प्रेमें करितां श्रवण पठण । निजध्यास आणि मनन । प्रेमें करोनि साधिजे ॥७२॥

श्रीनृसिंहसरस्वती शंकर । त्याचे चरणीं अर्पण साग्र । त्याचेचि प्रसादें समग्र । समस्त प्रजा सुखी असती ॥७३॥

ग्रंथ ठेवावा शुद्ध स्थानीं । शुद्ध वस्त्रीं शुद्ध मनीं । नित्य पूजा करोनि । ग्रंथ गृहामाजीं ठेवावा ॥७४॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । सिद्धनामधारकसंवाद अमृत । गुरुसमाधि नाम विख्यात । एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥७५॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे श्रीगुरुसमाधिगमनं नाम एकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५१॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥७५॥

अध्याय बावन्नावा

श्रीगणेशाय नमः ।

नामधारक विनवी सिद्धासी । श्रीगुरु निघाले शैल्ययात्रेसी । पुढें कथा वर्तली कैसी । तें विस्तारेंसी मज सांगावें ॥१॥

सिद्ध म्हणे शिष्योत्तमा । काय सांगूं सद्‌गुरुची महिमा । आतां वर्णनाची झाली सीमा । परी गुरुभक्तिप्रेमा नावरे ॥२॥

श्रीगुरु सिद्ध झाले जावयासी । श्रीपर्वतीं यात्राउद्देशीं । हा वृत्तान्त नागरिक जनासी । कळला परियेसीं तात्काळ ॥३॥

समस्त जन आले धावत । नरनारी सर्व मिळाल्या बहुत । गुरुसी प्रार्थित अनेक भक्त । श्रीपर्वतासी स्वामी कां जातां ॥४॥

आम्हांसी भासतें व्यक्त । तुम्ही अवतार करितां समाप्त । निरंतर आपण असा अव्यक्त । परिजनांसी सुव्यक्त दिसत होतां ॥५॥

तुमचे चरणांचें होतां दर्शन । पातकांचें होतसे दहन । आतां कैसें करतील जन । म्हणोनि लोटांगणें घालिती ॥६॥

पुढें आम्हांस काय गति । आम्हीं तरावें कैशा रीतीं । स्वामीचे चरण नौका होती । तेणें पार उतरत होतों ॥७॥

तुम्ही भक्तास कामधेनूपरी । कामना पुरवीत होतां बरी । म्हणोनि जगले आजवरी । याउपरी आम्हीं काय करावें ॥८॥

स्वामीकरितां गाणगापूर । झालें होतें वैकुंठपूर । आतां दीपाविणें जैसें मंदिर । तैसें साचार होईल हें ॥९॥

माउलीविणें तान्हें बाळ । कीं देवाविणें देऊळ । जळाविणे जैसें कमळ । तैसें सकळ तुम्हांविणें ॥१०॥

माता पिता सकळ गोत । इष्टमित्र कुळदैवत । सर्वही आमुचा गुरुनाथ । म्हणोनि काळ क्रमित होतों ॥११॥

आपुल्या बाळकांसी अव्हेरुनी । कैसें जातां स्वामी येथुनी । अश्रुधारा लागल्या लोचनीं । तळमळती सकळ जन ॥१२॥

तेव्हां गुरु समस्त जनांप्रती । हास्यवदन करुनि बोलती । तुम्ही जनहो मानूं नका खंती । सांगतों यथास्थित तें ऐका ॥१३॥

आम्ही असतों याचि ग्रामीं । स्नान पान करुं अमरजासंगमीं । गौप्यरुपें रहातों नियमीं । चिंता कांहीं तुम्हीं न करावी ॥१४॥

राज्य झालें म्लेंच्छाक्रांत । आम्ही भूमंडळीं विख्यात । आमुचे दर्शनास बहु येथ । यवन सतत येतील पैं ॥१५॥

तेणें प्रजेस होईल उपद्रव । आम्ही अदृश्य रहातों यास्तव । ज्यास असे दृढ भक्तिभाव । त्यास दृश्य स्वभावें होऊं ॥१६॥

लौकिकामध्यें कळावयासी । आम्ही जातों श्रीशैल्यपर्वतासी । चिंता न करावी मानसीं । ऐसें समस्तांसी संबोधिलें ॥१७॥

मठीं आमुच्या ठेवितों पादुका । पुरवितील कामना ऐका । अश्वत्थवृक्ष आहे निका । तो सकळिकांचा कल्पतरु ॥१८॥

कामना पुरवील समस्त । संदेह न धरावा मनांत । मनोरथ प्राप्त होती त्वरित । ही मात आमुची सत्य जाणा ॥१९॥

संगमीं करुनिया स्नान । पूजोनि अश्वत्थनारायण । मग करावें पादुकांचें अर्चन । मनकामना पूर्ण होतील ॥२०॥

विघ्नहर्ता विनायक । आहे तेथें वरदायक । तीर्थें असती अनेक । पावाल तुम्ही सुख अपार ॥२१॥

पादुकांची करुनि पूजा । त्रिकाळ आरती करुनि ओजा । आमुचें वचन यथार्थ समजा । म्हणोनि द्विजांसी गुरु सांगती ॥२२॥

आम्ही येथेंच रहातों मठांत । हें वचन जाणावें निश्चित । ऐसें संबोधूनि जना आद्यंत । निघाले त्वरित गुरुराज पैं ॥२३॥

समागमें जे धावले जन । त्यांचें करुन समाधान । शिष्यांसहित त्वरित गतीनें । गेले निघून श्रीगुरु ॥२४॥

लोक माघारे परतले । समस्त गुरुच्या मठासी आले । तेथें समस्तांनीं गुरु देखिले । बैसले होते निजासनीं ॥२५॥

सवेंचि पहातां झाले गुप्त । जन मनीं परम विस्मित । आम्ही सोडूनि आलों मार्गांत । येथें गुरुनाथ देखिले ॥२६॥

सर्वव्यापी नारायण । त्रैमूर्ति अवतार पूर्ण । चराचरी श्रीगुरु आपण । भक्तांकारणें रुप धरिती ॥२७॥

ऐसा दृष्टान्त दावूनि जनांसी । आपण गेले श्रीशैल्यासी । पावले पाताळगंगेसी । राहिले त्या दिवसीं तेथें ॥२८॥

श्रीगुरु शिष्यांसी म्हणती । मल्लिकार्जुनासी जावोनि शीघ्र गतीं । पुष्पांचें आसन यथास्थितीं । करोनि निगुती आणावें ॥२९॥

शिष्य धावले अति शीघ्र । पुन्नागादि कंद कल्हार । करवीर बकुळ चंपक मंदार । पुष्पें अपार आणिलीं ॥३०॥

त्या पुष्पांचें केलें दिव्यासन । तें गंगाप्रवाहावरी केलें स्थापन । त्यावरी श्रीगुरु आपण । बैसले ते क्षणीं परमानंदें ॥३१॥

बहुधान्य संवत्सर माघमास । कृष्णप्रतिपदा शुभ दिवस । बृहस्पति होता सिंहराशीस । उत्तर दिशे होता सूर्य पैं ॥३२॥

शिशिर ऋतु कुंभ संक्रमण । लग्नघटिका सुलक्षण । ऐसे शुभमुहूर्तीं गुरु आपण । आनंदें प्रयाण करिते झाले ॥३३॥

मध्यें प्रवाहांत पुष्पासनीं । बैसोनि शिष्यास संबोधोनि । आमुचा वियोग झाला म्हणोनि । तुम्हीं मनीं खेद न मानावा ॥३४॥

त्या गाणगापुरांत । आम्ही असोच पूर्ववत । भावता दृढ धरा मनांत । तुम्हां दृष्टान्त तेथें होईल ॥३५॥

आम्ही जातों आनंदस्थानासी । तेथें पावलों याची खूण तुम्हांसी । फुलें येतील जिनसजिनसीं । तुम्हांस तो प्रसाद ॥३६॥

पुष्पांचें करिता पूजन । तुम्हां होईल देव प्रसन्न । भक्तिभावें करावी जतन । प्राणासमान मानुनी ॥३७॥

आणिक एक ऐका युक्ति । जे कोणी माझें चरित्र गाती । प्रीतीनें नामसंकीर्तन करिती । ते मज प्रिय गमती फार ॥३८॥

मजपुढें करितील गायन । जाणोनि रागरागिणी तानमान । चित्तीं भक्तिभाव धरुन । करिती ते मज कीर्तन परमानंदें ॥३९॥

भक्त मज फार आवडती । जे माझें कथामृत पान करिती । त्यांचे घरीं मी श्रीपती । वसतों प्रीतीनें अखंडित ॥४०॥

आमुचें चरित्र जो पठण करी । त्यास लाभती पुरुषार्थ चारी । सिद्धि सर्वही त्याच्या द्वारीं । दासीपरी तिष्ठतील ॥४१॥

त्यासी नाहीं यमाचें भय । त्यास लाभ लाभे निश्चय । पुत्रपौत्रांसहित अष्टैश्वर्य । अनुभवोनि निर्भय पावे मुक्ति ॥४२॥

हें वचन मानी अप्रमाण । तो भोगील नरक दारुण । तो गुरुद्रोही जाण जन्ममरण । दुःख अनुभवणें न सुटे त्यासी ॥४३॥

या कारणें असूं द्या विश्वास । सुख पावाल बहुवस । ऐसें सांगोनि शिष्यांस । श्रीगुरु तेथूनि अदृश्य झाले ॥४४॥

शिष्य अवलोकिती गंगेंत । तों दृष्टीं न दिसती श्रीगुरुनाथ । बहुत होवोनि चिंताक्रांत । तेथें उभे तटस्थ झाले ॥४५॥

इतुकियात आला नावाडी तेथ । तो शिष्या सांगे वृत्तान्त । गंगेचे पूर्वतीरीं श्रीगुरुनाथ । जात असतां म्यां देखिले ॥४६॥

आहे वेष संन्यासी दंडधारी । काषयांबर वेष्टिलें शिरीं । सुवर्णपादुका चरणामाझारीं । कांति अंगावरी फाकतसे ॥४७॥

तुम्हांस सांगा म्हणोनि । गोष्टी सांगितली आहे त्यांनीं । त्यांचे नांवें श्रीनृसिंहमुनि । ते गोष्टी कानीं आइका ॥४८॥

कळिकाळास्तव तप्त होउनी । आपण असतों गाणगाभुवनीं । तुम्हीं तत्पर असावें भजनीं । ऐसें सांगा म्हणोनि कथिलें ॥४९॥

प्रत्यक्ष पाहिले मार्गांत । तुम्ही कां झाले चिंताक्रांत । पुष्पें येतील जळांत । घेऊनि निवांत रमावें ॥५०॥

नावाडी यानें ऐसें कथिलें । त्यावरुनि शिष्य हर्षले । इतुकियांत गुरुप्रसाद फुलें । आलीं प्रवाहांत वाहत ॥५१॥

तीं परमप्रसादसुमनें । काढोनि घेतलीं शिष्यवर्गानें । मग परतले आनंदानें । गुरुध्यान मनीं करित ॥५२॥

सिद्धासी म्हणे नामधारक । पुष्पें किती आलीं प्रासादिक । शिष्य किती होते प्रमुख । तें मज साद्यंत सांगावें ॥५३॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । तुवां भली घेतली आशंका । धन्य बा तुझ्या विवेका । होसी साधक समर्थ ॥५४॥

खूण सांगतों ऐक आतां । श्रीगुरु गाणगापुरीं असता । बहुत शिष्य होते गणितां । नाठवती ते ये समयीं ॥५५॥

ज्यांणीं केला आश्रमस्वीकार । ते संन्यासी थोर थोर । तीर्थें हिंडावया गेले फार । कृष्णबाळसरस्वती प्रमुख ते ॥५६॥

जे शिष्य झाले गृहस्थ केवळ । ते आपुल्या गृहीं नांदती सकळ । तारक होते श्रीगुरुनाथ प्रबळ । भक्त अपरिमित तारिले ॥५७॥

श्रीजगद्गुरुच्या समागमीं । चारीजण होतों आम्ही । सायंदेव नंदी नरहरी मी । श्रीगुरुची सेवा करीत होतों ॥५८॥

चौघांनीं घेतलीं पुष्पें चारी । गुरुप्रसाद वंदिला शिरीं । हीं पहा म्हणोनि पुष्पें करीं । घेऊनि झडकरी दिधलीं ॥५९॥

चौघांनीं चारी पुष्पांसी । मस्तकीं धरिलीं भावेंसी । आनंद झाला नामधारकासी । गुरुप्रसाद त्याचे दृष्टीं पडला ॥६०॥

इति श्रीगुरुचरित्रामृत । सिद्ध नामधारकासी सांगत । श्रीगुरुप्रसाद झाला प्राप्त । द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥६१॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे प्रसादप्राप्तिर्नाम द्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु ॥ ओवीसंख्या ॥६१॥

अध्याय त्रेपन्नावा

श्रीगणेशाय नमः ।

श्रीगुरुदेवदत्तात्रेयचरणारविंदाभ्यां नमः । गुरुर्ब्रह्मा गुरुर्विष्णुर्गुरुर्देवो महेश्वरः । गुरुरेव परं ब्रह्म तस्मै श्रीगुरवे नमः ।

श्रोते व्हावें सावधान । गुरुचरित्राध्याय बावन्न । ऐकोनि नामधारकाचें मन । ब्रह्मानंदीं निमग्न पैं ॥१॥

सेवूनि गुरुचरित्रामृत । नामधारक तटस्थ होत । अंगीं घर्मपुलकांकित । रोमांचही ऊठती ॥२॥

कंठ झाला सद्गदित । गात्रें झालीं सकंपित । विवर्ण भासे लोकांत । नेत्रीं वहाती प्रेमधारा ॥३॥

समाधिसुखें न बोले । देह अणुमात्र न हाले । सात्त्विक अष्टभाव उदेले । नामधारक शिष्याचे ॥४॥

देखोनि सिद्ध सुखावती । समाधि लागली यासी म्हणती । सावध करावा मागुती लोकोपकाराकारणें ॥५॥

म्हणोनि हस्तें कुरवाळिती । प्रेमभावें आलिंगिती । देहावरी ये ये म्हणती । ऐक बाळा शिष्योत्तमा ॥६॥

तूं तरलासी भवसागरीं । रहासी ऐसा समाधिस्थ जरी । ज्ञान राहील तुझ्या उदरीं । लोक तरती कैसे मग ॥७॥

याकारणें अंतःकरणीं । दृढता असावी श्रीगुरुचरणीं । बाह्य देहाची रहाटणी । शास्त्राधारें करावी ॥८॥

तुवां विचारिलें म्हणोनि । आम्हां आठवली अमृताची वाणी । तापत्रयातें करी हानि । ऐशी अनुपम्या प्रगटली ॥९॥

तुजमुळें आम्हां आठवलें । तुवां आम्हां बरवें केलें । त्वांही एकाग्रत्वें ऐकिलें । आतां हेंच विस्तारीं ॥१०॥

नामधारका ऐशिया परी । सिद्ध सांगती परोपरी । मग तो नेत्रोन्मीलन करी । कर जोडोन उभा ठाके ॥११॥

म्हणे कृपेचें तारुं । तूंचि या विश्वास आधारु । भवसागर पैल पारु । तूंचि करिसी श्रीगुरुराया ॥१२॥

ऐसें नामधारक विनवीत । सिद्धाचे चरणीं लागत । म्हणे श्रीगुरुचरित्रामृत । अवतरणिका मज सांगा ॥१३॥

या श्रीगुरुचरितामृतीं । अमृताहूनि परमामृतीं । भक्तजनाची मनोवृत्ति । बुडी देवोनि स्थिरावली ॥१४॥

अतृप्त आहे अजूनि । हेचि कथा पुनः सुचवोनि । अक्षयामृत पाजूनि । आनंदसागरीं मज ठेवा ॥१५॥

बहु औषधींचें सार काढोन । त्रैलोक्यचिंतामणी रसायण । संग्रह करिती विचक्षण । तैसें सार मज सांगा ॥१६॥

ऐकोनि शिष्याची प्रार्थना । आनंद सिद्धाचिया मना । म्हणती बाळका तुझी वासना । अखंड राहो श्रीगुरुचरित्रीं ॥१७॥

श्रीगुरुचरित्राची ऐका । सांगेन आतां अवतरणिका । प्रथमपासूनि सारांश निका । बावन्नाध्यापर्यंत ॥१८॥

प्रथमाध्यायीं मंगळाचरण । मुख्य देवतांचें असे स्मरण । श्रीगुरुमूर्तीचें दर्शन । भक्तांप्रती जाहलें ॥१९॥

द्वितीयाध्यायीं ब्रह्मोत्पत्ति । चारी युगांचे भाव कथिती । श्रीगुरुसेवा दीपकाप्रती । घडली ऐसें कथियेलें ॥२०॥

नामधारका अमरजासंगमा । श्रीगुरु नेती आपुले धामा । अंबरीष दुर्वास यांचा महिमा । तृतीयाध्यायीं कथियेला ॥२१॥

चतुर्थाध्यायीं अनसूयेप्रती । छळावया त्रैमूर्ति येती । परी तियेचे पुत्र होती । स्तनपान करिती आनंदें ॥२२॥

पंचमीं श्रीदत्तात्रेय धरी । स्वयें अवतार पीठापुरीं । श्रीपादश्रियावल्लभधारीं । तीर्थयात्रेसी निघाले ॥२३॥

सहाव्यांत लिंग घेउनी । रावण जात गोकर्णीं । विघ्नेश्वरें विघ्न करुनी । स्थापना केली तयाची ॥२४॥

गोकर्णमहिमा असंख्यात । रायाप्रती गौतम सांगत । चांडाळी उद्धरली अकस्मात । सातव्या अध्यायीं वर्णिती ॥२५॥

माता पुत्र जीव देत होतीं । तयाप्रती गुरु कथा सांगती । शनिप्रदोष व्रत देती । ज्ञानी करिती अष्टमीं ॥२६॥

नवमाध्यायीं रजकाप्रती । कृपाळू गुरु राज्य देती । दर्शन देऊं म्हणती पुढती । गुप्त झाले मग तेथें ॥२७॥

तस्करीं मारिला भक्त ब्राह्मण । तस्करां वधिती श्रीगुरु येऊन । ब्राह्मणाला प्राणदान । देती दशमाध्यायांत ॥२८॥

माधव ब्राह्मण करंजपुरीं । अंबा नामें त्याची नारी । नरसिंहसरस्वती तिचे उदरीं । एकादशीं अवतरले ॥२९॥

द्वादशाध्यायीं मातेप्रती । ज्ञान कथुनी पुत्र देती । काशी क्षेत्रीं संन्यास घेती । यात्रा करिती उत्तरेची ॥३०॥

मातापित्यांतें करंजपुरीं । भेटोनि येती गोदातीरी । कुक्षिव्यथेच्या विप्रावरी । कृपा करिती त्रयोदशीं ॥३१॥

क्रूर यवनाचें करुनि शासन । सायंदेवास वरदान । देती श्रीगुरु कृपा करुन । चौदाविया अध्यायीं ॥३२॥

पंचदशीं श्रीगुरुमूर्ति । तीर्थें सांगती शिष्यांप्रती । यात्रे दवडूनि गुप्त होती । वैजनाथीं श्रीगुरु ॥३३॥

षोडशीं ब्राह्मण गुरुभक्ति । कथूनि दिधली ज्ञानशक्ति । श्रीगुरु आले भिल्लवडीप्रती । भुवनेश्वरीसन्निध ॥३४॥

भुवनेश्वरीला मूर्ख ब्राह्मण । जिव्हा छेदोनि करी अर्पण । त्यास श्रीगुरुंनी विद्या देऊन । धन्य केला सप्तदशीं ॥३५॥

घेवडा उपटोनिया दरिद्रियाचा । कुंभ दिधला हेमाचा । वर्णिला प्रताप श्रीगुरुचा । अष्टादशाध्यायांत ॥३६॥

औदुंबराचें करुनि वर्णन । योगिनींस देऊनि वरदान । गाणगापुरास आपण । एकोनविंशीं श्रीगुरु गेले ॥३७॥

स्त्रियेचा समंध दवडून । पुत्र दिधले तिजला दोन । एक मरतां कथिती ज्ञान । सिद्धरुपें विसाव्यांत ॥३८॥

तेचि कथा एकविंशीं । प्रेत आणिलें औदुंबरापाशीं । श्रीगुरु येऊनि तेथे निशीं । पुत्र उठविती कृपाळू ॥३९॥

भिक्षा दरिद्रयाघरीं घेती । त्याची वंध्या महिषी होती । तीस करुन दुग्धवंती । बाविसाव्यांत वर दिधला ॥४०॥

तेविसाव्यांत श्रीगुरुस । राजा नेई गाणगापुरास । तेथें उद्धरती राक्षस । त्रिविक्रम करी श्रीगुरुनिंदा ॥४१॥

भेटों जाती त्रिविक्रमा । दाविती विश्वरुपमहिमा । विप्र लागे गुरुपादपद्मा । चोविसाव्यांत वर देती ॥४२॥

म्लेंच्छांपुढें वेद म्हणती । विप्र ते त्रिविक्रमा छळती । त्याला घेऊनि सांगातीं । गुरुपाशीं आला पंचविंशीं ॥४३॥

सव्विसाव्यांत तया ब्राह्मणां । श्रीगुरु सांगती वेदरचना । त्यागा म्हणती वादकल्पना । परी ते उन्मत्त नायकती ॥४४॥

सत्ताविशीं आणोनि पतिता । विप्रांसी वेदवाद करितां । कुंठित करोनि शापग्रस्ता । ब्रह्मराक्षस त्यां केलें ॥४५॥

अष्टाविंशीं तया पतिता । धर्माधर्म सांगोनि कथा । पुनरपि देऊनि पतितावस्था । गृहाप्रती दवडिला ॥४६॥

एकोनत्रिंशीं भस्मप्रभाव । त्रिविक्रमा कथितां गुरुराव । राक्षसा उद्धरी वामदेव । हा इतिहास तयांतची ॥४७॥

त्रिंशाध्यायीं पति मरतां । तयाची स्त्री करी बहु आकांता । तीस श्रीगुरु नाना कथा । कथून शांतवूं पाहती ॥४८॥

एकतिसाव्यांत तेचि कथा । पतिव्रतेचे धर्म सांगतां । सहगमनप्रकार बोधितां । ते स्त्रियेतें जगद्गुरु ॥४९॥

सहगमनीं निघतां सती । श्रीगुरुस झाली नमस्कारिती । आशीर्वाद देवोनि तिचा पति । बत्तिसाव्यांत उठविला ॥५०॥

तेतिसाव्यांत रुद्राक्षधारण । कथा कुक्कुटमर्कट दोघेजण । वैश्य- वेश्येचें कथन । करिती रायातें परस्पर ॥५१॥

रुद्राध्यायमहिमा वर्णन । चौतिसाव्यांत निरुपण । राजपुत्र केला संजीवन । नारद भेटले रायातें ॥५२॥

पंचत्रिंशत्प्रसंगांत । कचदेवयानी कथा वर्तत । आणिक सोमवारव्रत । सीमंतिनीच्या प्रसंगें ॥५३॥

छत्तिशीं ब्रह्मनिष्ठ ब्राह्मणा । स्त्रियेनें नेलें परान्नभोजना । कंटाळुनी धरिती श्रीगुरुचरणा । त्याला कर्ममार्ग सांगती ॥५४॥

सप्तत्रिंशीं नाना धर्म । विप्रा सांगोनि ब्रह्मकर्म । प्रसन्न होवोनि वर उत्तम । देती श्रीगुरु तयांतें ॥५५॥

अष्टत्रिंशीं भास्कर ब्राह्मण । तिघांपुरतें आणिलें अन्न । जेविले बहुत ब्राह्मण । आणिक गांवचे शूद्रादि ॥५६॥

सोमनाथाची गंगा युवती । साठ वर्षांची वंध्या होती । तीस दिधली पुत्रसंतती । एकुणचाळिसावे अध्यायीं ॥५७॥

नरहरीकरवीं शुष्क काष्ठा । अर्चवूनि दवडिलें त्याच्या कुष्ठा । शबरकथा शिष्यवरिष्ठां । चाळिसाव्यांत सांगती ॥५८॥

एकेचाळिसीं सायंदेवा । हस्तें घेती श्रीगुरुसेवा । ईश्वरपार्वतीसंवाद बरवा । काशीयात्रानिरुपण ॥५९॥

पुत्रकलत्रेंसी सायंदेव । येऊनि करिती श्रीगुरुस्तव । त्याला कथिती यात्राभाव । वरही देती बेचाळिसी ॥६०॥

त्रेचाळिसीं अनंतव्रत । धर्मराया कृष्ण सांगत । तेचि कथा सायंदेवाप्रत । सांगोनि व्रत करविती ॥६१॥

चवेचाळिसीं तंतुकार भक्तासी । श्रीपर्वत दावूनि क्षणेसी । शिवरात्रीपुण्यकथा त्यासी । विमर्षण राजाची कथियेली ॥६२॥

पंचेचाळिसीं कुष्ठी ब्राह्मण । आला तुळजापुराहून । त्याला करवूनि संगमीं स्नान । कुष्ठ नासूनि ज्ञान देती ॥६३॥

कल्लेश्वर हिपरगे ग्रामास । श्रीगुरु भेटती नरहरी कवीस । आपुला शिष्य करिती त्यास । शेचाळिसीं अध्यायीं ॥६४॥

सत्तेचाळिसीं दिवाळी सण । गुरुसी आमंत्रिती सातजण । तितुकीं रुपें धरुनि आपण । गेले मठींही राहिले ॥६५॥

अठ्ठेचाळिसीं शूद्रशेतीं । त्याचा जोंधळा कापूनि टाकिती । शतगुणें पिकवूनि पुढती । आनंदविलें तयातें ॥६६॥

एकोनपंचाशतीं श्रीगुरुमूर्ति । अमरजासंगममाहात्म्य कथिती । आणिकही तेथें सांगती । कुष्ठ दैवार्जितीं रत्नाबाईचें ॥६७॥

म्लेंच्छाचा स्फोटक दवडिती । भक्तीस्तव त्याचे नगरा जाती । पुढें श्रीपार्वतीं भेटों म्हणती । पन्नासावे अध्यायीं ॥६८॥

एकावन्नबावन्नांत गुरुमूर्ति । देखूनिया क्षितीं पापप्रवृत्ति । उपद्रवितील नाना याती । म्हणोनि गुप्तरुपें रहावें ॥६९॥

ऐसा करुनि निर्धार । शिष्यांसी सांगती गुरुवर । आजि आम्ही जाऊं पर्वतावर । मल्लिकार्जुनयात्रेसी ॥७०॥

ऐसें ऐकूनि भक्तजन । मनीं होती अतिउद्विग्न । शोक करिती आक्रंदोन । श्रीगुरुचरणीं लोळती ॥७१॥

इतुकें पाहुनी गुरुमूर्ति । वरद हस्तें तयां कुरवाळिती । मद्भजनीं धरा आसक्ति । मठधामीं राहोनिया ॥७२॥

ऐसें बोधूनि शिष्यांसी । गुरु गेले कर्दळीवनासी । नाविकमुखें सांगूनि गोष्टीसी । निजानंदीं निमग्न होती ॥७३॥

ऐसें अपार श्रीगुरुचरित्र । अनंत कथा परम पवित्र । त्यांतील बावन्न अध्यायमात्र । प्रस्तुत कथिलें तुजलागीं ॥७४॥

सिद्ध म्हणे नामधारका । तुज कथिली अवतरणिका । श्रीगुरु गेले वाटती लोकां । गुरु गुप्त असती गाणगापुरीं ॥७५॥

कलियुगीं अधर्म वृद्धि पावले । म्हणोनि श्रीगुरु गुप्त झाले । भक्तजनाला जैसे पहिले । तैसेच भेटती अद्यापि ॥७६॥

हे अवतरणिका सिद्धमाला । श्रीगुरु भेटती जपे त्याला । जैसा भावार्थ असे आपुला । तैशीं कार्यें संपादिती ॥७७॥

नामधारका शिष्य भला । अवतरणिकेचा प्रश्न केला । म्हणोनि इतिहाससारांशाला । पुनः वदलों सत्‌शिष्या ॥७८॥

पूर्वीं ऐकिलें असेल कानीं । त्यातें तात्काळ येईल ध्यानीं । इतरां इच्छा होईल मनीं । श्रीगुरुचरित्रश्रवणाची ॥७९॥

ऐसी ही अवतरणिका जाण । तुज कथिली कथांची खूण । इचें सतत करितां स्मरण । कथा अनुक्रमें स्मरतसे ॥८०॥

ऐसें वदे सिद्धमुनि । नामधारक लागे चरणीं । विनवीतसे कर जोडोनि । तुझे वचनें सर्व सिद्धि ॥८१॥

आतां असे विनवणी । श्रीगुरुसप्ताहपारायणीं । किती वाचावें प्रतिदिनीं । हें मज सांगा श्रीगुरुराया ॥८२॥

सिद्ध म्हणती नामधारका । तुवां प्रश्न केला निका । परोपकार होईल लोकां । तुझ्या प्रश्नेंकरुनिया ॥८३॥

अंतःकरण असतां पवित्र । सदाकाळ वाचावें गुरुचरित्र । सौख्य होय इहपरत्र । दुसरा प्रकार सांगेन ॥८४॥

सप्ताह वाचावयाची पद्धति । तुज सांगों यथास्थिति । शुचिर्भूत होवोनि शास्त्ररीतीं । सप्ताह करितां बहु पुण्य ॥८५॥

दिनशुद्धि बरवी पाहून । आवश्यक स्नानसंध्या करुन । पुस्तक वाचावयाचें स्थान । रंगवल्लयादि शोभा करावी ॥८६॥

देशकालादि संकल्प करुन । पुस्तकरुपीं श्रीगुरुचें पूजन । यथोपचारें करुन । ब्राह्मणांसही पूजावे ॥८७॥

प्रथम दिवसापासोन । बसावया असावें एक स्थान । अतत्त्वार्थभाषणीं धरावें मौन । कामादि नियम राखावे ॥८८॥

दीप असावे शोभायमान । देवब्राह्मणवडिलां वंदून । पूर्वोत्तरमुख करुन । वाचनीं आरंभ करावा ॥८९॥

नवसंख्या अध्याय प्रथम दिनीं । एकविंशतीपर्यंत द्वितीय दिनीं । एकोनत्रिंश तृतीय दिनीं । चतुर्थदिवशीं पसतीस ॥९०॥

अडतीसपर्यंत पांचवे दिनीं । त्रेचाळिसवरी सहावे दिनीं । सप्तमीं बावन्न वाचोनि । अवतरणिका वाचावी ॥९१॥

नित्य पाठ होता पूर्ण । करावें उत्तरांगपूजन श्रीगुरुतें नमस्कारुन । उपहार कांहीं करावा ॥९२॥

या प्रकारें करावें सप्तदिन । रात्रीं करावें भूमिशयन । सारांश शास्त्राधारें करुन । शुचिर्भूत असावें ॥९३॥

एवं होतां सप्तदिन । ब्राह्मणसुवासिनीभोजन । यथाशक्ति दक्षिणा देऊन । सर्व संतुष्ट करावे ॥९४॥

ऐसें सप्ताह अनुष्ठान । करितां होय श्रीगुरुदर्शन । भूतप्रेतादि बाधा निरसन । होवोनि सौख्य होतसे ॥९५॥

ऐसें सिद्धांचें वचन ऐकोनि । नामधारक लागे चरणीं । म्हणे बाळाची आळी पुरवोनि । कृतकृत्य केलें गुरुराया ॥९६॥

श्रोते म्हणती वंदूनि पायीं । श्रीगुरु केली बहु नवलाई । बाळका अमृत पाजी आई । तैसें आम्हां पाजिलें ॥९७॥

प्रति अध्याय एक ओंवी । ओंविली रत्नमाळा बरवी । मनाचे कंठीं घालितां पदवी । सर्वार्थाची पावती ॥९८॥

सिद्धांचें वचन रत्नखाणी । त्यांतूनि नामधारक रत्नें आणी । बावन्न भरोनि रांजणीं । भक्तयाचका तोषविलें ॥९९॥

किंवा सिद्ध हा कल्पतरु । नामधारकें पसरिला करु । यांचा करोनि परोपकारु । भक्तांकरितां बहु केला ॥१००॥

किंवा सिद्धमुनि बलाहक । नामधारक शिष्य चातक । मुख पसरोनि बिंदु एक । मागतां अपार वर्षला ॥१॥

तेणें भक्तां अभक्तां फुकाचा । सकळां लाभ झाला अमृताचा । ह्रदयकोशीं खळजनांचा । पाषाण समयीं पाझरे ॥२॥

श्रीगुरुरायाचे धरुं चरण । सिद्धमुनीतें करुं वंदन । नामधारका करुं नमन । ऐसें करीं नारायण ॥३॥

श्रीगुरुरुपी नारायण । विश्वंभरा दीनोद्धारणा । आपणा आपुली दावूनि खुणा । गुरुशिष्यरुपें क्रीडसी ॥१०४॥

इति श्रीगुरुचरित्रपरमकथाकल्पतरौ श्रीनृसिंहसरस्वत्युपाख्याने सिद्धनामधारकसंवादे द्विपंचाशदध्यायसारे अवतरणिका नाम त्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५३॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पितमस्तु । शुभं भवतु । ओवीसंख्या ॥१०४॥

श्रीगुरुचरित्रं समाप्तं । एकंदर ओवीसंख्या ॥७३८५॥

श्रीगुरुदत्तात्रेयार्पणमस्तु ॥